

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

LEVELEZÉS

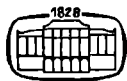
I.

JÓKAI MÓR

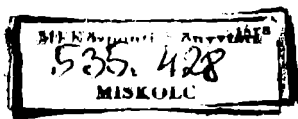
LEVELEZÉSE

(1833—1859)

ÖSSZEGYŰJTÖTTE ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
KULCSÁR ADORJÁN

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1971

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1971

Printed in Hungary

Kedves Atyám

Azon előttem igen betses J ó s e f napja eljővén ezen, bár tsekély, de még is hálát jelentő versekkel jelentemki tiszteletemet s kívánságomat

Ma van az ideje hogy örömbe merüljek
 S hogy hálás szívemmel J ó s e f napot köszöntsek
 Mert szívem érzi nagyon
 Hogy neved napja vágyon.
 Hulljon az öröm reád mint a zápor esőnek
 Egymást zúgó tseppjei e földünkre ledőnek
 Hány tsillag van azégen
 Annyi szerentséd légyen.
 Én ezt így kívánom fíjad hűséggel telve
 S mint viharok tetején a sok vigságra kelve
 Az idő jóra derül
 Szívem örömbe merül

NB. Azért az egyért pedig kérek alássan engedelmet hogy kedves Atyámat ezen verseimbe „te” szólítottam, mert ez nem tiszteletlenségből, hanem a versnek jobb kimeneteléért esett.

Meljek után is maradok k. Dr. Sz. [kedves drága szüleimnek]
Szofogadó fíjok

Mart 16 kán.

Jokay Moritz mp.

2.

JÓKAI — SZÜLEINEK

[1837. febr. 15.]

Kedves drága Szüleim!!!

Ezen alkalommal, több szűkségim lévén, írok haza Kedves drága Szüleimnek, ugyan is: Görög-grammaticát kellene vennem, de jobb volna még is ha a bátyámet eltetszene küldeni Domonkos Sándorné aszszonyságtól, ki jövő héten fog Posonyba feljönni, nehogy majd mást kelljen vennem; másodszor szűkségem van azon irasbeli Példákra, mellyekben irott, s nyomtatott betűk, s az azokkal valo irás van metszve; több szűkségem is volnának még, de mivel, nem sűrgősek, inkább elhalgatom. Itt Posonyban minden házban leg alább öt hat beteg van, a nagy hideg miatt; de én az Istennek hálát adhatok egészségemért, s kívánok Kedves drága Szüleimnek jó egészséget, s minden jót. Mellyek után

Febr. 15. én
1837.

vagyok, s maradok
K. Dr. Szűleimnek
Holtig szofogado fíjok
Jokay Móricz

[A levél versóján:]

Meine lieben Eltern!

Da ich mehrere Bedürfnisse habe, so schreibe ich Ihnen duchdiese Gelegenheit einen Brief. Denn ich bedürfe eines griechisches Grammaticks, wesswegenes gut wäre wenn Sie jenes, was mein Bruder hat mir schicken möchten denn so

müsste ich nicht einen neuen kaufen und ich bedürfe noch einiger Exemplare die ich ebenfalls zu Hause habe. Da in Pressburg herrscht eine grosse Krankheit die so genannte Gripp, ich bin aber dochgesund und wünsche Ihnen ebenfalls Gesundheit. Die Zsigmondyschen lassen sich Ihnen empfehlen ich bleibe auch

den 15, ten Febr
1837.

Ihr
gehorsamer Sohn
Moritz

3.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1842. febr. 9.]

Kedves jó anyám!

1842 Februar 9. Pápa

Multkori levelem igen hanyagul lehetett írva, — nem csuda, az nap kemény Censuránk volt, s arra készültömben alig maradt levél írásra időm ezért tehát bocsánatot kérek. — A mult héten már össze készítettem naplóm, egy most csinált novellám, két ív franciából fordított novellám, és egy ív angolbol franciára fordított gyakorlatim s egy festményemet, azokat tns Pálffy Károly urtol elküldendő, azonban ezen alkalmat elszalasztottam, minthogy elmenetele idejét bizonyosan nem tudtam; az elküldendőket tehát ezennel küldöm még ezenkívül a kis Mari hugámnak néhány képecskét, s néhány újabb verseimet, egy újabb novellát is készítettem, de még azon sok az igazítani való; már czentúl Husvétig sok mellékes dolgozatokat nem készíthetek, hanem még a francia novellának hátra levő részeit lefordítom s az angolt naponként gyakorlom, a mi mindenek felett szükséges, mert abban még leggyengébb lábon állok úgy hogy, ámbár eléggé igyekeztem, naplóm nem bírtam angolul írni, e helyett a fordításokat tettem. A francia novellám íveit kérem, tessék

majd tns Pálffy úrtól vissza küldeni, a többivel együtt az Atheneumba szándékozom elküldeni, mások is küldenek innét oda munkákat s azok mind örömmel fogadtatnak. — Exameneink jövő hó 10 kén kezdődnek és 14 én végződnek, dolgaim tehát szaporodnak, hanem azután majd lessz időm, legfőképp arra, hogy kiket megkértem, hogy arcképeiket levehessem, azoknak majd eleget tehetek.

Beszéltem Tns Tarczy professzor úrral a felől hogy tanuljak e jelenleg metaphysicát vagy ne, Ő is azt tanácslá, hogy jobb lessz sorára várni azt, mint elsietni.

Legnevezetesb hír Pápán, hogy Kazayné asszonyság meghalt s az ötven ezer forintos charta biancát át is adta a Collegiumnak, mint mondják.

Ennél most nem tudok többet írni, volna ugyan még sok írni valóm, de ha levelkém által Kedves anyámat, testvéreimet s Kedves uram bátyámat, kinek irántami gondoskodását meg nem (köszönhetem) hálálhatom s kinek tanácsait két honapi távollét nem felejteté de nem is fogja elfeledt[et]ni velem, megnyugtathatom felőlem, ugy célt értem; s ha mindnyájokat, mint kívánom, egészségeseknek tudhatom, nincs okom min szomorkodni; csokolom kedves anyámnak kezeit, testvéreimet, urambátyámat, a kis Marit s maradok

Kedves anyámnak holtig szófogadó fija
Móricz

4.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1842. ápr. 3.]

Kedves jó anyám!

Kézcsókom mellett köszönöm a küldöttetek; igyekszem őket jól használni. Szünnapjaink alatt, a hordozóskodások alkalmatlansági mellett is két novellát írtam pályamunkául;

még nincsenek letisztázva, lerajzoltam tns Tarcy professor urat és kis lyányát, valamint Pállfyék kis fiokat is még nincsenek készen, mert most, midőn sem kinn sem benn nincs meleg nehezen szárad a festék; de pár nap alatt elkészülnek. Calculusom már most tudom hogy mindenből eminentiám van s egyel felyebb mentem, harmadik vagyok.

Klára uram a hátulsó szobába rakott át bennünket, még a Kerkapoly nem jött meg, az majd szól érte.

Kedves professor urambátyámnak alássan köszönöm a küldött könyvet, gondot fogok rá viselni, rossz társaságba nem fogok keveredni, mert sehova sem megyek. Csokolom kedves anyámnak kezcit, bátyámat, nénémet urambátyámat és Marits maradok kedves anyámat

1842 Apr 3.

holtig tisztelő fia
Móricz mk.

U. I. Tns Bocsor prof. ur szerdán hozta meg nejét, — Kozma kisasszonyt.

5.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1842. április 8.]

Kedves jó anyám!

Klárávali viszonyainkrol még bizonyosat nem írhatok. Meszelés alkalmával ő minket az első szobából hátulsó szobáinak egy legsetétebbikébe rakott által; hanem azután mi is szoroson fogtuk a dolgot; ő azomban huzta halasztotta azt, <dolgot> a mint lehetett, míg utoljára tns Tarcy prof úr rá riasztott, úgy, hogy jövő Hétfőn reményljük régi szobánkba visszahordozóskodhatni. Többi csempeszkedéseit elhagatom. Megtanultam már azokat magam eligazítani.

Iskoláink beállván, dolgaim szépen megszaporodának, de hiszem nekem ezeken kívül semmi mulatságom sincs, nem is kell!

Folyó hó 26ára Molnár Mihályné aszszonyénéem ismét felfog jőni, alássan kérem, hogy tőle Gyöngyök című könyv első kötetét — a mi nekünk úgy hiszem megleszsz — méltóztassék felküldeni, én pedig majd néhány újabb műveimet küldendem haza; addig is kedves anyámnak kezeit, testvéreimet, uram bátyámat csókolva, tisztelve maradok

1842 év
April 8^{án}

kedves anyámat
holtig tisztelő fia
Móric mk.

[Címzés:]

Pápa.

Tekintetes Pulay Mária aszszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyéncnk
fiui tisztelettel

R. Komáromban

6.

JÓKAY KÁROLY ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ —
JÓKAINAK

[1842. nov. 3.]

Édes Öcsém!

Bizonyítványaidat ide mellékelve küldjük édes anyánk pedig öt ft pengőt küld angol szótárra, nem sokára lesz Pesti vásár akkor kereshetsz alkalmat Kecskemétről a ki azt megveszi számodra, majd. Karika Professor ur vagy talán gazdáék lessz Pesti vásárra menő ösmerőse, kérd meg azért őket hogy e részben utasítsanak el, a professor Urakat különösen Karika Urat

szinte gazdádát és nejét tiszteljük, magadat jól viseld hogy kedvökben járj, — mihelyt pedig ezen levelet kapod irj választ szinte tudosits mint létedről, Isten veled vagyok

Komárom, nov. 3-án 1842.

szerető bátyád
Károly

Kedves fiam Móricz

Nagyon a szivedre kötöm hogy magadat jól viseld és amijen bizonyítvanokat edig kaptál innend is ijed érdemej és hóz és éznek mind gondját viseld, magadra és az egészségre vigyáz rosz társaságban keveredj mert tudod hogy én azt meg nem bírnám kedves fiam irj mindenről és a leveledet óhajtvá várom maradok nagyon szerető édes anyád és te is szeresd anyádat úgy az isten veled lesz legyen is veled én is kérem ajó istent aki-ben én mindég biztam
abizonyit vanyodat 18 helyet 11 re meg igazitasd

7.

PETŐFI ÉS JÓKAI — FRANKENBURG ADOLFNAK

[1843. ápr. 10.]

Tekintetes szerkesztő úr!

Kéretik e versek szerzői által, méltóztassék azokat áttekin-
teni, ha megfelelők-e az 1844-diki *Emlény* kívánatainak? s ha igen vagy nem, azt t. c. Heckenast úrnál kijelenteni, hogy tud-
ják magokat mihez tartani. A tekintetes szerkesztő úr tisztelői

Pest, ápril 10-kén 1843.

Petőfi és Jókai

VÁLY FERENC ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ —
JÓKAINAK

[1843. november?]

Kedves édes Uram Öcsém!

■ A szilárd jellemnek egy elmulthatatlan fő kelléke a következetesség, mit hogy kedves Uram Öcsém szép tehetségei' koszorújával — máris babérlevélkét érdemlett homlokára — feltűzzön, szivemből ohajtom.

Hogy ezen — a világon — legszebb erény megszerzését tanácsolom Önnek, talán meg is neheztel reám, szüntelen, de nem siker nélkül, intő bátyjára? A kis haragot, mint duzzadozó hullámocskákat, szivesen eltűröm; csak kívánt révpartot érjek.

Azomban, hogy ok nélkül ne láttassam dorgáladni: emlékeztetem kedves uram öcsémet ígéretére, mellyben azt fogadta, hogy minden hónapban egy levelkével fog meg örvendeztetni. Továbbá a Pápára adott szót is — a szépirodalmi munkára nézve — vagy az oda szánt újra át dolgozott munkájával; vagy pedig mással, hatalmasabban mint valaha, be kellene váltani. Igen szeretnők, ha Pápára küldendő munkáját, — mit postán ha egyszerre egészen nem, részenként el küldhetne hozzánk — csekély birói rostánkon bocsátaná át!

Mivel ezen csekély levelkére még más kéz is irand; azon kéréssel zárom be soraimat, hogy az érintett tárgyakra nézve tegye meg ön, még pedig minél előbb, a mit el mulasztott. Kedves angyalom feleségem s kedves angyalunk kis Márink — ki naponként emlegeti Móricz bátyját, s már versecskéket gyárt — velem együtt csokolják kedves Uram Öcsémet. Az Úr örködjék minden lépésén Önnek, hogy lehessen méltó fia szilárd jellemű atyjának — kívánja lelke' bensőjéből szerető rokona

(1843)

Vály

Kedves fiam Alig várom leveledet hogy tudhasam mint vagy egészséges vagyé, de tudom te is szeretnél tudni az itthon valókról Banán az osztáj megvölt hat nap dolgozot amérnök mindenikünknek kiatak ajusát mimindjárt kiadtuk árendába Asztalos ur magához vesz alig várják hogy megjőj hogy mindnyájan arany rámába legyenek mert etelkát abateték, hát a *sidó fiú* mit tsinál irj felöle és iparkodj kiadatni nagyon örülnék hamég ate munkádat lát hatnám és még hajóis volna, amit taval nem tanúlhattál el végezted émár aról is tudosits és iparkodj magadat jól viselni hogy nekünk továbbrais örömmünkrelégy, atekintetes urakat tiszttelem, tégedet édes anyai szivemből tsókóllak vagyok

szerető édes anyád
Jókay József özvegye

9.

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ ÉS VÁLY FERENC —
JÓKAINAK [1843. dec. 12.]

Kedves fiam

ate leveledet vetem 12 dikbe én már nyúg hatatlanúl vártam leveledet 11 dikén tetemfel apóstára. azt kívánod hógy 15 re ót légyen azengedelem már én azt mikór elmentél megengedtem 3 pengőt mondtál hogy kelrá aztis adtam dcha <nits> nemelég megengedem hogy a tekintetes úrtól kérj hamajd akósztódat küldöm meg küldömzatis még Januárius 9 dikéig irj akórpedig egészségedrevígyáz és mindjárt irj haza [?] mert nagyon szeretem hatudom hógyegéségesvagy isten légyenveled kívánjaszerető

édesanyád Pulay Mária

~~apost~~
abátyádnak igen sok dolgai vannak és nem a legjóbegésége.

[E levél 3—4. oldalán Vály Ferenc levele:]

Kedves édes Öcsém!

Szinművét illetőleg azt felelhetjük önnek, hogy azt Beőthy Károly Ur — Karácsonra hazajövéen — ha már kivette, hozzánk hozandja, s át-olvasás után vissza küldendjük Önnek.

Azomban ha e munkája nincsen meg más példányban uram öcsémnek: akkor irjon tüstént Beőthy Urnak, hogy ne hozzael haza, hanem küldje önhöz, — ön pedig dolgozza-ki úgy, hogy remekelhessen vele.

Nagy Ignác szinműtára' kiadásával jelenleg felhagyott, s e szerint a munka kiadásáról másként kell intézkednünk, — ha készen lesz akkor szerződhetik ön Bartayval, — vagy ha jó lesz a tudós társaság is kiadandja.

A jogászi táncz vigalomra vegye kedves édes öcsém édes kedves anyánk' engedelmét, azon feltétel alatt, hogy mind testére, mind lelkére a legszorgalmasabban vigyáz.

Isten és áldása legyen önnel, kívánja szerető édes anyja s rokonai nevében Rév-Komáromban Télelő'

12d. 1843

igazán szerető rokona
Vály Ferencz
reform. oktató

10.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1844. márc. 1.]

Kedves anyám!

Kecskemét Martius 1. 1844

Februarius 24 én volt az examenünk minden előljáróinknak teljes megelégedésőkre. 18 eminens vált 36 közül a hányan vagyunk ezen osztályban.

Ujdon vígjátékomat most tisztáztatom, jövő héten Pestre felküldendő; több gondal bántam vele mint a tavalival. Czime lesz: a bölcsök köve, 4 felvonásban.

Jövő Hétfőn már elkezdődik a reám nézve utósó iskolai félév, majd megleckéz azután a világ iskolája!

Mult hónapban Szentesen voltam egy pár nap n. t. Kis Bálint esperest úrnál; a híres művész Kiss Bálint attyánál. Most pedig egészséges vagyok s azon tünődöm, miért lehet az hogy már December 15 étől levelet onnét hazulról nem kaptam de reménylem, hogy ha nem érdelem is, fogok egy pár sort otthon maradt kedves rokonaim valamelyikétől olvashatni s maradok kedves anyám kezeit csókolva, kedves bátyámat, nénémet urambátyámat, Marit tisztelve csókolva, kedves anyámnak

holtig tisztelő fia
Móric

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Ásvay Jókay József úr özvegyének
fiui tisztelettel

Rév Komáromban

II.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK [1844. márc. 14.]

Édes öcsém!

Édes anyánk küld 40 pengő ftot kosztodra 5 ftot pedig szükégeid pótlására, ujságot irom hogy a vármegyénél f. hó 28-án tisztujjítás lesz nagy előkészületek vannak mert Ghyczy Kálmán Pázmándyval, — ezek ellen pedig Sárközy, Huszárral akarnak alispányok lenni s mind a két rész sok pénzt el kö[l]t.

Jó házi urad és asszonyod tiszteljük téged hogy jó maradj
kérünk s csókolunk vagyok

Komárom Márcz. 14-én 1844.

szerető bátyád
Jókay Károly

Kedves Móriczom nemafeledékenység okozta hogy nemirtunk
hanem az egymást felváltó esetek amit meg akartam irni
tartoztatak Pulay bátyádal megbékültünk ajószágunkat néki
adjuk árendába anapa meghalt minden atyafiak csókolnak
atekintetesuri házat én is tisztelem továbbrais sziveségügbe
ajánlak magadat jólviseld és irj mindjárt haaleveletveszed
tsókolak és vagyok

szerető Édes Anyád

12.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1844. júl. 26.]

Kedves anyám!

Kecskemét Jul 26.

Végeztem! Elvégeztem a tizenhárom éves iskolai pályát: bár
vele együtt a tévedéseket, a csalódásokat, mik az ifjút, a gyer-
meket majd kísérik, majd vezetik, csalogatják és üldözik, — el-
végeztem légyen! vagyha mikor őket tellyescn elhagyám mi
életem elhagyásával hihetőleg ugyan azon órára fog esni,
illy megelégedetten mondhassam — mint most — hogy —
végeztem! Mint *első eminens* jöttem ki az iskolából, valyon a vi-
lág micsoda calculust fog adni? Folyo hó 31-én hagyom el
Kecskemétet, — csak annyi jó akaróm legyen valaha a széles
világon, mint itt minden rendüek és sorsuak között volt, — elég
lesz! — Aug. 1-én több dolgaim levén Pesten, ott maradok
s 2-án Pénteken sietek kedves anyám és minden kedves
rokonain karjai közé.

Móric.

JÓKAI — GYENES MIHÁLYNAK

[1844. szept. 19.]

Szeretve tisztelt urambátyám
és asszonynéném!

Ha nem fognak érte neheztelni, megtartom czen atyafias megszólítást kegyetekre nézve, hisz kegyeteknél nincs nékem jobb rokonom sem a kegyetek körében töltött napoknál jobb napjaim nem voltak és nem is lesznek, alig várom azon még jó távol időt, mellyben kegyeteket újra láthatom; kedves urambátyámat minden nap vártuk Posonba menendőt és hasz-talan, ebben a reménységben is meg kellett csalódnom, noha nem akarom azzal vigasztalni magamat, hogy nem jöhett kedves urambátyám, mert hiszem hogy jó egéssé nem hibázik, valyon Terka, Sáríka emlékeznek e még Móricz bátytyokról, a kis Misika beszélget e már? én őket csókolom és ölelem a távolban, s Nagy Lajos ur családját alázattal tisztetem, Palit (néki is irtam volna, ha hollétét tudom) üdvözlöm s kedves asszonynéném kezeit csokolva, s családjokra az ég minden áldásait itthon levő rokonaim nevében is kívánva, maradok

holtig hű tisztelőjök

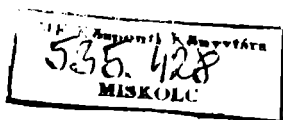
Komáromban Sept 19 1844.

Jókay Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Gyenes Mihály hites mérnök úrnak
megkülönböztetett tisztelettel

Kecskeméten

JÓKAI — [GAÁL?] JÓZSEFNEK [1844. dec. 7.]

Kedves Józsim

Gyönyörrel olvastam azon nyilatkozatodat, hogy még nem vagyok kitörülve nálad az emlékezet táblájáról. hogy még 4 hónapok után is megemlékezel rólam köszönöm kedves Józsim, ez jól esik, csak még kétszer négy hónapig, — meddig <fog> még körülbelöl diák cleted tartani fog, — ne felejts el, azután hidd el, nem fogsz annyi baráti lélekkel találkozni az életben, hogy azokat kik valaha úgy szerettek, mint én, elfelej<tsd>teni okod legyen — — Legjobb esetben, ha a világ tárt karokkal fogad, ha sors, körülmények, csak azon fognak törckedni, hogy vágyaid céljához emeljenek, még akkor is valami úrt fogsz érzni ott a hol az embernek a szive van, s sohajtani, mikor barátaidra gondolsz, hű pedig egy ilyen se kinn se benn ember, ilyen absolutus semmi, és candidatus Krisztus tudja mi? ilyen magam forma az előkészületek évciben csüggő lóggó bikficz nem olyan boldog ám, mint az ember gondolná órra előtt egy nagy menkü sivatag, benne ő egy vándorló porszem, ilyenkor jutnak osztán eszébe az ember fiának, azok a tudja Isten mellyik ország sarát tapodó sziv-rokonok, kiktől könnyelműen elvált, mint megvál az ember egy viselt köpönyegtől, s kiket talán ha örökké él sem fog ujra látni, oh barátom ilyenkor még a Szeretője is eszébe jut az embernek, hát még a barátja. pedig Szeretöt csak talál a <z> keresztyén minden faluban. de egy szilárd férfirokonsziv — nincs minden station. Azonban adja Isten, hogy te több örömmel találkoz az igazi világban, mint én, nem anyagi örömeket értek, azokbol elegendem van, adja Isten hogy engem és minden eddigi barátidat elfeledhesd a következők miatt, én azért szeretni foglak: hogy a jövő tavasz nem fog bennünket összehozni, több, mint lehető, — tán <még> az egész élet

tavasza sem, — leveleinkben fogunk egymással beszélni, mint azt egykor egymás mellett ülve tettük; ne írj te nekem bálaitokról, egyesületeitekről, hanem írj csak egyedül és kizárólag magad felől, továbbá írj családodtokról, egészségesek, vigak vagytok é? László bácsi kedves öreg anyád s mind mind jobban érdekeltek engem, mint a diák élet valamennyi olyan szép, olyan nagyszerű mint hamar elmulandó örömei, noha kötelességem örülni ha te örülsz s busulni ha te szomorú vagy . . . A viszontlátásig kedvesem, az az, legközelebbi leved vételéig, mert ama viszontlátás e testi szemekkel kisse messze van. Csókolom szeretve tisztelt jó öreg anyád és kedves anyád kezeit, családodokat üdvözlöm, csókolom: téged ölelve és utánad sóhajtva a távolból maradok

Komáromban és mindenütt

1844 Decemb 7én és mindenkor

szerető barátod

J. Móricz

15.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1845(?) aug. 22.]

Kedves bátyám

Pest Aug 22. 184[5.?)

Ezennel küldöm főnökeimnek adott térítvényedet. Elischer ellennyugtatót adott, minthogy állítása szerint térítvényedet nem vette. Ledniczky levelét — őt magát honn nem találva — segédének átadtam. — Ma voltam Osztróluczky k. Táblai ülnöknél, oldala mellé felesküvendő, nagyon ovott, hogy a macskamuzsikákban sem mint actor, sem mint publicum részt ne vegyek, — épen ma van egy Tisza ő méltósága tiszteltére készülöben, de nekem sem időm sem kedvem hozzá.

Csókolak és üdvözöllek mindnyájatokat, Klárikát, Mariet s minden áldás[t] óhajtva rátok vagyok

szerető testvéred

Móricz

[Címzés:]
Tekintetes Nemes Ásvai Jókay
Károly úrnak testvéri
szeretettel
Rév Komáromban

16.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1845. szept. 11.]

Kedves anyám

Pest 1845 Sept 11

Tegnap jöttem haza Baracskárol, a hol egy admonitiót vittem véghez, — Kazayné asszonynénénk tiszteletét küldi általam. Különbén magamrol kevés mondani valóm van, dolgom van elég, egészség dolgában sem szükölködöm, Patach uram is él, tehát semmi bajom. Irok regényt, novellát és drámát [ra]kásra; valahára majd tán láttatja is lesz sok irkálásomnak.

26-ikán vagy legfellyebb 28-án (a mit majd még addig körülményesebben megírok) néhány napra haza rándulok, aligha vendéget is nem viszek magammal, Halászy Józsefet, A Szivárvány szerkesztőjét, addig is a távolbol kedves anyám kezeit csókolva üdvözölve Károly bátyámat Klárikát, W. Mariet, Vály bátyámékat is, kiknek külön levelet is irtam; köszöntve minden jó akaróimat. T. Asztalos családot különösen tisztelve, s rájuk minden áldásokat ohajtva

maradok
kedves anyámnak szeretve tisztelő fia
Móricz

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária
asszonyságnak T. Jókay József úr
özvegyének fiui tisztelettel
Rév Komáromban

17.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1845. nov. 6.]

Kedves anyám

Pest 1845 Nov 6.

Szívből köszönöm a küldötteket. A komáromi czipó nagy dícséretben részesül s nagy dícsérők részesülnek a komáromi czipóban.

Költségemmel még egy hónapig kijövök, hanem ha saját alkalmatlansága nélkül megtörténhetnék kedves anyámnak, egy téli öltönyt szeretnék szerezni, hanem <csak> nem olly elkerülhetetlen.

Bátyámnak itt küldöm a parancsot, a mit főnökömmnek irt, arról majd bővebben fog neki írni Wrchowszky.

Tisztelem rokonainkat, Klárikát és szüleit, Pista bátyánkat, Károly bátyámat mindnyájokat és kedves anyám kezeit csókolom

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
Móricz mk.

18.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1845. nov. 28.]

Kedves anyám

Pest 1845 nov 28

Ma tudom meg, hogy mi fog történni a színművemmel. Ha valaha várt Pesti közönség darabot, ez az. Minden ujságlap, kivált a Hiradó, szól eléggé a dologról. Hanem addig hallgatunk a dologról mélységesen hallgatunk és maradunk Wrchow-szkynál.

Csókolom kedves anyám kezeit, s tisztelem t. Asztalos urat és családját

J Móricz m. k.

19.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1845. nov. 28.]

Kedves bátyám Pest 1845 nov 28.

Itt küldi Wrchowszky a kívánt hiteles másolatot, és kér, hogy minél előbb pereld be <olvashatatlan szó>.

Nem jól érthettétek clébbeni leveletem, — mikor én azt írtam, hogy egy hónapi téli itt lakásom belekerül 20 pengőbe azzal nem azt akartam én mintegy tacite megmondani, hogy hát küldjeteK annyit: hanem azt akartam megmutatni, miszerint kénytelen vagyok a telet mindenképen in statu quo az az Wrchowszkyknál tölteni, ha elválnék is tőle, csak szállásra mennék külön, hanem azért accesszistája maradnék, minő accesszistája van neki hat, s kiket szintúgy fizet mint engem, s kiknek jövedelmeznek a kiküldetések, mert kiknek otthon veszi hasznát, például Muraközynék és nekem, azokat nem szokta küldözni. Tehát a télen át nála maradok.

Isten áldjon meg: csókolom Klárikát, szüléit és testvérjét s vagyok

szerető testvéred
J. Móricz

20.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNAK [1845. dec. 27.]

Kedves Abelkám! Komárom 1845 Dec. 27.

Én ugyan nem akarom szemedre vetni, hogy mindez ideig egy betűjével sem örvendeztettél meg beccses körmöd vakarásának, — tudom, ha valami érdekes állapot adta volna elő magát, azt nem késtél volna velem tudósítani, hanem azt

a szomorú hirt is tudom, hogy Szentpéteri Pestről eltávozott, mely körülmény nekem nem kis szeget ütött a fejembe. Fogják-e a „két gyámot” az alatt míg ő oda lesz szinpadra tolni? Ha fogják, ki működné az ő szerepében? Én azt gondolnám, hogy Bartha. S erre nézve kérek hogy a szerepeket osztandó rendezőségénél légy némi hozzászólással, mit *tellyes hatalmazottságodnál fogva* különben is joggal és okkal tehetnél. P. Nellivel is beszélj, ha szerit teheted, s mihelyt valaminek végére jártál, kegyeskedjél nekem azt megírni, mint szinte hozzávetőleg gyanítható határ napját szinművem ünnepélyes keréketötetésének, mindenestre pedig tervezett szinművünknek nálad maradt két felvonása tervét, aminélkül semmire sem tudok menni a másik két (ha nem három) felvonással, — küld meg. Addig is pedig áldjon meg az Isten, üdvözöld ismerőseimet, és szeresd

válaszod után cpedő barátodat
Jókay Mór

[Címzés:]

Tekintetes Pakh Albert

úrnak

bérmentve és illő tisztelettel

A pesti hirlap

szerkesztőségének

Pesten

21.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNAK

[1846. jan. 26.]

T. cz. Kain Abel úrnak.

Komárom 1846 Jan. 26.

Ábelkám.

Hát vettem leveledet, most is ott hordom eökegyelmét a zsebemben, s ha ollykor ollykor megszáll az elbizottság

ördöge, előveszem, elolvasom s kész a lehangolás, — de nem a leveretés, azért ha bukással is kezdeni az első figurát, botlásal az első lépést, azért nem fogom hátralépéssé tenni a másodikat; Comediámat én soha sem tartottam a közepszerűen fellyúlállónak, (ez is csak köztünk maradjon) s ezért Szentpéteri eljüvetelég még a szerepeket se engedd kiosztani, azt pedig ha megjön, nekem rögtön megird, hogy lódúlhassak Pestre, s ha osztán a próbákon rosszul divinálnának az aspictusok, a darabot minden gondolkodás nélkül visszavenném, vagy megsemmisítés vagy újabb átdolgozás végett, mely utóbbihoz nem hiszem hogy leendjen valaha türelmem.

Most a „hétköznapokon” dolgozom, egy hét alatt már kész leszek vele s akkor tout a coup megyek Pestre, tehát körülbelül a jövő hónap első hetében.

Ha mint első levelemben kérem tervezett darabnak két első felvonás vázlatát megküldöd, szép előmenetelt tettem volna benne, de így már most haladt a dolog addig míg összjövünk amikor osztán egy pár hét alatt megütjük az egészszet.

Olvastam sípládásodat, Mariának emberül befizetél velem, Petőfinek pedig nincs oka panaszkodni rád, szörnyen röstelem, hogy még sem simulatok össze, — hanem azt az egyet jegyzem meg ábrányodra, hogy jobb szerettem volna, ha az említett költőket és genieket, mind többől ellenkező valamivé változtattad volna mint a minő célokkal most vannak, Petőfit festésszé Degrét hangművésszé, Czakot vicispánnyá Pálffyt színésszé engem superintendensé vagy mi a ménküvé kellett volna tenned 15 év mulva Te belőled például igen jeles huszár major vált volna. Tudom soha eszed ágában sem volt — hanem a Maria — abban tőkéletesen beleegyezem, legyen és maradjon sípladás. — nem vettem észre, hogy engem parodiáltál volna ki volt az a — — a ki ilyesmit fedezett fel benned.

Egyébiránt üdvözlöm az üdvözlendőket Frankenburgot, Nagy Ignácot, Szigligetit, Gregust, Fancsy, Obernyikot,

Deprét, a Pilvaxi ismerősöket etc. etc. neked pedig kívánok minden szépet és jót, a Censurához sikert és még szerencsét a csokollak

J Móricz m. k.

[Címzés:]

Komárom

Tekintetes Pakh Albert urnak a Pesti Hírlap érdemes
segédszerkesztőjének
nagyszerű tisztelettel

A Pesti Hírlap
szerkesztőségi hivatalánál

Pesten

22.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. febr. 20.]

Kedves anyám!

Pest 1846 febr. 20.

Szerencsésen eljutottam Pestig. — Főnökeim szívesen fogadtak. Molnár nevezetesen azzal fogadott, hogy ajánlott Heckenastnak, ki is majdan minden kijöendő munkáimat kész lesz kiadni. Már most csak mielőbb el kell készítenem a regényemet s bevárnom, hogy hát Nagy Ignác mível bíztat? A „*két gyámot*” megint újra dolgozom, ez elég keserves állapot, de megteszem a magam jóvoltáért. Molnár azt mondja, hogy kár volna prókátor mesterségre adnom a fejemet, az irodalomban szebb pálya vár reám, Toth Lőrincz még magasabb dolgokkal bíztat, hanem bíztat a *gyűldei fiatal-ság* is, hogy a „*két gyámot*” meg Petőfi szinművét, akár millyenek lesznek is — kifütyüli. Épen ezért kell most nagyon talpra állanom; természetes hogy nekünk is vannak jó akaróink, kik szinte készülnek az említett fiatal-ság fölött ellenörkődni,

nagy ingerültséggel váratik mind két részről a darab szinpadra kerülése, mit Fánccsy uram tehetsége szerint húz, halaszt.

Azonban ezért nem esünk kétségbe, — a Divatlap levonván a levonandókat, kifizetett s pénzzel így kényelmesen ki-
jövök.

Károlynak azt izeni Primayer, hogy írja m[...] fáradságai díját, — térítvényét nem találta, hanem a leve[...]

Csókolom kedves anyám kezeit, kedves [...] urambátyá-
mat, Marit, Klárikát, üdvözlöm [...]]
kedves anyámnak tisztelve [...]

NB. A hogy ruháimat kipakoltam, tapasztalám, hogy egy törülköző kendőt sem hoztam magammal, szerencsémre egy pár itt maradt, a miket az alatt kimostak. — Kérek alássan illyeseket majd Pesti vásárkor számomra küldetni, mint szinte a papucsaimat is, mik úgy tartom a belső szobában a nagy almáriom alatt lesznek.

JM.

[Címzés:]

Tekintetes *Pulay Mária* asszonyságnak
Tns *Jókay József* úr özvegyének
fiui tisztelettel

R. Komáromban

23.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. márc. 18.]

Kedves anyám.

Pest Mart. 18. 1846.

Mindez ideig semmi említésre méltó nem történt velem. Egy kicsinyt köhögtem, hanem már azon is túl vagyok, — az átéllám könyöke kiszakadt, hanem okkal móddal majd csak

eltart addig, míg másikat csináltathatok helyette. — A regényemen folyvást dolgozom, már van harmincz ív, a héten bevégezem s azután alkuszom a könyvadásokkal. Ha eladtam, fogom ajánlani t. Konkoly Lászlónénak. — A darabomból ki vannak már osztva a szerepek, valahára majd csak előkerül már, de a napját még nem tudom. —

Hogy meddig maradok Pesten ez alkalommal, attól függ hogy minő feltételekkel adhatom ki a regényem; lehet, hogy egész Aprilisban itt szorulok, legfellyebb is egy pár napra rándulhatok haza; — jövő szerdán azonban bizonyosat fogok írhatni, ha azt nem tenném, úgy vasárnaphoz egy hétre otthon leszek.

Csókolom kedves anyám kezeit, üdvözlöm Károly bátyámat, néniemet, urambátyámat, Marit — a kis Gézát — Klárikát s mindenjobb ismerőimet s maradok kedves anyámnak

tisztelve szerető fia JMóricz

jövőben majd írok a minden lapokban említett divatlapok elleni összeesküvésről, annak okairól és következményeiről JM.

{Címzés:}

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. cz. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

24.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. jún. 24.]

Kedves anyám.

Pest. 1846. Jun. 24.

Hetfőn már ott várt a gőzösnél Sándor barátunk, kivel is mi másnap megkezdtük násznagyi bajoskodásainkat, lévén

czerféle bajunk Esztergom minden rendü és rangu papjaival és plébánosaival a vicariustol kezdve a kuktáig. Várady barátunk mint nyakas kálomista nem adott reversalist, a tisztelendő atyák pedig nem adtak dispensatiót, minek az lett a következő, hogy már most végig kell várnunk a háromszori hirdetés, mi legközelebbi Hefőn, mint ünnepnapon, fog befejeződni. Addig a regényem miatt (sőt tovább is) itt kellene maradnom. — A nem sikerült esküvő után kocsira ültünk s neki indultunk az utazásnak; — elmentünk Hont vármegyébe Tésára, hol is páratlan szivességü házi gazdánk az ottani földes úr Boronkay Lajos Szombatig nem eresztett el bennünket, az alatt meghordozott bennünket a környéken, többek között Szalatnyán is, az őszre pedig meghítt a Szitnyára (egy Selmeecz melletti magos hegy) egy általa rendezendő mulatságra. Ha haza kerülök sokat tudok majd e kalandunkrol beszélni. Azután lejöttünk Pestre. Ugyan szépen jártam, sem Vahót Imre sem Schedel nincsenek Pesten, Vasárnapra jőnek meg; megjártam volna, ha rájuk támaszkodom.

Azokban nyomják erősen a regényemet. Julius végére megjelenik. Hét ívet már viszck haza belőle. Jövő Kedden érkezem haza. Addig is igen kércm kedves anyámat, sziveskedjék azt a bizonyos elküldendő képet Zsömlének általadni, majd kedves urambátyám lesz olly jó hogy elküldi az illetőknek, jó lesz azt *szalmapapírosba* takarni s valami katulyába tenni, hogy össze ne törjék. (Zsömlé 29-én megy Pápára)

Az „ides khérem” nek kevés biztató szót mondhatok. Molnár veszedelmesen túl van terhelve fiatal emberekkel, kiknek egy némellyike hat, — hét hónap óta dolgozik nála ingyen. Nem igen kecsegtető aspectus. — Maar Antal pedig épen nem tart jurátust. Nyomorúsággal teljes élete van itt a fiatal embernek nagyon. — Különben én most meglehetősen vagyok itt. Muraközy szállásán dolgozom és lakom, melly rám nézve szép kényelem, minthogy ő egész nap másutt jár.

Szíves tiszteletemet küldöm minden ismerőimnek, főleg

t. Asztalos és főtisztelendő urak családjainak, kedves bátyámat
és kedves anyám kezeit csókolom s maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz m. k.

25.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNAK

[1846. júl. 8.]

Drága barátunk,

Komárom 1846 Jul. 8.

Ugye veszettül compromiscált bennünket az a Vakhót Imre
czekkel az <olvashatatlanul áthúzott szó> ausschusz munkák
közlésével, és pedig egyszerre Petőfi, Obernyik, Degré, Tompa,
Lisznyaitól, szólítsd fel a fiúkat, hogy nyilatkozzanak a közön-
ség előtt s a mi munkáik még benn vannak a Divatlapi szer-
kesztőségnél, szedjék vissza, mert Imre bizony mind kiadogatja
őket, ha egyébert nem, csak boszontásúl is, s ez osztán szer-
kesztői loyaltás.

A Pesti füzeteket a mostani aspectusok szerint *Augustusra*
semmi esetre sem lehet világra hoznunk. — Valamennyien
vagyunk — tán egy kettőt kivéve — mind elhamarkodott
munkákkal álltunk elő, pedig ide kell most minden erőnket
össze szednünk.

Ín részemről két dolgot fogok beadni, hogy lehessen
válogatása a szerkesztőségnek, s szeretném a többi társakat
is kik már adtak be munkákat — felszólítani, minden
hímezés, hámozás nélkül, — hogy jobban felkössék a gatyát, —
s még egyszer és még jobb műveket küldjenek be; az általam
ismertek közül ez ideig, csak Petőfié állhatván ki a sarat inkább
várjunk a dologgal, nincsen Tatár a nyakunkon, — minthogy
kockára tegyük saját ügyünket.

Holnap megyek utazni, — oda leszek vagy három hétig, bejárom felső magyarországot, Szklénót, Vihnyét, Szliacsot, Selmezcet stb. — kívánj szerencsés utat, téged pedig áldjon meg az Isten.

csókollak

barátod

Jokay Móricz mk.

26.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1846. nov. 9.]

Kedves bátyám.

Pest 1846 Nov. 9.

Molnár József úr testvére, János, ki Olaszhonból visszatérvén s most itt szándékozván megtelepedni, valahol akarhol jószágot kíván venni vagy haszonbérteni mire nézve általam egész bizalmasan kér, hogy ha szerét teheted, tudd ki: valyon a Somogyi féle Banai jószágot, a Milkovicsok nem akarják e minden áron megszerezni s ha nem, mikor lesz annak utóso árvereltetése?

Én magam részéről most meglehetősen elvagyok foglalva, mindennap hat óra hosszat készülünk Szentmihályival a censurára. Az irodalomban is nagyszerű várandóságoknak nézünk elébe, mellyek mihelyt valóvá lesznek, professor bátyámnak irandó levelemben azonnal tudósítani foglak felőle mindnyájaitokat. Előlegesen is annyit irhatok, hogy a Divatlappal és Életképpel a legszebben kibékültünk és illetőleg szövetségünk ez utóbbi munkámnak minden ivéért 30 pftot ajánlott.

Majd akkor megírom azt is: mire mentem Kecsével a nyugtató dolgában?

Különben egészséges vagyok. Csókolom kedves anyám kezeit, — tégedet, Klárikát, Gézát, prof. bátyámat, Eszti, Marit, csókollak és üdvözöllek s maradok

szerető testvéred

J Móricz m. k.

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly
úrnak. A Ns Város árvái
gyámnokának
testvéri szeretettel.

R. Komárom

27.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. nov. 16.]

Kedves anyám.

Pest. 1846 Nov. 16

Mint hogy dolgaim nagyobb része <holnap> még függőben van, egy nevezetesebb pedig holnap dül el, azért ma csak röviden írok, majd Mittáktól azután bővebben. Semmi bajom sincs, hála Istennek, dolgom pedig elég van, ezért szinte hál' Istennek. A Fleischmantól küldött pakkot majd küldje el, kérem kedves anyámat, a címzett helyre, szíves tisztelem mellett: az iparegyleti sorshuzás még a héten lesz, ha valaki nyer az illetők közül, nem kések megírni. Csókolom testvéreimet s minden rokonaimat, holnap nekik is fogok írni, és majd a Biharytól is, de most későn tudtam meg az alkalmat s nettek vele élni.

Csókolom ezerszer kedves anyám kezeit s maradok

szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszony-
ságnak T. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

Komáromban

28.

JÓKAI — VÁLY MARINAK

[1846. nov. 16.]

Vály Marinak, rokoni szeretettel
Komárom

Kedves Marim

Pest, 1846 November 16-án

Ez talán az első levél, mit életedben hozzád irtak, — adja Isten, hogy kevésbé szerető kezek, soha se irjanak hozzád, mint a millyen, e mostanit írta.

Most még csak olvasni tudod a levelet, — lesz idő, mikor majd meg is érted.

Téged akkor is úgy fog szeretni, mint most

ölelő bátyád
Jókay Móricz

29.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

[1846. nov. 19.]

Kedves anyám.

Pest 1846. Nov 19.

Két hét alatt bizonyosan censurázunk. Azt hírlík kéz alatt, hogy e mostani vizsgálat bizonyos okok miatt szokatlanul szigorú fog lenni, hanem hiszen én is ismerem a magam teendőit és rajta vagyok, hogy mentül erősebben kiálljam a sarat.

Tegnap egyeztünk meg a Divatlapokkal. <Az Életkép> Jövő évben mindenik a lehető legnagyobb erővel fog kiállani. Mind az Életképek, mind a Divatlap tőlem fog az első számában egy novellát közleni. Amannak minden félévben négy, ennek

két novellát tartozom adni, melly miatt fölesküvésem után még egy pár hétre aligha itt nem kell maradnom.

Regényem bírálati a jövő hónapban fognak megjelenni mind két lapban. A lehető legjobbak. Maga Báró Eötvös is igen kedvezőleg nyilatkozott felőle.

Egyébiránt egészségem és mindenem van, a mi szükséges, hála Istennek.

Csókolom kedves bátyámat, urambátyámat, Esztit, Klárikát, Marit, Gézát (holnap irok nekik a Biharytol) tisztelem t. Asztalos urat és családját s kedves anyám kezeit csókolva

maradok
kedves anyámnak
tisztelve szerető fia
J Móricz m. k.

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

30.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. dec. 3.]

Kedves anyám.

Pest 1846. Dec. 3.

Mindezideig függőben lévén legfőbb czélom, a censuraadás, (az t. i. néhány jurátus excessusa miatt mindnyájunkra nézve be volt tiltva) nem írhattam; most azonban több rendbeli körülmények miatt irok egy igen hosszú levelet.

Censurázni a jövő héten fogok, melly napon? „Azt közülünk senki sem tudhatja.” Nyáry választmánya előtt. A lehető legjobban elkészültem, ha csak valami különös fátum nem es-

küszik ellenem, remélem a legremélhetőbbeket. Hát azután mi történik velem?

Arra nézve, hogy Pesten maradjak, úgy hiszem elég tudvalevő okaim vannak. Kis nélkülözéssel jár az igaz az elhatározás, de jövődömnek még-is tágabb pályaköre nyílik itt mint másutt akarhol, s ha netán reményeimben, vagy saját erőmben és kitartásomban csalatkoznám, még akkor sem lenne késő más pályát kezdeni. Rövid időre tehát megteszem a kísérletet.

Frankenburg felszólított, hogy a jövő félévre lapjában a színházi referálást vállalam magamra havonkénti 15 pft és egy zártszékkeli megtiszteltetés mellett. Ezen kívül a két Divatlapal félévenkénti hat novellára vagyok szerződve. Dolgom igen sok lesz és tisztességesen jutalmazva, mi legalább fiatalabb éveimre meglehetősen jövődőt biztosít. Becsületben álló nevem van, a nálamnál nagyobbak szeretnek, a velem egyenlőkkel jó harmoniában vagyok, még eddig sorsomnak semmi árnyékolodalára nem találtam, de ha találnék is, mellyik ország és micsoda életnem az, a miben a bajokat kikerülhetném? Míg így, <némi két> kissé jó hirben álló névre tevén szert, tán a komolyabb társadalmi életben is könnyebben fogok előre haladhatni

Ennyi minden reménységem. Részletesebb számításokat tenni a jövődőre balgatagság volna. De hisz jó az Isten, s a ki dolgozni szeret, lehetetlen, hogy munkáinak hasznát is ne lássa.

Igen szeretném ha kedves anyám és kedves rokonaim e részben ellenvetéseiket és észrevételeiket közölnék velem, és ezt pedig mentül elébb, hogy azon esetre, ha jóvánhagyásukat megnem nyernék nézeteim, keletkező félben levő viszonyaimat és szerződéseimet jókor módosíthassam. Ha pedig szándékom helybenhagyatnék, akkor kérem kedves anyámat, méltóztassék honnmaradt irataimat, fehér- és egyéb ruháimat adandó alkalommal leküldeni. Pénzem van, és remélem hogy lesz is, a mennyyivel mindég illően kijöhettek, ezt tehát semmi esetre

sem kérek. Itt lételemet nem kevésbé igénylik színműveim is, mikre nézve szinte nem csekély előny volna szinpadai bírálóvá lételem.

Énnyit elég saját ügyeimről.

Károly bátyámat kéreti Wrchowszky, hogy a *Zahruba-Bergl* elleni iratokat küldje meg neki. Én pedig azt izenem neki, hogy az 5081 számú iparműkiállítási sorsjegyét küldje el, mely is a 123. számú tárgyat nyerte, hogy mit még azt nem tudom, hanem jövő héten Vörös Benőtől megküldhetném neki. Többi rám bizott számok közül egy sem lőn megemlítve.

Egyébiránt az egy Censurára vágyáson kívül semmi bajom. --Csókolom minden rokonaimat, kedves bátyámat, Klárikát, Gézá. T. Asztalos urat és családját tisztelem. Kedves anyám kezeit pedig tisztelettel csókolva maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fi[a]
J Móricz m. k.

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

Rév Komáromban

31.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. dec. 12.]

Kedves anyám.

Pest 1846 Dec 12.

Tegnap volt ügyvédi vizsgálatomnak nagy napja. Este 6 és 7 óra között léptem át ezt a mélységes mély árkot, milly sikerrel? azt még nem tudom, de annyi bizonyos, hogy

már innen vagyok rajta. S ezzel bevégeztük volna a gyermek időket. Mi sors vár rám ezentúl? azt a jó Isten tudja. Megkísértem a világba indulást, még pedig, a mennyire lehet öncrömmel, s azért a legédesebb elismeréssel köszönöm kedves anyámnak azon gyöngéd gondoskodását, hogy ezentúl is kíván anyagilag segíteni, de ezúttal a szereteten kívül egyebet nem ohajtok kedves anyámtól s bizom magamat a jó Istenre és saját két kezemre, ha el találnék bukni, a nélkül is újra kedves anyámra kellene szorulnom, s ezt örömezt nem akarnám hinni. Majd valamikép költségeimet kissébbre szorítva és szorgalmamat kettőztetve, kijövök e drága világban is.

A küldöttkeket megkaptam és nagyon köszönöm, hanem még az irományaimat szeretném ez évben kezemhez kapni, mikre nagy szükségem lesz és a Conversations Lexiconokat, — ha talán alkalom adja elő magát, tessék az illetőket, csak Molnár úr szállására intézni, honnét azokat majd a gondviselő kezemhez szolgáltatja, minthogy még lakásom címét meg nem írhatom.

Károly bátyám nyert egy mellénynek és egy nadrágnak való kelmét, miket ezennel Vörös Benőtől megküldök, nyert ezeken kívül egy szép palaczkot metszett üvegből, a mit, minthogy Bénitől nem küldhetek, addig, míg jobb alkalom fordul, nálam tartok.

Mostanában egy ideig igen sok és nehéz vállalat terhe nyomta és nyomja vállamat, miket ha egyenként lerovogatok, akkor majd <nehány napra> lesz rövid időre megpihenésem, mikorra Frankenburggal néhány napra lerándulunk Komáromba, kedves rokonaimat újrolag összeölelhetni. Addig is bármi mozdulat történnék sorsomban, erről kedves anyámnak írni el nem mulasztandom.

Egészségem páratlanul jó. Étvágyam ugyan sokba kerül, de még is jobb, mintha betegségem kerülne annyiba.

Tisztelem, csókolom kedves bátyámat, nénémet urambátyámat és kedveseiket, küldött levelciket köszönöm, de

most az egyszer nem fizethetem vissza; jövő évkezdetéig embertelenül sok dolog vár rám hanem majd azután többre ráírhettek. Addig is kívánom rájuk az ég minden áldásait.

Tisztelem főtiszt. Nagy M. és tn Asztalos I. urak családjait s kedves anyám kezeit csókolva maradok

kedves anyámnak
holtig szerető háladatos fia
J Móricz m. k.

Ma este tudtam meg szállásom czimét: Országút. — a Zrinyihez második ház, földszint, 574. szám kötélverő a gazda, magam vagyok zsellér az egész háznál.

32.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. dec. 17.]

Kedves anyám!

Pest 1846. Dec. 17.

Nem mulasztom el az alkalmat, kedves anyámnak írhatni. — Mult hetfőn censurámnak másik felét, az irásbelit is szerencsésen letettem, pár nap mulva hihetőleg felesküszöm. Még most nem szállítottam át magamat új szállásomra, csak nappal lakom ott, minthogy Szentmihályi Sándor kiköltöztét be kell várnom elsőbb. Éjjelre Molnárékhoz járok. — Heckenast megveszi mind a novelláimat, mind a regényemet, csak mentül előbb el kell készítenem. Januarius közepére két kötet novellát. Martius végire negyven ív regényt kell <elkészítenem> bevégezni. Amazokból már megvan több két harmadánál; ennek még csak az elején vagyok. Még <el> hozzá sem fogtam a színbiráláshoz, már is érzem némi eredményeit. Fánecsy felszólított, hogy a színművemet adjam be, sok hatást ígér az előadásából.

Küldöm Fleischmantol a bátyám által nyert üveget, ha ugyan elviheti (úgy ne járjak, hogy csak a levelemben maradjon az üveg) ha jövő évben Fleischman ismét lejön, kérem kedves anyámat, tessék tőle minden irományaimat leküldeni. Most már nagyon kell, hogy kezem ügyében legyenek, szinte a Hétköznapiakat is (a correctúrai példányt).

Csókolom kedves bátyámat, nénémet, urambátyámat, tisztelem az illetőket, kívánok mindnyájoknak boldog innepeket és jó egészséget, s kedves anyám kezeit csókolva, maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

33-

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. dec. 27.]

Kedves anyám.

Pest 1846 Dec. 27

Csókolom kezeit a küldöttékért, csizmát ugyan már készítettek itt, mi ámbár méregdrága, de minthogy csak két annyi ideig tart, mint a Komáromiak, Szatmári uramnak kuntsaftja lenni aligha meg nem szüntem, ki is köztünk mondva, csak nem tud rámenni, hogy nekem elnemferdülendő csizmákat építsen.

Kiadásaim bizony szépek voltak ez ideig. Két honapi költségem fellyül megy 230 vfton. Ez a saját kézre jövés, kivált tél idejére, illy drága világban, mint a mostani, erősen megpróbált, hanem miután költségeimmel egyenlő lépést tart

a bevételem, hála Istennek, nemcsak hogy semmiben fogyatkozást nem látok, de oly kényelemben élek, mellynél nagyobb egy hirtelen kívánni sem tudnék. Mult hónapban kaptam Frankenburgtól 15 pengőt. — Decemberben Schedeltől 18 at, Vahóttól 15 öt és Frankenburgtól szinte 15 öt. A jövő hónapra ismét adott előre a színbirálatokért Fr. 15 pftot, a mivel addig kijövök, míg majd a novellámat kifizeti, mely a jövő hónapban lesz megjelenendő. Nem sokára Heckenast ígéretei is megtestesülnek. A sok innep miatt nem értekezhettem vele. Jövendőmről pedig gondot visel az Isten. Sokat dolgozom, de nem esik terhemre, s a mit teszek, annak látatja van. Így majd valahogy csak megyek előre a világban

Pénzt semmi esetre nem kérek kedves anyámtól. Mikor csak tőlem függ, hogy dolgozzam és pénzem legyen, ezt kedves anyámtól fogadni el, nagy szeretetlenség lenne. Élvezze most kedves anyám azon kényelmeket, miket az eddigi rám tett költségek miatt kénytelen volt nélkülözni, bár én szaporíthatnám e kényelmeket, s legyen megnyugodva arról, hogy nekem semmiben hiányom nincsen. Jóakaróim, becsülőim barátim, munkáimnak olvasói és <megvevői> kiadói elegen vannak, s csak a nem várt, vagy előre nem láthatott balesetek vehetnének hátra mostani állásomból. De ha előbbre nem mennek is, sorsommal, így a mint van, meg vagyok elégedve.

Hancm ollyasmit, miket viszontszivesség útján kedves anyámnak ha meg nem hálálhatnék is, de hiszem hogy kedves anyám szívesen fog adni, egész bizalommal kérek. S ezeknek ezuttal hosszú sorát idecirom: kérni fognám a slafrokomat, a Conversations Lexiconokat, — egy táblátlan könyvet, mellynek az írásaim közt a fiókomban kellett lenni, melly a choleraí zendüléseket tárgyalja, és szinte a mi jegyzetek ott a choleraírol össze voltak szedve. — Kérek még egy paplant is, és minthogy a dunyhám czihájára sehol sem tudok akadni, — vagy itt sikkadt el, vagy otthon feledtem, — egy dunyhacziát, és a Hétköznepokat.

Igen meg fogna még lepni kedves anyám, ha friss szalonnát és Komáromi czipót küldene le alkalmas alkalomtul

Egyébiránt bocsánatot kérek ezért a sok, igen sok alkalmatlan kérésért, majd ha egyszer, egy pár napra haza juthatok, a köszönettel sem maradok el.

Tisztelek mindenkit, a ki rólam megemlékezik, úgy hiszem, hogy apránként majd csak el el felejtgetnek, kedves anyám és testvéreim lesznek azok, a kik mind végig megtartanak emlékülükben, őket és a hozzájuk tartozókat üdvözlöm és csókolom, s maradok kedves anyámnak kezeit csókolva

szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

34.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1846. dec. 29.]

Kedves anyám.

Pest 1846 Dec 29.

Már ez talán sok is lesz; ennyi levelet írni. De hiszem: hogy kedves anyám szívesen olvassa soraimat.

Tegnap adtam el a novelláimat Heckenastnak, mikhez az eddig kijötteken kívül csak négy újat kell csatolnom, s ezek is jobbára készen vannak. Ad értök háromszáz pengőt. Már most csak az iratással kell sietnem, hogy Martiusi vásárra kijöhessen a könyv; mert akkor majd a regényem nyomtatását kezdjük meg. Hanem két novellámhoz, A nepean szigethez és Márcze Záréhoz, mik közül az első a tavalyi Életképekben, az utóbb

a tavalyi Divatlapban, amaz Octoberben, ez Decemberben jelentek meg, sehogy sem tudok hozzá jutni, egy szerkesztőségnél sincsenek példányok. Kérem kedves anyámat méltóztassék részemre honn levő példányainkból e két novellát leiratni s nekem lehetőleg minél előbb leküldeni.

Épen, hogy e sorokat írom, jó hozzám Baráth Józsi s felszólít a szerkesztőség nevében, hogy vállaljam el az ujdonság írást a Jelenkornál. Ha havonként 30—35 pengőt fizetnek érte<k>, elvállalom, különben nem, mert így is elég a dolgom.

Csókolom kedves rokonaimat s kedves anyám kezeit s maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]

Tekintetes *Pulay Mária* asszonyságnak

Tns *Jókay József úr özvegyének*

fiúi tisztelettel

Rév Komáromban

35.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. jan. 5.]

Kedves anyám

Pest 1847 Jan 5.

Igen sok dolgom van. Sietve írom ezt a néhány sort, kézcsókkal köszönve meg a küldöttöket. A mire legnagyobb szükségem van a kért könyveket, várva várom. A Jelenkort új szerkesztőség vette át, köztük Széchenyi, b. Kemény, Kovács L. stb. Én felszólíttattam naplívivőnek, mit elvállalni elég okokat látván elsőben csak rövid időre szerződtem, ha jónak látandom, hosszabbra is. Eleinte 35 pftot kapok

havonként, mennyit még Garainak és Nagy Ignácznak sem fizetett a Jelenkor. Később, ha megmaradok, vihetem föllyebb, dolgom ezzel van legkevesebb, hanem a kiadással van sok tenni valóm.

Csókolom kedves anyám kezeit, kedves bátyámat nénémet, urambátyámat s minden szereteteimnek kívánva az új évre is az ég áldását, vagyok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz m. k.

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

36.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1847. jan. 29.]

Kedves bátyám!

Pest 1847 Jan 29

Kedves anyánk ügyét Pulay *csőd* és *adóbeli* ügyeivel együtt *jövő héten* fogják felvenni a Helytartó Tanácsnál, mihelyt valami bizonyost tudhatni felőle, rögtön megírom. Egyébiránt az általam megírt szám aligha volt az igazi, névszerint kellett rá jutnom.

A Jelenkort ezentul pontosan fogják küldeni a nevedre; a szerkesztők szavai szerint: maga Széchenyi is meg van elégedve naplóimmal. Ez egyébiránt nem sok időmet foglalja el.

Kedves anyánk számára ezentul a „Hazánk”-at is fogom járattatni Győrből, — Kovács Pál egész atyafisággal felszólított, hogy dolgozzam ő neki is, s én megígértem.

Mihelyt a legelső gőzös megindul, felrándulok egy pár napra hozzátok, addig is csókollak mindnyájatokat, Klárikát Gézátt, — emlékeztem rólatok nem csak nevicetek előestéin, hanem minden áldott és nem áldott nap. Áldjon meg az Isten mindnyájatokat!

Kedves anyám kezeit szeretve csókolom, üdvözlöm Vályékat és Asztalos úr családját, s maradok

őszintén szerető testvéred

J Móricz m. k.

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak

Sz.: K: R. Komárom V. árvái gyámjának

testvéri szeretettel

R. Komáromban

37.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. márc. 6.]

Kedves anyám.

Pest 1847 Mart. 6.

Bocsánat hosszas hallgatásomért, — minthogy velem és körülöttem semmi említésreméltó ez ideig nem esett, sorsomban és egészségemben semmi nem változott s minthogy e mellett naponként kietlenül sok üggyel, bajjal és tennivalóval kell vesződnöm; de leginkább, mert néhány naprai hazarándulhatásom alkalmas idejét minden nap várom; levelet mind ez ideig azért nem írtam, és nem írhattam; noha erre az akarat igen szépen meg volt bennem. — Kedves anyám szivességét kézcsókolva köszönöm, mint kedves testvéreimét is, Pulayféle ügyünkről pedig annyit írhatok: hogy az Febr. 22 én ismét felkűldetett a Cancelláriához. — Színműveimet visszavettem, ha haza jutok, majd elmondom, miért? Épen: hogy e levelet

irom, látogatott meg T. Asztalos úr, mit is tőle igen nagyra becsülök, ő általa tudtam meg: hogy kedves honnlevőim mind egészségcsek, ma azonban szinte Maar is kapott egy levelet Bottliktól, mellyben azt látom: hogy kedves néném gyöngékedik. Ez is siettetni már most hazamenetelem napját. Ha lehet ezen a héten még szakasztok időt. Jövő héten bizonyosan. Addig is csókolom kedves anyám kezeit, bátyámat, németet, urambátyámat, Klárikát, Marit, Gézát s vagyok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz m. k.

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

38.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. márc. 15.]

Kedves anyám.

Pest 1847 Mart 15.

Jobb szeretnék magam menni levelem helyett, de kénytelen vagyok az időre várni. Lehet, hogy egy pár nap mulva, de legfeljebb egyhét mulva megszököm néhány napra (tudniillik a naplót egy héttel előre megirván) addig is csókolom kedves anyám kezeit és testvéreimet, urambátyámat s többi kedveseinket, tisztelek Komáromban minden jó embert s maradok kedves anyámnak

szeretve tisztelő fia
J Móricz m. k.

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

39.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1847. márc. 16.]

Kedves bátyám. Pest 1847 Mart 16.

Ím itt küldöm az utasító jegyzéket magát. A tárgy felküldetett, de a határnap, mellyen ? nem bizonyos. Az igtatóhivatal Febr. 22 ról szól, a levéltárban Martiusrol beszélnek, száma, mint láthatod 1231.

Husvétra bizonyosan haza megyek, elébb aligha. A novelláim (28 iv) már bevégezém, de most meg Bajza szólított fel az ellenzéki kör könyvébe dolgozni s ezt elkell ebben a hónapban készítnem, megint nem mozdulhatok.

Áldjon meg az Isten mindnyájatokat, csokollak

szerető öcséd

J Móricz

40.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. máj. 7. ?]

Kedves anyám Pest 1847 Majus 7.

Most már hála Istennek egészséges vagyok, mind e mai napig feküdtem. A mint leértem Pestre, rögtön kilelt a hideg s csak Szigligety barátom kedves családja szives gondviselésének

s Kovács Endre ügyes orvoslásának köszönhetem Istenen kívül, hogy az epehidegen szerencsésen átlábolva most már ismét egészségemhez és erőmhöz kezdek jutni. Ezeknek teljes helyre állítása végett alkalmasint, mihelyt arra képes leszek, Komáromba fogok menni s akkor tán egy pár hétig ott maradok.

Munkáimat már nyomják. A Budapesti Naplót jelenleg Vas Gereben barátom írja. — Kuthy Lajos atyánkfíának tegnap és tegnapelőtt árverezték el összes minden birtokát váltófoglalás következtében, maga elutazott.

Tisztelem minden ismerőinket ft. Nagy Mihályékat, ts. Asztalosékat, csókolom kedves bátyámat, nénémet, urambátyámat, Klárikát, stb. stb. s kedves anyám kezeit csókolva maradok

szerető fia
J Móricz m. k.

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

41.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. máj. 7.]

Kedves anyám.

847 Maj 7

Hála Istennek, ismét egészséges vagyok. Holnap, vagy holnap után szándékom van haza menni. Ha nem mehetnék, az lenne oka, hogy Frankenburg Bécsben van, s így rám Pesten nagy a szükség. Jövő félévtől kezdve ki vagyok nevezve az Életképek szerkesztőjéül; ha, a mit nem remélek, bármi baj miatt e héten haza nem mehetnék, legfeljebb péntekig fog

Komáromba egy nekem szóló levél érkezni Bécsből, ezt kérem nem mehetésem esetében nekem rögtön megküldetni, mert igen sietős, czímezendőt a Jelenkor szerkesztőségéhez, mint szinte többi leveleimet is méltoztassék ugyan oda czímezni, ott legjobban rám akadnak.

Tisztelem minden jobb ismerőinket, csókolom kedves bátyámat, nénémet, urambátyámat és szeretett családjaikat s kedves anyám kezeit csókolva, maradok kedves anyámnak

szeretve tisztelő fia
J Móricz mk.

42.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. máj. 23.]

Kedves anyám.

Pest 1847 Maj 23.

Bármennyire vágytam is innepekre hazamenni, ez élvezettől megkelle magamat fosztanom és itt maradnom. A hazamene-
telemre szánt nap előtti estén jött meg Frankenburg, s meg-
érkeztének eredményei azok, mik itt maradásom igénylik.
Tán a jövő hó elején szabadulhatok, addig is csókolom kedves
anyám kezeit, bátyámat, nénémet urambátyámat s minden
ismerőinket

Kedves anyámnak
szerető fia
J Móricz m. k.

A nagy sietésben szinte elfeledém: a szerkesztőségre nézve
már szerződöttünk. Én kapok félévenként 700 pftot. A jövő
Szombati számban már ki vagyok nevezve mint szerkesztő.

[Címzés:]
Tckintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

43.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. máj. 31.]

Kedves anyám.

Pest 1847. Maj 31.

Ma irtam alá a szerkesztőségi contractust, mellynél fogva jövő 1849ik Julius 1-ig, ha Isten éltet és erőmben megtart, a lap szellemi kiállítását magamra vállaltam. Ha magamat lélekemésztő mechanicus munkákkal túl akarnám terhelni, negyedévenkénti 750 pengő forintnyi fizetésemet nagyszerű jövedelemnek nevezném, de minthogy magamnak a munkálatok el vagy nem fogadásán s a lap iránya fenntartásán kívül alig tartottam fel egyéb tenni valót, a többbit a kiadókra és segédeimre bizva, a díjbol, levonva az ismertebb írókra teendő áldozatimat is, csak igen tisztességesen, de e mellett nyugalmasan fogok megélni, időm elég maradván mind magánymunkálatokra, mint hosszasabb Pestről eltávozásra, miután két segédem: Pálffy és Fekete Soma a lap mechanicus rendbentartására könnyen felügyelhet.

Remélem, hogy e hét folytán még hazajuthatok. Szükségem van egy kis pihenésre ennyi sietséges munka és minden képzelhető elemekkel küzködés után. Eddig nem hogy egy napra, de egy órára sem lehetett Pestről eltávoznom. E napokban hidegem ismét visszaakart térni, de nagy hamar elejét vettem s mint hiszem, most már végkép kigázolok belőle.

Addig is csókolom kedves jó anyám kezeit, kedves bátyámat, nénémet, urambátyámat, Klárikát, Marit, Gézát, üdvöz-

löm, tisztelem mindnyájokat, mint szinte tns Asztalos és ft.
Nagy Mihály urakat és családjaikat.

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz m. k.

44.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

[1847. jún. 18.]

Őszintén tisztelt barátom az úrban!

Azon kellene kezdenem a dolgot: hogy öntől engedelmeket és bocsánatokat stf. kérjek, azonban minthogy sokkal fontosabb kérnivalóim vannak, ezekkel állok elő, s hagyom amazokat boldogabb időkre. — Tán fogja ön tudni, hogy az Életképcz szerkeztésének gyönyörei az idők teljességében reám váraкоznak s e tudás folytán megsejdítheti ön: hogy e téren mindazok, kik magunkat egy vérből való vérnek, egy lélekből való léleknek hisszük és valljuk, menten minden idegen befolyástól, egy szívvvel, egy célra egysülni fogunk. Vegye ön jó vagy rossz néven, — de én kimondom: hogy ön is egyike azoknak, kiket Isten, haza és emberiség nevében rokonainknak nevezek s ki hiszem, hogy engem szinte annak nevezend, mihelyt ugy fog ismerni, mint én ismerem önt. Jól tudoni: hogy a következő félévre ön Vahot Imre úrnak adta szavát lapjábani közremunkálásra s én, álljak bármi viszonyban V. I. ur irányában, a fondorkodást nem tartom kenyeremnek s az adott becsületszót szeretem mind magam, mind mások által tiszteletben és szentnek tartatni. E tekintetben tehát egészen nyugodt lehet ön miattam, ha netán régibb kéziratai találnának is önnek casu quo hozzám tévedni, azokat ön jogsérelmével közleni nem fogom; miképen nem közlöm mind azon dolgo-

zatokat, mik V. I. úr kizárólagos dolgozótársaitól ennek előtte s hirdetménye óta is (!) hozzám beküldettek. Azonban: hogy ennyi szószaporítás után a dolog velejére térjek, felszólítom önt teljes barátsággal: hogy mihelyt adott szava miatt teheti, munkálataival emberelje meg az általam szerkeztendő lapot olyképen, hogy miután Petőfi minden hónapban két, Tompa egy versnemű munkálatot fog adni, öntől szinte havonként egyet kívánnék közleni, hogy így szüntelen közönség előtt áljon e három név (epithetonokat nem rakok a név elé) díjazni mind hármok munkálatait egyenlően fogom: minden két versért tizenöt pengő forintal, melly ugyan nem a legméltóbb érdemdíj, de minél többet jelen körülményeim közt nincs hatalmamban resolválhatni.

Önnek válaszáat örömmel elvárom, vajha színről színre láthatnám önt egykor, addig is, míg e várt idő bekövetkezhetnék, fogadja ön a levegőkön keresztül legforróbb kézszorításomat

Jókay Mór mk

45.

JÓKAI — PETŐFI SÁNDORNAK

[1847. júl. 6.]

Kedves Sándorom.

Pest 1847. Jul. 6.

Itt küldöm Arany levelét, ő a mienk, írt Tompa is, de szörnyü lutránosul, nem beszél magyarul, hanem phrasisokat mond. Tudja tatár, vagy tőlem tart, vagy Imrétől. Nem szeretem, ha a kitől egyenes bizalmat várok, úgy beszél: hogy ibis, redibis etc. Azt beszél: hogy tudni fogja kötelességét, ezt Imrének is így írhatta volna. Egyébiránt ne szólj neki. Pack is derék gyerek, elutazott, a nélkül, hogy a novellája végit ideadta volna. Ha meg a Httartó tanácstól írnak rám: hogy tudja tatár mit húzzak vissza, a mi az Életképek mult félévi folyamában

az aradi administratorról írva volt, képzelheted, hogy mennyire
húzórn vissza? Egyébiránt vagyunk teljes reménységben, a kö-
röség dicsér, a kollégák gyaláznak, a mi együtt jár s jobb
mintha megfordítva volna.

Csókollak, üdvözlöm Júliádat s maradok

szerető öcséd
Jókay Mór

[Címzés:]

Petőfi Sándornak.

Tns Papp Endre ur lakán
SzathmárNémetiben

46.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. júl. 21.]

Kedves anyám!

Pest 1847 Jul 21.

Igen sok dolgom levén, csupán annyit írhatok: hogy
egészségem elég jó és velem semmi változás nem történt

Csókolom kedves bátyámat, nénémet, urambátyámat, Klári-
kát, Marit, Gézát, tisztelem ismerőinket s kedves anyám kezeit
csókolva vagyok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak

Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

Nyedámon 1847 Aug. 18. reggel

Hát! egyen meg, a mi még meg nem evett, mit szidod te az én apám teremtésit? he? Azt még csak elszíveltem: hogy Júlia miatt összecattáztál, arra rászolgáltam, de azért ne bizza el magát kigyelmed, mert noha most messze van innen, de majd helyébe megyek én kendnek September hetedikén, s völegény ide völegény oda, felszentelem kendnek a szűz hátát. — Majd adok én neked káromkodni.

Aztán nem igaz a: hogy én Egressynck nem küldöm a lapot: hogy a haragos menköbe ne küldeném! De azt csak nem várod tán, hogy magam ki is hordjam? (Kedvem volna olyan orthographiával írni ezt a szép levelet számodra hogy tótágast állj tőle) aztán ha a kihordóval baja van, akkor is nekem kellene szólania, nem egy harmadik akasztani valónak.

Tonele műutazásra ment Idkával, már egy hónap óta oda-csavarog, különben ez ideig ő is keményen fente a fogát a Szathmári útra. Mihelyt haza jön iratok vele valami okosat a fejednek, mert az hozzám nem illik hogy én irjak neked okos dolgokat. Még ennyire nem vetemültem el. Én mindenesetre ballagok Sept zán.

Itt van Frankenburg és tisztel (ha kedve tartja) az a nyomorék naplója a Pakh gyerek egy betűt sem irt ez idcig senki fiának. Tompa Miska is irt valamit, de már nem tudom mit, úgy tartom hogy káromkodott valamiért, de e tekintetben meg kell vallanom minden irígységem mellett is, hogy messze áll a hátad mögött. Kerényi küldött verseket, egye meg, fordítások. Pálffy szerelmes. Lauka octoberben esküszik. Degre kószál. Imre vígan van, félannyi publicuma van mint nekünk. Kemény küld neked valamit majd általam. P. H. L. ur német szabadalomért folyamodott, kapott — kukhert. Híre van:

hogy mit eddig ő felsége sem mert elkövetni: István herczeg Metternichet maga elé hívatta s tudtára adá hogy ezt és ezt követeli tőle. Elvégre a bérkocsisok gorombák.

Júliádat szivemből idvezlem, a te kedvedért hiszem hogy nekem is megbocsátand, s ha nem teszi, egyedül te léssz az oka. Én titkodat úgy elhallgattam, mint saját magad. Egyébiránt a miért legjobban rested tán a dolgot, arra ne legyen neked gondod, ha akadna olyan semmirekellő gyöngédtelen ficzkó, ki nődet akarmi néven nevezendő kiméletlenséggel merné illetni vagy csak rá czélozni is a legtávolabbról, az banná csak meg híresen: hogy nem a jövő században született ez árnyékvilágra. A ficzkók eddig is úgy félnek a tíz körmömtől, mint a cholera-tól s patrouille nélkül nem járnak az utcán. Tisztelem pediglen Papp Endrét és Riskót. Én pedig maradok te neked tisztelt öcséd

J. Mór.

[Címzés:]

Tekintetes Nemes, nemzetes és Vitézlő
Petőfi Sándor úrnak, több tekintetes
nemes, nemzetes és vitézlő vármegyék érdemes
Táblabírájának etc. etc. megkülönböztetett
tisztelettel.

Szathmárnémetiben

48.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. szept. 24.]

Kedves anyám

Pest. 1847 Sept 24.

Sokáig hallgattam, de hiszen jól tudja kedves anyám: hogy ma időt csak úgy lopom magamtól a levélírássra. Tömérdek lótsáfutással vagyok elfoglalva.

Barátaim szépen elhagyogatnak, csak hadd hagyogassanak, majd a kis ajtóra fognak kerülni ismét, mert jövő esztendőre egymaga leend az Életképek magyar Divatlap [...] a pesti Divatlap megszűnik, a Honderü pedig németül[.....] képen még is megtörténik hogy magam maradok a csatamezőn s a tisztelt jó barátok kénytelenek lesznek szépen visszaballagni. Nem törődöm velök.

Jövő hónapban alkalmasint Frankenburggal összefogunk jőni Komáromban, addig is tisztelek és üdvözlök mindenkit, a ki tiszteletemhez igényt tart, bátyámat, esztit, urambátyámat s egész kedves családunkat forróan csókolom s kedves anyám kezeit számtalanszor csókolva maradok

kedves anyámnak tisztelve szerető fia
J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókai József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

49.

JÓKAI -- ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. nov. 17.]

Kedves anyám.

Pest 1847 Nov 17

Bocsánat érte: hogy cnnyi ideig hallgattam. Sok a dolgom és semmi féle segédem sincsen jelenleg. Testi bajom hála Istennek nincsen. Együtt lakom Petőfiékkal dohányutczában 373 szám alatt első emeletben. Szép szállásom van. Itthon szeretnék ezentul szállásomon ebédelni s igen kérem e végett kedves anyámat sziveskedjék nekem egy ezüst evőeszközt,

(kanalat, kést és villát) megrendelni Üveges uramnál, boldogabb időkben itt csináltatnám, de ez évben kissé megkell szorítanom kiadásaimat. Most a regényemen (Szomorú idők) dolgozom. Ez évben sajtó alá kell mennie, lesz 4 kötet. Esztíket tiszteltem, a napokban hosszú, hosszú levelet fogok nekiek írni, bátyámat és többi rokonaimat üdvözlöm, ölelem, kedves anyám kezét csókolom

kedves anyámnak tisztelve szerető fia
J Móricz m. k.

Bocsánat a szétszort írásért, de minden perczben félbe szakítanak alkalmatlan ügyesbajos népeim. Köszönöm a küldött befejtteket, egyikben sok üvegforgács volt elkeverve, hanem azért jó volt. Tisztelik Petőfiék is kedves anyámat. Majd máskor többet és szebben.

J. M.

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tus Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

50.

JÓKAI — BEREZ KÁROLYNAK [1847. nov. 28.]

Berez Károlynak Posonyban.
Pest 1847 nov 28.

Későn küldted öcsém a szomorú historiát, de jobb későn mint soha nem. Ezt azonban nem azért mondom: mintha jövőre is szeretném, ha későn írnál. Mindenesetre nyomj ide hetenként egy levelet, ha érdekes dolgaid lesznek, de kedden mindég

elküld, sőt ha lehet Hctfőn. holmi üres czeremoniákba bújjék az ördög azok nem kellenek, különben derék gyerek vagy, nagyot nőjj, Petőfi itt van feleségestől, Amen.

Áldjon meg az Isten, mert én nem érek rá
1
őszinteszivéből tiszta hazafiúi érzelemmel szerető őszintebarátod 2

Jókay Mór
de eadem et felső Ásva.

De tréfa a mi tréfa, illyszerü emberséges levelekért minőt küldtél egyenként adhatok *egyaranyat*, többet esküszöm a kerekföld valamennyi lapkiadóira: hogy nem lehet. Ennyit kapsz, és küldesd havonként kétszer levelet, akkoris hctfőn

[Címzés:]

Berecz Károlynak
Lőrinczkapu 47ik szám Posonyban.

il tuo amico
MJ.

Küldi Jókay

51.

PETŐFI SÁNDOR (?) — JÓKAINAK [1847. dec. 12.]

Uram, uram Jókay szerecsen uram.

Ön szép szóke és deli ifju, kedves kellemes és szeretere méltó — ön genialis író, ön új iskolát alapított — ön az Életkepeknek új aerat adott ön hazánk legjelesb iroit — mint Pálfit, Truckkát, Bus Aurelt és Szatmáry Pált magához lekötelezte — ön becsületes komáromi ember, ön látta azon hidat is melly István herczeg átmenetelekor leszakadt, önnek megvan a múlt évekre szóló s hazai érdekekkel megrakott kalendariu-mok — ön szeret és viszon szerettetik — ön néha vendégeit el is

kergeti, önnek hangja szép, vetélkedik az Albonieival, az atillaja gombjai páronként nyolczvan tonna ezüstöt nyomnak — önnek köpenyege hasonlít a sir Patrikéhoz ön minden héten tiszta fatermördert köt, önnek öreg inassa — igen gentleman ifju — ön tiszta ártatlan szívü jó kellemes csokolni való imádandó — ön sükeivel per tu van — ön apothecist és panegyris irt Károlyra a pilvaxi kelnerre.

De mik czek önnek nagy lelküségéhez képest!!!!!!!!!!!!!!?

Im a leg szebb alkalom ezen erények legszebbikét gyakorolni.

Rögtön küdj nekem két pengőt, legalább különben . . . meg keserülöd — elhagylak elpártolok tőled s Eletkepeiddel magadra maradsz, holmi Petőfikkal Tompákkal Vörösmartikkal — tehát ha engem s barátimat Nempe: Truckát Csóltényit, Kramarcsikot, Zolkyt, Pestalozzit, Miltont, Klopstokot megakarod teljesjes kivanataim minimumat . . . senkit különben nagy lelküségben korlatolni nem akarván, ha par hasard gut beim Cassa lennél —

Költ Pesten, Decenber 12 az urnak születése után 1847 évb.

Domsödi Goliath Péter

[Címzés:]

T. cz. Jókay Mor

urnak

Pesten

52.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1847. dec. 20.]

Kedves anyám

Pest 1847 Dec 20

Az uj év közelgtével képzelheti, hogy módnélkül sok a dolgom, a mit pedig másra nem bizhatok, egyébiránt egészséges vagyok, a küldöttetek alássan köszönöm, jövő héten

igen hosszú levelet fogok írni, addig is csókolom kedves anyám kezét, tisztelem bátyámat, nénémet és családjaikat

kedves anyámnak
tiszteelve szerető fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

53.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. febr. 27.]

Kedves anyám.

Régen nem írtam már az igaz, s nem akarom azt a régi mentséget még egyszer elmondani: hogy sok dolgom van, biz a mellett mindég juthatna egy kis idő a levél írásra, hanem jóvá fogom tenni az által: hogy ezentúl annál sűrűbben írok.

Ha egy pár napra szabadulhatok helycemből, első dolgom lesz meglátogatni kedves anyámat, s ezzel egyszersmind azt is mondtam: hogy ha megyek, csupán kedves anyám kedvéért megyek haza.

Különben egészséges és jókedvű vagyok s mióta senkire sem bízom semmi dolgomat, hanem végzem magam, azóta minden ügyem rendiben megy; Sükey Károly barátom 100 pengőig megcsalt, nehányan kisebb, nagyobb összegig, már most legalább jövőre leráztam őket nyakamról s szánakozni sem vagyok kénytelen rajtok. A tapasztalást nem adják ingyen.

Petőfiék tisztelik kedves anyámat, a nyáron őket is felcsalom Komáromba, én pedig csókolom kedves anyám kezét, kedves

bátyámat, Esztit, urambátyámat s minden egyéb csókolni valót. Esztinek azt izenem: hogy a jövő héten olyan német—magyar—olasz—spanyol—, diák—francia—görög—tót—lengyel—anglus— és mongol levelet írok neki, a millyet még nem látott, akkorra hát iparkodjék ezeket a nyelveket sajátjává tenni.

Érdemes ismerőseimet: tudniillik hatrendbeli komáromi előfizetőimet tisztelve

Pesten 1848 Febr. 27

maradok
kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Moricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

54.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. márc. 5.]

Kedves anyám.

Sietve írom: hogy itt Pesten már nem veszik el a bankjegyeket. A takarékpénztári pénzcsekémmel kellene valamit gondolni, ma már, ha hitelem nem volna, kész pénzem mellett éhen halhatnék; a bankjegy annyit ér a zsebemben, mintha semmi sem volna rá írva, felhúzhatom kapczának; — Csókolom mindnyájukat s kedves anyám kezeit.

1848 Mart 5.

maradok
kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

55.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1848. márc. 31.]

Kedves bátyám.

Vigyázzatok otthon magatokra. <Ha lehet, küldjétek> Alig-
ha baj nem lesz. Anyámat <meg> meg ne ijeszd. — Csókolom
édes anyámat, Esztit, tégedet, Klárikát, Válit ezerszer. — *fiadat,*
Marit, neveljétek őket becsületes embercknek.

Tiszteld nevemben Asztalosékat, Nagy Mihályékat s minden
becsületes atyánkfiait.

E tiszteleteket azonban csak akkor add át, ha egy hét alatt
másik levelet nem kapsz tőlem.

Légy nyugott, az isten igazságos és velünk van.

Tudod: régi átka családunknak: hogy két férfitestvér soha
sem vénült meg belőle. Légy elkészülve a legrosszabbra, hogy
ha kell, tudd vigasztalni édes anyánkat; de addig senkinek se
szólj, míg egy hét alatt a dolog jobbra vagy balra nem dől.

Arrol bizonyos lehetsz, hogy a meggondolatlanság veszélybe
nem hoz, a legrosszabb esetben sem fogná magamat vakon
ok és eredmény nélkül fölláldozni. Életemet megtartani akarom,
mert <így> élve több hasznomat veszik, mint halva, de jó
a nem <várt> kívánt esetre előre gondolni.

Isten áldjon meg; öllelek — mindnyájatokat

Martius 31.

JM.

[Címzés:]
Jókai Károlynak
Komárom városi árvák gondnokának
A város házánál
saját kezébe

Rév Komáromban

56.

JÓKAI — VÁLY FERENCNEK

[1848. jún. 3.]

Kedves urambátyám

Pest 1848. Jun. 3.

Akárhogy húztuk, halogattuk, biz énnekem aranyerem van. Szeretném a pénzügyministernek resignálni, ö sok hasznát vehetné, én pedig eddig is meguntam már, pedig mindenki azzal vigasztal: hogy aranyér mellett hetven esztendőös lehet az ember.

Na csak ez volna hátra. Hisz akkorra illy revolutionaris haladás mellett talán már az élet is ki megy a divatbol.

Segíteni ugyan egyhamar nem lehet rajtam, mert hisz ennek a betegségnek a curája negyven esztendeig tart, hanem könnyíteni lehet rajta s a végett mindent elkövetek, a mi lehetséges.

Jövő hónapban elmegyek Füredre vagy három hétre, s addig is mentül kevesebbet ülök.

Ezt a bajt nem lehet kétségbeeséssel gyógyítani. Ehez türelem kell.

Legyenek kegyetek nyugodtan oda haza: hiszen hetven esztendeig fogok élni.

Csókolok mindenkit jó akaróink közül. Anyámat, testvéreimet, s nefféimet és nichtéimet együl egyig.

Kegyedet pedig kiváltképen
invalidus, de azért jó kedvű rokona
J. Mór

[Címzés:]
Tisztelendő Váli Ferencz urnak
rokoni szeretettel
R. Komárom

57.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. jún. 11]

Kedves anyám. Pest 1848 Junius 11

Hála Istennek jobban vagyok. Aranycrem elindult, de még utat nem tehetek vele, mert bajom sok alkalmatlansággal jár. Jövő hónapban alkalmasint fürdőre kell valahova mennem, ha e baj újra előjön, s ha azt a jövő hónapot megérjük békeségben.

Csókolom minden kedves rokonaimat s kedves anyám kezeit.

Szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]
Pulai Mária asszonyságnak
Jókai József úr özvegyének
fiúi tisztelettel
R. Komáromban

58.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. jún. 12.]

Kedves anyám

A mult éjszakai vérengzésen nem voltam jelen. Hála Istennek semmi bajom sincsen. Tisztelek mindenkit. Csókolom kedves anyám kezeit

Szerető fia
J Mór

[Címzés:]

Özvegy Jókai Jósefnő született Pulay Mária
asszonyságnak fiúi tisztelettel

Rév Komáromban.

59.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1848. jún. 12.]

Kedves bátyám

Pest 1848 Jun 12.

Midőn levelemet veszed, már akkor tudni fogod: hogy Pesten mik történtek. A nép irtózatos vérengzés közt bevette a nagy kaszárnyát. A katonaságtól elszedték a fegyvereket, az így lefegyverzett regement ma délben 2 órakor indul gőzösön Komáromba.

Nekem semmi bajom sincs.

Áldjon meg az Isten s őrizzen meg mindnyájatokat, csókollak

szerető öcséd
J Mór

[Címzés:]

Jókai Károly úrnak
árvák gyámnokának testvéri szeretettel

R Komáromb.

60.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. jún. 15.]

Kedves anyám.

Pest 1848 Jun. 15.

Egy pár nap óta kinn lakom a Svábhegyen s azóta egészséges vagyok. Mintegy két hétig itt fogok maradni. Az aranyerem elmúlt. Ha vigyázok magamra, talán nem is jön elő többet.

Ha bátyám Pestre jön, györgyöt ott találja a szállásomon, szálljon oda.

Hitelesen irhatom: hogy Karloviczot Hrabowszky halomra lövette, a ráczokból több ezeret a vízbe fullasztott. Az uniót a király szentesítette. Tegnap jött haza Battyányi

Csókolom kedves anyám kezeit s kedves testvéreimet

tisztelevé szerető fia

J Mór

[Címzés:]

Özvegy Jókai Józsefné, született Pulay Mária
asszonyságnak, fiúi tisztelettel

R. Komáromban

61.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1848. aug. 20.]

Kedves anyám!

Pest Aug 20 1848

Hiszem: hogy kedves anyámnak is öröme az, a mi nekem örömem, s az én boldogságomat kedves anyám is úgy érezi, mint én magam;

Folyó hó 30^{án} esküszöm Laborfalvi Rózával, az én násznapom Nyári Pál, az övé gr. Ráday

Hiszem hogy Isten áldása leend e lépésem s hogy kedves anyámé sem fog elmaradni.

Tisztelem kedves bátyámat, nénémet és urambátyámat, csókolom kedves anyám kezeit. Óhajtom: hogy ez üdvözleteimet tiz nap mulva közelebből tehessem, mint most

Addig is maradok

kedves anyámnak
Szeretve tisztelő fia
Mór

[Címzés:]

Özvegy Jókai Józsefné asszonyságnak
fiúi tisztelettel

Rév Komáromban

62.

VÁLY FERENCNÉ — JÓKAINAK

[1848. aug. 22.]

(1848) Ag 22.

Édes Anyánk szavait irom: amint ezt a levelet veszed jöjj még egyszer életébe akarok vele beszélni — ha nem jössz 28-kán várd a dunaparton mert ha halva megy is — megy

még most fiam vagy utoso anyai akaratom hogy jöjj talán atoljára tsak szotfogadsz

(Eszter)

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK

[1848. aug. 22.]

Édes öcsém!

Kerestelek, mivel hon nem találtalak, kéntelen vagyok e levélbe foglalni mit mondani akartam.

Mint hogy édes anyákkal csak házassági határozatot közöltted, most már édes anyánk csupán kérdés képen állítja elődbe, tudod é hogy Laborfalvi Rozának szerelmi kalandjairól emléke is maradt, én pedig ehhez még azt toldom, hogy tudod é mikép tisztelt jegyessed többet szokott költeni jövedelménél.

Ha illy körülmények után ohajtásom hogy az Isten téged tegyen boldoggá nem egészen tellyesülne, számolj reánk s ne mellőz ismét el, bennünk mindenkor szerető véreidre s csekély tehetségünk szerénti segítődre fogsz találni, — Isten veled vagyok Pest auguszt. 22-én 1848

szerető bátyád
Jókai Károly

[Címzés:]

Jókai Móricz kedves öcsémnek
testvéri szeretettel ajánlva

Pest

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK [1848. augusztus végén]

(Töredék)

Hogy egy ilyen . . . nőért reverzálist adtál, értesültem s hogy véreid elől bujkáltál, lapodat édesanyám visszaküldte, ezentul nem kell többé, nem lesz okod előlünk elrejtőzni.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK [1848. szeptember?]

(Töredék)

Azért, hogy anyánkat megcsaltad, én tégedet soha el nem hagylak.

JÓKAI — KOSSUTH LAJOSNAK [1848. okt. 4.]

Fél egyháza 1848 Oct 4.
reggeli 7 1/2 óra

Teljes hatalmu országos biztos úr

Rózsa Sándor amnestiáját kézbesitettem. Eljárásom kissé divergált a vett utasítástól, de a körülmények úgy hiszem igazolandják. A kérdéses hadnagy jelen nem léteben a bocsánathirdető levelet Lukácsy Károly első örmesternek adtam át, mint ki ez ügyben maga legtöbbet fáradozott, azon utasítással: hogy rögtön keresse fel Rozsa Sándort s a kérdéses feltételeket tudtára adva rögtön indítsa meg — már 280 ra szaporodott csapatjával — rendeltetése helyére.

Szentesen és Csongrádon az igaz ügy Judásai veszedelmes sensatiót okoztak a felkelésre kész népben azon hir terjesztésével: hogy míg ők oda lesznek, falvaikat idegen katonaság szállandja meg, ezek most totál desperáltak. Alapja tán a pletykának az lehet, hogy Blomberg dzsidásait nem bocsáták be Szegeden. Jó volna ezek iránt valami megnyugtató intézkedéssel fellépni, tán lefegyverezni a kérdéses katonaságot, vagy elküldeni Debreczenbe, hol elengedő controllerrria volna rájuk nézve a mozdulni ugy is restelkedő népségben, — ezek

az emberek komolyan aggódnak s daczára Zichy példájának még mindég akad, ki őket bujtogassa. Ne adja Isten, hogy az alatt míg ők oda lesznek, valami baleset történjék falvaikban, ez mindenesetre az igazügy népszerűségének rovására menne.

Irtam egy proclamatíót a már táborba szállt felkelő néphez, az iránt szolva hozzá, hogy ott a táborban körülbelül mihez alkalmazza magát, hogy becsületet valljon. Mire találkozzunk, készen fogom magammal vinni, ha ugyan magamat is el nem visz valami, addig is maradok

alázatos szolgája
Jókai Mór.

[Címzés:]

Jókai Mórtól

Kossuth Lajos teljes hatalmu országos biztos urnak s a képviselőház honvédelmi bizottmányi tagjának

Szegeden

Hlbul.

(Ha onnan elment, vissza Pestre.)

67.

JÓKAI — BALLAGI MÓRNAK

[1848. dec. 1.]

[Jókai kézírása:]

T. cz. dr. Ballagi Móricz úrnak Szarvason.

[Nyomtatvány:]

Tisztelt polgártárs!

Teljes bizalommal veszem ön figyelmét igénybe a felett: mi szerint a Pesti hirlap szerkeztését jövő évre *Nyári Pál* polgártársunk nagybecsü közremunkálása mellett szerencsés leszek átvenni.

Lapunk politicai irányát szives leend ön itt küldött nyilatkozatunkban megtekinteni; — mit általánosságban elmondani nem lehetett, azt a következmények részletesebben fogják meg magyarázni.

Czélünk szent és reményünk erős: hogy azt elfogjuk érni. E czélra közremunkálni hívjuk fel önt is.

Ön ismerni fogja az eszközoeket, mik által mindenki a maga körében a közhaza boldogítására hatni képes.

S bizton reméljük: hogy ön nem fogja megtagadni egy — hitünk szerint — nagy befolyásu szellemi vállalattól tetteges részvételt.

Nem kételkedünk rajta: hogy önnek legszivesebben fogadandó tudósításai a legtisztább hazafiu szellemben leendnek szerkeztve s e felöl teljesen megnyugodván, csak az egy elvre kívánjuk önt figyelmessé tenni: hogy „*ne mondjunk el mindent, a mit tenni akarunk, s a mit elmondunk az tiszta igazsádg legyen.*”

Mi örömmel fogunk meggyőződni róla: hogy e figyelmeztetésünk önre nézve fölösleges volt.

E bizalmas felszólításunkra önnek minél előbb adandó válaszáat kérjük: hogy lapunk ön nevére küldendő tiszteletplé-dánya iránt annak idejében rendelkezessünk.

Pest, 1848. december 1.

Jókai Mór
a „Pesti hirlap” leendő szerkeztője

[Jókai kézírása:]

Tisztelt polgártárs.

Ha önnek irántami barátsága nem jogosítana is fel rá, hazánk mostani körülményei kötelességemmé tennék: hogy önnek szellemi működéseit lapom számára igénybe vegyem.

Legközelebb lesz szerencsém önt political maximáinkal
bővebben és részletesebben megismertetni.

öszinte tisztelője
Jókai Mór

[Címzés:]
[Jókai írása:]
Pesti hirlap szerkeztőségétől

[Idegen kéz írása:]
T. cz.
dr. Ballagi Móricz
úrnak
Szarvason

68.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1849. máj. 5.]

Kedves anyám.

Pest 1849 Maj 5.

Rövid sorokat írhatok, a bombák minden perczen fejünk
fölött repkednek. Pest tegnap óta ostrom alatt van. A közös
balsors úgy hiszem vissza szerzé számunkra <az eddig> a régi
szeretet viszonyát; csak egy kérésem van kegyedhez: szeresse
nőmet, mert megérdemli, — mert a mit ő tett én értem, azt
nem tette nő férjeért soha.

Most, minden nehéz idő daczára is boldog vagyok, van
nőm, van hazám, engedje kegyed: hogy hozzá tehessem: és
van anyám.

Adja az ég: hogy leendő találkozásunk boldog legyen.
Csókolom testvéreimet, sógoromat és kedves anyám kezeit

Szerető fia
J Mór

[Címzés:]
Tisztelt Jókai Józsefné asszonyságnak
fiúi tisztelettel

R Komáromban

69.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1849. máj. 26.]

Kedves bátyám. Pest 1848 [!] Majus 26.

Mikor cikkedet közöltem, sajnáltam: hogy nem vagy rám nézve idegen ember; — mint testvéremet nem illett: hogy megdicsérjelek érte, mint ezt más bárkivel fogtam volna tenni; ez <az> a cikk, mint előre láttam, nagy tetszésre talált. Az a tiszta fölfogás, helyes ítélet, a historiai tények logikai rendje a cikket tárgya érdekességétől abstrahálva is kitűnővé tették a többi mindennapi termények közül. De mi leginkább tégedet magadat emel, az a nyugodt <lélek?> lelkület, melly senkit sárral nem dobál, senkit halálra nem ítél, de senkit sem is imád, csak egyet s az az Isten. Mikor e cikket Nyárinak elolvastam, azt mondta rá: ez is azt bizonyítja, : hogy Magyarország egyedül az Isten szabadította meg.

Nem veszed e észre mostani kormányunkon azon újabb nisust, melly a mult terroris<musát>ticus törekvéseit mellőzve, a vallás, az erkölcsök által akar hatni a népre? Az immoralitás mind személyekben, mind elvekben ki van küszöbölve. Tudhatod: hogy a szabadság templomának kitisztításában én is vettem erőmhez mért részt.

Ez újabb kormány fordulatnál a tett mezejét nem azok fogják többé elfoglalni, kik tótágast tudnak állani a nép előtt és szájukat a piacra viszik árulni, hanem azok, kik szeretnek becsületes emberek lenni s szakmáikhoz értenek.

Engem fölszólítottak Kovács Lajosék: hogy lássak követség után. Én (jó okaimnál fogva) inkább szeretnék tégedet e minőségben látni. Nézz körül, ha van rá kilátás: hogy magadat megválasztathatod, add tudtomra, én mindent el fogok követni hogy célzt érni lássalak.

Olly emberekre, kik az ágyuzás közepett olly nyugodtan tudnak itélni, mint te, nem kis szükségünk lesz az országgyűlésen.

Ha riskirozás nélkül megpróbálhatod, láss utána.

Csókollak családdal együtt, csókolom édes anyánk kezzeit és rokonainkat.

szerető testvéred
J Mór

[Címzés:]
Jókai Károly úrnak
Komárom Város árvái gyámnokának
testvéri szeretettel

R. Komáromban

70.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK
[1849 július?]

Kedvesem,

Ha levelet akarsz nekem írni, azt Vadkertre címezd, az ottani postamester kezemhez juttatja, — e napokban valahol találkozni szándékozom veled, egy fiatal ember, kit e végett megbíztam, el fogja mondani: hogy hol és mi úton?

Most olly ferde helyen lakom, a hol soha sem német, sem muszka nem járt és hihetőleg nem is fog jární. Itt te is ellehetnél, ha Pesten nem maradhatsz,

Ha lehet ne mulaszd el ez alkalmat velem találkozhatni.
Gerendai Ambrus nevével eljöhetsz.

Isten veled, csókollak.

imádó.

J. Móriczod.

71.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1849 augusztus végén]

Kedves anyám.

Esztendő óta nem láttuk egymást és hihetőleg soha sem fogjuk látni többet. A balsors, melly üldözésc alá vett, úgy hiszem: hogy kicengesztelte kegyedet irántam. Földönfutó vagyok, mint sok mások, kik nálamnál jobbak és okosabbak voltak, s kiket még is jónak látott az Isten legnehezebbik keresztjével meglátogatni. Az életet vagy be kell végeznem, vagy újra kezdenem. A haza elestével szegény lettem, de tudok az maradni zúgolódás nélkül és vigasztal csüggedéseim közt: hogy míg mások meggazdagodtak a haldokló haza szírjáján, én az átkos martalékban nem osztottam velök. Azon csekélység, mit vészes pályám fáradaimaiból megtakaríthattam, tán elég lesz arra: hogy gondal és fáradsággal megkezdhessem a küzdést a mindennapi kenyérért. Elvonultan egy csöndes faluba fogom mívelni a földet s kerülni az emberek szemeit, s az Isten csapásait. Mikor boldog voltam, nem sokat törődtem az élettel, s most mikor le vagyok sújtolva, mikor nem sokáig kell keresnem a halált; hogy megtaláljam akár az ellenség, akár a magam keze, akár a nyomorúság által, most kétszeresen iparkodom azt kikerülni, mert élnem kötelesség. Tán fogok még valaha használhatni

Azon esetben, ha magamat megmenthetem is, csekély apai örökségem aligha kerülni ki győzedelmes ellenségeink figyelmét, erre nézve kérem kedves anyámat, hogy míg van idő rá,

mentse meg kis vagyonunkból számomra, a mit lehet. Ha bátyám is compromittálva érzene magát, rá nézve is jó volna előre gondoskodni, mert a bekövetkezendő üldözések nem annyira a személyek, mint a vagyonok ellen lesznek intézve. Erre nézve átadtam nőmnek két albát, egyikből lehet valami szerződést, nyugtatványt vagy osztálylevelet készíteni, másikkól pedig záloglevelet, mellyeknél fogva a kellő ellennyugtatóványok mellett egy harmadikra át lehetne forgatni jószágaink veszélyben forgó részét, úgymint az apai ősiségeket. Édes anyám most kezében tartja sorsomat, ha nem segít, sietve és ovatosan, koldussá lehetek, s idegen és ellenség foglalandja el igaz tulajdonunkat.

Ha szükség lenne rá: hogy én magam találkozzam kegyeddal, e fölötti értekezés végett határozza meg az időt és helyet, — az időt minél hamarább, a helyet pedig Fehér megyében, vagy Esztergomban, vagy akárhol: hova kevesebb veszéllyel juthatni és én elmegyek. Nem akarnék a nélkül meghalni: hogy kedves anyámmal még egyszer szólhassak és megtudhassam: hogy a kegyed átka fogott e ennyira rajtam és megkérhessem: hogy azt vegye vissza rólam. Hiszen ha nőm nem volna, régen ott hagytam volna ezt a világot: hol a boldogság csak a rossz embereket keresi, a becsületesnek csak a nyomorúság jut.

Őrizze meg az Isten kedves anyámat és testvéremet minden gonosztól

72.]]

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1849 augusztus végén]

Kedves bátyám.

Vagy nekem, vagy nőmnek okvetlenül szólni kell veled. Tudósíts: hol találkozhatunk s én elmegyek, ha kell; — rám nézve egyik hely sem veszedelmesebb, mint a másik. Ha lehet

Felér megyébe jöjj, mert, a miről szólani akarok veled, az jószágainkat illeti, s azzal késni bajos. Tudom, hogy mindég szerettél s bízom benned: hogy nem fogsz késni megmentésemre. Irtam édes anyáknak is, nem tudom levelem eljuthatott-e hozzá? Tiszteld őt nevemben.

Isten áldjon meg, nőm minden kérdésedre fog felcni, ha velem nem találkozhatol. csókol

szereő testvéred

73.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA ÉS BENKE JÓZSEF(?) —
JÓKAINAK [1849 szeptember?]

Édes Jucikám ad által ezt a holmit a bátsinak, és mond meg Zsusi néninck hogy írjón egy pár sort hogy és mint vagytok, ő soha se ír, pedig őt örömebb venném mint téged, haragszol ugye érte de nem tehetek rola, — légy nyugot mihelyt a szálás változtatás meg leszz azonnal meg látogatlak, de adig nem lehet, fizetnem kell sókat és jövedelem nagyon kevés, őszsze kell magamat szedni — a néninél volta — most semmire sints ki látás, — a öregekhez nem lehet jutni, — és így tsak légy türelmes a pénz véget. mert hirtelen senkinek sints pénze,

Isten veled édesem Csokollak 10.000

irma

ne igen sétálgas mert pénzbe kerül maradj egy helybe és gondolkodj.

[A levél versóján:]

Édes Fiam!

Mind a Level mind apakét nekem lévén adressálva, azokat feltörni bátor voltam. Ugy szinte a Telepiné Aszszony-Levelét, mert abban volt a pénz. Az Adrcssem 20 pengő állott

(lehet látni) a gyorskocsi jegyzőkönyvben 30 [?] fp és így a Levél-hordonakfelkellett törnöm a levelet, hogy a dolog felől tisztába jöjjünk, A kocsiszt fogadtam 2 pengőért. előreadtam neki egy pengőt, egyeténköltöttem el de visszazadom még egy pengőt, tessena kocsisnak kifizetni

[A bal oldali margón:]

A Leányom két hétmulva itt lesz. aztánott, én a Telepiné Levelét nem olvastam.

A Követ a Gazdasszonyom.

74.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK (TELEPI
GYÖRGYNÉNEK) [1849 szeptember?]

Kedves Barátném! csokollak ezerszer! ime itt küldöm adoságomat. most többet nem küldhetek, az öreg nagynénéd azt üzente, hogy azon öszevet mely a tied ugyan, — tudod azon 90 f p. vagy nem is tudom bizonyosan mennyi, — nem adja az én kezembe, hanem majd neked magadnak, tudod majd!! mert tölem fél, egyébről nem üzent semmit, — no de azért semmi, mert én az adoságomat lasanként meg fizetem neked, és így ki jöhecz. nagyon sajnálva hallottam betegségedet, az isten jó majd meg segít! köszönöm ajándékodatt, igen jó, valoban semmi nem lehetett volna kedvesebb mint az, — ezerszer köszönöm!! Isten veled, csokollak számtalanszor!

Barátnéd
irma

[A levél bal szélén felülről lefelé:]
mit küldök most 30 f p. p.

[Címzés:]
Telepy Györgyné asszonynak
szeretettel

Tardonán

75.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK
[1849. szept. 5.]

Kedves Juczim!

Pest Szeptem 5kén 18[49]

Csokollak ezerszer!! éppen ma indulok fehér megyébe, tudod családi dolgaim véget edig nem mehettem, véghetetlen sok bajóm volt. — ott csak egy nap maradok és azzal vissza Pestre, — szeretnél ujságot ugye? no min kezdjem? Tehát azt mondják hogy ő Felsége a Császár! nem sokára ki mondja a köz bocsánatot, adja az Isten! legalább, sok ártatlan nem bünhödik a valódi Pártütökkell!! Csak hogy az a legnagyobb baj hogy Klapka, nem akarja magát meg adni, és így tovább tart a zavar. — a szálást meg változtatom, cz igen drága, — valami kevés pénzt kaptam a járandóságomból azall vagyok most — még majd egy pár forintot neked is küldhetek, a legközelebbi gyorskocsival, a mivel tartozom! sogoroddal telyes lehetetlen most találkozni! — hallom a Cholera, nálatok nagyba dühöng, vityáz magadra! tarcsatok a háznál valami cseppeket, és székfű theat, az nagyon szükséges, — Isten veled! Vityáz magadra! Csokollak 10.000 szer,

Barátnéd
B. irma

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

[1849. szept. 8.]

Kedves barátném.

Miskolcz 1849 Sept. 8.

Köszönettel vettem az általad küldötteteket, nagyon szeretném, ha még küldenél nekem német újságot, <a> magyar nem kell, mert az mindig hazudik, aztán az ember az ilyen kis városon nem tudja hova legyen unalmába, meg az a sok haszontalan pletyka, — csak már egyszer vége lenne a dolognak vagy jobbra, vagy balra, mert már nekünk testünk lelkünk megunta a dicsőséget. A népség most kezdi még csak Kosuthot szidni, mikor a bankójával nem tud hova lenni, mind azt kérdezik: hogy hová lett hát az a sok arany meg ezüst, a mi magyar országon esztendő óta termett, hisz mindég a németre volt az a panasz: hogy ki hordja az országból az aranyat, ezüstöt itt hagyja a papiroost, s a magyar lám még rosszabbul gondoskodott a népről. Itt új tisztviselőket választottak, derék, rendszerető emberek naggyára, Szathmáry Király az alispán. Ideje is: hogy a rendes helyre állítsák, mert itt már a paraszthal nem lehetett bírni, mind abban kereste ez a szabadságot: hogy a szomszédját lopta.

E napokban ki megyek falura Lajos bácsihoz, virág magokat ígért, majd küldök neked is belőle, azért ha levelet írsz, csak atyusnak czimezd, majd ő kiváltja s tőle megkapom.

Öreg anyánk szegény, nem tudom mit csinál, nagynéninél talán meg fogod tudni: hogy hol van, ha kimégy hozzá; hirt mondhat felőle a kalács árusné is átalellenben.

Nekem azonban minden héten írj két = 2 levelet, megkapom én azokat, de bizonyosan írj, mert betegen eresztettelek el s nagyon aggódom miattad, ha leveleid egy hétig kimaradnak, Marczit minden esetre beküldöm, s az tudod: hogy a mennyire ragaszkodik hozzád, kész lesz gyalog is bemenni, azért ha

szegény fiút nem akarod Pestig gyalogoltatni, írj egyre másra, mert különben egyszer azon veszed észre: hogy ott toppanik nálad, mikor nem is véled, az ő kopasz fejével.

A férjednek ezt a levelet ne is mutasd, tudod: hogy haragszunk egymásra,

Csókollak milliomszor, vigyázz az egésségedre, öllelek.

szerető rokonod.

B. J.

fordíts

Jancsi ma távozott el innen, a házi gazdája nem akart tőle semmit elfogadni, pedig a szürke lovában is benn vesztett, mozdulni sem tud, mióta haza jött.

Zsusi néninek azt írta a férje: hogy egy pár hét múlva meglátogatja, ha összejöhetsz vele addig, küldj nekem tőle egy pár olvasni való könyvet.

A bácsiék nagyon tisztelnek, igen várnak le szüretre, ha le nem jössz, felmennek érted, még is felhoznak. Itt azt beszélik: hogy Budán nem sokára koronátio lesz. El ne felejtöd meg írni, ha igaz, talán akkor engemet is felvisznek. Én ugyan most is szeretnék meglátogatni, majd el is mentem Zsuzsi nénival, de váltig azzal ijesztgetnek, hogy így a muszka, meg úgy a német ezt meg azt csinálják, pedig én csak azt gondolom, hogy a ki őket nem bántja, azt ők sem bántják, hisz itten sem bántanak senkit, sőt rendesebben viselik magukat, mint a magyar katonák. Mind ebből pedig csak az a tanúság: hogy addig ne még eljönnél, írj, mert ha nem írsz, majd mi írunk és ha nem jössz, majd mi megyünk, pedig azt tudod: hogy <fa> gazdálkodó embernek nehezebb mint te neked.

Pá, csókollak számtalanszor, Isten legyen veled,

híved

BJ.

U.i. Nem akartalak vele búsítani, de csak még is ide írom, szegény M . . . sokat búsul utánad, mindennap megszámlálja, hogy hány nap van még hátra abból a hónapból, a mennyi alatt megígérted, hogy látni fogod, ez az ember vagy megőrült már irántadi szerelmében, vagy ezután fog megőrülni, de szokni sehogy sem tud ez árvasághoz azon boldogság után, mellyet általad tanult ismerni, legközelebb neki irt leveledet mindég magánál hordja, írj neki mentül többször, neked az olly kevés fáradságba kerül s őt olly boldoggá teheted vele — Isten veled
Levelcm elégsd, férjed kezébe ne jusson, neked lenne baj.

BJ.

[Címzés:]

T. cz Benke Róza asszonyságnak
rokoni szeretettel
a Nemzeti Színháznál.
poste restante

Pesten

<.....>

77.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁHOZ

[1849. szept. 16.]

Kedves barátném.

Miskolcz 1849 Sept 16.

Mint Nőé a galambját, úgy fogadtam kedves leveledet. Egészen megújított azon tudat: hogy nem vagy annyira beteg, mint a mennyire féltettelek. De más részről nagyon leverő rám nézve az: hogy ügyeidet végezned nem lehet s ekép szállásodat változtatni levén kénytelen, Sz. Mihály napig nem foglak láthatni. Azonban most is csak arra kérek: hogy ha sokáig fog vége lenni családi ügyeidnek, ne várákoztass azoknak bevégezteig, a gyors kocsin bármikor lejöhetsz, pár napra,

és ismét vissza mehetsz. Ha pedig éppen nem tudsz semmire menni, Marczit elküldöm oda, hova te nem mehetsz, a sógorunkhoz. Én minden nap beszélek onnan jövő emberekkel, kik állítják: hogy bátran lehet oda menni, s Marczit elmegy érted tudod, a másvilágra is. Nagyon fáj a szívemnek az: hogy te nekem pénzt akartál küldeni: ilyenkor, mikor magadnak is kevés van, hogy tudsz arra a gondolatra jönni édes barátném: hogy én, ki téged úgy szeretlek, mint lelkem jobb felét, miattam szükségét szenvedni lássalak, csak így ismersz e engem. Mióta elmentél, a szó teljes értelmében semmire sem költöttem s még vissza nem jössz, nem is fogok, csakhogy miattam semmi terhd ne legyen. Inkább ha valami felesleges pénzt tudsz magadtól elszakítani, szánd azon néhány napi útra, melly téged hozzám hozand s az nekem nagyobb örömet fog szerezni.

Írtad: hogy sok bajod van, de azt nem írtad meg: hogy mi? s most én éjjel nappal azon kínozom magamat: hogy mindenféle rémképeket festek magam elé, találgatva: hogy minő helyzetben lehetsz te a távolban. Mért nem tudatod velem, hogy mi bajod van, ha nem segíthetek is, de tán tanácsolhatnék gondolhatnék valamit.

Ha hitelezőiddel vagy megakadva, kötelezd le a férjedet is nekik, az tán megnyugtatta őket. Egyébiránt vannak ottani ismerőseid között okos emberek, a kik majd megmondják hogy mit tégy.

Az öreg asszonnyal okvetlenül érintkezésbe tedd magadat.

S azután kiváltképen magadra vigyázz, nekem semmi bajom sincs, őrizd te is magadat és írd mentül többet, a leveltet tedd Zsuzsi néni levelébe, úgy hamarabb megkapom, mintha az anyusra bizod. Ha lehet, ebbe a hónapba lássalak,

Csókollak, öllelek ébren és álomban

forrón szerető barátnéd
B Judith mk.

U.i. Kedvesem. A szegény Marczinak elfeledtél téli kaputot küldeni s itt hideg idők járnak és cholerasak, szegény fázik, küld el neki a gyorskocsin kérek, meg ha lehet festékeket is. Csókollak 100000000szer.

Bj mk

[Címzés:]

Tekintetes Benke Róza asszonyságnak
rokoni szeretettel

Pesten.

poste restante

78.

JÓKAI — BENKE JÓZSEFNEK

[1849. okt. 6.]

Kedves uram atyám.

October 6 1849

Nőm már végtelen ideje: hogy se nem jön, se nem tudósít. Jönnie tudom hogy nehéz, de írnia nem. Mióta legközelebbi levelét elküldte, huszonnégy nap mult el. Számlálom. Ez egy kissé nagy merítés a Lethe forrásából. Azóta Telepi kétszer is írt a maga oldalbordájának, pedig ők már öszbe csavarodó házások. Ha tudná nőm, milyen kevés fáradsággal milyen sok örömet szerezhetne nekem, mostani szerencsétlen sorsomban, nem fogna rólam illy hosszan megfeledekezni. Aztán csak arról eltudnák szokni: hogy ez elfeledést ne commentálnám magamban. Kérem kegyedet: legyen szíves neki megírni, hogy ha nem jöhet, küldjön maga helyett egy pár sort. A távollétet tudom túrni, de az elfeledést nem. Kérem kegyedet írja meg neki határozottan: hogy ha egy hét alatt tőle semmi tudósítást nem kapok, *okvetlenül* felmegyek Pestre: ha csak addig élek is, és ez komoly határozatom.

Isten áldja meg kegyedet mind akét kezével

szerető fia

BM.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1849. okt. 18.]

Kedves anyám.

1849 Oct. 18.

E napokban alkalmam volt nőmmel találkozhatni. Fájt: hogy általa kegyedtől semmi izenetet nem nyertem, bár ő tudtul adta kegyednek: hogy hozzám jön. Kegyedhez intézett levelcsemben kegyednek anyai segélyét híttam fel magam iránt; azt hittem: hogy az Isten kezének legutolsó csapása, melly a hazával együtt engem is földre sújtolt, ha *ellenségeimet* nem is, talán *anyámat* kiengesztelte irántam, e levelcsemre kegyed azt kérdezteté nőmtől: <hogyan> valjon igaz e: hogy én megtévelyodtam? Ez igen hideg visszautasítás annak, ki szerencsétlensége perczeiben anyai szívhez vélt folyamodni. Pedig én kegyed ellen nem vétettem soha. Azért hogy nőmet szeretem, szeretem mindenki felett a világon, legyen ítélő bírám az Isten, a ki látja: hogy midőn mindenki elhagyott a világon, midőn rokonaim félnek velem találkozni, midőn üldöztetés kísér, keserű inség fogad minden lépésemen, egyedül nőm maradt hozzám igaz, — ő az, aki bújdosásom helyein fölkeres, élte, vagyona, helyzete kockáztatásával oltalmaz, keresményével táplál, hűségével vigasztal, <két olvashatatlan szó> ki az életet tartja bennem. Kegyednek nincs semmi oka őt gyűlölni, ő kegyedet nem bántotta soha, és engemet szeret, és én is szerettem őt, mert megérdemli. Ha irántami ellenséges befolyások kegyedet nem gátolnák nőmet megismerni, nem lenne irántam olyan hideg.

Égyébiránt nem szándékom kegyednek anyai szeretetét számomra kicérőszakolni, mire tán más kizárólagos igényt tart, nem kérem kegyedet: hogy irántam engedékeny, hanem csupán hogy igazságos legyen.

Azt tudja kegyed: hogy kenyér nélkül maradtam s nőm

távolléte óv meg csupán a véginségtől. Ez így soká nem maradhat, én tudom: hogy míg ő a szükségét rólam elfordítja, maga szenvedti azt. Folyamodtam kegyedhez, anyámhoz, segélyért; — én hiszem: hogy félre értésnek kell lenni a dologban, — mert kegyedtől nem nyertem azt, most csak egy van még, kiben reményemet vetem, — boldogult apámban. Emlékezem rá: hogy ő azon nyugalommal hunyta le szemcit, hogy gyermekei nem lesznek földönfutók. Én nem tudom, mi maradt reá apáiról, mit szerze ő, soha sem jutott eszembe örökséget számítgatni, vagy arra számolni, de most ez utolsó szálmaszálam, kénytelen vagyok ez után nyújtani ki kezemet, s édes anyámat felszólítani hogy tegyen közöttünk osztályt, olytat, a minőt a törvény enged s az irányomban fenntartandó ovatosság kíván.

Tegyen kegyed pontos felszámítást osztály alá tartozható vagyonaiban, számítsa fel illetékemet: és én meg vagyok győződve a felől, hogy leendő kegyed irántam olly igazságos, mint bárki iránt hasonló helyzetben leendő.

A mit ez úton kegyedtől várok, nem tudom, nem is gyanítom mennyi; ha, — mit szándékozom — egy félrecső falucs-kában hozzám hasonló szegény emberek közt kiszemelt kis jószágot megszerezhetek rajta, <azt> oda fordítom; — ha **nem** lesz rá elengedő, ugyanott árendálok, és hiszem: hogy Isten idővel meg fogja áldani fáradságomat.

Én azonban most sem feledve el: hogy kegyed engem boldogabb időkben édes fiának nevezett, nem kívánom kegyedet eddigi birtokában háborítani, nem kívánom: hogy jószágait miattam megcsonkítsa, vagy azoknak mostani alászállott értékében idegen kézre bocsássa, hanem arra kérem kegyedet, hogy azon öszveg erejéig melly kegyed belátása szerint részemre juthatna, vegyen fel számomra a takarékpénztárból kölcsönt, s a mellyik jószágára azt betáblázandják, ha annak jövedelme a betáblázott öszveg kamatját nem érné fel, a fölösleget én évenként *kegyednek* kifizetendem.

Ezt csak azon esetre kívánnám kegyedtől, ha épen nem lenne kilátás arra: hogy a világba ismét visszatérhessek, s örökre el kellene magamat temetnem ismerősök látása elől. És meg vallom, hogy sorsom jobbra fordultához semmi, épen semmi kilátásom nincsen.

Én még mindég hiszem: hogy kegyed nekem nem szűnt meg anyám lenni, s bármi balítélet, vagy izgatás áll is kegyed szíve és én közöttem, ha kegyednek emlékezetébe hoznám azon időket, mikor melegebb szívvel fogadtak az apai háznál, összehasonlítva a mostaniakkal, midőn idegen asztalhoz ismeretlen vendégül ülök le, tán egy akaratlan könny lopóznék kegyed szemébe is; — még mindég hiszem: hogy kegyed, bár nem mutatja is, de érzi balsorsomat s e reményemben úgy bízom kegyedre ügyemet, mintha tulajdon magam volnék jelen. Kegyed adandó válasza tudtomra adandja, hogy nem csalatkoztam e? Közölje kegyed ez ügyet bátyámmal, ő jó testvér és becsületes ember, kegyedet is szereti, hozzám is jó volt mindég, nem fog olly tanácsot adni kegyednek, melly bár mellyikünknek rövidséget okozna. Különbén is az én veszteségem nem lenne testvércim haszna, — s tiszta lelkü bátyám illyesmit nem is ohajtott soha.

Ha kegyed válaszolni kíván, vagy tán, mit reményleni is alig merek, velem találkozni ohajtana, kérdezze meg <lakás> hollétemet nőmtől, de személyesen, mert kegyeden és bátyámon kívül, ő azt senkinek sem fogja felfedezni.

Édes anyám, — mind ketten közel vagyunk a mindenható színéhez, nem tudjuk, mellyikünk fog előbb oda elhivatni; — bár sokszor lement is a nap a kegyed haragjával, ha egymás iránti szeretettel nem, legalább egymás iránti igazsággal végezz[ük] a rövid életet. Adja Isten, hogy kegyedé hosszabb legyen, mint az enyim.

Mult levelemre azt az észre vételt is tette kegyed, hogy az nem az én irásom, reménylem hogy e fölösleges gyanút nem fogja kegyed többször nőm ellenében nyilvánítani, hiszen

az egész ügyben neki semmi befolyása nincsen, az csak <min> kettőnk között végződik. Ohajtanám: hogy beszélhetnék kegyeddel valahol, ha tud rám nézve biztos helyet, tudassa velem: vagy keressen fel engem.

Áldja meg az Isten édes anyámat s adjon kegyednek irántami szeretetet.

fia Móricz

80.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK (TELEPI
GYÖRGYNÉNEK) [1849 október ?]

Kedves Barátném én hála isten jobban vagyok, de te vigyáz mindenek felet magadra!! igen egészségtelen állapotba vagy! legkisebb gondatlanság bajba keverhet. — dolgunk igen igen rosszszul foly,! nints semminek ára. — bár az Isten vette volna el azokat az embereket idején, a kik ilyen veszedelembe ejtették ezt az országot, most legalább nem szenvedne minden ember annyit,. de bűnhődnek is, — most a napokba akasztották Perényit, Szatsvay[t] és Csernust, Avancurt, Vonnyeckit még még edjét, de nem tudom hogy hívják, lakolnak vétkeikért!! no de hiszen ezt már te alkalmasint hallottad, hogy még ezután mennyit fognak az isten tudja! ime itt küldöm az ígért csak dolgozzék az ötséd szorgalmasan ne járkaljon schová,! igen szükséges hogy már egyszer otthon üljön és meg se mozduljon — ugy iparkodjék, — ha ezt nem teszi engem szerentsétlenné tesz!! 100000szer tsokol

irma

[A levél bal szélén felülről lefelé:]
nénédek rövid időn el küldöm az ígért főkötött

[A levél versóján:]
nénédet bátsit és Zsusi nénit tsokolom ezerszer adjon az isten minden boldogságot és áldást rájók ők megérdemlik

Fiam! hogy én rólad el felejtkeztem és meg vetetelek azal vadolsz és hogy semitnemizentem anódtól én nemtutam hogy oly kozelvagy, én szűfájdalomal halotam meg komáromba, hogy te megháborodtál, — ami ha nem igaz háláistennek és hate czt rosznéven veszed hogy én rolad tudnyi akartam nemtehettekrola tenéked az én tetem vagy szavam mind rosz hancm amagad tete azmind jolvan haazén tanátsomat megfogadtadvolna nem volnál most ilj szerentsétlen legutolso egyutlétunkkoris kértelk jöj hazavelem dete el bujtál előlem, haoly nagyon szeretetcmélto anőd alefojt esztendő alatt nem érdemletem meg hogy valaha meg emlékezzolam, ha oly bálványodis, dén anyád pedig jóak . . . voltam, hogy ő téged is szeret mig az apai jussodba . . . deazt még nagyob szükségre tartjuk és te azt elsem költheted mert az ate gyerekeidé lesznek ha apád el költöte volna mit mondanál temost, hogy őtéged fölkeres én . . . fölkeresnélek ha nem tudnám hogy te engemet meg vetetél és . . . talán elis bujnál mint márteted azt mondod nemkivánod hogy . . . selek hanem hogy igazágos legyek és . . . és ha én ötet esmérném nem volnék . . . Édes fiam még én benem megnem hűlt az anyai szeretet dete megszűntél anyatisztelő leni már móst tsak kegyednekem anyádnak nevezel, én megnem érdemlem a megvetést és mindent megtetem hógy bóldóg légy anevelésedben semit elnem mulasztótam és nem látál szukséget sóha szeretünk mind testvéreid örültünk haveled lehetünk dete minket megvetetél mikor én tehozád nagy kinók közt lementem . . . azamót hagyttál és ha én keserűségemben olyat tetem ami nem tezet tulajdonitsd magadnak mért szöktél el dőlem, már most mind hiába megtörtént, temóst felszolitasz hogy osztájt tsináljak veled és pénzt vegyek fel hogy te jószágót vehes. elsőben it

pénzt kapni lehetetlen másodszer halehetneis azon az apai örökségen bizon nem hogy jószágót vehes demég egy hónapig semélsz meg. atakarékpénzt tárt kiüriték majd amagyarók most anémetek nékem magamnakis volna szükségem mert porágtem ami pénzem volt összeszedtem amatérját azáladalóm mind letartóztata nem kaptünk azépités félbenarat más pénzünk nem vólt mint magyar bankónk bejötek anémetek 48 óra alat bekelet adni 3 fertáj bankóm volt, és vólt nálam november-től fogva mindég magyar katona vólt oly nap hogy fősztem borral minden negyedik nap sáncsólót minden negyedik nap órálásra (2 pengőt) voltunk parantsolva minden héten negyven (egy pengő) kenyeret kelet azért tsak a péknek hetenként 4 f fizetem most anémetek vanak nálunk 5 dik októbertől vógva keserveseb élet nemlehet

takargatunk még az utolsó szükségünkre néhány aranyat sókszór elakartük adni deinkába szerkölnük most néked küldtünk hetet és azt mondja az egresi béniné hogy mi az óh édes fijam denagyón ohajtanék veled beszélni de egresiné azt mójndja hogy nagyon mesze vagy nemerek oly nagy utra magamel indulni abátyádnak még most nem lehet ahivatalát el hagyni talán azisten meg engedi érnünk a tavaszt akór hagyalog is demég egyszer felkereslek hatudom hogy holvagy és azután örömel meghalók te aki nékem reményem valál és tóled így elszakadni mily nagy fájdalom

82.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK (TELEPI
GYÖRGYNÉNEK) [1849 november?]

Kedves Barátném!

Pest [?] IV [?] 3kán 1849

Már regén akartam irni de mindég valami jobbra várva halsztgattam, mint jo ujságot irom most hogy tegnap eresztettek ki valami három száz foglyot, a kik esztendőre, vagy több hó-

napokra voltak ítélve, ez is csak jo! ki végzés nem történt, és a halálos ítélet meg van szüntettve, ezt azért írom mert újságot tik nem olvastok, és mint nők [?] örültök ha valami jót írhatók, bár az isten adná hogy szüntetnének meg mindent de talán ez is meg jó, az ötsédnek küldtem festéket nem tudom meg kapta e? kérlek írd meg pár sort és ő is írjon bele tudod kedvesen veszem!! ha az isten meg segít karátsonyra látjuk egymást.! adig csak legyen türelemmel, az isten jo!! férjed éppen ma volt nála és panasolta hogy a fíjú [?] beteg és mondta egyszer smind hogy irt is es engem fel kért hogy akár rosz akár jót de ird meg az álapotyát rögtön, ha el temettétek, vagy jobban van. ő mindenre készen van, Isten veled édes Barátném

az Isten aldjon meg

B

[A levél bal szélén:]

az írásom nagyon roszsz, mert igen sictve írtam,

83.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

[1849 november?]

Kedves juczim Csókollak számtalanszor! nagyon sokat busulok miatad de most egy kitsitt meg könyültem, csak légy te is nyugot az isten jo! meg forditya betegségedet!! bizony sokat szenvedtél! de én is! testvéred irt mert én írtam neki, de az őrcg még edig semmit, testvéred kuldot is hét aranyat, hogy küldjem el neked meg egy könyvet, majd el küldöm ha alkalmaság lesz, ő ígérte hogy rövid időn el jön hozzám, majd meg látom mi üzenetett hóz! Isten áldjón meg édesem! Csokollak száz ezerszer maradok hü Barátnéd —

irma

tisztelem tsokolom atyádfiait
a nénédett különösen

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

[1849. nov. 12.]

Szeretett barátném.

Miskolcz 1849 Nov 12.

Ezerszer csókollak küldött leveledért. Jó szívedet olvastam ki minden betűjéből. Legközelebb én is írtam hozzád Károly által, nem tudom szegény fiú felérkezett e levelemmel együtt. Akkor én is rosszul voltam, de most már semmi bajom sincs, leveled meggyógyított, a mi bajomrul itt létedkor panaszkodtam, azóta az sem fordult egyszer sem elő. Ha te olly messze nem volnál, egészen boldognak érezném magamat. Ha meg fogsz látogatni, ne halaszd Karácsonra, mert akkor bácsi is, néni is elmegy innét hazulrol, jcr korábban, és ne olly rövid időre, mint máskor, inkább szólj az aligazgatóval, hogy nélkülözjön. Ha megírod: hogy mikor jössz, várni fogunk mindenfélerc. Az öcsénk köszöni a küldött festéket, azóta számtalan képet festett számodra, egy egész kis könyvet tele emlékekkel, hanem aztán eljőjj érte, hogy téged is közibe rajzolhasson.

Szegény Zsuzsi néni beteg, aranyér gyöttri és igen képzelődik, s a mellett nyughatatlan. Bizonyosan megíratta Gyuri bácsinak nyavalyáját, mert engem is kért hogy írjam meg neki, de én nem akartam szegényt ennyi csapás után még ezzel is szomorítani, a min ő úgy sem segíthetne. Vigasztald és bíztasd, a hogy bírod szegény embert, hiszen aranyérbe nem hal bele az ember.

Béniné kéret: hogy csináltass neki egy kontyot, ollyat, a minőt te viselsz, azt is magad hozd el.

Bátyámat tisztelem, csókolom, dolgomat bátran rábízhatod, mert ő mindég szeretett engem, s igazságos volt mindenkihez.

Áldjon meg az Isten kedves barátném irántámi jóságodért, míg nekem is alkalmat adand neked mind azt meghálálhatni,

a mit szerető szivemből velem tettél. Reményilem hogy az sem fog sokáig késni.

Várom jöttödet, mint gyermek az ünnepet, számlálok minden napot mely hozzád közelebb hoz, s azon reményemben hogy bizonyosan eljössz, minden bánatomat elfeledem.

Csókollak, a mennyiszer rád gondolok,

hiven szerető rokoned

B Juczi sk

T. Károly ha felér, rögtön írjon az anyjának, mert nagyon aggódunk miatta, hogy nem érte e ez úton valami baj. Azzal is úgy elrémisztették szegény Gyuri bácsit.

[Címzés:]

T. cz.: Benke Móriczné asszonyságnak
szives szeretettel

Pesten.

Kérem igenszépén Gyuri bácsit, adja át ezt a levelet mert mióta szállást váltóztatott, nem tudom hova czimezni. B Juczi.

85.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

[1849 november?]

Kedves egyetlenem!

Mi jól esik lelkennek, hogy egyszer szabadon és nyíltan, írhatok, neked kedves jó mórícóm, — oly sók panasgom van, anyád igen méltatlan irántam, nem is akartam meg írni de gondoltam — te sokkal okosabb vagy, hogy sem ez téged nagyon nyugtalanítana, — én egészen ki ismertem, — ő most sem azon aggodik, hogy te ilyen állapotban vagy, hanem, hogy mért vettél el engem a legalábbvalobb rágalmakal, illet akár hová megy, nincs más ki tétele számomra mint, az a sze-

mély,! azt mondja — én döntölek szerencsétlenségbe, — nálam nélkül most te nyugottan ülhethél othon, de minden bajodat én okoztam, és több ilyeneket, téged azt mondta, el tart holtig! csak meny haza, — mily nagy kegyesség! én osztán menyek a hová nekem tetcik, ugye szép, anyához illő, — osztán csak nevetségessé ne tenné magát, — de Egresinénél is oly bolondokat beszélt — hogy ha el csábitottalak, hát tarcsalak, még pedig uri modon, mert ő, téged urfinak nevelt, — no, hát most van ennek ideje ily körülmények közt,? de a mi még leg borzasztóbb! olyanokról álmodik hogy valyon elválasztának e' benünket könyen, — kérdezősködik aról hogy hol esküdtünk meg — nem irtoztató, és égbe kiáltó ez!? — most van fogalmad, mily fájdalmasan vette, szerencsétlen helyzetedett anyád,? — ide el jött el ment Polgárhoz, csak azért, hogy engem rágalmazon — azzal a husz, pengővel, milyen comédiát csinált nekem nem merte küldeni se egresinének nem adta, mert mint mondta félt hogy elköltöm hanem Polgárnak adta, oly meghagyásal, — hogy ugy küldje el ne hogy az én kezembe jusson — ő nekem által adta de kért hogy küldjél rola nyugtatványt — a hét aranyat a bátyád küldte de ezt is meg tudta valahogy anyád, és most, fél, szinte, hogy nem jút kezedbe, — és ezt mind másoktól tudom, — én öröl a husz pengöröl nem tudtam semmit, és meg is kérte Polgárt, meg köszönve sziveségét, és részvétét, hogy hadjon fel tovább ostromolni mert én nem fogadok el semmit, — ha az isten haza segít majd el végezheted magad velek, — adig mig távol vagy tölem az isten ad nekem anyit hogy te nem fogsz szükségét szenvedni, azért kérlek édes jó mőricom szerelmünkre! ne busulj és ne aggodjál semmit, aval az ön tudattal irtam meg őszintén mindent, hogy te sem busulni sem aggodni nem fogsz, — legyen meg nyugvásod, hatartalan! és kétszeres! szerelmem irántad, mert mint kedves jó férjemet, és szerentsetlent! kétszeresen kell téged szeretnem,! — azt hiszem az isten rövid időn meg adja hogy végképpen enyimnek

mondhassalak, és karjaimba lehess, — karácsonra minden esetre le megyek, ha előbb nem lehet ne nekem tulajdonicsd hanem a körülményeknek, itt mindég sok a beteg, és tudod lelkem változnak a darabok, minden percbe, nagyon meg kell választani az időt azért is, hogy gyanut ne gerjessen ha nem lesznek is othon, Csék azért én olyba veszem mintha othon volnának az isten jutalmazza meg, irántadi gondoskodásukat, de hiszen nem is fog el maradni, — itt küldök fejkötött, és konytyot, azt hiszem jó lesz,? a néninek, neked lelkem a lábra valokat, a hét aranyat nem küldöm hiszen aranyad van ha kell, — hanem tiz forint pengőt küldök, — és ird meg <hogya> most, hogy küldjek levelet majd, mi után szegény Telepiné meg halt, kinek czimezzem,? — a harminc pengőt megkaptad e, ird meg, mindnyájan egészségesek vagyunk, ohajtom te is az légy, és maradj, vigyáz magadra kérlek, — Isten veled édes, kedves, szeretett,! jó moricom, Telepitől írjal sokat,! nagyon, — sokat, reménylem rövid időn látlak

örökre híven
szerető Rozá[d]

86.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1850 február—március?]

Kedves bátyám.

A napokban a kis Sz. felkészül rándulni Komáromba, ott vettékintendő, minthogy arról a városrol valami brochuret akar írni. Kérlek, fogadd őt szívesen, hozzám sok rendbeli barátsággal viseltetik, most is megjelenendő munkáimért ő vállalta el a felelősséget, ha kérdez valamit az ottani multakról mondj el neki egyet mást, de írást ne adj neki semmiről, én ugyan tökéletes bizalommal vagyok hozzá, hanem a fiú nagyon könnyelmű és <szere> nem tud hallgatni, tartok tőle: hogy csupa authenticitását kibeszélné adatai kútforrását, a mi nagyon

kellemetlen lehetne. Megpróbálom egyébiránt tudnivágyát saját ismereteimmel Komáromról kielégíteni, a mi fölmenténe őt az oda utazástól, engem pedig azon félelemtől, hogy akaratlanul valami bajt <ne> hozzon rád. Ettől azért tartok: hogy én is így jártam vele: mindenütt kihíresztelte csupa dicsekvésből hogy azok a novellák, a mik az Emléklapjaiban kijönnek, tőlem vannak, pedig ezzel maga magának csinál galibát, miután ő felelős értök. Hát kérlek légy ovatos. A gondatlan emberek néha több bajt okoznak, mint a rosszakaratuak.

Nőm szívesen tisztel. Én pedig csókollak családdoddal együtt. Édes anyámnak add át kézcsókomat.

vagyok szerető testvéred

M.

87.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

(1850. május 7.)

[Arany Jánosnak Szilágyi Sándorhoz írt leveléből:]

És te Sajó! ezen pár sort egyenesen hozzád intézem. Hogyan élsz, fiu? krixkraxolhatnál valamit nekem, én nem válaszolnék, vagy kellő ildommal. Nagy ünnepem volt, hidd el, mikor száműzött lelkem lelkeddel egybetalálkozott. Áldjon meg az „allgemeiner” Isten, ha ugyan képes jóra való magyar embert megáldani, kinek *olim* saját istene volt.

88.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1850. júl. 26.]

Kedves bátyám.

1850 Jul. 26

Bajom, hála Istennek nincs. Feljelenteni magamat nem volt semmi okom, magamat szépen meghúzva, meglehetősen nyilvánosságban élek itt, nem sokat törődnek velem, s úgy hiszem

ezentúl is békében hagynak. A most küzdő pártok eléggé elvagnak foglalva egymással, hogy magamforma embereket észre se vegyenek, s én iparkodom magamat mindeniktől távol tartani. Csak akkor, ha elég vigyázatlan volnék, vagy az egyikhez vagy a másikhoz <csatl> szegődni, várhatnám az ellenfél boszúját, így mindegyik azt hiszi: hogy valaha még hasznomat veheti, a Bachianusok plane azt hírlelik, hogy lapjaikba írok, én azonban a mint ovakodtam eddig, ovakodni fogok ezután is magamat bárkinek is fölládozandó eszközüvé odavetni. Sapienti pauca. Átláthatod ebből: hogy a mint egyfelől életem, úgy másfelől becsületem sem forog semmi veszélyben, s hogy egyiket sem tettem a másikért kockára.

Édes anyám kezeit csókolom. Családodat szivesen üdvözlöm, tégedet csókolva, vagyok szerető testvéred

JM

[Címzés:]

Tckintetes Jókay Károly úrnak
Komáromban

89.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1850. szept. 6.]

Kedves anyám.

Pest 1850 Sept 6.

Mielőtt netalán más értesitené kedves anyámat, sietek magam megírni: hogy beteg voltam, de már nem vagyok az; tegnapelőtt reggel megkaptam a cholérát, utánam a feleségem, hanem szerencsére hamar elejét vettük s ma már túl vagyunk minden bajon, a mit bizonyít az, hogy fenn vagyok és írok.

A baj nem jár egyedül, nem rég egy már nyomtatott művet nem bocsátotta keresztül a politziális censura, várni kell vele boldogabb időkre. Egy másik kész művemnek most e miatt alig remélhetek kiadót található, kivált miután Heckenast bizonytalan időre utazni ment.

Soha sem lenne rám nézve olly jókor, mint most, ha kedves anyám némileg segítségemre lehetne. Nem sok a mit kérek, csupán annyi, a mennyi képessé tegyen magamnak a hidegebb idők közelgével téli ruhákat szerezhetni, a mikből a mult téli bujdosás egészen kifosztott. Nőmet ez újabb költségekkel — most — lehetetlen terhelnem, miután a házbér, télire beszerzendő tűzifa, s minden szükségesegek tömege a nélkül is elég gondot ad neki.

Nehezemre esik: hogy kedves anyámat egy idő óta minduntalan kérésekkel terhelem, de úgy hiszem: nem szükség sokat magyaráznom azt a szerencsétlen körülményt, mellyben vagyok; örömet és elég fáradságosan dolgozom a kész munkám mellett várnom kell az időt, a mikor majd kijöhet. Olyan munkára pedig, a melly becsületemre nem válnék, semmi szükség sem kényszerítend, inkább járok rongyosan és fázom.

G. . n Tóni jövő hétfőn felmegy Komáromba, tőle ujabban irni fogok kedves anyámnak, addig is kezeit csókolva, s nőm és magam tiszteletét küldve kedves anyámnak, bátyámnak és családjának, maradok

kedves anyámnak szerető fia
M.

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak

T. Jókay József úr özvegyének

legmélyebb tisztelettel

Rév Komáromban

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1850. okt. 7.]

Kedves anyám.

Pest 1850 Oct. 7.

Sok bajomból végre kivergődtem; újabb munkámat, daczára a sok betiltásnak, megvette egy könyvtáros, nem sokat adott érte, de a mit nem vehetek tőle rossz néven a mostani viszonyok között. Most ismét egy nagyobb szerű regényen dolgozom, tán ez évben készen leszek vele. Szállásomat megváltóztattam: most ott lakom, a hol ez előtt három évvel, a Siputczában, Szigligeti egykori szállásán.

Gózon Tónitól felvettem a pénzt, a mit kedves anyám számomra utalványozott, hálás köszönettel fogadva kedves anyámnak e szives segélyét.

Csókolom kedves anyám kezeit, bátyámat és nejét, nőm tiszteletét küldöm kedves anyámnak és bátyámnak, többi rokonaimat is őszintén üdvözlöm s maradok kedves anyámnak

szerető fia

Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak

T. Jókay József úr özvegyének

legnagyobb tisztelettel

Rév Komáromban

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1851. jan. 7.]

Kedves anyám.

Az én ajánlatom Konkoly Lászlóné asszonysághoz csak egy megtisztelési szándék volt ő iránta, mellynek elfogadása vagy el nem fogadása rám nézve semmi lekötöztetést nem von maga

<íránt> után, minél fogva én semmit sem restellenék annyira, mintha a tisztelt rokon hölgy ezen csupán rokoni figyelemből eredő ajánlatomat valami alkalmatlankodó pártfogás<t> hajhászásnak magyarázná. Azért kérem kedves anyámat: világsítsa fel egyszer alkalmas időben tisztelt rokonunkat, hogy e közeledő lépésem nem történt valami *segélyezési kérelem* képen, a mire, hála Istennek, szükségem nincsen, újabb időben generosus kiadóim által annyira el levén halmozva becsületesen fizetett munkákkal, hogy ez évben megtart az eddig felvállaltak teljesítése, s a későbbiekre is remélek kiadót nyerhetni, miután mult évi munkáim első kiadása már eddigelé is elkelt, sőt németre fordítva két kiadást ért meg s most Florenczben olaszra is fordítatik; tehát részvét hiányáról nem panaszkodhatom.

Sorsom ennyiben tűrhető.

A küldötteteket mind én, mind nőm szívesen köszönjük.

Adjon az ég ez új évben kedves anyámnak jó egészséget, bátyámnak sok beteljesült reményt s mindnyájunknak elég okot arra: hogy boldogok legyünk.

Kedves anyám kezeit s rokonainkat csókolva maradok kedves anyámnak

1851 Jan 7.

szerető fia
Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak

T. Jókay József úr özvegyének

fiúi tisztelettel

R. Komáromban

Kedves anyám.

Küldök kegyednek egy párt az arczképemből, amely a „Regény” mellett fog megjelenni. — Örömmel értesültem arról, hogy kedves bátyám családja megszorodott, kívánom, hogy mentül több örömét találja bennük. — Örömet felelnék arra, hogy mikor megyek Komáromba? hanem most épen annyira el vagyok foglalva mindenféle munkával, hogy a legnagyobb szorgalommal sem hatolok ki belőle az őszig. Hála Istennek, az irodalom sorsa élénkebb fordulatot kezd venni. Most egyszerre négy vállalkozónak tartozom kisebb nagyobb munkákat teljesíteni, azon kívül Heckenast is folytonosan elfoglal megbízott munkákkal, most egyszerre nyolcz kötetre menő mindenféle művem van nála sajtó alatt. Azon felül több irodalom pártolók, kiknek Nagy Ignác a megbízottjuk, felszólítottak a megkezdett regényem kidolgozására, a mi mind örvendetes jelensége annak: hogy a közönség kezdi figyelmét nemzetisége legféltőbb kincsére, az irodalomra fordítani, a mikor azután az íróknak is kötelességük a figyelmet fenntartani és kiérdemelni. Én részemről teszek annyit, a mennyi erőmtől telik.

A mult hetekben a politzia megtiltotta czentül forradalmi tárgyakról írnom, a mikről már különben sem írtam October óta, hanem azért két kötetnyi hasonló tárgyú művemet „Sirkövek” czim alatt, a mi régebben be volt nyujtva, ugyanakkor megengedték kiadatni. Most egy „Emléksorok 1848—1849ből” czimű munkám van vizsgálat alatt. Ezzel már nem tudom mi fog történni?

Még innen a városbol a szomszéd faluig sem voltam, még Nyárynál sem, nem próbáltam még: hogy kapnék e útlevelt? Különben ezen könnyen lehetne segíteni, hanem meg-

vallva az igazat, a mennyire én a vidéki emberek kedélyeit magam kárán tanultam megismerni s a mennyit hallom Komáromból jöttek által emlegettetni az ottani igen ismeretes nevek szolgálkú magaviseletét, — dacára annak hogy mind kedves anyámat, mind több általam igen tisztelt rokonimat és ismerőimet háromévi távollét után, de kivált magát az annyit szenvedett szerencsétlenszülővárosomat olly igen szeretném látni, — nem átalom kimondani, hogy én ott magamat nem csak jól, de még *biztosan sem* tudnám érezni. Az emberck csodálatosan változnak, ha az mind igaz, a mit a hir beszél.

Különben mi, hála Istennek, egészségesek vagyunk s kívánjuk, hogy kegyetek is hasonlóul legyenek. Kedves bátyámat és családját tisztelem csókolom, úgy szinte nőm is, s kedves anyám kezeit csókolva maradok

Pesten 1851 April 14 kén

kedves anyámnak
tisztelve szerető fia

[Címzés:]

M

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak

T. ns Jókay József úr özvegyének

fiúi tisztelettel

R Komáromban

93.

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK [1851 július elején]

Édes fiam tudóm hogy hallólad akomáromi tudósítást az ugyan nagyitvavolt az igaz demég ilyen borzasztó föld indulást mostani élő ember nemért nagy rémülést és sok kárt tet a katonaság hajórament nem mertek avárba maradni, én is tsak magam voltam aszolgálókal mert akárolyék eklen van nak apista az atya az anya mind betegek és mind oda vannak pistyánba most akároly agazda, nekem is az olta nints egész-

gem de édes fiamom sok jó rokonok meg emlékeztek rólunk
irtak tudakozták hogy vagyunk jóleset ameg emlékezés de
hógy te ugy elfelejtetél hogy még tsak azt se kérded hogy
nem vesztetek éel anyám már az nagyon fáj nem érdemlem
én meg azt az elfelejtést

egész éjel talpon vólt minden ember

94.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

[1851. júl. 15.]

Kedves Jankóm

Jul 15. 1851.

Itt küldök neked 15 pftot. Légy szíves ezentúl is közremű-
ködni nagy ügygyel bajjal és emberhalállal szerkeztett füze-
teink mellett. A mílly arányban a jégverte publicum párt-
fogolandja megégett és árvizektől elpusztított irodalmunkat,
a szerint mi is rajta leendünk téged és néhány választottunkat
érdemcidet megközelítőbb díjakkal örvendeztetni meg. Ad-
dig kapálgassuk türelmesen a feldudvásodott szállót. Biz ez
még most a napszámot sem fizeti ki, de inkább két annyit
dolgozunk, mint hogy más kezére jusson. Jövő télíg lelkiismer-
tetesen hozzá kell látnunk. Most sem író, sem olvasó közönség
nincs. Úgy kell őket egyenként szemem szedegetni össze, hogy
csak olly állapotban lehessünk is irodalmunkal, mint 1847
végén.

Ne hagyj el e nehéz törekvésben, még csak kezdetén vagyok,
már is bele fáradtam.

Isten áldjon meg, soraidat minél előbb elvárom

barátod
Jókai Mór

[Címzés:]

T. cz. Arany János
úrnak

NSzalontán.

[A címzésre merőlegesen, baloldalt idegen kéz írása: „Jokay Moricz Siputza”]

95.

JÓKAI — KÖVÁRY LÁSZLÓNAK [1851. júl. 16.]

T. cz. Kőváry László úrnak. Kolosvár. Nkend.

Tisztelt hazámfia és barátom! Pest, 1851. Július 16.

Kegyednek Vahóttali szerződését elfogadnom, rám nézve is igen kellemetes, óhajtom e szerződésnek kegyedre nézve kedvezőbbé lehessen változni.

Az elmaradt füzetek már útban vannak; kegyed történeti Regéi közül a júliusi I. füzetbe adtunk egyet. Emich (Vahot szavai után indulva) megígérte, hogy az ősszel az egészet kész leend kiadni. Addig a kézirat nálam van és nem vesz el.

Brandenburgi Katalin a Phoenix második kötetét fogja ékesíteni.

Dózsát üdvözlöm s sajnálkozva tudatom vele: hogy a rendőrigazgatóság betiltásánál fogva Május óta semmiféle tárgyat sem szabad a forradalom korszakából költői kidolgozásul felvennie; ez ugyan csak nekem szólt személyesen, de úgy hiszem másra nézve sem tesznek kivételt; más egyebet szívesen veszek tőle; az érintett epos töredék nekem igen tetszett, hanem ez is elkelve még megjelenése előtt, s mielőtt valaki olvasta volna, egy példány sem lenne belőle kapható.

Egyébiránt az irodalom állapota ez:

Jégverte közönség, —

Árvízrongálta irodalom, —

Tűzkárvallott szerkesztők. —

Kegyed ajánlatát az iránt: hogyha Erdélyből irok, önnek utasításait használjam, a legnagyobb köszönettel fogadom s legközelebb igen hosszadalmas kérdezősködéssel leendek önnek terhére egy munkában levő regényem ügyében, mellynek főszemélyei Apafy Mihály, Bánfi Dénes, Teleky Mihály, Béli Pál stb.

Remélem: hogy egymás iránti barátságunk hosszabb leendő rövid találkozásunknál.

Isten áldja önt és rokonainkat

Jókai Mór

96.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1851. aug. 27.]

Kedves anyám

Pest 1851 Aug. 27

Azért nem küldök levelet alkalom által, mert ez meg van tiltva, a kinél levelet találnak egy pengőt fizet büntetésül. Ez a legújabb regula. A küldött előfizetést megkaptam.

Nagy sajnálattal értesültem Csontos Pista betegségéről, ohajtom, hogy minél előbb helyrejöjjön egykori életerős egészsége. Anyám nagyon jól cselekszi, hogy mezei gazdálkodásra fordítja figyelmét, mai világban ez az egyetlen tisztességes módja van a kenyér keresetnek. Kedves anyám azonban e miatt többször kénytelen magányosan maradni s ha jól érttem lezenetét, tőlem szíveskedik édes anyám kérdezni, hogy mit tegyen e helyzetében. Ha csak azt venném tekintetbe, hogy mit szeretnék én leginkább, azt mondanám jöjjön fel kedves anyám Pestre, és éljen a mi közelünkben, de <ezt?> ha arra

gondolok, hogy mi lenne kedves anyámra nézve jobb? ezt épen nem tanácsolom. Kedves anyámnak mind az, a mit Komáromban bir, életszükségévé vált, saját háza, saját kényelme, kertjei, kis gazdasága, mikkel rendesen el szokott foglalva lenni, mind ezeket itt nem találná fel; egészen más, egészen új élethez kellene itt szoknia, a kényelmes nyugalmas lak helyett kopár kőudvarú házakhoz, alkalmatlan lépcsőkhöz, szomszédokhoz, kik minden évnegyedben változnak, a szép gyümölcsfák kertjei helyett, mikkel olly örömet bajoskodik az ember, mindenütt e lármás alkalmatlan utszák állnak elő. Komáromban <a. . ?> vannak jó ismerősök, jó barátok, a kikkel össze lehet jönni, megosztani örömet és bánatot, Pesten az illyesmit nem ismerjük, itt csak azzal beszél az ember, a kitől valamit kap, vagy a kinek valamit ad, s családján kívül megszűnik bizalmas lenni bárkihez. Még a vasárnapi templomot sem találná úgy kedves anyám mint otthon szokta derék papjainktól, mert itt bizony tisztelendő Török uram nagyon sovány eledelt osztogat a lelkeknek. Egy szóval kedves anyámra nézve legtanácsosabb nem változtatni lakását s nem <kezdeni> szoktatni magát új életmódhoz. Azon, hogy magánya unalmassá ne váljék, lehet segíteni; kedves anyámnak módjában van idejét ott tölteni el, a hol magát jobban érzi. Károlyék nem messze vannak, velök többször együtt lehet, nyáron meglátogathatja a budai vagy a közelebb eső fürdőket, bátyám családja is többször lehet kedves anyámnak öröme s remélem, hogy idővel tán nekem sem leendő lehetetlen kedves anyámat Komáromban meglátogatnom, ha ezzel némi örömet szerezhetek. Megpróbálom most is, ha útlevellet kaphatnék, de bizonyosat nem ígérhetek, mert az hihetetlen, hogy az rám nézve millyen nehezen megy. Illyenformán tán sikerülend kedves anyám magányát türhettővé tehetnünk. De ha csakugyan szándéka kedves anyámnak Komáromban nem maradni, miután családi érdekek oda nem kötik többé; a mire ismét igen sok oka lehet kedves anyámnak, akkor leg-

célszerűbb volna kedves anyámnak Nyékre vagy Baracskára költözni át. Itt mind azon kényelmeit fölhalálhatná, melyeket megszokott, lakhatnék saját házában, rokonai, ismerői között, s a legszivesebb cinberek közt a világon. Én részemről nem akarnék Pesten megvévülni s ha a színház nem kötné ide felcséget, rég nem lalnám itten, mert adósságunk már nincs. Másutt azon jövedelemből, a mit itt kerestem, úr volnék, itt szegény ember vagyok. Egyébiránt kedves anyám legjobban fogja tudni, hogy mit lát magára nézve legcélszerűbbnek. Engem megörvendeztetne az ha Pestre jönne, de tudom hogy egy év múlva visszakívánoznék. Most a fürdői időszak alatt vártam kedves anyámat hogy feljön Budára s még mindig remélem hogy megfogom láthatni. Lehet, hogy még elébbis találkozunk.

Csókolom kedves anyám kezeit, bátyámat és családját üdvözlöm, csókolom, Csontos Pistának gyógyulást ohajtok, ismerőinket tisztelem s maradok

kedves anyámnak szerető fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes özv. Jókay Józsefné szü[letett]

Pulay Mária asszonyságnak

fiúi tisztelettel

Rév Komáromban

97.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1851. nov. 29.]

Kedves anyám.

Pest 1851 Nov 29.

Tisztelendő Hetényi úrnak hozzám írt leveléből olvastam, hogy Csontos Pistát eltemették. Nem mulaszthatom el, hogy a fölötti legőszintébb sajnálkozásomat ki ne fejezzem,

benne is egy rokont veszítve, a kit becsülni annyi okom volt; — legutolsó elválásunkkor még azt hívéim, hogy fogok vele találkozhatni s annnyival szomorúbb rám nézve, hogy ez meg nem történhetett. Egész ez ideig annyira el voltam foglalva regényemmel, hogy néha napokig sem mehettem ki a házból, nem hogy a városból távozhattam volna. Most, hogy e munkát befejeztem, s darabom előadásán is túl vagyok, nyílt egy kis szabad időm, de nem legalkalmasabb időben; az úton hideg, odahaza gyász; e mellett nőmnek is annyira meggyűlt a dolga a sok új színművel, hogy látogatásunkat, a mire két hónap óta folyvást készülnünk, aligha tavaszra nem kell elhalasztanunk. Addig is fogadja kedves anyám szíves üdvözetünk mellett kézcsókunkat.

Kedves bátyámat és Klárikát vigasztaló részvétünk hangján üdvözöljük. Regényemet a legelső alkalommal megküldöm.

kedves anyámnak
tisztelevé szerető fia
Móricz

U.i. Épen, midőn levelemet befejeztem, <olvashatatlan szó> vettem kedves anyámét. Nagyon jól esett megtudnom, hogy kedves anyám <olvashatatlan szó> olly szívesen gondoskodik rólunk. Fogadja előre is mind az én, mind nőm leghálásabb köszönetét e jóságaért, mellynek előttem legnagyobb értéke az, hogy kedves anyámnak olly rég nélkülözött szeretetéről ismét biztosít.

Ha az időjárás és körülményeim engedik, rajta leszek, hogy jövő hónap 15—18 ka között, két három napra meglátogathassam kedves anyámat, addig is, míg azt nőmmel együtt tethetném.

Hétfőn megjelenendő II kötetes regényemből, ha alkalmat lelek, addig is küldök kedves anyámnak.

M.

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. ns. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

98.

JÓKAI — SZÁMVALD GYULÁNAK [1852. febr. 7.]

Számvald Gyulának

Légy szives t. cz. Északi Károly úrnak bizomány képen hat példányt átadni regényemből.

1852. Febr. 7.

Jókai Mór

99.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1852. aug. 6.]

Kedves anyám.

Pest Aug. 6. 1852.

Nem akartam addig írni, míg Bertalanné lakását meg nem tudtam: ott lakik most is Kajdánál, Terézia városi nagykereszt utczában 16ik szám alatt; mint Kajdántól megértettem, nagyon öregszik szegény és mindég sír. Örömett kifizettem volna neki azt a kis tartozást, de most az atyafiság révén Szücsné miatt olyan szép bajban vagyok, hogy alig látom a végét. Miután mindíg azon sopánkodott, hogy rossz atyafi vagyok, mert nem látogatom, s maga hívott a házába lakni — most egyszerre felmond Jakab nap után 12 nappal, mert Cséryéket akarja oda fogadni. Csak legalább korábban mondott volna fel, de illy készen már az egész környékben nem kapok nekem való szállást,

mert a mi jó és olcsó volt, mind ki van már véve, úgy hogy most kénytelen vagyok a következő félévre ötszáz pengő forintot szállást fogadni, mert olcsóbbat nem kapok s ilyenformán legalább kétszáz pengő forintot kötöm be az atyafiságos ismeretséget, — és e mellett még az a kilátásom is van, hogy tavasszal megint hurczolkodhatom, mert abban a drága szállásban nem óhajtok maradni.

Addig pedig legalább az vigasztal, hogy ha kedves anyám vagy Károlyék Pestre jönnek, hozzánk fognak szállani, a mit legnagyobb örömmel reménylünk, kivált nőm, ki előre is örvend azon szerencsének, hogy szeretetét bármi tekintetben is bebizonnyithassa komáromi rokonai iránt; s addig is csókoljuk kedves anyám kezét, kedves bátyámat és szeretett családját tiszteljük és csókoljuk számtalanszor.

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. ns. Jókay József ur özvegyének
fiui tisztelettel

R. Komáromban

100.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1852. aug. 26—31.]

Kedves anyám

Pest 1852. Aug. 26.

Gózon Tónival épen az előtt való nap beszéltem, hogy Károly bátyám levelét kaptam, akkor ő úgy nyilatkozott, hogy neki valami gárdonyi részjószága is van, — tán öt hold, — nálunk zálogban; ha tehát ezt is hozzá vennénk, meg azt a nyéki házat is, a mit harmad éve ő vett meg tőlünk, de a mitől

már a sok portio és assecuratio mind elvette a kedvét, akkor átadná az egészet 120 pftba számítva holdját; — valamit beszélt a virtualitásairól is, hancm azt már nem igen értem. A napokban majd megint körülveszem s megtudom tőle, hogy mit akarnak igazán.

Én most nagy tehertől szabadultam meg, hivatalosan ki levén mondva, hogy az 1848 ki dolgokért többé senkit sem fognak elő venni; eddig bizony mindennap volt okom félni, hogy megszólitanak.

Most egy nagy historiai drámát fogadtak el tőlem a színháznál, ha előadásra kerül, előre megírom, akkor aztán igazán fel kell édes anyámnak és az egész családnak jönni, mert ezt mindenki dicséri s így remélhető, hogy becsületet fogok vele vallani.

Tavaly kiadott regényem a mostani vásárral egészen elkelt, most már a másikat készítem.

September vége felé úgy hiszem lesz egy kis időm nőmmel együtt kedves anyámat és Károlyékat meglátogathatni, addig is csókoljuk kedves anyám kezeit, köszönve a szíves küldeményt; kedves bátyámat, Klárikát és tisztelt szüleit csókolva és üdvözölve,

maradok
kedves anyámnak
szerető fia
J Mór

[Utóirat a levél versóján:]

Aug. 31.

Mai napig vártam Fleischmanra, hogy majd eljön a levélért, már most elküldöm ezt a póstán.

Bertalanné tiszteli édes anyámat Kajdán által, azt hitte, hogy vásárra le fog jönni kedves anyám.

Csókolom kezeit.

J.M.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1852. szept. 5.]

Kedves anyám.

Pest. 1852 Sept. 5.

Igen sajnálom, hogy ígéretem szerint nem részesülhettek abban az örömben, hogy kedves anyámat és Károlyékat rövid idő alatt oda haza megláthassam. A feleségemnek most két hétre Miskolcra kellett menni, nekem pedig épen e napokban annyi bajom akadt a politziára benyújtott mindenféle műveim végett, hogy egy órára sem szabadulhatok hazulról; nekem ez a szántóföldem, s vigyáznom kell, hogy el ne verje a vetésemet a jég, s ha magam utána látok, még is csak könnyebben eligazíthatom a dolgot. Azonban azért a mi elhaladt, nem maradt el, feleségemnek a télen különben is Győrbe kell utaznia, akkor kipótoljuk, a mit most elmulasztottunk.

Ha kedves anyám odahaza olcsóbban kaphatna tojást, mint a hogy mi vesszük, — itt 2 pengő krajczár egy — igen szeretném, ha szedetne számunkra egy pár százat; de ha ott is olyan drága s leküldésivel baj van, akkor nem érdemli a fáradságot.

Egyébiránt én egészséges vagyok s munkám annyi van, hogy felét is vissza kell utasítanom a hozzám tett ajánlatoknak, s millyen szomorú <olvashatatlan szó> volnék most, ha az ügyvédi diplomámért kellene remegnem, épen olly jól érzem magamat, hogy az Isten más pályát mutatott számomra, mellyen ügyvel bajjal és körütekintéssel még is csak el lehet botorkálni, míg az ügyvédi pálya örökre el volna zárva előttem, mint annyi sok jobb sorsra érdemes szegény ember előtt. Különben Isten mindnyájunknak gondját viseli, s családunknak elég alkalmá volt gondviseléséről meggyőződni, s bizni a jó sorsban.

Csókolom kedves anyám kezeit, Károlyékat, minden családjokkal együtt; — ha nőm itthon volna, ő is hasonló érze-

lemmel járulna e szíves köszöntésemhez, majd Karácson felé közelebről teendjük azt, vagy még hamarább, ha kedves anyámék lejönnek a darabom adatására, mellynek sorsa épen most függ tőhegyen; holnap mondják ki rá a censuránál a sententiát, hogy él e, vagy meghalt? melly után maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]

[Teki]ntetes Pulay Mária asszonyságnak
T. ns. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

102.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK [1852. dec. 3.]

Kedves Jánosom.

Pest 1852 Dec 3.

A szépirodalmi lapra ma kaptuk meg az engedély[t] Festetics Leo <olvashatatlan szó> nevére, mellyet én fogok szerkeszteni, azon reményben, hogy te és mind azok, kiknek baráti részvételére számítok s munkálataikat becsben tartom, engemet uodal munkáim előmenetelére tett törekvéscimben gyámolítani fogtok.

Iavonkint legalább két verset várod [!] tőled, miknek díját magad határozd meg. Ird meg, ha nem <lesz> lenne e igen nagy számomra „Toldi estéje”? értve az árát és terjedelmét.

A lap az Életképek formatuma lesz.

Üdvözöllek tisztelt családdal együtt s válaszdokra várok.
Szerető barátod

Jókai Mór

Kérlek szólítsd fel nevemben Szász Károlyt és Mentovichot is, kiknek külön írnék, ha kezem lábom tele nem volna dologgal. Üdvözlöm őket s válaszaikra várok

JM.

[Címzés:]

T. cz. Arany János úrnak
a nkőrösi ref. tanoda érdemes tanárának
barátilag.

NKőrösön

103.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1852. dec. 6.]

Kedves anyám!

Pest 1852. Dec. 6.

Nagyon sajnálom, hogy darabom előadásán nem lehetett szerencsém kedves anyámhoz, úgy hiszem, a legtisztább örömet érezte volna kedves anyám azon lelkes részvét fölött, mellyel a közönség művemmet fogadta, a mit leginkább igazol az, hogy nyolcz nap alatt háromszor adatott elé, mindig tele színház előtt. Az első előadás után ugyan rátette kezét a politzia, azon piszkos feladás miatt, a mit a vén Szilágyi lapjában ellenem tett, de az igazgató maga érte menvén, rögtön vissza nyerte a darabot Eddigélé közel háromszáz pengőt kaptam belőle. E napokban jelenik meg előfizetési felhívásunk a gróf Festetics által megnyert divatlapra, mellynek szerkesztésére én vagyok meghíva, — de minden felelősség nélkül. Szép jövőt jósolnak ennek is. Rajta leszek, hogy a jóslás teljesüljön. Vály bátyámnak is küldtem egy előfizetési ivet; reményilem, hogy ezen az úton legjobban megkezdhetjük az új ismeretséget, egyenesen rajta állván, hogy elfogadja e az első kéznyújtást, vagy sem?

Kedves anyám kezeit nőmmel együtt csókoljuk, úgy szinte Károlyt kedves családjával együtt, s az ohajtott viszontlátásig, maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór.

U.I. Az almánk fogytán van, ha küldhetne kedves anyám, nagyon megköszönném, de ne sokat, mert nincs hol tartanom.

M.

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R. Komáromban

104.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNNAK

[1852. dec. 28.]

Méltóságos gróf úr.

Pest 1852 Dec 28.

Olvasva Kemény bírálatát beadott színművemre, sok oly észrevételt találtam abban, miket köszönettel kell elfogadnom, mire nézve bátorkodom méltóságodat felkérni, hogy e színművet nekem adassa vissza, mert azt csak a felfedezett lényeges hibák alapos kidolgozása <által> után kívánom ismét benyújtani s könyörgöm, hogy a másodszori kidolgozás szerinti alakban is ujjalag Keménynek adassék ki megbírálás végett.

méltóságodnak
alázatos szolgája
Jókai Mór

113

[Címzés:]

Méltóságos gróf tolnai Festetics Leo úrnak
a nemzeti színház igazgatójának
teljes tisztelettel

Helyben

105.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. jan. 7.]

Kedves anyám.

Pest 1853 Jan. 7.

Igen sietve írok, mert ezer a dolgom. Szeretnék Vály Mari-
nak egy pár zongorára tett operát küldeni; ha Komárombol
menni találna valaki Pápára, így hamarább kaphatná: külön-
ben könyvárusi alkalommal kell küldenem, a mi sokáig tart.

A lapomat küldtem kedves anyámnak és Károlyéknak re-
ményelem, hogy kapták. Az előfizetők igen szépen gyűlnek.

Boldog új évet és minden áldást kívánva kedves anyám és
minden rokonaimnak

vagyok
kedves anyámnak
szeretve tisztelt fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Józsefné, sz. Pulay Mária
asszonyságnak, fiúi tisztelettel

R. Komáromba

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

[1853. jan. 7.]

Kedves Jánosom.

Pest 1853 Jan 7

Tisztellek minden oldalról, s küldöm ezt a három vizitkártyát. Légy szíves minél előbb megörvendeztetni valamivel. Az a vers a „Szépirodalmi lapokban” igen szép volt. Írj minél előbb, ha egyebet nem írsz, írd levelet.

Öllelek és csókollak s kívánok minden szépet és jót.[!]

13 próbás barátod
Jókai Mór

U.I. I. Előfizetőink szépen jönnek, számuk ez ideig hatszáz.

<II. Pönögei Kiss Pált nem ismerted? JM>

II. Köszöntet Pönögei Kiss Pál.

[Címzés:]

Arany Jánosnak

JÓKAI — SZILÁGYI SÁNDORNAK

[1853. jan. 8.]

Szerelmetes öcsém.

Pest 1853 Jan. 8.

Én a lapot Kecskemétre következő hat cím alatt <küldöm> küldtem .

Szeles Lotti kisaszszon
Hornyik János úr
[Nemzeti?] Casino
Szilágyi Sándor
Obernyik Károly
<Bloch> Ballagi Mór

A boritékokat magam ragasztatám, rá a postabélyeget, krajczárt hármat tulajdon kezeimmel enyveztem fel, saját tót diákom vitte a postára, innen tehát elmentek; neked legyen most annyi eszed, hogy nézz utána Kecskeméten vagy Orgoványnon, a hol érzed magadban, hogy lakol, ha nem hevernek-e a postán? Ha semmiképen sem hevernek, akkor küldj egy nyílt reclamatiót *ex offo* mind azok nevében, a kik nem kapták: különben magam viszem el a lapokat oda s azt nem köszönöd meg sem te, sem Kecskemét városa.

A mi azt illeti, hogy én csak akkor vagyok jó barátod a mikor látlak, erre azt a viccet érdemlenéd, hogy inkább csak akkor szeretlek, a mikor nem látlak, hanem az ilyen hamis dotumokat megbocsátja az ember egy historiae profeszszornak olyan időben mikor a hurka érik s a kerti bor kezd savanyodni.

Kivéve tégedet magadat, a többi ismerőscimet mind tisztelem

látva és nemlátva jó barátod
Jókai Mór

[Címzés:]

Szilágyi Sándor profeszszor urnak
Kecskeméten

108.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. febr. 19.]

Kedves anyám

Pest 1853 Fcbr 19.

Ne vegye tőlem rossz néven, hogy olly ritkán és olly sokára írok. Két annyi a dolgom, mint a mennyi az időm: a lappal való foglalatosságok annyira elveszik egész nap az időmet, hogy csak este felé pihenhetek meg, — pihenésnek nevezem pedig azt, mikor leülök *írni*.

Kénytelen vagyok kedves anyámnak jelen küldeményemmel terhére lenni, ezt ugyan Beöthy Zsigától is elküldhettem volna, de észrevettem, hogy azzal neki alkalmatlanságot okoznék, tehát inkább postára tettem. E képek a kedves anyámnak és bátyámnak czímzettek kivül Komáromi és a környékbeli előfizetőimet illetik. Nem akartam nekik ez olly sokba került műlapokat összetörve küldeni, azért késtem velök annyi ideig. Ha kedves anyámnak alkalmatlanságára lenne ezeket kézhez adatni, legyen szíves azokat a komáromi postahivatalhoz küldeni, a honnan az illetők majd elvitetik példányaikat.

Vály Marinak küldök egy pár zeneművet, köztük különösen a Rigoletto című most közkedvességű.

Kedves anyám szíves küldeményét, nőmmel együtt, igen köszönjük, s sokszor megemlegetjük róla azoknak szíves küldőjét, mert mindennek jobb íze van, a mi kedves anyámtól jön.

Én most Festeticcsel három esztendőre szerződtem a lap szerkesztése végett s ha az Isten ezután is úgy megsegít, mint most eleinte, szép hasznot remélhetek e vállalatból.

Nőm és magam tiszteletét küldve minden kedves rokonnainknak, Károlyt, kedves családjával együtt üdvözölve s kedves anyám kezeit csókolva

maradok kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

109.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. márc. 6.]

Kedves anyám.

Pest 1853. Mart. 6.

Dalmát jövő vasárnap, Martius 13kán adják, a mikorra kedves anyámat nagy örömmel várjuk; úgy jöjjön el kedves anyám, hogy a többi új darabokat is megláthassa, a mik

a hét folytán szinpadra kerülnek. Hát Károlyék mikor jönnek le?

Csókolom kedves anyám kezeit s kedves bátyámat és családját, nőm szives üdvözlete mellett.

maradok kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Móricz

[Címzés:]
Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
T. ns. Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

R Komáromban

II0.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. ápr. 27.]

Kedves anyám

Pest 1853 April 27

Nagyon sietve írok, mert Május 5-én indulok Erdélybe s oda leszek Junius elejéig, ennél fogva minden dolgomat el kell előbb végeznem. Nőm már a mult csötörtökön elment, nagyon rossz útja volt szegénynek.

Visszatértem után meglátogatom kedves anyámat, vagy, még jobban fogok örülni, ha kedves anyám jön le, most már elég tágas szállásunk van (Szép utca 1. szám)

Kedves bátyámat, és nejét és Vályékat szívesen üdvözölve s kedves anyám kezeit csókolva maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
Móricz

Zabolay Pista volt a napokban nálam

M

[Címzés:]
[Tekin]tetes özv. Jókay Józsefné, szü[letett]
Pulay Mária asszonyságnak
fiúi tisztelettel

R. Komárom

III.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

[1853. ápr. 27.]

Kedves Rózám.

Pest 1853 April 27.

Nehogy szállás miatt aggodalomban légy, tudósítlak, hogy kedden átadva az előttök itt lakó a szállásból a három szobát a konyhával együtt, mindent áthozattam s Pénteken fogom majd az egész száll[ás]ba [el]helyezni

Elkezdtem már útlevét után járni s annyira már vagyok, hogy a szükséges bizonyítványokat megszereztem, egyike czeknek volt az adóczédula, minél fogva az adót is kikellett fizetnem.

Egy mula[tsá]gos történetet kell neked megírnom. Komlóssy Ida hazaérkezve magához hívatta Szigligetit s a következő dolgokat adta tudtára élő szóval: 1. Első föllép[és]ül Lecouvreur Adriennet választja, 2. Utána Stuart Máriában fog fellépni. 3. Végre Chimenét akarja eljátszani. Erre Szigligety válaszolt neki ilyenformát. „Lecouvreurben már fellépett egyszer a kisasszony s ha nem elégette meg a hatást, próbálja meg másodszor is: Stuart Máriát a gróf már másképpen osztotta ki, Chimené végre egészen hősnéi szerep. Egyébiránt én (ugymint Szigligeti) nagyrabecsülöm a kisasszonyt mindenféle víg vagy kedélyes társalgási szerepekben; de azt ki kell mondanom, hogy a magasabb tragicumokban sem hangja, sem ereje, sem tehetsége nincs. Azzal vette a kalapját és eljött. A Komlóssy

család azóta nem csak hogy Szigligetinek nem köszön, de még a kis leányt sem engedi magához járni.

Ennyi elég a pesti pletykákból, majd személyesen többet; Isten veled, csókollak számtalanszor

Szerető Móriczod

[Címzés:]

Jókai Mórné sz. Laborfalvy Róza asszonyságnak
tisztelettel.

T. Kaczvinszky János
színigazgató úrnál.

Kolozsvárott.
Jókai Mórtól.

112.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

[1853. máj. 16.]

Kedves jó Rózám.

Benczencz Máj 16. 853.

Megérkeztem Benczenczre; holnap indulunk Lázár Kálmánal Udvarhely felé.

Kérlek beszélj Pámán Zsigóval, ha meglátod s kérd meg, hogy keresse fel azt a szekerst, a ki idáig hozott s kérdezze meg tőle, hová tette a botomat? bizonyosan a szekéren felejtette, mikor itt lepakolt, sajnálnám, ha elvesznc.

Isten veled, csókollak ezerszer,

szerető Móriczod

113.

JÓKAI — KŐVÁRY LÁSZLÓNAK

[1853 május ?]

Kedves barátom

Úgy látszik, hogy a fátum ellene van találkozásunknak. Kálmán magával hozza nejét, öccsét, szobalyányát s itt e városban csak néhány óranegyedig időzünk. Kétszer is keresve,

nem találkozhattam veled. Kaptad e tegnap irt leveletem? Makfalvát szándékozom meglátogatni. Már most hol és hogyan találkozhatunk végtelenül nehezen nélkülözöm társaságodat. Isten áldjon.

őszinte barátod
J Mór

u.i. Attol a fenc kocsistol nem vetted e át a botomat? Benczenzen a kocsin feledtem.

II4.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1853. júl. 8.]

Kedves bátyám.

Pest 1853 Jul. 8.

Lehetetlen ezekben a napokban Pestről kimozdulnom. Feste-tics ügyei a lehető legrosszabb lábon állanak, s a mi leggonoszabb, minden tekintetben bizonytalanságban vagyunk állása felől; sem azt nem tudjuk, hogy le fog e köszönni, vagy leteszik e, vagy megerősítik e az általa készített budgetet, a mi köztünk mondva: képtelenség. Ő tökéletesen eljászotta a hitelét. Most meg kapta magát, a legkriticusabb perczen elment, tudja a patvar hová? Képzelheted, hogy milyen túhegyen állok én itt most a lappal; ha itthon volna, rögtön leköszönnék a szerkeztésről, de távollétében nem hagyhatom el. — Leveletem ne igen mutogasd, mert a közönségemet megriasztja, pedig azért nem szünök meg szerkeztetni, csakhogy a Délibábot, melly mint „nemzeti színházi lap” a mostani szerkeztői firmával nem maradhat, más nominális szerkeztő neve és más készen álló concessio alatt fogom folytathatni. Addig lehetetlen eltávoznom.

Csókolunk mindnyájátokat; Kedves anyám kezeit, mihelyt
ügyállásom megszilárdul, sietünk üdvözlésteekre.

Isten veled. Ölel

szerető öcséd

J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly urnak
testvéri szeretettel

R. Komáromba

115.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. aug. 8.]

Kedves anyám.

Pest 1853. 8. Aug.

Igy jár a szegény ember akaratja. Mikor már minden készen
volt az elmenetelünkre, akkor a feleségem egyszerre torok-
gyulladást kapott, azután meg rheumaticus lázt, öt nap feküdt
s még most sem merem kiereszteni hazulról. Magam rajta
leszek, hogy egy pár napra haza rándulhassak, mihelyt ő meg-
gyógyul, de hosszasan már nem időzhetek, csak kedves anyá-
mat és testvéreimet akarom látni. A napját már meg sem írom,
mert akkor tudom, hogy nem lesz belőle semmi.

Csókolom kedves anyám kezeit, Károlyékat, Eszteréket s
maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia

J Mór

[Címzés:]

küldi Jókai Mór

Tekintetes Jókay Józsefné, született Pulay Mária
asszonyságnak, fiúi tisztelettel

R. Komáromban

116.

JÓKAI — EGRESSY GÁBORNNAK [1853. szept. 6.]

Kedves barátom Svábhegy 1853. Sept. 6.

Nőmnek olly mértékben van szokott periodicus baja főfájással, miszerint a mai próbára be nem mehet, miután azonban innen kívülről ezt orvosi bizonyítvánnyal nem igazolhatom, ha büntetés alá fog is esni, inkább ezt, mint kisebb bajt választom, hogy sem egészségét kockáztassam.

Egyébiránt maradok

őszinte barátod
Jókai Mór

[Címzés:]

T. cz. Egressy Gábor úrnak
a nemzeti színháznál

117.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1853. dec. 7.]

Kedves anyám. Pest 853 Dec 7.

Sok dolgom az oka, hogy ilyen későre írok, és az a bizonytalanság, hogy darabomat soha sem tudhattam, mikor adják. Végére legközelebbi szombaton majd csak színpadra kerül. Nagyon fogunk örülni, ha kedves anyámhoz akkorra szerencsénk lehet s várjuk is eljövételét, ha csak valami nagyon rossz idő nem áll be. Mához egy hétre leöljük a disznónkat, hanem előbb Manlius Sinistert kell leölnünk; nem akar márt enni, — (nem Manlius, hanem a disznó).

Jövő esztendőre, minthogy még kevés a dolgom, alkalmasint még egy lapot ragasztanak a nyakamba. Egy könyvárus most

szerződést csinált velem, hogy a mit tíz esztendeig írok, mind megveszi, minden tíz ív munkámért adván 250 pengőt; e szerint ha jövő évben is annyit írnék, mint az idén (120 nyomtatott ívet) fizetne a bohó ember 3000 forintot. A „magyar nábob” a napokban egészen megjelenik, a mikor átadom azt majd kedves anyámnak. Az „Erdély aranykora” nem rég jelent meg Londonban angol fordításban, ugyanott a „Nábobot” is fordítják angolra, szinte mind a kettő Lipcsében német fordításban fog legközelebb kijönni. Mindezeket azért írom meg kedves anyámnak, mert hiszem, hogy örülni fog rajta; másnak nem dicsekedném vele.

A küldött almát és babot nőmmel együtt igen szívesen köszönjük kedves anyámnak és Klárikának. Édes anyám bizonyosan félt, hogy megint kiteszem az almákat a terménykiállításba s azért várta meg, míg azt becsukták. Pedig mondhatom, hogy azoknál szebb és nemesebb fajú almákat nem lehetett látni az egész terménytárlatban.

Elültettem már egy nagy sereg fát a kertünkben. Tavaszra már csak azzal is lecsalom Károlyt, hogy lesz mit beoltanunk. Azóta a pinczét is fölépítettem, s úgy összevissza rendeztem azt a kis berket, hogy jövő esztendőre rá nem ismer kedves anyám.

Ha csak baj nélkül teheti kedves anyám, nagyon megörvendeztet bennünket, ha darabom adatásán meglep; addig is mindnyájan csókoljuk kedves anyám kezeit, Károlyt, Klárikát, az apró szenteket és a mi jó öreg atyánkfiait Ekelen.

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]

[Tekint]etes Pulay Mária asszonyságnak

Tns Jókay József úr özvegyének

fiúi tisztelettel

R. Komáromban

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK

[1854. febr. 7.]

Méltóságos gróf úr.

Pest 1854 Februar 7^{én}

Kötelességemnek találok méltóságodat értesíteni a felől, miszerint a Délibáb közönsége annyira megcsökkent, hogy ez évnegyedben a legmúlhatatlanabb költségeket sem fedezi többé. Oka ennek hihetőleg a politikai lapok mindent absorbáló érdekességében lelhető, mellyek mellett illy világesemények által agitált korszakban, belletristicus lapnak becsülettel megállani lehetetlen. Minélfogva bátor vagyok méltóságodtól utasítást kérni arra nézve:

valyon saját károm és áldozatommal folytassam e azon lapot, melly tavaly óta közönségének felét elveszté s melly iránt a közönség részvéte a jövő színházi év szomorú auspiciumi között a zérusig fog leszállani? . . .

vagy pedig megengedi méltóságod, hogy az anyagi és szellemi bukásból tisztességesen kihúzzuk magunkat, átadván debandirozott közönségünk maradványait nálunknál szerencsésebb kezeknek, például a Szépirodalmi lapok Kiadóinak, kik, mint pénzemberek könnyebben risquirozhatnak — jobb jövő reményében — pár ezer forintot, mint mi? . . .

Bátor vagyok e kérdéseimre méltóságodtól határozott választ reményleni, a szerint intézkedendő

Még egy szerény kívánattal bátorkodom Méltóságodat terhelni: — Nőmet a jelen színházi év leteltével szándékozom a színpadrol elvonni. — A társadalmi élet bölcsészetének egyik pontja ez: „jókor el tudni menni.” Erre úgy hiszem, hogy itt az idő.

Mire nézve legyen szives méltóságod köszönetemet elfogadni s ezt az illető, mélyentisztelt magas bizottmányi urakkal is kegyesen közölni a végett, hogy nőmet ez új színházi évre is megtisztelék a szerződés ajánlatával, melly igen nagyra becsült

ajánlatot nőm el nem fogadhatván, e felől méltóságodat általam teljes tisztelettel értesíteni kívánja.

Miután magamat méltóságodnak többször tapasztalt szíves kegyecibe ajánlva, maradok

Méltóságodnak

alázatos szolgája
Jókai Mór

[Címzés:]

Méltóságos

Tolnai gróf *Festetics Leo* úrnak

a pesti nemzeti színház intendansának

megkülönböztetett tisztelettel

Helyben

II9.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNÁK

[1854. febr. 18.]

Méltóságos gróf úr.

Pest 854 Febr 18

Bátor vagyok méltóságodat alázattal értesíteni a felől, miszerint nőm azon esetben, ha jelenlétét [így!] a nemzeti színháznál szükségesnek <talál> látandja, mindenkor késznek nyilatkozik ez intézetnél szereposztályát, (brancheát) betölteni, s anyagi követelései nem haladják túl az igen tisztelt igazgatóság méltányos ajánlatait; azon esetben azonban, ha e szereposztály képviselésére olly módon tétetnek képtelenné, hogy szokott művészi carrièrje helyett más szokatlanabbat lenne kénytelen felvállalni; kéri egész tisztelettel, hogy színpadroli lelépését az <igazg> igen tisztelt igazgatóság semmi más egyéb motivumnak ne tulajdonítsa.

Melly után maradok legmélyebb tisztelettel

a méltóságos gróf úrnak

alázatos szolgája
Jókai Mór

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1854. febr. 22.]

Kedves anyám.

Pest 854 Febr. 22.

Addig, a míg ügyeink némileg rendbe jöhettek, nem akartam írni kedves anyámnak; most már annyival tisztában vagyok, hogy a feleségemet nem eresztette el a színházról a bizottság, s a mit követeltünk, hogy a dráma többi tagjait is tartsa meg az igazgatóság, az már a hírlapokban közölt nyilatkozat szerint teljesedésbe vétetett; e szerint ismét Pesten maradunk, — míg ha kívánataimat a dráma ügyében el nem fogadják: elmentünk volna innen, nem messze ugyan, csak Budára.

Hanem a Délibáb szerkesztését mindenesetre leteszem, még pedig ebben a hónapban, mert Festetics intézkedéseit előmozdítani becsületes embernek nem szabad, ő nagyon megrontotta a színházat, csinált egy év alatt 50 ezer pengő adósságot, meg érdemlené hogy mindennap huszonötöt csapjanak ezért rá s minthogy énnekem semmi gusztusom sincs ebből a huszonötből részesülni; tehát sietek tőle minél előbb szép szerével megválni. Ezzel tartozom saját jóhíremnek.

Azonban ezért anyagilag sem szenvedek rövidséget. A mint kinyilatkoztattam, hogy a Délibábot nem szerkeztem tovább, három lapot ajánlottak egyszerre, én azonban szerkezéssel többet bajlódni nem akarok, hanem alkalmasint Heckenast és Kozma ajánlatait fogadom el, kik közül az első a most megindítandó Vasárnapi lapok számára kér tőlem dolgozókat havonként nyolczvan pengőért, az utóbbi pedig a Hölgyfutár számára, havonként száz forintért. Ez legalább bizonyos nem kell magamnak kockáztatnom semmit, mint tavaly a Délibábbal, a mikor Festetics bünei miatt belevesztettem a lapba fél év alatt kész pénzben ötszáz forintot. Munkám elég

van, hála Istennek s nem mondhatom, hogy azt rosszul jutalmazná. Körülményeink között ennyi is elég. Azzal sem vádolhatom magamat, hogy keresményemmel rosszul gazdálkodnám, mert tavaly nyár óta a megvett ház és kert árából kifizettem czernégyszáz pengőt, azonkívül pinczét csináltattam rajta, melly belekerült háromszáz pengőbe, rendbehoztam, bekerítettem, gyümölcsfákkal beültettem, úgy hogy most maga az eladó kéri vissza tőlem hatszáz forint nyereséggel; én azonban természetesen el nem adnám most semmi esetben, mikor tavaly óta minden értéknek egy harmadrésszel növekedett az ára. Most még tartozom az egész vétel-árból nyolcszáz forintal, a mi nem volna olyan sok, ha a Délibábal történt változások miatt most hirtelen summás pénz nyerhetéséhez minden kilátásom meg nem szűnt volna. Így kell rá nyolcz hónap, míg ugyanannyi száz forintot a mostani méregdrága világban ki tudok fizetni. Azért arra kérem kedves anyámat, hogy ha számomra egy év alatt visszafizetendő költsönképen ennyi, vagy akár kevesebb összeget vehetne fel, engemet nagy aggodalomtól mentene meg. A kölcsönként összeget én negyed évenkénti részletekben visszafizetném s bizonyos lehet róla kedves anyám, hogy pontosabban semmi tartozásomat sem fizettem soha, mint ezt fognám; s addig is az egészet a házra és kertre be lehetne tábláztatni. Itt én könnyen kaphatnék ugyan kölcsönt, csakhogy ez órában huszonnégy perczenten alon [így!] senki sem kölcsönöz, s hogy ilyen kamatra vegyek fel kölcsönt, ezt legutoljára hagyom. A takarékpénztárakból itt csak három hónapos váltókra kölcsönöznek és csak két kereskedő mellékelt aláírására, a mi szinte sokba jön és a mivel rajtam segítve nincs. Ugy hiszem, hogy azon esetben, ha nem teljesítheti is kedves anyám kérésemet, nem fog érte rám nehezteni, én azzal az őszinte bizalommal teszem azt, a mire kedves anyámnak irántami jósága bátorított.

A tavasszal, — a meddig egyébiránt még sok mindenféle történhetik távol és közel, — alkalmasint ismét elmegy a nőm

Kolozsvárra vendégszerepekre, — az ottani nemzeti színház igazgatásával az országos bizottmány engemet tisztelt meg, a mit én egyébiránt csak úgy fogadhatnék el, ha Pestről nem kellene eltávoznom, hanem egy megbízott intendánsal — a ki Egressy Gábor lenne, összekötetésben, Pestről vezethetném az intézet ügyeit, míg a hatóságok előtt bevallott név Károlyi Lajos színészé lenne.

A nyáron nyolczheti szabadság ideje lesz a nőmnek, a mikor szándékunk <nak> van meglátogatni kedves anyámat és többi rokonainkat. A napokban volt nálunk Konkoly Elek s igen szívesen hítt Konkoly Lászlóné asszonyság nevében is Gyallárra; mit nem mulasztunk el teljesíteni. Fehér megyei rokonaink is, kik még nem ismernek, szüntelen hívogatnak magukhoz; csak mindenre ráérnénk.

Manlius Sinistert nem tudom, mikor adják, mert Lendvay beteges, hanem most egy új színművön dolgozom; mellynek előadása tán Aprilisre kerül, s reményilem hogy nem történik meg kedves anyám itt léte nélkül.

Vannak e már Komáromban *író asztalok*? Nálunk ugyancsak frnak mindenféle nagy dolgokat. Bámulni fog kedves anyám, ha egyszer meglátja. Nem tréfából beszélek. A dolog olyan komoly, hogy a legnagyobb kételkedőt is meggyőzi. Legvilágosabb bizonyítéka az, hogy ír mindenféle nyelven a föltett kérdésre, tótul, oroszul, ráczul és törökül; azt nem is említem, hogy mondásai többnyire beteljesülnek.

Nőmmel együtt csókoljuk kedves anyám kezeit, Károlyt és kedves családját és Vályékat, reméljük nem sokára láthatni kedves anyámat, addig is maradok

kedves anyámnak szeretve tisztelő fia
J Móric

A Nábob negyedik kötetét kapta e már kedves anyám? mert postán elküldtem.

JÓKAY KÁROLY ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ —
 JÓKAINAK [1854. febr. 28.]

Kedves Öcsém!

Édes anyánk azt izeni, Febr 22ki leveledre, hogy ha kapsz Pesten pénzt kölcsön, a törvényes kamaton fellyül eső öszletet kész lesz kipótolni, — már a haszonvételért fizetni kéntelen leszesz, — mivel Komárom ugy el van szegényedve hogy itt nem csak 800 pftot, de tized részét sem lehet találni, —

A Nábob 4dik füzetét megkaptuk s köszönjük
 Csokolunk tiszteljük nődet, vagyok Komáromban

Febr 28^{án} 1854

szerető bátyád
 J Károly

Edcs fijam hogy Festetitsbe meg tsalatkoztál tsudáalom hogy eszrenem veted azt régen beszéltek hogy azértteték direktór-
 nak hogy a színházat buktasael éste azt nemhited volna adja isten hogy akárod valahogy kipotoltason én ugy segíthetek-
 rajtad amint irod hogy ótt kapsz pénzt denagy kamatra és hogy 8 honap alat fizethetnéd vissza it semi képen pénzt költsön kapni nemlehet hanem aztajánlom hogy esztendcig afelesleg kamatot a jövő őszel akezedbe adom, és nagyon fáj hogy kérésed nemtehetem és irdmeg hógy jó leszé mert nagyon örülnék ha boldogulnál én tsak azt óhajtom hogy mindcniteket boldognaklásalak és mind járt irj mert hanem hát valamit-
 eladók

tsokolak mindnyájakokat szerető
 Anyád

nagy József dóktort tegnaptemetékel

[Címzés:]
T. Cz. Jókai Móricz Úrnak
testvéri szeretettel
szép utca 1⁵⁶ szám Pesten

122.

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK [1854. febr. 28.]

Kedves barátom.

A Vasárnapi újsággal olyan bajba léptem, hogy reggeltől estig elfoglal s két annyi munkát ad, mint a Délibáb, miután dolgozó társaim *mind* magamra hagytak. Illy helyzetben physical lehetetlenség más lap szerkeztésébeni részvétre gondolnom. A folyamatban levő önálló munkáimat is alig folytathatom. Nem kétlem, hogy neheztelni fogsz rám, de egyébként hibám nincs, mint hogy erőm kevesebb, mint jó szándékom. Ez irántad való érzéseim nem változtat.

Őszintén üdvözöllek

Pest, 854 Febr. 28.

tisztelőd Jókai M.

[Címzés:]
Pompéry János urnak
Helyben

123.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1854. márc. 28.]

Kedves anyám.

Pest 1854 Mart 28.

Hogy Fleischmann itt volt említett valamit arról, hogy kedves anyám beteg, de minthogy magam nem beszélhettem

vele, semmi körülményesebb tudósítást nem kaphattam tőle. Mind a mellett meglátogattam volna kedves anyámat, de a feleségemnek Szabadkára kellett menni, s a leányt magára hagyonom nem lehetett. Dolgom is nemhogy fogyna, hanem még szaporodik. Egy lapot sem akartam szerkeszteni s most kettő van a nyakamon. Minden módon rajta vagyok, hogy pénzt tudjak csinálni, hanem a lappal történt fátumom nagyon hátra rántott. Pénzt kölcsön kapni most lehetetlen, ilyen dologról most nem is beszél senki. Még ha huszonöt perczentet ígérne is valaki akármilyen biztos hypotheca mellett, nem kapna száz forintot, mert meglehet, hogy félesztendő mulva az ágió felmegy hetven perczentel, s akkor a hitelező vesztené jó negyvenötöt a tőkájéből. Erről tehát most szó sem lehet. Más valahogyan kell megélnem a kertemmel; a fizetési terminusom April közepe; kell fizetnem 400 pftot, Kétszáz forintom van magamnak, talán majd a feleségem is adhat százat; százat azután valahonnan majd csak kicsinálunk. Az utolsó terminus Julius közepén van, azt majd a regényem árából, a mit akkor kezdek meg, kifizetem; de azért meg nem válok ettől a kis kunyhómtól, ha minden napból két napot kell is csinálnom. Pénzem lehetne nekem annyi, a mennyit akarnék, mert ha éjjel nappal dolgoznám is, mind elkelne, de félek Garay éi Nagy Ignác sorsától. A Fehérmegyei jószágát ha még kennek adta édes anyám, ki ne adja hevenyébe, mert a pénzvisszonyok kimenetele beláthatatlan; legjobb volna tán, ha termék keket kötne ki édes anyám a bérlőtől s a gabona piaci árából volna szabva a bérlet összege, mert mit fog érni, ha egy holdto tiz pengőt fizet is, ha majd ősszel egy mérő búza lesz húsz pengő, pedig annyi lesz. Ezek ugyan mind igen szép reménységek, de rám nézve, a kinek minden[t] a piacon kell vennem, elég szomorú kilátás; a jövedelem a régi, a kiadás pedig kétszeres és majd Isten tudja hányszoros. Most csak a falusi ember boldog. Károly, ha jól speculál, az idén nyerhet tizezer forintot.

Egyébiránt nagyon köszönöm kedves anyám szives ajánlatát, a mit multkori levelében tett; kétszáz pengővel, vagy kevesebbel is rajtam segítve volna, mert Juliusban könnyen lefizethetem a hátralevő összeget, de kétszáz pengő kedvéért igen nagy kár volna édes anyámnak akármit is eladni abból, a mi már megvan; ha tehát könnyü szerével nem küldhet nekem ennyit, áldozatot ne tegyen érte.

Károly bátyámat elvárom oltani, a tavalyi oltásai mind szépen meg eredtek, de nekem nem mosolygott a szerencse, mert a mit magam oltottam el is száradt, el is fagyott, nem tudok hozzá. Ha vagy egy kis csesznye fát is hozna magával, annak majd örülnénk, hanem még jobban örülnénk, ha valamelyik gyermeket is elhozná. Most másik kis leányunk is van, egy kecskeméti ismerősöm gyermeke, ki ide adta hozzánk kosztra. A feleségem babon, búzán, tojáson és szalonnán alkudta ki a kosztpénzt. Ezt nevezem aztán speculatióknak.

Csókolom kedves anyám kezeit, Károlyékat s többi rokonainkat s maradok kedves anyámnak

szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Pulay Mária asszonyságnak
Tns Jókay József úr özvegyének
fiúi tisztelettel

Komáromban

124.

ÍÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1854. ápr. 22.]

]; Kedves bátyám.

Pest 1854 Apr. 22.

Ide csatolva küldöm Wrchovszky Sándor levelét; — meg volt egyezve az általad tett kölcsönzésben, egyébiránt tudatta velcm, hogy a Sch nét zár alol felmentő ítélet már ki van

adva; én ajánlottam neki, hogy ha kívánja, Octobernél hamarabb is vissza fizetem azt a pénzt, ő azt felelte, hogy nem kell hamarább.

Kedves anyám kezeit csókolom nőmmel együtt, téged és tiédet ölelünk mindnyájan, a kosarat, lepedőt, dőbönt etc etc küldjük a legközelebbi gőzössel, — Isten áldjon meg; — maradok

szerető öcséd

J Mór

U.i. Épen most kaptunk Vály Maritól egy Omér basát, igen szép levél kíséretében. Jm.

[Cím:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komáromban

Küldi Jókai Mór

125.

KARDOS ISTVÁN — JÓKAINAK [1854. ápr. 25.]

Tisztelt Szerkesztő Ur!

Az ön lapjában megjelent, egy-két jeles író életrajzát illető czikk töllem — s nem hiszem, hogy csalatkoznám, ha azt mondom, hogy az olvasó közönség legnagyobb részétől is — kedvesen fogadtatott . . . s méltán; mert kik nélkülözve mindent, — egyedül fölemelkedett lelkük sugallata után — a nemzet művelése körül fáradoznak, ha *mecenások* ként pártfogásunkban nem részesülhetnek, illő, hogy legalább jó emlékünken örökké éljenek!

Kevés vigasztalás! — mondja ön — midőn látjuk, hogy íróink legjobbjai többnyire, — a mellett hogy napi szükségiket is alig tudják fedezni: sokszor guny és lenézés tárgyai

sok <elfog> idegen elemektől elfogultak szemében! De semmi... még ez is dicsősségükre válik!... mert ők szabad lélekkel — mint nem e világból valók — az anyagságon fölülemelkedve, törnek a nehéz pályán előre. És ha a kor — melyben ők éltek — talán méltánylat nélkül fordul el tőlük: illő, hogy a haláluk utáni a hálás szeretet és tisztelet dicszes virágiból emlék koszorut fűzzön halhatatlan lelküknek.

Illyen emlékkoszorut fűztek eleitől fogva több magyar irodalmi lapjaink.

Illyet fűzött ön is a *Vasárnapi ujságban*, melynek virágait ismert tehetségű jeles műbarátok avatott kezekkel szedték össze.

Midőn e koszorut szemlélem, látom, hogy van egy, kinek emlékére szeretve tisztelt *Jókaink* — mint hű barát — egy szép nefelejcskét hozott ezen szavakkal: „*mint költő halhatatlan nevet szerzett magának, 's senkitől nem segítve, senkitől nem vezetve, a csillagok magosságáig vitte nevét, onnan hullott alá, épen mint a csillag, mellyről senki nem tudja, hová esett?*”

Van-e valaki, ki ezen szavak után *Petőfire* nem gondol?

Valóban *Petőfi* ez, ki a genius által a nép kebléről, — mint egy fényes csillag — az irodalom egére csak azért ragaszthatott fel, hogy fényével dicsősséget árasztson az övéire. Fájdalom, lecsett a csillag!... De a fény, <de a fény,> mely övéi szívét varázslólag hatotta át, nem hamvadt el, hanem fölkölti a hű emlékezet édes érzetét!!

Tudtomra nincs író, kit nagyobb rokonszenvvel ölelt volna a nép, mint *Petőfit*, és a kiről szeretetteljesebben emlékeznék mint ő rólla.

Minden magyar hely, minden osztály ismeri nevét, s büszke, hogy ezt mondhatja: „*Ő a mi vérünkéből való! Ő a miénk!*”

Ha valami talpra esett dalt kap, azt mondja: „*ezt Petőfi írta*”... Nem hiszi, hogy meghalt. „*Nem... ő nem halhatott meg!... Neki élni kell!*”

Igazad van jó nép! Ő él emlékedben; él műveiben! És örökké élni fog; mert az, kit a nép szeretve keblébe fogad, unokákról

unokákra — az utódoknak át adva kedves emlékét, él, míg csak a jó és szép iránti érzet ki nem fogy a szívből.

Ezen emlék füzért vettem én, kedves szerkesztő Ur! — a néptől, és átadom önnek.

Hogy e'hez egy gyöngé ágacska részemről is tüzzek, arra kérem, hogy <munkás életének> családi és munkás élete <rövid> szakának rövid, részletes vázlatát — mellyet hű emlékül irni igyekezek — ha valaki (már mint a Pesti Napló tárczáján megpillantván az Uj M. Muzeumban megjelent) Petőfi életrajzát adja, — legyen szives tetszése szerént — ott, a hogy és a hol lehet — mellékrajz gyanánt a közönséggel tudatni, e cím alatt:

Emlék Petőfiről.

Elején kezdem a dolgot. 1844 k év tavaszán a sors, vagy mondhatom — a szerencse, a duna mellé Szalk Sz: Mártonba mint segédtanítót vetett . . . Itt a szomszéd Duna Vecse városban — hol atya mézáraskodott — tartózkodott Petőfi.

A szomszédság, a collegialitás, e két város tanítóit gyakran barátságos öszsze jövetelre hívá meg. E társaságban, — hol ő sokszor megjelent: — volt szerencsém Petőfivel találkozni.

Illy körben — mint rendesen szokás — diákosan ment a társalgás: polár ürités és dalláson végződött. S midőn széles jó kedvben — minék ő kedvtelő nézője vólt — elfútuk: „*Hát nekem már vigasztalást mí sem ad?*” megtudtam, hogy ő költő, <p> még pedig e dall szerzője, mellyet *Pönögei Kis Pál* név alatt adott ki.

Mondám neki: „ha ön illy bordalt tud írni, mint ez és más dala is, honnan van, hogy a pohárra igen gyéren keríti a sort? . . . Ha én olly litániát tudnék tartani a bornak, versenyezve soroztatná magát palaczkba a világ minden bora, csak hogy begyemben kedvelt quartélya lehessen . . . De ő mosolyogva mulatott. Mert meg kell jegyezni, hogy Petőfit, — mind itt mulatásomkor, mind más helyen — hol vele későbben is

multságban voltam; például disznótorban — csodálkozva néztem, hogy a bort Csokonai ként megéneкли, és Prizniczként víz barátja.

Itt volt őt szerencsém, mint a Pesti Divatlap segéd szerkesztőjét, tisztelni.

Ezután bámulva látám őt naponként, az irodalom egén költői szabad szárnyakkal dicső merészséggel föllebb-föllebb emelkedni.

Attya, ki családi nevén Petrovics Istvánnak hívatott, 1845 k évben Szalk Sz: Mártonba tette át lakását.

Itt a közeli szomszédság — mellynek csak egy deszka kerítés állott közbe — ismeretségbe hozott a családdal. Az ismeretség néha, némi <kevés> kis bizalmas beszélgetést idézett elő.

Érzékeny szavakban tört ki néha a gyöngéd anyának a sors és emberektől megcsalásnak panasza: míg a hallgatag atyának komor arcvonalain, a sorssali elégedetlenség színeivel festett — titkolt búérzelmek észre vehetőleg jelentkeztek.

A Kis Kun Szabadszállási szék egykori tehetőس haszonbérelője az 1838 diki dunai nagy áradás pusztítása — és némely lelketlen hitelezők, vagy talán hitelezettek gazsága által tetemesen megkárosított ember, most az ugynevezett subarendási és korcsmai ittzéség szegény állapotára szorult!

A vagyona vesztett atya és anya, vesztesége romjain, egyfelől becsület érzetében, más felől, Sándor — az innepelt költő — és István — a Kis Kun Sz: Miklósi kedvelt székálló legény — fiakban talált reménytáplálólág kedves vigasztalást.

Ez utóbbi vigasztalás — mint mondák — eleinte, a sors általi leverettségük <ben> kezdetében az ellenkezőt látszott tanusítani, midőn az *aszódi* ág: hitv: algymnásiumból a *pápai* hely: hitv: Főiskolába ment Sándor fajok katonává lett. A jeles fiuban édesen táplált remény által is megcsalást érzve, nem kis aggodalomtól lepettek meg az érzékeny szülei szivek.

A rövid idő mulva végképp elbocsátott, hazaszabadult katoná, a szegény szüléktől nem segítethetvén, keresetforrást igye-

kezett magának szerezni. Művészethezi hajlamai arra indíták hogy vándor színészszé legyen, kit az atya komédiásnak <nevezett> szokott nevezni. A szülék művészetteli ismeretlenségök miatt, inkább szerették volna a fiut katonának, mint vándor színésznek látni: s ennél fogva e fiokban vetett reményöket egészen elveszni hívén, gondolák: nem csak a világ- de saját vérökben is megcsalatkozának... Jó szülék! nem tudátok, hogy a nagyra termett lélek az anyagiság világát kevésnek tekinti magának, más világot keresve addig próbálgat, míg szabad röptével olly helyet talál, hol a dics sugárait csak azért szedi magára, hogy szerény fényével övéi és nemzete közjávára jóltevőn világoljon.

És midőn eleinte csalatásukat lenni gondolták, most a dicsőség szárnyain fölemelkedett költő fiukban kétszeresen tellett be örömük, s szerény büszkeséggel mondák: „ő a mi fiunk”

István — az atyának mintegy jobb keze, mcsterségénél fogva a kis családdal egygyütt dolgozott; jólét és szükségben vele osztozott. *Sándor* a mindennap pénzszükségclet Fővárosból nem egyszer járult írói csekély díjjából a kedves szülék segélyére. Mennyire szerette volna őket böldegítani, nyilvánítja azon — „Hejh édes szüleimék gazdagodjam meg csak” — szavakkal kezdett kedélyes verse.

A gyermekeit hön szerető gyöngéd anya innepnek érzé a napot, mellyen fiai haza érkeztek. Mikor körültöki kedves foglalatosságát elvégezte, imádságos könyvét vette elő, mellyből kedvesei böldegőségát Istentől lekönyörögni áhitatosan igyekezett.

Illyen nap volt 1845 dik év nyarán, midőn a kedves költő K. K. Sz: Miklósról — hol az ismeretes „*bucusz Sz: Miklóstól*” czimü jeles dalt rögtönözte.

A nyár utólját, ősz (szüretet kivéve) és telet csak nem ithon tölté, néha tartván kirándulásokat Pestre, vagy máshova jó barátihoz. Ez időszak az, mellyben és munkásságának szemtanuja valék.

Rendesen, — egy nap úgy, mint más nap, — szüntelen íróasztalánál ült, mellyet csak alkonyatkor hagyott el, s az estebéd elérkeztéig hozzánk, mint tőzsomszédi tanítókhöz átjött, hogy beszélgetés, vagy egy két párti tárkli játszás, vagy a mezőnni sétállás által szerezzon magának szórakozást, vagy ujjulást. Ezután ismét íróasztalánál találta őt sokszor még az éjféli is,

írva vagy olvasva. Ki arra elment, azt gondolá hogy ott talán beteget vírusztanak. Midőn a szorgalmas anya, korán — dolgai tevése végett — ajtaja vagy ablaka előtt kimélletesen lábujhegyen elment, hogy csendes álmában fiát meg ne zavarja: többnyire ébren találta. Már ő akkor kedves barátját — a hajnált — köszönté. De arczán meg is látszott a lelki munkásság bélyege, a halványság, s derült homlokán a mély gondolkozás ekéje barázdákat hagyott!

Olly gyorsasággal művet, mű után születni nem tudtam elképzelni, mint az ő tolla alól kijött. Három nagyobb mű egymásután — *Zöld Marcsi* (népszínmű) *Hóhér kötele* (regény) *Tigris és Hiena* (dráma) roppant gyorsasággal került ki tolla alól. A mint egy ív készen vólt — mi majd minden más nap történt — át adta olvasni. Műértő nem vagyok, én csak úgy bámultam a lángeszű költőt, hogy impurumán több lapokon keresztül alig tünt fel egy két sor kihuzás. Gondolám: a mint az eszme agyában megszületett, egyszerre szavakká változott, és véreerén keresztül, valami titkos delejesség által pennájába át folyt. És e közben még majd minden nap egy dalt szerzett, mellyek közül a Pesti divatlapban akkor sok megjelent; többeket írószekrényébe hagyott, mellyek vagy később kerültek sajtó alá vagy kéziratban maradtak. Még e közben, a többnyire már folyó iratokban megjelent verseiből, egy kötetre valót, a másodikat rendszerezte és kinyomatta. Mindennyi bevégzett munkáit hogy megkoszoruzza, költői magas ihletettséggel — (tudtomra) akkor az irodalomban közkedvességgel fogadott *Felhők* című verseket szerzette. Ennyi munka négy — legfeljebb hat hó szüleménye vólt.

Barátságáról én, ki az itt vele társalkodók között csak másod rangu valék, annyit mondok, hogy egyenes és nyílt szívé volt; szavain jó kedvű elménczség ömlött el. — Különösen örült, ha lelki rokonaival csak levelezés által is társaloghatott. Ezt tanúsította az, hogy Tompától és Kerényitől kapott — és ezekre válaszolt leveleit, különös vidorsággal olvasta fel, mint a mellyeken ritka elménczség, és rokon, — szinletlen baráti bizalmas hangulat folyt keresztül.

Még egyet megemlítek . . . Midőn kiadott verseinek bírálata az Életképekben megjelent, mosolyogva olvasta ezen megjegyzéssel: „*Iskolai szabályoknak lelkem soh'sem engedett.*” De midőn a Cyprus lombok feletti azon észrevétel szemébe tűnt: mintha ő Etelka iránt szerelmet tettetve Petrarkát — az olasz költőt igyekeznék utánozni, a harag lángja keservesen lobbant keresztül érzékenyen sértettnek érzett lelkén. Kifakadásából észre lehetett venni, mintha azt akárná mondani: ki művet akar bírálni, miért sérti a kiméletlenség mérgezett nyilával a léleknek egyedül ön maga által ismert kitörő bus érzelmét? . . . Vagy azt gondolja tán sok *kritikus*, hogy a költő lelke gyermek kézzel csinált papír sárkány, mit a ha a szél felhőkig felkapni akar, önkény szerént vissza huzhatni! Nem!! (a mint ő is mondá) Sas a költészet, melly a villámokkal cikázó felhők fölibe emelkedik, s míg a föld lakói a viharos dörgések csattanásitól rettegnek, ő merészen az ég királyával — a fényes nappal társalog . . . Biráljátok a művet, da [de a?] költő lelkét ne báncsátok!!

Az 1846 k év tavaszán ő ismét Pestre ment. Mint folyt élete, az irodalom és közelebbi barátjai tudják. Én, kit ugyan ekkor sorsom más helyre hi[v]ott — családjáról többé semmit nem tudtam. — Őt utóljára az 1848 diki emlékezetes választmányi gyűlésen Jókai, Vasvári és több nevezetesek körében volt szerencsém üdvözölni. Azóta gyakran kérdém lelkemtől: Hová lett? . . . Hova tűnt el a genialis ifju költő?!!

Ennyit kívántam Petőfi kedves emlékéül írni, nem azért

mintha magamnak hasznot, vagy dicsősséget szeretnék ez által szerezni. Berckesztem levelem azon szíves kéréssel, hogy vegye ön ezt őszinte szívességgel, s ha jónak látja — valahol a hogy netszik közölje. — Magamat szívességébe ajánlva vagyok Sziget Sz: Miklóson 1854 k év Ápr 25 n

Tisztelt Szerkesztő Urnak

alázatos szolgálja
Kardos István
(Ref: fiúiskola tanító)

126.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1854. szept. 27.]

Kedves bátyám. Pest 1854 Sept 27.

Mig magam mehetek, addig is küldök 150 pftot. Kénytelen vagyok Komáromba menetelemet két nappal elhalasztani, a miatt, hogy a többi részét az általad kívánt összegnek megkaphassam.

Addig is csókolunk mindnyájan.

Kedves anyám kezeit csókolom s maradok
szerető öcséd
J Mór

127.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK [1854. nov. 2.]

Méltóságos gróf úr Pest. 1854 Nov. 2.

A hozzám átolvasás végett küldött „egyik a kettő közül” című 1 felvonásos vígjátékot jelen alakjában szinpadi előadásra alkalmasnak nem találtam. Az alapeszme nincs minden eredeti-

ség nélkül, de <a> kivitelez elhanyagolt s minden vígjátéki élt nélkülöz, Kétértelműségeit pedig határozottan roszalom. Egyébiránt maradok

Méltóságodnak

alázatos szolgája
Jókai Mór

[Címzés:]

Méltóságos Tolnai gróf Festetics Leo úrnak
A nemzeti színház ügyvezető igazgatójának
különös tisztelettel

Helyben.

128.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNÁK

[1854. nov. 3.]

Méltóságos gróf úr.

Mai napon méltóztatott a tisztelt Igazgatóságnak nőmtül Stuart Mária szerepét elvételni, s őt egyszersmind Erzsébet szerepével megkinálni. Legkissebb kétségem sincs a felől, miszerint ez nem méltóságod tudtával történt, mert ha föltethetném is, miszerint méltóságod delicat gondolkozás módja mellett megeshető legyen, hogy egy érdemeire jogosan hivatkozó művésznő ugyanazon műben, mellyben a czimszerpet *megfelelő erővel* játszotta, *más akármilyen* szerepbeni föllépésre felszólíttassék; — nem tartom valószínűnek, hogy méltóságod elfelejtette legyen, miszerint nőm tavalyi szerződés kötése alkalmával épen e specificus esetet, épen ezzel a darabbal a mélyen tisztelt igazgatósági választmány előtt, mint egy olly elévült botránkozás követ említette fel, melly évek óta minden *haszon nélküli* viszálgodás tárgyát képezi az intézet capacitásai között, s melly viszálgodásra épen nem nőm adja az iniciatívát,

mert neki Stuart Mária eddigi competens szerepe, s ha a tisztelt rendezőség színre akarja hozni e darabot (a mi egyébiránt épen nem olly mulhatatlan dolog) akkor az ő gondja Erzsébet szerepére a *többi művésznők* között keresni személyesítőt. Bátor vagyok ennél fogva méltóságod ismert loyaltására és lovagiaságára hivatkozni, miszerint nőmnek szerződésekor reservált kikötésére emlékezni fog s a kérdéses mű színrehozatalára más úton talál expedienst.

Igen sajnálom, hogy ilyen kevés jelentőségű dologban kell méltóságodnak terhére lennem, s meg vagyok felőle győződve, miszerint ez nem fogja Méltóságod nagyrabecsült barátságos érzelmeit irányomban csökkenteni, s a nélkül is botrányos czivakodásokkal telt színházi cronicánkat egy új lappal szaporítandja.

Egyébiránt maradok
Méltóságodnak

Pesten 1854 Nov 3^{án}

alázatos szolgája
Jókai Mór

[Címzés:]

Méltóságos Tolnai gróf Festetics Leo úrnak
a nemzeti színház Igazgató ügyvezetőjének
megkülönböztetett tisztelettel

Helyben

129.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1854. nov. 6.]

Kedves anyám.

Pest 1854 Nov 6.

Nekem is nagyon rosszul esett, hogy épen akkor mentem Komáromba, mikor kedves anyám nem volt odahaza, és hogy nem várhattam meg, a míg hazajött. Én itt igen leva-

gyok kötve, három napnál tovább soha sem hagyhatom el Pestet; remélem azonban, hogy kedves anyámat láthatni fogom rövid időn: jövő hetfőhöz egy hétre (körülbelül 20án) fogják előadni Manliust, Bethlennel a címzéserepben, a ki, úgy hiszem, nagyon jó fog lenni. Akkorra örömmel várjuk kedves anyámat, Klarikával, meg a kis Jolánnal együtt; ha csak a gőzösök nem járása miatt lehetetlenné nem lesz az út.

Kedves bátyám gondoskodását köszönjük, a liszt után elvárunk akár meddig, mert a mi akadály ott van az őrléssel, az itt is megvan s talán ott, mint korábban érkezetre, még hamarabb kerülhet a sor.

Csókoljuk mindnyájan kedves anyám kezeit, Károlyékat. Ha Pápára elmegy kedves anyám, Vályéknak is legyen szíves megvinni üdvözetünket. Rózának hólnap nagy új szerepe van, különben ő írt volna kedves anyámnak, mert én is nagyon elvagyok foglalva. De ha eljön kedves anyám, akkor semmi dolgom sem lesz. Addig is maradok kedves anyámnak

szeretve tisztelő fia
J Mór

Az almát kaptam, köszönöm alássan; a benne levő czéduláért megbüntettek a finánczok, jövőre hasonló <al> esetben legyen szíves kedves anyám a küldött levélre egy 6 krajczáros posta jegyet ragasztani, úgy nem akadnak fenn rajta.

[Címzés:]

Tekintetes özvegy Jókay Józsefné, született Pulay Mária
asszonyságnak
fiúi tisztelettel

R Komárom[ban]

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK [1854 november?]

Édes kedves fiam

Amily nagyörömel vártalak olt nagy volt afájdalmam hogy nem voltam odahaza mikor eljötél és már nem sokára ugy is ugy lesz hogu tsak ugyan nem leszek ithon de most azt az egy éjtszakát tsak meg várhatad volna had örültem volna hogy eljötél de jolvan hate meg nem vártál majd el megyek én agózon bizony nem monta hogy mikor jösz el mert azt hidel hogy bizony elnem mentem volna mert a szőlőbckin sem voltam félttem hogy meg betegszem és a gőzösnél ahajdu monta hogy it vannak afijaim mint örültem demikor kijöttem kerestelek és egyitek sem volt nagyon fájt hogy el mentél alig birtam hazameni

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1854. nov. 14.]

Kedves anyám.

Pest 1854 Nov. 14.

Legközelebbi csötörtökön, holnapután kerül színre Manlius, nem tudom, a levelem jókor fogja e ezt még tudatni? s jár e addig gőzös? Nagyon fogunk örülni, ha kedves anyámat láthatjuk. Csókoljuk a kezeit mindnyájan, Károlyékat is tiszteljük.

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes özvegy Jókay Józsefné, született Pulay Mária asszonyságnak fiúi tisztelettel

R. Komáromban

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1854. dec. 24.]

Kedves bátyám

Pest 1854 Dec. 24.

Csérynek az esete ez: a mint azt Váradytól megértettem, a ki épen ellen vizsgálatra van kiküldve: Valami Botliknak volt a Szili tömegben 19 ezer forintnyi világos követelése; az alperesi ügyvéd volt Cséry. Botlik sok ideig semmire sem tudott menni az ügyével, a míg egy sensál azt nem mondta neki, hogy <addig> különben nem is fogja azt megnyerni soha, ha csak Cséryvel meg nem alkuszik. Botlik végre ráállt s Cséryhöz elment. Legelőbb aláíratlak vele 4000 ftos kötelezvényt Cséry számára, azután 1500 ftost a sensálnak, végre 1500 ftot a bírák, expeditorok stb. közti kiosztogatásra. Azonfelyül Botlik, <adott> a felperes, adott Csérynek az alperesi ügyvédnek, ügyvédi meghatalmazást fehér papiroson. Ebből kisül, hogy Botlik nagy számár. A per természetesen rövid időn meg lett nyerve; a pénzt exequálták, le is tették birói kézbe. Botlik várja egy ideig, hogy majd átadják neki, végre türelmetlen lesz, kérdezősködik; akkor megtudja, hogy Cséry a betöltött ügyvédi meghatalmazással felvette az összeget. Megy hozzá; ekkor Cs. úgy liquidálja az összeget, hogy Botliknak csak 4 ezer jutna már belőle. Ez lamentál, <olvashatatlan szavak> fenyegetőzni kezd, hogy panaszt fog tenni; Cs. azt mondja rá, hogy ezt teheti, hanem akkor őt is becsukják, mert ime irást adott magáról, hogy 1500 forintot a bírák megvesztegetésére utalványoz, a mi criminális dolog. Az ember erre megijed, fut Váradyékhoz; azok megértve a dolgot, azt tacsolják neki, hogy ez igen csunya historia lévén, iparkodjék békességes úton kiegyenlíteni a baját. Cs-t is felkérlik, hogy ne engedje ezt a mérges dolgot nyilvánosságra jőni, hanem egyezzen meg. Akkor tehát megállapodnak abban, hogy kapjon Botlik 19 ezer forintból csak 8 ezeret. 11 ezer maradjon

Cs. nek. Másnap Cs. megint odaizen hozzájuk, hogy biz ő nem tágit attól, hogy csak 4 ezeret adjon át, ha tetszik B-nek csnáljon magának is bajt. Ekkor még egy próbát tesznek vele barátságos úton egy, a törvényszékhez intézett folyamodást írnak, mellyben Cs. elleni vizsgálatot kérnek; a ezzel a folyamodással elmegy Botlik Cs.-hez, megmutatva neki, hogy ha az egyeséget meg nem állja, azt be fogja nyújtani. Cs. ekkor kikergeti Botlikot, ez pedig vissza sem megy többet Váradyékhoz, hanem nyargal egyenesen a folyamodással az illető helyre, s ott először is azon kezdik, hogy Cs.-t befogatják.

Egyi a dolognak a száraz tartalma, a miből megítélheted, hogy van e kilátás Cs-t ebből a kelepceből szép szerével kimentetni? Én nagyon sajnálom a dolgot, nem Cs. miatt, mert tőle biz ez nem igen érdemes cselekedet, hanem szerény családjáért, s kérdezősködtem Berta úrtól, ki nekik legjobb akarójuk, s igen okos és becsületes ember, ha lehet e rajta segíteni?, és ő <fe> azt felelte, hogy biz azt alig reméli; elsimítván az esetet már nem lehet, miután a befogatás már megtörtént.

Most szóljunk lisztről.

Ez volt hét és fél mázsa s minthogy minőségre nézve is igen jó, az általad megirt összegért csaknem fele árán jutok hozzá, mintha Pesten venném, a hol most a kenyérliszt mázsája 12 pf. Nem vitatkozom veled a felett, hogy nekem miért adod olcsóbban a buzát, mint másnak?, hiszem, hogy nekem is szolgáltat az Isten alkalmat, testvéri szivességeidet viszonzozhatni.

I la Komáromba fordulsz, légy szíves nekem ójtó ágakra szelegetni; megint ültettem egy sereg fát; a kertben csak most végeztük el a sok dolgot, ha eljősz, meg fog lepni.

Itóza a színpadon meghütötte magát, több napig feküdt, csak tegnap kelhetett föl; csókolunk mindnyájan mindnyájatokat, bulilogul ünnepeljeteK. Kedves anyám kezeit csókoljuk.

Szerető öcséd

J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel
R. Komáromban

133.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1855. márc. 28.]

Kedves bátyám. Pest 1855 Mart 28

Hogy pár nappal <olvashatatlan szó> elkéstem a barányoltó tűvel, (a mit a könyvbe dugva találsz) annak tulajdonítsd, hogy kinn voltam a Svábhegyen s későn kaptam leveledet. A boltban ezt ajánlották legjobbnak, mind két oldalán tű van.

Nagy örömmel várunk hozzánk Husvét utánra a napját megírd jöttödnék, nehogy ottkinn legyünk akkor.

Kedves anyámat s a tieidet csókoljuk és üdvözljük

szerető testvéred

J Mór

Róza kéret, hogy ha nem lenne rád nézve alkalmatlan hoznál el kedves anyámtól egy oleándert nekünk.

JM

134.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1855. jún. 21.]

Kedves anyám. Pest 1855 Jun 21.

Mindig készülünk Komáromba, de soha sem jutunk hozzá. Róza csak a jövő hónapban kapja ki szabadság idejét; én pedig akkor már elkezdem a nagy regényemet a Pesti Napló-

ban, a mitől azután megint sok ideig nem szabadulhatok. A vasárnapi újságnál is magam vagyok, mert Pákh Graefenbergbe ment s nekem kell az egész szerkesztésre ügyelnem.

Arra kérem kedves anyámat, hogy ezeket az itt küldött csomagokat legyen szives Komáromban és illetőleg Ógyallára alkalmileg kézbesíteni; egy Tarka Élet van közte édes anyám számára, a másik Károlynak.

A Sváb hegyen most minden igen szép, ültetvényeim gyönyörűen hajtanak, a jégeső nálam nem tett kárt; ha meglátja édes anyám a kertünket, nem fog rá ismerni. A föld munkák közben száz öl legjobb épület kőre akadtam, most abból építetek istállót és félszint. Az építetés így is belekerül néhány száz forintomba; ha most beválthatná kedves anyám azt az ígérését, hogy valamivel segíteni fog, nekem nagy könnyebbséget szerezne vele. Igaz ugyan, hogy én tudok pénzt csinálni a munkámból, de most is annyit dolgozom már, hogy magam is kezdem megsokallni.

Azt mondanám, hogy miután mi nem mehetünk Komáromba, nekünk legyen szerencsénk kedves anyámhoz és bátyámékhöz, de ha van ez a jó szándékuk, azt csak halasszák későbbre, mert most Pesten olyan mértékben dühöng a cholera, hogy igazán megdöbbeneti az embert. Lapokban ezt titkolnunk kell, hogy a lakosokat ne nyugtalanítsuk, de mostani szállásomon (Magyar utca 2 szám) naponkint egész sorait látom kivonulni a halottas szekereknek; a harangozás már régóta meg van tiltva. Még a kik Pesten laknak is, futnak innen széllyel. Ha elmúlik, majd azt is megírom s reménylem, hogy akkor lesz szerencsénk kedves anyámat láthatni.

Kedves bátyámat és családját mindnyájan üdvözljük kedves anyám kezeit csókoljuk

maradok kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]
Kedves anyámnak
fiúi tisztelettel
J Mór

135.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1855. jún. 25.]

Kedves bátyám.

Pest 1855 $\frac{25}{6}$

A minap Hetényi Károlytól nem csak levelet, de egy csomó könyvet is küldtem kedves anyámnak; nem tartom ugyan valószínűtlennek: hogy Carolus Komárom helyett Debreczenbe utazzék, s ha véletlenül még most is itt találnám Pesten, akkor sem ő rajta csodálkoznám, hanem magamon, hogy mint tudtam rábizni valami küldeményt. Mindenesetre kérek, hogy tudósíts, ha ilyenforma küldemény a napokban nem érkeznék hozzátok, mert olyan könyvek is vannak közte miket Konkoly Eleknek kell megkapni; hogy legrosszabb esetben újra megküldhessem. Az édes anyámnak írt levelet megleltek a Tarka Életnek azon példányába téve, mely édes anyámnak van címezve. Abban a levélben a sok között megírtam azt is, hogy most gonosz időkét élünk; a cholera oly mértékben grassal Pesten, <olvashatatlan szó> hogy a legjózanabb embert is képes megdöbenteni. Tegnap Csengery halálán volt; a mult éjjel engem is clókapott a baj; pedig egyes egyedül voltam itthon, mert egész háznépem kinn van a Svábhegyen. Szerencsémre annyi dolgom van, hogy nem érek rá a kedélyemet nagyon elfoglatatni a félelemmel, a mi a cholerának leggonoszabb alapja. E miatt míg ezek a criticus idők el nem múlnak, sem mi nem mehetünk Komáromba, ti se jöjjetek Pestre. Jövő hó-

napban Rózának szabadság ideje lesz, akkor reményelek veletek találkozhatni. E héten kezdem meg nagy regényemet a Pesti naplóban. Most nagy építkezésben vagyok; egy földátvágásnál száz öl igen jó épület köre találtam, abból építetek látszólag és majorosházat; kertem igen szépül, ha lejtötök, meg fog lepni.

Csókollak mindnyájotokat, kedves anyám kezeit. Isten őrizzen benneteket.

Szerető öcséd
J Móricz

[Címzés:]

T. cz. Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komáromban

136.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1855. júl. 30.]

Kedves anyám.

Pest 1855 Jul 30.

Most rövid idő alatt kétszer irtam levelet kedves anyámnak, a azt kell hinnem, hogy egyik sem jutott kézhez. Először egy csomó könyvet küldtem Hetényi Károlytól, azután pedig tudatlankozódtam, hogy megkapta e kedves anyám azokat? Most újra kérem kedves anyámat, tudassa velem e napokban, hogy a kérdéses könyveket megkapta e? mert ellenkező esetben jövő szombaton ismét elviszem azokat magammal Komáromba; ha Isten engedi s valami újabb akadály nem lesz Komáromba mehetésünknek, jövő szombaton valahára hozzá jutunk Rózával az elmehetésnek. Építkezésünket e héten fejezzük be.

A lencsét épen ma kaptam, nagyon köszönöm, Róza még nem látta, mert kinn van a hegyen. Csókoljuk kedves anyám kezeit, Károlyékat,

maradok kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia

[Címzés:]

Küldi Jókai Mór

Tekintetes Ásvai Jókay Józsefné, született Pulay Mária
asszonyságnak fiúi tisztelettel

R Komáromban

137.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1855. szept. 5.]

Kedves anyám.

Pest 1855 Sept. 5.

A Vály bátyám leveléből aggodalommal olvastam, hogy Komáromban is voltak cholera esetek; remélem, hogy ezóta már megszűnt a veszély; a hidegebb napok rendesen elveszik annak a mérgét.

Pár szóval említé Vály bátyám levelében azt is, hogy kedves anyám tett már lépést abban a tudvalevő ügyben, hanem hogy nem kapott választ. Én már megvallom abban a gondolatban voltam, hogy kedves anyám egészen megfélekedett rólam; mert arra nézve, hogy gárdonyi jószágrészt el lehessen adni, elébb okvetlenül Gózonékkal kellene kiegyezkedni, a kiknek zálogban van nálunk egynehány holdjuk; ez iránt pedig semmi lépés sincsen téve.

Én igen bizton reménylettem kedves anyám szives pártfogásában, bizva abban hogy midőn látja iparkodásomat, segíteni fog előmehetésemben. Pár év előtt saját erőmből kifizettem kertem egész vételárát 2400 forintot, a kis telket rendbehoztam, clláttam szükséges gazdasággal; az idén szép istállót és dolgozó

szobát építtettem, a mi belekerült ezer forintba; és ebből csak kétszáz forintnyi ácsmunka nincsen még kifizetve. Most azonban az a baj történt velem, hogy a midőn a tavalyi fizetéscimnél a budai takarékpénztárból kellett felvennem egy összeget, mellyet én azóta apródonként fizetgettem vissza; most egyszerre vissza kellett fizetnem az egész hátralevő összeget, mert Emich, kire dolgaim bizva voltak, elfelejtette a váltót megújítani. Most e miatt nem bírom az ácsomat kifizetni, s más egyebekben is úgy hátra vagyok vetve, hogy kész vagyok az egész költséges házikómat a legelső embernek eladni, a ki felét megadja érte annak, a mibe magamnak került. Töredelmes szóval vallom meg, hogy soha sem bántam meg semmit, mint azt, vagy ezt a házat vettem; jobb lett volna, ha én is úgy teszek, mint más magamfajta ember, a ki holnap elcsel, a mit ma keresett, s aztán nincs rá gondja.

Arra a szívessegre kértem kedves anyámat valy, hogy adjon nekem egy lehetséges összeget kölcsön, nem ajándékba, mert én testvéreimet károsítani nem akarom, hanem rendes kamatra, és én rajtam ezzel is nagyon van segítve; biztosítékot tudok adni, s bizonyosan a legpontosabb fizető leszek. Most semét megújítom ezt a kérésemet kedves anyámhoz, a mivel most sem alkalmatlankodnám, ha illy váratlan baj el nem rontotta volna minden számításaimat, s arra kérem különösen kedves anyámat, hogy nekem legyen szives rövid időn válaszolni, ha kérésem teljesítését lehetőnek tartja e, vagy sem? hogy utóbbi esetben vagy iparkodjam kis birtokomtól szabadulni, vagy kigázolhatatlan uzsorákra vesztegessen keresetemet?

Bocsánatot kérve ezért az örömet halogatott alkalmatlankodásomért, csókolom kedves anyám kezeit, testvéreimet üdvözölöm, s maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Józsefné, született Pulay Mária
asszonyságnak
fiúi tisztelettel
recommandirt R. Komáromban

138.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK [1855. szept. 12.]

Kedves öcsém

F hó 5-én költ leveled a mint édes anyánk kezében jött azonnal meghagyta nekem, hogy reá felelyek következőleg

Mi határozottan azt értjük abból, hogy még 200 pftal tartozol az ács munkáért, — ha egyéb bajod nincs édes anyánk Szt Mihály nap után mihelyt a haszonbéreit kezéhez kapja megsegít 200 pftal.

továbbá azt irod más egyebekben is úgy hátra vagy hogy házadat fele árán is kész vagy eladni, és meg bántad hogy azt vetted, — ez bennünket meg döbbsentet, mert nem tudjuk terhed mennyiségét, és mind azt hittük hogy kertedben nem csak örömd van, hanem annak . . . is növekszik ápolásod és a táj népesedése által.

* Erre nézve tehát egyebet nem irhatok, mint azt, hogy ha te a Gárdonyi 15 hold birtok részel mellynek 1/4 Jókay Zsigmond kezén van, 1/4 pedig Gózontol zálog, — reménylesz terheidtől szabadulni, — édes anyánk te neked tellyes meghatalmazást fog kiadni, melly szerént a Gárdonyi birtok részszel tetszésed szerént rendelhetsz. — édes anyánk mihelyt haszonbérét megkapja lemegy Pestre; átadja a . . . * ./.

Csókolunk mindnyájan tiszteljük nődöt, válaszod várva vagyok

Ekelen Sept 12 én 1853 [!]

szerető bátyád
JK

./ akkor Gózon Tonival is lesz modja beszélni.

ipam beteges, feleségem a baloldalán érez
szurást édes anyánk is folyvást gyengélkedik

139.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1855. szept. 14.]

Kedves bátyám.

Megbocsátasz, ha szíves leveledben tett tudakozódásaidra egy egész biographiával felelek; d[e] úgy hiszem, hogy a miket mondok, azok tégedet, és többi hozzám legközelebb álló rokonaikat érdekelni fogják.

Az egész forradalmi 1849 évben semmi keresetem nem volt, bújdosni, menekülni voltam kénytelen. Ennek az eredménye az lett, hogy midőn 1850 ben Pestre haza kerültem — egy nőm által szerzett *komáromi capitulationális geletschein* védelme alatt, akkor volt másfélezer forint adósságom. Ekkor nőm eladta bútorait, ékszereit, ezüst neműit; én hozzá fogtam a dolgozás-hoz, részletenkint fizettük tartozásainkat s az 1851 év közepén már nem volt adósságunk. 1852 ben én munkálataimmal, nőm vendégszerepléseivel ismét annyira jutottunk, hogy vissza szereztük bútorainkat, és az ő ékszereit. 1853 elején volt már fölösleges 600 pftom, mellyen ezüstöt vettünk s számomra értékesebb arany tárgyakat. Az év közepén megint volt 600 pft fölöslegem, ekkor jutottunk tudomására e svábhegyi teleknek, mellyet 3000 pftra tartottak; — kedvem jött hozzá, sikerült lealkudnom a vételért 2200 pftig, de a melly holmi *kulcspénz* és *helyeg díjjakkal* megint felment 2400 ftra, s így azt megvettem. A vétel bizonyosan jutányos volt, mert az ért maga a lakház megéri. Azon évben kifizettem a vétel árbol 1000 pftot, azon-

felyül a bedült pinczét felépitettem (ez kikerülhetlen kiadás volt) 300 pft költséggel. 1854 *elején* megint kifizettem a vételárból 400 pftot; de már a következő részlet fizetésnél meg voltam akadva, mert az általam felvállalt *Déliábot* időközben betiltották s miután a nyomdában nem Festetics szakállára hiteleztek, hanem az enyimre, a kárba veszett nyomtatványok, műmellékletek, stb. árát, 400 pftot nekem kellett kifizetnem, én pedig kaptam <olvashatatlan szó> ezért 8 *mázsa makulaturát*, a mit eladtam 24 pftért a fűszerszámosnak. Még azonfelyül az egész „Janicsárok [vég]napjai” című regényemet is ingyen adtam a Hölgyfutárnak, hogy előfizetőimet azért elégitse ki, s azon felyül 150 pf ára novellát szolgáltatam neki ez évben az illető postabélyegekért. Ekkor a te szives gondoskodásod tett képessé kötelezettségem beváltására. Azonban még is maradt a vételárból kifizetendő közel ezer forint (bélyegdíjjal együtt).

Azonfelyül csak akkor vettem észre magamat, hogy az ilyen aquisitióknak az ember egy pár esztendeig folyvást adja az árát, mert olyan költségek következnek egymás után, a mik közül egyet sem lehet halasztani. Hogy a földet mivelhetővé tegyem, hogy tehenet tartsak, háztartást, kertészkedést szükséges eszközökkel ellássak, fákat ültessek, a szükséges munkásokat fizessem, a házat kicsinosítsam, ez mind annyira fölemészté folyó jövedelmeimet, hogy ha egyszer megtekinted pontosan vezetett jegyzeteimet, meglátod, hogy nekem magamnak több mint *ötezer forintban* van eddig ez a kis hely, a mi ugyan nem elveszett tőke, mert az idén már eladhattam volna Tomorinak 6000 pengőért, de akkor nem volt szándékom, most pedig neki vannak olyan bajai, hogy legkisebb gondja a svábhegy.

Hogy tehát a két legutóbbi részfizetést teljesíthessem, adósságokat csináltam, mult nyáron 500 ftot vettem fel egy jámbor göröggtől 32 (!) perczentre, és összel megint 500 at a budai takarékpénztárból, váltóra, mellyből minden három hónap alatt

50 forintot kellett vissza fizetni s akkor a hátra levő összegről új váltót adni, a mi igen kényelmes dolog. A különbség a két adósság között az, hogy az elsőt nem sűrgetik, de nagy kamatot vesznek tőle, a másodikért rendes kamat jár, de pontosan kell eljáráni benne.

Mind a kettő együtt véve sem olyan nagy összeg, hogy ne tudnám fizetni magam erejétől, hanem az idén az a váratlan baj ért, hogy bedült az istálló, melly földbe volt vágva. Húztam, halogattam az építkezést, de végre mégis csak hozzá kellett fognom. Gondoltam, hogy [egy pár] száz forintnyi kiadást még megbírok. Mikor azonban az alap ásatásához kezdtek, akkor látom, hogy az egész lejtő, mellynek helyét az istállónak kelle elfoglalni, csupa épületkő rétegekből áll, mikből egy hónap alatt mintegy *hatvan öl* követ fejtettem ki. Azt gondolva, hogy így az anyagszerekhez *ingyen* jutok, nagyon bölcs dolognak képzeltem az istálló mellé még egy kis kocsiszint és egy kis dolgozó szobát is építeni magamnak, hisz csak a munka kerül valamibe. Csak akkor h[ül]tem el aztán, mikor a *kőműves és napszámos* 330 pftba került, s a háztetőért az egyi[k] ács 720 pftot kért, a másik 400 at. Az utóbbit fogadtam el természetesen. Ehez jöttek még az asztalos, lakatos, (vegyes, számlái, téglá és mész ára, úgy hogy az én pár száz forintnyi[i] számításomat kereken kitoldta ezer forintra a kivitel. Igaz, hogy ezt az épületet most 1[7]00 pft-ra becsülik, de jobb lett volna annál a görögömet fizetni ki. Hanem ezt a tanácsot más is adta már magának, a ki építeni kezdett, s azt hitte, hogy tud számítani.

Most lett volna ismét néhány száz forintom, a mivel az ács utáni hátra levő tartozásomat lerójjam, s részben a görögömnek vissza fizessek valamit; ekkor Emich és Szamváld hanyag feledékenység(c miatt)ból elmulasztják a budai takarékpénztárnál *még újítani* a 300 ftra leszállott váltót, s nekem egy tollvonás elmulasztása miatt ki kell fizetnem <olvashatatlan szó> egyszerűen ezt a kényelmes adósságot, a mit egy év alatt ráértem volna

apródonként le fizetni.* Hogy a baj ne járjon egyedül, szinte a héten a *bélyeghivatal* részéről kényszerítének 77 ft. bélyegdíjat letennem, s az adó behajtó hivatal *hat évi fejadóba* megvesz rajtam 90 (!) pftot. (Ha nyugtáim nem volnának róla, nem merném leírni, azt hinném, hazugságnak tartják. Több fejadót fizetek, mint a főispán).

Ezeknek a kellemetlenségeknek a befolyása alatt irtam azt a legközelebbi levelemet.

A mit tehát, kedves anyám felhívására is, meg kívántál tudni, praecis[e:]

[1. K]étszáz forintal tartozom az ácsnak, a melly tartozás rendkívül geniroz. Pénzt a regényemért csa[k] novemberben kapok, a Tarka Életért csak Martiusban, egy drámámért csak Decem-berben. A mi havi jövedelmem nekem és feleségemnek van, az a téli bevásárlások⟨ra⟩ miatt nélkülözhetlen. Holmi értékes tárgyaimat már rég a zálogházba küldtem.

2. Ötszáz forint nem annyira sürgős, mint terhes és emésztő adósságom az, mellyel a görögnek tartozom. Ezt jó volna, ha kifizethetném, hanem az bizony itt hagyja nálam tíz esztendeig is.

Már most azt kell⟨enc⟩ még neked elmondanom, hogy mire kértem én kedves anyámat tavaly. Van egy csekély kis birtok részünk Gárdonyban, a minek terjedelme nem teszi valószínűvé, hogy valaha egyikünk, vagy másikunk közvetlen használatába vegye; úgy hiszem, 15 hold az egész. Arra kértem kedves

[A levél 3. oldalán, a belső margón a levél egész hosszában:]

* A tény magyarázatára meg kell értened, hogy az itteni takarékpénztárnál csak 3 hónapi lejáratú váltókra adnak kölcsön, ugyanazt a váltót soha sem prolongálják, hanem 10% lefizetéssel új váltót kell ismét beadni a lejárat napját megelőző választmányi ülésbe, és annak ugyan azon aláírásokkal kell ellátva lenni, mellyek a megelőző váltón voltak.

anyánkat, hogy ezt a kis töredéket adja el s árának egy részét adja neked, más részét nekem, harmadikat Eszternek. Én a nekem adandó összegért szívesen fizetem a rendes kamatot s ez tőlem se nem rossz viccz, se nem keserűség, hanem csak méltányosság, mert a birtokrész eladásával kedves anyánk jövedelmének egy részét veszti, én pedig nem kívánhatom azt, hogy engem, munkabíró férfit, édes anyánk ajándékokkal segítsen, miket saját jóllététől vonna el; hanem ha kölcsön ad, azzal csak megbecsül és velem nagy jót tesz; mert olyan időben, amikor még gr. Nádasdy Lipót is 24 kamatot fizet tartozásaitól, az, ki 6% vesz adósától, annak valóságos bibliai jótékonyaságú pártfogója. <olvashatatlan szó> Kedves anyánk bele is egyezett az eladásba, s ígérte, hogy abból (aránylag) 1000 ftot ad neked, ugyanannyit nekem, a többit Eszternek. Hogy azonban az eladás létre jöhessen, előbb Gózonékkal kellene kiegyeznünk, kiknek 5 holdjuk van e birtok közt zálogban. (vagy azt tán, külön választanánk nekik?) Toni <már> azt mondta nekem, hogy 200 pf auctió mellett örökbe felvállanák. Ehez nem értek. Mind ezt sokkal szebb dolog volna szóval elmondanom, de én most meg sem mozdulhatok Pestről, mert mindennap 12 óra hosszat dolgozva, sem érem munkámnak végét s így csak azon ígéretednek örülök, hogy kedves anyánk meg akar látogatni. Talán te magad, vagy Klárka eljöhetnek vele; ha nem, akkor írd meg jövedele napját s eléje küldöm vagy feleségemet, vagy leányát, lehet hogy 1/2 napra magam is szabadulhatok.

Ne neheztelj érte, hogy ennyi hetet-havat összezavartam szokatlanul hosszú levelemben. Azon hitben vagyok, hogy bizalmas közleményeim elmúlt és jelen állapotaim felől [mind] téged, mind kedves anyánkat érdekelni fogják.

Jobban aggaszt most ezeknél is az, hogy családod tagjai betegesek; nem irtad meg, hogy nőd[nek mi] baja? Nincs e már nálatok kholera? Olvassátok meg a jövő vasárnapi újságban a grafen[bergi tudósítást]. Az én feleségem is nagy beteg volt a nyáron, igen meghűtötte magát, de már hála Isten[nek

egészséges.] Nekem semmi bajom. Nem fog rajtam semmi.
Adjon az Isten mindnyájatoknak jó e[gészséget. Csókolunk]
mindnyájan. Kedves anyám kezeit csókolva nőmmel együtt,

maradok
szerető testvéred
J Mór

Pest 1855 Sept. 14.

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

recommandirt R. Komáromban
küldi Jókai Mór

140.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1855. okt. 1.]

Kedves bátyám.

Én már Szerda óta állok a gőzhajó hidjánál és várlak; de most már komolyan aggódom, a miatt, hogy nem jöttél. Ird meg kérlek, hogy mi baj tartóztatott fel? Ha attól nem félnék, hogy épen úgy elkerüllek, mint tavaly édes anyánkat, magam mennék fel.

Csókollak mindnyájatokat és kedves anyám kezeit.

Pest 1855 Oct. 1.

Szerető testvéred
J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komáromban

Gräfenberg nov. 2-án 1855

Kedves barátom, Ne tulajdonítsd sem a „Lethe vizének”, sem semmi egyéb folyadéknak, hogy én olly iszonyuan hallgatók. Fanaticusa levén az egészségnek, egész erőm, gondolkozásom, időm, tehetségem a kurának van szentelve, — a mi ebből fennmarad, az olvasásra és nyugalomra is alig elegendő. Sovár pillanattal lesem a perczet, mikor ülhetek végre postakocsira s azon örök reményben, hogy hiszen végre személyesen fog lehetni szerencsém ajtódon berohanni, telnek a napok, hetek, hónapok — s én még mindig itt vagyok s végre is, csaknem agyonszorítva körülményeimtől, kénytelen vagyok ismét ezen littera scriptával hozzád fordulni. Hetek óta fogytán vagyok parasaimnak s élvezem — mit már máskor is élvezék, embertársaim emberségét. Sapienti sat.

Kérded, hogyan vagyok? Ha felelős szerkesztő nem volnék, ha olly ellenállhatlan vágyam nem volna, a haza és emberiség és mindnyájunk, különösen pedig a magam érdekében a Gondviseléstől rendelt állomásomon mielőbb compareálni, — akkor azt mondanám, hogy *felségesen* vagyok, kedves barátom! Emlékezel tehetetlenségemre, ki az Uriutczán nem valék képes végig sétálni — emlékezel sáppadt arczu bányászlegénységemre — mind ennek vége van! Naponként mérföldnyi sétákat viszek véghez az erdőben, hegyeken és völgyeken, anélkül hogy legkisebb rossz következése volna; a hideg vizet, mellytől ugye koromban, a legmelegebb nyári napokon is, minden resignatio mellett is lehetlen vala nem borzadoznom, most organismusom élénkültével legnagyobb élvezettel öntöm magamba s ölelem magamra; s az emberek, kik azelőtt sajnálat érzése nélkül nem pillanthattak reám, most széltire gratulálnak jó

kinézéscmnnek sőt plane piros orczáimnak (hogy ezt a pirosat azután valahogy veresnek ne nézd ismét!) — Kegyes istenimtől kérjek e többet? — Igen is, és még is *többet* kell kérnem. Kérnem kell, hogy hegedő sebeimet végre hegeszsze be tökéletesen, s mulasztza el porsátoromról azon újabb kiütést, mellyet itt vert ki rajtam a gyógyító anyatermészet — hogy végre teljesdjék leghőbb vágyam, s több másoknak alkalmasint hason forróságu vágya, — hadd mehessek Pestre. E percz fájdalom, még mindig nincs itt s én bizonyossággal azt sem tudom megmondani, mikor lesz végre itt. A mellett nem tudom, nem vagytok-e már miattam csunya zavarokban. Értem a rendőrséget és felelősséget — mert a mi illeti a szerkesztést, ebben különösen újabb időkben, a mint örvendve tapasztalom, dicséretes lendületre ébredtetek s e részben nagyon meglehetnénk, a hogy vagyunk. Kérek tőled e részben egy nyílt őszinte szót, hogy tudjam hanyadán vagyok — mert zugva zug az én fejem, ha erre gondolok.

És most édes Marczim, mihelyt csak ráérsz belenyulni tárczádba, — egy kis pénzt! Vártam küldeményeidet s ennek reményében contóztam is egy kicsit, — september és octoberi díjam restantiában levén. Nyakunkon a tél, egy kis fa, egy kis téli kabát s egy nagy bocskor nagyon *szükségeltetik* — menj az északnak havasán keresztül — csak ne felejtss el!

Lelkcm bubánatjáról nem szólok egy betüt sem — egészségem javulására gondolva sok egyéb szomorító gondolat hátterbe szorul. Csak ti szólnátok kissé gyakrabban. Példának okáért Bérczy? Olvastam, hogy Gyulai Pali itt van a szomszédságban Berlinben — hirem tudtom nélkül. Török Jancsi küldi bécsi sajtóját, Vas Gereben Viszhangját — imádom őket e szívességért. A BP Hirlapot az itteni olvasótársasággal járatom, mert az itt megforduló magyarok a Csöd s egyéb hírdetéseket olvassák leginkább — csak a P. Naplóhoz férhetnek valami uton módon. Nem risquiroznál egy jó szót Kcmény és Cscngerynél? egyuttal szépen köszöntvén őket. — Maholnap

ugy látszik, kedvem is fog kerekedni valami dolgozat öszszetere-
mentésére — majd elküldöm valamelyik műhelybe. Nem
látnád szükségét, hogy a Vasárnapiba pingáljak valamit és
mit? — Oh csak szólnál, csak egy levél írására vehetnéd rá ma-
gadat! Nem bánom ird novella alakban, ha ugy jobban szer-
ted. De csak írj és írj kimerítően és a dolgok állása szerint,
„híven, bizton szabadon!”

Köszönts minden jóra való embert!

Igaz barátod Pákh Albert

142.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

[1855. dec. 8.]

Kedves Jánosom,

Pest 1855 Dec 8.

szeretett nagybajuszú poétám.

Disznóság, (nagykörösi [így!] eloquentiával szólván) hogy
te az egész világon minden újságnak írsz szebbnél szebb verse-
ket, nekünk pedig hallgatsz csúnyánál csunyábbul! Nincs olyan
szótár a világon, mellyben méltó szavakat találjak e fölötti
krisztuságem kifejezésére. Azért csak rövid fulminatorium
képen küldöm ezt a panaszlevelemet hozzád, mellyben kérlek,
csengek, könyörgök, imádlak, rimánkodlak, intelek, szidlak, és
fenyegetlek, hogy küldj én nekem verseket (in plurali) mentül
többeket, és mentül hamarabbakat. Díjukat kegyesen elha-
tároztván, a mit parancsolsz, azt rögtön küldöm, minden idő-
hatalasztás nélkül. Melly utonálló felszólításomat, ha füleid mel-
lett eleresztenéd, én esztendőre kalendáriumot csinállok s ab-

bol kitörlöm János napját s nem lesz neved napja, nem fogok
lehetnekni Kőrösre, hogy megköszöntsek.

Addig is üdvözölve kedves családotod
maradok
keserveltelt kebelled szerető barátod

J Mór

[idegen kéz írása:] (a Vasárnapi újság megbizásából mp.)

[Címzés:]

T. cz. Arany János úrnak
tisztelettel
N.Kőrösön

143.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

[1855. dec. 10.]

My dear Moore!

Nagy-Kőrös, decz. 10. 1855.

I was eben bekülding neked a másik lapon olvasható poemá-
kat, midőn leveled dörgedelmes-morgadalmasan rám ijesztett,
hogy siessék vele. Különben ezt már egy izben postára tet-
tem, és czimeztem is J. Mórnak a *Szépütczdba* N° 1. de mivel
ott azon uri embert nem találták, a levélkihordó szépen
eldobta, hogy ne kelljen tovább keresni azt a hallatlan nevű
obscuritást. Így gondolom hogy történt, mert a levelet
nem retourozatták, pedig ennek már jó 5 hónapja lehet.

Hogy vattok ott Pesten? Száz éve, mióta pesti embert láttam.
Én itt falun szütyongatom az ifju nemzedéket, s nézem, mikép
hámlik rólam kedélyem utolsó maradványa. Ritkán dolgozom
és keveset s fejem sokat zúg és fáj, szóval csehül vagyok.

Kedves nődet szivből üdvözölöm, téged öllelek

barátod
AJános

A dijt a Vasárnapi Ujság generositására bizom.

[Címzés:]
T. cz. Jókai Mór urnak
tisztelettel.

Pesten.

Bérm. A „Vasárnapi ujság” kiadó hivatalában Egyetem-utca 4. szám.

144.

JÓKAI — SZIGLIGETI EDVÁRDNAK [1855. dec. 12.]

Kedves barátom.

László jutalomjátéka már másodszor marad el, s vele együtt a feleségemé is. Kénytelen vagyok ez esetről figyelmeztetni a rendezőset, hogy ily egészen kívül eső ok miatt nekem (olvashatatlan szó) káros hátramaradást ne okozzon, hanem ha elháríthatlan akadályai vannak egy vagy más jutalomjáték színterkerültének, azt helyezze soron kívül, s a többi utána következőket engedje a maguk idejében (meg . . .) előadáshoz jutni. Én ezt találok a legkövetkezetesebb eljárásnak. Kérlek igen szívesen, hogy e kivánatomat az illető helyen bemutatni ne mulaszd el.

Pest. 1855 Dec. 12.

Öszinte barátod
JMór.

[Címzés]
T. cz. Szigligeti Edvárd úrnak
barátilag

Helyben

VARGA JÁNOS — JÓKAINAK

[1855. dec. (?) 29.]

Nagyon tisztelt Tekintetes Ur! Neszmely [Xber?] 29 1855.

Hajdan a tudományok első zsengejében tanítója most egy igénytelen egyén tiszteli a Tekintetes urat s vegye tőle szívesen tiszta szívéből eredt üdvözlését Meg vallom büszke vagyok benne hogy én egykoron ezen az egész nemzettől közönségesen tiszteletbe tartott férfiúnak egyszer tanítója voltam s mint ha egyedül én volnék tudományosságának oka el annyira kevély vagyok benne Mit mondjak és mit irjak bár könyveket irjak össze utóbb is minden szavam odamegy ki, hogy én kérem a jó Istent hogy a hazára nézve hasznos életét mennél tovább tartó egészségbe nyujtsa. En magam távol a tudományoktól csak testi de lelki élelem nélkül sovárgok s ha nem lennék terhére a tekintetes urnak kérésimmal örök emlékül valami kézen lévő munkájával legyen szíves meg ajándékozni mit még a gyerekekre is át hagynék átok alatt ha el (olvaszhatatlan szó pa . . .?) Most hosszu és boldog időt érjen a Tekintetes Ur tiszta szívéből kívánom halladjon szerentsésen választott pályáján s arasson több koszorut a ditsőség mezején, legyen boldog tiszta szívéből kívánja egy cránta a legnagyobb tisztelettel viseltető hajdani jó tanítója

Varga János

JÓKAI — KEMÉNY ZSIGMONDNAK

[1856. jan. 8.]

Kedves barátom.

Gyulainak mai válaszát olvastam s legfeljebb annyi feleltem van rá, hogy biz én őt hazafiútlansággal soha sem vádoltam, csak igen közös emberi gyöngeséggel. Neked azonban meg kell mondanom, hogy a mi engem a kérdésem megtámadó fel-

szólásra indított, nem valami jó drámban érkezett düh volt, <hogy> hanem azon viszonyok ismerete, a miket te és Gyulay és minden ember csak eredményeikben ismertek, s a miket ennél fogva szükségesnek látok veled közleni: (nyilvánosság elé ezek, természetüknél fogva, nem tarthatvák:)

1. A dráma a nemzeti színháznál csak tolerálva van és ki van rá mondva, hogy a mostani status quo-rol tovább mennie nem szabad: ugyan is:

... tény, hogy az eredeti drámák többé első előadásukból <olvashatatlan szó> ne díjaztassanak.

... tény, hogy jutalom kitűzéssel a dráma irodalmat az igazgatóságnak buzdítani nem szabad. Ráday akarta ezt tenni — saját fizetéséből, — a diszletekre szánt költségek megtakarított részletéből, — páholya árából, — adakozásokból — és mind annyiszor határozottan megtiltatott neki.

... Tény, hogy a dráma személyzet budgetjének a harmadéve megállapított maximumot semmi féle constellatio kedvéért nem szabad meghaladni, bár mennyire bebizonyítva legyen is, hogy a drámai előadások két annyit jövedelmeztek, mint a rájuk fordított költség.

2. Az a tudat, hogy előbbre haladásra nincs lehetőség, bizonyosan nyomasztólag hat bármilyen erős akaratra, lehangol bármilyen felajzott kedélyt s előbb utóbb azt a sophismát idézi elő, hogy miért iparkodjék <eg> valaki művész lenni, tökélyesíteni, mikor így is megállhat a poszton, a hova leszegezték, hátrább nem teszük semmi bűnéért, előbbre nem viszik semmi virtusáért.

3. Hátra volna a művészi ambitio, az elismerés, az öntudat. Mond meg, fejlődhet e ez ott ki, a hol egy becsületes műkedvelő tíz forintért anyi tapsot és koszorút vehet magának, három szerkesztőségédnek adott jó szóért, annyi magasztalást olvashat magáról, mintha tizenöt esztendeig qualificálta volna magát mindenszépben és jóban? Úgy hogy jóra való ember kezd pirulni a taps és koszorú előtt, mert szégyenli annak eredetét.

4. A kiktől jól esnék az elismerés, a kiknek a *szavuk tekintély* volna, azok meg elő állnak rosszul alkalmazott szigorúságukkal s categoria számra levonnak olcsón vett és megszólgált érdemet mindenkiről.

5. Hogy ennek mi hatása van *befelé*, azt engedem sejtetni: de nem panaszkok róla, hanem:

6. A mi hatása van *kültre*, azt kívánom figyelembe ajánlani.

... mikor az intendáns az illető helyen olyasmit proponál, hogy a dráma fejlesztésére még is csak méltányos volna valamit fordítani a kiszabotton felyül, miután „*van miből*” azt a feleletet kapja: „*mi okért?*” — Ha a pesti német színház tagjai megérhetik ennyi, meg ennyi (olvashatatlan szó) budgettel, a magyar színház személyzete nem örülhet neki, hogy *másfél annyit* kap? *Különb színészek ők talán, mint ezek?* Óh nem. Ezt csak pajtáskodó tekintélytelen emberek állítják; olvassátok a valódi tekintélyek véleményeit. Itt a *Budapesti Híradó*, itt a *Hamburgi színházlap*; ezekben bátran ki van mondva, hogy a *pesti német színház is fölötte áll a magyarnak* ... Gondolod e kedves barátom, hogy *ugyanott a Pesti napló* is nem szolgál e *documentumképen?* A nemzeti színház személyzetét nem dicséri más, mint a pajtás és a szerelmes a higgadt józan ítélő a helybeli német színészek után sorozza őket ...

... Ezzel a válasszal azután bekell érni az intendánsnak az idén, úgy mint tavaly és jövő esztendőre.

És már most tedd magadat annak a színésznek a helyzetébe, a ki ezt tudja és gondol rá, hogy azok adtak fegyvert az ő (megölője) megölői kezükbe, a kiknek őt védeni kellett volna.

Igen sajnós, elismerem, hogy *nálunk* a művészeti és irodalmi nézeteket mindig szabályozták hasonló kényesebb álláspontok. Eddig elé azokat figyelemben is tartottuk és én azt mondom, hogy helyesen tettük.

Nálunk a művészen, írón és közönségen kívül még egy *negyedik elem* is van, a mi a színház sorsát intézi. Ezeket a szomorú

intézkedéseket látva, lehetetlen fel nem jajdulnom, mikor ti is <az> aláírójátok azt a gonosz ítéletet a mi elébb utóbb nyakunkat szegi.

Szilágyi Ferencztől nem esik ez rosszul, de tőletek igen.

Festetics idejében a sajtó <volt a> képes volt megékdajnyozni azt, hogy a rossz akarat a drámát meg ne ölje és most a legjobb akaratú igazgatónak ellenére dolgozik, hogy azt előbbre ne vihesse.

Akkor Török János volt a sajtó vezére, a kit egyikünk sem szeret, most pedig te vagy, a kit tisztelünk és becsülünk. És még is megfordított eredmény jön elő.

Kérlek, küld el ezt a levelemet Gyulainak is. Sajtó útján nem akarok vele vitatkozni, mert azt hiszi, hogy hazafiútlansággal vádolom. <Azt> Tudtam én, hogy fájni fog neki, a mit mondtam, de ha ő tudná, hogy mennyire fáj nekünk az, a mit ő bevált! Ha tudná, hogy mi kárt tett vele!

Ezt tartoztam veled eljárásom indokaul tudatni, egyebiránt maradok

Pesten. 1856. Jan 8^{án}

őszintén tisztelő barátod

JMór

[Címzés:]

T. cz. Báró Kemény Zsigmond úrnak
tisztelettel

Helyben

147.

NYÁRY PÁL — JÓKAINAK

[1856. jan. 21.]

Édes Moriczom!

Nyáregyházán januar $\frac{21}{856}$

Rósika számára ma küldtem vasútra az ígért burgonyát. Ő tán már nem is emlékszik, hogy ígértem. Részemről az eddigi mulasztás oka nem a feledkezés, de egyedül azon

körülmény, miszerint az efféle vén újdonság új gazda, mint magam, zsákok dologában nagyon szegényen van. — A szállítási egyezék pár nap alatt, kezeteknél lesz; a vasutróli beszállítás aztán a te gondod. E napokban, ha köhögésem engedi, Pesten leszek, akkor látand, s addig is mind kettőtököt csókol

szerető rokonod
Nyárj

148.

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK

[1856. febr. 15.]

Kedves Barátom.

Gräfenberg febr 15 1856

Az isten is megáld, ha nem haragszol hallgatagságomért. Ismered bulldog természetemet. Ha egyszer bele marom magamat valami dologba, vak és siket vagyok az egész világ irányában, s addig nem tágitok, míg vagy agyon nem marom azt a dolgot, vagy keresztcsontomat nem töri ketté valami külső hatalom. Mondhatnád ugyan, hogy már kissé soká marakodom, de ez egyszer szentül biztosítlak, hogy már igazán látom a végét ezen önkénytelen kutyálkodásnak. Mióta ismét járn tudok s istápoló két botomat egyenként mind pokolba dobtam, nincs arról fogalmad mennyire éhezem és szomjazom a járaskelés. Nincs az a Chimborasso, nincs az a jég és hólepte szirtorom, mellyet pedálém vágyaiul ki ne tűznék s azon kora reggeli sötét órákban, midőn te és az egész Vasárnapi szerkesztőség meg kiadóság még javában alusszátok az örök álmat, én már régen járom nyakamba akasztott ivókürtömmel, tövig lenyirt hajzattal, hosszúra nőtt szakállal, mint egy második „havasi rém király” a sűrű fenyveseket a távol hegytetőket. S a mit reggel elkezdtem, folytatom — kevés interruptióval — egész késő estig.

S ha időszakonként hazatérek, vagy kurát csinállok, vagy

nyugszom, vagy eszem. De asztalhoz ülni és levelet írni — ez az, a mitől a gräfenbergi embernek borsónál jobban borsószik a háta. Pedig hány ezer embernek, hány jó emberemnek tartozom a válaszszal! mennyi millió dolgot szeretnék ennek is, annak is elmondani! mennyire szeretnék veled ismét kissé bizalmasan elcsevegni! Azon tudat, tartja fel bennem a lelket, az ad erőt, hogy a *tűrelmet* irányomban nem fogjátok elveszíteni mind addig, míg a régen várt és biztos eredményekkel személyesen meg nem lephetlek — a mi e tavasz folytán, ha isten is úgy akarja, kétség kívül meg fog történni.

Ezer gondolat zug fejemben, midőn így felétek fordulok — csak boldogtalanságot nevelném, ha keresgélnek közöttök, melyiket ugrassam ki elébb. Békét hagyok hát valamennyiüknek. Várom azt a közel időpontot, midőn kissé jól lesznek már lakva a járáskelessel, midőn az nem lesz többé oly életszükségem, mint eddig, midőn nyugottabb lélekkel fogom kezembe foghatni tollamat.

Csak annyit akartam mondani, hogy megvagyok, s epedve várom azt a *hónapszámot*. Pénzem kevés, kizárólag arra az 50 forinttra vagyok szoritkozva, élvén belőle nem egészen „rangomhoz illőleg” — mint könnyen el fogod képzelni. Nem nyugolódásképen mondom, hanem az örök igazság kedvéért. A „nemzeti kölcsön” egy nemére alkalmasint rá fog kelleni adnom a fejemet. Az egyszerű szörmez, mely üdülő tagjaimat fedi, maholnap szél és viharnek fog szolgálni játékul lenge főnlányaival — más részéből pedig úgy kinőttem, hogy törvényes fimagzatom hiányát csak most kezdem igazán sajnálni — szóval csak egy nagyobbserü statuskölcsön menthet meg. Ki fordulna meg elmémben hatalmasabban, mint a Vasárnapi ország pénzügyminisztere? A dolog komoly. Sondírozd kérlek ezt a potentátot s pillants egyet felém: röpitsek-e minél elébb egy pár sort a teli pénztár birtokosához?

Száműzetésemben különben legnagyobb vigasztalásomul szolgál dicséretes iparkodástok s lapunk folyvásti haladása,

tökélyesbülése. Magam is valódi érdekekkel s élvezettel olvasom. Oh csak mellé állhatnék már én is!!

Vahotékat még is szeretném néha látni [...] lehetne azt a Viszhangot valami [...] megkapni? Egyik öcsém Tót [...] indignálódik annak [...] denesetre jól teszi [...] boroknak. Jöv [...] kal is jobb [...] sajnálom [...] böl- [...] V [...] öle [...]

149.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK [1856. febr. 18.]

Kedves anyám.

Pest 1856 febr. 18.

Perünkben eddigelé semmi haladás sem történt. Zs. Pali azt mondja, hogy másként minden rendében van.

Mindnyájan csókoljuk kedves anyám kezeit, Husvétra, ha Isten engedi, felmegyünk Komáromba; addig is maradok

kedves anyámnak
szeretve tisztelő fia
J. Mór.

[Címzés:]

Tekintetes JÓKAY JÓZSEFNÉ, — született —

Pulay Mária asszonyságnak

fiui tisztelettel

R. Komárom

150.

JÓKAI — NAGY IVÁNNAK [1856. febr. 28.]

Igen tisztelt tudós honfi.

Pest. 1856 Febr 28.

Köszönettel küldöm vissza az egyetemi könyvtárból számomra kikölcsönzött 4 kötet Augsb. allg. Zeitungot.

Bátor vagyok Kegyedet újlag azon szivességre felkérni, hogy ha meg volna az egyetém könyvtárában e mű: „Pesti Rőpivek. Szerkeszti Szilágyi Sándor 1850.” ezt nekem pár napra kikölcsönözni sziveskednék.

Legnagyobb tiszteletem mellett maradok Kegyednek

alázatos szolgája
Jókai Mór

151.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1856. márc. 27.]

Kedves bátyám:

Pest 1856 Mar 27.

Ma küldtem neked a gőzösön néhány hársfát, majd nézz utána. Az ójtó ágakat köszönöm, csak tegnap kaptam. Kis Jolán jól viseli magát; a mi fehérműje van, azt küldjétek le. Csókolunk mindnyájan benneteket.

Szerető testvéred,
J Mór

Zabolay Pista irt Nyékről, hogy az összeiró bizottmány, (vagy mi) jövő hónapban megy ki a telkek felvételére, akkorra jó volna, ha ott lenne valamelyikünk, miután eddigelé a Gózon-rék-birtokkal együtt az egész fehérmegyei birtok e czim alatt van beírva: „Jókay örökösök” s most egy új átiratás talán (?) az ismeretes költségek nélkül történhetnék meg. Relata refero, nem értem a dolgot; azért irtam meg, hogy vedd tudomásul.

J M.

A mint levelém bezártam, Cséry jött hozzám: Szűcsné kérdezteti: szándékozol e még jószágát kibérelni, ha igen, neked adja, de válaszolnod kell neki rögtön, mert Cséry Hetfőn Győrbe megy s akkor szeretne Pulaynak felmondani.

J. M.

[Címzés:]

Tekintetes Ásvai Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komárom
Ekelen

152.

GOBÓCZY KÁROLY — JÓKAINAK [1856. márc. 28.]

Hazánk nagy Fia!

Darvas Martius 28 án 1856

A „Tarka élet”^{*} olvasásánál kissé különösnek tettezt elöttem az, hogy tekintetes Uraságod Petőfi S. halálára nézve oly sokféle egymástól eltérő, s éppen azért hitelt nem érdemlő adatokhoz jutott, s feltettem magamban még akkor — mi már nem mostanában vólt — tudomására juttatni t. Uraságodnak bizonyos a nagy költő halálára vonatkozó általam ismert körülményt is, — hát ha éppen ezt beszélte már egy a sok közül? s két egyező adat elég lenne arra, hogy az elhúnyt nagy költő hamvai nyúgvó helye felől tájékozhasssa magát élő, és pedig ezereknek élő legjobb barátja.

Azomban én mint egyszerű kis falúsi jegyző félttem — mint nem félnék bármí czímerektől ragyogó fényes hivatalnak — félttem megvallom t. Uraságodhoz irni, mint fél a gyarló ember a külömben jóltevő fényes napba tekinteni, — félttem mert az igaz költő, s valódi művész egy egy fényes tükör előttem, melyről a porfereg az aranyos czimereket be piszkolt, az égszín

* bár olvashatnánk mi előbb e betses mű 2 ik füzetét.

Illomokat megfertőztetett féreg, a nélkül hogy a benne mutatkozó képekkel érintkezhetnék, vissza sikamlík, s egész súlyával kímálszhatlanúl porba sárba hull, — e vissza eséstől féltem én.

De nem régen Petőfi S. a Vasárnapi ujságban is ugyan azon hangulat kíséretében — mellyel előbb — megjelent, s én ismét a fellására gondolék, eszembe jutott hogy a gőz a köd a föld fölött szál égből, s az ég nem mindég dörgés villámlással fogadja azt részvéte jeléül akárhányszor gyöngy harmatot sir, s életet küld a fonnyadó sírvirágok közé. — Legyen gondolám megpróbálom homályos köd képében egy kis szomorú valót rejtetni fel. — Fájdalom, hogy t. Urasághoz kit oly határtalanul tisztelek mindenek felett, s kinek éppen azért másként lenni szolgálatára volna fő örömem, én is — mint talán legtöbben — csak szomorító eseményről írhatok:

1849 ik év august elején egyik igénytelen tagja valék azon hadtestnek, mely a Segesvári vereség után M. Vásárhelyen össze gyűjtve közelgett Bem tábornokai Szeben felé, — Szelindektől egy óra járásnyira leheténk midőn több százárók egy legkisebb jel nélküli alig két láb magos föld hányásra mutatának az út felé, azon nyilatkozattal, hogy ott Bem tábornok egyik segéde Petőfi Sándor van eltemetve. — Lehetetlen, mondtam

ki inkább a költő mint a katonai segéd által valék érdekelve — hiszen halálának semmi hire sints, — Már pedig úgy van, mondták a százárók, vádák voltak ellene azt hallá, s magát védeni ment volna a magyar kormányhoz, de valami fára való százárók útját állva elébb végeztek vele, orozva megtámadták, kivégezték kiserőivel együtt míg ide érkezénk, — mi már ki hílt véres testét találtuk itt csupán, s alig negyed napja földet kapartunk rá, könnyel, veritékel, vérral vegyült földet. —

A fel hányt föld hervadt mezővel vegyes uj porhanyó volt, — a százárók őszinte meg győződés hangján beszéltek, s midőn a vihar elmúltával jó vagy rossz hír terjengett minden jelesebből, csak Petőfiről nem tudott senki semmi bizonyost: fájdalommal bár hinnem kellett mit a százárók rólla beszéltek.

Zürzavaros napok voltak azok, a legtündoklóbb napsúgarakat bosszús sötét viharok tömkelege észrevétlenül nyelte el. — Adja isten hogy a mult nagy veszteségét feledhessük Jókay Mór, s más ily nagy nevek által!

Adjon isten hosszú és boldog életet t. Urasagodnak a nemzettel osztandó ditsőség a fényes név mellé! azt kívánja

legjobb tisztelője
Gobóczy Károly mk.
Darvasi jegyző.

[Címzés:]

Tekintetes *Jókay Mór* Urnak.

tisztelet teljesen

A Vasárnapi Ujság szerkesztőségénél

Pesten

153.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1856. ápr. 10.]

Kedves bátyám.

Pest 1856 10/4

A Pulay-pert megnyertük. Pár nap mulva expediálva lesz az ítélet, addig ne szólj felőle senkinek. Róza megy Ekelre a jövő héten, majd megírom a napját, hogy akkorra légy szíves beküldeni érte. Jolán jár az iskolába naponként. Küldök valami meghatalmazás félt, ha nem jó, ird meg, hogyan kell?

Családodat üdvözölve, maradok

szerető testvéred

J Mór

Tégy rendelést kérek, hogy közelebbi levelemet, a mint megkapják a háznál, rögtön küldjék ki hozzád.

J M.

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak

testvéri szeretettel

Komáromban nem léte esetében

Tekintetes Konkoly Balázs úrnál R. Komárom

átadandó!

154.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1856. ápr. 18.]

Kedves bátyám.

Pest 1856 18/4

Róza egész héten torok gyulladásban szenvedett s a betegsége miatt elmaradt új darab a jövő hétre maradt, így mostanában Komáromba nem mehet; nekünk pedig a bútorokat Komáromban el kell Szent György napig láb alól tennünk, azért elküldöm azon holmik jegyzékét, a miket boldogult édes anyánk házi készleteiből a becsárban magunknak megtartani akarunk, ha ugyan te (nem) neked nincs azokra szükséged. Ezeket légy szíves igen kérlek, a gőzösre feladatni, mint szinte egy tehenet, s minőt célszerűnek látsz, egy embert fogadván melléje, a ki Pestig gondot viseljen rá. Ez utóbbinak árát Juliusban fogom neked köszönettel megküldeni, vagy talán megvinni. Mindenesetre megírd, hogy mikor küldöd, hogy én itten várhassak rád, s mingyárt kiszállíthassam a hegyre.

Nem tudom, legközelebbi levelemet kaptad e? melyben Pulay per(meg)ben hozott ránk nézve kedvező ítéletről tudósítottalak. Ez óta valószínűleg az ítélet is megküldetett. Jolán jól viseli magát, jár iskolába és varróba, és tartja beszéddel a házat.

Mindnyáján csókolunk benneteket.

Maradok szerető testvéred

J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komárom
Ekelen

155.

GYULAI PÁL — JÓKAINAK [1856. máj. 22.]

Uram! Berlin Maj. 22. 856.

Ön ezelőtt mintegy másfél évvel Pákh Albert szobájában egy p. forintot kölcsönzött volt nekem, melyet visszafizetni mind-
eddig nem volt vagy módom vagy alkalmam. Most oly szeren-
csés helyzetben vagyok hogy az említett összeget ide zárva
megküldhetem önnek. Bocsásson meg kesedelmemért s vegye
hálás köszönetemet. Amaz összeg, daczára csekélységének, na-
gyot segített rajtam, többet, mint máson száz vagy ezer forint.

maradtam mély tisztelettel
Gyulai Pál

156.

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK [1856. aug. 11.]

Kedves barátom. Gräfenberg aug 11-én 1856

Nagy lelki megnyugvással élem napjaimat s fűrösztem tag-
jaimat utolsó leveled biztató beszédje és Szathmáry minapi
megérkezte óta, ki szóval ismétlé, mit te ékesen megirtál,
szabadságom további kiterjesztését. Összes erőmmel rajta va-
gyok, hogy az ígért időre köztetek lehessenek, — minden igye-

kezetem arra van irányozva, hogy megérkezésem után két hétig magatokhoz se térhesetek a csodálkozásnak miatta. Azon egy vigasztalásom és némi elégtétem már volt, hogy a pesti új jövevény — a mint neked talán meg is írta — a mint engem meglátott s járnit látott és polkázni látott, tüstént Priessnitz imádására borult le. Ne várj nagyokat, de higj sokat — ma-holnap én leszek a legboldogabb ember innen és tul az operenczán. Teendőm még sok, de mondom, kettőzött erővel látok hozzá s ez eredményyel mind e perczig tökéletesen meg vagyok elégedve. Csak az istenért, tartsd az illetőket türelemmel, vigasztalással! — Én pedig e forcirozott állapotomban úgy vagyok, hogy még kevésbé érzem magamat képesnek nagyobb dolgok elmondására s megírására — a mit pedig olly igen szeretnék már — mint valaha. Egy a gondolatom, egy a vágyam: September végén bekopogtatni nálad épkezláb! „Isten vigyts, népeknék istene!”

Csak arra kérlek, tedd kellemesekké még utolsó perczeimet! Biztasd Csigaházyt, hogy ne feledkezzék meg rólam s augusztus honapról, mellynek felét már elnyelte Saturnus, — ha pedig lehet, szerezd meg valamivel, enyhítvén a nagy szűkölködés kinjait.

Engem pedig tarts akár miféle akasztófáralónak, csak szemtelennek ne.

Ezt ohajtva, öllelek s vagyok

igaz barátod
PA

Vazahmáry néhány nap óta van itt, s már is telided teli van minden égi földi jóval. Már nem találja helyit, se ülni, se feküdni nem bir — bőre mint a tigrisé. Alkalmasint istentelen táplalmakra van kilátása, de gyönyörű és gyors kurára is. Ő is köszöntet.

Hát Lisznyay jön e?

[Címzés:]
Löbl. Redaktion der Vasárnapi Ujság
für M. v. Jókai

in
Pesth

157.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1856. szept. 30.]

Kedves bátyám.

Pest 1856 Sept. 30.

Mai nap más szállásra hurczolkodtam: zöldkert utcába 7 szám alatt: ide írj, vagy itt keress, ha jösz. Az alkuban levő házra nézve már megegyeztem: sokkal jobbnak gondoltam, hogy a mostani tulajdonos tartsa meg a kertet s én vegyem meg a házat; — mint hogy én vegyem meg a kertet s úgy kezdjek az építéshez. Úgy a telek került volna 5000 pftba, 7—8 ezerbe a ház, mely akkor csupán magam számára volt clégnek tervezve; így pedig megkapom a házat 14 ezer forintért, melyért most 1300 pft árendát fizetnek, s felében magam bőségesen elférve, legalább 600 forint árendát még azon felyül kapok a többletől. A vétel tehát rám nézve világosan jutányos. Az első fizetést November közepén kell teljesítenem 5000 ftal, egy év mulva 3000et, két év mulva 2000et, 4000 pedig rajta marad, míg az Otlik csődper lefoly, a mi nem egy hamar ér véget.

Csupán az első részlet fizetése terhes rám nézve, a többlet könnyen fedezem; mire nézve kérlek, légy olyan jó, egyezzel meg a gyallai zsidóval akkoráig, ha másként nem lehet, legrosszabb esetben, az általa ajánlott összegben is, a különbséget tevő 500 ftot én örömet vállalom saját kizárólagos káromnak, mint a minél sokkal több károm lenne, ha e rám nézve annyi előnnyel járó alkut meg kellene másítanom, vagy drága kamatra vennem fel pénzt. A tisztességes kamatokra kölcsönzők,

mint takarékpénztárak, most éppen a legrosszabb időszakban vannak arra nézve, hogy náluk kölcsönt próbáljak, miután éppen most szökött meg Számváld, Emich ügylettársa, és rászedte őket, még nem is tudni, hány ezerre menő hamis váltókkal, miket napa nevére bocsátott ki. Itt egy ideig nehéz lesz pénzt kapni.

Gondold meg a mondottakat és légy szives a legczélszerűbben intézkedni; bízom irántam való jó akaratodban s reménylém azt egykor vissza szolgálhatni.

Nőmmel együtt csókolunk tégedet és kedveseidet otthon, mindnyájan egészségesek vagyunk.

Szerető testvéred
J Móric

[Címzés:]
[Tekint]etes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

RKomáromb.

158.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1856. okt. 7.]

Kedves bátyám Pest 1856 Oct. 7.

Azon négyszáz, 400 pftot, melyet mai napon Koncz Imre úr párdonyi eladott jószágunk árában véglegesen fizetett, szíves beleegyezésed szerint magam részére megtartottam, örökségi illetőségembe [. . .]ndót, mely felől e levelemet elismerő okirat gyanánt, te [. . ..]dre,

szerető testvéred
Jókai Móric

181

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK

[1856. nov. 9.]

Kedves barátom!

Gräfenberg nov 9^{én} 1856

El vagyok ragadtatva szeretetreméltóságod újabb bizonyoságtétele által s nehéz gondjaim, mellyek az utolsó időben csaknem agyon nyomtak, oszló félben vannak. Üdvözlöm az általad felfedezett Columbus-tojást s négykézláb kapaszkodom bele. Csak egy pár napi respiriumot kérek s azonnal küldöm a kívánt váltót. Némi stylaris nehézségeim vannak, mellyeket le kell küzdenem valami külbefolyás által, s mikre nézve leveled nem nyujt elégséges izét — hogy is hívják az Anhaltspunktokat? Tudod, hogy Kendey Géza és Kövessy Kálmántóli féltében annak idejében nem tettem a váltóból cenzurát, Beregszászi stallumomat pedig még mindig nem foglaltam el.

Legbiztosabb kilátásom van, hogy ez akadályok néhány nap mulva el lesznek háritva — addig is nézz körül a Jebuzeusok között, hogy az én viszontlátási, szabadulási ábrándjaim valahogy ismét vízzel ne váljanak.

Fogadd köszönetemet s kend be magad csak még egy csepp türöm-olajjal. Lévéén

igaz barátod
PA

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1856. nov. 19.]

Kedves bátyám.

Pest 1856 Nov. 19.

Zsigmondy Palival beszéltem: azt mondta, hogy Pesten semmit sem lehet ügyeink felől megtudni, kérdezősködjünk Bécsben; innen expediálva van a dolog. Én persze semmit sem értek belőle. Talán magadnak kellene felmenned Bécsbe;

én ugyan nem tudom, hogy ott mit kellene csinálnod? Te valószínűleg többet értesz hozzá. Azért tedd, a mit legjobbnak látsz.

Szomorúan értesültem legközelebbi leveledből a felől, hogy gyallai kis birtokunkra nem vállalkozott vevő. Ez rám nézve annyiban baj, hogy én itt igen kedvező alkuban vagyok egy házra, a mit már jó formán meg is vettem, s e végett számítottam az otthon történendő eladásra. Egy igen jó helyen épült egészen új házat, mely tehát tíz évig adómentes is, s addig javításra sem kell gondolni; s mely jelenleg 1300 pftot jövedelmez, alkudtam ki 18 ezer pftban. Az átvételnél le kell fizetnem négy ezeret, azután minden évben hármat. Az első fizetés teljesítése után a többieket saját erőmből is tudom teljesíteni. — A vétel világos előnyökkel kínálkozik, a mennyiben a ház nekem 7 1/2 perzentet hozna, én pedig ötöt fizetek a fennmaradó összegektől. Azért rám nézve csupán csak az a kérdés, hogy az első részletet valami nagy fáradtság nélkül le tudjam fizetni, e végett kérek, légy szíves még egyszer megkísérteni az alkut, s ha gyallai jószágunkra nem vállalkoznék senki, legalább a gyallai házat add el; — különben én most már attól sem volnék idegen, hogy a nyéki jószágot áruba bocsássuk, miután magam több hasznát tudnám annak itt venni. Kérek, a hogy lehet, légy segítségemre ennél a szándékomnál, s ha az alkút megállhatom, magad is pillants bele a dologba, hogy valami törvényes formaságnál, a mihez én nem értek, rá ne szedjenek.

Nekem most is nagyon sok dolgom van. Vállalataim mind jól mennek.

A küldötteket megkaptuk, csókolunk mindnyájan benneteket; mind egészségesek vagyunk, Jolán jár iskolába szorgalmasan és jól viseli magát. Adjon Isten rátok minden áldást.

Szerető tetvéred
J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly urnak
testvéri szeretettel
p.Komárom Ekelen

161.

VÁLYNÉ JÓKAY ESZTER — JÓKAI MÓRNAK
[1856. dec. 10.]

Édes Moriczkám!

Január 28-ra vagyunk Komáromba rendelve, én a Károlyt bizom meg, de te elmehetnél, ne csak maga vesződnék együtt jobban is végezhetnétek. Ezt a krumplizuzo mintát küldöm használd ha kell, a leírással együtt vagy ha a Károly nektek már vitt rajzoltasd azt le annak négyesögü a törője — de ez is jó — azt láttam hogy sokan nem ugy kezelik a krumplis kenyér sütést: azért hát mint birtam iparkodtam megmagyarázni — a mesét pedig tartsd magadnak. ismersz hogy én mindennek nagy feneket szoktam keríteni — ha kell még a disznoölés ideje tart hát a *boszorkánypogátsa* készítésre is meg tanitom a V.U. szerkesztőit és előfizetőit és még az *olvasoit* is. —

Hanem hamis ám a zuzája annak a Kakas Mártonnak is, mi itt vidéken egész áhítatosságal olvassuk azt a sok Ristori ditsőtést. K. Márton uram is bologat az ő öszbeborult tüskésrenyirt hájfejével akár tsak az öreg Varju János bátsi hogy „ere már aztán rá fér a ditséret” t.i. Ristorira — rá biz arra, — látjuk a Hölgyfutár mellett jött képen, ugyan rá férne egy köpönyeg — szegény nő a sok taps, virágfüzér, vers, majd elborította — csak hogy olyas mikkel nem lehet takarozni. Sokkal szebb lett volna egy pár üngöt-reklit-nyakkendő mit dobálni neki a mire látták hogy szüksége van — még mikor a Vasárnapi Ujság adta képét akkor elég öltözetes volt — csak már legalább

ingye volna! — rossz gazdasszony lehet. — Szegény magyar színésznők ha also szoknyájok himzése kilátzik a szinpadon — na tudja azt a skandalumot az egész ujságotlvaso világ — Nem látzik ennek az alsoszoknyája, de nints is sokkal jobban takarodszva mint a fürdőbe szállo Súsánna — Persze én nem értem a kosztüimöket provinciális oktondisággal. — Ti még megéritek a fővárosokban, hogy Móses világteremtését drámává, operává, balettá, forgatják és eljönnek a deli Spanyol és Olasz nők, s nektek elszavalják, eldanolják és eltántzolják abban az öltözetben, milyen főstményeket birunk Ádám Éva idejéből — lesz kelete a tügefalevélnék, de a magyar színésznő jól fölkösse az alsoszoknyáját

Isten aldjon meg beneteket — férjem marim szinte küldik wíves üdvözlötöket — csokoljuk nagy Rozát kis Rozát meg azt a gonosz tsont kis Jolánt a Geiza is ám — téged is ismételve csokol szerető

testvéred
Eszter m. k.

Pápa Dec 10^{én} 1856

162.

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK

[1856. dec. 17.]

Kedves barátom.

Pest, 1856 $\frac{17}{XII}$.

Mai lapodban elmésen rovatik meg, hogy a Nagy Tükör 1. füzete nem épen oly kérlelhetlen pontossággal jelent meg. Ha szeretsz számítani, vedd össze, hogy a Nov. 9^{én} ünnepelt vasárnaphoz következő *ötödik* vasárnap nem épen Dec. 14re esik e? a mikor e füzet *pontosan* meg is jelent s másnap szét-küldetett. Ha a Heckenast elleni hadjáratot azzal akarod megkezdeni, hogy egy jó barátodból, — minden alkalmas incidens

nélkül, — jó ellenséget csinálj; hát legalább ezt elébb izend meg, a hogy minden tisztességes háborúban szokás; ha pedig csak tévedés a dolog, hát akkor vonasd vissza azt az élczet, vagy mit?

Én általában szeretnék az egész háborúdban nem csak neutralis maradni, sőt lapodat csekély tehetségem szerint, a hogy tőlem telik, támogatni, de ha te az ellenkezőt ohajtod, az a te dolgod. Megvallom azt, hogy egész a gyávaságig irtózom ettől a háborútól, a melyben eddigelé jó barátságban, elvrokonságban, jellembecsülésben egymáshoz kapcsolt írók, a kiadók érdekében egymást agyabafőbe verni készülnek s regisztrálnak kölcsönösen egy irodalmi chronique scandaleuset, a minek kitalálásából hogy mi lesz a nyereség? arra irtózáttal gondolok s felelőssé teszem érte azt, a ki legelőször megindítja.

Szivem szerint mondom, a hogy ohajtok maradni

őszinte jó barátod
J Mór

[Címzés:]

T. cz. Pompéry János úrnak.
barátilag

Helyben

163.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

[1856. dec. 25.]

Kedves Jánosom

Pest 1856 25/XII

Igaz ugyan, hogy te nálamnál még lustább levélíró vagy, hanem ez nem gátol engem azon szándékomban, hogy én még is írjak neked levelet. Tudniillik Egressy Samu kegyéből egy szép népdalodat bírván, minthogy a tiltakozások most napi renden vadnak, nem bátorkodom azt addig kiadni, a míg

tőled peccátes levelem nincsen, hogy azt nem gátolod; természetesen a szokásos honorálás mellett. Ha tehát tilalmad nagyon ezen merényletem ellen, azzal siess, telegrafolj, mert nem állok róla jól, hogy a verset hevenyében ki nem találom adni. Iggyébiránt is csunyaság tőled, hogy nekem legalább minden második számba nem adsz egy verset; de bár legalább minden félsztendőben adnál egyet; javítsd meg magadat, kérlek.

Kedves családodat szívesem üdvözölve, kívánok mindnyájatoknak boldog ünnepléseket s vagyok tántoríthatlanul igaz barátod

Jókai Mór

[Címzés:]

Tekintetes Arany János úrnak
megkülönböztetett tisztelettel
Nagy Kőrösön

164.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

[1856. dec. 29.]

Kedves barátom Mór,

Kőrös, decembr. 29. 1856.

Egressytől nyert népdalomat miattam kiadhatod: én nem foglak azért se megnyilatkozni, se meg-Kakas-balladázni. Kívánatodra, hogy bár minden második számba küldenék verset — egyszerűen kimondom, hogy az, irányomban, „pium desideriumnak” is nagyon vérmes; kivált most, midőn karácsoni ajándéku minden szerkesztőnek megírtam, hogy ha *blazonos* reményben küldik tiszta példányukat, úgy akár meg is szüntethetik; mert én nem tudom, mikor küldhetek nekik valamit. Kakas-balladádon — akár te irtad, akár Sárosy — jól neveltünk, — én kivált igen hiv parodiáját látom benne saját ületlen balladáimnak, döcögő mértékemnek, ros asszonánczimnak stb. a mi engem nagyon mulattatott.

Tehát Pákh megérkezett s örvendék hallani, meggyógyultan! Add át neki szives üdvözlésemet, — de ha látni akar, tegyen úgy velem, mint Mahomet a hegygyel; mert én immobile quid vagyok. Karácsoni köszöntésedet új évvel adom vissza: adjon isten bő esztendő, mindenben a mi jó és szűket mindenben a mi rossz. Kedves családotat üdvözlöm, téged pedig öllelek, — s ha kezemre esik egy kissé meg is téplek!

barátod
Ajános mk

165.

JÓKAI — SZÉKELY KÁROLYNAK

[1856. dec. 29.]

Igen tisztelt hazámfia.

Kegyednek mai napon vett levelét azon ereklyéim közé tettem el, miket akkor szoktam elővenni, midőn pályám sötétebb óráiban vigasztalásra van szükségem. Felemelő bizonyítványa ez azon szeretetnek a közönség részéről, melynek birhatása rám nézve nagyobb élvezet bárminő anyagi jóllétnél.

A Kegyed által nekem tett ajánlatban nem csak irányomban, de az egész irodalom történetében páratlan szép és nemes adatot találok; s (részemről) rám nézve maga az eszme is annyit ér, mint annak kivitele, a mit nem tartok lehetségesnek. Hasonló gyűjtési felszólítások legelőször a politia tilalmán törnek meg: a mint történt az a magyar írók nyugdíj tőkájével, Obernyik siremlék gyűjteményével stb. Az ilyesmit agitationak, demonstrationak veszik s utját állják. Hogy Vörösmarty árváinak eddigelé titokban száz ezer forintjuk gyűlt össze, az egyenesen Deák Ferencznek köszönhető, ki főurainkat rábirta az áldozattételre. Itt pedig humanisticus cél volt: árvák számára gyűjtöttek, még sem kaptak engedélyt nyilvánosságra; mely

csetben a kicsinyek fillérei bizonyosan szaporítottak volna annyit, mint a nagyok ezerei.

Én tehát igen szívesen köszönöm mind azoknak, kik az eszmét megpendítették, különösen pedig dr Hajós János urnak és Kegyednek irántami forró részvétüket, s szívem szerint biztosítom önöket, hogy előttem maga a szíves jó szándék is éppen oly nagy beccsel bír, mint birt volna az ajánlott összeg; s hogy Kegyektől egy emlékebe adott könyvecske, vagy bármi legcsekélyebb értékű tárgy, vagy egy pusztá — legnagyobb értékű — barátságos szó is éppen feledhetlenül kedves, mint a világnak bármennyi számokkal kifejezett összegei.

E szíves köszönetemet nagyon tisztelt H. J. urral is közölvén, maradok Kegyednek és minden szíves jó akaróimnak

Pest 1856 Dec. 29

hő tisztelője
Jókai Mór

[Címzés:]

T. cz. Székely Károly
iskola igazgató urnak tisztelettel
Laczháza. Dömsöd.
Jókai Mór

166.

DEÁK FERENC — JÓKAINAK

[1856. dec. 30.]

Kedves barátom!

Pest Dec. 30^{án} 1856.

A Vörösmarty árvák részére Szabó György nevében hoztam küldött 212 f 49 xr köszönettel vettem.

Isten áldja

igaz barátja
Deák Ferencz

[Címzés:]

T. Jókay Mór Urnak

Édes Barátom!

Nagyon szeretem, hogy valahára komoly kérdést csinálsz abból a rettenetes ostoba ügyből, amit „semmiért” jól tudod, hogy nem én indítottam meg. Szeretem, hogy indítványba teszed, miszerint vessünk véget ez egyikünkre nézve sem szükséges és nem gyönyörűséges escarmouchenak, amivel csakugyan szebb dolog lett volna egymást mindjárt eleinte megkardoznunk. Nehogy azonban a végszámadásnál abban a hitben légy, hogy te engedsz el énnekem valamit, csinálók ide neked egy számlát, amit tetszésed szerint vehetsz tréfának is, komolynak is:

Soll	Haben
1. Én a Ráday-ügyben megtámadtalak téged helytelen heveskedésedért.	1. Te azért mindjárt a <i>nőmet emlegetted</i> fel, s gyanúsítottad <i>igazgatók iránti hízelgéssel</i> .
2. Én tettem elvéve egy pár ártatlan élcet <i>poétákra és kritikákra</i> .	2. Te azért <i>minden vállalatot</i> megtámadtad, apodiklice kimondva, hogy azok semmit sem érnek.
3. Én <i>legkisebb kiszámítás nélkül</i> , az ördög vigyen el, ha még más szándékból, mint egy művész barátunk hírének kedvéért, nagy zajt csinálók a <i>Mohácsi képből</i> .	3. Te ebben ahelyett, hogy saját érdeked terjesztését látnád, megtámadsz, mint goromba rablót, aki <i>Tomory esetéből kihúzza az ajándékot</i> .
4. Én bátor vagyok parányi véleményekét mondani a <i>Ristori-kérdésben</i> .	4. Te ebbe megint belekevered <i>nőmet</i> s rámutatsz, én ezt az ő ösztönzésére teszem.
5. Én azt sem tudom, mit nyomtatnak a Nagy Tükör borítékjára.	5. Te megtámadsz, hogy ott farszemet helyett megint rajz van említve s elátkozasz érte <i>negyediziglen</i> .

6. Én, ki a múlt évben vállalatodat többször nagy elismeréssel mutattam be a közönségnek, most hallgattam minden dologod felől.
7. Én megsokalltam a szakadatlan ingerkedést s adtam helyettük egy tréfás ötletet, amiben Neked sem jellemed, sem gyöngye érzelmeid sértve nincsenek s amivel készakarva bevártam, míg előfizetőid beérkeznek.
8. Én egy művet utasítottam vissza, ami hozzám *csakugyan* beérkezett s aminek szerzője bizony mondhatom, hogy veled sokkal jobb lábon áll, mint velem. Erős dolog volt részemről csupán az, hogy e mű visszautasítását nem végeztem privát úton, de tettem az ellenkezőjét azért, hogy veled tudassam, miszerint mindig vannak otromba emberek, kik becsületes ember civakodása közben örömet ajánlkoznak arra, hogy amit azok restellnek maguk megtenni, helyettük teljesítsék s akiket én éppen úgy felhasználhatnék a te keletlenségedre, mint te a jó Vadnajt az enyémmre.
9. Hogy nőd beteg, kit én a legnagyobb gyöngédséggel tisztelek, ezen én legőszintébb részvétellel sajnálkozom.
6. Te el nem mulasztál két hét óta egy lapot, melyben vagy reám, vagy nőmre vagy K. Mártonra, vagy legalább előfizetésére valami nevezetes élcet ne mondtál volna.
7. Te ezt paszkvillnak nevezted s hagytál nekem dolgokat mondani, amiknek nálam is nagyon *szabott druk* van.
8. Erre te egy igen alacsony tréfiával válaszoltál, mely tréfát én velem már régen tudattak azok az emberek, akik jelen voltak, midőn ezt te, Vadnay és B . . . kicsináltatok valamelyik kávéházban.
9. Az én nőm is beteg, két nap óta fekszik. Erre se igen elmés viccet alkalmaztál ma is.

Eddig a számla de dato 1856 Dec. 31.

Már most azt kérdem tőled, hogy mit akarsz tovább? Hiszed-e, hogy valami különbség marad fenn tartozásaink és fizetéseinkből? Ha hiszed, kívánsz-e annak kiegyenlítéséhez jutni becsületes lovagias úton? Én mindenkor szolgálatodra állok s sokkal kellemesebb dolognak találom, ha egymás bőrébe szabdalunk, mint egymás becsületébe. Vagy pedig akarsz, hogy tépjük széjjel a számadásokat s menjünk a magunk útján egymás mellett, ahogy tudtunk menni eddig, megbecsülve magunkat és másokat s egyedül irodalmi faktoroknak engedni át a versenyt? Én erre is kész vagyok. Akár az egyik, akár a másik expedienst választod, ezt nekem rögtön írd meg, hogy a táborozásnak még a jövő lapban vagy így, vagy úgy végét szakíthassam, s azután kérj bocsánatot kedves nődtől az én nevemben, valamint én is bocsánatot kérek az enyémtől, hogy olyan gondatlanok vagyunk, miszerint azokat, akiket szeretünk, írók feleségévé tudtuk tenni. Ez, úgy hiszem, mind a kettőnknek egy nagy bűne s mondhatom, hogy Laborfalvi Rózát nem jutott eszébe senkinek addig bántani, amíg Jókainé nem lett.

Válaszodat várom

Jókai

168.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1857. jan. 5—6.]

Kedves bátyám.

Pest 1857 Jan 5.

Ma (5/1) kaptam Zabolaytól levelet, a kire ügyletünket bíztam; a miből azt értettem meg, hogy míg mi 1200□ ölet számítunk egy holdra, addig ők minden adás vevésnél 1100□ot szoktak felvenni. Ennél fogva a mi 91 holdunk tenne 99 et.

Legközelebb Mészöly adott el épen ily számítással Halász Lázárnak földeket 170 pftjával a mi 1200□ ölesre <ara> számított arányban 185 forint volna.

Azt írja Zabolay, hogy az egy tagbani eladást nehezíti a földek szétosztott fekvése, ha csak azt egymás között Gózonnal ki nem cseréljük.

Azonkívül ugyan azon alkusz, kivel a ház<ra alkudozások?> végett közbenjáratok, ajánlkozott vevőt szerezni a jószágra; e végett jó volna, ha valami specificatio lenne a kezemnél. Azt is szeretném tudni, hogy Nyéken a házat is eladjuk e, és hogy mi lenne azon esetben ennek az értéke, s mit jövedelmez most?

Zabolay a héten (12én) bejön Pestre; akkor bővebben beszélhetünk egymással s ha én lejutok hozzád e hónapban, akkor legjobban elvégezhetünk mindent élő szóval.

Addig is csókolunk mindnyájan családoddal együtt.

Szerető testvéred

J Mór

U. i. Épen levelem bezártakor kaptam második levelet Zabolytól. Azt írja, hogy Erős Józsi ajánlkozott a vételre 1100□ ölt holdjáért 150 ftot ígérve *egyelőre*: azt mondja, hogy becstületes és jó fizető. A jövő héten be fognak jönni Pestre: az alku felől akkor tudósítalak s ha megegyeztünk, Komáromban együtt elvégezzük a többit.

1857 Jan 6.

J M

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

Komárom
Ekel

JÓKAI — RÁDAY GEDEONNAK [1857. jan. 12.]

Méltóságos gróf úr.

Kényszerülve érzem magamat méltóságodhoz azon bizalmas kéressel járulni, miszerint engemet a drámabíráói tagságtól felmenteni sziveskedjék. Azon okok közül, melyek nekem e lemondást elkerülhetetlenné teszik, leginkább elfogadhatónak találandja méltóságod munkáim halmozottságát, mely képtelenné tesz e kötelezettségem pontos teljesítésére.

Egyébiránt minden körülmények között méltóságodnak legőszintébb tisztelője lenni meg nem szünök s ohajtom, hogy alkalmam lehessen méltóságodnak a nemzeti színház körüli működéseiben bármikor szolgálatára lehetni.

Méltóságodnak

Pesten 1857. Jan 12^{én}

alázatos szolgálja
Jókai Mór

[Címzés:]

Méltóságos gróf *Ráday Gedeon* úrnak
a Nemzeti Színház igazgatójának
megkülönböztetett szeretettel

Helyben

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK [1857. jan. 14.]

Kedves bátyám

Pest 1857 Jan 14.

Ma volt itt nálam Erős Józsi a nyéki jószág fölötti alku vétett. A föltételek a mikben előlegesen, beleegyezésedet elvárva, megállapodtunk, ezek:

1. Ő ad az egészért 16000 pftot, maga viselvén az átíratási és egyéb hivatalos költségeket: még pedig f. é. Aprilisig 5000ot, SzentMihály napkor ismét ötöt, egy év alatt a többbit.

Én az ajánlatot elfogadhatónak tartom, te magad, körülményeid közt legjobban tudhatod, mennyire száll a földek értéke a termények árával együtt folytonosan; három esztendő előtt drágábban lehetett volna eladni, három múlva így sem adhatjuk el. Pesti alkuszok hallani sem akarnak 150 ftnál nagyobb árt holdankint s bizományban sem vállaltak el nagyobb kilátásokat; azt mondták, ha van 150 ftnál többet ígérőnk, gondolkodás nélkül adjuk neki.

2. Szücs Józival az árendás szerződést igazítsuk el. Ezt magamra vállaltam. Szücs Józsinak az a követelése, hogy mivel ő a szerződés megnyerése végett egy esztendei haszonbért nagyobb díjjal fizetett, e díj különbség neki vissza téríttessék. Ezt, végső esetben, magam vagyok kész viselni.

3. A jószághoz a házat is hozzá értette

Kérlek igen szépen, hogy ha dolgaidd végett érkezhetsz, légy szíves ez alku rendbehozatala végett, s ha nehézségeket találsz benne, azoknak elintézése miatt is, pár napra ide lerándulni, úgy, hogy azután együtt lemezhessünk Nyékre s ha lehet, az eladást létesíthessük. Utoljára is azt ismétlem, hogy jobb alkut sem magad, sem senki más, mostani viszonyok között e tárgyban alig hozhat létre

Ha jósz, nem szükség előre tudósítanod, mert én mindig otthon vagyok, de ha nem jósz, írd levelet és válaszolj valamivel hosszabbban, mint a hogy különben szoktál.

Csókolunk mindnyájan családoddal együtt, vagyok

szerető testvéred

J Mór

U. i. Légy szíves magadra vállalni Eszter tudósítását is e tárgy felől.

J M

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

recommandéc

p Komárom
Ekelen

171.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857. febr. 1.]

Kedves bátyám

Pest 1857 febr. 1.

Tegnap jöttem haza Nyékről, a hol Eröss Józsiával megkötöttem a szerződést. Az impurumot idemlékelem, a miből a föltételeket megolvashatod. Szücs Józseffel is kiegyeztem. Elvállaltam az általad is helyeselt utolsó évi régi szerződésre történt felyül fizetés visszatérítését, a mi tesz 300 pengőt. Szücs Józsi azonfelyül a hátralevő négy évre kártalanítást követelt; én mondtam neki, hogy törvényesen jogunk van a haszonbért az eladás által megszüntetni; ő erre azt válaszolta, hogy ugyan azon törvény szerint neki meg vizskeresete van rajtunk elmaradt haszonvételekért: kérdeztem tőle, hogy mire becsüli e haszonvételeket? Felelet: minthogy más haszonbérlok 8 fto fizetnek holdjától, ő pedig 6 ot, tehát elmaradt haszonvételei tesznek holdankint legalább három forintot; az négy esztendőre annyi, mint 1200 f. Én erre a <kiegy>pontjára az egyeségnek általad meghatalmazva nem levén, az alkudozást egyenesen a magam rovására kezdtem meg, minthogy jobban félek a pertől, mint a fizetéstől s megalkudtam Szücs Józsiával az általunk együtt fizetendő 300 forint visszatérítésén kívül <700> különösen nekem beszámítandó 700 forintban. Hogy ez a fizetés egyedül engemet terheljen, azt igen természetes-

nek találok, miután az egész eladás legfőképp az én érdekemben történt s e részben tőled ellenmondást nem is fogadok el: annnyival kevésbé, minthogy az ezt illető kötelezvényt *csupán én* adtam Szücs Józsinak; én pedig így is jól jártam vele, mert a vett házamért eddigelé 1500 pftal ígértek már többet, ha belevem volna eladni: de azt nem teszem. E szerint nekem is hasznom van a kárból. Szücs Józsi azután nekem átadta a szerződéseket mind a régit mind az újat s azt megszüntetettnek nyilvánította. Eröss Józsi magára vállalta, hogy az ugarok iránt vele saját rovására kiegyezzek. Mikor megvolt az egyezkedésünk, akkor Szücs Józsi azt mondta(m), hogy ha én azt hiszem, miszerint ő engemet most jogtalanul megkárosított, hát vissza adja a kötelezvényemet s ne fizessem neki sem a háromszáz forintot, sem a hétszázat; a mi[t] én nem fogadtam el, s ez újabb argumentum arra, hogy a hétszáz forint megtérítése csakugyan engemet terhel; mert a más rovására furcsa lett volna nagylelkűsködnöm.

Kérlek légy olyan jó, hogy e történetekről Esztit is tudósítsd. Sokkal jobb szerettem volna ugyan a formalitások végett, ha a bevégzett tény előtt birhattam volna megegyezését, de annyira biztos vagyok a közöttünk levő testvéri egyetértésről, s Eszternek irántam való jóakaratóról, ki tavaly, nem tudom honnan is előkerítette volna a pénzt számomra, hogy házat vegyek, miszerint legkevésbé sem aggodom, hogy a miben mi megegyeztünk, azt ő is helyesnek fogja talál(ja)ni

Az irományokat eredetiben addig, míg minden fizetés (rendben) meg nem történt, magamnál tartom, közelebb levén a színhelyhez.

Mikor a minap Pestre jöttem; csak a véletlen játéka volt, hogy nem Pulayval jutottam egy szekérre; hogy pedig ismét nem egy asztalnál ebédeltünk s nem egy waggonban utaztunk, az már az én hibám, mert annyira rosszul viseltem magamat irányában, hogy otthagytam asztalt és waggont, a hol engem talált s elköltözött szelidebb clímákba.

Mindnyájan egészségesek vagyunk, üdvözlünk, csókolunk mindnyájatokat. Jolán készíti a himzést Bóday néni számára; ki ha ott van már nálatok, őt is köszönts mindnyájunk részéről.

Szerető testvéred
J Móric

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly urnak
testvéri szeretettel R. Komárom

172.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAI ESZTERNEK [1857. február 1.]

Kedves Esztim!

Pest 1857 Febr 1

Annyi az írni valóm, hogy azt sem tudom melyiken kezdjem! A Jankovich háztelekre való alkum félbeszakadt; szerencsére, mert galibás viszonyok származtak volna abból.

Ahelyett meg vettem egy szép *kételemeles* házat a *Magyar utczában*, mely éppen a Károlyi- és Wenczkheim kertek szomszédja; kilátással zöld fákra és füvekre.

A ház, harmadéve épült, s így nem csak az a baja, hogy még új, hanem az is, hogy még nyolcz esztendeig nem kell érte adót fizetni. Mostani jövedelme, 1200 forint. Az ára volt 18 000 frt., amiből most le kell fizetnem hat ezret (ebből ezret már át adtam az aláíráskor), azontul minden félesztendőben két ezeret.

A nyáron reménylem, meg lesztek elégedve bölcs választással, a mikor muthatnak [így! multhatatlannak?] tartom hogy benneteket a „*Hôtel Jókai*” falai közt tisztelhetünk.

Jószágaink eladásai közül, a gyallai nem sikerült, a banai pör alatt van most is. A komáromi házakat nem igen keresi senki. Így nem volt kilátásunk arra, hogy valamit pénzzé tehessünk.

Ekkor a nyéki jószágunkra kínálkozott alkalmas vevő: **URÓ JÓZI NYÉKRE** költözvén, minthogy ő meg a sismándi jószágát szeretné Nyéken bírni; alkuba ereszkedett velünk, ottani birtokunk iránt.

Mi e felől (Károly is, én is) írtunk neked, amire te nem feleltél. Elmondtuk, hogy a jószágért tisztességes árt ajánlanak, hogy a földek ára a gabonával együtt csökkenni kezd, hogy mind a hárman több hasznát vehetjük a pénznek, ami a keletünkben van st. Vártunk, vártunk, mindhiába, most aztán úgy jártál, mint a palócz legény, a kinek akkor mondják meg, hogy megházasodott, mikor az asszony is ott van a háznál.

A jószág eladás iránt megkötöttük az alkut. Károly nekem azt az utasítást adta, — *(Itt az alku lefolyásdt és az eredményt ismerteti.)*

Illett volna ugyan, a törvényes formások végett, hogy a te meghatalmazásodat is bevárjam, de miután az idő sürgős volt, kénytelen voltam magamat azzal a bizalommal megnyugtani, miszerint te, éppen olyan igaz részvétellel viseltetel irántunk, mint mi te irántad, s azzal a meggyőződéssel fogadod eljárásunkat, a mivel helyeslek minden lépést, amit te és Károly tennétek nélkülüm.

(A levél többi része az eladás módozataival, az árral s több effélével foglalkozik.)

173.

JÓKAI — NYIRI JÓZSEFNÉNEK

[1857. febr. 3.]

Tisztelt nagysád.

Van szerencsém nagysádnak a jövő évnegyedi házbért szennel megküldeni. Egyuttal tisztelettel jelentem nagysádnak, miszerint saját magam házat vevén, jövő Szent György napkor oda kívánok átköltözni s e miatt a nagysád házábani lakást fel

kell mondanom; nehogy azonban e miatt nagysádnak a jövő kiadásra nézve kellemetlenségei támadjanak, gondom volt rá, hogy a szállást akkorra kivéendő félt ajánlhassak, aki is Török János ur; minthogy azonban neki csak a szállás első felére volna szüksége; ha nagysád hajlandó azt különválasztani, legyen szives velem tudatni annak részletes árát.

Egyébként maradok különös tisztelettel

Pest, 1857. febr. 3. nagysádnak őszinte tiszteelője
Jókai Mór.

[Címzés:]

Tekintetes *Nyiri Józsefné* asszonyságnak
teljes tisztelettel

Helyben

174.

SZONDI LÁSZLÓ — JÓKAINAK [1857. febr. 9.]

Kedves Móriczom!

Már én a múlt évben egy töllünk Pestre ment úrral, küldtem Levelt Öcsém Uramnak; egyszersmind a Nagy tükörre is az elő fizetést megküldtem: de az én jó Uram, csak hamar kéntelen lévén visszajönni, az én dólógomban nem járhatott s nem is járt el. Póstán küldöm azért az elő fizetést a Nagy tükörre: reménylven, hogy a kit én mindég szerettem s most is szeretek és tisztelk, nekem ezt minél előbb meg küldi. Sem Komáromról s benne Károly Battyáról s másokról, sem Pápáról az én jó és kedves Komámról Vály Ferencz úrról és Eszter nejeről s Mari kis Leányokról semmit sem tudok: ha ír nekik és beszéll velk, szíves köszöntésemet, tiszteletemet adja által. Kedves

Nejét, kit Debreczenben <olvashatatlan szó> vólt szerencsém
lítani igen nagyon tisztelje. Magamat szeretetébe ajánlva mara-
dok

Kedves Öcsém Uramnak
Nagy Kállóban Febr. 9^k 1857.

az a ki régen vóltam igaz
szerető és tisztelő barátja
Szondi László mk.
Lelkész.

175.

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK

[1857. márc. 21.]

Tisztelt barátom.

Debreczeni munkáját velem 1853 ki Májusban ismerteté
meg gr. Mikó Imre ő mlsga, ki azt az elhúnyt papirosos ládája
tenekén fedezte fel s saját kezűleg lemásolgatá. A mutatványt
a Délibáb szinte 1853 nyarán hozta, de hogy melyik hóban,
arra meg nem esküdhetem, miután semmiféle olyan dolgot
nem tartok magam körül, a mit valaha irtam, vagy kiadtam.
Az egyetemi könyvtárban bizonyára meg van.

Legnagyobb tiszteletem mellett maradok Kegyednek

Pest 1857 $\frac{21}{3}$

őszinte barátja
Jókai Mór

[Címzés:]
T. cz. Toldi Ferencz úrnak
teljes tisztelettel

Helyben

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK

[1857. ápr. 14.]

Sem kertet nem árok, sem dinnyét nem vetek, ez még mind korán volna, Kakassal sem törődöm, Decameront sem írok, nagy tükörbe sem nézek, adomákat sem gyűjtök, Beöthy Laczival sem tudom mit akarsz; regény folytatás is van *átkozottul* elég készen nálam, nem is pénzkérdés az, a mi végett azt eddig nem küldém, hanem ez. 1.) Szeretem, ha *abban a compániában*, a hol együtt darálom az irodalmi kukuriczát, *megbecsülnek*; 2.) ezt a megbecsülést pedig nem tapasztalom sem a *Pesti Napló Kiadója*, sem *annak szerkesztője* részéről. 3.) Most, miután te a magad részéről kimondtad, hogy ezzel a megbecsüléssel *nem is tartozol*, s én neked nem vagyok egyéb egy fel-fogadott napszámosnál, a helyzetekkel tisztában levén, igen is kötelességemnek tartom *ezentul minden hétköznapi* elküldeni napi rátámat hozzád. 4.) Vigasztallak, hogy csak most az egyszer leteljék rólunk ez az *angaria*, hasonló kellemetlen viszonyok nem fognak többet megújulni közöttünk

Pest 1857 $\frac{14}{4}$.alázatos munkásod
JM

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857. ápr. 20.]

Kedves bátyám.

Pest 1857. Ápr. 20.

Ma este küldte ide hozzám Cséry a Sággy perben történt végiratát a felperesnek, hogy veled közöljem. Miután azonban e hó 23ra annak már vissza is kellene jönni Komáromból;

411 a legjobb esetben sem tartottam lehetőnek, hogy ezt az utat megtehesse 3 nap alatt oda és vissza, a te véleményed minden esetre későn érkezvén a válasz adásra. Ha jónak látod, nyere le személyesen. Én magam beszéltem korábban Ágostonnal s ő azt mondta, hogy fel van hatalmazva a felperesek által velünk kiegyezkedni azon az alapon, a mit te ajánlottál. Utasított, hogy értekezzünk e tárgyban Halasyval: kért, hogy egyuttal Pulayt is vegyük rá, hogy ő is egyezzek ki hasonló feltételek alatt; a mi anecdotának igen jó; nem tudja, hogy éppen Pulay miatt vagyunk készen az egyezkedésre; mondtam neki, hogy mások hajlandóságairól nem felelünk, ha a miénkkel beéri, arra alkudhatunk; végre erre is ráállt és ígérte a mi jószággrészünknek fele árát: már most tedd te, a mit legjobbnak látsz.

E napokban fizetett le Eröss Józsi ötezer pengőt nyéki jószágunk árából, a mit én szíves megegyezések mellett házam vételárába fizettem; s mely összeg átvételéről és hova fordításáról e soraimmal tudósítalak.

Czere Béni felkért, hogy kérdezném meg tőled, nem akard-e a gyallai házat külön, a jószág nélkül eladni, ő megvenné? Válaszolj e kérdésre.

Pünkösöd felé várjatok bennünket, ha Isten engedi, okvetlen elmegyünk, addig is reményilem, hogy találkozunk még veled.

Jolán jól viseli magát, nő erősen, és tanul egy kicsit, vele együtt a többiek is mind üdvözölnek téged és a tiedet; nekem csak apró bajom volt a napokban a poliszíával, meg mindenféle párbajos emberek dolgainak az eligazításával, legnagyobb bajom pedig az, hogy Juniusban átveszem a Magyar Sajtó szerkesztését. Addig ennek titokban kell maradni.

Áldjon meg az Isten, csókollak mindnyájakokat

szerető testvéred
J Mór

178.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1857. ápr. 26.]

Kedves Esztim.

Pest 1857 $\frac{26}{4}$

Nagyon megörültem az én Kedves Mari hugom emlékének, hanem azért nincs vége a Pápára menetelünknek; ha csak valami rendkívüli baj nem rohan meg, a pünkösdi ünnepeket Nálatok fogjuk tölteni; ettől még az sem tart vissza, hogy Júniustól kezdve én veszem át a Magyar Sajtó szerkesztését.

Tegnap és tegnapelőtt költöztem *bele az én házamba*; a hurczolkodás örömei — negyednapos esőben — illően mérsékelik a fölötti bánatomat, hogy már ezután nem változtathatok szállást minden esztendőben kétszer.

⟨Szucs⟩ Erős Józsi teljesítette eddigi kötelezettségeit; a többiről majd élő szóval. Addig is csókolunk mindnyájan mindnyájatokat,

szerető testvéred
J Móricz

[Címzés:]

T cz. Vály Ferencznének
testvéri szeretettel

Pápán

179.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1857. júl. 28.]

Kedves Esztim.

Pest 1857 $\frac{28}{7}$.

Még nem mentünk el Füredre, de Róza elsőben (Aug. 1) készül indulni, minthogy szabadság ideje 12^{kén} letelik és így rokén megint vissza kell jönnie. Én azonban ⟨hogy⟩ Aug 5^{éig}

itt bevárhatlak, ha addig úgy intézhetitek a jövetelt, hogy 5^{én} már utban is lehessünk Füredre, különben én nem mehetnék oda, mert arra számítva, hogy még Juliusban eljöttek, úgy egyeztem Pákkal, hogy ő meg Aug. másik felében mehessen haza, míg másfelől Rózának nyakrafőre Miskolczra kell menni a színház megnyitására, mely szinte Augustusban történik; ha tehát 2^{án} Ekelre mentek, 3^{án} Pestre jöttök, 4^{én} itt maradtok, 5^{én} jöttök Füredre, akkor együtt utazhatunk; más esetben csak abban van válogatásom, hogy vagy elébb elmenjék, vagy itthon maradjak, mert hó 10^{én} megint vissza jövök, hát csak egy pár nap látom Füredet; a mit itthon a panoramából is kielégíthetek. Abban az esetben, ha nem volna kivihető Pesten való találkozásunk, a mit még odáig levél útján tudatlatsz velem, szállásunkat úgy hagyom rendben, hogy azt el foglalhassátok (Magyar utca 21 szám) a kulcsainkat megkapjátok a második emeleten Pepinél (két hét óta Szerdahelyi felesége, a mit különben megirt már a Hlgyftr). Arra nézve, hogy Marit micsoda mesterhez add? csak egy tanácsot tudok adni. Olyan embert, a ki<hez>re felnőtt leányt aggadalom nélkül lehet bízni, nem igen ismerek többet egynél, minthogy Barabás nem vállalkozik rá, nem is lakik családjával a városban. Ez az ember a mi Petrics Sománk, a kit ti is jó hírből ismertek, s a ki most is olyan szelíd becsületes ember, mint volt, s boldog házas életet él. Addig beszélek vele e tárgyban. Lakása a Halpiacson van 2 szám alatt 2 emeleten. Más embert nem igen ajánlok. Én szeretem a művészeket, de arra nézve, hogy az ember a leányát rájuk bizza saját felügyelete nélkül, nagyon szabadelvűek. Tehát vagy Petricsnél hagyd Marit, vagy várd meg, még mi visszajövünk, s hagyd nálunk, és járasd hozzá a mestert . . . Tertium non datur.

Még egy baj van. Ha együtt akarunk menni, ugyancsak netve megírd ám, hogy mikor és hanyad magunkkal? mert arra a napra rettenetesen praenumerálni kell a gyors kocsin, különben napokat várhatunk, míg üres hely akad. Hát Füreden

rábízta e valakire, hogy szállást szerezzen? ha nem tette, akkor jó volna, ha erről meg Róza gondoskodnék. De hogy is hagyta ilyen utoljára a levélírást? Látod, kénytelen vagyok veled telegráfon pörlekedni, hát csak siess, hogy pörölhessünk minél előbb élő szóval; addig is csókolunk mindnyájatokat, s köszöntjük az ismerősöket.

Szerető testvéred

J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Vály Ferenczné asszonyságnak
testvéri szeretettel

Pápán

Sietős!

180.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857. szept. 29.]

Kedves bátyám.

Pest 1857 29/9

Ma kaptam <Szücs Jo> Eröss Józsitól levelet és pénzt. Azt írja, hogy a határidőre csak 2600 pengőt tud küldeni s kér a többire haladékat *Dömötör napig*. Szeretném, ha eljönnél, részint ezt a pénzt átvenni, részint az utóbbi kérésére válaszolni; Csókolunk mindnyájatokat

szerető testvéred

J Móric

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komárom

Ekelen

Jókai Mór

recommandée

181.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857. nov. 8.]

Kedves bátyám.

Pest 1857 Nov 8.

Itt küldök az Eröss Józsitól átvett pénzből 1100 pftot neked, 300at beleegyezésed szerint magamnál tartva; ő maga nem volt itt, tehát egyebekről nem végezhettem vele; de levelében ígérte, hogy a mulasztás okozta költségeket megtérítendő mihelyt feljön.

A megbizást ezennel küldöm s részemről beleegyezem, hogy Sághiékkal aként egyezhess, hogy mint minimumot banai jószágunkért 2250 pftot adjanak. Veszett fejsze úgy is az egész.

A komáromi házunkra nézve, mint szóval is mondtam, beenyugszom, hogy azt te magad 3000 pftért tarsd meg s részemről mindenfél[e jobbra] fordulható risicórol lemondok ezt illetőleg; azt kérvén csupán tőled, hogy kölcsönös egységünk megtétele, nekem 1000 ftot a nyéki jószágért fizetendő utolsó részletből engedj átvenni.

Egyébiránt mindnyájan <olvashatatlan szó> üdvözlünk mindnyájatokat,

szerető testvéred
Jókai Mór

182.

JÓKAI — SZÁSZ KÁROLYNAK

[1857. nov. 16.]

Kedves barátom.

Pest 1857 $\frac{16}{11}$

Nőm szépen köszöntet s köszöni általam, hogy Cleopatra lefordítására szíves voltál ajánlkozni, azt hát csak fordítsd; — azonban ha még a decemberi jutalomjátékára el akarnál

készülni vele, úgy a darabot még e hóban kellene leküldened, mert itt is sok apró előkészület kell hozzá. Ha tehát ez az idő rövidege miatt nem történhetnék, légy szíves bennünket e felől eleve tudósítani, hogy valami más bitangbankószáló darab elfogása után tekinthessünk:

Egyebekre nézve nőm szíves üdvözlete mellett maradok

szerető barátod

Jókai Mór

[Címzés:]

Nagytiszteletű, tudós

Szász Károly, református

lelkész úrnak barátilag

Kún SzentMiklós

183.

ASZTALOS MÓR — JÓKAINAK

[1857. dec. 30.]

Igen tisztelt s szeretett Mór bácsi!

Ime a csapás, mely családunkat már már folytonos aggodalomban tartá, bekövetkezett! —

Szegény atyám iránti kegyelet teszi kötelességemmé, hogy eme szomorú lapot soraimmal kísérjem; mert hizelgés nélkül legyen mondva, Mór bácsi volt az, kit szegény megboldogult gyakran a fiatalok példány képeül állított eleibénk; s kire gyakran gyakran ismétlé eme magában véve kevés, de talán emlékezve anyám jellemére, sokat jelentő szavakat: *derék fiatal ember!* azt hiszem kedves Mór bácsi is részvételt fogja olvasni e sorokat; mert mondhatom, hogy egyik tisztelőjét és pedig nagy tisztelőjét veszté el benne; már pedig bátran bevallom, hogy habár a világ előtt nem igen fontos is atyám becsülése, de ki őt annyira ismeré, mint Mór bácsi, legalább

lelkének rosszul nem eshetik és nem eshetett atyám tisztelete és becsülése. —

Tartsa meg hát kérem őt emlékében, mint a mily tisztán űrzté meg atyám az ön emlékét; tartsa meg kérem családunkat is jó emlékezetben, mi is örökség gyanánt őrizzük meg a tiszteletet s kegyeletet ön iránt; s büszkék leszünk mindenkör, ha magunkat is mindezekre érdemessé tenni tudjuk. —

Írdes Anyám tiszteletét s a magunkét küldöm, én is kívánva a legszébb s legjobb örömöket maradok tisztelő s szerető öcscse

Komárom Dec. 30. 1857.

Asztalos Mór

184.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1858. jan. 26.]

Kedves bátyám.

Pest 1858 $\frac{26}{1}$

Itt küldöm az illető okiratokat. Iszonyú időbe kerül az, míg egy ilyen egyszerű iratot ki lehet kapni a nagyságos némettől, annyi pecsétet ütött rá, mintha kilencz falut adományozott volna. Tanúk aláírása nem volt szükséges, miután ismernek a törvényszéknél; — ez oda van írva.

Adjon Isten sok szerencsét ez egyességhez nektek is, azonkívül pedig minden jót ebben az új esztendőben, csókolunk mindnyájan; Jolán csakugyan tud már olvasni. Róza megy Jövő hóban Debreczenbe vendégeskedni.

Isten veled.

 vagyok
szerető testvéred
J Móric

U.i. NB. Ha nem akad Komáromban ember, a ki azt a hivatalos aláírást el tudja olvasni, hát mond meg neki, hogy Csampának híják a jó embert. Bizonyosan szégyenli a nevét, azért írja olyan csuful.

JÓKAI — PESTY FRIGYESNEK

[1858. ápr. 11.]

Tisztelt honfitárs

Bátor vagyok kegyednek Rózsaági urat becses figyelmébe ajánlani, mint kinek sokoldalú képzettségét ismerem s bármely journalistikai feladat betöltésére teljesen képcsnek találom.

Pest 11/4 58 maradván kegyednek őszinte tisztelője
Jókai Mór

TELEPY KÁROLY — JÓKAINAK

[1858. ápr. 28.]

Szeretet Moricz Batyám. Roma April 28^{di} 1858.

Rég nemirtam, s hogy most irok ezenis csodalkozhat, — mert csakis véletlen dolog hogy olly tárgyam jöt melly megérdemli a levél papirt s aposta költséget s mégis kérdés érdekes leend e hirlapjának.

Ligeti Antal. Tájfestész. Grof Karolyi István pártoltja tegnapelöt e folyo ho 26 dikán indultt el hazankba vissza térendő 4 évi távolléte után kiis a nemes szívű grof költségen utazot keleten Sicillia⟨ban⟩ és Olaszhonba. Szinte e Ligeti barátom által fog kapni két fa meczvényt, a magyartörténetből ábrázolván Zsigmond király koronáztatását. E jelenetet a Sz: Petertemplomanak fő brodz ajtaján levő Dombor mű után; melly is 1440 ben 4 dik Jenő Pápa atal keszitetett; rajzolta, s Noack jeles fametsző által fában vesette *Hán* történeti festő, s pesti hazánkfiya kiis e targyal ohajtot Vasarnapi hirlapjának kedveskedni. Díjazásanak fejében általam kéri ha e hirlap megkuldésével egy darabb időre szerencsételné s ha talán 3/4 vagy

1/a évi újság küldés nagy aldozat volna csekély munkájának fejében, úgy legalább az említett fa metszetből két nyomatot küldene az én nevem alatt, hogy így mind a metsző mind ő a rajzoló birhassák munkájokat.

Apáty Thán Mor (Ó Becseröl) ki szinte egyéve multt hogy Roma lakossa e napokba vegezte be Sz. Mária Születését ábrázoló nagy oltárképet mellyen szembetünően latszik azon haladas, mellyet olly rövid időalat tett it, a Hisztori festeszet hazájában, E szép mű Hazánkba utazik, Grof Karolyi Gyorgy Kompot nevü jóságára, mellyet miután a község rendelt meg igen silányul van fizetve.

Szoldatitcs Ferencz Veszpremi Hazankfija kimár több év óta hazáját elhagyta, s most jelenleg it lakik több munkai közül mellyek nagyobb részint Angliában mennek Hazák felé is utazd egy a Veszpremi Püspök Partfogyja számára. E talan olly kevésbé ösmeretes jeles művész ki magát egészen a régi Classicus modoru Historia festeszetre szentelé. jelenleg is két szép kincset küldé idegen hazában melly a szegény magyarorszagban igen elérne. De nem egyedül van ő it kinek munkáit idegen nép tudja becsülni s igyekszik birni, it van Sátoralja Ujhelyből Engel Jozsef ki szinte hazankat már 22 éve hogy elhagyta, ezen eveknek feletét Londomba a masik reszet it Romában töltvén. Nagyszerü rendeleteket végez Anglia részére mellyek közül az utolsó előti küldemenyis Victoria Brit királynőé volt. (Albert Herczeg által rendelve) Most vegezte Colosalis nagyságba Achilles csatáját az Amazonok ellen azon jelenetet Abrazolva midön Penthesella Amazon királyné. Achillestől megsebesülve annak karjaiban dül — egy amazon által tartva még, roskado alakja ez szinte pár hetmulva rendeltetése helyére Londomba utazik. Lehetetlenség hogy onzébe nejusson illyenkor bár kinekis azon folytonos sopánkodás, mellyet szegény hazai művészetunk felet nemritkaság hallani, s megis különös hogy azon keveset mellyel bir megcsak nemis ösmeri vagyha ösmeri is foglalkoztatásba nemtatja

különösen a szobrászatot illetőleg. Alexi Károlyt ki ösmerte, művészetében a nagytehetséget s jelesseget lehetetlen hogy megtagadja, s mégis midőn vérmes remenyektől táplálva hosszú cvek után vissza tért hazájában, két kis munkáját Corvinus Matyást és Maria Thereziát (Brozban) Alairási iv utján volt kéntelen megkezdeni, s mint akkoriban halatszot meg az alairottak sem teljesíték kötelezetsegöket, ezenkivül Hegedus Kolozsvári tanár Broz melszobrán kivül, hogy rendeleti lettek volna, a kozonség mitsem tud, Szomorú helyzete végulis oda kényszerité, hogy hazáját ujolag s tán orokre elhadja. 1850^{ben} elis utazot magaval vivén a részvetlenség fájdalmát és szép tehetségét, hátrahagyva nemzetetlenk cserében par kis munkáját és a szégyent, mellyet a művészet iránti reszvétlenség vadanal meltán erezhet.

S bár csak egypár munkajit birhatná a haza a jelessebbjainek nemis privát egyenekről szolva de legalább Nemzeti Muzeumunk, — de még csak enyi sem történik vagyhát egyébre neis kellessek számitanunk minthogy halalok után tán hagyomanyoznak egypár művet a muzeumnak. mint nem rigiben történt. Jo volna talán megemlékezni az elokról s nem felejteni hogy Berlinbenis él egy igen jeles Hazankfija Kiss e kitűnő magyarszobrász munkait a Francia és Brit Birodalom s egész nemet ország ösmeri. Ki az utolso Francia nagy mü kiállításban volt lehetlen hogy Colosalis Sz György bronz Szobrát ne csodaltá volna. utolso munkai a Francia hirlapokbanis megjelentek fametczetben s egy szép Broncz grupja a Berlini Nagyképcsarnok előtt diszeleg Cornelius frescoi alat. E Jeles művészt mindenki ösmeri csak saját nemzete nem, s ő is elfelejtve nyelvét csak ket dologrol lehet reá ösmerni kupakos cserép vagy tajték magyar pipájáról mellyek elvalhatlan barátjai és Neveröl mellyet megtud magarazni hogy mit tesz a Magyar Kiss idegen nyelven. — Valoban helyyes oka van nevehez magyarazattal jarulni mert még ő a magarnak Kiss mert ösmeretlen, — ugy leforditva nevét, idegen ajkak

multán hijak — Nagynak. Valjuk meg tehát kezecinket zsebunkre
teve hogy akor midőn a művészet csekély hazánkban úgy talán
nem annyira a tehetség s több tekintetbe a művészek hijányoz-
nak, hanem a partolás és pénz.

Befejezeseül levelkémnek nem veendi rosznéven ha kiterék
a felvet tárgyból s egy legujjabb s leggyorsabban feherítő szer
receptjét küldöm el, megvallom, hogy ez nem saját talalma-
nyom hanem egy derék hazankfijáé ki keleten utazván elbesze-
léséből csempésztem ki. Ligeti barátom több részleteket soroz-
ván el keleti utazásából egyszer megemlíté hogy arabs kalauza
tovább menni nem akart, s tolmatsa által hasztalan ösztönöz-
tetvén arczul csapta, magatul következet azon kérdést tennem
ha valjon nem vetté maganak elegtetelt a homokpusták tuzes
vető szabad fija, erre egész elragadtatással azt felelte. *Micsoda
elégítetlt?* — *De úgy megijedt hogy ojan let mint a meszeltt fal*
Hogy a tenyérel beadot vagy átadot orvosi szerek segitenek
több tekintetbe ez már reg nem titok — de hogy a fekete
Arabs börit meszeltt fallá változtatják már ez egészen új.

Ligeti a jövő Majus ho 15 diken fog megerkezni Fotra tehát a
lametszetet surgesse batyám kulomben képes a legelső ironak
kivel találkozik odaadni —

Tiszteelve egész csaladjat
maradok szeretve
Telepy Károly

187.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1858. jún. 17.]

Kedves bátyám.

Pest 1858 Jun 17

Nagyon szomorító leveledet csak ma kaptam, mert kinn
voltam a sváb hegyen; mihelyt érkezem, legfeljebb egy pár
nap mulva, sietek le hozzátok s akkor majd beszéljünk róla,

hogy miként lehetne a megtörtént kárt Isten segítségével tőrhetővé tenni? Ha vasárnapig írni akarsz, addig még leveled itthon talál. Nem lesz e szükséged *muhar*, vagy egyéb nyári vetőmagra? ha talán néhol úgy megromlott volna a vetésed hogy <újra> fel kellene szántatni? írd meg, akkor viszek magammal.

Nekem most itthon sok sürgetős dolgom van, épen most kaptam végtére engedélyt egy heti lapra, olyan tartalommal, mint a Nagy Tükörc, a mitől sokat remélek; ahhoz kell sok előkészületet tennem, de azért okvetlen szakítok annyi időt, hogy meglátogassalak.

Mi mind egészségesek vagyunk, s csókolunk benneteket; az általad küldött lisztet megkaptuk és köszönjük, áldjon meg az Isten s pótolja vissza, a mit elvett tőled.

Szerető testvéred
J Móric

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

Ekel

per Komárom

188.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

[1858. aug. 25.]

Kedves barátom, Mór! Nagy-Kőrös, aug. 25. 1858.

Szives megemlékezésed köszönöm, — hogy jól esett, mutatja az idezárt bolondság, melyért megerőltettem invalidus műzsámat. Ne nézd te annak gyaróságait, nézzed csupán a jó akaratot, s ha az *üstökös* az ilyet beveszi, add oda neki, persze *név nélkül*, a mint van; mert nem tartok számot sem az írói

dicsőégre, sem egyéb „accidentiára” mit az ilyes compositio
eredményezhet.

Kedves nődet lelkemből üdvözlöm, téged pedig csókol
szere

barátod
Arany János

189.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1858. szept. 14.]

Kedves bátyám.

Jövő pénteken megyünk hozzátok Rózával és Jolánnal. Én
a múlt hetekben nem jól voltam: vért köhögtem és még a
napokban is vértolulásaim voltak; hanem most már jobban
vagyok; az aranyerem megnyilt, azt hiszem ez okozta a vér-
köpést is, mert a mellem nem fájt mellette.

Most nagyon keveset dolgozom, azért legjobban ráérek
látogatni; ha elmulasztanám, nagy bajomnak kellene lenni.
Brő Józsinak ma írtam, hogy okvetetlen készen legyen a fize-
tésel terminusra.

Csókolunk mindnyájatokat Esztiékkal együtt; ha várni
fognak Komáromba, igen jó lesz. Isten áldjon.

Szerető öcséd
J Mór

P. 1858 $\frac{14}{IX}$

[Címzés:]

T.cz. Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

recommand[ée]

üregtős Rév Komárom Ekelén

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1858. okt. 9.]

Kedves bátyám.

Minthogy Eröss csütörtökön délig nem jött bc, én délután kimentem hozzá: a kedden hozzáírt levelem recepisséjét még akkor kapta. Pénzt nem adott többet 1000 forintnál, ebből küldök neked 400 ftot; a többi engem ment meg az adó és bélyegérti executiótól, a mit így csak napról napra halogattam: 21én kapok magány úton 200 ftot, ha sürgető szükséged van rá, azt akkor elküldhetem: írd meg. Egyébiránt sollicitáld másfelől Sághynét s pótold vele, a hogy lehet, saját hiányodat, mert Eröss csak November első napjaiban fog ismét fizetni: kétezerrel biztatott, de én 3000 et kívántam tőlc; megígérte, hogy előteremti. Az utolsó részleteket és kamatokat pedig csak jövő Martius végire kaphatjuk meg.

A status kölcsön felől annyit tudtam meg, hogy <Eröss> Szücs Józsi még 22 krajcárt akar tőlünk visszakapni, a zsidó pedig 41 pftot. Ha érted, magyarázd meg, mert én nem értem.

Leveledet kaptam, számításod jól van: csizmaidat holnap küldik a postán. Áldjon meg az Isten, csókolunk mindnyájan benneteket, én holnap utazom s 21 én jövök vissza.

Pest 1858 $\frac{9}{X}$ Szerető öcséd
J Mór

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1858. nov. 8.]

Kedves bátyám.

Pest 1858 $\frac{8}{XI}$

Minthogy Eröss ez ideig se nem írt, se maga nem jött, kénytelen voltam megint elmenni Nyékre; tegnap jöttem

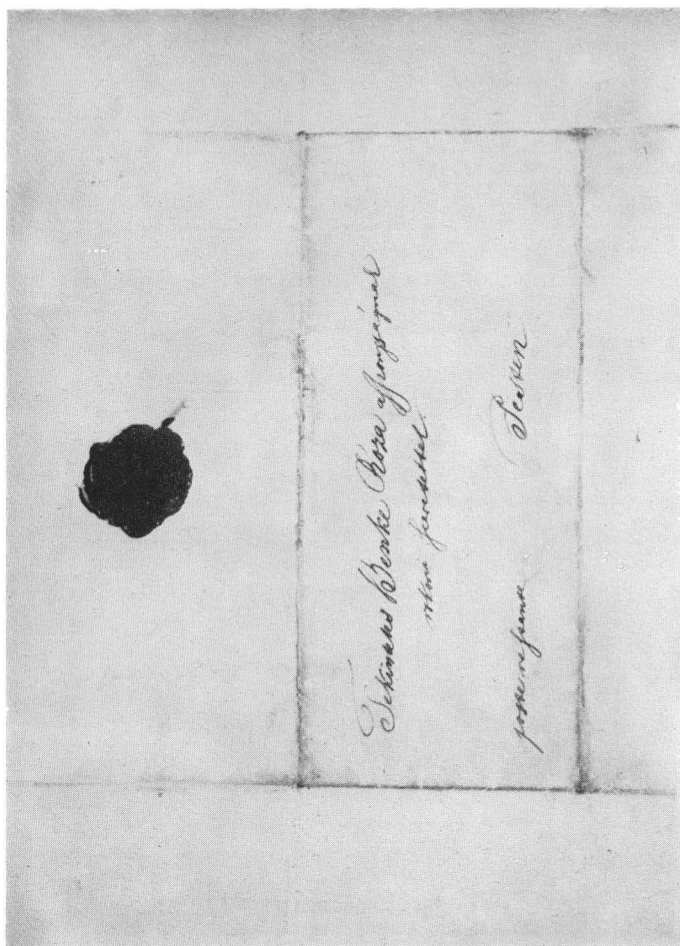
Nádorok 1849. szept. 10.

Kétes barátság

Mint kőbe a galambfészék, úgy fogadtam kétes levelet. Ezen megjá-
rást az én tudat: hogy nem vagy annyira becs, mint a nagy
jéltudat. De más oldalról nagyon levisi nem néve az: hogy
újgondos végrend nem lehet s még vállalkozni válogatani.
Levél kénytelen. Nem bírály napig nem foglak látni. Ezen
ben most is csak arra lehet: hogy ha valami fog, vagy leme-
szalath újgondat, ne váratasson utolmal bizonyos, a gya-
kossá nem mitől kétség, jár napra, is ismét vissza mekét.
Ha pedig épen nem tudok valamit menni, Marciat állít
dön oda, hogy te ^{né} meg, a sógorunk. In minden nap
kérdet: arany jóvá embe, kelt állítgál: hogy bármé-
két az a marci, s Marci elnyug érte end, a máty.
lágra is. Nagyon fűje a szívemnek az: hogy az nekem
jéne arany tudni: illudat, máty magadnál is leve-
nem, hogy tudt az a gondolat jéni 'de, barátság:
hogy in, te ség egy arany, mine kelt jóbb jéte, mine
kérdet kénytelen. Állat, azal egy épen a engem. Ekkor
elmond, a fé ség és kénytelen jémmel az kénytelen
s még viffa nem jéni, nem is jéget, azal egy mindam sem
tudt az legyen. In kelt az valami féltet, jéni ség
magadnál állhatani, fénd az az nekem napi ség, máty
ségt kénytelen kénytelen s az nekem jéget épen ség
kérdet.

Járd: hogy tal bajod van, de az nem is az meg: hogy
mi s most in éjtel nappal az nekem magam. Hogy
minden féltet kénytelen jéget magam ség, kénytelen: kénytelen
né kérdet kénytelen s az kénytelen. Ezen az én tudat az
hogy in bajod van, ha nem ség kénytelen, de in kénytelen
gondolatmal valami.

II.

vissza. Nem találtam otthon, a felesége azt mondta, hogy épen pénz után jár; — én aztán egy levelet hagytam neki hátra, a miben arra szólítottam fel, hogy f. h. 10-ig jöjjön fel hozzám Pestre: — ha ezt elmulasztja, én 11-én megidéztetem. Ha tehát a héten pénzt nem küldök, az azt jelenti, hogy pörünk van. Már nekünk ez a fátumunk. Váradyval szóltam e felől; ő biztatott, hogy rövid időn be lehet az ilyen természetű pert fejezni, a miben én ugyan nem igen nagyon hiszek; de egyebet csakugyan nem tehetek; mert a mit barátságos unszolás útján lehetett elkövetni, azt én már mind megpróbáltam. Hát te hogy vagy Ságbynéval?

Isten áldjon meg; csókolunk mindnyájatokat, Jolán egy jó nevelőintézetbe jár s jól viseli magát; feleségem beteg volt a mult héten, most már jobban van.

Szerető öcséd
J Mór

192.

DESEWFFY EMIL, A MAGYAR TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA ELNÖKE — JÓKAINAK [1858. dec. 20.]

Tekintetes Úr!

A Magyar Tudományos Akadémiának, a nyelvtudományi osztály javaslata alapján dec. 15. költ nagygyűlési ajánlására Ő Cs. Kir. Fensége az Ország Generál-Kormányzója, Budán, dec. 18. költ k. Leiratában, Kegyedet, azon osztályban, magyar tudom. akadémiai levelező tagúl kinevezni méltóztatott.

Tekintse Kegyed e választást az Akademia azon méltánylása nyilatkozatául, melylyel Kegyednek költői munkálkodásai iránt viseltetik; s egyszersmind abbéli bizodalma jeléül, hogy Kegyed e téren czentül is buzgón működni, sőt munkássága egyrészt az akadémiai Alapszabályok szellemében, s különö-

sen a 17. §. értelmében intézetünknek áldozni, hazafiúi s akademikus nemességének fogja tartani.

Midőn e munkarész felvállalása iránt biztosító válaszát megelőbb elvárnök, egyszersmind az Alapszabályok 32-d. §-ának teljesítésére egész bizodalommal felkérjük.

Költ Pesten, dec. 20. 1850. [!] Gr Desewffy Emil
Elnök
Toldy Ferencz
Titoknok.

[A levél legalján a bal sarokban:] Tek. Jókai Mór úrnak

[Címzés:]

A m. tudom Akademia Elnökétől.

Tekintetes

Jókai Mór Úrnak, a m. tudom. Akademia lev. Tagjának
hivatalból
Pesten

193.

JÓKAI — A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁNAK
[1859. ápr. 16.]

Tekintetes Academia.

Ez ünnepélyes alkalommal buzdítva érzem magamat arra, hogy egy, a drámai pályázatokra nézve igen mély behatású kérdésben szerény magánvélcmenyemet a tekintetes academia elé terjesszem.

E kérdés az: valyon adjanak-e az academia által kiküldött bírálók az általuk megvizsgált színművek felől, nyilvánosan, indokolt bírálatokat, vagy sem?

Tüzetesen indokolt bírálatok hozatala másnemű pályázatoknál is szokás némelyeknél éppen multhatatlan; külföldi tudós

társulatok szinte követik az eljárást s bírálataikat egész megillető szigorral, a pályaművek érdemei és hiányai körülményes fejtegetésével terjesztik a nyilvánosság elé s ezen eljárásuk eredménye teszi az illető pályázatokból kifolyó tanúságot, mely egyszerűs mind azon tudományos intézet széptani és más elveinek egy-egy corollariumát alkotja.

És ezen eljárás talál indokokra ott, a hol megállapodott, vagy éppen tetőpontjukról aláhanyatlással fenyegető irodalmakról van kérdés, a hol a műbírákat az irodalom túlgazdagsága ejti aggodalomba, a hol a közönség túlbuzgó részvéte gyomot és virágot egyiránt tropicus hősséggel növeszt, s a hol az általános ízlést könnyen terjedő kóranyag rongja meg, melyet a kritikának vesztegzári szigorúsággal kell a közönségtől távoltartani.

Minket azonban e helyzetnek sem buzdító, sem aggasztó körülményei nem zaklatnak; — mi egy fejlődő irodalom előterében állunk, hol a költői mű alkotója egyúttal nyelvészeti úttörő, szépműtani vegykémlő, régészeti kutató, és históriai gyöngybuvár; — ezért nálunk nem tanácsos a critica követeléseit azon szigorral alkalmazni saját irodalmunk, mostoha évszakban aratott, termékeire, a minővel azt más, boldogabb körülmények és melegebb ég-föld között termelt művek felett szokták gyakorolni; a mely szigor pedig elkerülhetetlen ott, a hol egy kitüntetett és több elmellőzött műnek összehasonlítását feltételezi a bíráló által tett választásnak körülményes indokolása, soha sem lévén elmellőzhető az, hogy egy kiemelt mű érdemeinek felemlítésénél a hozzá közel állók hiányai és hibái fel ne számoltassanak, mely hibák szükségképpen azon mértani arányban növekesznek, a melyben a győzedelmes mű jó tulajdonai kevesednek.

Nem czélom e helyütt a critica irgalmát hívni fel szép-irodalmunk irányában, nem akarom érzelgő ömlengésekkel megvesztegetni szaktudósaink szívét, hogy legyenek elnézők az írók hibái, tévedései ellenében, hogy fogadják hazafiúi

áhítattal, a mi szegénységünkől telik, tekintsék remekműnek, a mit tán kontárkéz alkot, s tartsanak külön mértéket a magyar művek számára; — az ilyen oltalmazást nem köszönné meg nekem az irodalom s én sem szeretnék munkása lenni egy irodalomnak, mely ilyen oltalmazásra szorul; — csupán csak a criticának logice helytelen alkalmazása ellen van ezúttal kifogásom, melyet kideríthetni, úgy vélem, a nagyon tisztelt magyar académiá előtt illetékes hely leendő.

Ez illetékeltensége az ismertető bírálatoknak feltűnik ott, a hol — először — testületek adnak összefogó (collectiv) véleményt, — másodsor — a hol véleményt adnak nyilvánosság elé még nem jutott művek felől, és harmadszor — midőn jutalmat ítélnék oda, nem általános, hanem relativ becstű műveknek.

Ha egy irodalmi mű egyszer nyilvánosság elé jutott, ha nyomtatásban megjelent, vagy színpadon elő van adva, annak irányában a bírálónak teljes joga van azt a szigort alkalmazni, a mit elvei írnak eléje: a mű maga védheti magát s ha érdemei vannak, azokat a közönség ismeri, ellenében a critica csak vádló; a bíró maga a közönség: az ítél, az ment fel; senkin sem történik méltatlanság.

De a titkos jeligés levelű pályamű egy inquisitio előtt álló rab, letakarva a Saubenito fátyollal, szája felpecckelve, kezei hátrakörvök; még szerzője nevét sem szabad kimondania, aki tán védelmére kelhetne: — igazságos e, következetes e, hogy e titkos pályázó ellenében a critica egy semélyben vádló és bíró legyen? hogy olyan művekről, a miket még senki sem ismer, előre lehangoló elővéleményt gerjessen, hogy egy művet még születése előtt meggátoljon abban, hogy a világra jőjjön? Mely sérelem a költői és különösen drámai műveknél annyival fájdalmasabb, mint a tudományos pályamunkáknál, minthogy az exact tudományos művek bírálójának vannak apodicticus rendszabályai, a mik szerint egy művet jónak vagy rossznak télhet; míg a költői mű legfőbb érdemét, a költészetet, az

ihletet, a magasztos eszmejárást semmi szabály, semmi sacherometer nem mérheti meg, azt szabadságában áll a bírálónak észrevenni, vagy nem venni, miután e téren a positiv normatívumokra csak a verselés és nyelvszabályok dolgában támaszkodhatik.

Ki örköndhetik itt a bíráló véleménye felett? a ki tán csalódhatott, a ki tán emberi tévedésből, rossz felfogásból, hibásan alkalmazott elvek után foglaló ítéletet mond ki — és pedig mondja azt egy oly magas helyről, minő a magyar tudós academia szószéke, a honnan az semmivétevő interdictum gyánánt hull le az excommunicált költői művek fejére! Valóban, a kivel egyszer hasonló eljárás megtörtént, s ki másodsor még is újra megjelen a pályatéren, annak sok önmehtagadással kell felvértelve lennie, miután előre tudhatja, hogy nemcsak babérból, hanem csalánból is lehet koszorút fonní. Már pedig a nagyilekű alapítók magas célja az volt, hogy egy nevezetes térnek mívelésére buzdítsák a hazai tehetségeket, a midőn attól a sokkal hálásabb és nyugalmasabb regényirodalom csaknem végkép félrevonta őket, s mely buzdításra nálunk sokkal inkább van szükség, mint másutt, hol a drámai múzsának negyven háza van, míg a mienknek van — fél.

De nem csak a czéltalansága tűnik fel e rendszabálynak, hanem egyúttal annak gyakorolhatlansága is, ha felvesszük, hogy az indokolt bírálatnak nem egy fő véleményét, hanem háromét, és illetőleg ötét kell magában foglalnia. Akárhányszor megtörténhetik, hogy öt értelmes, műismerő ember közül kettő merő ellentétben álland a másik kettővel, ugyanazon tárgy feletti nézeteikben, míg az ötödik egyik fél nézetét sem osztva, utoljára is szelid torturák alkalmazása által annyira vehető, hogy közönyös szavazatát akármelyikhez odacsatolja: ilyenkor azután, hogy miféle indokokkal körülírt bírálatot szerkesszen a bizottmányi jegyző? azt magyarázza meg neki vagy igen nagy adag bölcsége, vagy még nagyobb adag méltánytalansága.

Ily tüzetes bírálatok közzétételéről a tekintetes academia már akkor elvleg lemondani látszott, a midőn az alapító dicsőült Telcky József gróf végakarata nyomán azt határozá el, hogy a versenyző művek közül kitűnő nyertesnek nem szükséges absolut, hanem csak relativ beccsel birnia. Ebben ki van már mondva az, hogy a vizsgáló bizottmány nem bírál, hanem csak választ, mert az semmi észjárással össze nem egyeztethető, hogy egy bíráló kimondja azt és hosszadalmasan bebizonyítja: „ez a mű rossz; — de megjutalmaztatik.”

E tárgy körül elmondott szerény nézeteim után indulva, azon meggyőződésemet vagyok bátor kimondani, miszerint a tekintetes academia által kiküldött vizsgáló bizottmány nem követhet czélszerűbb eljárást, mint ha tüzetes véleményét négy fal között elmondva egymásnak, az ezek folytán szerkesztett jegyzőkönyvet megtartja olyan titoknak, a mit kívánatra mindenki, a kit illet, (u. m. versenyző író és academiái tag) saját megnyugtatósa vagy okulása végett megtekinthet, de a mi közönségünk elé sajtó útján nem kerül; a tekintetes academiát pedig s általa a közönséget egyszerűen arról tudósítandja, hogy a megvizsgált pályaművek között szavazattöbbséggel melyiket fogadta el legtöbbet érőnek? ehez sem kitüntető, sem magasztaló szavakat, miután minden e czélra mondott szó a nem jutalmazottakat terheli tagadólag, a külön véleményen levő bírálókat egyetemlegesen összefoglalja, a művek sikere felől az academiára felelősséget hárít s ha lágy melegen hangzik, fölér az elmozdítással magára a jutalmazott műre nézve is.

Mely alázatos véleményem előterjesztése után maradok
A tekintetes academiának

Pesten 1859 April 16-án

alázatos szolgája
Jókai Mór, m. a. l. t.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1859. máj. 29.]

Kedves bátyám.

Én most alig mozdulhatok ki Pestről, mert itt minden órán várhatjuk az ostromállapot kihirdetését, a hogy az előleges fenyegetésekből sejthetni, s akkor kritikus idők állnak be a szerkesztőkre és lapokra nézve. Ilyenkor Pestet elhagyni egy hétre, annyi volna, mint az embernek a vállalatát kockáztatni; hanem a leányok elmehetnek Ekelre, majd ha te lejössz: igen szívesen várunk. Erős Józsival való dolgunkra nézve *időközösul* irhatom neked, hogy én már bepereltem az első váltó hátralékaiért, s minden nap várom az ítéletet; a második váltója Jun. 6 án jár le. Alig hiszem, hogy ezt is executio nélkül behajtsuk; hanem ezt már aztán, ha 8-ig <olvashatatlan szó> nem váltja be, haladéktalanul a váltó törvényszékhez viszem. Egyebekre nézve, egészség és jó reménység dolgában nincs folytatkozásunk. Isten áldjon meg mindnyájatokat, csókolunk.

Pest, 1859 $\frac{29}{V}$ Szerető öcséd
J Móric

U. i. Olcsóbb lovaiddat, ha még vannak, siess eladni.

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel

R. Komárom.

Ekel

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1859. máj. 29.]

Kedves Esztim.

Legelőször is megbocsáss, hogy nem küldtem olyan kukacztortját, a mi a selymet fűjja. Látod: ez csupa testvéri szeretetből történt, eszembe jutott, hogy milyen sajnálkozással rajzoltad egyszer előttem Tarczyné kinszenvedéseit, a miket egy millió féreg táplálása közben kiállt, s nem akartalak hasonló veszedelembe vinni. Inkább majd a selycmkukacz saison végén megveszek itt Pesten 10 — vagy 20 font kész gubót, a mennyit természetével volna s azt küldöm le Pápára; a hova az idén aligha fogok jutni; (ha csak nem kergetnek) nagyon zivatáros arra most az idő, hogy Pestről kimozduljunk; nem tudhatnám, hogy életben találom e a lapomat, mire visszajövök? Ti inkább jöhetnétek hozzánk.

Ne búsulj; megint *van már perünk*: ez úttal én kezdtem hozzá: Erős Józsit be kellett perelnem a hátralevő tartozásaiért; egyébiránt ez nem lesz hosszú per, mert a tartozásról váltói vannak nálam s követelésünk biztosítva van, miután az eladott jószágot még nem vallottam át neki s az még mindig a mi nevünkre, (sőt nem is arra, hanem boldogult édes atyánkéra és anyánkéra) van írva. Tartozása még 3700 forint.

Különben itt mind egészségesek vagyunk s várjuk azt, a mit a zsidók. Nekem sokat használt a Lieber-thea a télen, most azt hiszem, hogy semmi bajom sincs; köszönd meg helyettem Ferencz bátyámnak, hogy megismertette velem.

Rózáék csókolnak mindnyájatokat; én is kívánok nektek sok ünnepet ebben az esztendőben s csókollak Ferencz bátyámmal Mari hugommal és Géza öcsémmel együtt

Pest 1859 Maj. 29.

szerető testvéred
J. Mór

[Címzés:]
T. cz. Vály Ferenczné asszonyságnak
testvéri szeretettel
Recom. Pápán

196.

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK [1859. jún. 3.]

Tisztelt barátom

Igen nagy öröömre szolgált Kegyednek hozzám küldött
sorából megértenem, hogy a dicső Albionnak egy lelkes
leánya méltóztatott a legszánandóbb, a legsajnálátraméltóbb
magyar nemzet egyik szerény írójának nevét emlékezetébe
venni. Adja át Kegyed a mélyen tisztelt delnőnek, leghőbb
köszönetemet a részvétért, mely a mai vigasztalan napokban
kétszeresen jótékonyul hat a magunkforma beteg kedélyekre.
Isten áldja

P[est] 859 $\frac{3}{VI}$

tisztelő barátja
Jókai Mór

[Címzés:]
Tekintetes *Toldy Ferencz* úrnak
barátilag

Helyben

197.

LISZNYAI KÁLMÁN — JÓKAINAK [1859. aug. 17.]

Legkedvesebb Mórom! Pest, 1859. Auguszt. 17-én.

Hogy még e(d)dig irántadi szigorú kötelességemet nem
teljesítettem, hihetetlen kellemetlen körülményeimnek tulaj-
donítsd, mely kedélyemet összezúzta már régen, de az kezd

lassan visszakullogni s reménylen, plane visszaugrik és ime ad(d)ig is küldöm e furcsaságot, még pedig azon okból, hogy egy pár jóféle katonatisztnak, clolvasván nagyon óhajtanék (az Eszti ezrednél, a depónál Budán) kiképezve látni az Üstökösben, — lehetne pedig jelenetezni mindjárt amint hősünk már iszik a butellából s a bor már a feneké felé fogyatékán látszik s a leány bámulás és megrettenés érzelmei közt elszörnnyűködve nézi. NB. a leány palóc leány. — Másik midőn a szobában szembesíti s kiszidja a közlegényt a leány előtt, s fordulj-t s marsot parancsol. A legényt az ajtó felé fordult katonai stellungban, egy lábával már lépésben kell rajzolni. — Harmadik jelenet lehetne, midőn a lány a hadnaggyal magukra maradnak, s épen húszast ad neki, nyájasan felé hajolva — NB. az aktus után, a titok alatta értődvén, hogy már neki — tehát a két alábbi alakban durcásnak, haragosnak rajzolni a lányt — itt pedig már kiengesztelt arccal. — Echt magyar katonás huncutság, — ha lehet tedd meg, használd fel, addig is míg egészen jót s impertinensebbet küldhetek ezt főr posztnak. Ha nem használhatod küld(d) vissza, — hü szeretőd — Lisznyai Kálmán.

198.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1859. aug. 22.]

Kedves Esztim,

Nagyon örülök annak a mit írtál s hiszem, hogy Mari boldog fog lenni, mert tudom, hogy az ember boldogságának egy része saját kezébe van letéve s Mari és jegycse azok az emberek, a kiknek e részről nagy osztály jutott.

Az én Rózám szeptember elején megy Váradra vendégszerepekre, a hónap közepén visszajön, így 18-án Károlynál lehetünk, 19-kén Pápán (<s>), így legkésőbb 22-kén megtart-

latnók Mari mezevegőjét, legalább az én nevem napjára
csinál. Ha ezzel a nappal meg vagy elégedve írd meg nekem is,
meg Petinek is, mert arra vár.

Csütörtökön bejön Róza s akkor elküldi a Mari meny-
asszonyi köntöséhez valókat; de zongorát még nem tudunk
illendőt kapni; pedig mindenfelé szétküldtük a kémekeket.

Hát Rózát a múlt hónapban végre elvittem Graefenbergbe,
miután már egy esztendő óta folyvást arsenicummal kúrálták
itt, most írt, hogy gyógyul; de biz annak soká lesz vége.

Én magam csak megvagyok, most megint jól meghütöttem
magamat s herbaté mellől nézem, más hogy szeli a dinnyét, a
mit én termeltem: én beteg is volnék, ha ráérnék.

De September 22-re megfogok gyógyulni, ne búsulj, mert
én akarom látni az én kedves kis Marimat menyasszony
ruhában. Addig áldjon meg benneteket az Isten; csókolunk
mindnyájatokat ezerszer.

Pest. 1859 Aug. 22.

szerető testvéred
J. Mór

[Címzés:]

Tcz. Váily Ferenczné asszonyságnak
testvéri szeretettel
Pápán

199.

JÓKAI — VÁLYNYÉ JÓKAY ESZTERNEK [1859. aug. 26.]

Kedves Esztim.

Itt küldi Róza a kelmét, menyasszonyi koszorút majd
magunkkal fogunk vinni, tehát arról ne gondoskodjatok. Én

a napokban roszul voltam, de most már, hála Istennek jobban
vagyok, azonban még dolgoznom nem szabad s ez elég rossz.
Csókolunk benneteket mind, a viszontlátásig

Pest 1859 $\frac{26}{VIII}$

szerető testvéred
J Mór

200.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

[1859. szept. 6]

Kedves jó Rózám.

Pest 1859 Sept. 6.

Én már hála Istennek annyira magamhoz jöttem, hogy Szombaton, vagy Hetfőn útnak indulhatok Váradra, a honnan Csötörtökön ismét vissza kell jönnöm a lap miatt; de az nyugtalanít, hogy te nem írsz. Olyan könnyen voltál öltözve s éjszaka rosz idő volt; kérlek, tudósíts, hogy vagy? csak egy pár sort írj; de rögtön.

Vályék itt vannak, holnap mennek haza. A zongora tetszett nekik, az árrában megnyugodtak.

Tegnap én magam főztem be czukorba tíz üveg baraczkot; mire hazajössz, mind érett lesz a többi; már nem tudom, jó lesz e, a mit én csináltam?

A két fejéket megleltem már, a svábhegyen hagytad, majd csak magammal viszem el, a minap két másikat küldtem utánad, azt hiszem ezek azok.

Isten áldjon meg; tudósíts, hogy vagy, addig is ezerszer csókollak

Szerető Móriczod

[Címzés:]

[T.] cz. Jókai Mórné asszonyságnak
tisztelettel

[n]emzeti színháznál

N. Várad

201.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1859. szept. 16.]

Kedves Esztim.

Pest 1859 Sept. 16.

Velem nem jól áll a dolog: én rosszabbul vagyok, mint hiszik. Mostani állapotomban nem merem magamat éjszakai vízen-utazásra határozni. Te ki fogsz engemet magad előtt menteni tudni. Bizonyosan én sajnálom azt legjobban, hogy egy oly nevezetes órában nálatok nem lehetek; de remélem, ha Isten időt enged rá, hogy más úton is bebizonyíthatom irántatok való testvéri szeretetemet.

Áldjon meg az Isten; csókollak mindnyájatokat

szerető testvéred

J Mór

[Címzés:]

Recom.

T cz. Vály Ferenczné asszonyságnak
testvéri szeretettel

Pápán

202.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1859. szept. 16.]

Kedves bátyám

Pest 1859 Sept. 16.

Én komolyan beteg vagyok; ezért a pápai útról lekell mondanom. Ha e bajomból még fölsegít az Isten, első dolgom lesz, hogy titeket meglátogassalak.

Addig is áldjon meg az Isten, csókollak mindnyájatokat.

Szerető öcséd

J Móric

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szerctettel
R. Komárom Ekelen

203.

BENKE ROZÁLIA — JÓKAINAK [1859. okt. 20.]

Édes Kedves jó Papa October 20 kén 859.

Nagyon meg örültem, hogy már jobban van. a pénst köszönöm, annakis örülök hogy Mariék Pesten lagnak de megnem foghatom hogy juttottak oda, a német lapba olvastam hogy Papának a regényc kijött alig várom már hogy olvassam, mar mi nagyonrégen fűtünk és itt már most többnyire rossz idővan és mindennap várhatjuk a havat, már körülöttünk megjelent fájdalom, a vendégek nagyon meg ritkultak csak ugy lézengünk ebbe sűrűségkbe oly borzaszto mikor most az ember az erdőbe megy fél oráig megy az ember és nem látt senkit, az ősmérős magyarok mind el mentek, egy Nedeckit kivéve, de az oly beteg, hogy nem látni csak magunk vagyunk. Tescenbergnével ha ő nem volna ugy megöszülnék, mert aszony nem marad itt ferfi is csak a sántája mert a kinek a lábajo az igyekszik, én kitarom a medig meg nem gyógyulok de hálá Isten nagyon haladok és kriziseim is jönnek de nem kilisek ha nem kiűtés és mostanába nagyon sokat szenvedek vele, a kurám nagyon erős, két lepedőm van egyszerre és két orát egy bepakolásba kell feküdnöm és esz háromszor napjaba így megy 14 grádusba fördöm, az orvos válik a feleségétől talan nekünk szegén betegeknek akor jobb dolgunk lesz, mert most az orvosnak több dolga a feleségivel mind velünk, aszt mondják hogy csak azért tartotta idáig mert hamarább megsavanyodott a tej ha ő ra nézett, mert az orvost most csak az

itton fogjuk meg mer a ház hoz nagyon ritkánjön, és tudjuk hogy ha pénzszükségbe van mert akkor küdi a beteget, hogy tavaszkor megint viszajőjön. Kérem a mamát hogy ha olyan jó lenne és nekem egy olyan húzos meleg slafrokot küdené, a melyiket száraz időbe fel vehetnék mert a mi itt van aszt már csak rosz időbe vehetem fel, és a szürkét kimélem hogy legyen egy ruhám mikor a terembe fel megyek, édes mama a meleg kesztyű nem jo mert nem tudom benne a poharat megfogni hanem vannak olyan szövöt meleg kesztyűk a melyik jo lejön, édes jo mama ne haragudjon hogy megint terhelem nem tennek ha nem volnék kénytelen, mert ugyis tudom hogy nagyonsokba kerülök, de majd igyekezni fogok engedelmeskedni viszapotolni, a ruhához nem kell galér ha nem ha mama még elküdené a plús mantilám a szürkét, édes ha mamának a fejtájára előjön ne tegye a fejtetejire a vizes kendött ha nem a nyaka csigájába és mentölli többször változtatni, és hozasson mama magának a dézsába hideg vizet de csak anyit hogy a talpáig érjen, és tegye bele a lábait és akkor a leány kezdje a lábát dörgölni egész adig a medig megnem melegszi, ha az meg van áljon fel mama és ugýálva görbicsemeg a térdjitt és szöndözzen a térdire jo mesziről vizett meg lássa hogy érezni mikor a vér a fejiből lehuzodik kérem próbálja meg és akkor nap nagyon sok vizett inni és ha lehet a levegőre menni vizes kendővel a nyaka csigáján meg lássa rögtön elmulik, itt küdök vászon mustrákat nagyon olcson lehet vásznakat venni Sléziai vásznat tizen kilencpengőér ujba hogy a legszebb ing lesz belőle egy végett harminc rőf van benne többnyire minden végbe, meg asztal neműeket itt minden aszony két három végel megycel, meg a férfiak ingekkel ha Szigligetinének kellene örömel vinék meg cseléd agyra valott 7 pengőér egy véget és igen szép, meg olyan szines vászon ruhákat, igen szépekett lehet kapni rőfe három hatos, az kis város egy szövő szék akár merenéz az ember mindenűtt vasznatt szőnek, csakollom kis Julánt, csakollom Marit tisztelem Szigligetinét megy a lyá-

nyait, meg az álatokatt mind a cselédek megvannak e még,
meg a mokus, micsinál, meg a bagoly, tisztelem Terkát
Latkocinet meg valamennyi ősmérostt, mamananak papanak
csokollom a kezitt százszor maradok engedelmes

leányuk Roza

204.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK

[1859. nov. 30.]

Kedves Esztim.

Pest 1859. No[v. 30.]

Eröss Józsi ma lefizetett nálam a hátralevő 2546 forintból
1346 ot s 12 ft. késedelmi kamatot; a hátralevő 1000 fto
lefizeti jövő Február végeig, a miről én irányodban kezességet
vállalok. Az ellene elrendelt executio addig felfüggesztetik.
A kezemhez fizetett összeg felét magamnak tartva, kérek,
hogy a másik felével rendelkezézl, miután Károly azt mondta
a mult hónapban, hogy ő már körülbelül ki lesz elégítve. Az
utolsó részlet fizetésnél majd azután véglegesen összeszámolunk.
Tehát 679 pftod van nálam, a mit rögtön küldök, mi
helyt a te és Károly utasításait e felől megkapom. Neki is
írtam már. Egyúttal kérek, hogy egy ügyvédi meghatalmazást
is küldj hozzám *Várady Antal* nevére, az eladott jószág *felvállása és átíratása* tárgyában, mert már azt is el kell végezni s
én magam nem érek rá, hogy odamenjek.

Mi itt mind egészségesek vagyunk, különösen én, olyan
vagyok, mint a vas; kívánunk neked is jó egészséget, Vály
bátyámmal együtt s csókolunk mindannyian mind kettőtöket.

Szerető testvéred

J. Mór

{Címzés:}

T. cz. Vály Ferenczné asszonyságnak
testvéri szeretettel

Pápá-n

205.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1859. nov. 30.?)

Kedves bátyám.

Pest 1859 Nov.

Erőss Józsi ma lefizetett nálam 1346 ftot a tőkéből és 12 ft. késedelmi kamatot, marad még nála 1000 pf. amit Február végéig fizet le addig az executio, mely már el van rendelve ellene, fellügszesztve marad. A befizetett összeg felét magamnak tartva, a másik felét úgy hiszem Eszternek kell küldjem. Erre válaszolj mingyárt, hogy ne tartsam a zsebemben. Az utolsó részletfizetésnél majd aztán véglegesen kiegyenlítjük a számadásainkat.

Kérlek, légy szives egy ügyvédi meghatalmazást küldeni hozzám Várady Antal nevére, az eladott jószág átíratása tárgyában; ő fogja azt helyettünk teljesíteni, mert nekem drága az időm.

Mind egészségesek vagyunk, Jolán tanul most már szorgalmasan, csinálja nyakrafőre a sok reklit a kis öccsének; kívánunk neked is jó egészséget s csókolunk mindnyájatokat.

Szerető öcséd

J Mór

{Címzés:}

T. cz. JÓKAY KÁROLY úrnak
testvéri szeretettel

R. Komárom

Ekelen

Jókai

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK

[1859. dec. 30.]

Tisztelt barátom

Jelen soraim előmutatóját, Limpeck Dienes urat, mint rég ismert jellemű férfiút, bátor vagyok kegyed figyelmébe ajánlani, ha tán az akadémiai írnok megürült helyére alkalmazhatná maradok tisztelettel

Kegyednek

P[est] 1859 $\frac{30}{XII}$ alázatos szolgája
Jókai Mór

FÜGGELÉK

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

[1851—52?]

Kérlek édesem küld el Barcsai[. . .] darabott, de rögtön, és egyszerűs mind mond meg az Igazgatóságnak hogy hétfőn indulok mert hamarább nem lehet majd meg írom az okát, csokollak

Jókainé

[Címzés:]

Tisz Jókai Mór

Urnak b

aját kezébe

Országut Pesten

Szűcs ház

JÓKAI FELSÉGFOLYAMODÁSA

[1852. június 6.]

Felséges császári királyi apostoli urunk

Legkegyelmesebb fejedelem.

Leborulunk felséged magas színe előtt, kegyelemért csendelve politikai vétség miatt elítélt Kőrösi Sándor számára.

Anyja és nő térdelnek felséged trónja zsámolyánál, kik az elítélben életük egyetlen támaszát, reményét siratják, — kinek mentiségére szavaink nincsenek, csak könyveink megmutatására.

De bizton ragaszkodunk azon reményhez, hogy bár vezeklő kedvesünket az igazság szigora előtt megmenteni nem valánk képesek, számára bocsánatot nyerendünk felséged égtől sugallatott kegyelmében.

Nevezett kedvesünk, bűnhődése kezdete óta folyvást nehéz, gyógyíthatatlan kórban szenved s e miatt kórházban kénytelen sinyleni: betegsége lelkében verve fészket, napról-napra súlyosabb lesz, mit az ./. alatt alázatosan idemellékelte tábori orvosi bizonyítvány igazol, — s mi, akiket ítélet szerinti büntetése is földig sujtott, azóta naponkint kétszerezve látjuk aggodalmainkat, élteért is örökké remegve.

Felségednek egyetlen szava boldogságot áraszthat el megkeseredett szívünkben, három szerencsétlent téve egyszerre boldoggá, kik éltek minden reményét Felséged kegyes honatyai indulatába helyezik; Oh ne bocsásson el bennünket Felséged vigasztalás nélkül maga színe elől, hogy mindennapi könyörgéseink, miket kedvesünkért Istenhez bocsátunk, hadd váljanak mindennapi hála-fohászokká Felséged magas életéért.

Reménylő bizalommal emelve sziveinket

Felséged magas színe elé
maradunk

Császári Királyi Apostoli Felségednek

Pesten, 1852-ik év Junius 6-án

térdhajtva hódoló szolgálói

özvegy *Kőrösi Józsefné*,
az elítelt anyja

[Kívül:]

I. Ferenc József

ő Császári, Királyi, Apostoli

Felségéhez

legalázatosabb folyamodásuk

özvegy *Kőrösi Józsefné* és

Kőrösi Sófiának.

politikai vétségért elítelt s
súlyos betegségben sinylő
Kőrösi Sándor megkegyel-
meztetéseért.

JÓKAI LEVÉLFOGALMAZVÁNYA

MAJTHÉNYI FLÓRÁHOZ

[1852. dec.—1853. jan. ?]

Tisztelt nagysád

Azon szellemi rokonság melly a költészet hazájában lakókat egymáshoz közelebb vonja, bátorit soraimmal ngsdnak terhére lennem.

A ki mindig olly <figyelemmel> érdekekkel kísérte az irodalom mezéjén a virágok nyilását, miként én, annak figyelmét nem <kerülheték> kerülheté ki azon kellemes tünemény, melly pár év óta irodalmunk <terén> uj tavaszát látszik jelenteni. Ifjú gyöngéd eszmék költemény bimbói voltak azok, szerényen megőző M. Flóra aláírással. A felköltött érdeknck nem volt melhéz e szép lelket és finom érzést eláruló költemények ismeretlen szerzőjét feltalálni.

Tölem <mint jó öreg úrtól> nem fogja nagysád e szavakat <lelha> hizelgésnek venni, hancm meggyőződend felőle, hogy nekem egyedüli érdekem irodalmunk felvirágzása s legnagyobb örömem, ha egy szép tehetségnek tért nyithatok, mellyben szelleméhez méltó helyet foglalhasson el, s azon érdeken, melly engem minden szép jövőre jogosító ifjú költői kedély felkarolására indit, van valami <az atyai> a családi érzelemből; megszoktam az ifjú irodalmat úgy tekinteni, mint <egy> megannyi testvért, <olvashatatlan szó> kiket bizdítok, ha csüggednek, védek, ha bántatnak, kibékítették, ha egymásra neheztelnek.

Jelenleg egy irodalmi vállalat vezetésére levén hivatva, midőn ennek szétdúlt kertjét újra viruló tenni törekedném, lehetetlen nagy élvezettel s még nagyobb reménnyel <vissza> nem gondolnom azon kedves napraforgókra, mik olly öntudatlan vonzalommal fordíták virág csillagaikat a költészet

napja felé, e szerény aláírással M. Flóra; ha tehát nagysád azon bizalomban részesíteni kíván, hogy az általam szerkesztett <Délibábot> Délibáb e szép lelket visszatükröző költői <eszméivel> eszméikkel <gazdagítja> gazdaguljon; <ez által> benem a legőszintébb örömet <árasztja reám> gerjesztendi; mindenestre nézve pedig bírja azon nyilatkozatomat: „hogy a költészet mindig háladatos azokhoz, akik hozzá térnek, mert lelkeiket megnemesíti”.

nagysádnak

legőszintébb tisztelője

210.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNEK

[1852—54?]

Keves pajtásom.

A lapból legfellyebb tizenkét nap alatt kell lenni valaminek, a legnagyobb fátum lehetne csak, ha meg nem kapnánk. Utána látok egyébiránt, hogy ha lehet elébb is vásárt üthessenek a munkáidra, csak hogy Emichnél is most vetik még azt a kender magot, a kiből majd azt a rongyot csinálják, a miből az a fáin papiros lesz, a kire azt a bankót nyomják, a melyet ő nekünk borzasztó előlegezésképen fog kisóhajtani.

Addig valahogy tartsd magadat, hogy meg ne halj, én pedig, a mint valami superlativus bizonyost tudok, nyargalok hozzád.

tisztelő honfitársad
és ernyedetlen barátod

JM

[Címzés:]

T. cz. Pakh Albert úrnak

barátilag

Pest.

Szeves egyetemen!

21. Jól emlékszem, hogy egykor csak
 Páris és nyitott irhatóni netűe kú-
 vet jó morium - oly st. granatom
 vad, amjai igen kellemetlen irán-
 tam, nem is akartam meg inni de gon-
 daltam, de titkial okosabb vagy, hogy re-
 ez fejei nagyon nyugodtan tana-
 en egyetemen ki ismételtem a most sem ocom
 agyvált, hogy te igen alacsony vagy,
 hanem hogy miért vették el engem
 a legelőkelőbb rajzolatok. Most akar-
 kora megy, nincs más ki titale szavom
 ra mind az a komoly, azt monja
 en tündölet, kevesekellenlegbe - nálam
 nélkülül most te nyugodtan ülhetnél
 ottan de miután Bajódot én akartam
 is több ityentet.

211.

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK(?)

[1854—55 ?]

Keves barátom.

A Pflicht exemplárt okvetlen megküldtem volna, de elébb elkell intéznem az ingyen példányok ügyét Számvaldékkal; mert a mult évi könyvárusi számlájukban saját munkáimból a példárát bejegyezték nekem magamnak s most megint azt állítja Emich, hogy Szamvöld kötelessége tiszteletpéldány adni, Szamvöld pedig, hogy Emich kötelessége. Mind a kettőnek igaza van. Én azonban nem bírom együtt kapni Pontius és Pilatus urakat, hogy tisztába hozhassam a dolgot; a delbáb számát majd kikeresem, de most e perczben a szedő begyöny les rám s ha nem sietek, még azt a hozzád írt levelet is elveszi tőlem s beleszedi a véres könyvbe. Küldök egy pár elöltizetési ívet hozzád ebből a számárságból, az egyiket elküldhetnéd Pilita Jánosnénak, a másikat pedig, ha olly szíves akarnál lenni, tiszteletem mellett Szekrényesinének, a hogy jónak látod.

üdvözöl
barátod
J Mór

212.

HENKE ROZÁLIA — JÓKAINAK

[1853 ?—1858 ?]

Édes papa!

Kolozsvár 1 ső Decz.

Mult kor irt leveletem gondolom megkapta és az ota semmi nevezetesebb nem történt a mama a ,Pohár viz'en is keresztül ment minden baj nélkül ismét kapott két gyönyörű szalagoss

koszorut és az egészsége is reményen felül jól áll Hegedűséknel meg eszik akkora tál puliszkákat hogy nagy és minden nehéz ételt és semmi baja tőle, most többnyire Hegedűséknel vagyunk ebéden mert a kocsmákosztot nem tudjuk már enni. A Pohár viz nem ment olyan jól mint a többi senki sem tudta azt a finom udvari mozdulatokat és hangot eltalálni csak Kovács Gyuláné volt a többi játékaikhoz képest most feltűnően jó az szegény asszony ha többször játszhatna mamával még vinné valamire.

Az öreg Teleki most is csaknem mindennap hűségesen ellátogat meg kérdeni hogy nincs e mamának valamire szükségére multkor ismét egy nagy tál <kaposz kol> töltöt kaposztával lepott meg bennünket. Hanem Pap Miklós mióta papa el ment nem mutatta magát. A kemenczék gondolom már ott vannak azóta — kemenczéről <tul> jut eszembe: hogy itt olyan meleg van <hogy itt olyan meleg van> hogy csak reggel lehet egy piczint befűteni Tegnap előtt irt Mansberger mamának egy keserves levelet hogy az istenért <meny> menjen el Miskolczra mert őt a bukástól csak az menti meg mert a közönség hangosan követeli hogy mamát a szülő városában láthassa mama majd velem fog írati az ő nevében hogy Februáriusban el fog menni egy pár játékra kettőre vagy háromra. Multkor megint Stőgerék küldtek két akkora kalácsot mint a Párizsi I Napolcon szobor talpazata, tehát arról hogy éhen meg ne haljunk már gondoskodva van.

keczi csokolja
Róza

U. t. i. Papa kérem legyen szives Jólannak meg mondani hogy legyen olyan jó és vegyen egy cselédnek a ki minket kiszolgál egy *csinos női* ruhára valot aztán papa ha el jön legyen szives magával <elho le> elhozni.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857—59?]

Kedves bátyám

Az Isten tudja, mikor mehetek én már hozzátok; öt hat napig bizonyosan nem, ha megyek, jó előre megírom a napját. Nagyon sajnálom, hogy hiába vártatok; — majd akkor elmondom, hogy miért nem mehettem?

Itt küldöm a meghatalmazást, nem értettem jól, hogy hova kell küldenem, azért intézem hozzád.

Mindnyáján csókolunk benneteket. Isten áldjon meg.

Szerető testvéred

J Mór

[Címzés:]

Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel
recomandirt.

p Komárom Ekelen
Jókai Mór

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

[1857—59?]

Kedves bátyám

Most kaptam Eröss Józsitól ezt a levelet: olvasd el és adj tanácsot, hogy már most megidéztessem e, vagy várjak neki megint egy pár hónapig?; a levelet ismét küldd vissza hozzám. Isten áldjon meg, csókol

szerető öcséd

J Mór

[Címzés:]
Tekintetes Jókay Károly úrnak
testvéri szeretettel
R. Komárom
recommandée Ekelen

215.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK [1857—59?]

Kedves Esztim.

Itt küldök hatszáz hatvan három forintot uj pénzben, ötvenet Marinak adtam. A Rafael féle képet küldi B-nak; a nagy képen dolgozik, a körvonalazás igen jól sikerült neki, a szinezés pedig kevés nehézséggel jár; hanem eltart neki a munka három hónapig.

Mind egészségesek vagyunk; kivéve kis Rózát, a ki még mindég Graefenbergből küldözi haza a sok aszalt gombát. Nincs semmi baj, még a december 12-iki ülés is elmaradt, Báthori urunk megszaladván emberül.

Csókolunk mindnyájatokat,

szerető testvéred
Idősb Jókai Móricz

[Címzés:]
T. cz. *Vály Ferencné*
asszonyságnak
testvéri szeretettel

6 St. 100 G. ö. w.
2 St. 10 G. ö. w.
1 St. 1 G. ö. w.
4 St. 10 G. C. Mze.

Summ 663 fl. Ö.W. Pápán

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Arany Hh.	Arany János hátrahagyott iratai és levelezése I—IV. k. Bp. 1888—89.
Arany ÖM.	Arany János összes művei I—IV. k. Bp. 1951—52. Sajtó alá rendezte Voinovich Géza.
Ék	Életrépek
Eötvös K.	Eötvös Károly: A Jókay-nemzettség. Bp. 1906.
Erdélyi Lev	Erdélyi János levelezése. Szerk. T. Erdélyi Ilona I—II. k. Bp. 1960, 1962.
Falk Lev	Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. Szerkesztette, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Angyal Dávid. Bp. 1926. Angyal Dávid: A magyar hírlapirodalom 1849—1860. Feszty Árpádné: Akik elmentek . . . Bp. é. n.
Fesztyné	Feszty Masa—Ijjas Antal: Feszty Árpád élete és művészete Bp. é. n.
Feszty Masa	
Följegyzések	Jókai Mór: Följegyzések I—II. Bp. 1967. Sajtó alá rendezte Péter Zoltán és Péterfy László.
Gracza	Gracza György: A magyar szabadságharc története. I—V. k. Bp. é. n.
Gyulai Lev	Gyulai Pál levelezése 1843—1867. Szerk. Somogyi Sándor. Bp. 1961.
HhM	Jókai Mór Hátrahagyott művei 1—10. Bp. 1912.
Hatvany	Beszélő házak. Szerkesztette Hatvany Lajos. Bp. 1957. Házak és asszonyok (Jókai Mór lakásregénye)
Hegedűsné	lásd Jókay Jolán
Horváth M.	Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. I—III. k. Genfben 1865.
It	Irodalomtörténet

ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JCB	Jókai Mór: Cikkek és beszédek 1. k. (1847—48). Sajtó alá rendezte Szekeres László 2. k. (1848) Sajtó alá rendezte Szekeres László 3. k. (1849) Sajtó alá rendezte Szekeres László 4—5. k. (1850—60). Sajtó alá rendezte H. Törő Györgyi
JKK	a jelen kritikai kiadás (Jókai Mór összes művei. Szerkeszti Lengyel Dénes és Nagy Miklós)
Jókai album	Jókai album. Képek, adatok, okmányok Jókai Mór életéből. A Pesti Napló előfizetőinek készült kiadás. Bp. é. n. (1910)
Jókay Jolán	Jókai és Laborfalvi Róza. Hegedüs Sándorné Jókay Jolán emlékiratai. Sajtó alá rendezték gyermekei. Bp. 1927.
K	kézirat
Kéry	A magyar szabadságharc története napi-krónikákban (1848). Egybeszedte Kéry Gyula. Bp. 1889.
Komárom vm.	Magyarország vármegyei és városai. Szerkeszti Borovszky Samu. — Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város. Bp. é. n. (1907)
Kristóf Gy.	Kristóf György: Jókai Mór élete és művei. Cluj—Kolozsvár. 1925.
Mikszáth	Mikszáth Kálmán: Jókai Mór élete és kora I—II. k. Mikszáth Kálmán összes művei. Szerkeszti Bisztray Gyula és Király István. 18—19. k. Sajtó alá rendezte Rejtő István Bp. 1960.
Mikszáth Lev	Mikszáth Kálmán levelezése. Sajtó alá rendezte Méreiné Juhász Margit. I—III. k. Mikszáth Kálmán összes művei 24—26. k. Bp. 1961.
M	megjelent
MTA	a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának kéziratára
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. 1—100. Bp. 1894—98.
OL	Országos Levéltár
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár kéziratára
PDlap	Pesti Divatlap
Petőfi Lev	Petőfi Sándor összes művei VII. k. Petőfi Sándor

- levelezése. Sajtó alá rendezte Kiss József, V. Nyilassy Vilma. Bp. 1964.
- III Pesti Hírlap
- IIIM Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratára
- IIIM évk. a Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyve
- IN Pesti Napló
- Pukánszkyne Pukánszkyne Kádár Jolán: A Nemzeti Színház százéves története I. k. Bp. 1940.
- Révay Révay Mór János: Írók, könyvek, kiadók. Egy magyar könyvkiadó emlékiratai I—II. k. Bp. 1920.
- Szabó L. Szabó László: Jókai élete és művei Bp. 1904.
- Szinnyei Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Jókairól az V. kötetben Bp. 1897.
- Tábori K. Tábori Kornél: Jókai regénye. Rajzokkal és fényképekkel. Kiadatlan Jókai-kéziratok a centennárium alkalmára. Ismeretlen epizódok és levelek Jókai életéből. Bp. é. n. (1925.)
- Vadnay Vadnay Károly: Irodalmi emlékek. Bp. 1905. — Jókai Tardonán.
- Váli M. Váli Mari: Emlékeim Jókai Mórról. Az előszót írta és sajtó alá rendezte Lukácsy Sándor. Bp. 1955. Szemelvényes kiadás. (Magyar Századok) — A lapszámmal és római számmal jelölt kötet számmal idézett helyek az eredeti kéziratból valók: Jókai Mór ifjú koráról, első házasságáról, ezen házasság harminckilenc éves tartamáról, — özvegyységben töltött idejéről és második házasságáról megőrzött és feljegyzett Emlékek özv. Peti Józsefné sz. Váli Mária által megírva (OSZK Quart. hung. 2077.)
- Vayerné Vayerné Zibolen Ágnes: Jókai képzőművészeti munkássága. A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve 1962. 61—83.
- VU Vasárnapi Újság
- Waldapfel E. Waldapfel Eszter: A forradalom és a szabadságharc levelestára. I—IV. áthúzott szó
- () sérült, szakadt kézirat; hiányzó szöveg
- [. .] a sajtó alá rendező kiegészítései
- []

BEVEZETÉS

Jókai Mór levelezésének kiadása összes műveinek kritikai sorozatában (JKK) vált lehetővé. Ez ideig hiányoztak mind a teljességre törekvő gyűjtés, mind pedig a jegyzetes szövegkiadás munkájának alapfeltételei. Ma már a levelezés túlnyomó része közgyűjtemények birtokában van, s ha még fel is bukkan egy-egy magántulajdonban levő vagy hírlapok hasábjain lappangó levél, megérett az idő arra, hogy az összegyűjtött anyagot az irodalomtörténet kutatói és a széles olvasóközönség elé bocsássuk.

Jókai hátrahagyott műveinek sajtó alá rendezése során felmerült levelezése kiadásának terve is. Révay Mór János emlékirataiban beszél arról, hogy a legnagyobb gondot a levelek összegyűjtése okozta. „Felhívással fordultunk — írja — a sajtó útján mindazokhoz, akiknek Jókai valamely levele birtokukban van, kértük, hogy bocsássák azt rendelkezésünkre a „Levelezés” című kötetben való közlés céljából, mert hiszen nyilvánvaló, hogy Jókai minden sora megérdemelt, hogy a nemzetnek közös kincse legyen. Be is érkeztek mindenfelől egyes, Jókai kezétől való levelek, de ezek nagyjából magántermékű közlések, köszönő-levelek, meghívás előli kitérések, gyűlésekről való lemondások voltak. Jókai nem volt levelező ember. Irodalmi barátaival egy helyben, egy városban lakott, nem volt rá szüksége, hogy velük levél útján érintkezzék. Kiderült, hogy Jókai leveleiből alig lehet egy értékes kötetet összeállítani. Ellenben igen nagy értékű az a levélgyűjtemény, amely Jókai családtagjaitól származik és amely az Újhegyes Sándorné birtokában van. Ebben a gyűjteményben igen értékes adatokat fog találni a jövőendő Jókai-biografus Jókai családi ügyeiről és magának Jókainak családjához való viszonyára vonatkozólag. A gyűjteménynek, mint olyannak közzététele azonban csak úgy volna értékes, ha Jókainak válaszleveleit is meg lehetne találni. Vajon kinek a kezén vannak, vajon egyáltalán megvannak-e még? Jókai testvércinek ivadékaik felszólításainkra nem reagáltak és így nem tudhatjuk, vajon levelezésének ez a legérdekesebb része napvilágra kerülhet-e valaha” (Révay I. 271—72.).

A sajtóban közzétett felhívás után a Révai-cég 1907 januárjában az alábbi szövegű levelet küldte szét 43 címre:

„Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság

1907. I/15

Bizonyára méltóztatott a hírlapokban olvasni a közönséghez intézett felhívásunkat, mely szerint felkértünk mindenkit, aki Jókai Mór valamely levelének birtokában van, hogy azt rendelkezésünkre bocsássa oly végből, hogy a nagy író irodalmi hagyatékának sajtó alá rendezésénél felhasználhassuk, illetve a ‚Levelezés‘ című kötetben közölhessük.

Nagyságodhoz, akinek birtokában, a nagy költővel való összeköttetésénél fogva bizonyára vannak Jókaitól származó levelek, ezúton is bátorkodunk azt a tiszteletteljes kérelmet intézni, méltóztatssék a birtokában lévő leveleket lemásoltatás végett szívesen rendelkezésünkre bocsátani. — Kegyeskedjék a leveleket ajánlott levélben címünkre juttatni s mi azokat hiteles lemásoltatás után épségben vissza-kiüldjük.

Úgy tudjuk, hogy Jókai Mór egy időben élénk levelezést folytatott Nagyságoddal... nagyon lekötelezne Nagyságod, ha ezt a bizonyára igen érdekes levélgyűjteményt gyűjteményünk részére hozzáférhetővé tenni kegyeskednék.

A dolog irodalmi jelentőségére és fontosságára való tekintettel számíthatni vélünk lekötelező szívességére, melyért előre is hálás köszönetet mondva, maradunk

kiváló tisztelettel”

A fenti vagylagos levélminta gépirásos szövege és a címzettek névsora a Jókai-levelek másolataival együtt fennmaradt (OSZK Fol. Hung. 2261. 599—600.).

Jókai-leveleket kérő levelek a köv. címekre mentek:

1907. jan. 15-én

Thallóczy Lajos, Bécs
Türr István, Nicca [!]
Beöthy Zsolt, Budapest
Falk Miksa, Budapest
Szüry Dénes, Budapest
Vészy József, Budapest
dr. Dárday Sándor, Budapest
Ihász Lajos, Hathalom

Gajári Ödön, Budapest
ifj. Wolfner József, Budapest
dr. Hertzka Tivadar, Budapest
Bródy Sándor, Budapest
Feszty Árpád, Budapest
Feszty Árpádné, Budapest
Herczeg Ferenc, Budapest
Mikszáth Kálmán, Budapest

Somló Sándor, Budapest
Seress László, Budapest
özv. Siklóssy Gyuláné, Budapest
Haróty Lajos, Budapest
ifj. Szász Károly, Budapest
dr. Légrády Imre, Budapest
gróf Tisza István, Geszt
Emich Gusztáv, Budapest
ifj. Várady Gábor, Budapest
özv. Törs Kálmánné, Budapest
dr. Vadnay Tibor, Miskolc
Horn Emil, Paris
1907. jan. 16-án
Gyulay Pál, Budapest
dr. Kétly Károly, Budapest

özv. Paulay Edéné, Budapest
Pfeiffer István, Budapest
Várady Antal, Budapest
Lévay József, Miskolc
Heinrich Gusztáv, Budapest
Wodianer Artur, Budapest
Nagy Miklós, Budapest
Frecksay János, Budapest
báró Dóczy Lajos, Budapest
Endrődy Sándor, Budapest
Krecsányi Ignác, Temesvár
özv. Peti Józsefné, Lőrinc
Weilen Alex. v., Wien IV.
Hechterg. 3.

A családtagok közül Jókai özvegye, Nagy Bella és Hegedüs Sándorné Jókay Jolán bocsátott Révaiék rendelkezésére leveleket, Hegedüs né néhány levélhez jegyzeteket is fűzött. Egy keltezés nélküli névjegyén ezt írta: „Tisztelt Révai ur! Itt küldöm a hatodik részt. Kérem ha már le iratta az eredeti leveleket legyen szives visszaküldeni, mert igen félttem őket Tisztelettel Hegedüs Sándorné.” A kiadó erre a küldeményre 1906. december 10-én válaszolt.

Váli Mari (özv. Peti Józsefné) 1907. február 19-i levele szerint a birtokában lévő levelek egy része Emlékei (1846—1871) eddig már megírt négy kötetes kéziratának keretébe van beillesztve; a többi szintén „memoirjai kiegészítő részét képezendik”. „Igy e levelek csak akkor kerülhetnek az igen tisztelt társaság által összeállítandó, „levélgyűjteménybe”, ha az én Emlékeim már napvilágot láttak.” (i. h. 622.). Váli Mari Emlékezéseinek teljes szövege nem jelent meg nyomtatásban. A Magyar Századok (szerkesztette Tolnai Gábor) c. sorozatban kiadott szemelvényes kötet (*Emlékeim Jókai Mórról* Budapest, 1955) a sajtó alá rendező Lukácsy Sándor szerint „az egész szövegnek körülbelül egyharmadát tartalmazza”, Jókai levelei azonban „egy-két kivétellel mind bekerültek a válogatásba”. (i. m. 455.) Ez a kiadás egyébként nem az OSZK-ban őrzött eredeti kézirat alapján, hanem az Illás Lajos és felesége által készített másolatból készült. Mi természetesen Váli Mari kéziratából közöljük azokat a leveleket, amelyeknek az eredetije nincs meg.

Két fennmaradt válaszlevél jól rávilágít a Révai kiadó által kezdeményezett gyűjtés nehézségeire. Dárday Sándor (1907. jan. 17. i. h.

606—7.) közölte, hogy több Jókai-levél van birtokában, „de azok részben oly benső családi viszonyokra vonatkoznak, hogy ezért közölhetőknek nem tartom. Nem is bírnak sem irodalmi, sem az egyéni jellemrajz tekintetében értékkel. Néhány levele azonban — noha szintén a legbensőbb életkorére vonatkoznak — oly jellemzetes világot vetnek érzelmeire és lelki világára, hogy azokat közölhetőnek vélem némely az anyagi érdekkört érintő tételnek elhagyásával, ha eziránt a discretiónak teljes megóvása tekintetében írásbeli biztosítékot nyerek. Ezért e leveleket sem bocsájthatom a f. hó 15-én hozzám intézett megkereső levelekben jelzett egyszerű módon a rendelkezésükre, — de esetleg megbizottjokkal szivesen lépck érintkezésbe.”

Baróti Lajos a következőket írta (1907. márc. 17. i. h. 602.): „Bartók Lajos hagyatéka annak idején dobra került s a rajzokat és kéziratokat, ha jól emlékszem, Kun S. antiquarius vette meg, birtokomba csak kettő került, ebből is az egyiket időközben a Petőfi Társaságnak ajándékoztam, a másiknak pontos másolatát a tulsó oldalon közlöm.” (A megküldött levélmásolat Jókai levele 1900. október 27.)

Mikszáth válaszlevele is megvan (lásd a 20. levél jegyzetét), erre a felhívásra küldte el Jókainak Pákh Alberthez írt négy levelét.

A Révai kiadó által készített levélmásolatok gyűjteménye több mint 400 levelet tartalmaz írógéppel írt másolatban, több mint fele részben Jókai levelének másolatait. A 11 palliumból álló, egy dossziéban tartott gyűjteményt a kiadó gondosan megőrizte, s az az államosítás után, 1951-ben került az OSZK kéziratárába (*Jókai Mór levelezésének kiadásához készült anyaggyűjtemény* OSZK Fol. Hung. 2261. Ezen belül minden lap számozva van. A továbbiakban csak a kéziratári egység és az idézett lap számára hivatkozunk). Ez a másolatgyűjtemény igen becses, mivel csaknem 300 családi levelet őrzött meg, amelyeknek eredetije csak 1965-ben került elő. A másolatok között van néhány, amelynek eredeti kéziratát nem ismerjük. A másolatok megbízhatóságáról az eredetiekkel történt egybevetés során meggyőződünk; mindössze néhány géphiba és könnyen korrigálható félreértés fordul elő bennük. Így a forrásértékű másolatok — nem tekintve a magánhangzók időtartamának jelölését — megbízhatóknak tekinthetők. (Lásd erre vonatkozólag még az egyes levelek jegyzeteit!)

A Révai kiadó elállván a levelezés kiadásának tervétől, erre egyelőre senki sem gondolt.

Jókai levelezésének néhány darabja már életében napvilágot látott. Így Arany János *Hátrahagyott iratai és levelezése* 3. és 4. kötetében (1888—89) megjelent 5 Jókai és 3 Jókainak címzett Arany-levél. Maga Jókai is közzétett Arany-leveleket az NK 35. kötetében (*Mikor az*

embernek nincsen gondolatja). A Havas Adolf-féle Petőfi kiadásban (1896) Jókainak két levele került a nyilvánosság elé.

Az 1910-ben megjelent *Jókai album* (Képek, adatok, okmányok Jókai Mór életéből. A Pesti Napló előfizetőinek készült kiadás) 5 Jókai-levellé és 3 hozzá írt levél fakszimiléjét közölte.

A Jókai-hagyatékáról sokat cikkezett az egykorú sajtó. A Budapesti Ujságírók Egyesületének Almanachja (1911) *Jókai relikviák* c. cikkében felhívta a közvélemény figyelmét a hagyaték értékeire. „Nem halt meg olyan régen Jókai, hogy ritkaságszámba mehetnének még kéziratai, levelei és egyes feljegyzései. Azokban a szerkesztőségekben, ahol Jókai dolgozott, ma sem ritka még a Jókai-kézirat. . . . De ismerünk olyan nyomdászokat is, akik emlék- vagy kuriózumképpen már régebben megőrizték egy-egy cikkét, novelláját vagy versét, amelyek aztán lassúbb vagy gyorsabb tempóban egyszer csak felbukkannak valamelyik antikváriusnál, honnan aztán egyenesen az Akadémiába vagy a Nemzeti Színházba vezet az útjuk. . . . Az igazi Jókai-hagyatékot nem is annyira az ilyen szétszórtan jelentkező iratok alkotják, mint inkább az a gyűjtemény, mely jelenleg a Jókainé Nagy Bella tulajdona s most van a Nemzeti Múzeumban abból a célból, hogy hivatalos úton a könyvtár számára megvásároltassék.

„Ez a sokféle írás valószínűleg a Nemzeti Múzeumba fog kerülni, hol már korábban ott lévő Jókai-levelekkel . . . együtt a kéziratár értékes gyűjteményeit fogják gyarapítani.” (98—9.).

Jókai kézirati hagyatékát az állam az özvegytől 1912-ben megvásárolta az Országos Széchényi Könyvtár számára. Az OSZK kezeltetésének jelentése szerint „a kéziratok között van néhány művének első fogalmazványa, továbbá nagy kiterjedésű levelezése”. Az anyag feldolgozása több mint fél évig tartott (Magyar Könyvszemle 1912. 468., 345., 1913. 73.).

A hagyaték sorsát a sajtó figyellel kísérte. Nemeskéri Kiss József a Budapesti Hírlapban (1912. márc. 10. 43—5.) számolt be arról, hogy a hagyaték egy része a Petőfi-ház Jókai-múzeumába, a másik rész „az irodalmilag megbecsülhetetlen értékű mindenféle másnak ez a tömege” a Nemzeti Múzeumba került. Egyúttal közölte Rudolf trónörökösnek két Jókaihoz intézett és Jókainak Zolához írt levelét.

A Világ c. napilap *Jókai levelesládja* c. névtelen cikkében (1914. ápr. 12. 47.) azt írja a gazdag és érdekes levelezési anyagról, hogy „mozaikban körülbelül az egész magyar kultúrtörténelmet látjuk”. Megemlíti, hogy a hagyatékban van egy kis titkos része. József főherceg 23, Rudolf trónörökös 26, Stefánia trónörökös 8 levelét,

továbbá özv. Jókainé Nagy Bella 10 levelét, „amelyet leendő férjéhez intézett, egyideig szintén pecsét alatt őrzik” az özvegygel való megállapodás értelmében. A cikk több Jókaihoz írt levelet, illetőleg levélrészletet közöl — Degré Alajostól Szomorý Dezsőig — a gyűjtemény érdekességének bizonyítására.

Vértesy Jenő könyvtárigazgató lírai hangú, posztumusz cikke (*Jókai hagyatéka a Nemz. Múzeumban* It 1917. 94—96.) az első áttekintést adó méltatás a kéziratárba került levelezésről. „Az egész, igazán értékes és jelentős XIX. sz. magyar nagyságai közül jóformán mindenki képviselve van ebben a nagy levelestárban. Megtaláljuk itt Arany szelíd humorát, Tompa bánatos búcsúzó levele mellett, Gyulai Pál csipkedéseit annyi más rajongó lelkesedése oldalán, a régi nagy emberek kezírását, Deák Ferencét, Klapkát, Perczelét, Vukovicsét, Türr Istvánét, az új politika vezéralakjait, Lónyait, Tisza Kálmánt, Irányit, az írókat Fáytól és Eötvöstől a legújabbakig, a színészeket Egressy Gáborral az élükön, a festőket, Zichy Mihályt és Lietzen-Mayert Munkácsy mellett, hogy csak néhány ragyogó nevet emeljünk ki a már nem élők sorából s a magyar nevek mellett a sok külföldi levelet, melyek mind bizonyosságot tesznek Jókai megértéséről itthon és odakinn. . . . Jókai otthon volt a magyar nép között s az uralkodók asztalánál. József főherceg a legteljesebb közvetlenséggel ír neki s barátságosan hívogatja ebédre, amikor csak családja ül asztalánál. Rudolf trónörökös buzgón dolgozott együtt *Az osztrák—magyar monarchia* c. vállalat szerkesztésén. S az udvari etiquette s a nem kifogástalan magyarság mögül elő-elővillan az oly tragikusan elpusztult királyfi erős és eredeti egyénisége, amelyet kitar Jókai előtt.”

Jókai születésének 100. évfordulóján a sok cikk, tanulmány és megemlékezés között levélpublikációk is akadtak. Az Est hármaskönyve (*A százéves Jókai emléke. Az Est, Pesti Napló, Magyarország előfizetőinek. 1925.*) c. kiadvány *Jókai ismeretlen levelei* címmel több mint 30 levelet közöl jegyzetek kíséretében. A bevezető megemlíti, hogy „Jókai tekintve élete hosszú folyamát, csodálatosan kevés levelet írt. Megszokta, hogy minden betűje a nyilvánossághoz szóljon. Levelei nincsenek összegyűjtve. A Jókai-szobában alig van néhány darab, s a Nemzeti Múzeum fasciculusaiban is aránytalanul több a Jókaihoz intézett levél, mint a tőle származó levelek száma. Ezeknek javarésze is vagy rövid, sablonos válasz a hozzá érkezett üdvözetekre, vagy pedig olyan bizalmas családi természetű s időben oly közel van még hozzánk, hogy nem alkalmasak publikálásra.”

Baros Gyula *Jókai levelestárból* címmel körülbelül 2 nyomtatott fv terjedelmű „a nagy regényíróhoz írt, közéleti kiválóságoktól szár-

magó hús sz levelet" szándékozott közzétenni. (Lásd „a teljesen befejezett, de a nehéz viszonyok miatt nyomtatásban egyelőre ki nem adható irodalomtörténeti kéziratok jegyzékét" It 1925. 90.). Tíz levelet közölt az ItK 1925. évfolyamában (*Jókaihoz írt levelek* 93–97.). Rövid bevezetőjében megállapította, hogy „a legtermékenyebb magyar regényíróra vonatkozó irodalom arányilag a legszegényebb olyan adatokban, melyek Jókainak kortársaihoz való viszonyát az ünnepi beállítottság mellőzésével, természetes közvetlenségében tárják fel. E hiány pótlásával bizonyára azért nem siettek eddig, mert visszaemlékezéseiben Jókai saját maga ismertette a nevesebb közéleti tényezőkkel való kapcsolatát. De bár ezek a hol nyájas humortól, hol merengő mélabólól, hol meg lelkes fölindulástól áthatott vallomások továbbra is érdekes olvasmányai maradnak a nagy író tisztelőinek, az irodalomtörténet ezek után sem nélkülözheti az eredeténél fogva sokirányú és bő tanulsággal kínálkozó forrásanyagot: az idetartozó leveleket."

Hellebrant Árpád a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában őrzött Jókai-levelekből tett közzé néhányat (ItK 1925. 257.).

Az évforduló után évtizedekig nem jelent meg jelentős levélpublikáció. Ebből az időszakból csupán egy 7 levelet tartalmazó önálló kis kiadvány érdemel említést. (*Jókai Mór levelei Keményné Drucker Irmához.* Bp. 1942.)

Jókai összes műveinek kritikai kiadása előkészítése során a sorozat tervébe külön ciklusként kerültek bele a levelezést tartalmazó kötetek. A gyűjtő munka már megindult, amikor Nagy Miklós közzétett néhány Jókai-levelet a budapesti Jókai-rokonság köréből (ItK 1960) ezzel a megjegyzéssel, hogy „Jókai összes leveleinek kiadása nemcsak művészi, de igen sok hasznosat és érdekeset ígérő feladat".

Az 1960-as években a közgyűjteményekben őrzött levelezés áttekintése után sor került a hírlapokban és folyóiratokban közzétett levelek felkutatására is. Ebben a teljességgel aligha megvalósítható munkában az MTA Irodalomtörténeti Intézete, továbbá az ELTE III. sz. irodalomtörténeti tanszéke birtokában levő cédulaanyagot is felhasználta. Különösen D. Szemző Piroska volt segítségemre a nyomtatásban megjelent levelek kutatásában.

Az Élet és Irodalom 1962. szeptember 22-i 38. számában felhívást tettünk közzé, amelyben felkértünk mindenkit, akinek birtokában az íróól származó bármilyen kézirat, levél stb. van, értesítse a Levelezés kötetek szerkesztőjét. Ez a felhívás igen csekély eredménnyel járt, mindössze négy levelet kaptunk. A későbbi évek során főképpen Nagy Miklós, Molnár József és a magunk kutató munkája révén több levélhez, illetőleg fotokópiához jutottunk hozzá nemcsak hazánkban,

hanem a Csehszlovák Szocialista Köztársaságból és a Román Népköztársaságból is. Remélhető, hogy a Levelezés első kötetének megjelenése után előkerülnek még lappangó levelek, s a Jókai rokonság is hozzáférhetővé teszi az eddig még nem publikált leveleket.

1965-ben Miklós Róbert, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos főmunkatársa a Jókai család elveszettnek hitt, csaknem 300 darabból álló levegyűjteményének jutott nyomára. A szerencsés kutatás előzményei a következők. A Révai kiadó levelezéskiadási tervével kapcsolatban már említettük, hogy Hegedüs Sándorné Jókay Jolán a birtokában levő családi levelezésből nagy számú kéziratot adott át lemásolásra. A másolatok az OSZK-ba kerültek, az eredetieknek azonban nyomuk veszett. Ifj. Hegedüs Sándor, Jókay Jolán kisebbik fia 1946-ban *Jókai levelei anyjához* címmel közzétett néhány 1840—42-ből származó levélrészletet (Magyar Nemzet 1946. dec. 1. és 25.), amelyek szövege az önkényes változtatások, illetőleg több levélrészlet egybeolvasztása miatt teljesen megbízhatatlan. (Lásd a levelek jegyzetét!) A közlemény bevezetésében az alábbiakról számol be: „Mikor az ostrom után összetört lakásomba először felmentem, csodálkozva láttam, hogy a rablók még a Wertheim-szekrényemet is feltörték, s annak tartalmát a földre szórták. 25 év előtt meghalt édesanyám zárta azt még le és én semmihez nem nyúltam, ami az övé volt, mindent úgy hagytam, ahogy azt ő hagyta. Mikor összeszedtük őket, akkor láttuk, hogy ez a 283 levél, Jókainak diákkori levelezése édesanyjával, amelyet részint Pápáról, részint mint jurátus Pestről küldött Révkomáromba, ahol özv. Jókay Józsefné Pulay Mária lakott Jókai testvérbarátjával, Jókay Károllyal. Ez írások között van még Jókay Eszternek, Vály Ferencnének, Jókai nővérenek feljegyzése Jókai gyermekkoráról, mert Jókait édesanyja öhozzájuk adta kosztos diáknak.” Ezek a levelek ifj. Hegedüs Sándor halála (1953) után felesége testvérenek, Földesi Vilmosnének a tulajdonába kerültek, s tőle vásárolta meg őket a Petőfi Irodalmi Múzeum. Összesen 263 levél került a múzeum kéziratárába, ebből 161 Jókai kezeirása, a többi családi levelezés. Hegedüs fenti cikkében 283 levélről tesz említést. A 20 levélből néhány már előbb a PIM kéziratárába került, egy párat Jókay Jolán unokái, dr. Zsindely Sándorné és Tőry Tiborné őriznek (l. Itk 1960.). Van azonban az 1840-es évekből néhány levél, amelyet csak a Révai-féle másolatból ismerünk; feltehető tehát, hogy ifj. Hegedüs Sándor lakásán 1945-ben egy-két levél megsemmisült.

*

A *Jókai Mór levelezése* c. kötetekben mind az írótól származó, mind pedig a hozzá intézett leveleket közöljük. Nem tesszük közzé — csak kivételes esetben s akkor is a jegyzetek között — a családi vagy

egyéb olyan leveleket, amelyek egy-egy levél megértéséhez közelebb visznek. Igyekeztünk azonban mindenütt utalni az általunk ismert ilyen tartalmú levelekre, s több helyütt rövid idézetekkel megvilágítottuk a levelek háttérét is. A családi levelezés feldolgozása külön feladat, amelyre csak később kerülhet sor. Nem közöljük továbbá az ún. nyílt leveleket, vagyis azokat, amelyek alakilag levelek, de Jókai nyilvánvalóan nyomtatásban való megjelentetésre, hírlapi közzétételre szánta politikai-közéleti mondanivalójuk miatt. Ezeket a nyílt leveleket a JKK *Cikkek és beszédek* ciklus kötetében találja meg az olvasó.

Az első Jókai Mórhoz írt levelek tulajdonképpen azok az utóiratok, amelyeket Jókai Károly pápai diák korában, az 1830-as években szülemek szülő leveleiben írt öccsének: (Lásd OSZK Fol. Hung. 2261. 406., 412., 415., 416., 426., 427., 429., 430., 431., 432., 434.)

Jókai valamennyi levelét és valamennyi hozzá írt levelet — a töredékben fennmaradtakat is — teljes szövegében közöljük. Közlésünk teljesen betűhív. Megtartottuk a *cz*-t, a kétjegyű mássalhangzók teljes kettőztetését és a hiányjelet is, az *a'* névelő után és az *'s* kötőszó előtt álló *kivételével*. A kéziratok helyesírási következetlenségei közül csak a magánhangzók időtartamának jelölésében fordulhatnak elő

tipográfiaiilag egyébként megoldhatatlan — bizonytalanságok (pl. olyan jel, amelyről nem lehet eldönteni, hogy pont-*e* vagy vessző; az *u-re*, *ő-re* tett írásjelek közül az egyik pont, a másik vessző; a kettős hányjelet vízszintes vonalka helyettesíti). A gépiratos másolatból vagy nyomtatott szöveg alapján közzétett levelek helyesírásában is betű szerint követjük a forrást, csak a nyilvánvaló gép-, illetőleg sajtóhibákat javítottuk ki. A lényegesebb eltérésekről, félreértésekről a jegyzetben adunk számot.

A levelek tagolásában is pontosan követtük az eredetit, ill. a forrást. A levél címezését, minthogy az a levél szerves része, a levelek végén tüntettük föl. Az ún. összehajtogatott levélre, ill. a borítékra írt címzés szövegét az eredeti tagolásnak megfelelően közöljük.

A sorszámozott levelek időrendben követik egymást. A keltezés szöveges zárójelben közvetlenül az író és a címzett megnevezése után következik az olvasó tájékoztatására; természetesen megismétlődik ott és úgy, ahogyan a levél írója feltüntette.

Ha a szerző a levél szövegében javításokat végzett, ezeket a főszövegben a következőképpen jelöltük. A javított, áthúzott, de olvasható szövegrészt ékzárójelbe tettük; az olvashatatlan szavakra úgy utaltunk, hogy ezt a kifejezést: „olvashatatlan szó” ékzárójelben szöveg szerinti helyére beiktattuk. Egyéb javításokról a jegyzetben számoltunk be.

Az egyes levelekre vonatkozó jegyzetek élén a sorszám, továbbá a levél írója, a címzett és a dátum áll. A jegyzetben megjelöltük a kézirat lelőhelyét, levéltári jelzetét, állapotát. A levél alaki leírásában csak a hajtogatást, a pecsétet, a címzés helyét és a postán vagy nem postán történt küldés tényét jeleztük. A postai bélyegzőről csak abban az esetben tettünk említést, ha a levél egyébként keltezetlen, vagy a bélyegző dátumának különös jelentősége van. Természetesen megemlítettük, ha a levélpapír képes, gyászkeretes, vagy ha levelezőlapról, névjegyről van szó.

A lehetőség szerint felsoroltuk a levél megjelenését, ha az szempontunkból fontos kiadványban, illetőleg tudományos folyóiratban történt.

Ezután következik a keltezetlen levelek datálásának bizonyítása vagy valószínűsítése. Ha nem sikerült a pontos keltezést megállapítani, a következőképpen jártunk el: ha a hónap és a nap bizonytalan, a levelet besoroztuk az időrendbe; ha az évszám kétes, akkor a *Függelék*be került. Ide soroltunk néhány olyan levelet is, amely Jókai kezétől származik ugyan, de mások nevében íródott.

A tárgyi magyarázatokat, ahol erre alkalom kínálkozott, igyekeztünk összefüggően előadni. Jegyzeteink elsősorban a tulajdonnevekre, idegen szavakra, idézetekre s egyéb külön magyarázatra szoruló adatokra vonatkoznak. A levelekben előforduló személyekről a legmegfelelőbb helyen közöltük a legfontosabb általános tudnivalókat.

A jegyzetek tartalmazzák a kérdés irodalmát, egykorú sajtóközleményeket, emlékiratokból és levelezésekből származó idézeteket. Nem magyaráztunk olyan szavakat és kifejezéseket, amelyek közkeletű szótárakban és lexikonokban megtalálhatók. Csak a köztudatban ritkán előforduló idegen szavak jelentését közöltük. Az idegen nyelvű idézeteket lefordítottuk. Az idegen nyelven írt levelek teljes fordítását a jegyzetben adtuk meg.

A kötetben való tájékozódást név- és műmutató, levélmutató segíti elő.

★

Külön köszönettel tartozom munkámhoz adott segítségükért a jegyzetben említettek kívül elsősorban Molnár Józsefnek, kéziratom lektorának és Nagy Miklósnak, a kötet főszerkesztőjének, továbbá Miklós Róbertnek, Nacsády Józsefnek, Orosz Lászlónak, Sáfrán Györgyinek, D. Szemző Piroskának és Zibolen Endrének.

A LEVELEK JEGYZETEI

I.

JÓKAI — JÓKAY JÓZSEFNEK

1833. márc. 16.

K: nem ismeretes

M: Ország Világ 1894. jan. 7. 2. sz. 22. (fakszimile)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 127.

Ez a levélformában írt névnapi köszöntő, a nyolcesztendőös Jókay Móric művecskéje, nemcsak a kor divatját, hanem a családi hagyományokat is követi. Eötvös K. (51.) közli Jókai „negyedizigleni egyenes űs“-nek, Jókay II. Sámuelnek 15 éves korában, 1734-ben nagynénje névnapjára írt verses köszöntőjét annak tanúbizonyságául, hogy „az űsökben is megvolt már az irodalmi, költői hajlandóság”. Az a tény, hogy a család megőrizte az egyébként gyöngye versekből álló rimes üdvözlötet, az effajta hagyományok megbecsülését jelenti.

Az Ország Világban közzétett fakszimile aláírása: „Jókai Mór tanuló-korabeli köszöntője édesatyjához, Ásvai Jókai Józsefhez. Az eredeti kézirat után.” A fakszimilén az évszám nem szerepel, csak a másolaton.

Ismeretes Jókainak 1832-ből való két verses köszöntője, az egyiket atyja névnapjára, a másikat tanítójához írta (Ország Világ 1894. 29. fakszimile és Szabó L. 38.).

Mikszáth (I. 28.) említést tesz erről a levélről, idézetei azonban pontatlanok. „Kedves naiv utóirata van egy . . . felköszöntő névnapi versecskének, melyben előfordul ‚Légy boldog jó atyám’ s amelyet népen leírva nyújtott át a következő alájegyzéssel: ‚Bocsánatot kérek kedves drága apám uramtól, hogy ‚te’-nek mertem szólítani, de ez a vers miatt van így.”

Jósef napja — március 19.

A fakszimile és a másolat között eltérés van egy szóban (zúgo — zúzó) és több helyütt az ortográfiában (jelentemki, azégen; ékezetek).

JÓKAI — SZÜLEINEK

1837. febr. 15.

K: dr. Zsindely Sándorné Hegedüs Mária (Hegedüs Loránd leánya, Jókay Károly dédunokája) Budapest tulajdona.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 128.

M: ItK 1960. 582. (Nagy Miklós közlése)

Címzés nincsen. A levélpapír versójának jobb szélén tintával budai és bécsi lutriszámok vannak feljegyezve.

Jókait tíz éves korában „kedves ősi jó szokás szerint” szülei cserébe adták Pozsonyba. Mind a három Jókay gyerek (először Eszter, majd Károly is) Zsigmondy Sámuel (1788—1833) liceumi tanár családjánál volt cserében. (L. Zsigmondy Sámuel 1830-ban, ill. 1832-ben Jókai édesatyjához írt levelének másolatát: OSZK Fol. Hung. 2261.-ben: 441., 443.) A négy Zsigmondy fiú közül a legkisebbik, Gusztáv volt Móric cseretestvére. Jókait 1835 szeptemberében vették fel a pozsonyi evangélikus liceumba, s 1837 nyarán tért haza Komáromba. Két tanévet (1835—36, 1836—37) töltött Pozsonyban. Ebből az időszakból csak ezt a levelét ismerjük.

görög grammatica — A görög nyelvet az 1836—37. tanév második félévében kezdte tanulni, ezért volt szüksége ekkor a görög nyelvtanra. (Szabó L. 45.).

írásbeli Példák (Exemplare) — bizonyára a calligraphiához (szépíráshoz) szükséges mintalapokról van szó.

Domonkos Sándorné — Domonkos János gazdag komáromi gabonakereskedő Az *arany ember* állítólagos modellje (vö. JKK 24. 337.) gyermektelenül halt meg (1833); vagyonát Sándor öccse örökölte. D. Sándornak öt gyermeke volt. A legkisebb lány, Terézia: Jókai első szerelme, „Erzsike”, a tengerszemű hölgy (Eötvös K. 233.)

A német nyelvű levél fordítása:

Kedves Szüleim!

Mint hogy több dologra van szükségem, ebből az alkalomból írom leveletem. Görög nyelvtanra van szükségem, jó lenne, ha elküldenék a bátyámét, akkor nem vennék újat és még szükségem van néhány mintára, amelyek otthon ugyancsak megvannak. Pozsonyban nagy betegség uralkodik: az úgynevezett grippe, én azonban egészséges vagyok, amelyet maguknak is szintén kívánok. Zsigmondyék üdvözlétüket küldik.

Maradok engedelmes fiuk

1837. február 15.

Móricz

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1842. febr. 9.

K: PIM V. 2525/1.

Címzés nélkül.

M: Önkényes változtatásokkal közölte ifj. Hegedüs Sándor: Magyar Nemzet 1946. dec. 1. 271. sz. 4. (L. 258. l.)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 129.

Jókai az 1841—42. tanévben, két féléven át tanult a pápai református főiskolában. Vály Ferenc naplója szerint 1841. augusztus 21-én utaztak Pápára; augusztus 22-én volt az examen, a vizsgálat után mindketten hazautaztak. Jókai október 31-én érkezett újból Pápára, a félév megkezdésére. December 16-án hazament karácsonyi szünetre. 1842. január 6-án édesanyjával együtt utazott vissza Pápára. Május 6-án pünködsdi szünetre ment haza. Augusztus 23-án Jókainé hazavitte fiát.

Ebből az időből három levelét ismerjük (3., 4., 5. sz. levél). Vály Ferenc naplója még két levélről tesz említést: 1842. április 22-én „Móricz levelet mégpedig igen érzékenyet küldött.” Június 8-án „Móricz öcsénk levelet küldött s benne egy mértant Tarczytól.” Ezekről valamint a jelen levél első mondatában említettéről nincs tudomásunk.

Maga Jókai megemlékezik arról (*Az én iskolatársaim*), hogy egy Szilágyi nevű „hektikás” iskolatársához a „félelem kíváncsisága” kötötte, s valósággal képzelt beteg lett tőle. „Anyámhoz írott levelem . . . tele vannak ezzel a beteges képzelődéssel. Csupa lemondás az élet örömeiről, a halállal barátkozás, a túlvilági kacércodás.” Efféle levelet nem ismerünk; a Vály Ferenc említette április 22-i levél lehet ezek közül való.

A Pápán írt műveiről, amelyeket az 1841 tavaszán alakult ifjúsági képztársulat gyűlésein olvasott fel, cím szerint is tudunk. Elsőnek a *Mi az!* c. verset mutatta be, amelyet 1841. november 21-én érdemkönyvbe iktattak. (Hiteles szövegét Nagy Miklós közölte ItK 1956.) 1842 februárjában két elbeszélést (*Istenlélet, Vágytárs*) és három lírai költeményt nyújtott be. A beszélpályázaton *Tűz és víz* c. elbeszéléssel második díjat, egy aranyat nyert (1842. júl. 26.). Az *Istenlélet* megjelent a *Tavaszi* c. pápai zsebkönyvben (1845). Ez az első nyomtatásban megjelent elbeszélése. (L. Kapossy Lucián: *Jókai Mórról*. ItK 1894. 234—37.; Nagy Miklós: *Jókai pápai didkéveihez*. ItK 1956. 160—67. Ez utóbbi idéz Vály Ferenc naplójából.)

cenfura — vizsga; nem tudjuk pontosan mit jelentett ekkoriban a pápai főiskolában. Talán olyasféle beszámolót, amelyenről Kőrösi Sándor emlékezett meg a kecskeméti főiskolával kapcsolatban: „Amit a tanár egy héten magyarázott, abból a következő hét első napján cenzurát tartott. . . . [Jókai] cenzurában úgy felelt, hogy nemcsak a tanulóársakat, de szabatos feleleteivel a tanárok is meglepte.” (Pesti Hírlap 1893. dec. 7. 17. L. 454. l.).

naplóm — Váli Mari (76.) szerint „mindazok a latin, német, francia, angol és olasz nyelven írt naplók, melyeket kedves apám szeretett sógorával íratott, mikor tanítványa volt: minden héten más nyelven” — az 1849-i ostrom idején a komáromi Jókay ház padlásán egy ládában elégték. Maga Jókai *Az én iskolatársaim* c. megemlékezésében tett említést Pápán írt naplójáról.

most csinált novellám — Oltványi A. szerint az *Istenítélet*-ről van szó, amelyet Jókai a levélírás napján adott be a képzőtársaságnak.

franciából fordított novellámat . . . és angolból franciára fordított gyakorlatimat — Jókai komáromi diák korában Vály Ferenctől három év alatt megtanult franciául, angolul és olaszul (NK 100. k. 127.). Másutt azt írta, hogy előszeretettel viseltetett az angol és francia költők iránt, s tizenöt-tizenhat éves korában megtanult angolul és franciául grammatikából nyelvmester nélkül. Dickens, Cooper, Victor Hugo voltak első eredeti olvasmányai a két nyelvből. (NK 100. k. 137.).

festményem — Jókai képzőművészeti munkásságáról l. Vayerné Zibolen Ágnes tanulmányát (PIM évkönyve 1962. 61—83.). Az itt közölt katalógus egyetlen Pápán készült képet sem említ.

Pálffy Károly — a családi levelezésben (OSZK Fol. Hung. 2261.) több ízben előfordul a Pápán lakó Pálffy úr és asszonyság neve; Pápa és Komárom között hoztak és vittek leveleket. Pálffyné komáromi születésű volt; édesanyja, Molnár Mihályné Jókayné kedves komasszonya, Móric egyik keresztanyja. Az 50-es években Váliék Pápán Pálffyék szomszédságában laktak (Váli M. II. 10—17.)

Mari hugám — Váli Mari, Peti Józsefné (1840—1915), Vály Ferenc és Jókay Eszter leánya.

Athenaeum — Bajza, Schedel (Toldy) és Vörösmarty folyóirata; az 1842. május 22-i számban jelent meg Petrovics Sándor pápai diák verse, *A borozó*. Jókainak nem jelent meg benne írása.

Tarczy professzor — Tarczy Lajos (1807—1881) a pápai főiskola matematika- és fizikatanára; filozófiával (Hegel) és esztétikával is foglalkozott, az akadémia rendes tagja volt. „Nemcsak tanítónk, hanem nevelőnk, vezetőnk volt. Ő alapította meg a pápai képzőtársaságot.” (*Az én iskolatársaim*). Petőfi is hálával említi nevét 1842. július 7-i

levelében. Jókai 1841. augusztus 21-én ismerte meg, amikor Vály Ferencsel, Tarczy egykori pápai diáktársával felvételi vizsgára Pápara érkezve nála szállt meg. Október végén, a félév megkezdésekor sorozatból többek között Tarczyhoz is vitt ajánló sorokat. Későbbi baráti kapcsolatokra utal a Jókai könyvtárában megmaradt *Természettan* (Pápa 1872) c. tankönyve, amelyben a következő dedikáció olvasható: „Jókay Mórnak, barátsága emlékeül Pápa nyárutó [augusztus] 10. 1873. midőn tanárságának 40-edik évét bevégezte volna Tarczy Lajos” (PIM).

metaphysica — filozófiai diszciplína; megkülönböztették a spekulatív metafizikát, amely az Istenre, az akarat szabadságára, a lélek halhatatlanságára vonatkozó tételeket fejtegette, valamint a gyakorlati metafizikát

Kazayné — Jókai a városban elterjedt hír alapján ír 50 000 forinttal, valójában csak 20 000 forint volt, de ez is a pápai főiskola legnagyobb alapítványa. A Dunántúli Református Egyházkerület 1842. május 20—23. napján tartott közgyűlésének jegyzőkönyve a 39. pontban számol be az alapítványról: „Bemutattatott s olvastatott néhai b. e. [boldog emléké] Kazay Gábor Úrnak, több tekint. Megyék Táblabírájának, s a veszprémi egyházvidék segédgondnokának, és nejének született Oroszy Juliánna asszonyságnak végrendeletük 3dik pontján, mely szerint az egyházkerület Pápa virágzó főiskolájának nagy lelkű s meleg buzgalmú dajkáit, — kiknek emlékezetök a nevelt nevelő intézetnél örökké áldásban maradand, — bölcsészeti s irod. írás magyarázási Oktatószékek alapítványául 20000 ftokat rendelkeztek, a főiskolai új telek megszerzésére pedig 400 ftokat ajánlottak legelőben úgy, hogy Eöri Szabó Gábor Táblabíró Úrnak, mint a végrendelet végrehajtójának jelentése szerint, sikerülvén az illető osztályos Országfiak közti békés egyesség, mind az alapítványi, mind az ajánlati összeg kétségen kül biztosítvák, sőt az alapítvány kamatja is, a hirtelt alapító asszonyságnak már a túlvilágra lett átszenderülte előtt tett kegyes intézkedése következtében, a végrendeletnek f. é. Január 4kén létesített felnyitása óta folyamatba jött.” (A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa, Miklós Bernsö gyűjteményi igazgató másolata alapján, melyért ezúton is köszönetet mondunk.) A „tanszékalapító Kazay Gáborról” megemlékezik *A pápai ref. főiskola négyszázados ünnepének emlékkönyve* (Pápa 1911) a főiskola pártfogóinak sorában (40.).

charta bianca — alba; kötelezvény

testvéreimet — Károlyt és Esztert (Vály Ferencné)

uram btyádmát — Vály Ferencet

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1842. ápr. 3.

K: PIM V. 2805.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 131.

két novella — 1. a 3. levél jegyzetét

lerajzoltam tns Tarcy professzor urat — a rajzokról ez idő szerint semmit sem tudunk

eminentia — „kitűnőség”, a korabeli legjobb osztályzat: az *eminens* nevéből. Az eminenseket maguk között rangsorolták. „Első eminens” annyi mint rangelső az egyformán eminensck között.

harmadik vagyok — az első félévben a tanulók sorrendjében a 4., a második félévben a 3. helyen állt

Klára uram — Hegedüs Sándorné Jókay Jolánnak e levél másolatához írt jegyzete szerint: „Klára pápai házi gazdája volt, ki úgy látszik, nem a legelőzékenyebben bánt a nála lakó kosztos fiúkkal, és vele is összeveszett. Bátyám hazament Komáromba és többé nem is ment vissza Pápara tanulmányait végezni.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 133.) Kláráról l. az. április 8-i levél jegyzetét.

Kerkápoly — K. Károly (1824—1891) a későbbi képviselő, pénzügyminiszter és egyetemi tanár Papp Dénessel együtt szobatársa volt Jókainak a Hosszú utcai Klára házban.

mk. — maga kezével

Bocsor prof. ur — B. István (1807—1885) a pápai főiskolán a magyar közjog és történelem tanára. Felesége Kozma Aloizia; Váli Mari többször emlegeti Lujza nénit, édesanyja barátnőjét (II. 3. és 180.).

5.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1842. ápr. 8.

K: PIM V. 2813.

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: ItK 1956. 164—65. Nagy Miklós közlése

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 132.

Klára — a már említett Klára Sándorról, Jókai pápai szállásadójáról Kapossy Lucián írta, hogy „egy józan gondolkodású, tőről metszett kalvinista alak, ki kiváló szeretettel időzött a fiatalok körében s jó ízű humorral beszélt tapasztalatairól, melyeket Jókai buzgó figyelemmel hallgatott”. (i. m. 234.) Mikszáth nyilván Kapossy nyomán hasonlóképpen vélekedett (I. 47.). Nagy Miklós e levélhez fűzött megjegyzésében „inkább valamilyen sunyiságot és anyagiasságot” érez „a lemondással vált pápai cívisben”. Pongrácz József tanulmányából (*Jókai és Pápa*. Pápa, 1930) tudjuk, hogy „nemes Klára Sándor úr 1841. okt. 14-én jelentette magát, hogy két vagy három klasszistát fogadna kosztosnak”.

A Klára-ügy egy korábbi epizódjára derít fényt Tarczy Lajosnak Jókay Károlyhoz 1841. december 26-án kelt levele: „Tisztelt ügyvéd úr, Hogy Móricz haza ment: annak oka nem vagyok, de még Klára is nem; mert hiszen, ha kér a kosztfogadó javítást, a kosztostól vagy ennek szüleitől függ azon javítást meg vagy nem tenni. Ha Móricz bizalommal levén hozzám, engem e tárgyban felszólít: majd én tudok neki tanácsot adni, s ekkor nem fog haza mentével illy szomorúságot okozni. Egyébiránt Ön ezen kifejezését „visszavihetjük e Móricot Pápára kárunk nélkül?” nem értem, s azért e kérdéssére nem válaszolhatok. Tiszteletemet kedves mamájának, Váli barátomnak s kedves neked! Önnek Pápán télelő [december] 26. 1841. köteles szolgálja Tarczy.” Jókay Jolán e levélhez a következő megjegyzést fűzte: „Tarczy tanár tudatja édes apámmal, hogy ő nem oka Móricz testvérem hazamenetelének, mert Lónyai fel emelte a koszt árát. Ekkor ismét vitába vitték Pápára Lónyaiékhoz, de később sem volt békesség, úgy hogy rövid idő alatt ismét ott hagyta Lónyaiék lakását.” (Mindkét idézet: OSZK Fol. Hung. 2261. 440). Lónyaiékról az irodalomban és a levelezésben nem találtunk említést. Váli Mari megemlékezik arról, hogy Pápán 1850-ben Klára bácsi, aki akkor már 80 éven túl való öregúr volt, „sokszor felkeresett bennünket, hogy el emlegethesse azt az áldott jóságú kosztosát, kihez hasonlót, hosszú életén át nem láttam. ... Nem válogatott az — tessék elhinni — semmi ételben, mint a többiek; de akkor megdicsérte Márikát, ha jó disznókörmös bablevesen, vagy babsuszpejzon volt a főzés sora. Az egy hetes kenyeret is szívesen megette, míg a többiek meg mind azt akarták, hogy ugyanokint süssük a kenyeret, mint a pék a zsömlét.” (II. 4.). Klára Sándor 1856-ban halt meg (OSZK Fol. Hung. 2261. 529.).

Tempereskedés — család, ravaszkodás, mások rászédése

Molnár Mihályné — Molnár Mihály komáromi háztulajdonos Nagy Mihály utcai házát vette bérbe 1813-ban Jókay József, három

évig laktak benne (Eötvös K. 209.). Molnár Mihály és felesége Takó Zsuzsanna neve ott van Jókai 16 keresztszülője között (Szabó L. 23.). Az ő lányuk volt a pápai Pálffy Károly felesége (I. 264. l.).

Gyöngyök — *Gyöngyök a német költészetből*. Olvasókönyvül az ifjúság számára gyűjté Tarczy Lajos. 1—2. füz. Pápa 1839—1841. Valószínűleg erről az antológiáról van szó.

Az ItK-ban közölt szövegben néhány helyesírási hibán kívül két eltérés van a kéziratától: *legsetébbikébe* helyett *legkisebbikébe*; kérem helyett *kérném*.

6.

JÓKAY KÁROLY ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ —
JÓKAINAK

1842. nov. 3.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 411.

Vály Ferenc naplója szerint 1842. október 6-án „édesanyánk Móri-cot Kecskemétre határozta vinni”. Október 23-án „Károly öcsém Móriczot vitte Kecskemétre”. Jókai 1842 október végétől 1844 augusztus végéig tartózkodott Kecskeméten. Ebből az időszakból való a 6—12. sz. levél.

Karika Professor ur — K. János (1808—1855) 1836-tól a kecskeméti ref. főiskola hittudomány- és világtörténet-tanára. Vály Ferenc naplójában 1842. okt. 22-éről a következőket olvashatjuk: „Karika bátyámnak Kecskemétre Móric mellett levelet irtam.” Nagy Miklós szerint már ebből az adatból is kitűnik, hogy a Kecskemét melletti döntésben nagy szerepet játszott Karika János tanár személye, aki Jókayéknak távolabbi rokonuk volt. (ItK 1956. 160—67.). Mikszáth is úgy ír Karika professzorról, mint aki „szegről-végről az atyafisághoz tartozott”. Jó szívvel fogadta Móri-cot és atyafiságosan eligazította Gyenes Mihályhoz (I. 57—8.).

gazdák — Gyenes Mihály, Jókai kecskeméti szállásadója

amijen bizonyítványokat edig kaptál — Jókai a pozsonyi líceumban, a komáromi középiskolában és a pápai kollégiumban mindig jeles, ill. kitűnő bizonyítványt kapott (Szabó L. 43—52.). Kecskeméten a főiskola jogi tanfolyamán „három féléven keresztül csak második tudott lenni az első eminens Szánthó Józsi mögött, a negyedik félévben azonban megelőzte”. (Orosz László: *Jókai Kecskeméten*. Tiszatáj 1954. 115.)

Jókay Jolán megjegyzései: „Ekkor Kecskeméten diákoskodott, édes anyja mindig rettegett fia jövője és egészsége felett. Akkor még a postai csomag küldés legbiztosabb volt, a vásárra menő ösmerősöktől el küldeni.”

7.

PETŐFI ÉS JÓKAI — FRANKENBURG ADOLFNAK

1843. ápr. 10.

K: nem ismeretes

M: Kőszoru 1880. IV. k. 193. — Petőfi Lev. 20. (11. sz.)

Frankenburg Adolfot (1811—1884), a Heckenast Gusztáv kiadásában megjelent *Emlény* c. szépirodalmi zsebkönyv szerkesztőjét Petőfi és Jókai együtt keresték fel budai lakásán, s mivel nem találták otthon, ott a pár sort hagyták ott. Nem tudjuk, hogy a levél kinek a keze alá került, sajtó sem, mely versek kísérőlevele volt. Az *Emlény* 1844-i kötetében sem Petőfitől, sem Jókaitól nem jelent meg írás. A levél háttérét lásd részletesebben: Petőfi Lev. 279—81.

8.

VÁLY FERENC ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK

(1843 november?)

K: nem ismeretes.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 489., 490. A két levél összehasonlítását a másolaton I. és II.-vel jelölték.

A levél keltezése (zárójelbe tett évszám: 1843) valószínűleg Jókay Jolántól származik. Közelebbi datálásához támpontot nyújt a Vály levelében említett „babérlevélke”, amely a *Zsidó fiú* akadémiai díjüdvéretére vonatkozhat (1843. okt. 8.); továbbá a 10. sz. levél „dec. 15-től levelet nem kaptam” kitétele. A „banai osztály” időpontját nem ismerjük. Eszerint a levél novemberben vagy december elején keletkezhetett. A december 12-i (9. sz.) levél érkeztett 15-érc Komáromból Kecskemétre.

Az édesanyja levelében említett tekintetes úr Gyenes Mihály. Fennmaradt Jókay Károlynak egy levele „Tekintetes Nemes és Vitézlő

Gyenes Mihály Urnak hites mérnök és ügyvédnek igaz tisztelettel ajánlva" (1843. okt. 1.), amelyben arra kéri: „méltóztassék (Móriczot) ez évben is kegyes figyelmével, bölcs tanácsával és szükséges intéssel gyámoltani". (PIM V. 252.)

Pápára küldendő munkája — bizonyára a *Tavaszc.* pápai zsebkönyv számára ígért írást. Oltványi Ambrus úgy hiszi, hogy a *Tűz és víz* c. 1842-ben pályadíjat nyert elbeszélés átdolgozásáról lehetett szó. Az átdolgozás nem történt meg, a kézirat elveszett. A zsebkönyvben az *Istenítélet* jelent meg (1845).

kedves angyalom, feleségem — Jókay Eszter

kedves angyalunk, kis Márink — Vály Mari, aki 1840-ben született

Banán az osztály megvált — Bana Komárom megyei község, a Pulay családnak volt ott birtoka. Az „osztály” az örökségen való osztozást jelenti. Jókayné édesapja, Pulay Dávid 1806-ban halt meg; özvegye, Szücs Erzsébet halála után (1822) sok huzavona lehetett a testvérek között a banai örökséget illetően, amelynek Pulay Gábor volt a fő oka. Úgy látszik, hogy csak 1843-ban kapta meg a három testvér (Konkoly Thege Antalné Pulay Erzsébet, Jókay Józsefné Pulay Mária és Pulay Gábor) a jussát.

Asztalos úr — A. István komáromi ügyvéd, Etelka apja. 1844-ben nála volt joggyakornok Jókai. Etelkáról két arcképe maradt fenn, mindkettőt 1845-ben festette. Ismeretes egy Asztalos Abáról készült képe is. A levélben említett, arany rámába tett Etelka-kép egy harmadik, korábban festett arckép lehetett (l. Vayerné 81.).

hdt a sidó fiu mit tsindl — l. a 9. sz. levél jegyzetét

9.

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ ÉS VÁLY FERENC — JÓKAINAK
1843. dec. 12.

K: PIM V. 269.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 538.

M: Jókai album 21. Jókayné levele fakszimilében. — Az Est Hármaskönyve 133.

ate leveledet — Jókai levelét, amelyben engedélyt kért a jogászi táncvígalmában való részvételle, nem ismerjük.

12 dikbe — Jókai levele december 12-én érkezhett, s a válasz — az engedelem — ugyanaznap készült, mivel Jókai 15-ére várta.

11. dikién — talán előző nap írt már türelmetlenségében levelet háának

Színművét illetőleg — A zsidó fiúról van szó, amelyet 1842—43 telén írt Kecskeméten. 1843 márciusban küldte be a Magyar Tudós Társaság drámapályázatára. A bíráló bizottság (Fáy András elnök, Haja József, Czuczor Gergely, Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály) a beérkezett 13 mű közül Obernyik Károly *Főúr és pór* c. drámájának ítélte a 100 aranyat, jutalmat kapott Szigligeti, dicséretet nyert színmű — köztük *A zsidó fiú*.

Beöthy Károly — ügyvéd (1820—1864), Győr megye alügyésze, a komáromi Beöthy család közelebről nem ismert tagja

Nagy Ignác — (1810—1854) író, újságíró, szerkesztő. *Színműtára* 1849—43 között jelent meg.

Bartay — B. Endre (1799—1854) zeneszerző, a Nemzeti Színház helyőrző-igazgatója (1843—44). Az ő nevéhez fűződik a színház első virágkora.

Tudós társaság — a Magyar Tudós Társaság (Akadémia) *Eredeti Műtársaság* c. sorozatában magyar színműveket jelentett meg.

Télelő — december

Vály Ferenc — (1810—1882) 1837-től a komáromi ref. gimnázium igazgató-tanára. 1839-ben feleségül vette Jókay Esztert. 1849-től a pápai ref. főiskola tanára. Jókai Pozsonyból hazatérve szülővárosa ref. gimnáziumában tanult (1837—40). Vályról úgy emlékezik meg, mint akinek befolyása egész életére kihatott. Előbb tanára volt, később sógora lett. „Úgy tudott tanítani, hogy az gyönyörűség volt.” (NK 100. k. 126—27.). Válynak a Jókay-családdal való viszonyát jellemzően mutatja meg Jókay József temetésén mondott beszéde. *„A jó Keresztyén’ halála. Tek. Ns. Ásvai Jókay Jó’sef Úr’ mint jó és büszke keresztyén’ hideg tetemei felett elmondotta Ószhó’ 31 kén 1837. Vály Ferenc, a Rév-Komáromi Ref Oskola’ Oktatója. — A Ne bántsd az árva címmel Komáromban 1838-ban megjelent könyvecske 11—26. oldalon. A könyv Jókai hagyatékában maradt fenn.)*

Az „irj haza” (?) mondatban a *hóza* [?] szót értelemszerűen javítottuk.

10.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1844. márc. 1.

K: PIM V. 222.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 134.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

A bölcsek köve c. vígjátékát beküldte az 1844-i akadémiai pályázatra; dicséretben sem részesült, kézirata eltűnt. A „tavali” darab *A zsidó fiú*.

Kiss Bálint — szentesi református pap, a békés-bánati ref. egyházak esperese, a Magyar Tudós Társaság tagja. Több pedagógiai kézi könyvet adott ki. Jókai legációjában járt-e nála, vagy *Az én iskolatársaimban* említett szentesi kaszinóbál, az édesanyja elől titkolt „korhelykedés” alkalmával volt-e ott pár napig — nem tudjuk. — Az esperes fia, *Kiss Bálint* (1802—1868) festőművész, arcképeket, tájképeket és történelmi kompozíciókat festett; a Nemzeti Múzeum képtárának restaurátora volt.

11.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK 1844. márc. 14.

K: nem ismeretes.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 410.

A Komárom megyei tisztújításon Ghyczy Kálmán (1808—1886) lett az első alispán, ifj. Pázmány Dénes (1816—1856) pedig a második alispán. Az id. Pázmány Dénes (1781—1854), aki Komárom vármegye első alispánja s a reformgyűléseken követe volt, mind a Jókay mind a Pulay nemzetségnek „kétszeresen is, sokszorosan is” atyafija volt (Eötvös K. 288., Komárom vm. 577.). — Sárközy és Huszár régi Komárom megyei nemes családok tagjai.

Pulay — Pulay Gábor, Jókai édesanyjának öccse. A „banai osztály” (I. a 8. sz. levél) után Jókayné és valószínűleg nővére Konkolyé is mindjárt kiadták árendába birtokrészüket. Nyilván nem öccsüknek szánták a bérletet, ezen összekülönbözhettek, s csak a levélben említett megbékélés után határozták el, hogy jószágukat neki adják bérbe.

anapa meghalt — valószínűleg Pulay Gábor anyósáról van szó

12.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1844. júl. 26.

K: nem ismeretes

M: Jókai album 20. faksimilében, Szabó L. 72—3., Mikszáth I. 70., Tábori K. 11. faksimile.

A faksimilén évjelzés nincs, tartalmából nyilvánvaló, hogy 1844-ből való.

Jókai 1831-ben szülővárosában kezdte meg iskolai pályafutását, majd Pozsonyban tanult, ezután újra Komáromban; 1841-ben a pápai, 1842-ben a kecskeméti főiskolába járt, s itt fejezte be tanulmányait. Ezután már csak az ügyvédi vizsga volt hátra.

13.

JÓKAI — GYENES MIHÁLYNAK 1844. szept. 19.

K: nem ismeretes. A levél eredetije Gyenes Mihály leányának, John Józsefné Gyenes Teréznek a birtokában volt. Ő tette lehetővé az első közlést.

M: Kecskeméti Lapok 1894. 1. sz. — E szövegben több kisebb hibán kívül Gyenes Mihály gyermekeinek neve téves: Terka, Sárika helyett Ferkó, Józsika. Gyenes Mihály gyászjelentésén John Józsefné Gyenes Teréz és Muraközy Jánosné Gyenes Sára szerepel (Orosz László szíves közlése). Szöveggazdánk alapja az alábbi másolat.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 123.

Gyenes Mihály — (1800—1868) Jókai házigazdája kecskeméti jogászsága idején (I. a 6. és 8. sz. levél jegyzetét is!). Ügyvéd volt és mérnök, a városi erdők inspektora. Kecskemét környékének fásításával és a város közepén fekvő ún. Déllő mocsár lecsapolásával jelentős mértékben járult hozzá városa fejlesztéséhez. A fáradhatatlanul munkálkodó érdemes férfiú a helyi hagyomány szerint kis termetű, púpos ember volt. Jókai — emlékező írásai mellett (pl. *Az én iskolatársaim*) — *Ihó uram ítélete* c. novellájában örököltette meg alakját. Nagy Miklós szerint a *Kiskirályok* Mántay Mórica is hasonlít rá: úgy neveli férfitette az elkényeztetett Tanussy Manót, ahogy Gyenes nevelhette a félénk és érzékeny Jókait. (Orosz László: *Jókai Kecskeméten*. Tiszatáj 1954. és Jókai emlékek Kecskeméten [kézirat]).

Terka, Sárika — Gyenes „ideális szép” leányai: Terka ekkor hét esztendő, Sárika négy éves.

Nagy Lajos — bíró volt Kecskeméten 1848-ban, egykor városi főjegyző, később kir. táblai ülnök.

Pali — Gyenes Pál, Mihály unokaöccse, Jókai jogász- és lakótársa. Jókai többször említi kecskeméti diákkoráról szóló önéletrajzi jellegű írásaiban. Róla szól a *Legdtus-világ* c. elbeszélése.

14.

JÓKAI — [GAÁL ?] JÓZSEFNEK 1844. dec. 7.

K: OSZK Fond V/718/1.
Címzés nélkül.

Valószínűleg Gaál Józsinak, kecskeméti diáktársának írta, akiről több helyütt megemlékezik (*Az én iskolatársaim, Az én színpadi életem*). Olajportrét is készített róla 1843-ban. (Vayerné 80.)

4 hónapok után — Jókai tanulmányait befejezve július 31-én hagyta el Kecskemétet (l. a 12. sz. levelet)

candidatus — jelölt, valamire pályázó

nem anyagi örömlöket értek, azokból elegendem van — utólagos betoldás más tollal

Decemb 7én — 9én-ből javítva más tollal

15.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1845 (?) aug. 22.

K: Tóry Tiborné (Hegedüs Sándor unokája, Jókay Károly dédunokája) tulajdona (Budapest)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 236.

M: ItK 1960. 583. (Nagy Miklós közlése)

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

A keltezés évszámának utolsó jegye a papír szélének elrongyolódása miatt nem olvasható. Nagy Miklós szerint a levél 1848-ból való. Alaposabb vizsgálódás után ezt a föltevést nem tartjuk helytállónak. 1848 augusztusában Jókai ezt a levelet nem írhatta, hiszen ekkor már nem voltak ügyvéd főnökei, s két nappal előbb házassági tervét is be-

phottette édesanyjának (1848. aug. 20-i, 61. sz. levél). A Révai-féle munkalapgyűjteményben a Jókay Károlynak írt levelek sorában ez a levél az 1845. november 28-i (235.) és az 1846. november 9-i (237.) levél között foglal helyett. Ez a — nyilván Hegedűsné Jókay Jolántól származó — sorrend is ellene mond az 1848-as dátum feltételezésének. A levél már az 1907-i lemásolás idején is sériült volt; (a másolaton az évszám: 184. . .). Tartalmi érvek alapján arra következtethetünk, hogy a levél 1845-ben keletkezett. Bár a levélben szereplő személyek (Hilcher, Ledniczky, Osztróluczky) kilétéről ez idő szerint semmit nem tudunk, a Tisza őrméltósága tiszteletére készülő macskamuzsika azonban támpontot ad a keltezésre. Az 1845-ben bevezetett ún. adminisztrátori (főispáni helytartói) rendszer idején Bihar megyében Tisza Lajos volt a főispáni helytartó. Az általa törvénytelenül és erőszakosan keresztülvitt tisztújításról Horváth Mihály részletesen ír *„Huszonöt év Magyarország történetéből.* 1868. I. 73.). Tisza a bihari tisztújítást 1845. június 25-ére tűzte ki. Előtte néhány nappal rendkívüli közgyűlésen visszavonatta a megye azon határozatát, mely a nem törvényes honorátorioknak szavazati jogot adott. Ezzel az ellenzéki szavazatok számát akarta csökkenteni. Törvénytelenül és önkényesen maga állította össze a jelöltek névsorát s azokat katonai erőre támaszkodva megválasztatta.

Valószínű, hogy a levélben említett Tisza őrméltósága Tisza Lajos, de egyébként Rideghvárynak volt a mintája *A köszlű ember fiaiban* (JKK 27. k. 364.).

A pesti fiatalság ekkoriban másnak is rendezett macskamuzsikát. Így Luka Sándor honti adminisztrátornak szeptember 6-án a Szép utamban. (L. Budapesti Híradó 1845. szept. 15., PH 1845. szept. 16.)

Marier — nem Váli Mariról van szó — mint Nagy Miklós véli — huncut Wrchowszky Sándor húgáról (l. a szeptember 11-i, 16. sz. levél).

16.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1845. szept. 11.

R: PIM V. 2525/2.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 135.

Hajtogatott levél. Címzés a 4. oldalon. Több helyütt szakadt.

Jókai 1845 tavaszán érkezett Pestre magával hozva készülő regénye kéziratát. Petőfi rögtön megismertette Vahot Imrével, a Pesti Divat-

lap szerkesztőjével, s március 6-án már meg is jelent egy mutatvány a *Hétköznepokból* (JKK I. k. 319.). Molnár József pesti ügyvéd irodájába került gyakornoknak, ott is kapott szállást. Ügyvédi vizsgára készült. Molnárt egy fél év múlva otthagya, s Wrchowszky Sándor irodájában gyakornokoskodott.

Baracska — Fehér megyei község, a szomszédos Pettend pusztán Jókaiéknak régi családi birtokuk volt (Eötvös K. 280.).

admonitio — megintés; mint Wrchowszky ügyvéd jurátusa vihette végebe ezt a hivatalos ténykedést

Kazayné — nem azonos a pápai Kazaynéval (3. sz. levél). Kazay Istvánné Kutas Eszterről lehet szó (I. Vály Ferenc halotti beszédét: 9. sz. levél). A Kazay és a Kutas család a Jókay-rokonsághoz tartozott).

Irok regényt, novellát, drámát rakásra — a *Hétköznepokra* céloz, amelyet ekkor még nem fejezett be; első elbeszélése a *Nepean sziget* az *Életképek* szeptember végi számaiban jelent meg; a *Két gydm* c. darabját már beküldte a Nemzeti Színház pályázatára, *A zsidó fiút* pedig átdolgozta: ez a *Kincstárnok*, amelyet a játékszíni választmány elfogadott. (L. Budapesti Híradó 1845. okt. 30. 284.)

Haldsz József — ügyvéd (megh. 1849-ben), 1839—44 között beszélyei és költeményei jelentek meg folyóiratokban. Szerkesztésében jelent meg: *Szivárvány*. Album a miskolczi tűzvész emlékeül, Pest, 1844. Az 1843. július 19-i tűzvész károsultjainak javára Emich Gusztáv adta ki. Jókai nem írt bele.

Klárka — Jókay Károlyné Csontos Klári; „Károly bátyám fiatal felesége” (Váli M. 29.) 1882-ben halt meg.

W. Marie — Wrchowszky ügyvéd húga (Lujza — Mária Lujza?), aki szakolcai születésű lévén egy szót sem tudott magyarul, s ezért Jókayné magához vette Komáromba magyar szóra; Vály Ferenchez járt magyar nyelvtani órákra, s Vályné vezette be a gazdaasszonykodás mesterségébe. (Váli M. 23.)

17.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1845. nov. 6.

K: PIM V. 241.

Címzés nélkül.

M: Az Est Hármaskönyve 133.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 136.

A levél 4. oldalán tintával írt és elmosódott ceruzafeljegyzések (édesanyja írása?).

komáromi cipő — Jókay Jolán említi (14.), hogy „mily jól esett az neki gyermekkorában, mikor távol volt a szülői háztól és utána küldtek komáromi cipőt meg kalácsot!” Jókai később is szívesen emlegette „nemzeti cseledeink” között (VU 1862. 322.).

Wrchowszky — W. Sándor pesti ügyvéd, Molnár József után nála gyakornokoskodott Jókai. Váli Mari szerint (23.) mosolygós arcú, alacsony, kövéres bácsi volt, aki szakolcai születésű lévén nem beszéltje jól a magyar nyelvet.

Pista bátyánk — valószínűleg Gózon István, Jókai nagynénjének, Jókay Zsuzsának a férje

18.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1845. nov. 28.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 137.

Jókai *Két gyám* c. színművéről a Budapesti Híradó (Dessewffy Emil és Szenvey József konzervatív politikai hírlapja) számaiból a következőket tudhatta meg az egykorú olvasó. A Nemzeti Színház 1845. február 17-én pályázatot írt ki „egy a magyar életből vett tárgyú népies, de aljasságotól ment színműre.” A pályázatra 14 színmű érkezett köztük a *Két gyám*. Népszínmű 4 fölvonásban. Jelige: „Linea recta est brevissima.” (B. H. szept. 7. és okt. 19.). Az 1845. október 14-én kelt, Fáncsy Lajos igazgató s választmányi jegyző által fogalmazott hivatalos értesítés szerint „Habár a pályázatra bocsátott 14 színmű némelyike, egy vagy más tekintetben, némi *esekély* figyelmet gerjeszteni bírt is, legnagyobb rész azonban minden bírálaton alul lévén, kettőben összpontosult különösen a választmány figyelmé, mellyek, ha a bírálók várakozásához képest, művészeti szempontból nézve, teljesen kielégítőeknek nem találtattak is, némi tekintetből előadást, nemlél fogva a pályahirdetés értelmében jutalmat is igényelhetőnek tekintettek”. E két színmű a *Két gyám* és az *Obsitos* „Ujabb vizsgálat végett, ülésben előszóval fölolvastatván, a bíráló választmány, noha a *Két gyám*’ című népszínműnek életből vett néhány jólsikerült képci, találó satyrája, élénk beszédfolyama, s komikai színezete által örömmel győződött is meg szerzője némi hivatásáról, de jelen művé-

nek jutalomhirdetéssel egyenesen ellentétben álló több rendbeli szo és cselekménybe szőtt durvaságai, következetlen jellemzői, továbbá felette hiányos szini szerkezete miatt, azt nemcsak jutalomra, de jelen alakjában előadásra sem vélte föltétlenül ajánlhatónak." Így az elsőbbséget és az 50 aranyat általános szótöbbséggel Kovács Pál *Az obsitos* c. színművének ítélte. A hivatalos közleménnyel egyidejűleg a Budapesti Híradó Budapesti Hirharang c. rovatában megjegyezte, hogy „két bíráló a ‚Két gyám’ címűt ajánlotta jutalomra, egy bíráló pedig távolléte miatt a darabokat nem olvashatta el, s így az ‚Obsitos’ tulajdonképpen csak egy szónyi többség által jutalmaztatott meg”. (B. H. okt. 19.) Kovács Pál darabja megbukott, s ezért a játékszíni választmányt támadások érték. Néhány hét múlva a Budapesti Híradó beszámolt a választmány munkájáról. A Ráday Gedeon elnöksége alatt működött választmány tagjai (Bajza József, Császár Ferenc, Egressy Gábor, Fánscy Lajos, Szentpétery Zsigmond és Vörösmarty Mihály) közül „Bajza és Egressy a ‚Két gyám’ című színmű mellett nyilatkoztak (ezt azóta mi is olvastuk s száz percenttel jobbnak tartjuk minden tekintetben az Obsitosnál), s az Obsitost semmi figyelemre nem méltónak ítélték; Vörösmarty nem volt Pesten, következésképp nem is szavazott, minthogy a pályaműveket nem olvashatta. Cs. és F. ellenben az Obsitot ajánlák jutalomra, s Ráday gróf és Szentpétery hozzá csatlakoztak.” (nov. 27.).

A PDlap november 27-i számában az *Obsitos* bukásához a következő megjegyzést fűzte: „A kudarcz, a megbukás nem Kovács Pált, hanem a bíráló választmányt sújtja, melly nem csak hogy ítélni nem tud, de egyszersemind pártos és részrehajló is, miután Jókay művét azért meilőzé, mert azt vélte, hogy az a — gyűlölt Petőfié.” (1187.)

19.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1845. nov. 28.

K: PIM V. 2526/1

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 235.

Jókay Jolán jegyzete a levél másolatán: „Édes apám, testvérbátyja még akkor ügyvédkedett Komáromban.”

tacite — hallgatólág

in statu quo — ebben az állásban

accessista — ügyvédbojtár

Muraközy — valószínűleg Muraközy János, Jókai kecskeméti diáktársa, akiről szó van *Az én iskolatársaim* c. megemlékezésben. Japásznak készült, később festő lett. Gyenes Mihály kisebbik leányát, Mariát vette feleségül. (L. a 13. levél jegyzetét).

Jókai 1845. évi pesti szállásait nem ismerjük pontosan. 1845 nyarán (Molnár után?) Szigligeti Edéknél lakott. Hat forintot fizetett havonként a bútorozott szobáért, öt forintba került az ebéde, 1 forintba a kiszolgálás, s 3-ba a vacsora helyett fogyasztott tej-vaj oszonna (összesen 15 forint). Szigligetiék betegsége idején is gondos szállásadói voltak (*Az én kortársaim*, Váli M. 33., Mikszáth I. 93.). Tisztázatlan, hogy mikor lakott Wrchowszknál.

20.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNAK

1845. dec. 27.

K: nem ismeretes. Pákh Albert öccsének, Pákh Károly iglói tanárnak a tulajdonában volt. Mikszáth másoltatta le a Révai kiadó számára.

Mikszáthnak Révay Mórhoz írt kiadatlan kísérőlevelét (OSZK I. d. Hung. 2261. 621. eredeti kézirat) az alábbiakban közöljük:

Kedves Barátom

Pákh Szepesegben lakó nyugalmazott tanárnak (Pákh Albert öccsének) negy birtokában levő Jokay levelet (baráti szolgálattal vélnél teljesíteni) lemasoltattam számodra s hogy el ne kallódjonak itt küldöm. A lemasolónak adtam 6 Ft-t, mely összeget küldd meg nekem.

Baráti szeretettel maradtam híved

Nógrád-Horpács sept. 1. 1907.

Mikszáth Kálmán

Révay 1907. szeptember 6-án kelt válaszának gépirati másolata no 619.

A négy levél dátuma: 1845 október 10. (meghatalmazás), 1845. december 27., 1846. január 26. és 1846. július 8. Valamennyi levél másolata megvan a Révai-féle másolatgyűjteményben. Ezek a levelek (és még egy 1856. október 1-én kelt, ez idő szerint ismeretlen) a Rozsnyói Közművelődési Egyesület tulajdonába kerültek, s szerepeltek a

komáromi centenáriumi kiállításon. (Alapy Gyula: *Jókai-kéziratok és relikviák a komáromi Jókai-emlékkiállításán*. M. Bibl. Szle. 1925. 95—7.)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 109.

Pákh Albert — (1823—1867) Pákh Mihály ev. lelkész, később superintendens fia. Szülővárosában, Rozsnyón, majd Iglón, Lőcsén tanult; a soproni liceumban a bölcsészeti tanfolyam és a hittudomány hallgatója volt, a debreceni jogakadémián elvégezte a jogi tanfolyamot. 1844-ben jött Pestre, 1846 február közepéig joggyakornok, s ez évben ügyvédi vizsgát tett. 1845 júliusától a PH újdonságírója. Ezen kívül főképp az Ék-be dolgozott, humoros írásait Kaján Ábel álnéven közölte. Tagja volt a Tizek Társaságának. Petőfi mutatta be őt Jókainak. Súlyos betegsége 1847-ben kezdődött, ez év nyarán ment Laabra, egy németországi hidegvíz-gyógyintézetbe. A három hónapra tervezett kúra három évig tartott. 1850 augusztusában tért haza. Szerkesztette az Újabbkori Ismeretek Táráét, majd a Nemzeti Kaszinó könyvtárosa lett. 1853-ban a Szépirodalmi Lapok társszerkesztője, majd az 1854 márciusában megindult VU felclós szerkesztője. 1855 őszétől 1856 végéig Gräfenbergben gyógykezelte magát. —

Szentpéteri — Szentpétery Zsigmond, a Nemzeti Színház művésze (1798—1858) ez idő tájt Kolozsvárt vendégszerepelt, február 6-án tért vissza Pestre (PH 1846. febr. 8.). A *Két gyámról* a Budapesti Hiradó december 16-i száma azt írta, hogy „a játékszini választmány által, némelly lényeges módosítások után, elfogadtatott”. Jókai „Két gyámjának adatására okvetlen Szentpéterynek kell bevératni” — írta a PH 1846. január 18-i számában valószínűleg maga Pákh Albert. Szentpétery szerepelt a darab bemutató előadásán.

Bartha — B. János (1798—1852) a Nemzeti Színház művésze. A *Két gyámban* a verbung-káplár szerepét játszotta.

tellyes hatalmazottságodnál fogva — Jókai a következő meghatalmazást adta Pákhnak: „Meghatalmazás mellynek erejével t. cz. Pákh Albert urat ‚két gyám’ című színművem körüli szükséges intézkedésekre czennel tellyes hatalommal felruházom, megbizom, felhatalmazom. Költ Pesten 1845 Dec. 10-én Jókay Mórícz m. k. (pecsét).” (OSZK Fol. Hung. 2261. 113. másolat).

P. Nelli — Prielle Kornélia (1826—1906) 1844 decemberében lépett föl először a Nemzeti Színházban. A PH 1846. január 22-i száma szerint „Priell Nelli nem régiben Debrecenben tünt fel. Ugy halljuk, hogy ő már nem tagja többé a nemzeti színháznak.”

tervezett színművünk — nem ismerjük

K: nem ismeretes (l. a 20. levél jegyzetét)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 111—112.

Kain Ábel urnak — Pákh álnevének vezetékneve (Kaján) a bibliai Kain névből származik

A *Két gyám* c. darabról van szó. Az „első lépéssel” a *Zsidó fiúra* előző.

divindlnának az aspictusok (aspectusok) — nyilvánulnának meg a látványok, azaz: nem sikerülne, nem tetszene a próbajáték

Most a „hétköznapokon” dolgozom — Jókai első regényét ez év március havában fejezte be (l. JKK I. k. 323.)

tout a coup — hirtelen (tout à coup)

olvastam sipláddsodat — Pákh Albertnak Kaján Ábel néven 1846-ban írt humoros életképéről van szó (*A sipládds fia és a sipládds fiának anyja*. Irány-ábrány, ad normam: irány-regény); először az *Életképek* 1846. I. félévi 2—3. füzetében jelent meg. L. Pákh Albert *Humoros életképei*, Pest, 1870. 141—172.)

Maria — Kertbeny Károly, családi nevén Benkert Károly Mária (1814—1882). Nagypapja Jacob Benkert pincér 1787-ben vándorolt be Magyarországból Magyarországra. Apja, Benkert Antal az özvegyen maradt és újra férjhez ment anyja pesti szállécájának jévecelmélt élte, írók, művészek társaságába járt, s maga is írt novellákat és szindarabokat németül. Fia, Károly Mária sem választott polgári foglalkozást, mindenáron fró akart lenni. Német nyelvű versekkel kezdte, majd egy nagyobb szabású tervbe fogott, amellyel sikerült Széchenyi István figyelmét felkeltenie (*Jahrbuch des deutschen Elementes*). „Igen szép és nemes feladatnak tartotta Széchenyi a nemzetiségekben az összetartozás gondolatát kifejleszteni, ahelyett, hogy minduntalan egymás ellen ingerelnék őket; megmagyarázni nekik sajátos kultúrájukat, amit azonban a közös cél szolgálatába kell, hogy állítsanak.” A *Jahrbuch* 1846-ban megjelent első füzete mégis mind a magyar, mind a német részről csak ellenszenvet és gúnyt váltott ki, amely végül is oly éles személyeskedéssé fajult, hogy Kertbenynek nem volt itthon maradása. 1846 májusában elhagyta Pestet (l. Detrich Márta: *Kertbeny Károly élete és műfordítói munkássága*. Szeged, 1936. 7—13.).

Kaján Ábel alias Pákh Albert humoros életképében valóban „emberül befizetett” Kertbenynek. Az egykorú olvasók előtt nyilván-

való volt, hogy kiről szól a „sípladás”; az egyik motto is (Jahrbuch des deutschen Elementes in Ungarn. Carl Maria Benkert.) a ma már nem minden részletében felderíthető célzások mellett bizonyítja ezt.

az említett költőket — A Jókai levelében név szerint említett írók közül Pálffy Albert, „a koszorús regény — és novellairó” visszavonult a nagyváradi káptalan fürdőjébe. Degré Alajos mint „a literatúrától visszavonult s most dúsgazdag aradmegyei birtokos” szerepel. A 40-es évek íróiról azt beszéli el az öreg sípladás, hogy „mind a Darius kincseivel bírnak; köztök legelsők Czakó és Obernyik, kik épen a múlt hónapban vették meg együtt Tolna megye egész határát”. A sípladás fiának az apja rájött arra, hogy a művészet annyira haladt ebben az országban, hogy minden pesti verklis gőzsípládát használ, s ő nagyon elmaradt. „Ide érkeztemkor a honi pártolásával akartam itt magam iránt jó véleményt gerjeszteni, de már a komáromi várszínház költője, Jókay Móricz (kihez út közben szintén betértem) figyelmeztetett, hogy ne bolonduljak, mert az ilyeseken a mai időben már fen nem akad senki, miután azok számára, kik ezt nem teszik, bizonyos veres tornyok már ugys több helyen vannak az országban, miknek híját nagyon lehet érezni 1845-ben.” A sípladás — azaz Kertbeny Károly Mária — hosszasan elbeszéli pályafutását, a hat lelkes fiatal hetenkinti összecődülését, „melynek . . . az volt a rendeltetése, hogy . . . a berlini és lipcei irodalom számára megérjünk”. Ha külföldi notabilitások érkeztek Pestre, ő magyarázta el nekik „mily nyomorult, elhagyott országba érkezének, s hogy mindamellet mely nagyszerű talentumok vannak benne véka alá rejtve”. Cikkjei és röpiratai után említést tett „egy a világirodalom történetében páratlan” vállalkozásáról [Lásd Jahrbuch!]. „Németország szellemét akarám a magyar szellemmel összeházasítani. Képzelve, uram, nekem esett minden magyar és német egyaránt; az összes hazai lapirodalom kezelői megtagadák e házasságtól az egyezést, az abból származandó gyermekeket mindegyik magáénak akarván neveltetni. Megbuktam . . .”

Jókai *Az én kortársaimban* (1872) azt írta, hogy „a Deutsches Element in Ungarn szerkesztője Kertbeny Károly Mária Pákh Albertben és Petőfiiben olyan két kalapácsra talált, hogy itt hagyta az elementet és kivándorolt Németországba, megörökítve elébb Pákh Albertnek egy hírhedett humorisztikus novellájában. Ez utóbbi igaztalanság volt, Kertbeny nem érdemelte a bántást, s azt Petőfi is megbánta s azt nekem bevallá, és Pákh is igyekezett később jóvátenni.”

Frankenburg — F. Adolf, az *Ék* szerkesztője

Nagy Ignác (1810—1854) író, szerkesztő, ekkoriban a Budapesti Híradó, a PDLap és az *Ék* munkatársa

Szigligeti — Sz. E. drámaíró, az elmúlt nyáron Jókai házigazdája volt.

Ciregus — G. Ágost (1825—1882), író, esztétikus, ez idő tájt tanár

Fancsy — F. Lajos, a Nemzeti Színház igazgatója

Obornyik — O. Károly (1816—1855) drámaíró, a Tizek tagja

Degré — D. Alajos (1820—1896) regény- és drámaíró, a Tizek tagja

A Censurdhoz sikert — Pákh ügyvédi vizsgájáról van szó, amelyet 44 év közepén tett le sikeresen

22.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. febr. 20.

K: PIM V. 239.

M: VU 1893. 923., Képes Folyóirat 1894. 14.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 138.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az 1. oldal közepe foltos, két helyen lyukas, az alsó jobb sarka le van szakadva. Az üres 3. oldalon tintával írt följegyzések különféle kiadókrol (édesanyja írása?).

Tőnökeim — Molnár és Wrchowszky

Molnár . . . ajánlott Heckenastnak — Jókai 1883-i megemlékezésében írta: „Maga a principálisom, a derék Molnár József ajánlotta Heckenastnak kiadásra a két első kötet novellámat: ‚Vadon virága‘ cím alatt.” Amikor 1894-i jubileuma alkalmával a budapesti ügyvédi kamara dísztagjává választotta, az üdvözlő beszédre mondott válaszában is megemlékezett Molnárról: „Azt, hogy az irodalom terére léptem . . . egy ügyvédnek köszönöm: principálisomnak, Molnár Józsefnek, a vészbizottság 1849-i elnökének, ki nem tudta túlélni hazája leveretését. Az ő irodájában használtam fel szabad óráimat irodalmi tevékenységre és a poros akták között mindig találtam magamnak nyári időt, hogy egyetlen szórakozásomnak és mulatságomnak, az üdölömnek is áldozhattam. Molnár volt az, aki első beszélyemet elolvasa, ki buzdított és bátorított, ki a kiadókhoz beprotégált és ki előfizetőket gyűjtött számomra. Az ő ügyvédi irodájából léptem ki a budalom birodalmába.” (NK 100. k. 129., 74.). — Heckenast Gustáv (1811—1878) könyvkereskedő és könyvkiadó csak a novellik kiadására kötött szerződést (l. a 32. és 34. sz. leveleket).

Nagy Ignác — a *Hétköznapiok* az ő ajánlatára adta ki Hartleben Konrád Adolf (NK 100. k. 129.).

A „két gyámat” megint újra dolgozom — ezek szerint sor került a jan. 26-*i*, 21. sz. levélben említett újabb átdolgozásra

Tóth Lőrinc (1814—1903) komáromi születésű ügyvéd, író, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1848-ban szülővárosát képviselte a nemzetgyűlésben, majd a Honvédelmi Bizottmány tagja lett. Édesanyja és nagynénje, özv. Matyusné Tóth Erzsébet testi-lelki barátnői voltak Jókai édesanyjának, kölcsönösen keresztkomák. „Lenci bácsi” éppen annyi idős volt, mint Jókay Károly (Komárom vm., Váli Mari 42.). Ő írta az első, részletes kritikát a *Hétköznapiokról* (Ék 1846. dec.; JKK 1. k. 334.).

gyűldei fiatalság — A Pesti Körből kivonult konzervatívok Köszhasznu Gyűlde címmel új egyesületet alapítottak. „Mi voltunk a radikálisok, a demokraták, a liberálisok, az ujitók: azok voltak a konzervatívok, a feudálisok, a maradiak; mi a nép nyelvét használtuk költészetre, azok a szalonok nyelvét gorombáskodásra.” — írja Jókai *A tengerszemű hölgyben* (NK 76. k. 45.). Lásd még Petőfinek *A gyűldei ifjakhoz c.* versét.

Petőfi színművét — *Tigris és hiéna c.* drámáját 1846 januárjában fogadta el a Nemzeti Színház. Április 4-ére tűzték ki a bemutatót, de Petőfi visszavette kéziratát; méltánytalannak tartotta, hogy „bérlet-folyamban” s nem „bérletszünésben” akarták előadni (Endrődi S. 165., 185.).

Fáncsy uram — F. Lajos (1809—1854) Bartay Endre után (1844) gróf Ráday Gedeon főigazgató és Fáncsy Lajos „nemzeti színházi országos igazgatási ügyvivő” vezették a színházat. A „huzás-halasztás”-nak megvolt az oka, Fáncsy nem lelkesedett a darabért (l. a 18. sz. levél jegyzetét).

Divatlap — Pesti Divatlap 1845-ben és 1846-ban több elbeszélést közölt Jókaitól.

Pesti vásár — március 19-én, József napján volt

Jókay Jolán jegyzete: „Ekkor még nem volt elhatározva, hogy ügyvéd marad-e vagy író lesz, mert édes anyja és nénéi ügyvédnek szerették volna látni.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 139.)

23.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. márc. 18.

K: PIM V. 243.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 140.

regényem — a *Hétköznapiok* (I. JKK 1. k. 322.)

Konkoly Lászlóné — Konkoly-Thege Lászlóné, nemes Benkovicz Zuzsánna Jókai egyik keresztanyja. Nem tudjuk, milyen ajánlásról van szó, a *Hétköznapiok*ban nem említi.

darabom — A *Két gyám* 1846. április 18-án került színre. A színlapon (Jókai album 23.) feltűnő betűkkel ez állt: „Minden félreértés elkerülése végett nyilváníttatik, hogy ezen népszinmű, pályázása után, a szerző által ujonnan dolgoztatott ki.” A Pesti Hírlap így számolt be a bemutatóról: „Jókay Móríciz Két gyám című népszinműve, melly a boldogult Obsitossal együtt pályázott, végre szinpadra került mult szombaton először és utoljára. Szerzője maga is átlátván, a közönséggel együtt, művének számos gyöngeségét, nem szándékozik azt többé adatni. Egyes és számos jó oldalai ez uralkodó divat szerint készült népszinműnek, nem voltak elég erősek azt fentartani.” (1846. ápr. 23.). A darab „a bemutató lelkes szimpátia tüntetései ellenre megbukott” (Pukánszkyé I. 157.).

A Pesti Divatlap szerint a „szerzőt eddig, mint nagytehetségű novellairót ismeré a közönség, s épen azért kár volt magát ez új, de sokkal gyöngébb oldaláról megismertetnie”. „Ha e darab, mint azt a jobb tapintatu színészek ajánlották is, meg fog rövidítettetni: még néhány vasárnapon bizvást adható.” Megemlíti, hogy „Laborfalvi Rozán kívül minden drámai színész részt vón az előadásban”. (1846. ápr. 23.)

a kis Géza — Jókay Károly fia, 1846-ban született

divatlapok elleni összeesküvés — a Tizek Társasága (Petőfi, Jókai, Héreczy Károly, Degré Alajos, Kerényi Frigyes, Lisznyai Kálmán, Obernyik Károly, Pákh Albert, Pálffy Albert, Tompa Mihály) összehívódott, hogy 1846. július 1-étől kezdve nem írnak a divatlapokba (Honderű, Életképek, Pesti Divatlap) csak a Pesti Füzetek címmel kiadandó saját lapjukba. Március 14-i számában az Életképek szerkesztője megkérte a Tizeket „nyilatkozzanak e hir valótanságáról”. A Társaság néhány lap elferdített tudósítása és epés megjegyzése után utólagosan látta kinyilatkoztatni „misperint igen is ők elhatározták, hogy folyó év julius első napjától kezdve munkálkodásukat a széptudalmi lapoktól megvonják, s erejüket nagyobb dolgozatok s különösen pedig majdan egy általuk közös erővel megindítandó irodalmi vállalat létesítése célján kívül semminemű melléke, vagy talán, mint némelyek hinni és állítani akarják, — szenvedélyszülte cél nem vezeté”. (Uo. ápr. 12.)

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. jún. 24.

K: PIM V. 244.

Az egyébként üres 3—4. oldalról a címzés le van tépve; csak a teljesen ép pecsét maradt meg.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 141—42.

Sándor barátunk — Petőfi

vicarius — érseki helynök

Várady Antal (1819—1885) ügyvéd, földbirtokos, a Nemzeti Kör főtitkára, Petőfi barátja (l. Petőfi 1846. május 22-én írt *Várady Antalhoz* c. versét, melyben említi jegycsét, Idát, „e kedves leányt”). 1846-ban együtt lakott Petőfivel és Jókaival. A három barát elhatározta, hogy kölcsönösen házassági tanúi lesznek egymásnak. Várady esküvője Ruffy Idával 1846. június 29-én volt Esztergomban. A másik két esküvőn nem ők voltak a tanúk. Petőfi hívta ugyan Váradyt és Jókait 1847 augusztusában, de ők nem mentek (l. Petőfi Lev. 77. sz. Jókai esküvője 1848 augusztusában titokban történt). Jókai *A tengersizemű hölgyben* (NK 76. k. 34.) „leányrablási kalandról” beszél. „A leány szülői katolikusok, a vőlegény református; nem akarják hozzáadni. A fiatalok pedig szeretik egymást. Így nincs más mód, mint elrabolni a menyasszonyt. . . . Elég volt Petőfinek a megjelenése velem együtt a menyasszonyi háznál; a szülők engedtek s a pap összekette az egymást szeretőket.” Valójában június 22-én, hétfőn indultak a tanúk gőzhajón Pestről, másnap bajoskodtak Esztergomban, majd három napig időztek Hont megyében; 27-én, szombaton már Pesten voltak, 29-én újra Esztergomban, az esküvőn, s keddre, 30-ára ígérkezett haza, Komáromba Jókai.

Hétfőn, mint ünnepnapon — június 29-c, Péter és Pál napja

a regényem miatt — a *Hétköznapiak* ekkor sajtó alatt volt már, de csak augusztus végén jelent meg

Tésa — Hont megyei község; ma: Nógrád megyében

Boronkay Lajos — a Hont megyei ellenzék egyik vezére (l. JKK 27. k. 364.)

Szalatnya — Szalatna, Hont megyei község (Slatina)

Szitnya — 1011 m magas hegy Selmecbánya (Banská Štiavnica) mellett

őszre pedig meghlt — l. a 25. sz. levelet

Vahót Imre — Vahot Imre (1820—1879) a Pesti Divatlap szerkesztője

Schedel — Sch. (Toldy) Ferenc
szalmapapiros — gabona-, ill. kukoricaszalmából előállított papír
Maar Antal — pesti ügyvéd

25.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNAK

1846. júl. 8.

K: MTA Levelestár

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 110.

M: Mikszáth Lev. 2. k. 254.

Az előzményekről, a divatlapok elleni összecsukvésről l. a 23. sz. levél jegyzetét.

Vahot Imre a PDlap július 4-i számában Petőfitől a *Változás*, Lisznyai Kálmántól a *Rabnő* c. verset, Obernyik Károlytól a *Báلكirdlynő* c. elbeszélést, Degré Alajostól a *Pesti uracs* c. életképet, Tompától pedig a *Tisza rétje ég* c. prózai töredéket közölte. Jókait ugyan közvetlenül nem érintette ez az ügy, de egyrészt gyenge, selejtes, („Auswusch”) munkáknak tartotta a megjelenteket, másrészt attól tartott, a közönség előtt neveltségessé válnak a Tízek, hiszen kinyilatkoztatták, hogy július 1. után nem publikálnak semmit a divatlapokban. Vahot Imre (Emlékiratai 2. kiadás Bp. 1881. 285.) a „hütelen, pártos, de azért bolondos, jó fiukat” csak meg akarta tréfálni, s „ünnepélyesen tett fogadásuk meghiusítása végett” adta ki júliusban „a klubb felének” állítólag kifizetett munkáit. „Petőfi iszonyu dühbe jött ezen, compromittálásnak vett tréfa miatt.” Jókai is compromittálónak nevezte Vahot „ártatlan államcsinyét”, s ezért szólította fel Komáromból Pákhot nyilatkozattételre. A nyilatkozatot már előbb megfogalmazta Petőfi, ezt azonban Vahot — mivel durva, sérteni akaró kifejezésekkel volt megrakva — elutasította. A Tízek nevében Obernyik nyilatkozott a Pesti Divatlap július 11-i számában (júl. 5-i kelettel), melyre közvetlenül utána Vahot *Válasz e nyilatkozatra* c. közleménye jelent meg. Ebben azt írta, hogy „noha a tízek némelyikétől még most is bírok egy pár kéziratot, mindazáltal ezeket kiadni ezentúl csak azért nem akarom, nehogy a köztük kötött szerződés erejét némileg is gyöngyíteni akarni láttassam”. Ilyenformán nem volt szükség arra, hogy a Tízek visszavegyék Vahottól munkáikat.

Pesti füzetek — ez lett volna a Tízek tervezett lapjának a címe. Jókai ekkor még csak a megfelelő munkák hiányában látta az augusztusi megjelenés fő akadályát. *Az én kortársaimban* (NK 96. k. 180.)

megírja, hogy a lapengedélyt kihagyták a számításból. „A laptulajdon akkor szabadalom volt s gondoskodva volt róla, hogy három szépirodalmi lapnál több ne legyen a világon. A tízek nem kaptak egy negyedik lapra engedélyt.”

Holnap megyek utazni — nyilván a 24. levélben említett meghívás alapján került sor e felvidéki utazásra.

Szklenó, Vihnye, Szliács — fürdőhelyek (Sklené Teplice, Vyhňe, Sliáč kúpele), az előbbieket Selmecebánya (Banská Štiavnica) közelében, az utóbbi Zólyom (Zvolen) és Besztercebánya (Banská Bystrica) között

26.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1846. nov. 9.

K: dr. Zsindely Sándorné Hegedüs Mária tulajdona, Budapest Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 237.

M: ItK 1960. 582. (Nagy Miklós közlése)

Somogyi-féle banai jószág — az endrédi Somogyi családnak 1750 óta volt birtoka a Komárom megyei Banán (Komárom vm. 582.)

Milkovicsok — a méhkereti Milkovics család 1848 előtt volt Banán birtokos (Komárom vm. 571.)

Szentmihályi — Sz. Sándor (l. a 32. sz. levelet)

nagyszerű várandóságot — Frankenburg Adolf, az Ék szerkesztője 1846. november 7-én levelet írt, melyben „meghívta lapjához a tizeket, tért nyitva nekik, hogy irodalmi működésüket folytathassák”. (Az én kortársaim. Lásd még: Tamás Anna: *Az Életképek*. 1970. 15. A PDLlappal történt kibékülésről l. a 25. sz. levél jegyzetét.)

Kecsével — Nagy Miklós nem tudta elolvasni, a másolatban is így van.

27.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1846. nov. 18.

K: PIM V. 2525/3.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 143.

Az ügyvédi vizsga időpontjáról még nem tudott bizonyosat írni. A „nevezetesebb” dolog nyilván a Tizek tanácskozása volt arról, el fogadhatják-e Frankenburg ajánlatát. A november 16-án kelt Frankenburghoz intézett levélből, melyet Kaján Ábel (Pákh Albert) társulati jegyző írt alá (l. Ék 1846. nov. 21., Szabó L. 90., Mikszáth I. 105.), kitűnik, hogy néhányan személyesen is tárgyaltak Frankenburggal, mások csak nyilatkozatot küldtek be, melynek értelmében „az adott szó kölcsönösen visszaadott”.

Mitták — Mitták Rudolf az 1846/47-i iskolaévben mint fiatal diák Komáromban volt teljes ellátáson Jókai Mór édesanyjánál, míg Jókai patvaristaként működött Pesten Wrchowszky Sándor ügyvéd oldala mellett. Mikor Mitták hazautazott, az öreg Jókainé, aki a kosztos fiút nagyon megszerette, maga csomagolta össze holmiját, s ez alkalommal tévedésből Jókai Móric 1841-ből való tankönyvét (Magyarország történelmének rövid leírása) is becsomagolta. Mitták Rudolf szakolcai városi tanácsos 1893-ban, a Jókai jubileumra készülődés idején közölte ezt az emléket (*Jókai Mór iskolakönyve* PN 1893. dec. 13.)

Fleischmann — Jókay Jolán említi (10., 28.), hogy a komáromi Jókay ház kertje végében, a kis házban lakott „Fleischmann, az öreg vattás zsidó . . . Mielőtt elindult volna, mindig bejött megkérdezni, hogy nincs-e valami küldeni valója Pestre a tekintetes aszkáronynak.” Váli Mari azt írja, hogy Fleischmann gazda nagymamuskájának igen jó segítsége volt mindenféle ügyeiben (I. 152.).

Biharytól — komáromi ismerős lehetett, aki vállalkozott levélívérc (l. a 29. sz. levelet is)

28.

JÓKAI — VÁLY MARINAK

1846. nov. 16.

K: nem ismeretes

Másolata: Váli Mari Emlékei (OSZK Quart. hung. 2077. I. 1.) és Váli Mari Jókainak 1899. szeptember 1-én írt levelében (OSZK).

„Jókai Mór ifju koráról, első házasságáról, ezen házasság harminczkilencz éves tartamáról, — özvegyiségben töltött idejéről és második házasságáról megőrzött és feljegyzett Emlékek özv. Peti Józsefné sz. Váli Mária által megírva” című emlékiratnak az 1955-i kiadásban nem közölt első fejezete (*Az első levél*) e levél másolatával kezdődik. A levél szövege után ez áll:

„Midőn ez, az előttem kifejezhetetlen beccsel bíró, drága levélke születésem hatodik évfordulójának reggelén kezeimhez jutott, még senkinek sem lehetett sejtelme arról, hogy annak írója, a Mindenhatótól nyert ragyogó szellemével meghódítja majdan, a kerek föld összes művelt népeinek szívét.

Még is oly drágaságom volt az nekem, olyan kincs volt előttem — az olvasás, írás mesterségét négy éves korom óta buzgón gyakorló csöppség előtt — hogy mindig magammal akartam azt hordozni; — úgy kellett előlem elrejtteni Kedves, jó anyámnak s csak az esti imádkozás idején volt szabad naponként újra elolvasnom — — —

Mikor pedig első imakönyvemet kaptam annak lapjai közt lett állandó lakhelye — — — Ott őriztem — talizmánként — fél századnál tovább — — — — — ”

Váli Mari Jókai halála után úgy érezte, hogy „a kis levél drága sorai közül az az óhajtás sugárik felém:— *Mari! ird le, a mit te az én életem folyásáról tudsz!* — (. . .) Ennek a felém sugárzó óhajtásnak, *parancsnak*, igyekszem eleget tenni, midőn — Isten segítségét kérve — meg próbálkozom azzal a nagy feladattal, hogy *mind azt* leírjam, a mit, a kis levél kelte óta letelt *ötvennyolcz év alatt*, imádott *Móricz bátydu-ról*: *Jókai Mórról* tapasztaltam és a reá vonatkozó eseményekről tudok, olyan igazság érzettel, a mely minden le irt szónál meg van róla győződve, hogy *az a Teremtőjéhez visszatért szellem, vigydzva nézi*, miket tud előhozni emlékeinek tárházából az a csöppség, ki oly szent ereklyeként őrizte és őrizi ma is az „*első levelet*.” (I. 1—4.)

Az 1899. szeptember 1-én kelt levélben ezt írta Váli Mari: „Több fél századjánál, hogy, én, egy aranyos szélű levélkét őrizek, mint valami drága kincset . . . Megviselt formája bizonyítja, hogy nem volt félre téve, hanem gyakran megtekintve, mint az imádságos könyv lapjai közé rejtett talizmán, a mi megővja a hívő lelket, sok minden gonosztól.”

29.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. nov. 19.

K: PIM V. 2525/4.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 144.

A két divatlappal történt megegyezés értelmében az Ék 1847. 1—3. (január 2., 9. és 16-i) számában jelent meg *A bűntárs, A remete*

Magyománya c. elbeszélés azonban csak később a PDlap 1847. 22—23. (máj. 30., jún. 6-i) számában látott napvilágot.

regényem bírálatai — a *Hétköznapiokról* Tóth Lőrinc írt az *Ék* 1846. december 19-i számának mellékletében; a PDlap kritikát nem közölt, csak mutatványokat (1845. márc. 6. és 15.).

Bdró Eötvös — E. József nyilatkozatáról nincs tudomásunk; *kedvező nyilatkozatot* — ismerve akkori felfogását a szélső romantikáról — aligha tehetett.

30.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. dec. 3.

K: PIM V. 247.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 148—49.

Nyáry válaszmánya — Nyáry Pál (1806—1871) ekkor Pest megye alispánja volt; rokonságban állott Jókayékkal (l. 317. l.)

Frankenburg felszólított — Jókai újságírói pályájának kezdeteiről l. JCB I. k. 565.

két Divatlap — az *Életképek* és a *Pesti Divatlap színműveim* — az hogy színi referens lett, nem segítette elő színműveinek előadását

sorsjegy — a nyerevényekről l. a 31. sz. levelet

Vörös Benő — komáromi ügyvéd

kérem — javítva ebből: kérném

31.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. dec. 12.

K: PIM V. 2525/5.

Címzés nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 145—46.

Ídesanyjának válaszát december 3-i levelére nem ismerjük, cz a levél azonban bizonyítja, hogy nem kifogásolta írói tervét és további támogatásáról biztosította. Ügyvédi vizsgálója december 11-én volt, írásbeli pedig néhány nappal később. Ügyvédi oklevélnek kelte: 1846. december 19. (OSZK Fond V/775-ben).

Conversations Lexikon — Köszhasznu Esmeretek Tára a Conversations-Lexikon szerént Magyarországra alkalmaztatva (12 kötet 1831—1834).

új szállás — honnan költözött új szállására, nem tudjuk
főtiszt. Nagy M. — valószínűleg Nagy Mihály (1788—1878) komáromi lelkész, a dunántúli ref. egyházkerület szuperintendense, a „kálvinisták jókedélyű, kedvelt püspöke” (Váli M. 18.)

A keltezés és a megszólítás között más tollal írt alábbi négy sor olvasható:

2 nyomorék naplója Divatlap Februar 1.

2 gonosz lélek — Junius 1.

1 Sonkolyi Gergely Életképek November 1.

2 Házasságok desperat. Divat. December 2.

Jókai elbeszélései: *A nyomorék naplója* (febr. 5., 12.), *A gonosz lélek* (jún. 11., 18.), *Házasságok desperatióból* (dec. 19., 26.) a PDlap 1846-i évfolyamában két-két részletben jelentek meg. A *Sonkolyi Gergely* az Ék-ben jelent meg (1846. nov. 28., dec. 5.).

Országot — a mai Múzeum körút; a Zrínyiről elnevezett vendéglőt, mely a mai Astoria szálló helyén állt, Szigligeti nagy sikerű népszínműve, *A szökőt katona* (1843) tette közismertté

lesz rövid időre; javítva ebből: rövid időre lesz

második ház, földszint; javítva ebből: második földszinti ház

32.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. dec. 17.

K: PIM 2525/6.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 147.

cenzurám — ügyvédi vizsga, l. a 31. sz. levelet

Heckenast megveszi — a *Vadon virágai* c. novelláskötetéről és a *Szomorú napok* c. regényről van szó. Az előbbi Heckenast kiadásában 1848-ban jelent meg; az utóbbinak első hat fejezete az Ék-ben látott napvilágot (1848. júl. 2.—aug. 20.), a teljes regény a PN-ban jelent meg (1856. ápr. 1—sept. 23.), könyv alakban Emich Gusztáv adta ki 1856-ban, a második és a harmadik kiadását Heckenast jelentette meg (1860, 1863.) L. JKK 2. k. 245.

szalmivern — visszaemlékezéseiben azt írta, hogy *A zsidó fiú* megköltése után „minden esztendőben irtam egy nagyobb munkát: dráma, vígjátékot mindig. Némelyiknek a nevére sem emlékezem már. Valamennyi ott van az akadémia lomtárában valahol. Rosszak lehetnek, de van bennük nagyratörekvés.” (HhM 5. k. 300.). Volt Aulor szerint a szóban forgó színdarab alighanem az *Aline* volt.
Úveg — l. a december 3-i és 12-i 30. és 31. sz. levelet

A felét és az írásbelit felén és írásbelin-ből javította
Molnárékhoz helyett előbb Molnáréknál-t írt

33.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. dec. 27.

K PIM V. 2525/7.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 150—51.

vft — váltóforint, papírpénz szemben a kb. két és félszer többet érő pengő forinttal

Frankenburgtól 15 pengőt — A december 3-i, 30. sz. levélből tudjuk, hogy Frankenburg felszólította, vállalja el az Ék-ben a színi referálást havi 15 pft-ért. A kétszer 15 ft díj valószínűleg a névtelenül megjelent kritikák honoráriumára. (L. JCB I. 566.). A harmadik 15 Ft alighanem a *Sonkolyi Gergely* c. elbeszélés tiszteletdíja.

Schedeltől 18-at — Schedel (Toldy) Ferenc a *Reguly Album* szerkesztőjeként *A munkácsi rab* c. novelláért fizetett 18 ft-ot.

Vahóttól 15 öt — Vahot Imrétől a PDlap-ban megjelent *Házasságok desperatióból* c. elbeszélésért kapott díj. (Lásd: *Megjelent műveim jegyzéke* JKK Elb. I.)

Fr. — Frankenburg

novellám . . . a jövő hónapban lesz megjelelendő — *A büntetés* c. elbeszélés az Ék 1847. januári 1—3. számában jelent meg.

Conversations Lexikon — már a december 12-i, 31. sz. levelében is benne

egy tdblétlan könyvet — *Az 1831dik esztendői Felső Magyarországi önközléseknek történeti leírása*. Kiadta Balásházy János, a Nemzeti Tudós Társaság rendes tagja. Pesten, 1832. A 114 oldalas, fűzött könyvecske szerepel Jókai hagyatékában (PIM).

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1846. dec. 29.

K: PIM V. 2525/8.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 152.

A novellákról és a regényről l. a 32. sz. levelet.

Tegnap adtam el novelláimat — Az Ék 1847. január 2-i számában a Mi hír Budán? c. rovatban jelent meg a hír: „Jókay Mór beszélyeit . . . a vállalkozó szellemű Heckenast vevé meg igen illő áron.”

Martiusi vásárra kijöhessen — valószínűleg a nyomdai munkálatok elhúzódása miatt előbb az augusztusi vásárra ígérték a megjelenést (JCB t. k. 140.), majd arról tudósították a közönséget, hogy a novemberi vásárra kijött (PDlap 1847. nov. 18.), de ez a hír téves információ alapolhatott, mert a *Vadon virdgai* végül is 1848 január végén került forgalomba.

regényem nyomatását — a *Szomorú napok* sem került márciusban nyomdába (l. a dec. 17-i és az 1847. november 17-i leveleket)

négy ujat — a még meg nem jelent négy novella: *A búntárs*, *A serfőző*, *Az itkozott ház* és *Az aegyptusi rózsza* (l. Oltványi A. JKK Elb. I.)

A nepean sziget — az Ék 1845. szeptemberi (nem októberi) számaiban, (20., 27-i, 12. és 13.), a *Márcze zare* a PDlap december 11-i (37.) számában jelent meg.

Barth Józsi — földije volt Jókainak; Jókay Károly többször említi nevét *Komáromnak egy évi története* c. cikkében (PH 1849. máj. 1., l. az 1849. május 26-i, 69. sz. levél jegyzetét): Komárom ostroma alatt sikeres futárszolgálatot teljesített, „a szőnyi szabadcsapat ügyes és lelkes vezetője” volt. Váli Mari „kedves apámnak szeretett unokatestvére”-ként szól róla, s elmondja, hogy Józsi bácsi 72 000 forintot csempészett be a komáromi várórség számára 1849-ben (81.).

felszólít a szerkesztőség nevében — a ritkított szavakat utólag szúrta be Jókai; a fenti kapcsolatok ismeretében érthető, hogy az édesanyjának írt levélben a felszólítás komolyságát akarta bizonyítani

Jelenkor — Jókai elvállalta a *Jelenkor* c. politikai hírlapban az újdonságrovat vezetését (lásd a 35. sz. levél jegyzetét)

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. jan. 5.

K: PIM V. 2525/9.

Hajtogatott lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 153.

A Jelenkort Széchenyi István alapította, szerkesztője ebben az időben Fellegmeczey Mihály volt. Kovács Lajos, a szerkesztőség tagja Kemény Zsigmondot is meg akarta nyerni Széchenyi politikájának, s a Jelenkor újránévi programjába fel is vette a munkatársak közé. Kemény azonban Kossuth Pesti Hírlapjához csatlakozott, s e lap január 22-i számában kinyilatkoztatta, hogy a Jelenkor szerkesztőjének a közremunkálást sohasem ígérte meg. (Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond*. 1922. I. 375.) Garay János 1839-től volt a Jelenkor munkatársa, Nagy Lajos 1837—42 között segédszerkesztője.

Jókai 5 hónapon át — 1847. január 7. és június 7. között — vezette a Jelenkor Budapesti Napló c. újdonságrovatát (l. JCB I. 573.).

36.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1847. jan. 29.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 238.

Pulay — P. Gábor I. a 11. sz. levelet

Hazánk — A Hazánk Kereskedelmi és szépirodalmi lap, a Vaterland utóda, 1847 januárjában indult meg Győrött Kovács Pál szerkesztésében, s az Ék mellett a Fialat Magyarország második orgánuma lett. Jókai a Jelenkorban üdvözölte a hetenként háromszor megjelenő lapot (1847. jan. 17. JCB I. 30.) Petőfi Kovács Pálnak szóló levelében (1847. febr. 18.) azt írta, hogy Jókait egyre sarkallja, hogy írjon a Hazánkba; Arany Jánosnak (1847. jún. 18.) pedig: „A Hazánkba pedig szabad és kell írunk. Jókay maga is dolgozik bele.” Jókainak a Hazánkba írt cikkéről nincs tudomásunk.

37.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. márc. 6.

K: PIM V. 2525/10.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 154.

Színműveimet visszavettem — erről csak az Ék március 6-i számában megjelent hírből tudunk: „Jókay ‚Aline‘ és ‚kincstárnok‘ című színműveit visszavette — mert, mint mondják, a nemzeti színház bővében van az eredeti jó daraboknak. Mondják!” Az *Aline*-t februárban fogadták el (PDlap febr. 14.), *A kincstárnok* „egyhangúlag elfogadtatott, némi csekély módosítások ajánlása mellett, Egressy Gábor és Szigligeti szóbeli utasítása szerint.” (Pukánszky Kádár Jolán: *A drámabíráló bizottság* ItK 1939. 12.). — Az Ék egy későbbi számában olvashatjuk, hogy évente 80—100 eredeti darabot adnak be a Nemzeti Színházhoz előadás végett. 1844 december és 1846 december között, tehát két év alatt, csak 20 eredeti darabot adtak elő (Ék 1847. máj. 25. 648.).

Maar — Maar Antal pesti ügyvéd

Bottlik — valószínűleg arról a Bottlik Józsefről van szó, akit 1848 őszén mint fiatal honvédtisztet szállásoltak be a komáromi Jókay-házba (Váli M. I. 110.).

38.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. márc. 15.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 155.

A Jelenkorban megjelenő Budapesti Napló c. újdonságrovatról van szó, mely hetenként kétszer (csütörtökön és vasárnap) jelent meg.

39.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1847. márc. 16.

K: PIM V. 2526/2.

Címzés nincs. A 4. oldal kétharmada hiányzik, csak a pecsét van meg.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 239.

A novelláim (28 ív) már bevégezém — A Vadon virágairól lehet szó. A Jelenkor 1847. április 25-i számában Jókai a saját rovatában ezt írta: „Sajtó alatt vannak s augusztusi vásárra meg fognak jelenni ‚Vadon virágai‘ novellák két kötetben.” (JCB I. 140.). A könyv csak 1848 januárjában jelent meg két kötetben, 238 + 212 oldalon, tehát valóban 28 ív terjedelemben.

az ellenzéki kör könyve — Ellenőr. Politicai zsebkönyv, a Pesti Ellenzéki Kör megbízásából szerkeszté Bajza József. Németországban, 1847. A szerkesztői előszó kelte: 1847. június. Jókai nem írt a zsebkönyvbe.

40.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. máj. 7. (?)

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 156.

A levélmásolat keltezése kétséges. Nem valószínű, hogy egy napon írta a következő levéllel. Néhány nappal korábbi lehet amannál. Talán 3-i keletű; a 3-as és a 7-es számot Jókai írásában a másoló könyvben összetéveszthette.

A Jókai betegségéről ismert adatok meglehetősen ellentmondások. A Jelenkor Budapesti Napló c. rovatát május 2-án még ő írta, közben Vas Gereben helyettesítette. A május 13-i naplóban „tíz napi typhosus gyakorlat alatt” szerzett tapasztalatairól számol be. A hideglelés valószínűleg Komáromból Pestre való hazaérkezése után hirtelen lepte meg; de hogy mikor volt Komáromban, nem tudjuk. *Az én kortársaim* c. visszaemlékezésében azt írta, hogy amikor halálos beteg lett, Szigligeti házához fogadta, s úgy ápolta családjával együtt, mint a saját fiát. — Váli Mari (s nyomában Mikszáth) másképp adja elő a történetet. A család Petőfinek Válynéhoz címzett pár szavas leveléből tudta meg Móric betegségét („Siccsenek Móricho! Veszeltesen beteg! Petőfi.” Váli M. 31.). Jókayné és leánya azonnal hajóra ültek, Jókay Károly másnap reggel „gyorsparaszttal” utazott Pestre. Jókayné Komáromba írt levele szerint olyan erős láza volt a betegnek, hogy fel sem ismerte szeretteit, amikor megérkeztek. Az orvosok szerint tüdőfűsz a baj, s a krízisnek rövid időn belül be kell következni. A második levél már arról tudósított, hogy olyan hirtelen javulás állt be, mely az orvosokat is meglepte. Már első éjjel felismerte a melléte virrasztó Eszter nénjét, s reggelre bámulatosan alábbhagyott

a láza. Jókayné dicsérőleg emlékezett meg levelében Szigligetiékről, a jó és gondos szállásadókról. Hazautazásukkor olyan állapotban hagyhatták a lábadozót, hogy az orvos megengedett neki egy rövidke sétát Petőfi társaságában. Mindez Eszter napja (július 7.) után történt (Váli M. 26., 32—34.). Mikszáth szerint (I. 93.) Móric szerettei ott maradtak, míg csak a betegség tartott, noha a beteg semmit sem nélkülözött volna amúgy sem Szigligetiné, a jólelkű német asszonyka keze alatt.

Váli Mari emlékezését sem Jókai levelei (39—40. sz.), sem pedig a Budapesti Napló május 13-i beszámolója nem erősíti meg. Az utóbbiban Jókai arról ír, hogy „aki beteg akar lenni, házasodjék meg”, mert „magányos embernek nem való a betegség”. „Egyetlen női hang több vigasztalást ad”, s a „megnyugtató gyöngéd kéz a forró homlokra enyhítőbb”, mint az óbégató és ügyetlen férfiaké (JCB I. 148.). Hozzávéve ehhez levélbeli beszámolóját betegségéről, aligha tarthatjuk valószínűnek, hogy ezt megelőzően Jókait meglátogatta édesanyja és nővére.

Szigligety — Szigligeti Ede (Eduárd), családi nevén Szathmáry József (1814—1878) drámaíró. Jókai kezdő író korában Szigligetiéknél lakott. Hat forintot fizetett havonta a bútorozott szobáért (*Az én kortársaim*). Szigligetinének kedves barátja volt Laborfalvi Róza; Jókai náluk ismerkedett meg vele (Váli M. 34.).

Kovács Endre — K. Sebestyén Endre (1815—1878) „nemcsak Pestnek, hanem az egész magyar hazánknak egyik leghirhedtebb orvosa és sebész tudora” (VU 1856. dec. 14.). 1841-ben lett orvos, 1843-ban sebész, 1846-ban választották a pesti orvosi kar tagjává. Jókai háziorvosa volt.

ephideg — fölösleges epekiömlés okozta lázas betegség

Vas Gereben — (1823—1868) regényíró. 1847-ben tett ügyvédi vizsgát Pesten. Szatirikus írásait folyóiratokban közölte, a *Jelenkor* is szívesen foglalkoztatta.

Kuthy Lajos — (1813—1864) regényíró. Felesége révén került atyafiságba Jókaiival. Kuthyné topai Kalicza Johanna komáromi leány volt; Jókainak pedig az egyik keresztatyja Kalicza János. — Jókai a *Jelenkor* naplójában (máj. 13.) atyafiságos jóindulattal csak annyit írt, hogy Kuthy „szülei látogatására, egyszersmind regényét [a *Hazai rejtelmeket*] befejezendő” utazott el. — Kuthy 1843-ban Batthyány Lajos gróf magántitkára lett. Az előkelő hölgytársaság kedvence volt. A hölgyek Kuthy iránti rokonszenvüknek páratlan bizonyosságát adták akkor, amidőn 1845 szeptemberében az uzsorások kezébe került írónak clárvezetett, értékes bútorait megvásárolták és kedveltjüknek

visszaadták. 1847-ben hitelezői elől ismét vidékre menekült (Szinyeyi VII. 342—43.). Jókai *Az én kortársaimban* így írt róla: „Gyönyörű, nyelven írt, ragyogó fantáziája volt, és ami legfőbb a főúri körök kedvence. Szép férfias arc, fekete hajjal, nagy lelkes szemekkel, rokonzenyes hanggal, mellyel szellemdús társalgását minden szívbe behatolgté, és amellet tökéletes gavallér. Sohasem láttam én azóta sem olyan elegánsul bútorozott szállást, mint amilyenben Kuthy elfogadott bennünket Petőfivel. Ő volt az irodalom grófja.”

41.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. máj. 7.

K: PIM V. 215.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 157.

M: Jókai album 27. faksimilében az 1. oldal (8 sor).

Címzés nincsen. A levélpapír felső harmadában a Vár, a Duna és a pesti Duna-part látképe.

Betegségére vonatkozólag l. a 40. sz. levél jegyzetét.

Jókai 1847. július 1-től szerkesztette az *Ék*-et (l. JCB I. 574. Tamás Anna: *Az Életképek*. 1970. 25.), de már májustól részt vett a szerkesztőség munkájában.

Hegedüsné Jókay Jolán jegyzete a levélmásolaton: „Édes anyjával tudatja, hogy már az *Életképek* szerkesztőjéül megtette Frankenburg. Frankenburgot nagyon szerette bátyám, ki sokat jött hozzá látogatni.”

42.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. máj. 23.

K: PIM V. 2525/11.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 158.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Az eredetiről a címzés legelső sora (R. Komáromban) le van tépve.

ltnepekre — pünkösdről lehet szó (május 16.)

Frankenburg az *Ék* május 29-i, szombati számában hozta nyilvánosságra, hogy „Bécsbe történt hivatalos előmozdításunk követke-

tében az Életképeket többé nem szerkeszthetvén, helyünket felsőbb jóváhagyás reményében, Jókay Mórnak, az irodalmi világban rövid idő alatt olly szép hirre jutott, kedvelt s népszerű író társunknak, engedők által, ki máris legjelesebb íróinkat, nemcsak papiroson, hanem *valósággal* is, a jó ügynek megnyervén, az Életképek szellemét és irányát az eddigihez hiven és változatlanul fentartani képes leend.” Frankenburg kinevezése a Jelenkor június 6-i számában olvasható: „F. A. m. kir. udv. kincstári járulnok . . . a magyar kir. udv. kanczellariánál magyar tolmácsi, egyszersmind sorjegyzői alkalmazást nyert.”

Frankenburg kincstári fogalmazó, majd levéltári tiszt volt. Az Életképek szerkesztésétől azért kellett megválnia, mivel a kormány emberei összeférhetetlennek tartották az állami hivatalnok állását a szerkesztőivel. Főnökei nem tudták elnézni, hogy ellenzéki szellemű lapot szerkesszen, ezért nevezték ki május 16-án udvari tolmácsnak. (Lesi Viktor: *A Frankenburg-féle Életképek*. Debrecen 1941.; Tamás Anna: *Az Életképek*. Bp. 1970.)

43.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. máj. 31.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 159.

szerkesztőségi contractus — szerződés; Frankenburg Adolf, aki továbbra is kiadója maradt az Ék-nek, két éves megállapodást kötött Jókaiival. Jókai 1848 végéig — megszűnéséig — szerkesztette a folyóiratot. A 42. sz. levélben közölt félévenkénti 700 pft és az itt említett negyedévenkénti 750 pft úgy értelmezhető, hogy a szerkesztőnek a kiadó rendelkezésére bocsát negyedévenként 750 pft-ot, amelyből a saját jövedelme 350 pft, a többiből segédeit és az írói honoráriumokat kell kifizetnie.

Pálffy és Fekete Soma — P. Albert (1820—1897) író, szerkesztő, a Tízek tagja; Fekete Soma a Magyar Tudományos Akadémia írnoka volt. Sok német, francia és angol nyelvű elbeszélést, színművet és tudományos cikket fordított. 1859-ben halt meg. (l. JCB 1. k. 575., 2. k. 756.) — Mindketten az Ék segédszerkesztői voltak.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

1847. jún. 18.

K: MTA Petőfi levelek K. 513./I. 4.

Petőfi Sándornak Arany Jánoshoz írt levele 2—3. oldalán. (Petőfi Lev. 58. sz.)

M: Petőfi Lev. 354—55.

Jókai kéziratán nincs dátum, Petőfi levelének keltezése: 1847. június 18.

Petőfi június elején Aranyéknál volt látogatóban Nagyszalontán. Hazatérve Pestre levelet küldött Aranynak; ennek a levélnek a 2—3. oldalára írta Jókai ezt a levelet. Petőfi az 1. oldal alján a „fordíts” szóval figyelmeztette Aranyt Jókai soraira.

Uj. — s több efféle

Életképek — Jókai 1847 júniusában vette át Frankenburgtól az *Életképek* szerkesztését. A szerkesztő „első feladata: a munkatársak olyan összeválogatása, amely lehetővé teszi az eredeti elgondolások maradéktalan megvalósítását. A Tízek csatasorba állítása és a Közvélemény Awtala, a Pilvax-beli ifjú írógárda többi tagja közreműködésének biztosítása a cél elérésének fő eszköze. — De mindenki más előtt Arany Jánoshoz megy a hívó szó. Hiszen Arany már egy májusvégi [május 27-i], Petőfinek küldött levelében úgy fogalmazza meg esztétikáját, hogy abból bizonyos: a megújuló *Életképek* irányvonalával teljesen egyezik felfogása.” (Tamás Anna: *Az Életképek*. Bp. 1970. 26.)

Vahot Imre urnak adta szavát — Arany Vahotnak, a PDlap szerkesztőjének kötötte le magát, de Petőfinek szóló levelében (június 13.) ezt írta: „Jókai levelét nagy örömmel vettem, ajánlatát elfogadom. De szeretném ha senkinek sem mondaná legalább egy pár hétig, míg t. i. V. I. től választ nem kapok.” Arany Jókainak is megírta, hogy elfogadja ajánlatát, de ez a levele nem maradt fenn (l. a július 6. 45. sz. levelet). Arany augusztus 11-i leveléből megtudjuk, hogy Vahot anyagilag kedvező ajánlatai ellenére is ott fogja hagyni a PDlapot. Arany 1847-ben nem írt az *Ék*-be, versei a PDlapban jelentek meg. 1848 januárjától megvált Vahot lapjától, s csak az *Életképek*be, illetőleg a *Hazánkba* és a *Nép barátjába* írt.

casu quo — valami véletlen folytán

V. I. . . hirdeténye óta — valószínűleg a Pesti Divatlap 1847. március 28-i számában közzétett közleményről van szó, amely sze-

rint „Arany Jánost a jeles népköltőt szerencsések valánk lapunk ki-
zárólagos dolgozótársaul megnyerni.” — Jókainak a PDlap szerkesz-
tőjéhez fűződő viszonyát ez idő tájt jól jellemzi az Ék-ben megjelent
Irodalmi levelek Vahot Imréhez (1847. jún. 23., júl. 4. és aug. 29.
JCB. I. k. 184., 194., 304.).

epitheton — jelző
resolválhatni — fizethetni

45.

JÓKAI — PETŐFI SÁNDORNAK 1847. júl. 6.

K: OSZK Fond VII. 26-ban

M: Petőfi Múzeum 1893. 5. sz. 109., Petőfi Lev. 63. sz.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Arany János válaszolt Jókai június 18-i (44. sz.) levelére, a választ
nem ismerjük, csak utalásokból. Tompát is felkérte Jókai az Ék-ben
való kizárólagos közreműködésre, ezt azonban Tompa nem vállalta:
ígért verset Jókainak az Ék-be, de Vahot Imrének is a Pesti Divatlapba.

lutránosul — lutheránusul

Inrétől — Vahot Imrétől, a PDlap szerkesztőjétől

ibis, redibis — kétértelmű latin nyelvű mondat: *Ibis redibis non
morieris in bello*; másik változatban: *Ibis redibis nunquam per bella
peribis*. Háborúba induló katonáknak adott jóslat, kétértelműségének
nyitja az írásjelek hiányában van. Ha a vesszőt a non elé tesszük:
Elmész, visszatérsz, nem halsz meg a háborúban; ha a non után:
Elmész, nem térsz vissza, meghalsz a háborúban. A másik változatban
a nunquam elé vagy mögé tett vessző változtatja meg a mondat
jelentését (sohasem térsz vissza, ill. sohasem pusztulsz el). (Tóth
Béla: *Mendemondák*. 1901. 35. és Varga Balázs: *Játékkoktél*. 1967. 52.).

Pack — Pákh Albert. Az említett novella címe: *A honszerelmesek,
vagyis Ignác és Konstancia* (Ék. 1847. július 4–17.).

a Httartó tancstól írnak rám — az Ék 1847. január 2-i 1. számának
borítóján a Belföldi levelezések rovatban megjelent egy Aradon,
december 25-én kelt és Szekercze aláírással ellátott tudósítás, amelyben
a levelező arról ír, hogy „az utóbbi tisztujítás előtt megvolt nálunk az
a' jó szokás, hogy az aradi rendek politikai véleménykülönbsége csak
a' zöldasztal mellett mutogatta fogaféherét [...], a' társas életben

jobb oldal, bal oldal mitsem tudva, nem is akarva tudni pártszinezet-
 tel, becsületesen megfért egymás mellett; a' tisztujítás óta azonban e'
 szép szokásnak valaki vagy valami hátára ült s addig sarkantyuzta,
 míg a' szép szokás azon nem szép szokássá görbedt alatta, miszerint
 napjainkban — bal oldal a jobb oldallal rendesen farkas szemet néz.”
 Emiatt a régi casino meg is szűnik, s az alakuló gyüldének nem sok
 jótól jósol a tudósító. Egy másik „becsületre való tény” (ti. egy
 pöztárnok tisztakezűsége) kapcsán azt állítja, hogy „a féktelen sötét-
 ég zsarnokhatalma egy megyében — nem mondom, mellyikben —
 ott vett a világhosszon”. A január 23-i, 4. számban Több aradiak
 általános levél „a magyar gondolkodású aradiak nevében” üdvözölte
 „a deték Szekerczét” „az igazság tiszta szellemében ható leveléért”.
 Ugyanott Szekercze Becskerekéről keltezett levelében arról írt, hogy
 multkori levele miatt „lön Aradon borzadalmas köhögés, prűszkölés,
 kaczagás és tapsolás”. A Frankenburg által írt Mondani valónk c.
 rovában ugyanebben a számban a következőket olvashatjuk: „Saj-
 náljuk, hogy Szekercze urnak bizonyos urak elevenére tapintó aradi
 leveléért az illetők ártatlan barátinkra gyanakodnak 's hozzánk
 küldött több piszkolódo leveleikben majd aradi jóbarátink ellen, majd
 ellentük agyarkodnak. Czáfolják meg azok a' jó urak, ha hamisaknak
 találják a közöltt adatokat szép és okos módjával: az ily makrancz-
 kolások mitsem érnek 's csak nevetségessé válnak.”

1847. február 3-án az aradi főispáni helyettes (adminisztrátor)
 jelentést tett a könyvbíráló főhivatalnak: „... az ellenzék minden
 kérdésben kisebbségbe maradt, újabb hatást magának szerezni
 kívánván, az újság útján, nevezetesen Életképekbe, a levelezés czimű
 cikkekbe, minden Előljárói tekintélyt az 1-ső szám alatt Szekercze
 nevű levelező által lealacsonyítani törekednek. Frankenburgnak a 4.
 sz. alatt Mondanivaló cím alatt az is kivihető volna, miképp némely
 Aradiak levelezéséért, kik ellenkező módon érzéseiket közölték, még
 megrovta és így a megtámadó ellen, még magát védelmezni sem
 lehet.” A főhivatalnál Frankenburg és a lapcenzor azzal mentegette
 magát, hogy a célzás annyira burkolt, hogy azt észre sem vehették.
 Az illetékesek ezt nem fogadták el, s arra utasították a könyvbíráló
 főhivatalt, hogy a szerkesztőt „e sérelmes cikkeknek helytelen közlé-
 séért ismétlés esetében bekövetkezendő nagyobb büntetés terhe alatt
 keményen feddje és azoknak lapjában következő szavakkali
 visszavonásra kötelezze: Alulírott Szerkesztőség arról győződővén
 még, hogy az Életképek idei 1. és 4-ik számában Aradról és Becske-
 rekéről „Szekercze” és „Több Aradiak” aláírás alatt közölt levelezések
 egyes személyiségeket sértő és sok részben aljas vonatkozásokkal

telvék, valamint azok közzétételét hibásnak önként bevallja és sérelmes tartalmukat — a méltatlanul sértettek megnyugtására ezennel visszavonja." Frankenburg az intézkedésnek nem tett eleget. Amikor Jókai megkapta a helytartósági engedélyt a szerkesztésre (Lesi Viktor szerint június 6-án), ugyanakkor utasították a visszavonás közlésére. Ezt Jókai sem teljesítette, mivel a más neve alatt megjelentekért nem vállalt felelősséget. (Lesi Viktor: *A Frankenburg-féle Életképek*. Debrecen 1941. 24—7.) Ezzel azonban még nem ért véget az ügy. A február 13-i 7. számban közölte F. B. S. L. TB bíró megyei főpénztárnok cáfolatát kommentár nélkül. Az Életképekben ezután is megjelentek Aradról küldött levelek. A február 20-i 8. számban Tüskey Kálmán a casino megszűnésével kapcsolatban céloz Szekerce levelére. A május 1-i számban újra olvashatunk Aradról küldött híreket. A június 23-i 25—26. szám Árva Csalán aláírású levelet közöl, amely arról tudósít, hogy az új levelező „személyeskedést csak dicsérés alkalmával” fog használni. Örülne, ha az aradi előfizetők „a maguk emberségéből” olvasván leveleit, kimondanák azt a kárhoyztató ítéletet, amit annak idején Szekerczére mondtak, hogy ti.: „die Zunge schlecht, aber wahr!” Az október 31-i 18. számban Árva Csalán levele beharangozza a jövő évi februári városi tisztújítást: „Herkulesnek ajánljuk: a farsangon ki ne bálozza magát; mert bizony lesz dolga Augiás istállójával!” Aradi levelet olvashatunk ez évben még a december 5-i és 12-i számban, az előbbiben színházi beszámoló, az utóbbiban a megyei posztógyár megbukásának gyanús körülményeiről. Jókai tehát nem csak hogy nem „húzta vissza” azt, ami az aradi adminisztrátorról írva volt, hanem továbbfejlesztette lapja kapcsolatát az aradi haladó közönséggel.

a közönség dicsér — az Ék Jókai szerkesztette első száma július 4-én jelent meg.

Papp Endre — Pap Endre (1817—1851) ügyvéd, költő. Szatmárnémeti házában több ízben vendégül látta Petőfit (l. Petőfi Lev. 391—2.).

46.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. júl. 21.

K: PIM 2525/12.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.160.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Az ilyen pár soros levél annak bizonyosága, hogy tudja, édesanyja mennyire várja tudósítását. Özv. Jókaynénak szinte mindegyik levelében aggódó sürgetést olvashatunk („Alig várom leveledet hogy tudhassam mint vagy egészséges vagyé; írj mindjárt haaleveletveszed”).

47.

JÓKAI — PETŐFI SÁNDORNAK] 1847. aug. 18.

K: OSZK Fond VII. 26-ban

M: Petőfi Múzeum 1893. 5. sz. 108—109. Petőfi Lev. 75. sz.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Nyedámon — nem helységnév, hanem tréfás válasz Petőfi nemzeti levelére, amelyben Jókait összeszidta. A „nye dám” szlovák kifejezés értelme: „nem hagyom magam” (Petőfi Lev. 378.). A szidás, melyre Jókai saját bevallása szerint is rászolgált, valószínűleg az Ékben megjelent írása miatt érte. Jókai a Hölgyszalon c. rovatában „megsúgta” olvasóinak, hogy „költő barátunk fogva van, kemény fogságban, nehéz láncokra téve, Szathmár vármegyében. Fogva egy szép lelkű gyönyörű kis leány szerelmes szívében.” Sőt arról írt, hogy „fogságot érzünk azon reményre, miszerint rövid év alatt költő barátunk hölgységnek nevében olly csillagát fogjuk látni a szépirodalomnak, melly még az övére is fényt vetend”. (Ék. 1847. júl. 11., JCB. I. 218.) (Vö. „nyedámi Natália-hajlék” JKK 66. k. 170.)

September 7-én — Jókai mint meghívott tanú e napra tervezte megérkezését Petőfi esküvőjére; végül nem ment el

Egressy — Egressy Gábor augusztus 7-i levelében írta Petőfinek: „Jókay nem küldi nekem az Életképeket; igaz, hogy, felszólítása dacára nem adhattam még eddig neki cikket, mert mostanában igen elfoglalt vagyok a színházzal foglalva.”

Tonele — Várady Antal, Petőfi így szólítja augusztus 26-án kelt levelében; — *múutazás* — kéjutazás; *Idka* — Várady felesége Ruffy Ida

Sept. 2dn — ekkor akart indulni Erdődre Petőfi esküvőjére

Frankenburg — F. ekkor már Bécsben élt mint udvari tolmács

Pák gyereke — ekkor Bécsben, illetőleg Berlinben tartózkodott; *az a nyomorék naplója* — a Jókai-elbeszélés címe (*A nyomorék naplója* 1846. febr. PDlap) célzás Pák betegségére. „1847-ben délceg szép fia . . . ugyanezen évben beteg lett.” (VU 1879. márc. 16.) Látd. 280. l.

Kerényi — K. Frigyes (1822—1852) fordításait nem közölte Jókai
Pálffy — P. Albert (1820—1897) a Tizek tagja
Lauka — L. Gusztáv (1818—1902) író, humorista; szülei és bátyja
(L. József Petőfi esküvői tanúja) Erdődön éltek, Petőfi 1847 májusában
náluk szállt meg.

Degré — D. Alajos (1820—1896) a Tizek tagja

Imre — Vahot Imre, a Pesti Divatlap szerkesztője; az ő előfizetői
publikumáról van szó

Kemény — K. Zsigmond

P. H. L. — Petrichevich Horváth Lázár (1807—1851) a Honderfő
szerkesztője, Petőfit durván támadta; megjelentetett egy német
nyelvű (Morgenröthe) lapot is

István herceg — I. főherceg (1817—1867) József nádor fia. Apja
halála (1847 január) után királyi helytartó, az országgyűlés novem-
berben választotta nádorrá. Rokonszenvezett egyes reformtörekvések-
kel, ezért működéséhez nagy reményt fűztek, s országos népszerűségre
tett szert. Jókai is lelkes szavakkal adta hírül királyi helytartóvá
történt kinevezését és nádorrá választását (Jelenkor jan. 21., Ék nov.
21. JCB I. 32., 386.). 1847 szeptember—októberi országjáró útja egy
részén Jókai is elkísérte, s két beszámolót írt az Ék-be. (*A Pest-szolnoki
vasut ünnepélyes megnyitása. István főherceg kir. helytartó ő fensége körútja*
Ék. 1847. szept. 5., 19. JCB I. 307., 312.)

titkodat elhallgattam — valószínűleg Pila Anikóra, a szép koltói
cigánylányra céloz Jókai (Vö. *Útitáskámból* NK 61. k. 341.).

Papp Endrét és Riskót — P. E. lásd a 45. sz. levelet; R. Ignác
(1813—1890) költő, Szatmár megyei tisztviselő, Petőfi barátja. Versei
jelentek meg az Ék 1847-i évfolyamában.

tisztelt öcséd — Jókai eredetileg barátod-at írt öcséd helyett, majd
a barátod-at áthúzta; a lap alján pedig a következőket jegyezte meg:
„mingyá a reverenda jut eszembe: ha barátról van szó.”

48.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. szept. 24

K: PIM 2525/13.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.161.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon. Sérült, szakadt.

Sokdíg hallgattam — szeptember első felében a nádort kísérte országjáró körútján (l. a 47. sz. levél jegyzetét).

Barltaim szépen elhagyogatnak — Jókai szerkesztői tevékenységének kezdeti időszakában maga is sok cikket írt, s augusztus végéig vezette a *Mű hír* Budán? c. rovatot. Majd kísérletet tett arra, hogy szerkesztőként csak irányítsa a lapot, de ez nem sikerült. Ezért írt arról, hogy barátai elhagyogatták. Ezek közé tartozott Pálffy Albert, Sükei Károly és valószínűleg Fekete Soma is. (JCB I. 581., A Sükei-problémáról l. Tamás Anna: *Az Életképek*. 1970. 103.) Az *Életképek* június 5. számában beharangozott munkatársak közül többen — így Bajza, Kemény, Bérczy Károly, Eötvös, Gaal József, Kerényi Frigyes, Frgessy Gábor, Vörösmarty — ez idő tájt egyáltalában nem írtak a lapba.

Jövő esztendőre egymaga leend — Az *Életképek* nem maradt magára 1848-ban. A PDlap (1848 júniustól Budapesti Divatlap) 1848. december 24-én jelent meg utoljára. A Honderű más címen (Reform) folytatódott, majd beolvadt a Népelembé.

Jövő hónapban . . . Komáromban — Jókai az Ék okt. 30-i számában ezt írta: „Távol valánk imádott fővárosunktól, kenyértermő Csallóköz innenső hegyében szabad levegőt színi.” Szekeres László ebből arra következtet, hogy Jókai Komáromban járt, s jelen volt a nádor fogadásán is (JCB I. 350., 790.). E szerint tanúja lett volna a komáromi hírlap leszakadásának is, amelyről szó van a *Politikai divatokban* (JKK 14. k. 69.). Ezt a föltevést az idézett mondaton kívül tudunkkal más nem bizonyítja. A nádor útitervében (Ék aug. 8., JCB I. 269.) Komárom nem szerepelt; a szerencsétlenségről az Ék-ben „Egy szemtanu” vámmolt be nem Jókai tollából. A Petőfi levelében (1847. dec. 12. 51. sz.) olvasható célzás („ön látta azon hidat is melly István herceg átmenetelekor leszakadt”) sem teszi kétségtelessé a föltevést.

49.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. nov. 17.

K: PIM V. 2525/14.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 162.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

semmi féle segédem nincsen — Ék két segédszerkesztője Pálffy Albert és Fekete Soma volt (l. 48. sz. levél). Pálffy szeptember elején hagyta el a két állandó rovatának vezetését, Fekete október közepéig írt a lapba (JCB I. 581—82.).

Együtt lakom Petőfiékkel — a Petőfi házaspár november elején (4-e körül) költözött a Dohány utcai lakásba. Távollétükben Egressy Gábor vette ki számukra a hámoszobás lakást (Petőfi Lev. 71. sz.), amelynek egyik szobájában Jókai lakott 1848. június 12-ig (Szinnyei V. 543.).

szálláson ebédelni — az ebédet közösen hozatták az Arany Sasból *Üveges uram* — Üveges Ede komáromi aranyműves (l. JKK 66. k. 185.)

Szomorú idők — *Szomorú napok*. A regény előszavát (1848. ápr. 30.) majd néhány folytatását is ilyen címmel jelentette meg az Ék-ben. A teljes regény a PN-ban jelent meg folytatásokban (1856. ápr. 1.—szept. 23.), könyv alakban 1856-ban két kötetben (JKK 2. k. 245.).

50.

JÓKAI — BEREZ KÁROLYNAK 1847. nov. 28.

K: OSZK Levelestár

M: JCB I. 582.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

¹⁸⁴⁷
Berez Károly — (1821—1901) költő, író. Jogot végzett, 1839-től jelentek meg művei az Athenaeumban és más lapokban. Az 1843—44-i országgyűlésen az ifjúság egyik vezetője volt. Az Ék-be már Frankenburg szerkesztősége idején is írt. Jókai október 30-án jelenti be az Ék olvasóinak, hogy „jövő országgyűlési levelezője lapunknak, olvasóink előtt eléggé ismeretes Berez Károly barátunk leend.” (JCB I. 354.). Berez nem sietett a híradással. A november 21-i számban Jókai így mentegetőzik: „Híre sincs nálunk a hírnek. A mi volt is, elvitték Pozsonyba; pozsonyi levelezőnk pedig olly ennivaló fiú, hogy ez ideig egy drága betűcskét sem írt számunkra: — csókolatjuk érte.” (JCB. I. 379.). A későn küldött tudósítás a december 5-i számban jelent meg.

il tuo amico MJ — a te barátod JM

de eadem et felső Ásva — a Jókay család nemesi előneve Ásvay volt; ez a tréfás aláírás a. m. „jókai és felsőásvai”

PETŐFI SÁNDOR (?) — JÓKAINAK 1847. dec. 12.

K: OSZK Fond VII. 21.

M: Petőfi Lev. 93. sz. Fényképmásolata PIM Évk. 1959. 127.
Hajtogatott, nem postán küldött levél. Címzés a hátoldalon.

Aligha Petőfi kézírása; az se valószínű, hogy elváltoztatott írásról van szó; talán másnak mondta tollba. Jókai *Az én életem regényében* írta a levélről: „A Petőfi-hagyaték között olvasható Petőfinék egy levelem írt levele Dömsödi Goliáth Péter név alatt (a Hétköznapi-élet regényhősöm neve), melyben hosszú, egész quart lapot kitöltő gonfális humorizálás után, tőlem (a lapszerkesztőtől) „két forintot” kért előlegül.” (Hhm. 5. k. 205.)

Jókai szerecsen — Szabó László (329.) a Jókai-anekdóták között közli egy öreg táblabíró történetkékét, amely szerint S. Móric temesvári ügyvéd, a Temesvári Intelligenzblatt szerkesztője azt javasolta Jókainak, hogy „mivel a Mór szó nem magyar s a mórokat nyelvünkön általánosan bevett szokás szerint szerecseneknek nevezzük, tegye le ő is a Mór nevet s írja keresztnevét magyar szokás szerint szerecsennek.” Jókai is megemlékezett erről az indítványról (*Tarka élet* 1855. I. r. 113.): „... milyen szépen fog ez majd hangzani: Jókai Szerecsen, Ballagi Szerecsen, Szegfi Szerecsen, Kelemen Szerecsen s több eftéle irodalmi négerék.”

Truckka — Trucka Pál jelentéktelen almanach-lírikus

Bus Aurél — Szabó Richárd (1820—1873) írói álneve, cikket és novellát írt az Ék-be

Szatmdry Pál — verset írt az Ék-be

latta azon hidat — a komáromi híd leszakadása 1847. október 7-én történt István nádor látogatásakor (*Politikai divatok* JKK 14. k. 69; lásd a 48. sz. levél jegyzetét is)

Albonie — Alboni, Marietta olasz alténakesző, 1847 novemberében vendégszerepelt hazánkban

úr Patrik — *A fehérek* c. franciából fordított dráma hőse, egy elvetemült ír lord. Az Ék július 25-i száma írt az előadásról.

Jatermörder — magas, kemény gallér

ukrivei — Sükei Károly (1824—1854) tanár, az Életképek kritikusa a „Natal Magyarorszag” körének egyik legjelentékenyebb ideológusa
Károly — a Pilvax főpincére; Vajda János szerint (*Egy honvéd naplójából* 1869. 119.) Petőfi imádta ezt az embert.

Nempe — természetesen
Csöbtlényit . . . — ismeretlen, ill. tréfásan felsorolt nevek
par hasard gut beim Cassa — véletlenül jól állsz készpénz dolgában
Dömsödi Goliáth Péter — Jókai *Hétköznapi* c. regényénck főhőse.

52.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1847. dec. 20.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 163.

Az ígért „igen hosszú levelet” nem ismerjük.

53.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. febr. 27.

K: PIM V. 240.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.164.

Hajtogatott, ragasztólapocskával leragasztott, postán küldött levél.
Címzés a 4. oldalon.

A postabélyegző szerint Pesten február 26-án adták föl.

Régen nem írtam — Legutóbbi ismert levele 1847. december 20-án kelt (52. sz.). Jókait mint szerkesztőt alaposan igénybe vette az Ék szerkesztése, s nagy fáradságába került — különösen 1847 október közepétől —, hogy lapját megfelelő színvonalon tudja tartani (JCB I. 580.).

Sükey — l. a 48. sz. és 51. sz. levelek jegyzetét

Petőfiék — a Petőfi házaspár tudtunkkal nem volt Komáromban

Érdemes — Jókai e szót kétszer aláhúzta

54.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. márc. 5.

K: PIM V. 2525/15.

Hajtogatott, lepecsételt, postán bérmentesítve (franco) küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.165.

A februári párizsi forradalom hírének hatására „a bécsi bank pénzjegyeknek értéke iránt különben is gyöngye bizalom mintegy varázstüvel végkép elenyészett. . . . Hogy e bank állapota, bár tulajdonkép osztály intézet volt, Magyarországot is mélyen érdekelte, igen megfogható abból, hogy nálunk is a forgalomban lévő pénz legnagyobb részét e bank pénzjegyei tették.” Mivel köztudott volt, hogy a bank az értékalapnál sokkal több — 20 millió ércalpra több mint 200 millió — bankjegyet bocsátott ki, mindenki arany és ezüst értékre kívánta beváltani csökkent hitelű bankjegyét. Március 3-án indítvány bocsátott el a pozsonyi országgyűlésben: „kéressék meg ő fölsége, hogy a bank állása, különösen a forgalomban lévő bankjegyek mikénti felváltottsága iránt a nemzetet felvilágosítani s megnyugtani méltóztatassék.” A bank igazgatóságának küldöttsége kimutatásokkal igyekezett megnyugtani a követeket. Kossuth ugyanezen a napon beszédet mondott, amelyben nem bocsátkozott a bécsi bank viszonyainak részletes taglalásába, „mert ez csak egy részlet, mely az egésznek következménye”, hanem „a magyar státuszjövendelmek és státuszjövendelmek számbavételét, az ország finansziájának alkotmányos kezelés alá vételét, szóval önálló finánczminisztériumot” kívánt. „Különben a rólunk nélkülünk intézkedő idegen hatalom pénzviszonyainkat végtelen zavarokba bonyolíthatja.” (l. Horváth Mihály: *Huszonöt év* . . . III. 337—345.) Március 6-án, hétfőn „Pesten a városi tanácsnak tudomására jutott, hogy a lakosságban oly aggodalom támadt, mintha a bankjegyek többé nem váltatnának be teljes értékük szerint. A tanács az aggodalom megszüntetéséül közhírré tette, hogy a bankjegyeket mától kezdve nagyobb mennyiségben a városi házában mindennap beváltják ezüstpénzzel.” (Kéry 119.)

55.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1848. márc. 31.

K: PIM V. 2526/3.

Hatogatótt, lepecsételt, postán küldött levél.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.240.

A levél keltezése csupán: Martius 31. Más kéz ceruzával elébe írta: 1849, majd egy harmadik kéz tintával átírta a 9-et 8-ra (1848). A postabélyegzőn évszám nincs, csak a hónap és a nap. Az OSZK másolata 1848-at ír, valószínű tehát, hogy a tintajavítás Hegedűsné Jókay Jolántól származik. Az események, amelyekre Jókai céloz, 1848 március utolsó napjaiban történtek.

Az Ék-ben — minden bizonnyal magának Jókainak a fogalmazásában — a következőket olvashatjuk ezekről a napokról: „Az ingerültség folyvást növekszik. Bennünket csálnak! A ministerium még mindig nincs megerősítve. A király 12 nap alatt nem írta alá a mit megígért.” (Ék 1848. ápr. 2. 442.) Ugyane szám utolsó oldalán (448.) március 31-éről április 1-re virradó éjjel — tehát a levéllel egyidejűleg — írt beszámolót olvashatunk: „Az elhatározó perc itt van. Midőn e sorokat írjuk, éjfélt van, a szabadság tere tömve van néppel, mely rivallja: fegyverre, fegyverre! Fáklyavilágnál olvassák föl a ministerek a királyi kegyelmes leiratot, mely tudtunkra adja: hogy a király adott szavát nem akarja beváltani. A nép rivallja: Megcsaltak bennünket, fegyverre, fegyverre! A harangokat félre akarják verni. — Most vagy soha! ezen szavakkal végzi beszédét az egyik minister. Ki kell hirdetni az országban: hogy a haza veszélyben van. Itt vannak késedelmeskedésünk keserű gyümölcsei. Mindennap hinni, mindennap megcsaltni s mégis mindennap újra reményleni! A végső perczre jutottunk. Ki fog a polgárvértől felelni, mely a vakhit miatt omlni talál? Egyetlen reményünket még a nádorban helyezzük. Kivüle csak az isten és a kétségbeesés velünk. — Szegény hazám, szegény hazám! -----

Apr. 1. Vége az aggodalmaknak. A király mindenbe beleegyezett. A ministerium fel van állítva. Egy óra óta mindenütt béke és rend.”

A levélíró izgatott lelkiállapotát mutatja több áthúzott szó (ezeket ékzárójelbe tettük), ami leveleiben elég ritkán fordul elő.

56.

JÓKAI — VÁLY FERENCNEK

1848. jún. 3.

K: PIM V. 226.

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.500.

Hegedüsné Jókay Jolán jegyzete a másolaton: „Kedves urambátyámnak nevezte sógorát, Váli Ferenczet, ki nála sokkal öregebb volt és Komáromban tanára is volt. Nagyon szerette és nagy tiszteletben tartotta, nagy tudású és nagy műveltségű szeretett sógorát.”

1848 áprilisból és májusból egyetlen Jókai-levelet sem ismerünk. Váli Mari beszámol arról, hogy március 15-e után a Pestről érkezett hírek „Petőfit és az én kis Móric bátyámat úgy emlegették, mint a magyar nemzet szabadságának megteremtő hőseit!” (51.). Büszke volt rá az egész család, észre sem vették, hogy a világraszóló események közben Jókai nem írt haza levelet.

a pénzügyminiszernek resignálni — átadni; célzás Kossuthra, aki 10 nappal ezelőtt adta ki felszólítását kamatos kincstár-utalványok megvételére

Füredre — a terv nem valósult meg. Csak harminckét éves korában, 1857-ben járt először Balatonfüreden (Váli M. 156.).

nefféimet és nichtéimet — unokaöccséimet és unokahúgaimat; Károly és Eszter gyermekeit

57.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. jún. 11.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.168.

Lásd az 56. sz. levél jegyzeteit!

58.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. jún. 12.

K: PIM V. 2525/17.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 166.

A kéziraton keltezés nincsen. Későbbi kéz (Hegedüsne Jókay Joláné?) ceruzával datálta: 1848. Az OSZK másolata ezt írta le. A postai bélyegző szerint június 12-én adták fel Pesten, s 13-án érkezett Komáromba, akárcsak a Károlynak írt 59. sz. levél. Az édesanyját megnyugtató levelet alkalmasint előbb írta, 12-én reggel, talán éppen a postán, mivel szokása ellenére zöld színű papírpecséttel ragasztotta le. A Károlynak címzett részletesebb beszámolót csak a kora délutáni órákban írhatta, amikor már tudta, hogy az olasz katonák déli 12 óra után letették a fegyvert, és gőzösön Komáromba indulnak. (Lásd az 59. sz. levél jegyzetét.) Ezt a levelet pontosan keltezte és a szokásos viaszpecséttel zárta le. Ha hitelt adunk Jókai *Petőfi eszmecserjéi* c. cikkének, akkor jelen volt a Károly-kaszárnya ostrománál, és csak anyja megnyugtatóására tagadta le ezt.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1848. jún. 12.

K: PIM V. 256.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 243.

Az országban levő idegen katonaság és a honvédek közötti súrlódások napról napra szaporodtak. Június 11-én, pünkösöd vasárnapján a Károly-kaszárnyában (ma a Fővárosi Tanács központi épülete), ahol egy olasz zászlóalj újonc honvédekkel együtt volt elszállásolva, véres zavargás tört ki. Egy olasz katona ellopta egy honvéd pénztárcáját — állítólag ez volt a véres összetűzés indítóoka. Az olaszok a honvédekre tüzeltek, nagy zűrzavar keletkezett, s az utca népe is beleavatkozott a verekedésbe. Végül is az olaszokat lefegyverezték, és másnap hajón Komáromba vitték. (L. Horváth Mihály I. 197., Kéry Gyula 353., 356.; *Egy szomorú éj* Ék 1848. jún. 18. Hhm. 6. k. 203., JCB 2. k. 220.)

Ez a nap azért is nevezetes, mert Jókai ekkor költözött el Petőfiéktől, a Dohány utcai lakásból. A hirtelen hurcolkodásra közvetlenül az adott okot, hogy Jókai Júlia kérésére nem vitte magával a helyszínre az eseményekről mit sem tudó Petőfit, hanem bezárta a házba. Petőfi rendkívül ingerült felelősségrevonása után Jókai új lakásba költözött, a Hatvani utcában a Nemzeti Kaszinó melletti házba, ahol Laborfalvi Róza lakott (Mikszáth I. 131 és Jókai kései beszámolója az esetről: *Petőfi eszmecsírdé* NK 92. k. 82.).

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. jún. 15.

K: PIM V. 2525/16.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 167.

Jókai nem ment fürdőre, ahogy a hónap elején tervezte (56. sz. levél), hanem a Svábhegyre. Laborfalvi Róza a Latinovics-féle majorban lakott (Jókay Jolán 239.), nyilván ő szerzett Jókainak is szállást.

Allandó pesti lakását is megváltoztatta pár nappal előbb. A Hatvani utca és Szép utca sarki Cziráky-palota mellett húzódó házba költözött (ma Kossuth Lajos utca 7.), ahol Laborfalvi Róza lakott (Hatvany L. 68.). Bátyjának bizonyára megírta új címét egy ismeretlen levélben.

György nyilván azonos azzal a Györggyel, aki 1847-ben Jókainak és Vas Gerebennek közösen szolgált. „Írói körökben mindenki ismerte. Az italt nagyon szerette György, de e hibája mellett derék, hűséges legény volt.” (Bisztray Gyula: *Jókedvű magyar irodalom*. 1968. 225.)

A karlovici eseményekről írt rövid beszámolóját érdemes egybevetni az Életképekben megjelent híradással: „Hrabowszky halomra lövette Karloviczt! A zendülők mintegy tizezren lehettek, Hrabowszky négy ezer sorkatonával s százötven huszárral ment közibök. Először egy proclamatiót akart hozzájuk intéztetni, mit segéde olvastat fel lóháton. Ezt rögtön lelőtték a lórul. Ekkor elkezdték gunyolni, mooskolni Hrabowszkyt és a katonaságot tótul, ráczul s más pogány nyelveken. Utoljára a huszárság nem állhatta tovább, neki rugtatott a tömegnek, másfelől a katonaság, harmadik felől az ágyutelepek, s úgy neki szoríták a népet a víznek, hogy abba tömérdeken bele veszték.” (1848. jún. 18. 791.) (JCB 2. k. 229.)

unió — egyesülés Erdéllyel. Erdély rendei az únióról alkotott törvényjavaslatot május 30-án fogadták el. Az Életképek június 4-i számában már vastagbetűs, lelkendező hír jelent meg: „Áll az unió!” A király a törvényjavaslatot június 11-én szentesítette.

Tegnap jött haza Battyányi — Batthyány miniszterelnök június 9-én utazott Innsbruckba, hogy a horvát és szerb mozgalmak okozta vihályokat elsimítsa. Mivel Jellasiccsal nem volt alkalma találkozni, június 14-én hazatért Pestre.

61.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1848. aug. 20.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 169.

M: Jókai album 7. (fakszimile), Tábori K. 17. (fakszimile). Nem teljes közlés: Mikszáth I. 135.

Jókai augusztus második vasárnapján (13-án) a Svábhegyen, buzalmas barátainak adott eljegyzési ebédet jelentette be házassági érdeklődését (Mikszáth I. 134.). Pectófi otthagya az ebédet, s másnap

megpróbálta lebeszélni Jókait a szerkesztőségben, majd mérgében levelet írt Válynénak, de még napokig nem küldte el. Váli Mari szerint Jókait édesanyja ebből a „kétségbeesett” (elvesztett) levélből tudta meg, hogy fia feleségül akarja venni Laborfalvi Rózát.

Az esküvő a tervezettnél egy nappal korábban, augusztus 29-én, kedden volt a rákoscsabai római katolikus plébániatemplomban. (Róza katolikus volt.) A levélben említett násznapok nem voltak jelen az esküvőn, de nevük mint felkért tanúk belekerült az anyakönyvbe. (A házasságlevél másolata OSZK Fol. Hung. 2261. 593.; Bory István: *Jókai házasságlevele*. It 1958. 466–67.)

Nyári Pál — Nyáry Pál (1806—1871) Pest megye főjegyzője, majd alispánja, 1848-ban képviselő, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, a békepárt egyik tekintélye Debrecenben. A világosi fegyverletétel után 10 évi börtönre ítélték, Josefstadtban raboskodott két évig, s az általános amnesztiával szabadult. 1861-ben a határozati párt tagja, Teleki halála után pedig vezére. Később Tisza Kálmán pártjához tartozott. 1871-ben öngyilkos lett. „Mint Nyáry, rokonom; mint férfi, elvbarátom; mint politikus, vezetőm; mint jellem, ideálom volt.” — írta róla Jókait. (*Nyáry Pál halálakor* NK 97. k. 253.) (Lásd még a 62. sz. levél jegyzetében Jókaynének Nyáryhoz írt levelét.)

Ráday Gedeon (1806—1873) 1845-től 1849 június végéig a Nemzeti Színház intendánsa. Nagy művészbárát volt, péceli kastélyában sok színész — köztük Laborfalvi Róza is — gyakran megfordult. Az 1838-i árvíz idején hatvan színészt hétszámra vendégül látott. Pest bombázása idején néhány napot náluk töltött a Jókai házaspár (Jókay Jolán 51., 241.). Valószínűleg azért esküdtek Rákoscsabán, mert utána a szomszédos Pécelen, Ráday gróféknál tartották a nászlakomát.

A levélben kifejezett ama remények, hogy édesanyja áldását adja házasságára és tíz nap múlva egész családját üdvözölhesse az esküvőjén — nem teljesedtek be.

Jókaiék házasságkötésének híret szeptember 4-én közölte a *Nép-elem*: „Jókai Mór az Életképek humorus szerkesztője nőül vette legjelesebb színművésznőink egyikét: Laborfalvi Rózát. Örökös mézesheteket kívánunk a lelkes párnak.” A *Budapesti Divatlap* így kommentálta a hírt: „Nagyon természetes frigy, miután tudva van, hogy költészet és színművészet a legközelebbi rokonságban állnak egymással. Ti, kik az oly házassági kötéseket — a hóbortosnak nevezett poéták és komédiások iránti előítéletből: fitymálni, ítéletgetni szoktátok — gondoljátok meg, hogy a költőnek, vagy művésznek egyetlen szerelmi csókja üdvözítőbb és többet ér, mint a tí prózai

öltetek egész folyama, mely sem mély, sem tiszta, sem friss, sem termékenyítő, hanem nagyobbára csak sáros, poshadt és kártékonyan romboló.” (Kéry Gyula i. m. 484.)

62.

VÁLYNÉ JÓKAY ESZTER — JÓKAINAK

1848. aug. 22.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 588.

Jókai édesanyja tollba mondta ezt a levelet. Jókai *Az én életem regényében* azt írja, hogy édesanyja ekkor „csonttörésben szenvedő beteg volt”. (Szabó L. 114.). Mikszáth is megemlítette Jókai-életrajzának ún. próbapéldányában, hogy Jókayné „csonttöréses keze még most is hasznavehetetlen volt” (I. 302.). Ugyanezen a napon az alábbi, Vály Ferenc kezével írt levelet küldte Nyáry Pálnak (Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 585.):

„Kedves tekintetes Alispán ur!

Fiam Jókay Móríczt tegnap küldött levelében ezt írja: „Hiszem, hogy kedves anyámnak is öröm az, a mi nekem örömem, s az én boldogságomat kedves anyám is úgy érzi, mint én magam.” És ez eaddig kimondhatatlan boldogságomra úgy is volt: de hogy legközelebb történendő házasságával nem leszek-e boldogtalan anyává, azt a tekintetes ur mint fiam leendő násznaggya — ki Laborfalvi Rózát jobban ismerheti, mint én, ki soha nem láttam, s a szándékolt házasság előtt nem is láthatom; mert váll pereczem eltörése miatt az ágyban kell kinlodnom — leginkább tudhatja.

Ugyan azért szól rokon kebléhez egy fia boldogságáért élő édes anyja s várja rokon szivétől — mert édes anyám Szücs Erzsébet öreg baracscai Szücs András leánya volt s így vér szerint való atyafiak vagyunk s atyám Pulay Dávidnál Banán többször volt szerencsém láthatni kedves atyját Nyári Pált mint szerető rokont — hogy nyugtassa meg aggódó kebelét a felől; nem rohan-e fiam, kit 12 éves korától, mint özvegy a legtisztességesebben neveltem, s neveltettem — vezeredlembef s ha talán az örvény szélén volna intse meg a 23 éves tapasztalatlan ifjút kedves uram öcsém — bocsásson meg hogy így

merem nevezni — hogy ne a jelenre csak: hanem a jövődre is tekintsen, s jól meg fontolja, hogy leendő boldog olyan nővel, ki nálánál sokkal idősebb. Méltóztassék neki tudtára adni, hogy boldogságán csak örülni fogok: de ha gondolatlan szerelemből magát veszedelmebe döntötte: engem idő előtt a sirba viszen.

Én, ha kedves uram öcsém jónak látja fiam e lépését — mellyről tőle előbb óhajtottam volna tudósítást venni megnyugszom. S még egyszer alázatos tisztelet mellett igen kérem tegye helyettem mit tulajdon gyermeke mellett tenne, s ezért áldást fogok kérni önre mind örökké. A legforróbb tisztelet mellett minden jók' kívánásával maradtam Rév Komáromban Aug 22-én 1848

kedves tekintetes Alispán urnak

alázatos tisztelője
Jókay József özvegye
Pulay Mária"

A levél előzménye az volt, hogy Jókayné felkérte Mai Lajos ügyvédet, „hogy keresse fel Nyáry Pált, kinek szavára Móricz fia sokat adott, hogy beszélje le fiát házassági szándékáról. De Nyáry azt válaszolta, hogy Móricz és Laborfalvi Róza egymásnak vannak teremtve. A két magasan szárnyaló szellem kiegészíti egymást.” (Jókay Jolán jegyzete Mai Lajos levelének másolatán).

Mai Lajos a következő levélben számolt be megbízatásának teljesítéséről (másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 446.):

„Nagyon tisztelt T. Asszonyosság!

Pest Aug. 21 848

Beszéltem Nyáryval, a ki a leghidegebben válaszolá; miként ő ebbe semmiesetre sem lehet gát, a levelet még nem kapta, én elmondtam mindent neki, ő semmit nem ígért. Estve találkoztam Móriczal a kivel volt beszédemre már előre készültem, először tűrve hallgatta, de utóbb kifakadva szólt hozzám, s azt nyilváníta hogy holnap (és így ma) fog esküdni dél előtt, én ezen levelem 2 óra előtt írom, de hálá isten idáig tudtomra nem esküdtek, még dél után elmegyek hozzá, mert láttam, hogy az általam előadott Édes anyai szavak nagyon hatnak rá, én még reménylek, mert nem hiszem, hogy olyan ember mint Mór meg ne értse igaz barátjától érte élő anyától hogy ő egyenes veszélybe mélységbe rohan, mert a kik itt tudják mind csak sajnálkozással említik, rövid időn talán jobbat írhatnak, én tanácsolnám az anya lejövetelét — mert Móriczot szeretem s jó akaró barátja vagyok.

Isten áldja meg kedves T. aszonyt, én még nagyon hiszem hogy el fog maradni ezen sors átka, a mi engem mint csak idegent is meg-
rázott. Ezek tudatásával magam kegyeikbe ajánlva vagyok igen
tisztelő

alázatos szolgálja
Mai Lajos
köz és váltó ügyvéd

ezen sorokat a gyűlésbe irtam.”

Mindezen sikertelen kísérletek után szánta el magát Jókayné arra, hogy Eszterrel együtt Pestre menjen. Mikszáth szerint (l. 136.) ez augusztus 24-én történt. Másnap Petőfi kísérte el őket Jókai szállására ahol „anya és fia közt kínos, szívszaggató jelenet folyt le”. Mivel Jókai hajthatatlan maradt, Petőfi tanácsára Eszter elvitte öccsét a Campliczky-féle intézetbe, ahol a kis Róza el volt helyezve. A látogatás lesújtó hatással volt Jókaira. Mikszáth szerint lemondott a házassági tervről. Ezt bizonyítja Jókay Eszternek férjéhez, Vály Ferenchez 1848. augusztus 25-én írt levele is (másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 587.):

„Kedves ferim!

Szerentsésen megérkeztünk — moricznak ünnepejes ígéréte bújuk hogy szerentsétlen akaratáról lemond — isten veletek szombaton [aug. 26-án] otthon leszünk — csokolunk —

szerető nőd”

Ismeretes, hogy másnap Jókai fölment a Svábhegyre, s mikor harmadnap Eszter Petőfivel utánament, Móric és Laborfalvi Róza elmenekültek előlük (Váli M. 58—9.).

63.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK 1848. aug. 22.

K: PIM V. 2553/3.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 405.

Mikszáth szerint (i. m. 135.) Petőfi említett levele „augusztus 21-én érkezett Komáromba és a beteg öregasszony már délután Pestre küldte Károlyt Móriczhoz, hogy a végzetes lépésről, melyhez ő csak

átkával járulhatna, beszélje le". Károly nem találván öccsét a lakásán ezt a levelet hagyta ott.

Laborfalvi Róza leánya, *Róza* (az ún. *II. Róza*) 1836-ban született. Atyja Lendvay Márton (1807—1858) volt (Jókay Jolán 240., Feszty Árpádné: *Akik elmentek*. Bp. é. n. 8—9.). Jókai és a kis Róza találkozásáról l. Váli M. 53—56. és Mikszáth I. 136—37.

64.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK 1848 augusztus végén

K: nem ismeretes

M: Mikszáth I. 139—40.

Jókay Károly, édesanyja és húga sikertelen pesti útjáról való hazakerzése után, augusztus 28-án újra Pestre utazott. Móriccal nem találkozott, úgyhogy eredmény nélkül kénytelen volt visszatérni. „Hazamenet azonban kiszállott Esztergomban, megtudni a vikarius-tól, vett-e ki Laborfalvi Róza diszpenzációt.” Kiderült, hogy kapott diszpenzációt, sőt Jókai reverzálist is adott a születendő gyermekek vallására nézve. (A házasságlevél szerint valóban „dispensatio mellett” tartották az esküvőt.) Mikszáth szerint erre a hírre Károly, „ez a példátlan jó ember” lelke mélyén fölháborodott. „A haragos testvérhez hozzácsatlakozott a méltatlankodó kálvinista is. Másnap a következő levelet írván öccsének, megnyomta a pennát úgy, mint életében még sohasem.” Ezután idézi a közölt mondatot, amelynek hitelességében nem kételkedhetünk, hiszen a Jókai-életrajz próbapéldányait Mikszáth elküldte a Jókai család tagjainak, s Rejtő István föltevése szerint több helyütt a családtól kapott felvilágosítások alapján változtatott szövegén. (Mikszáth I. 290., II. 187.)

bujkáltól — Váli M. és az ő nyomán Mikszáth részletesen elbeszéli, hogyan szökött meg Móric és Róza Eszter és Petőfi elől a Svábhegyen (58—9., I. 138—39.).

lapodat — nyilván az Ék tiszteletpéldányát

65.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK 1848 szeptember?

K: nem ismeretes

M: *Az én életem regénye* Bp. 1901. 6., Szabó L. 115., Mikszáth I. 145.

Jókai *Az én életem regényében* (idézi Szabó L. 112—115.) elmondja, hogy rokonai, barátai, jóakarói mindent elkövettek, hogy Laborfalvi Rózával kötendő házasságának végétét elfordítsák. Mikor összes küdtek, „mindenki követ dobált utánunk. Csak két ember nem: egy rokonom és egy jó barátom. A tokonom volt az én jó Károly bátyám, aki az életfordulóm napjánrlevelet küldött hozzám, latin nyelven írva (hogy nők ne érthessék) ” [A jó barát: Szigligeti Ede, aki az esketéshez szükséges iratokat) szerezte és utánaküldte. Életfordulóm napja: valószínűleg a szeptember 22-i névnapjára gondolt.]

A latin nyelvű levélből a közölt mondatot magyarul idézi Jókai, s hozzáfűzi: „És ezt nemcsak mondta, de meg is tette. Minden válságomban mellettem volt, nem hagyott l.”

Mikszáth Jókay Károly naplójára hivatkozva idézi a rövid latin nyelvű levélből a mondatot. „Egy sor volt benne az egyetlen fényugár a sötétségben. . . . S tényleg nem hagyta el. Nemsokára látogatást tett náluk s elhozta azt a száz és néhány forintot, melyet Móric a múlt évben félretett irodalmi keresményéből átadott neki, hogy ezt megőrizze számára.”

66.

JÓKAI — KOSSUTH LAJOSNAK

1848. okt. 4.

K: OL Vörös Antal iratok 1017. (Jelenleg nem található.)

Másolata: OSZK Fond V/717 (Címzés nélkül)

M: *Ezernyolcszáznegyvennyolc. Az 1848/49-iki szabadságharc története képekben.* Szerk. Jókai Mór, Bródy Sándor, Rákosi Viktor. 1898. 184. (fakszimile) — VU 1904. május 15. 334—35. — Szabó L. 122—23. (október 31-i kelettel!) — Mikszáth I. 147. (csak az első bekezdés, szintén október 31-i dátummal) — Tábori K. 23. — Deák Imre: 1848. *A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták.* 1942. 236. (OL kéziratból) — Waldapfel E. II. k. 166—67.

Waldapfel Eszter az OSZK Jókai aneakta kéziratából mint Egressy Gábornak írt levelet közli. A levél száma azóta megváltozott, a palliumon nincs nyoma Egressy nevének; felirata: Jókai Mór az országos biztoshoz. A nyilvánvalóan Kossuthnak írt levél címzettje nem is lehetett Egressy, hiszen csak október 15-én lett kormánybiztos s november 2-án teljhatalmú kormánybiztos. Az tény, hogy Egressy Kossuth kíséretében volt október 4-én Szegeden, s hogy mint népföl-

kelést szervező kormánybiztos „ő indította el Rózsa Sándor csapatát is”. (Rakodczay Pál: *Egressy Gdbor és kora*. I. 1911. 417—19.)

Az OSZK-ban őrzött kézirat nem Jókai kezeírása, de mindencsetre a Jókai-hagyatékból való másolat. A másolat és a nyomtatásban megjelent közlések szövege kisebb helyesírási eltérésektől eltekintve azonos. Deák Imre a levél megszólítását másképp közli („Mélyen tisztelt elnök úr!”), záróformuláját („addig is maradok alázatos szolgálója”) elhagyta. A levél címzését csak a VU közölte.

A VU *Jókai kiadatlan levele Kossuthhoz, Rózsa Sándorhoz való küldetéséről* c. cikkében a következőket írta a levél előzményeiről:

„A magyar népjellem igazi romantikus megnyilatkozásával állította Jókait szembe az az epizód, a melynél neki jutott a feladat, hogy közbenjárjon, midőn a szabadságharc szolgálatába szegődött hirhedt betyárnak, Rózsa Sándornak vitte el a magyar kormány amnesztiáját.

Jókai ezen küldetésének részletes és hiteles előadása eddig hiányzott. Ő maga sem igen emlékezett meg róla, talán azért, mert el kellett volna ismernie, hogy a rettegett és félelmes rablóvezérnek ez a hirtelen átvétele nemzeti hőssé, bármily eszményi színben mutatkozik is a múlt perspektíváján át, mégsem volt minden prózai érdektől ment.

Az alább közlendő adatokból ki fog tetszeni, hogy a mig egyfelől Kossuth és a kormány bizonyos erkölcsi nyomás alatt állottak, mikor az amnesztiáért cserébe kínált szövetséget elfogadták, mert visszautasítani veszélyes lett volna, másrészt azt is tudjuk, hogy Rózsa Sándor és guericillái sem minden hátsó gondolat nélkül vettek részt a nemzet önvédelmi harcában.

Az egész ügynek eredetét és lefolyását hitelesen adják elő Kossuth volt titkárnak, Vörös Antalnak kézirati följegyzései, a ki sajátkezűleg tette papírosra Kossuth diktálása után az amnesztia szószerinti szövegét, megőrizvén egyuttal irott emlékei közt azt a jelentést is, melyet az amnesztia kézhez adásával megbízott Jókai tett hivatalos küldetése befejezése után Kossuthnak.

Vörös jegyzetei szerint 1848 szeptember havában történt, hogy mikor Kossuth Lajos mint népfölkelési országos biztos a honvédelem szervezésén dolgozott, a Hunyadi-csapatból egy százados jelent meg nála, mint Rózsa Sándor megbízottja s azt jelentette, hogy a híres rablóvezér hajlandónak mutatkoznék az esetben, ha eddigi bűnci bocsánatot nyernék s ő nem lesz tovább is bujdosó életre kárhozzatva, fogadást tenni, hogy lelép a bűn útjáról, hasznos polgára akar lenni a hazának s a magyar táborba 150 lovas embert szolgáltát.

Kossuth egyelőre csak annyit mondott Rózsa Sándor megbízottjának, hogy e tárgybán ezúttal még nem nyilatkozhatik, de utasította,

hogy Rózsa Sándorral bővebben is értekezzék s birja rá, hogy útja közben keresse fel.

Hódmezővásárhelyre érkezve Kossuth, ott az egybegyűlt megyei és helybeli főbb embereknek is előadta az ügyet s tőlük véleményt kért. Mindannyi a bűnbocsánat megadása mellett emelt szót, sőt egyenesen fölbiztatták erre Kossuthot, kiemelve, hogy 13 évi üldözöttség daczára sem tudták eddig Rózsa Sándort kézrekeríteni Torontál-, Mács és Csongrádmegyékben s *félő, hogy a mostani rácz világban annál veszelmesebbé válhatnak a rablóvezér, ha a ráczok pártfogására támaszkodnék a magyarság ellen.*"

Ily okokból indittatva, Kossuth beleegyezett az amnesztia megadásába, mely a következőleg hangzott:

„*Ötödik Ferdinánd magyar király nevében, én Kossuth Lajos, az ország teljhatalmú népfőkelési biztosa és az ország honvédelmi bizottmányának tagja, ezen bizottmány nevében is adom tudtára mindeneknek, a kik jelen leveletem most és jövődöben olvasandják.*

Miképen Rózsa Sándor, ki a törvénytől és erkölcsiségtől elvetevedve ezen vidéket sok esztendőök óta rablásaival nyughatatlanította, igen irgalmánál fogva magához térvén s bűneit töredelmesen megbánván, hozzám azon alázatos kéréssel folyamodott, hogy ha eddigi életmódjánt valamint igaz bűnbánata szerint az istentől bocsánatot e ennél fogva a földi igazságtól is bocsánatot kaphatna, nemcsak elhagyná előbbi életmódját s a törvényhez és erkölcsiséghez állhatatosan visszatérne, hanem egyszersmind a haza jelen veszélyében az országnak fegyveres ellenségei ellen hű és bátor szolgálatát felajánlaná, mint a pusztai pásztor népből 150 fegyveres lovast saját költségükön táborba állanai és az ország hadvezéreinek rendelkezése szerint a haza ellen-
ségei ellen a véggyőzelemig hiven és becsületesen szolgálni reá bírná."

Eddig Kossuth Vörös titkárjának mondta tollba a konceptust, ki, ut hirtelen egyéb elfoglaltsága miatt megszakítván az írást, Kossuth a folytatást másnak diktálta tovább s ezzel fejezte be:

„... Az elárult haza védelmére egyenként és összesen fegyvert foglaljon, annak okáért nevezett Rózsa Sándornak az örökkévaló Isten és az országnak honvédelmi bizottmánya nevében ezennel e jelen levelem előtt folytatott bűnös életéért a földi igazság részéről is bocsánatot adok és rendelek, oly feltétel alatt mind ezáltal, hogy a törvényhez és erkölcsiséghez állhatatosan megtérjen és fogadása szerint 150 fegyverezett lovassal magát a seregvezér rendelkezése alá adja és bocsássza, ki őtet rögtön Csepel szigetén, onnan pedig a Dunán átállítani és a Hunyadi-csapat parancsnokának vezérlete alá utasítani köteleztetik.

Igy hozván magával a töredelmes bűnbánó iránti keresztény szeretet és a vidéki nép nyugalmának biztosítása.

Jelen bűnbocsátó levelemet a fent kitett kötelesség teljesítésének feltétele mellett, az országnak minden hatóságai, bírái és ítélőszékei erősnek és érvényesnek elfogadni köteleztetvén.

Ha ellenben nevezett Rózsa Sándor az ördög sugallatának engedve, bűnös életével fel nem hagyva és a közbiztonságot tovább is háborítani merészelné, ezen esetre jelen bűnbocsátó levelemet minden bíróság megsemmisültnék tekintendi s őt újabb bűneiért régi bűneinek egész súlya szerint büntetendi, a közigazság úgy kívánván. Kelt Hódmezővásárhely, október 3-án, 1848. Kossuth Lajos m. k. országos teljhatalmú kormánybiztos s a honvédelmi bizottmány tagja."

„Az amnesztia hírül adására az Egressyvel és Csernátonyval Kossuth kíséretében jelen volt Jókai vállalkozott s még aznap elindult Rózsa Sándor felkeresésére, Félegyházára, Szentesen és Csongrádon utazott, hol már aggodalommal tapasztalhatta, — mint azt alábbi levélben ki is fejezi, — hogy titkos kezek mindent elkövetnek a hazavédelmére jelentkezőknek visszariasztására. Rózsa Sándorral személyesen nem találkozhatott. Így hát a következő levélben számolt be küldetéséről Kossuthnak.

[A levél teljes szövegének közlése után a cikk így folytatódik:]

Jókainak ezt a proklamációját, melyről a fentebbi levélben említés van téve, nem találtuk a szabadságharcz dokumentumai között, de most közölt levele mindenesetre érdekes fényt vet a nemzet önvédelmi harcza hátterében settenkedő 'Judások' titkos működéseire."

1848. szept. 24-én Kossuth Lajos elindult Ceglédre „felhívni a népet, hogy tömegestül fegyverbe szálljon". A Honvédelmi Bizottmány elnökét Jókai önként követte alföldi toborzó útjára. „Akkor alakult hirtelen egy fiatal intelligens emberekből álló önkéntes csapat, melynek feladata volt Kossuthot a népfölkelést szervező útjában kísérni, személyét megvédelmezni, rendelkezéseit végrehajtani. Ennek a testőrségnek a tagjává fogadtak be engem. Ez volt az első érintkezésem Kossuthal" — írta *Az én életem regényében* (HhM 5. k.). A Rózsa Sándornak átadandó amnesztialevélről több helyütt megemlékezett Jókai. (*Enyim, tied, övé.* JKK 29. k. 148., *A lélek-idomár.* JKK 51. k. 25; *Uti táskámból. A szamos-ujvári segyenctelep.* NK 61. k. 329.) Ezekon a helyeken úgy beszéli el a történetet, mintha személyesen adta volna át a levelet. Az elbeszélések és a Kossuthnak

írt levél ellentmondásaira már Szabó László (12.) és Mikszáth is (l. 147.) rámutatott.

Rózsa Sándor — (1813—1874) viselt dolgairól a szabadságharc idején az egykorú sajtó részletesen beszámolt. Az Alföldi Hírlap már 1848. augusztus 27-én azt a hírt közölte, hogy a rettegett rablóvezér zászlóját megszenteltette s 200 emberrel az ellenség ellen indult harcolni. (Kéry 473.) Az Ék október 8-i száma ezt írta: „A hires alföldi szegény-legény-vezér Rózsa Sándor száz ötven szegény legénnyel megindult: felfogadom: hogy addig meg nem nyugszik, míg az ellenség vezéreit, vagy élve, vagy halva, meg nem keríti. A kik tudják: hogy e vakmerő férfi milly kalandokon ment keresztül, kik csapatját látták, melly a félelmet semmi név alatt nem isméri, bizonyára nem fognak hosszú időt szánni az ellen főnökeinek.” (15. sz. 476.) Egy december 15-i hír szerint „Rózsa Sándor, a rácok ostora Pesten van. Kossuthnál tisztelgett.” Mivel az amnesztia feltételeit becsülettel teljesítette, Kossuth a már megadott köz- és nyilvános bocsánatot megújította. (Kéry 699., 703.)

Blomberg — ezredes; 1848 nyarán a szerb felkelők ellen magyar oldalon harcolt, de szeptemberben nyíltan elárulta a magyar ügyet, s októberben már a császári seregben találjuk. (l. JCB 2. k. 832.)

controlleria — ellenőrzés

Zichy példája — gróf Zichy Ödön (1809—1848); Görgey katonái 1848. szeptember 28-án elfogták, s mivel a kocsjában Jellasics proklamációit szállította, haditörvényszéki ítélet alapján szeptember 30-án felakasztották.

67.

JÓKAI — BALLAGI MÓRNAK

1848. dec. 1.

K: OSZK Levelestár (Aprónyomtatványra írt levél, rajta van a válaszfogalmazvány is.)

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: JCB 2. k. 878.

Ballagi (Bloch) Mór — (1815—1891) teológus, nyelvtudós, szótáríró ebben az időben a szarvasi ág. ev. főiskola tanára volt; cikkei jelentek meg a PDlapban és az Ék-ben (1847-ben még Bloch Mór néven).

„A „Pesti Hírlap” leendő szerkesztőségének nyilatkozatá”-t l. JCB 2. k. 435.

Ballagi Mór ceruzával írt válaszfogalmazványa:

„Szerkesztendő lapja ügyében tett felszólítását <nak erőm s tehetségem> annál szívesebben vettem minél jobban vagyok a kitűzött f[el]adat szerencsés [me]goldásának sz[ük]s[é]géről [me]győződve. A nepek[ne]k győzniök k[ell], mert a nepek halhatlanok erejük kifogyhatlan de akkor a fosztó, butító erkölcsrontó politikai rendszer helyébe, a tarsadalmi viszonyokat új alapokra fektetni politikai[lag?] k[ell] lépni s ennek [me]gállapításáról jó eleve gondoskodni [mi]n[de]n <becsületes> gondolkodó honfi kétségkívül kötelességének ismerendi. <Ezért is> Így értve vállalatját én szívesen járulok erőm tehetségem sz[er]in[t] hozzá.

Isten aldja [me]g
tiszteelő barátja”

(Az áthúzott szavakat ékzárójelbe, a rövidítések, ill. szóösszevonások feloldását szógletes zárójelbe tettük.)

68.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1849. máj. 5.

K: PIM V. 2525/18.

Hajtogatott levél, címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 170.

1848. augusztus 20-i levele óta ez az első ismert levél, amelyet édesanyjának írt. Nem is igen írhatott előbb, hiszen január elején Jókai a kormánnyal együtt Debrecenbe ment, s onnan az ostromzár alatt levő Komáromba aligha juthatott el levél.

Váli Mari szerint Jókai az 1848. szeptember 17-i komáromi tűzvész utáni napokban járt szülővárosában. „Többen látták — egy este — a füstölgő romokká változott utczákon szomorúan járkálni . . . Akadt olyan szemtanu is, ki azt állította, hogy látta, a mint késő este a szülői ház ablaka alatt álldogált . . . s mielőtt onnét távozott: megcsókolta a ház ajtajának kilincset.” (II. 108.) Vály Ferenc december közepén felutazott Pestre. Felkereste Jókaiékat, s levélben számolt be látogatásáról: „ . . . az asszony alig szólt hozzá . . . s e miatt Móricz is feszélyezve érezte magát. Külömben mind a ketten nagyon el voltak foglalva: Móricz az Életképek szerkesztésével, Róza valami új szerepe tanulásával; nem időzött hát hosszasan náluk. — Ugy látom: Móricz öcsénk elég boldog, de családjához való visszatérés ideje még nem érkezett el . . . sőt annyival messzebb látszik, mivel most egy

„Egyes tagból álló új család veszi körül; náluk lakik u. i. feleségének az apja, ennek tizenkét-tizenhárom év közti leánya: Pepi; egy fia: Albert. Továbbá az asszony régi bizalmasa: Kovácsné; egy hat-hét év körüli kis leány — úgy mondják egy lengyel menekült elhagyott gyermeke. — Így hát feleségével és ennek leányával nyolczad magával ül az utaláshoz . . .” (I. 113.) (A lengyel kislányról l. Hegedűsné i. m. 116.: Jókaiék befogadták, belőle lett „Fanni, a szobalány”) — Váli Ferenc 1849 január elején tért vissza Komáromba Buda elfoglalásának hírével. Jókairól annyit tudott, hogy az országgyűlés tagjaival egybeülve elmenekült. „Sohasem látom többet!” — mondta zokogva Jókayné kiátkozott fiáról. (Váli M. 69.)

Komárom 1849. április 22-i felszabadulása napján több vendég volt a Jókay-házban (a cigánymezői faházban), „köztük ismét Lisznyai és Baráth Józsi bácsi, kikkel kedves anyám Jókai Mórról beszélgetett magának meg nekem, mit szegény nagymamácskám is egészen öntelelten hallgatott” — írja Váli Mari 83.)

1849. január 1-én a magyar csapatok elhagyták Pestet, a kormány Debrecenbe menekült. Jókai is útra kelt. Felesége, aki a többi színésszel Pesten maradhatott volna, követte őt. Szolnokig vasúton utaztak, onnan gyékényes szekéren, farkasordító hidegben, hólepte utakon Debrecenbe. Jókai a Pest felszabadulása (április 24.) utáni napokban visszajött a fővárosba, feleségét Debrecenben hagyta. Görgey május 4-én kezdte meg Budavár ostromát, s Hentzi, a vár védője ugyanakkor a pesti Duna-part bombázását. Róza arra a hírre, hogy Pestet bombázzák, rögtön hazajött. „Ha baj van, akkor itt a helye az ura mellett.” (*Az én életem regénye*). Ezért írta Jókai feleségéről: „jött velem fényes életmódból hosszú nyomort, üldözést, halálrettegést viselni a szabadságharc alatt”. (NK 100. k. 130.)

69.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1849. máj. 26.

K: PIM V. 237.

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 241—42.

Jókai keltezése (1848) világosan olvasható, de nyilvánvaló elírás. Szekeres László a másolat alapján elfogadva a 48-as dátumot e levelet

Jókai 1848 májusi politikai működésének fontos jellemzőjeként idézi; Jókay Károly cikkéről pedig azt állítja, hogy az Ék-ben jelent meg (*Jókai és Petőfi szakltsáa* It 1957. 428—29.).

A levél 1848-ból való származása ellen szólnak a következő adatok. A címzés mellett valószínűleg Jókay Károlynak (de minden bizonynyal egykorú kéznek) írásával az érkezés dátuma olvasható: „jött 1849 maj 28-án”. Ez megegyezik a postabélyegzővel: „Komárom 28”. Jókay Károlynak 1848-ban az Ék-ben nem jelent meg cikke, tudomásunk szerint másutt sem. Bizonyára a Pesti Hirlapban 1849 májusában megjelent cikkéről van szó. Jókai 1848-ban az Ék-en kívül más lapot nem szerkesztett, s ebben az évben nem léphetett föl képviselőnek, mert nem töltötte még be a 24. életévét.

Jókay Károly cikke (*Komáromnak egy évi története*) a Pesti Hirlap 1849. május 22., 23., 24. és 25-i számában jelent meg folytatásokban. A lapot ebben az esztendőben Jókai szerkesztette Nyáry Pál „közremunkálása mellett” (l. az 1848. december 1-i levelet!). Pesttől távollétében Szilágyi Sándor, illetőleg Obernyik Károly voltak a szerkesztők. Május 1-étől kezdve újra Jókai neve van feltüntetve szerkesztőként. Bátyja cikkének végén „Költ Komáromban april 26-án 1849.” áll. A cikk, amelynek közlése a Budavár visszafoglalását hírül adó számban kezdődött, krónikaszerűen számol be a Komáromban történt eseményekről 1848 márciusától az 1849. április 22-i felszabadulásig.

mostani kormányunk — Szemere Bertalan kormánya jó kapcsolatokat tartott fenn az ellenzéki békepárttal. Horváth Mihály megállapítása szerint „az új kormány megalkotása után szemlátomást növekedett e párt élénksége”. (l. m. III. k. 110.)

nisus — erőfeszítés

a szabadság templomának kitisztltáa — valószínűleg az Esti Lapokban megjelent, Madarász és a radikálisok elleni cikkeire céloz
felszölyttottak Kovács Lajosék, hogy lássak követség után — Kovács Lajos (1812—1890) az Erdélyi Híradó szerkesztője, majd Szatmár megye követe. Széchenyi István szűkebb köréhez tartozott. Jókai a Jelenkor szerkesztőségében dolgozott együtt vele (l. 1847. jan. 5-i levelet). Az 1848-i kormányban közlekedésügyi államtitkár. 1849-ben Debrecenben a békepárt egyik vezére, az Esti Lapok cikkírója. Jókai Debrecenből visszatérve Pestre a Pesti Hirlap májusi számaiban *Levelek Debrecenbe* címmel nyílt leveleket írt Kovács Lajosnak. — 1849 nyarán nem volt szó új általános választásokról, csak a megüresedett kerületekben betöltendő mandátumokról. Éppen e levél megírása előtt két nappal (május 24-én) vetette fel a debreceni nemzetgyűlésben

egy békepárti képviselő „alkalmat vévén a néhány elmaradt képviselő igazolása iránt támadt vitákból”, hogy „azon kerület is, melyet eddig [ti. kormányzóvá történt megválasztásáig] Kossuth Lajos képviselt, új képviselő választására utasítottassék”. A vitában Kovács Lajos is felvált. (Horváth Mihály i. m. III. k. 112—113.) Az országgyűlés Komárom megye kerületeiben új követválasztásokat rendelt el. A Komáromi Értesítő 1849. június 2-i számában követ-ajánlási felhívás olvasható, amely Jókai Mór, a Pesti Hírlap szerkesztőjének és Baráth József, a vésznapokban fáradozott futárnak nevét említi. „Merem állítani — írta a névtelen szerző —, hogy Jókai Mór és Baráth József *kétségek* is a nép érdekét előmozdítani, *akarattal* is bírnak a közjóért fáradozni.” (Lásd Vincze Géza: *Jókait követnek jelölik Komáromban*. It 1958. 122.) A képviselőválasztásra nem került sor.

70.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1849 július?

K: OSZK Fond V/702/3

M: Tábori K. 26—27. (szöveg és faksimile), Az Est Hármas-könyve 133., Waldapfel E. IV. k. 412.

Hajtogatás nyomait viselő levél, a címzés a letépett 4. oldalon lehetett. A megszólítás fölött ceruzairás: „Laborfalvi R.-hoz”.

A keltezetlen levél datálásához a Vadkert helynév adja a kiinduló pontot. Bizonyára a Pest megyei Soltvadkertről van szó és nem az 1849 júliusi hadműveletekben szereplő Nógrád megyei Vadkertről (fűszekvadkert) (Horváth M. i. m. III. k. 328.).

Az 1849. július 2-án Pesten megnyílt országgyűlés elhatározta, hogy Szegedre teszi át székhelyét. Kossuth már július 2-án elhagyta a fővárost, s néhány napot Cegléden töltve július 12-én érkezett meg Szegedre. A kormány csak július 9-én indult útnak. Jókai vasúton Monorra utazott, ott találkozott Nyáry Pállal s Pest megye egész tisztikarával, s velük együtt ment szekéren Kecskemétre. Egnéhány napig itt tartózkodtak, s megtették Kecskemétet Pest megye központjának. Azután Kiskőrösre rándultak, de ezt sem találva jó központnak a megye számára, odább költöztek Akasztóra. Végül eljutottak Szegedre (*Emlékek a szabadságharcból* HhM 5. k.). Másutt azt írta Jókai,

hogy a Kecskeméten megtartott megyei közgyűlés után „három nap mulva kerestünk neki más középpontot: Vadkertet. És így tovább: egész Szegedig.” (HhM 6. k. 314.). Hogy mikor tartózkodhatott Soltvadkerten, arra vonatkozólag egyetlen támpontot találtunk: a Szegedre érkezése utáni első napokban Degré Alajostól hallott a turai lovassági ütközetről; ez július 20-án volt (Gracza i. m. V. k. 947.). Eszerint július közepén írhatta ezt a levelet.

Feleségét „ennél a második futásnál” nem vitte magával, Szegeden azonban „a legnagyobb elbusulás közepett feltálalta”. Zabolay Pista, hajdani kecskeméti diáktársa, „tiszteletbeli vicéfiskus”, akit Fehér vármegye küldött fontos üzenettel Pest vármegyéhez, a saját úri fogatán, nagy kerülővel, mellékutakon a hadaktól ellepett területen keresztülvergődve hozta utána Laborfalvi Rózát.

Hogyan juttatta el ezt a levelet Rózához, ki volt az a fiatal ember, s hol volt az a „ferde hely” — megannyi kérdés, amire ez idő szerint nem tudunk válaszolni.

Gerendai Ambrus — pesti ügyvéd; együtt szekereztek Kecskemétről Szegedre (HhM 5. k. 127.).

A levél versóján ismeretlen kéz nehezen olvasható ceruzairással különféle kiadásokat jegyzett föl.

71.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1849 augusztus végén

K: PIM V. 246.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzése, aláírása nincs. Jókai kézírása.

M: JKK 5. k. III. mell. (faksimile)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 171—72. A másolaton az 1849. okt. 10. kelet olvasható a levél alján.

A levél megírásának dátumát előbbre kell hoznunk, valószínűleg augusztus utolsó napjaiban írhatta, s feleségére bízhatta a két albával együtt. Róza szeptember 5-én kelt levelében már célzás van a Fejér megyében történő családi találkozásra, amelyet Jókai ebben és a Károly bátyjához írt 72. számú levélben kezdeményezett.

esztendő óta nem láttuk egymást — utoljára 1848 augusztus végén látták egymást, amikor édesanyja feljött Pestre, hogy megakadályozza a házasságot (l. a 62. sz. levél jegyzetét)

apai örökségem — Jókai azt tervezte, hogy — ha apai örökségéhez hozzájut — vesz a Bükk mélyében egy kis birtokot, s szánt-vet a napok végéig (*A tengerszemű hölgy* 102.). Apai örökségét azonban vezélyeztetve látta, ezért írt édesanyjának és bátyjának is (72. sz. levél), s ezért adott át feleségének két albát (charta biancát), azaz aláírt, üresen hagyott papírt, amelyet nevében megfelelően ki lehet majd tölteni.

találkozom kegyeddel — A találkozót Fehér megyében vagy Esztergomban javasolja. Nyilván valamelyik Fehér megyei birtokukra (Kápolnásnyék, Pettendpuszta, Gárdony) gondol. Esztergomban talán Várady Antal apósa látta volna őket vendégül. — A „kegyed” megszólítás nagyon rosszul esett Jókaynének. Lásd a 81. sz. levelet.

72.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1849 augusztus végén

K: PIM V. 2526/4.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Aláírás és címzés nincs. Jókai kézírása. Más kéztől származó ceruzairás: „1849”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 245.

Ez a levél az előbbivel (71. sz.) egyidejűleg keletkezhetett.

Hegedüsné Jókay Jolánnak a másolathoz írt következő jegyzete későbbi esetre vonatkozhat. „Bujdosásából Pestre jött, de még itt is elzárva volt, kérte Károly bátyját, hogy beszélhessen vele, birtokuk biztosítása ügyében, mi akkor nagyon kérdéses volt, hogy a nemesi birtokokat nem kobozzák-e el. Édes apám e levél vétele után maga jött el hozzá Pestre, és felkereste lakásán. Mint édesapám Naplójából olvasom, Róza néni nagyon szívesen fogadta és meg ebédeltette, Möricz bácsi igen halvány volt.” Arról, hogy Jókai Tardonáról egyáltalában kimozdult volna, s hogy Pestre jött volna, nem tudunk.

Írtam édes anyádnak is — l. a 71. sz. levelet

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA ÉS BENKE JÓZSEF (?) —
JÓKAINAK 1849 szeptember?

K: OSZK Fond V/726/3.

Címzése nincs.

Az OSZK Fond V/726. számú pallium felirata: „Jókainé Laborfalvi Róza — Huraynéhoz.” A felirat tévedésen alapul. A címzettnek vélt Benke Jozefa — Laborfalvi Róza (Benke Judit) féltestvére 1857-ben Szerdahelyi Kálmánhoz ment nőül, majd később dr. Huray István felesége lett, 1849-ben tizenhárom éves volt, sohasem hívták Jucinak, családi beceneve Pepi volt. A palliumban levő három, Laborfalvi Róza kezétől származó levél nem neki szól, hanem Jókainak.

A levél első — Irma aláírású — része Laborfalvi Róza kezeírása. A versón olvasható szöveg más kéztől ered, valószínűleg Róza édesapjának, Benke Józsefnek az írása. A verso alján két későbbi ceruzafeljegyzés olvasható. Az egyik: „Tardonára, hol Jókai bujdosott.” A másik (kék ceruzával, valószínűleg Jókai írása): „Első levél Tardonára.”

A tardonai bujdosás 1849 augusztus végétől december végéig tartó időszakának levelezésére *A tengerszemű hölgy* X. fejezete derít fényt. A Borsod megyei Tardonán — Miskolctól kocsin két óra járásra fekvő falu — elrejtőzött Jókainak éppen esküvője évfordulóján, ami egyúttal Róza nevenapja is, kellett elbúcsúznia feleségétől. (Esküvőjük napja augusztus 29-e, Róza napja a katolikus naptár szerint augusztus 30-án van.) Az utolsó hírt Pestről Csányi Bénitől hallotta, aki maga vitte kocsiján vissza Pestre Rózát. „Nekem azt izente a feleségem, hogy postán levelet ne irjak, mert tele van a város kémekkel; ha ő ír nekem: az Miskolczra fogja küldeni, az atyjához, „Benke Judith’-nak czimezve. . . . Most is előveszem még gyakran azokat a szerelmes leveleket, a mik hozzám voltak írva s ezen kezdődtek: „Kedves Juczim! Még most is világitanak ezek abba a végtelen sötétségbe, a melyet az életemből kitorölt időnek nevezek.” (NK 76. k. 102—103.) Három ilyen levelet ismerünk, az első ez a keltezetlen levél, amelyet 1849 szeptember elején írhatott Róza Móricnak. Mindhárom levél Jókai hagyatékából került az OSZK-ba.

A tardonai levelek ezen kívül is több, teljesen nem tisztázható problémát tartalmaznak. A jegyzetekben főképpen Jókai — sokszor ellentmondásos — önéletrajzi írásait, *A tengerszemű hölgy* c. regényét,

továbbá Hegedűsné Jókay Jolán emlékiratait és Vadnay Károlynak a Róza Endre tardonai lelkész emlékezéseit magában foglaló cikket használtuk fel. Mikortól meddig tartózkodott Jókai Tardonán, s miért és hogyan ment oda? Ezekre a kérdésekre az irodalomban egymásnak ellentmondó adatokat olvashatunk. Nem tartottuk feladatunknak, hogy mindezekre kitérjünk, csupán arra törekedtünk, hogy a levelek hátterét megvilágítsuk, s a velük összhangban levő adatokat feltárjuk.

Jókai 1849 július elején elhagyta Pestet, s Nyáry Pállal együtt Kecskeméten és Vadkerten át érkezett Szegedre, ahol találkozott a feleségével. Szegedről a kormánnyal együtt Aradra költözött; onnan Gyulára ment az ott meghúzódó Rózáért, s feleségével együtt kocsin érkezett Tardonára, e valóban isten háta mögötti faluba. Négy hónapig tartózkodott itt. Róza színésztársa, Telepi György révén került oda, akinek Tardonán háza és rokonsága volt. Telepiné ajánlotta be sógorához, Csányi Benjáminhoz, aki befogadta vendégszerető házába a hajdosót.

hútsi . . . Zsuzsi néni — valószínűleg Telepi Györgyre és feleségére, Csányi Zsuzsannára vonatkozik

Édes Fiam! — nyilván Benke József szólítja így Jókait

apakét — a csomag

Telepiné Asszony-Levelét — lásd a 74. sz. levelet

A' Követ a Gazdaasszonyom — Róza a levelet édesapjának küldte el Miskolcra, aki onnan megbízható gazdasszonyával továbbította Tardonára.

74.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK
(TELEPI GYÖRGYNÉNEK) 1849 szeptember?

K: OSZK Fond V/727/2

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél.

Az OSZK Fond V/727/1—3. alatt három, a Jókai-hagyatékból származó levelet őriz, amelyek kétségtelenül Laborfalvi Róza kezétől valók. Mindhárom levél megszólítása: „Kedves Barátném!”, az 1. és a 2. sz. kelteztelen levél aláírása: „irma”, a 3. számúé: „B”, ez utóbbinak keltezése 1849. IV. 3.(?). A 2. sz. levél címzése más kéztől származik „Telepi Györgyné asszonynak szeretettel Tardonán”. Az OSZK a

három levelet — mint Laborfalvi Róza leveleit Telepi Györgynéhez — egy palliumban őrzi.

Valójában ezek a levelek Jókainak szólnak. Laborfalvi Róza a 85. sz. levelében azt kérdezi Jókaitól: „írd meg most, hogy küldjek levelet majd, mi után szegény Telepiné meg halt, kinek czimezzem?” Telepiné november 18-án halt meg, e levelek tehát ez előtt az időpont előtt keletkezettek. A „Kedves Jucim!” megszólítású levelek, amelyeket ugyancsak Laborfalvi Róza írt Jókainak, aláírása szintén: „irma”, „B. irma”.

Ez a levél a 73. sz. levéllel együtt érkezett Miskolcra Benke Józsefhez s onnan Tardonára. Ebben volt a 30 pengőforint. Piros cénával volt átkötve és lepecsételve. A levélen három idegen kéztől származó írás olvasható: 1. fent ceruzával: „Laborfalvy Róza írása”, 2. a címzés, 3. a címzés alatt: ceruzával „Jókai bujdosó helye”.

75.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

1849. szept. 5.

K: OSZK Fond V/726/1.

Címzése nincs. Laborfalvi Róza kézírása. Az aláírás alatt idegen kéz ceruzairása: „L. Róza”. A keltezés évszáma nem jól olvasható, de a tartalmából kiderül, hogy 1849-ből való.

M: Waldapfel E. IV. k. 364. (A szövegközlésben több téves olvasat van. A jegyzetben azt állítja, hogy Hurayné, Benke Juci Jókai álneve volt a bujdosásban. L. erre vonatkozólag a 73. sz. levél jegyzetét.)

fehér megyébe — Jókai édesanyjával, illetőleg bátyjával akart találkozni. A bátyjának írt levélben már arról van szó, hogy esetleg Róza megy el a találkozóra (l. 72. sz. levél). Úgy látszik, ez utóbbi eset következett be.

közbocsánat — beszéltek arról, hogy december 2-án, I. Ferenc József trónralépésének első évfordulóján amnesztiát fognak hirdetni, de erre 1849-ben nem került sor.

Klapka — október 2-án adta fel Komáromot

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1849. szept. 8.

K: OSZK Fond V/721/1.**M:** Waldapfel E. IV. k. 372—74. (Téves olvasatokkal)

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzése a 4. oldalon. A címzésben „a Nemzeti Színháznál” más kéz írása. Egy harmadik kéz a cím alá két olvashatatlan szót írt.

Az OSZK Fond/V/721. számú pallium, amelyben három, a Jókai-hagyatékból származó levél van, felirata: „Hurayné Benke Juczi — Jókainé Laborfalvi Rózának”, s más kéz írása ugyanott: „Jókai (levelek)”. Mindhárom levélről első látásra könnyű megállapítani, hogy Jókai kezeírása. Hurayné Benke Jozefáról lásd a 73. sz. levél jegyzetét.

Jókai nyilván számított arra, hogy levele idegen kézbe kerül, s így a benne lévő politikai jellegű célzásokat nem kell kézpénznek venniünk. A Miskolcra való keltetés sem felel meg a valóságnak.

Szathmáry Király — Szathmáry Királyi Pál alispán felesége, aki „tipusa volt az igazi tősgyökeres puritán magyar nemes asszonyoknak”, miskolci vendégszereplése alkalmával vendégül látta Laborfalvi Rózát (Hegedűsné 66.)

atyus — Benke József

Marczi — bizonyára azonos az utóiratban említett M.-val, azaz Jókaival. Petőfi hívta őt Marczinak.

Jancsi — valószínűleg Rákóczi János*Zsuzsi néni* — Telepi Györgyné, Csányi Zsuzsanna*korondió* — koronázás, csak 1867-ben volt

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1849. szept. 16.

K: OSZK Fond V/721/2. Jókai kézírása (l. 76. sz. levél)**M:** Waldapfel E. IV. k. 387—88. (Téves olvasatokkal)

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

A szállásváltoztatásra nyilván a pénzsűke miatt volt szükség. Akkoriban Szent György (április 24.) és Szent Mihály napján (szeptember 29.) volt a költözködés napja.

Róza ekkor már érintkezésbe léphetett Jókai bátyjával. Marczy nyilván maga Jókai, a sógor pedig Károly bátyja. Anyagi helyzetükről írva Jókay Jolán megemlíti, hogy az öreg Kovácsnétól, a Nemzeti Színház egykori komikájától vett kölcsön Róza 600 forintot kamatra, s ekkoriban ez az összeg már fogyóban volt (i. m. 55., 61.). Valószínűleg más hitelezője is volt Rózának. Az „öreg asszony” bizonyára Jókai édesanyja, akivel Róza még nem lépett érintkezésbe.

Zsuzsi néni — Telepi Györgyné. Az ő címére érkezett levél hamarabb érkezett Tardonára, mint az „atyus”-nak Miskolcra címzett s onnan továbbított.

78.

JÓKAI — BENKE JÓZSEFNEK

1849. okt. 6.

K: OSZK Fond V/690.

Hajtogatott levél, címzés nélkül. Az aláírás: BM — mintha a címzett fia (Benke Móric) írta volna. Jókai kézírása.

Benke József (1781—1855) — Laborfalvi Róza (családi nevén Benke Judit) édesapja. Vándorszínész volt, majd az ún. második pesti színtársulat egyik vezéralakjává lett. Jelentős színházelméleti és -történeti műveket írt, német és francia színműveket fordított. Később Miskolcon telepedett le, s leányiskolát nyitott.

Róza utolsó ismert levelének dátuma: szeptember 5., azóta 30 nap telt el. Ezek szerint írt még egy levelet.

Telepi — Telepi György, aki Tardonán élő feleségének, Csányi Zsuzsannának írt

Okvetlenül felmegyek Pestre — tudtunkkal nem ment föl

Jókai *Az első ősz hajszálak* c. írásában (Hhm. 5. k. 279.) beszámol arról, hogy már két hónapja volt Tardonán, amikor irgalmatlan fogfájás jött rá. Egy tardonai ács húzta ki a fogát éppen október 6-án.

79.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1849. okt. 18.

K: PIM V. 2525/19.

Hajtogatott, lepecsételt levél, címzése nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 173—76.

Jókai október 6. után (l. a 78. sz. levelet) ezek szerint találkozott feleségével, s Róza is találkozott vagy legalábbis üzenetet váltott

Jókai édesanyjával. Özvegy Jókayné ez idő tájt járt Fehér megyében nyéki birtokán Vályné kíséretében. „Árendásai ugyanis az egész forradalom tartama alatt nem küldtek neki haszonbért. Ezt a hátrálékos tartozást kellett tőlük kivásalni.” (Váli M. I. 181.) A Jókai „megteholyodásáról” szóló hírekről nincs tudomásunk. Ez a levél is utalja Jókay Jolán jegyzetét (331. l.), Károly sem találkozott eddig öccsével. Talán Egressy Bériné (a későbbi CsengeryAntalné, ahogy Mikszáth említi I. 177.) közvetített Róza és a Jókay család közt.

Mikszáth ezt a levelet „nem éppen rokonszenvesnek” tartja (I. 177.), mivel „arra igyekszik rávenni anyját, adja el a földbirtokot (amelyből élt) és annak árából elégítse ki”. A levél ezt a véleményt a értelmezést nem igazolja.

Folyamodtam kegyedhez, anyámhoz, segélyért — l. a 71. sz. levelet
Ha kegyed válaszolni kíván — Jókayné válasza a 81. sz. levél
nem az én irásom — a 71. sz. levél címzés, keltezés és aláírás nélkül való, de kétségtelenül Jókai kézírása

80.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK
(TELEPI GYÖRGYNÉNEK) (1849 október ?)

K: OSZK Fond V. 727/1.

Címzés és keltezés nélkül. Laborfalvi Róza kézírása.

M: Waldapfel E. IV. k. 413. (Téves olvasatokkal.)

E levél keltezésének megállapításához támpontot ad a kivégzett hazafiakról szóló híradás. Eszerint a levél 1849. október 24-e után írható.

Perényi — P. Zsigmond (1782—1849) az 1848-i országgyűlés felsőházának másodelnöke, a Honvédelmi Bizottmány tagja. A felsőházban ő hirdette ki és írta alá mint elnök az április 14-i trónfosztó nyilatkozatot.

Szacsay — Sz. Imre (1818—1849) a képviselőház egyik jegyzője volt; ő írta alá és olvasta föl a debreceni református templomban a trónfosztó nyilatkozatot, amelynek egyik szerzője volt.

Csernus Manó — (1808—1849) pénzügyminisztériumi tanácsos, csekély része volt a forradalmi mozgalmakban. A haditörvényszék Csernátoni Lajossal, a Március Tizenötödike c. lap munkatársával tévesztette össze. Állítólag Haynau, amikor figyelmeztették a végzetes személyesére, dühösen felkiáltott: „Csernátoni vagy Csernus mind-

egy! Csak fel kell akasztani!" — Mindhármukat október 24-én akasztották föl Pesten. (Gracza V. k. 875.) Vö. *A kőszívű ember fiaiban* Baradlay Jenővel, aki névcseré áldozata (JKK 27. k. 358.).

Avancur — Abancourt Károly (1811—1849) honvédből lett hadnagy, majd százados, Dembinszky hadsegéde.

Vonnyeczki — Woroniczky Miczisláv (1825—1849) lengyel herceg, dzsidás ezredes, önkéntes lengyel légiójával végigküzdötte a szabadságharcot.

még edjél, de nem tudom hogy hívjék — valószínűleg Giron Péter (1798—1849) őrnagyra, a német légió parancsnokára gondol. Az utóbbi három szabadsághósti október 20-án akasztották föl Pesten.
az ígért főköltő — I. a 85. sz. levelet

81.

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK 1849 október ?

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 2—3.

Ez a levél válasz Jókai október 18-i levelére.

Jókayné kapott híreket fiáról. Az egyik értesülés szerint közel volt Komáromhoz, a másik szerint jelenleg messze van. Ebből arra lehet következtetni, hogy mégiscsak kimozdult Tardonáról (talán Fejér megyébe), s aztán visszatért a messzi Tardonára. A nyilván nehezen olvasható levelet a másoló kihagyásokkal gépelte le. A töredékes szövegből is arra gondolhatunk, hogy a „ha én ötlet esmérném” Rózára vonatkozik, tehát mind ez ideig nem találkoztak. A levél végén a Károlyra vonatkozó közlés, hogy még most nem hagyhatja el hivatalát, nem zárja ki azt, hogy Károly találkozott Rózával (esetleg Jókaival is). Ha így történt, Károly bizonyára eltitkolta édesanyja előtt.

legutolsó együttlétiünkkoris — 1848 augusztus végéig (I. a 62. sz. levél jegyzetét)

a lefojt esztendő alatt — Jókai írt levelet édesanyjának 1849. május 5-én (68. sz.); lehetséges, hogy ez a levél nem jutott el annak idején Komáromba (nem postán küldött levél volt), különben nem feltelezhetjük, hogy Jókayné ne emlékezne rá

nem kívüdnél hogy — I. Jókai levelének második bekezdését

nagy kínok közt lementem — ti. el volt törve a keze (I. 62. sz. levél jegyzetét)

keserűségemben olyat tettem — ti. végrendeletet íratott Vály Ferenc-
cel: „Móric fiamat minden anyai jussából kitagadom, amiért házassá-
gával olyan nagy bánatot szerzett anyai szívemnek” (Váli Mari
61.).

osztájt csindljak — a testvérek közötti osztályra a kibékülés után
1850. szeptember 12-én került sor (l. 349. l.).

5 dik október — Klapka október 2-án adta át Komárom várát
aranyat . . . néked küldtünk hetet — l. alább Laborfalvi Róza levelét
Jókay Károlyhoz

egresiné — Egressy Béniné König (Király) Róza Jókayék komáro-
mi szomszédja. Egressy halála után (1851) Csengery Antalhoz ment
teleségül.

bútydának még most nem lehet — Laborfalvi Rózának az alábbiakban
teljes egészében közölt, Jókay Károlyhoz intézett leveléből (PIM
V. 264.) kiderül, hogy ez idő tájt személyesen nem találkoztak, bár az
„Édes Károly!” megszólításból arra lehet következtetni, hogy talál-
koztak már.

„Édes Károly!

Pest octo 23 1849

Kérem önt legyen szives meg mondani édes anjának hogy a fia
ot üzeni általam, legyen szives azon kevés pénzt az övét a mi a takaré-
penztárban van el küldeni, — én majd kézhez szolgáltatom. — hidje
meg ön ha szüksége nem volna én nem szollitanám fel önt vagy ha én
oly helyzetbe volnék hogy rögtön segíthetnék de nekem most nem
lehet. — édes anja közönyösen veszi ez irtoztato helyzetett. — én
meg izentem egy embertől a kire minden titkát rá bizta az anja és a
ki nem tudom miféle ember — hogy élet forgo kérdés a mostani
segedelem ere semmi választ nem adott, — nem azzal mutatjuk meg
a szeretett, ha siratjuk, hanem ha segitjük — mert ha én tsupán
csak sirtam volna négy holnap óta, mán azóta éhen halt volna meg.

banjá ha fia vesztő helyre jút is tsak irántami gyűlölete legyen ki
elégítve — ez nem anyai szeretett, mindenféle aszszonyok jönnek
hozzám egyik egyet kérdez a másik mást, és ezt mind az anja küldözi,
nem gondolya meg hogy egyetlen egy szo a fiát semmivé teszi. —
kérem önt mint testvért és embert, küldjön nekem határozott felele-
tett azokról amit önnek és anjának irt nyiltan őszintén és rögtön, ezt
követelem öntől, mint betsületes embertől, itt nem rolam van szo,
hanem egy ember élete forog kockán, és mondja meg az anjának,
hogy ha azon személynek!! a mint itt is idegen helyen ily körülmények
közül? eszibe jutott nevezgetni az eszköz ugy kezibe volna, egy ember
nem tulajdon gyermekin segíthetne mint neki, egy perccig se gondol-

kodna másról mint annak meg mentéséről — egyéb iránt csak feleletett akarok mert azon esetre ha csak ugyan meg tagad töle minden segedelmet, kénytelen leszek mindenemet el adni és úgy taplálgatni a meddig lehet. Isten áldja meg ha személyesen beszélhetnék önnel nagyon kívánatos volna de oda nem megyek.

L. Roza

[A levél bal oldalán hosszanti pótlás:] a takarékpénztárba levő pénz
rögtön küldje el kerém

[A levél 3. oldalán:] Nyugtatvány hét darab aranyrol melyet én
alólírt Jokay Urto! felvettem

Egressyné"

A levél másolatán (OSZK Fol. Hung. 2261. 436—37) a keltezés tévesen október 27. Hegedüsne Jókay Jolánnak e levélhez fűzött jegyzete (uo. 437.) szerint „König Róza, komáromi szappanos kereskedő leánya, kinek szülőivel nagyanyám barátságos viszonyban élt, később Egressy Béniné, ki tudta Móricz bácsi szomorú helyzetét, 1849 okt. 27. többször írt nagyanyámnak fia érdekében, de nagy anyám tudni sem akart többé fiáról és így sem levelet sem pénzt nem küldött. Mikor már nagyon kétségbe ejtő volt a helyzet, akkor kísérlette meg Egressyné édes apámnak ezt a levelet írni, mire a válasz hét darab arany lett, de nagyanyám sohasem tudta meg hogy édes apám 7 aranyat küldött szerencsétlen testvéreinek.” Jolán téved, a levelet nem Egressyné König Róza, hanem Laborfalvi Róza (az aláírás szerint L. Róza) írta; ez egyébként kétségbevonhatatlanul kiderül a levél tartalmából. A 7 arany — amint ez a 81. sz. levélből kiderül — Egressynétől Laborfalvi Rózához került. Ismerünk egy nyugtát, amely a hét arany felvételéről szól: „Nyugtatvány Hét, az az 7 darab aranyrol, melyeket alolított szeretett Károly bátyámtól felvettem 1849 Nov 11-én Jókai Móricz s. k.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 244.).

82.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK
(TELEPI GYÖRGYNÉNEK) 1849 november?

K: OSZK Fond V/727/3.

Címzés nincs. Laborfalvi Róza kézírása.

A keltezésben a hónap és nap jelzése bizonytalan olvasatú. Bizonyos, hogy Tardonára írt levél. 1849-ben azonban nem bocsátottak

vabadon foglyokat, a kivégzés sem szünetelt. Október 24-e után (l. a 80. sz. levél jegyzetét) az aradi és a pesti katonai bíróság még számos halálos ítéletet hozott. Kivégzés még 1850 elején is volt, csak Haynau Bécsbe utazásával, majd felmentésével (július 6.) szüntek meg a halálos ítéletek. Ugyanakkor látott napvilágot az 1—10 évi sáncmunkára vagy várfogságra ítélt polgári és egyházi személyek amnesztíája. (Berzeviczy Albert: *Az abszolútizmus kora Magyarországon* I. 181.) A levélnek ezt az értesítést csupán Jókai megnyugtatóására szolgáló álhírnak tarthatjuk, amivel ellensúlyozni akarta az előző levélben (80. sz.) megírt kivégzések hatását.

az ötsédnek küldtem festéket — Jókai szeptember 16-i levelének utóiratában kért festékeket, és november 12-i levelében köszönte meg a küldeményt.

férjed — Telepi György

írd meg az állapodyt — Telepinéről lehet szó

83.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

1849 november?

K: OSZK Fond V/726/2.

Címzése nincs. Alul szakadt. Laborfalvi Róza kézírása.

testvéred írt mert én írtam neki — Jókay Károly válaszolt Róza október 23-i levelére (l. a 81. sz. levél jegyzetét), levelét nem ismerjük.

az öreg még edig semmit — bizonyára Jókaynéra vonatkozik

hét aranyat — l. a 81. sz. levél jegyzetét

majd elküldöm — nem küldte el, helyette 10 pengő forintot küldött

é ígérte — nyilván Károlyra gondolt, s Jókaynétól várt üzenetet.

84.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1849. nov. 12.

K: OSZK Fond V/721/3.

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés (cruzairással) a 4. oldalon. Jókai kézírása.

Károly által — ez nem Jókay Károlyra vonatkozik, hanem Telepi Károlyra, Telepi György fiára, ő vitte el a levelet Pestre, s atyja révén juttatta el Rózához

a mi bajomról itt létedkor panaszkodtam — Jókay Jolán szerint (62.) Róza Telepitől megtudta, hogy Móric influenzás. Csikorgó hideg télben Pepivel mentek Tardonára. Pár napig ott volt mellette és gyógyherbeteákkal kúrálta.

bácsi is, néni is — házigazdái, Csányi Benjámín és felesége

az öcsénk köszöni a küldött festéket — ez maga Jókai. *A tengerszemű hölgyben írta:* „Egy napon a feleségemtől kaptam egy skatulya 19quarelle festéket. Ez egészen megvigasztalt. Találtam egész napra tenni-valót. Tele festettem tájképekkel egy egész albumot.” (NK 76. k. 103.) Váli Mari említi, hogy Jókaiék svábhgyi nyaralójának hálószobájában Róza öltözőasztala felett „voltak a falon csoportosítva azok az akvarell-képecskék, melyeket Móric bátyám tardonai bujdosása alatt festetgetett, rejtekhelye körül látható szép tájrészletekről”. (121.) L. Vayerné i. m. is.

Zsuzsi néni beteg — Telepi Györgyné Csányi Zsuzsanna 1849. november 18-án halt meg 43 éves korában „forró betegségben”. (Kutas Imre tardonai ref. lelkipásztor szíves közlése.) Férfje tudhatott a betegségről, Jókait is kérte Róza útján, írja meg felesége állapotát (l. 82. sz.).

Béniné — Csányi Benjáminné; Róza a 85. levélben írja, hogy küld a néninek kontyot

Benke Móriczné — elváltotatott név (Jókai *Móricné* Laborfalvi *Benke Róza*)

Gyuri bácsi — Telepi György, akinek fia vitte ezt a levelet

85.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK

1849 november?

K: OSZK Fond V/277

Címzés és keltezés nélkül.

M: Tábori K. 28—31. (Nem teljes szövegközlés; az első 12 sor faksimilében); Az Est Hármaskönyve 133. Waldapfel E. IV. k. 413—15. (Téves olvasatokkal.)

A tardonai korszakból Rózának ez az egyetlen „szabadon és nyíltan” írt levele, amelyben mindkettőjük valódi keresztnévét használja. Nem tudjuk, kire bízhatta e levél és a csomag kézbesítését. A nyilvánvalón 1849 végéről származó levél közelebbi dátumát novem-

ber 18-a (Telepiné halála) utáni időpontban határozhatjuk meg. Jókai november 12-i levelében említi Telepiné betegségét, és Csányi Menné kérését, hogy Róza csináltasson neki kontyot. Ebben a levélben már szó van Telepiné haláláról, s ezzel együtt küldte a kontyot.

A levél elején megírt, Jókai édesanyja elleni panaszokat vö. Rózának Jókay Károlyhoz október 23-án írt levelével. (Lásd a 81. sz. levél jegyzetét.)

A levélből bizonyos, hogy Róza nem találkozott Jókai édesanyjával. A híreket főképpen Egressyné közvetíthette.

Polgár — P. Mihály pesti ügyvéd, nagy színházrajongó (Pukánszky né i. m. I. 181., Erdélyi Lev II. 129.). Jókayné Pestre jött, s őt kérte meg, hogy hét aranyat, aztán húsz pengőt juttasson el fiának. Polgár Mihály Jókaynéhoz írt levelét az alábbiakban közöljük: „Pest Decemb. 11. 1849. Tisztelt Nagy asszonyság! Kedves fia részére múlt november hónapba elküldött 7 darab aranyrol és 20 pengő forintrol az általa saját kezüleg írt nyugtatványokat ezennel küldöm, s most is őszinte meg győződéssel nyilváníthatom, hogy Mórnak nagy szerencsétlenségében — mindenhez — mi nélkül el nem lehet — igen drágán juthatván — elkerülhetlen szüksége van az édes anyai segítségre, és én sokkal jobb szívűnek ismertem meg a nagy asszonyságot, mintsem azt kellene hinnem, hogy a segedelmet nyomorral küzdő fiától készakarva tagadná meg, ellenben szabad legyen tellyes reményemet nyilvánítanom a felől, hogy rövid időn imét juttatand a nagy asszonyság hozzám — előbbi pftos nyugtatványom visszaküldése mellett — bizonyos összeget, mellyet ismét és egyenesen — s ez iránt nyugodt is lehet — kedves fiának küldendek meg, tisztelettel kész szolgálja Polgár Mihály mp.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 439. másolat). A levél másolatán Hegedűsné következő jegyzete olvasható: „Nagyanyám Polgár Mihály urhoz küldött egy izben 7 aranyat, máskor 20 pftot fia számára. Hogy hogy azt senki se tudja mert nem akarta tudatni másokkal hogy ő segít bujdosó fián és tud tartozkodási helyéről.” Jókainak két nyugtáját is ismerjük másolatból. Az egyik ennek a levélnek a melléklete lehetett: „Nyugtatvány. Húsz, vámszerint 20 pftol, melly összeget alolirt édes anyámtol felvettem 1849 November 26-án Jókai Móricz mk.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 177.) Polgár mind Jókaynéval, mind Károllyal összeköttetésben lehetett. Hegedűsné Jókay Jolán szerint (62.) Károly a hét aranyat Polgár Mihállyal küldte öccsének. Ismerünk egy levelet, amelyet Károly ismeretlennek — de föltehetőleg Polgár Mihálynak — írt: „Tisztelt Collega Uram! Szegény Móricz testvéremről ez előtt egy honappal édes anyánk kért jegyedtől értesítést, most én könyörgöm

legyen szives mint létéről tudositani, vagyok Komáromba December 16-án 1849 alázatos szolgája Jókay Károly.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 592.)

Jelen levélben Róza azt írja, hogy Polgár átadta neki a 20 pengőt; a Károly küldte hét arany is nála volt, azt nem is küldte el Jókainak
Cséke — Csányiék

Róza karácsonyra elment Tardonára. Hegedüsné szerint karácsony szombatjára ért oda, s magával vitte a Szigligeti Ede fivére, Szathmáry Imre által szerzett Geleitschein-t. A „menlevél” szövege a következő volt: „Kisérő-levél részére, ki innen akadálytalanul visszaterhet szülőföldjére s mint a komáromi helyőrséghez tartozó, személye és vagyona biztonságát illetőleg, az annak nyujtott kedvezményekben részesül. Komárom, 1849. október . . . Bayersfeld, cs. kir. tábori hadbiztos.” (Gracza V. k. 804.) A karácsonyi ünnepeket még Csányiékkel töltötték, aztán a Kovács János névre kiállított útlevéllel hazaindultak. Az útlevél szövege:

Út levél

Darab időtől fogva helységünkben tartózkodó Kovács János számára, a' ki közülünk élleme keresése végett Pestre menni szándékozik.

Hogy tehát nevezett Kovács Jánost útjában senki ne akadályoztassa, mint igaz járatbeli ember szabadon haladhasson, a közönséges Jegyző távol létében ki adtam számára ezen út levelet. Tardonán 1849. 24ik Dec.

Rácz Endre
lelkész s. k.

Az eredeti útlevélen TARDONA BORSOD VÁR 129 HELYSÉGE feliratú piros viaszra nyomott pecsét látható. A Kovács János név mellé ceruzával későbbi kéz * jelet tett, s az útlevél aljára odaírta: „Ez Jókai volt.” (OSZK Fond V/775. Jókai Mór okmányai)

86.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1850 február—március?

K: PIM V. 2526/44.

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött, címzés nélküli levél. Felső széle, ahol feltehetőleg a keltezés volt, le van szakítva. Jókai kézírása.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261.304. (Keltezetlen.)

A levélben említett „kis Sz.” minden bizonnyal Szilágyi Sándor (1817–1899), a Magyar Emléklapok szerkesztője. Így nevezi Erdélyi János is Vachott Sándornak írt levelében (1850. ápr. 12.): „A kis Szilágyi főlnált dolgozótársul . . .” (Erdélyi Lev. II. 20.). Apját, III. Szilágyi Ferencet „vén Szilágyiként” emlegeti Jókai (I. 103. sz. levelet.).

A szabadságharc utáni első hónapokban Nagy Ignác Hölgyfutár c. napilapja volt a magyar szépirodalom egyetlen orgánuma. Az alig 11 esztendőös Szilágyi Sándor 1850 március elején megindította a Magyar Emléklapokat, amelyet azután Magyar Írók Füzetei, Pesti Könyvek, Pesti Ivek címen folytatott az év végéig. A Magyar Emléklapok (Történeti és szépirodalmi közlöny az utolsó forradalom korából. Jeles írók közremunkálásával szerkeszti Szilágyi Sándor. Pest 1850. Landerer és Heckenast sajátja) első hat füzete március elejétől június közepéig 484 oldal terjedelemben jelent meg. Jókainak már az első füzetben Sajó álnéven megjelentek elbeszélései. (Szinyeyi Ferenc: *A Magyar Emléklapok*. It 1912. 113–16. Szent-Iványi Béla: *Szilágyi Sándor szerepe az irodalmi életben*. Hatvan, 1930.)

A levél szerint Szilágyi a folyóirat első számának megjelenése előtt összekedett Jókaiával, ennél fogva a keletkezés időpontja 1850 február vagy március.

Szilágyinak Komáromról az általa szerkesztett *Történeti Naptár 1851. közönséges évre* c. kiadványban jelent meg írása (*Utolsó haditancs Komáromban*).

87.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

1850. máj. 7.

K: MTA AL 716.

M: Arany Hh. 3. k. 237.

A Szalontáról keltezett, Aurelius aláírású levélben Arany a Magyar Emléklapokba küldi a *Katalin* c. költői beszély végét, és fölajánl közlésre a *Toldi* második részéből egy mutatványt, a 30 strófányi első éneket.

A levél utolsó bekezdése a közölt — Jókainak szóló — részlet. Ezután már csak a záróformula következik: „S önt szerkesztő ur, detto, Aurelius.”

Sajó — Jókai írói álneve; „Két esztendeig voltam ‚Sajó’, azután megint lehetett a saját becsületes nevem alatt gyakorolnom a betű-

vetés mesteriségét." (*A tengerszemű hölgy*. NK 76. k. 191.) Másutt ezt írta: „Nevem ki volt törülve az irodalomból két évig. Jókai Mór nem létezett. De azért tollam nem nyugodott. Egy szerencsétlen emlékü folyóvíznek a nevét választottam magamnak írói álnévként, 'Sajó'. (Ezt a nevet csak kutyának szokták adni.) És ezen név alatt írtam a Forradalmi és csataképeket." (*Önéletrajzom*. NK 100. k. 142.) A Sajó álnév az írók és szerkesztők körében ismert volt (l. a 88. sz. és a 89. sz. levelek jegyzetét). Váli Mari szerint a család is tudott róla (II. 53.).

„*allgemeiner*” — általános, egyetemes; itt „birodalmi”, szemben az *olim* (hajdan, vagyis 1850 előtt) saját magyar Istennel

88.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1850. júl. 26.

K: PIM V. 223.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 246.

Jókai 1849 december végén Kovács János névre kiállított útlevéllel (l. a 85. sz. levél jegyzetét) tért haza Pestre, ahol még hónapokig részint felesége lakásán (a Hatvani utcában), részint a budai hegyekben rejtőzött. Bár az ő neve is rajta volt a halálos ítéletre javasolt, 34 íróit felsoroló Hegyesi-féle listán, Kossalkó János államügyész terjedelmes emlékiratában valamennyiüket megvédte a további eljárásoktól. Vály Ferencné Jókay Eszter 1850. jan. 31-i levelében írta Páparól édesanyjának, hogy „Löw az ide való Rabbi meglátogatott ő Móricznak személyes ismerősse, azt beszéli, hogy az iroknak nem fog bajok lenni.” (OSZK. Fol. Hung. 2261. 578. másolat.)

Valóban „meglehetősen nyilvánosságban” élt, legalábbis az írók tudtak róla. Vachott Sándor Erdélyi Jánosnak 1850. márc. 28-i levele szerint „Jókay valami rejtekben, hová nem hat be nap, sem hold irogat. De ama rejteket ne hidd börtönnek. Sajó név alatt ő ír.” (Erdélyi Lev. II. 17.) Gyulai Pál 1850. jún. 1-én, Szász Károlyt arról tudósítja, hogy Jókai „künn lakik a Svábhegyen Szigeti és Szilágyival együtt. Szorgalmasan dolgozik és utszán nem mutatja magát, alig tudja valaki, hogy Pesten is van.” (Gyulai Lev. 47.)

Távol tartotta magát a politikai lapoktól, így a Szilágyi Ferenc („a vén Szilágyi”) szerkesztésében 1849. november 15-én megindult Magyar Hírlaptól, amely az „egy és erős Ausztria” eszméjét pártolta; de az először 1850. március 9-én megjelent Pesti Naplótól is, amely

Család Ferenc szerkesztésében szintén kormánytámogatással kezdte pályafutását. Az említett lapokba Jókai csak 1851-ben írt.

Sapientia pauca — a bölcs kevésből is ért

Bachianus — Bach 1849-től 10 éven át birodalmi belügyminiszter hlyve

89.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1850. szept. 6.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 178.

Ez a levél már az édesanyjával történt kibékülés és találkozás utáni időből való. A Jókai házaspárral a családból először Károly találkozott még 1848-ban. Vály Ferenc 1848 decemberében kereste fel pesti otthonukban Jókaiékat, s levélben számolt be családjának a találkozásról (Váli M. I. 113.). Kibékülését édesanyjával Szücs Lajosné (ezítette elő. Felkereste unokanővérét, hogy „megpróbálja a békekeresést”. Jókayné Vályékat levélben tudósította arról, hogy Szücsné (Örszike) meghívta Pestre, s ő a szíves meghívást elfogadta. „Sok mindent megértünk, mióta szegény kis fiamat elvették tőlem . . . Most éjjel-nappal mindig bánom, hogy meg tudtam átkozni . . . hát igen jól esnék, ha még egyszer szívemre ölelhetném . . . Örszike beszédéből úgy értem, hogy bátran szívemre ölelhetem Rózát is . . . Ugye édes gyerekeim, tinektek sincs ellenetekre, ha összebékülhettük?” Jókayné Vályék véleményét kérte hozzátéve, hogy Károly „igen kívánja, hogy elmenjünk; el is kísér”. A Fleischmann gazda által kézbesített levélnek nagyon megörült a Vály család, s a válaszlévélben kérték Jókayné, hogy pesti útja után látogasson el azonnal Pápára. Vályék nem mozdulhattak ki Pápáról a folyamatban levő házépítkezés miatt, s mivel Vály Ferenc ebben az évben (1850-ben) a iskola igazgatója volt. A nyári szünidőben („a szünet akkor augusztus szeptemberben volt”) érkezett Komáromból a várva várt levél Pápára. Jókay Károly írta meg az örömdetes hírt:

„Móriczunk elhozta feleségét Komáromba, édesanyánknak bemutatni! . . . Csak pár órára jöttek, én is véletlenül voltam bent édes anyánknál, ki a legnagyobb szeretettel fogadta Móricz öcsénket. — Rózát is igen szívesen nevezte 'édes leányomnak'. Hála, az Eggek Urának! most már szent a béke! Móriczunk megtudta Szücs Lajosné onutól, hogy édes anyánk Pestre készül, s Rózát meg akarja ismerni. Mikor ez a látogatás — az én gazdaság körüli elfoglaltságom miatt —

el maradt, azt gondolták ki a feleségével: el jönnek ők maguk Komáromba az eddig hiányzó anyai áldásért. Okosabbat, jobbat nem is tehettek volna . . . A csuf testamentomot szétt téptük.” (Idézi Váli M. II. 34. A nyomtatott szöveg [i. m. 101.] pontatlan.)

Tehát mégsem az édesanya kereste föl fiát és menyét, hanem a Jókai házaspár látogatott Komáromba. Vályné ezután ment édesanyjához, és az ő otthoni elbeszélését írta le emlékezéseiben Váli Mari. Eszerint a látogatás nagy örömet okozott Jókaynének. Büszkén mondta, hogy „szépen összeillenek ám a feleségével!”. Szerette volna a komáromiaknak megmutatni őket úgy együtt, de „olyan váratlanul jöttek, meg olyan hirtelen távoztak”, hogy erre nem kerülhetett sor. Jókayné megígérte, hogy viszonozza a látogatást, de „a legnagyobb gyümölcserés idején” nem hagyhatta ott kertjeit. (Váli M. 98—103.)

Váli Mari Jókay Károly levelére alapozott, legvalószínűbb elbeszélésén kívül az első komáromi látogatásról maga Jókai és Hegedüsné Jókay Jolán eltérő módon emlékezik meg. *Az én életem regényében* azt írta, hogy házasságkötése (1848. aug. 29.) után „másfél év múlva az én áldott jó anyám maga jött oda hozzánk, hogy nőmet kedves leányának nevezze, s meghívja magához régi otthonunkba, a komáromi apai házba.” (Szabó L. 115.) Van egy kései visszaemlékezése is (*A legutolsó találkozásom Vörösmartyval*. 1900. dec. 1.), amelyben a romhalmazban levő Komáromban tett látogatásáról szól. Passzussal utazott. Akkoriban volt ez, amikor „Sajó név alatt firkált”. Vörösmartyval együtt hajózott vissza Pestre. Bár az emlékezés néhány adata 1850-re utal, a Vörösmarty életével foglalkozó munkák (pl. Tóth Dezső: *Vörösmarty Mihály*. 1957. 573.) ezt az esetet 1855-re teszik. — Jókay Jolán (12—18.) évmegjelölés nélkül ugyancsak másképp adja elő a látogatás történetét. Szerinte Jókai „egy téli nap este” érkezett Komáromba, s másnap az érsekújvári vonattal tért haza. Megígérte, hogy nemsokára Rózával együtt visszajön. Jolán nem emlékezik a két látogatás között eltelt időre. Móric és Róza látogatása szerinte nem pár órá volt (mint Jókay Károly írta), este érkeztek és másnap utaztak haza. Látogatásukat levélben (nem ismerjük) jelentették be. Jókay Jolán emlékei tekinthetők a legkevésbé hiteleseknek, hiszen az 1849-ben született kisleány csupán családi elbeszéléseket idézhetett föl pontatlanul.

Míndez 1850 nyár végén történt. „A Móricz bátyámmal való kibékülés — írta Váli Mari (II. 53.) — mintha nagy súlyos terhet emelt volna le a családtagok lelkéről. Károly bátyám valami írást hozott, mit Móricz öccsének csináltak és alá is irtak — hogy kedves anyám is

írja alá, ha helyesli." Hoztak néhány könyvet, melyeknek szerzője Sajó volt, „de a bekötési tábla belső oldalán ez a pár szó volt írva: „Kedves anyámnak a szerző'.” (Nyilván az 1850 júliusában megjelent *Forradalmi és csataképek 1848 és 1849ből Sajótól* c. két kötetes munkájáról van szó.) A szóban forgó írás bizonyára a három testvér közötti vagyonfelosztási szerződés volt. Szövege a következő:

„Alól is megírt testvérek, úgymint Ásvai Jókay Károly, Móric és Eszter, Vály Ferenc hitvese, adjuk értésül akiknek illik, hogy mi édes szüleink, néhai Tettes Nemes és Vitézlett Ásvai Jókay József édes atyánk urunk és még életben lévő Pulay Mária édes asszony Anyánkról reánk egyenes örökösödésül szállott mindennemű ösiségeinkben következő megmásolhatatlan osztályt tettük. Mindenekelőtt az osztály tárgyai vétettek föl ekképpen: 1. A Komárom városi ingatlan javak, jelesül házak és szigeti kertek értéke barátságos egyezség szerint megállapítottatott 4000 pfrtban. 2. Az ógyallai tagosított ingatlan javak értéke szinte barátságos egyezség szerint megállapítottatott 4000 pfrtban. 3. A banai szinte tagosított ingatlan birtok értéke barátságos egyezség szerint megállapítottatott 2250 pfrtban. 4. A Fejér megyei kápolnásnéyi és pusztapettendi tagosított ingatlan javak értéke 15,700 pfrtban. 5. A gárdonyi szinte Fejér megyei tagosított ingatlan birtok értéke 800 pfrtban. 6. Az ingóságok értéke és tőke pénzek összelete együttvéve tesz 4622 frt 50 krt. Az osztály alá tartozó öszves tárgyak értéke 31,372 frt 50 kr. azaz harmincegyezer háromszáz hetvenkét forint ötven krajcár ezüst pénzben. Ezen összeslet három egyenlő részre elosztván, jut egy részre 10,457 frt 36 $\frac{2}{3}$ kr. pengőben, mely illetőség kinek-kinek a következőképpen adatott ki:

Elsőben Károlynak: a) A komáromi ingatlan javak átadattak 4000 pfrtban. b) A banai ingatlan javak becsárának $\frac{2}{3}$ része 1500 pfrtban. c) A nyéki és pettendi javak becsárából 4200 frt pp. d) Az ingóságokból átvett becsár szerint 7577 frt 36 $\frac{2}{3}$ kr., melyekkel osztályrésze ki lett elégítve, u. m. 10,457 frt 36 $\frac{2}{3}$ kr. *Másodszor Eszter, Vály Ferencné általvette:* a) A gyallai tagosított ingatlan javakat 4000 pfrtban. b) A banai ingatlan javak becsárának $\frac{1}{3}$ részét, 750 pfrt. c) A nyéki és pettendi ingatlan javak becsárából 2042 frt 23 $\frac{2}{3}$ kr. d) Kész tőkepénzben 3200 frt. e) Az ingóságokból becsár szerint 465 frt 13 $\frac{1}{3}$ kr. f) szerint Eszter illetőségére nézve 10,457 frt 36 $\frac{2}{3}$ kr. szinte kielégítetett. *Harmadszor Móric illetőségébe kapta:* a) A nyéki és pettendi ingatlan javak becsárának még fennmaradott részét, u. m. 9457 frt 36 $\frac{2}{3}$ kr. b) A gárdonyi ingatlan javakat becsár szerint 800 frt; c) és az ingóságokból becsár szerint, mely összeslet egybevéve téssen 10,457

frt 36 kr. és így Móric osztályrésze szinte kielégített. Azonban kedves anyánk a komáromi ingatlan javaknak, mint boldogult édes atyánkkal való köz szerzeményének és a banai ősi birtokának haszonvételét magának holta napjáig fenntartotta. Ekképpen mindegyikünk az ő osztályrészét, úgymint tízezernégyszázötvenhét forint harminczhat és kétharmadrész krajcárt ezüstpénzben a fenn elősorolt realitásokban hiány nélkül kezébe vehévén, ezen atyafiságos osztály szerint ki vagyunk elégítve. Magvaszakadás esetére azonban az oldalágas örökösödést, ezen osztályrészünk erejéig kölcsönösen fenntartjuk és kikötjük, megjegyezvén különösen, hogy mivel Móric öcsénknek ez idő szerint gyermekei nincsenek, ugyanazért, ha felesége özvegyen találna maradni, ezen osztályrésze biztosítatván, annak haszonvételét élvezheti addig, míg férjének nevét viselni fogja. Mely osztályunkat minden pontjaiban elfogadván, annak hitelére ezen osztálylevelünket saját aláírásunkkal és szokott pecsétünkkel megerősítve, három példányban kiadtuk. Költ Komáromban, September 12-én 1850. Esz-tendőben. Ásvai Jókay Károly s. k. (P. h.) Ásvai Jókay Eszter, Vály Ferencné s. k. (P. h.) Ásvai Jókay Móric s. k. (P. h.)” — (Mikszáth I. 184—85.)

Jókayné a következő év (1851) tavaszán látogatta meg Móricékat Pesten (Váli M. 103.).

nemrég egy már nyomtatott művem — a Magyar Emléklapok új folyamának I. (7. füzet) füzetét, amely 1850 július elején jelent meg, a rendőrség lefoglalta. Ebbe a számba írta Jókai Szenttamási György c. elbeszélését. Ez a novella egyébként *A vérontás angyala* címen a Magyar Írók Füzetei I. számában ez év augusztus végén látott napvilágot, miután a cenzúra többek közt egy lapot törölt belőle. (Szinyeyi Ferenc: *A Magyar Emléklapok* It 1912. 113—16.) Egy „már nyomtatott művének” cenzúrázásáról megemlékezik az *Egy magyar nábob* 1893-i utószavában; eszerint: „a kiadóm tizenöt iv kész munkámat, ami a 48/49-es időkről szólt, szépen betapostatta papírmásának.” (JKK 6. k. 259—60., 342. — HhM 5. k. 37.)

szerencsétlen körülmény — Jókai ez idő tájt „az asszony nyakán élt . . . Maga is restellte s kétségbeesve jövője iránt, kereste a szálakat, hogy anyjával teljesen kibéküljön. A komáromi látogatáskor Róza feltárta anyósa előtt zilált anyagi helyzetüket, melyek őt művészetében, Móricot pedig szellemi munkájában megbénítják.” (Mikszáth I. 182—83.)

olyan munkára . . . mely becsületemre nem vólnék — I. Jókainak bátyjához írt levelét (1850. júl. 26.).

G. . n Tóni — Gózon Antal (1811—1876). Jókai édesapjának, Jókay Józsefnek volt egy testvérhúga, Jókay Zsuzsanna, akit Gózon István vett feleségül.

Jókay Józsefnek sok baja volt az „osztályával”. Négyen voltak örökösök. Osztoznia kellett Zsuzsi húgával, Gózon Istvánnal és Juli húgával, törcei Tóth Jónáthánnéval. Zsigmond öccse is meghalt már, annak özvegye, Mikolay Jusztina miatt ütött ki a testvérek között 1821-ben a nagy családi viszály. Az apai birtok Ógyallán volt, az anyai több helyütt Bars és Komárom megyében; várományok és válogbirtokok is voltak. Jókay József nagy bölcsességgel és nagy szeretettel intézte az osztályt. Gózonék leginkább készpénzben vették ki osztályrészüket s nem is egyszerre. Adomák vannak arról, hogy Gózon István miként jutott felesége örökségéhez.

Jókai a család több tagját ismerte és szerette, s szívesen emlékezett a velük való atyafiságról (Eötvös K. 53., 277., 301.). Gózon Istvánnéról azt is feljegyezték, hogy fiatal menyecske korában, 1805 körül verseket írt (Eötvös K. 53., Vályné Jókay Eszter: *Az a ház Komáromban, melyben az én Móric öcsém született*. Hazánk s a Külföld 1865. 411.). Gózon Antal az ő fia volt. 1811-ben született Ógyallán. Ügyvédi oklevelet szerzett, de már 1834-ben Kilenyi szintársulatában játszott. A Nemzeti Színháznak 1840-től 1861-ig volt a tagja (Komáromi vm. 315.). Nagy Iván *Magyarország családai* c. művének pótlékötetében kiigazította az V. kötetben közölt Jókay-családfát (Szabó L. 14.). Nevével az 50-es évek levelezésében többször találkozunk.

jövő hétfőn — a Gózonra bízott levelet nem ismerjük. Az október 7-i levélből kiderül, hogy Jókayné Gózonnal pénzt küldött fiának.

90.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1850. okt. 7.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 179.

ujabb munkámat megvette egy könyvtáros — az *Egy bujdosó naplója* c. kötetéről lehet szó, amelyet Heckenast Gusztáv adott ki 1850 októberében 1851-es évjelzéssel (JKK 6. k. 342.).

egy nagyobb szerű regényen dolgozom — valószínűleg *Az eldtkozott családra* céloz, amelyből a *Hölgyfutár* 1850. október 14-i száma *A haragvó isten* címmel mutatványt közölt. A teljes regény csak 1856/57-ben jelent meg a Pesti Naplóban (JKK 11. k. 283.).

Gózon Tónitól felvettem a pénzt — szeptember 6-i, 89. sz. levelében kért édesanyjától némi anyagi segítséget, a Komáromba készülő Gózonnal levelet is küldött (ezt nem ismerjük). Jókayné Gózon útján küldött pénzt fiának.

91.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1851. jan. 7.

K: Tőry Tiborné (Hegedüs Sándor unokája, Jókay Károly déd-unokája) tulajdona (Budapest)

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 180.

M: ItK 1960. 583. (Nagy Miklós közlése)

Első regényét Konkoly Lászlónénak akarta ajánlani (lásd az 1846. márc. 18-i, 23. sz. levelet), de ez csak terv maradt. A levélben említett „megtisztelési szándék” bizonyára valamelyik újabb művére vonatkozik, de — mivel a „tisztelt rokon hölgy” nyilván félreértette Jókai szándékát — erre sem került sor. Konkoly Lászlóné Benkovich Zsuzsanna Jókai számos keresztszüleinek egyike volt; a Jókay család egyébként sokszoros rokonságban állt az ógyallai Konkoly familiával. *mult évi munkáim — Forradalmi és csataképek*, Szinycsei két német fordítását említi (V. k. 582.). A másik munka az *Egy bujdosó naplója*. Az olasz Jókai-fordítások jegyzékei (pl. László Pálinkásé, Roma, 1943.) nem tudnak a *Csataképek* ekkori megjelenéséről, erre csupán 1859-ben Torinóban került sor.

92.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1851. ápr. 14.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 181—82.

„*Remény*” — A Vahot Imre szerkesztésében és kiadásában megjelent „szépirodalmi és művészeti folyóirat” 1851-ben havi füzetekben került kiadásra. Jókaimak az I. félévben négy elbeszélése jelent meg benne. A szerkesztő a folyóirat IV. (áprilisi) füzetében *Budapesti*

levelek egy honleányhoz c. cikkében ad hírt a megjelenendő Jókai-arcképről: „Jókai Mór, ama regény- és novelladus író — különben köztünk mondva, szellemdussága mellett anyagilag az is csak oly regény legény, mint a legtöbb magyar író — kinek arczképe nem annyira mások rettentő példájára, mint inkább a nagyreményű közönség magas vágyainak némi kielégítésére rövid időn, mint valami ritkán viruló aloe, a Remény virágos kertének zöld lombjai közül fog előbukkanni.” Az arckép, mely Barabás Miklós rajza nyomán készült litográfia, a Remény VI., júniusi füzetének műmelékletként jelent meg.

kedves bátyám családja megszaporodott — valószínűleg a csecsemőkorában meghalt Vilmárol van szó (Váli M. 107., 110. és II. 78., 99.).

négy vállalkozónak tartozom — Jókai ebben az évben Vahot Imre Losonci Phönix és Remény c. kiadványaiba, a Romemlékekbe (szerk. Beöthy László), a Nagyenyedi Albumba (szerk. Szilágyi Sándor), továbbá a Magyar Hírlap és a PN c. lapokba írt.

megkezdett regényem — valószínűleg a *Szomorú napokra* címez, amelyt 1848-ban kezdett el és 1853-ban fejezett be

a politzia megtiltotta — Prottmann városkapitány (rendőrfőnök) 1851. július 28-ára egybehívta a pesti lapszerkesztőket, felolvasta előttük Heintzel tábornok, pesti kerületi parancsnok átiratát, és jegyzőkönyvbe foglalta, hogy tilos bárminemű közlemény a forradalomról, az emigrációról, ennek reményeiről, terveiről és vállalatairól. A jegyzőkönyvet aláírták az összes pesti lapok szerkesztői (Falk Lev 51.). Az aláírási aktust nyilván szóbeli figyelmeztetés előzhette meg; erre utal Jókainak Kőváry Lászlóhoz július 16-án kelt levele, amelyben tudatja vele, hogy a rendőrigazgatóság betiltásánál fogva május óta nem szabad írni a forradalomról (l. a 95. sz. levelet).

Sirkövek — Emléksorok 1848—1849-ből — ilyen című munkáit ez idő szerint nem ismerjük

a szomszéd faluig sem voltam, még Nyárynál sem — ez idő tájt „ha az ember a szomszéd faluba át akart látogatni, előbb útlevélre van szüksége” (JKK 13. k. 8., 452.). Nyáry Pál (l. 316. l.) a Pest megyei Nyáregyházán, Monor szomszédságában lakott.

háromévi távollét — Váli Mari szerint Jókai az 1848. szeptember 17-i tűzvész utáni napokban járt szülővárosában (l. 68. sz. levél jegyzetét), 1850-ben pedig volt Komáromban Rózával (l. a 89. sz. levél jegyzetét). Az 1848. febr. 27-i (53. sz.) levelében ígért látogatás megtörténtéről nincs adatunk. — A háromévi távollétet valószínűleg komáromi rokonaiar és ismerőseire érte, hiszen bizonyos, hogy e levél megírásáig járt Komáromban. Jókai leveleiből közvetlen bizonyítékunk

ugyan erre nincs, de talán éppen azért került az ilyen célzásokat, illetőleg azért írt ebben a levélben a valósággal ellenkező dolgokat, mivel komáromi látogatásai titokban történtek.

93-

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK 1851 július elején

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 576.

M: JKK 11. k. 283.

Vályné Jókay Eszter 1851. július 5-i levelében (másolata OSZK Fol. Hung. 2261. 575.) értesíti édesanyját arról, hogy Pápán július 1-én földrengés volt, s aggódva kérdi: volt-e Komáromban is? „Mindég több több a hír most éppen hallom hogy a *vandererer* [Wandererer, bécsi napilap] azt írja hogy a cigánymezőn lakik a város népsége.” A Cigánymező — mint Váli Maritól tudjuk — a komáromi vár Nádor-vonala és a város vége között elterülő lapályban fekvő nagy térség volt, melyet rendes időben marhalegelőnek szoktak használni a városiak gulyája számára. Ide menekült a lakosság az 1848 szeptemberi tűzvész és a 49-i ostrom idején (i. m. 75.).

Másolatban fennmaradt özv. Jókaynének ismeretlen címzetthez írt levele (OSZK Fol. Hung. 2261. 589.), amelyben többek között ezt írta: „deminket az isten megint meglátogatott bór zasztó föld indulás vólt Julius 1 nap est véli 1/4 11 re most élő ember nem emlékezik ilyenre nagy rémulést és sok kárt tet demi még hálá isten mind élünk.”

Mindezek alapján nyilvánvaló, hogy Jókayné keltezetlen levele erről a földrengésről szól, tehát 1851 július elején íródhatott.

„Ilyen borzasztó földindulást” valóban nem ért még Jókayné. Volt ugyan 1822 februárjában néhány kisebb földrengés, de a legemlékezetesebb (amelyet Baróti Szaló Dávid is megénekelt *A Komáromi Föld Indulásról* c. „hat lábú” versében) 1763. július 18-án volt (l. Komárom vm. 141.).

eklen — Ekelen, Jókay Károly felesége, Csontos Klára családjának birtokán az egykori Komárom m.-ben

apista az atya az anya mind betegek — Csontos Pista, Jókay Károly sógora 1851 novemberében halt meg (Váli M. 107.). Valószínűleg

még ez évben hunyt el Csontos Klára édesanyja is; az öreg Csontos Imre bácsi pedig podagrás lábaival nem bírt már járkálni (Váli M. II. 114.). Ezért volt Károly a gazda.

mind oda vannak pistrydnba — Pöstyén (Piešťany) híres fürdőhely a Küzepső-Vág völgyében, az egykori Pozsony m. területén.

94.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK 1851. júl. 15.

K: MTA K 513/2 Arany lev. 236.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: Arany Hh. III. k. 241—42.

Bizonyára Vahot Imre folyóiratáról, a Reményről (I. a 92. sz. levél jegyzetét) van szó, amelynek a II. félévtől (júliustól) Jókai társszerkesztője lett.

Arany Jánosnak a Remény I. félévi füzetében két verse (*Téli vers, A költő hazája*) és a *Fábián Pista nótája* c. népdalközlése, a II. félévben *A dajka sírja* (július, 1. füzet) és *A gyermek és a szivárvány* (október, 4. füzet) c. költeménye jelent meg. A 15 ft honoráriumot valószínűleg *A dajka sírja* c. verséért kapta.

jégverte publicum — I. a Kőváry Lászlónak július 16-án írt 95. sz. levelet

sem író, sem olvasó közönség nincs — *Önéletrésében* így írt erről: „A közönségben el volt zsibbadva a kedv az olvasáshoz, a költőkben a kedv a lelkesedéshez.” (NK 100. k. 143.) Pákh Albert még 1852 nyarán is így summázza az irodalmi állapotok feletti elkeseredését: „Irodalom — nincs. Író — nincs. Közönség — nincs.” (Gyulai Pálnak írt levelében 1852. júl. 27. Gyulai Lev. 141.).

95.

JÓKAI — KŐVÁRY LÁSZLÓNAK 1851. júl. 16.

K: A Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Történeti Levéltára (a volt Erdélyi Múzeum Levéltára) Cluj — Kolozsvár

M: Erdélyi Múzeum 1931. 14—15. — Rajka László: *Jókai Törökvilág Magyarországon c. regénye* című tanulmányában.

Kőváry László — (1820—1907) újságíró, történetíró. 1848-ban az Ellenőr c. lapot szerkesztette Kolozsvárt, 49-ben Bem seregében haditudósítóként működött. Világos után rejtőzködött, majd elfogták, s csak több hónapi fogság után bocsátották szabadon. Ekkor Pestre költözött, s a Pesti Napló munkatársa lett. Közben a gyulafehérvári és marosvásárhelyi könyvtárakban búvárkodott. Pestre visszatérve újból letartóztatták és Kolozsvárra internálták. 1844-ben nősült meg. Nem tudjuk, mikor ismerkedett meg Jókaival. Az említett — nyilván levélbeli — ajánlat elfogadása nyomán létrejött együttműködésről nincs tudomásunk (l. JKK 3. k. 307.). Kőváry Jókainak 1853-i erdélyi útján egyik kísérője volt.

Vahóttali szerződés — Vahot Imre Remény c. szépirodalmi és művészeti folyóiratában megjelent munkákra vonatkozó szerződésről lehet szó. 1851 júliusától Jókai neve is fölkerült a folyóirat címlapjára mint szerkesztő. Vahot több hónapos távolléte idején Jókai szerkesztette. Kővárynak a Remény I. félévi májusi füzetében jelent meg *Mirabeau s: elméi* c. műve.

kegyed történeti Regéi — a Remény II. félévi I. füzetében Erdély történeti regéi cím alatt három regéje jelent meg (*A bálványozók, Venetur né, A két békő-vas*) Vahot következő megjegyzésével: „Ily czim alatt küldé hozzám Kőváry László egy nagyobb regegyűjteményt oly czélből, hogy annak Pesten kiadót szerezzek. Ez ügyben örömmel tettem lépéseket annyival inkább, mert a regényes Erdélynek népmondáit, regéit még kevésbé ismerjük, mint a magyarhoniakat. Addig is, míg e becses mű megjelenhetnek, a közfigyelem fölgerjesztése végett jónak láttam abból egy-két önállásu regét közleni, mi az egésznek érdekességéről kellő bizonyítványul szolgál. V. I.” (32.)

Emich megígérte — az ígélet nem vált valóra, Kőváry regéi csak jóval később jelentek meg (*Száz történelmi rege*. Kolozsvár—Pest, 1857.)

Phoenix — Losonczi Phönix. Történeti és szépirodalmi emlékkönyv. Az 1849-diki háboruban földult és elpusztított Losonc város némi fölségelésére kiadja és szerkeszti Vahot Imre. I—II. k. 1851., III. k. 1852. Kőváry *Brandenburgi Katalin* c. munkája a III. kötetben jelent meg (214—48.).

Dózsa — Dózsa Dániel (1821—1889) író, költő, újságíró. A szóban forgó eposztörredék alkalmasint az 1858-ban megjelent *Zándírhám* c. székely hősköltemény részlete volt, amelyről Arany János egy hátrahagyott, töredékben maradt bírálatában azt írta, hogy a „szerző, maga is székely, e kicsiny, de vitéz hegyi nép tetteit akarja dicsőíteni”

figyelmet érdemlő költeményében (Hh. 2. k. 301.). Dózsa és Jókai viszonyáról l. a 113. sz. levél jegyzetét

a rendőrigazgatóság betiltása — l. az 1851. ápr. 14-i, 92. sz. levél jegyzetét

az irodalom állapota — csaknem azonos szavakkal írt erről Arany Jánosnak (l. 1851. júl. 15-i, 94. sz. levelet)

egy munkában lévő regényem — az *Erdély aranykora*, mely 1851. szeptember 16-tól november 26-ig jelent meg folytatásokban a PN-ban. Kötetkiadása decemberben került könyvtárosi forgalomba 1852-es évjelzéssel. Az első bírálatot Kőváry írta a regényről (Magyar Hírlap 1852. jan. 1—3.), s ebben megjegyzi, „hogy Erdély festése nem mindig sikerült. Igen ohajtható volna, mikép a költő, mielőtt megírja, regényének színterét beutazta volna.” (JKK 3. k. 344.)

96.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1851. aug. 27.

K: PIM V. 2525/20.

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A címzésben a született szó utolsó két szótagja ki van vágva.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 183—85.

Jókai igen sokszor nem postán küldte leveleit, hanem ismerőseit kérte fel alkalmi postásnak. Az új rendelet ezt megakadályozta.

A küldött előfizetés — valószínűleg a Remény c. szépirodalmi folyóiratra, amelynek Jókai 1851 július és december között szerkesztője volt (l. JCB 4. k. 537.).

Csontos Pista — Jókay Károly feleségének, Csontos Klárinak az öccse (l. a 93. sz. levél jegyzetét).

Bdydm — Jókay Károly a Komáromi Lapokba 1849-ben írt cikkei (l. 69. sz. levél) miatt elvesztette hivatalát (városi árvagyám volt), és ügyvédi gyakorlatot sem folytathatott. Ezért családjával együtt kiköltözött a csallóközi Ekelre, s átvette apósától a gazdaság vezetését, „mert szegény Csontos Imre bácsi igen betegessé lett az utóbbi időben s egyetlen fia, Pista (a volt csallóközi főbíró . . .) szinte súlyos betegségbe esett Komárom kapitulációja után, s nem is gyógyult meg többé soha.” (Váli M. 97.) Jókay Jolán is azt írta, hogy édesapja az 50-es évek elején letette az ügyvédeskedést, és Ekelre ment gazdálkodni (5.).

Kedves anyám . . . kénytelen magányosan maradni — Jókay Károly Ekelen, Eszter — Vály Ferencné, akinek férjét a ref. gimnázium választotta tanárának — Pápán, Móric pedig Pesten élt.

a mit Komáromban bir — özvegy Jókaynének Komáromban két háza és a győrdunai szigetben gyümölcsöskertje volt (Jókay Jolán 10.).

jó ismerősök — Jókay Jolán részletesen beszámol a nagymama életmódjáról és társaságáról. Eszerint „sok barátnöje volt, kik naponta eljöttek tarokkpartira vagy ő ment el hozzájuk . . .” (i. m. 7.)

Kdolyék nem messze vannak — Ekel kb. 15 kilométernyire van Komáromtól

Török uram — Török Pál (1808—1883), ref. lelkész, író, szerkesztő. 1829-től Pesten volt lelkész, ő szervezte meg a pesti ref. teológiát (1855) és a ref. főgimnáziumot (1859). 1860-tól a Dunamelléki Ref. Egyházkerület püspöke.

Nyékre vagy Baracska — Jókay Józsefnek volt birtoka Kápolnásnyéken és a Nyék és Baracska közt fekvő Pettendpusztán Fehér megyében. Ez öreganyjáról, Kutas Éváról maradt rá örökségül. Nagyobb része eredetileg nem Kutas-birtok volt, hanem a Péli Nagy nemzetség öröksége; ebből a nemzetségből származott Kutas Éva édesanyja. „Ez a birtok volt a legértékesebb. Ezt becsülték legtöbbszörre maguk között.” (Eötvös K. 280.)

97.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1851. nov. 29.

K: Rudán Pál tulajdona (Budapest). Fotokópia alapján közölve. Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 186—87.

Hetényi — H. János (1786—1853) ekeli református lelkész, filozófus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Halálhírért rövid méltatással közölte a Délibáb (1853. aug. 7. 190.)

regényem — az *Erdély aranykoráról* van szó, amelynek befejező része 1851. november 26-án jelent meg a Pesti Naplóban. Könyv alakban két kötetben, 1852-es évjelzéssel még 1851 decemberében került könyvtári forgalomba (JKK 3. k. 302.).

darabom — *A hulla férje* c. színműve 1851. nov. 15-én került színre a Nemzeti Színházban. Második, utolsó előadása nov. 20-án volt.

Édesanyja leveléről és a tervezett komáromi látogatásról nincs tudomásunk.

Rudánékról lásd Feszty Masa 51.

98.

JÓKAI — SZÁMVALD GYULÁNAK 1852. febr. 7.

K: Nagy Pál tulajdona (Tîrgu-Mures — Marosvásárhely)

M: Jancsó Elemér: *Éjszaki Károly irodalmi hagyatékából*. A Román Népköztársaság Akadémiájának Kiadója, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények VIII. évf. 1964. 1. sz. 74.

Számvald (Számwald) Gyula személyéről és működéséről keveset tudunk. Szegeden született, 1815-ben, gimnáziumban tanult, és három évig könyvkereskedésben szolgált 1848-ig. 48-ban Pesten tagja volt a „közcsendi bizottmány”-nak (Gracza I. 67.). Azután még három esztendeig a könyvnyomtatásban szerzett jártasságot. 1852-ben Emich Gusztáv nyomdájának és kiadóvállalatának csendes társa (stiller Kompagnon) lett (FalkLev 275.). Önálló üzleti vállalkozásának bizonyítékai a Jókaival kötött szerződés (1853. dec. 27., l. 117. sz. levél) s Jókainak az 1. (XVII.) sz. noteszában található följegyzései. A Délibáb 1853. november 13-i száma hírt ad „legszorgalmasabb s a magyar irodalom körüli fáradozásairól legismertebb kiadóink” egyikének házasságkötéséről. A december 11-i számban pedig a következő hírt olvashatjuk: „Könyvkiadóink száma ismét eggyel szaporodott. A derék fiatal Számwald Gyula jövő évtől kezdve irodalmunk terjesztésén fog teljes erejével működni. Megkezdett vállalatai közt megemlíthetjük: a Pesti Napló politikai hírlapot, az Ujabb Nemzeti Könyvtárt, az Uj Magyar muzeumot, Religio és nevelést, Délibábot és a pesti Lloyd hírlapját, ugyan ő adta ki az országos nagy naptárt is s szerződést kötött Jókai Mór összes műveinek kiadására.” Egyébként fényűzően élő és könnyelmű, adósságcsináló ember volt. Jó családból származónak tartották, hiszen apja, a volt honvédtiszt, nemrég tért vissza az emigrációból. Estélyeire neves írókat, kiadókat hívott meg. Kemény Zsigmond is vendégei közé tartozott. 1856 szeptembere körül eltűnt a fővárosból. Állítólag hamis váltókat hozott forgalomba. Vagyonára szeptember 27-én elrendelték a csődöt. Szökése nagy felűnést keltett. Berecz Károly levelezésének néhány adata jól mutatja, mekkora bajt okozott Számwald az íróknak, szerkesztőknek. (Magyar

Nemzet 1969. jún. 29. 12.) Az a hír is járta, hogy angol katonatisztként részt vett az indiai sepoy-háborúban és kitüntette magát, de azután nyoma veszett (FalkLev 314.). Jókai a *Szerelem bolondjai* utószavában (JKK 17. k. 450.) azt írta, hogy az 1861—65-i amerikai polgárháborúban az északi hadseregben „egy magyar (Számwald, hajdani nyomdászom és kiadóm) tábornokságig vitte”. New Yorkban halt meg 1912-ben. (L. Magyar Nemzet 1971. jan. 24. sz. 14.)

Éjszaki (Éjszaki) Károly (1818—1907) jogász, mérnök és író. Részt vett a szabadságharcban, és Csányi László mellett a kormány munkájában. Sokirányú és gazdag irodalmi munkásságot fejtett ki az 50-es évektől kezdve. Főleg tárcái és vígjátékai tették népszerűvé. 1876-ban a megalakuló Petőfi Társaság az elnök Jókai Mór mellé alelnökké választotta. Élete utolsó szakaszában Kolozsvárt élt. Jancsó Elemér utal arra, hogy „Jókai Mór Számvald Gyulához intézett sorai Jókai és Éjszaki már régebbi barátságának dokumentumai, ennek a kapcsolatnak — főleg Éjszaki darabjainak előadásaival kapcsolatban — néhány évtizeddel későbből is maradtak fenn kézírásos emlékei.” (i. m. 73.) Ismerjük egy Rácalmásan 1854. október 25-én kelt, Laborfalvi Rózának írt levelét, amelyben „haldokló vígjátékának” megmentéséért mond köszönetet (OSZK Levelestár).

A szóban forgó regény az 1851 december közepén könyvtári forgalomba került *Erdély aranykora* lehetett, amely Emich kiadásában jelent meg (JKK 3. k. 302.).

99.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1852. aug. 6.

K: dr. Zsindely Sándorné Hegedüs Mária tulajdona, Budapest Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 188—89.

M: ItK 1960. 584. (Nagy Miklós közlése)

Bertalanné — Vályné Jókay Eszter édesanyjának írt keltezetlen leveléből (másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 566.) anyni kiderül, hogy pesti asszony. „Bertalanné nenne ma volt nálam — írta Eszter —, azt üzeni édes Anyának és kéri hogy tsak hozzá száljon.” Bertalanné és Kajdán úr valószínűleg kereskedők voltak (l. a 101. sz. levél jegyzetét)

nagykereszt utca — ma: Kazinczy utca (1879 óta)

Szücsné — özv. Szücs Lajosné, született Szücs Erzsébet „kedves és szeretett unokanővére” volt Jókai édesanyjának. Jókainé anyja (ugyancsak Szücs Erzsébet l. Eötvös K. 209.) és Szücsné apja testvéri viszonyban állottak (Váli M. 97.). Szücs Lajos (1777—1842) Fejér megyei alispán volt. Szücsnének kétemeletes háza állott a Múzeum körúton s villája Balatonfüreden. Jókai *Az arany ember* „alapeszméjét” saját bevallása szerint nagynénjétől kapta (JKK 25. k. 293.). Szücsné nagyon kedvelte Móric öccsét, s ő kezdte el a „békeszerzést” unokanővére és a kitagadott fiú között (l. 89. sz.). Jókayék Nyáry Pállal is a Szücs család révén voltak rokonságban (l. a 62. sz. levél jegyzetét).

Jakab nap — július 25-e

Cséryék — valószínűleg Cséry Dániel bankár családja (l. JKK *Följegyzések* II. 827.).

100.

JÓKAI — ÉDESANYJÁNAK

1852. aug. 26—31.

K: PIM V. 2525/21.

Az eredetileg valószínűleg két levélből (négy oldalból) álló levél felét levágták. A címzést tartalmazó 4. oldal már a Révai-féle másolat (OSZK Fol. Hung. 2261. 190.) készítése idejében sem volt meg.

Gózon Tóni — l. 89., 90. sz. leveleket

portio — adó (rész)

assecuratio — biztosítás

virtualitás — reménybeli jog

hivatalosan ki levén mondva — a célzás homályos, esetleg az 1852. aug. 18-i sajtórendeletre vonatkozik, amelynek értelmében a katonai hatóságok és haditörvényszékek hatásköre a sajtóügyekben megszűnik (FalkLev 85. és Berzeviczy: *Az abszolutismus kora* I. k. 337.)

egy nagy történelmi dráma — a *Dalmát* (l. 1852. dec. 6-i levelet)

tavaly kiadott regényem — az *Erdély aranykora* 1851 december közepén került könyvárusi forgalomba, a pesti József napi (aug. 27-i) vásárra elfogyott

most már a másikat készítem — a *Török világ Magyarországon* c. regényt. A Müller Gyulával kötött szerződés értelmében (JKK 4. k. 415—16.) a regény első kötetének kéziratát 1852. szept. 29-én, a szerződés aláírásának napján volt köteles átadni. Ezért írja azt, hogy szeptember vége felé lesz egy kis ideje a látogatásra.

Szeptember vége felé — az ígért látogatást már a következő (szept. 5-i) levelében le kellett mondania.

Fleischman — azért várt Jókai Fleischmanra, mert „az öreg vattás zsidó” „a József-napi vásárra el szokott menni” (Jókay Jolán 28.), ebben az évben úgy látszik nem ment el.

Bertalanné, Kajdán — l. a 99. és 135. sz. levél jegyzetét.

101.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1852. szept. 5.

K: PIM V. 2525/22.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. (A *Teki* szótagokat a 6 krajcáros bélyeg eltakarja.)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 191—92.

ígéretem szerint — l. a 100. sz. levelet

az ügyvédi pálya — l. pl. Jókay Károly esetét (96. sz.).

darabom — a *Dalma* első előadását (november 27-én) nem látta Jókayné; csak márciusban nézhette meg (l. a 109. sz. levelet).

102.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK 1852. dec. 3.

K: MTA K 513/2 Arany lev. 237.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: Arany Hh. IV. 118. (Nem pontos, hiányos közlés)

„A szépirodalmi lapok a szabadságharc után mind tönkrementek. Egyáltalában minden költészeti productio el volt sekélyesedve. A közönségben el volt zibbadva a kedv az olvasáshoz, a költőkben a kedv a lelkesedéshez. Ismét én kísértettem meg egy szépirodalmi lap (a *Déli*báb) szerkesztését. Saját nevem alatt nem kaptam rá engedélyt: a nemzeti színház igazgatója, gróf Festetics Leo kölcsönözte oda a magát.” (*Önéletrajzom* NK 100. k. 142—43.) Jókairól mint a *Déli*báb szerkesztőjéről l. JCB 4. k. 540—47.

A *Déli*báb. Nemzeti Színházi Lap címlapján felelős szerkesztő és kiadóként Tolnai gróf Festetics Leo, főmunkatársként Jókai Mór szerepelt. A lap Emich Gusztáv könyvnyomdájában minden vasárnap, két sűrűn nyomtatott íven jelent meg. Első száma 1853. január 2 án, az utolsó 1854. február 19-én jelent meg.

Aranynak a Délibáiban a következő versei jelentek meg: *Alkalmi vers* (1853. jan. 2.), *Török Bálint* (jan. 30.), *Szent László* (okt. 2.), *Szegény ember dala* (nov. 13.), *Az egri leány* (nov. 27.).

A Délibáb 1853. szeptember 25-i számában a következő hír olvasható: „Koszorú költőnk, *Arany János*, néhány nap óta fővárosunkban mulat, s azon örvedetes hírrel lepett meg bennünket, hogy míg mi hosszas elnémulásán szomorkodánk, azalatt ő örökbecsű hőskölteményét, a *Toldit* fejezte be, s azonkívül egy a *kunvilágból* merített hőskölteményén dolgozik. Lapjainkat is gazdagítá három remek balladával, melyekkel a jövő évnegyedben fogjuk tisztelt olvasóinkat megörvendeztetni.”

Jókai I. (XVII.) sz. noteszében van egy följegyzés az Aranyról: „A költők egy-egy versükért 10—15 Ft körül kapnak, Arany tisztelt kivétel, az ő neve mellett 70 Ft áll.” (I. 628.) Valószínűbb, hogy ez az összeg a szeptember végén átadott három vers tiszteletdíja.

Toldi estje — Arany még 1847-ben hozzáfogott, s 1848 március 20-án el is készült vele. A kézirat azután évekig pihent, majd átdolgozta, s az eredetileg 4 énekes költeményből 6 ének lett. Amikor Jókai kérte a Délibáb számára, „akkor a költő a közbenső rész, a Daliás idők hamari befejezésében bizott. Inkább *A magyar nép könyvébe* szánta. Végül is Heckenasthoz fordult.” (Arany ÖM II. 269.) Mutatványt se adott belőle Jókainak; 1848-ban a *Hazánk* és az *Ék*, 1854-ben a VU közölt belőle részleteket (I. Arany ÖM. I. 271.). A *Toldi estje* először 1854-ben jelent meg Heckenast Gusztáv kiadásában.

Szász Károlyt és Mentovichot — Szász Károly (1829—1905) költő, műfordító 1851—53 között, Mentovich Ferenc (1819—1879) költő, filozófiai és természettudományi író 1850-től 1856-ig volt a nagykőrösi ref. gimnázium tanára. Válaszleveleiket nem ismerjük. Mindketten írtak a Délibáiba (I. *Följegyzések* I. 6—7.).

103.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1852. dec. 6.

K: nem ismeretes

M: Mikszáth I. 190. (nem pontos közlés)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 193.

A darab, amelynek előadásáról szó van, a *Dalma*. A Nemzeti Színházban került színre először 1852. november 27-én. Jókai több helyütt megemlékezett színművének lelkes fogadtatásáról. A Dalmában

„magyar dolgok vannak előadva avar cím alatt”; „A költészet nimbuszába burkolt hazaszeretet és szabadság eszméi megtalálták a fogékony kebleket. A színpad volt a parlament helyettesítője”. (JKK 6. k. 344—45.)

A „vén Szilágyi” ifj. Szilágyi Ferenc (1797—1876) konzervatív felfogású történetíró, szerkesztő, a „kis Szilágyi” (l. 86. sz. levelet) apja. 1849 és 1852 között a kormány lapját, a Magyar Hirlapot szerkesztette. E lap 1852. november 30-i számában (4486. o.) jelent meg a következő „piszkos feladás”.

Egy szózat a dráma ügyében, nem-drámabírlótól.

Mult szombaton e végéhez közeledő hó 27-én adatott a nemzeti színházban „Dalma” eredeti történeti (?) dráma 5 felvonásban Jókai Mórtól. Mi Jókai urat, mint egyik jelesebb s tehetségdús írónkat nagyra becsüljük, s e meggyőződésünket annál örömelebb nyilvánítjuk, mert több mint egy érdekes, s e lapnak diszére szolgáló művét közöltük. Éppen ez őszinte hajlamunkban s nagybecsülésünkben találjuk főbb indokát mostani rövid s egyszerű felszólalásunknak, midőn vele, mennyire tudjuk, legelőbb találkozunk a drámai irodalom mezején. A darab tartalma előadását s az arról hozandó körülményes ítéletet e lap rendes színi bírálójára bízván, — addig is sajnálkozásunkat nem lehet elhallgatnunk, hogy Jókai úr e darabot írta, s a nemz. színház igazgatósága azt elfogadta. Minden hízlekedés nélkül szólna, az sem egyik, sem másik izlését nem dicséri. Már annak *történeti* czime dologhoz értő előtt furcsán hangzik, drámának vagy cselekedetnek nevezni pedig egy csomó fényes szóhalmazt, miben semmi *élet*, semmi *cselekedet* nincs, ellenben egy csomó pszichologiai botlás van, — midőn az egész nem egyéb, egy beteg képzelődés szüleményénél, — ez valódi botrány. A ki gyönyörködik egy czeregyéj-forma tündérrege színpadra éppen nem ügyesen alkalmazásában, annak több személyek szájába adásában, a mese czifra és virágos nyelvét, a sok szép, de a durva századhoz éppen nem illő mondásokat kedvelli, a belé szőtt hazafi dictiókat, flosculusokat valódi becszel birónak tartja, s azt mi benne fénylik, mind aranynak hiszi, — az ilyent boldogítsa az ő hitc. Tagadhatatlanul nem hiányzottak tapsok, ordítások, rivalgások — a karzaton, s mint látszott; az ottani nemes közönségnek a darab egész a lelkesítésig tetszett. Hogy is ne, midőn főszabó Pap József ur ügyes varromművészége következtében az avar főurak czifra és gazdagon készült régi magyar ruhákban állítottak színpadra, s a vándorló és így állandó hont és lakást nem ismerő nép is buzog és tele van honszeretettel, és honboldogító phrasisokkal. S éppen itt látjuk a bajt és a rosszat. A magyar földön ily hazafi *phrasisok* és nagy mondások mindig

bőviben voltak, ellenben a hazafi *tények* sokkal kisebb részben mutatkoztak; minden szépért, jóért lelkesen érző hazánkfiak a politikában is szerették a költeményt s abban sokszor a karzat ítélete és ordítása után mentek, valóban nem hasznukra és becületükre, s ha most már *irodal-munkban* is a karzat ítéletét és ordítását követik; — úgy szánni és sajnálni kell Árpád népet. Ha a nemzeti izlésnek oly kifíczamodását, minőt e darab mutat, ha a haza iránti tartozó szent érzésnek és kötelességnek üres szavakkal léhán alkalmazását s így félrevezetését egy jeles írónk előmozdítja, a nemz. színház igazgatósága pedig ez irányt pártolja, — mert az pénzt hoz be, úgy nem várhatjuk különben is szegény drámairodalmunk gyarapodását, sem nemzeti előítéleteink és bal fogalmainknak józanabb és tettekre irányzott eszmékkel felcserélését nem igényelhetjük. — Mi az előadást illeti, sajnálni lehet, hogy a derék *Jókainé* vállalta Dalma épen nem neki való szerepét, s magából torzképet csináló öltözetével ennek daczára is, csaknem kézzel foghatóvá tette, hogy *nő*, mi a dráma egyik legfőbb és lényegesebb hatását, az illusiót semmivé tette, valamint az esti élvezet fénypontjai közé nem tartozott Disabul török szultánt adó *Szigeti* korcsmába illő ordítása. — A karzat nem egyszer kiáltá a szerzót, de ki épen oly szerény, mint okos volt, de dicsérő plebiscitumot el nem fogadni s így ki nem jöni, — minek következtében egy karzati lovag a darab végén azon jelentésre, hogy „szerző nincs jelen” — harsány hangon hallattatá indítványát, miszerint, ha a szerző nincs jelen, tehát ki kell a színpadra hozni. — Helyes-e *ily* magaviseletet s ázsiai urbanitást előidéző drámát írni, valamint azt színpadra jutni engedni s így a botrányra csaknem keresve alkalmat adni, — becületére válik-e a derék és becületes magyar nemzetnek az oly eredmény, minőt rendezen a nemzeti legszentebb érzelmeknek ferdén és *kizsákmányolás* végéig feltolása előidézni szokott, s ily téveszméket táplálni s a színházat azok tomboló terévé tenni — helyes s czélszerű-e? itéljék meg — a fogulatlanok, s kik e szép hazát szeretik és annak viszonyait felfogni képesek.”

A PN 1852. december 1-i számában „Több karzattjáró” aláírással válaszcikk jelent meg a Magyar Hírlap denunciálására, amelyben többek között azt súgják a felszólaló földszinti úr fülébe, „hogy Jókai Mór drámája fénypontjai mellett bírhat ugyan gyengeségekkel, de az egyáltalán nem válik szegényére, hogy a közönséget (nem csak a karzatos mint a földszinti úr rá fogja) több helyt elragadta, föllelkésítette. Felszólaló földszinti úr megrovólag említi föl a darabban előforduló hazafias és hazaszeretetre lelkesítő kifejezéseket. Hát mire való a színpad, az az irodalom? Nem arra-e, hogy magasztos példák által

erényre s nagy cselekedetekre serkentsen? s meri-e valaki kétségbe vonni, hogy a törvényes uralkodó iránti hűséggel párosult hazaszeretet minden erények legragyóbbika?"

A PN ugyanebben a számában részletes bíráló is jelent meg a Dalmáról, mely tárgyilagosan rámutat a darab érdemeire és fogyatkozásaira. „Az egész mű inkább egy gyönyörű tündéri vagy mythoszi mese, mint valóság. . . . A valószínűség s élethű jellemek rovására történt hiányai mellett is igen sok szépséggel bír; — a fatum által vakon vezetett szenvedelmeket gigászi nyilatkozatban tünteti fel, legtöbb helyzetet drasztikus ugyan, de meglepő és hatékony, nyelve hatalmas, virágos, költői, — s hazafiui és erkölcsi súlymondatokban gazdag.” S megjegyzi azt is, hogy „bár mily szép dolog is a honszeretet, a hazárolói sok phrázis és declamatio egy, nem is bizonyos hazához kötött nomád nép szájában furcsán jön ki.”

A „politzia” nem a „vén Szilágyi” cikke miatt tette rá a kezét a kéziratra, hiszen a Magyar Hírlap „szózata” november 30-án jelent meg, s a Dalmát november 29-én másodszor is előadták. Valószínűleg közvetlenül a premier után történt a feljelentés, s Festetics Leó személyes közbenjárására a rendőrség azonnal felülvizsgálva a kéziratot a második előadásra már 29-én, hétfőn sor kerülhetett. Erről a Magyar Hírlap a következőket írta: „Nemz. szinpadunkon hétfőn Dalma eredeti dráma másodszor szép számu közönség előtt ismételtetett; némi czélszerű rövidítések javára voltak az előadásnak.” (dec. 5.) A PN december 12-i számában beszámolt arról, hogy „a mult hó utólján Jókai Dalmáját kitünő sikerrel ismételték; csakhogy a második előadás koránsem gyűjtött oly nagy közönséget, mint az első, s ezért az új drámákat, bármily kedvező fogadtatásban részesüljenek is, a színház és az író érdekében nem kellene oly gyorsan adni egymásután. Hogy az igazgatóság harmadszor ünnepnapon is adatá e művet, azt igen méltányosan tevő, — s tapasztaltuk, hogy a vasárnap közönség a komoly dráma iránt is fogékonysággal s részvétellel viseltetik, kivált ha az hazai történetünk aknáiból van kibányászva.” Ezek szerint valóban „nyolcz nap alatt háromszor adatott elé” a Dalma: november 27-én, szombaton; 29-én, hétfőn és december 5-én, vasárnap.

előfizetési felhívásunk — a Délibáb című „nemzeti színházi lapra” az első felhívás december 1-i kelettel jelent meg a PN dec. 5-i számában. A gróf Festetics Leó, „a nemzeti színház ügyvezetője” által aláírt felhívásban Jókai mint „fődolgozó társ” szerepel. A részletes előfizetési felhívást, mely felsorolja a tervezett tizenöt rovatot is, Festetics mint e lapok kiadó szerkesztője írta alá (PN. dec. 7. l. JCB 4. k. 542.). Közvetlenül alatta olvasható az alábbi szöveg:

Felszólítás író társaimhoz!

Jelen felhívás következtében bátor vagyok mindazon tisztelt író társaimat, kik egykor részvétükkel hasonló vállalatban buzdításomra voltak, bizalmasan felszólítani, miszerint tekintve a nagy és fáradalmas küzdelemre felhívó czélt: széthullott irodalmunknak újra- és az élébbinél sokkal szilárdabb alapon egyesítését; becses közremunkálásaikkal a tisztelt felszólító törekvését előmozdítani siessenek. A tér megnyílt, csak tőlünk függ, hogy azt termővé tegyük. Egyikünk sem célg arra, hogy az irodalmat egy magában fentartsa és egyikünk sem célg gyöngre, hogy abban helyet ne foglalhasson. Működjünk egysül erővel, s áldás leend kezeinken!

Pest 1852. dec. 2-án

Jókai Mór

Vály bátyámnak is küldtem egy előfizetési ívet — az 1. (XVII.) sz. noteszban Jókai feljegyezte (14. r.), hogy Vály Ferenc beküldte a negyedévi előfizetési díjat (3,48 Ft).

elfogadja e az első kéznnyújtást — Vály Ferenchez, volt tanárából lett sógorához fűződő igen jó viszonya házasságkötése után megromlott. Jókai 1848. június 3-án írta hozzá utolsó ismert levelét. Esküvőjét bejelentő levelében üdvözölte nénjét és „urambátyámat” is (aug. 20.). Vály nyilván — anyósával egyetértve — nem helyezte a házasságot, különben aligha engedte volna feleségét és anyósát Pestre, hogy megakadályozzák a nászt, s nem írt volna levelet ez ügyben Jókayné nevében Nyáry Pálnak (l. a 62. sz. levél jegyzetét). Válynak diktálta Jókayné végrendeletét is, amelyben Móricot minden anyai jussából kitagadta. Azt mondogatta akkoriban, hogy csak ő viseltetik iránta hűségess szívvel. Váli Mari szerint atyja nem ellenkezett anyósával, s abban bízott, hogy az idő majd meggyógyítja a gyógyíthatatlannak látszó sebet. Vály 1848 decemberében tett látogatást Jókaiék pesti otthonában. A találkozásról beszámoló levél (Váli M. I. 113.) lényege az a megállapítás, hogy Móricnak „családjához való visszatérés ideje még nem érkezett el”. Jókai édesanyjának 1849. május 5-én írt levelében üdvözli „sógorát” (nem mint eddig „kedves urambátyámat”). 1849 nyarán Vályék egy kis időt Pesten töltöttek de Jókaiékkal nem találkoztak. Mari biztatására, hogy keressék fel őket: „Nem lehet azt tenni! . . . — válaszolta nagyon szomoruan kedves anyám.” Ennek a lehetetlenségnek a „miértjét” sehogysem bírta megérteni a kilencéves kislány (Váli M. 87.). Bujdosása idején Móric csak Károlylyal volt kapcsolatban. Vályék 1849 októberében Pápára költöztek. Károly december 8-i levelében azt írta Vályéknak: „Szegény öcsénk

sorsa még mind eddig bizonytalan.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 404. másolat.) Szűcs Lajosné békítési kezdeményezésének hírért örömmel fogadták a pápaiak. Károly levele (Váli M. II. 34., l. a 89. sz. levél jegyzetét), amelyben megírta anya és fia kibékülését, megnyugvást keltett Vályékban is. „A Móricz bátyámmal való kibékülés mintha nagy súlyos terhet emelt volna le a családtagok lelkéről” — írta Váli Mari. Károly „valami írást” (bizonyára az osztályszerződést) vitt Pápára, hogy Eszter is „írja alá, ha helyesli. Eszter megígérte édesanyjának, hogy Pestre látogat Móricékhoz, míg a gőzhajók járása tart. Mari megjegyzi, hogy édesanyját „egy kissé feszélyezte még most is, hogy ő tegyen első látogatást, s nem tudta magának még elképzelni mivel álljon ő most az elé az asszony elé, kitől minden lehető módon igyekezett akkor megszabadítani kedves öcscsét.” A tervezett látogatásban Esztert betegsége akadályozta meg (Váli M. II. 53—57.). 1851 tavaszán sem kísérhette el édesanyját Pestre. Jókayné a pesti látogatás után Pápára ment, s beszámolt a jól sikerült találkozásról. Ez év nyarán Eszterrel és Marival együtt néhány hetet a Császárfürdőn töltött. Itt látogatta meg őket a Jókai házaspár. Róza és Eszter „megölelték és megcsókolták egymást, s ebben a csókban és ebben az ölelésben le volt róva a kölcsönös bocsánatkérés és kölcsönös megbocsátás”. Harmadnap visszaadták a vizitet Jókaiék otthonában. (Váli M. 103—107.) Vály egyik alkalommal sem volt jelen. — Ezek a levélben említett „első kéznýtás” előzményei.

104.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNÁK

1852. dec. 28.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Festetics Leó gróf (1800—1884) — zeneszerző, 1840—46-ban a Pest-budai Hangászegyesület elnöke, majd igazgató-választmányi tagja volt. 1852 május és 1854 november között a Nemzeti Színház igazgatója. 1866-ban az Országos Színiiskola igazgatója. Megzenésítette többek között Petőfi, Arany, Uhland, Lenau, Rückert, Chamisso néhány versét.

beadott színművem — a *Manlius Sinister* címen színre került darab első kidolgozását Jókai *Egy római család* címen adta be a drámaírói bizottsághoz. Az 1841 óta működő testületet több ízben átszervezték.

1852 decemberében új drámapíráló bizottmány alakult: Ürményi József, Kemény Zsigmond, Csengery Antal, Czuczor Gergely és Egry Gábor a széptan; Jókai Mór, Nagy Ignác, Vahot Imre és Szegligeti Ede a színiirodalom; László József, Lendvay Márton, Szentpétery Zsigmond és Szigeti József a színészet képviselői. (Pukánszky Kádár Jolán: *A drámapíráló bizottság*. ItK 1939. 125.)

Kemény Zsigmond kéziratban fennmaradt bírálatát az *Egy római család*ról (1852. dec. 24.) és átdolgozott alakjáról, a *Manlius Sínisterről* (1853. okt. 18.) közli Pukánszky Kádár Jolán: *Kemény Zsigmond drámapíráló működése* ItK 1938. 262—69., 273. Eszerint Jókai Kemény bírálatára alapján dolgozta át művét, s az átdolgozott darab Kemény másodszori bírálatára került színre.

105.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. jan. 7.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 194.

Szeretnék Vály Marinak . . . küldeni . . . — l. a február 19-i, 108. sz. levelet

lapomat küldtem — a Délibáb első száma január 2-án jelent meg az előfizetők — l. az 1. (XVII.) notesz feljegyzéseit (*Följegyzések* l.)

minden rokonaimnak — a minden szót kétszer húzta alá, nyilván Vály Ferencre gondolt, aki a Délibáb előfizetésével fogadta el az „első kéznýújtást” (l. a 103. sz. levelet)

106.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK 1853. jan. 7.

K: MTA K 513/2 Arany lev. 238.

Hajtogatott, nem postán küldött levél. Fehér lapocskával volt lezárva. Címzés a hátoldalon.

A Szépirodalmi Lapokban (jan. 5.) megjelent vers a *Rozgonyiné* A Délibában megjelent verseit l. a 102. sz. levél jegyzetében. *előfizetők* — mintha válaszul írná Arany *Alkalmi versének* egyik strofájára: Író pedig írónak / Szemét ki ne ássa, — / Ne is legyen az

idén / Napfogyatkozása / Jó erkölcs-, eszme-, hírnév-, / S előfizetőben. / Adjon Isten, a mi nincs, / Ez új esztendőben.” (Déliabáb 1853. jan. 2.)

Pönögei Kiss Pál — Petőfi álneve volt. Egy Jókainak írt (ismeretlen) levelét is, amelyben gratulált a *Zsidó fiú* akadémiai dicséretére, így írta alá. (*Petőfi mint színész* NK 61. k. 98.).

107.

JÓKAI — SZILÁGYI SÁNDORNAK 1853. jan. 8.

K: OSZK Fond IX/293/1.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Jókai a levél keltezését (jan. 8.) 7-ből javította. A postai bélyegző: PESTH 8/1.

Szilágyi Sándor (l. a 86. sz. levél jegyzetét) 1852/53-ban a kecskeméti ref. gimnázium tanára volt. Előfizetett a Délibábra (*Följegyzések*. I. 7.).

Szeles Lotti — a kecskeméti Szeless család tagjai közül Sz. József (1843—1907) jogakadémiai tanárral Jókai levelezett (1883, 1900); ennek nagyatyját Sz. József városi tanácsnokot kecskeméti diákoskodása idején ismerhette; halálára (1843. nov. 22.) Jókai írta a gyászdal (Orosz. L. i. m. és levélbeli közlés; Kőrösi Sándor: *Jókai Mór és a régi diákkélet Kecskeméten* PH 1893. dec. 5.). Szeless Lotti neve nem fordul elő az ismert családfán.

Hornyik János — (1812—1885) városi főjegyző, történetíró, akadémikus, ez időben a kecskeméti járásbíróság ülnöke.

Obernyik Károly — (1815—1855) drámaíró, 1851-től haláláig a kecskeméti ref. kollégium tanára volt.

Ballagi (Bloch) Mór — (l. a 67. sz. levél jegyzetét) 1851—55 között a kecskeméti ref. teológiai intézet tanára.

sajdtótól diákom — Váli Mari ír egy nyomdaszolgárról, aki „tót ember volt”, „alkalmasint Sándornak hívták, de biztosan ezt már nem tudom” (108.). Lehet, hogy azonos a Hon szerkesztőségi szolgálójával, Hummel Sándorral. (L. Jókai feljegyzését „A Sándor”-ról OSZK Fol. Hung. 2261. 122.)

ex offo — ex officio: hivatalból

(*Nemzeti*) *Casino* — csak az utolsó betű olvasható világosan, a szóvég lehet *-si* (Nemesi?) vagy *-ti* (Nemzeti?). Nemesi Casinóról

Kecskeméten Orosz Lászlónak nincs tudomása, ilyen elnevezés a Bach-korszakban valószínűtlen is. Az 1847. dec. 12-i 24. számának: borítóján az olvasható, hogy Kecskeméten három casino van „nagy (értsd: nemesi), polgári és nemzeti.”

108.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. febr. 19.

K: PIM V. 2525/23.

Címzés nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 195.

a lappal való foglalatosságok — a Délibáb c. hetilap szerkesztése *Beóthy Zsiga* — (1819—1896) író, ebben az időben komáromi ügyvéd. Versek, beszélyeket, színműveket és jogtudományi műveket írt. Felesége (Linka néni) kedves barátnője volt Jókai édesanyjának (Jókay Jolán 18—19.)

műlapok — a Délibáb egyszínű és színes műmellékleteket is adott, a divatképek mellett 1853 januárjában a *Dalma* esküjelenetét (Canzi Ágost kőrajza), amelyen a Dalmát alakító Jókainé is rajta volt. A lapban szó is volt arról, hogy a műlapok „vidékre való elküldözése nagyobb gonddal jár; miután összetörve és négyrét hajtva a lapba mellékelni kár volna” (1853. jan. 23.), ezért a postahivatalokba küldték, hogy az előfizetők onnan sértetlenül elvitethessék.

Vády Marinak küldök egy pár zeneművet — l. a 105. sz. levél jegyzetét; Váli Mari úgy emlékszik, hogy Móric bátyja császárfürdői időzésük alatt „az akkor nagykedveltségű Rigoletto operából egy szép poutpourri-t” maga hozott el (109.).

Kedves anyám szíves küldeményét — valószínűleg alma lehett

109.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. márc. 6.

K: PIM V. 242.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 196.

Jókayné erre a levélre közvetlenül Móricz aláírása alatt a következő néhány sort írta Ekelen lakó Károly fiának:

„Édes fiam nagyon szeretnék el menni de úgy ha bejöhethnél talán vasárnap nem lene keső elmeni tudakosztam mi kor mehet agözös Szonbatón megy és vasárnap jön vissza és kedem megy le és tsötörtökön jön akór jövök haza hatsak más rendelés nem lesz ha te be nem jöhec küldbe azusi anyát hól nap mindnyájátókat tsókollak”

(Másolata: „Jókai anyjának levele Jókai Károlyhoz Jókai 1853 Mart. 6.-i anyjához intézett levelére írva” OSZK Fol. Hung. 2261. 7.)

Jókayné egy keltezetlen levelében Válynének a következőkben számolt be a pesti útról:

„Édes leányom aküldöt főkötöt köszönöm it nagyon meg tecet mind varnak ilyet én akor pesten voltam hógy a márjusi it vólt látam a *dalmát* és meg ér demlete hógy el mentem móric meg írta hógy mikór adják és várt is agözösnél kotsival és nagyon örült hógy elmentem szombaton mentem vasárnap aták denem jöhetem vissza tsötörtök elöt mert agözös elöb nem jöt deazért nem untam meg azidöt este színházba mentünk napal ólvastam és igen jó idő vólt deazutunk igen szép vólt és az olta mindég olyan rószt idő vólt hógy karácónkor kelet vólna ijen télnék leni aszegény gazdák nem dolgozhatnak atakarmányból kifognak még a Károlyék egy szem árpát sem ültetek mert asok esőzistöl lágy vólt aföldjök móst meg fagyósis virágvasárnapján vólt a géza ekzsámenje a Károly nejöt derósz idő és rószt ut vólt nem mentem el dejő is vólt mert az olta mindig rósztab vólt még móst se tutam vólna haza jöni amari levelét ki küttem de még nem irt másikat akis jolán it van tanogatom kötni és nagyon hamar tanul jó kedvel teszi jó kisleány tsókolja akörösztanu kezit és a bátsikát vagyis a körösztsz apja kezit akismarit ezerszer tsókolja”

(Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 5. „Jókai anyjának levele Válynéhez”)

Váli Mari beszámol nagymamácskájának egy pesti látogatásáról (103—4), amikor „már gyönyörködni is tudott menyé színművész nő vóltában”, — de dátumot és darabcímet nem írva bizonyosan nem vonatkozathatjuk erre az alkalomra. Jókay Jolán (22—3.) hasonló esetröl számol be a *Könyves Kálmán* első előadásával kapcsolatban.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. ápr. 27.

K: PIM V. 2525/24.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A 2. és 3. oldalon özv. Jókay Józsefné levélfogalmazványa (L. alább). Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 197.

Jókai első erdélyi utazásáról az egykorú sajtó híreiből, illetőleg a hírlapi anyagot feldolgozó tanulmányokból meglehetősen sokat tudunk. Ő maga a Délibábon Úti leveleket közölt élményeiről (l. JCB 4. k. 81—103.).

A Délibáb 1853. május 1-i száma közli: „hogy lapunk szerkesztő-ségi munkatársa, Jókai Mór jövő csütörtökön Erdélybe indul (577.), a május 8-i számban pedig arról tudósít, hogy „Jókai mult csütörtökön Erdélybe elutazott”. (611.) Május 5-étől június 1-ig tartott első erdélyi útja.

Laborfalvi Róza április 21-én, csütörtökön — tehát éppen két héttel előbb — utazott el. Nem először járt Kolozsvárt, először 1839-ben, majd 1840, 1841, 1842-ben, s a későbbi években is többször vendégszerepelt a kolozsvári Nemzeti Színházban. Április 28-án lépett föl Scribe és Legouvé *Lecouvreur Adrienne* c. drámájának címszerepében. „Közönségünk a várva várt művésznőt olly fényes fogadtatásban részesíté, millyenben idáig még egy művész vagy művésznőt sem.” (Délibáb 1853. ápr. 17. 514.; ápr. 24., 543.; máj. 8. 612.) Május 1-én a Dalmában „Jókainé a címszerepet adta. A színház tömve. Jó előadás, folytonos taps.” Május 5-én Stuart Máriaiban lépett fel. „Ma tette fel játékaira a koronát: ma volt a legnagyobb.” (Hetilap 1853. 234.)

nagyon rossz útja volt szegénynek — a Pestről Kolozsvárra utazás kényelmetlenségeiről Jókai a Délibábon megjelent Úti levelében számol be részletesen. (898—991.) Róza útja is hasonló lehetett: Szolnokig vonaton, onnan egy gyékényes társzekéren: „gyorsszekéren”, melyet a feneketlen sár miatt kilenc ló húzott, Nagyváradig utazott. Váradtól Kolozsvárig a Biasini-gyorsfogat bonyolította le a személyforgalmat.

Szép utca 1. szám — a Délibáb április 24-i számában megjelent közlemény szerint „szerkesztőségi szállásunk a mai naptól kezdve megváltozott. Ezentúl minden küldeményt *új lakásunkra* (Szép utca, Patay ház) kérünk címeztetni.” (544.). A későbbi számokban a lakás-címben az „1. szám” és az „első emelet” is szerepel.

Zabolay Pista — valószínűleg azonos a Váli Mari által említett „Nyéken lakó Z . . . y Pistá”-val, „ki mint Róza néni régebbi jó ismerőse, az Erős Józsiával való adásvevést közvetítette.” (i. m. 143.)

Jókai *Az én iskolatársaim* c. írásában kecskeméti iskolatársai között említi Zabolay Pista nevét. Orosz László *Jókai emlékek Kecskeméten* c. kéziratban lévő tanulmánya szerint Zabolai István az 1842—43-i iskolai évben II. éves joghallgató volt Kecskeméten.

A címzésben a *Tekintetes* dőlt betűvel jelölt szótagjait a bélyeg eltakarja, a *született* szó utolsó két szótagja pedig le van vágva.

A levél 2. oldalán Jókai édesanyjának kézírása:

„vártam aleveledet hogy majd irsz demikor a kisfejkötőket elküldted köszöni a Klári akorsefirtál az óltase hát már én irok hogy vagytok azisten őrizen meg hogy anyi bajótók legyen mint it van”

A levél 3. oldalán Jókai édesanyjának kézírása:

„édes Leányóm nálunk igen szómórús és szerencsétlen idők vannak avizek oly nagyon megáradtak hogy haaz isten valami különösen nem segít rajtünk nem tudóm hogy teelünk ki még móst sints egy szál szénája senkinek amarhák majdel vesznek éhen minden viz alatt van (nemis) hamég tóváb árad avetéseket is el bórítja akor a legnagyobb nyomórúságban sújed ez az egész tájék aszigetet nem is emlitem mertanak örökre végevan deaszegény kárójék minden marhájuk (minden felő) minden jószágúknak avesztít látják asók félélem és bánat miat alig vagyok”

(Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 8. A sorrend: 1. /a 3. oldalon, 2./ a 2. oldalon lévő szöveg)

A levél valószínűleg Vály Ferencné Jókay Eszternek szól. Aligha levélfogalmazvány, hanem Jókai levelére írt eredeti: így küldte el Jókayné Vályéknak Pápara.

A kis fejkötők Károly Vilma nevű kislánya számára készülhettek. Károly ekkoriban Ekelen gazdálkodott.

III.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1853. ápr. 27.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az első oldal fakult, a hajtásoknál kopott, nehezen olvasható. []-ben a kiegészítések.

A Szép utca 1. sz. alatti új szállásra nem az akkori szokás szerint április 24-én, Szent György napján költözködött be Jókai, hanem néhány nappal később. A levélben említett kedd április 26-ára, péntek pedig 29-ére esett. Róza a költözködés idején már Kolozsvárt volt.

útlevél — ekkoriban nemcsak Erdélybe, amely külön tartomány volt, hanem még a szomszéd faluba való utazáshoz is útlevélre volt szükség (vö. JKK. 13. k. 452.)

Komlóssy Ida — (1825—1893) 1845-től a Nemzeti Színház művésznője, Latkóczyné Hivatal Anikó (1814—1891) és Jókainé Laborfalvi Róza (1817—1886) mellett a harmadik primadonna, de művészetben nem vetekedhetik velük. Csak két húrja van: az „édeske és a szalmaska” — mint Vörösmarty mondta. De csinos és főképp fiatalabb a másik kettőnél. Megindult tehát a primadonna-háború. Komlóssy Ida Jókainé kolozsvári vendégszereplése idejét tartotta alkalmasnak, hogy Szigligeti Edének, a Nemzeti Színház titkárának előálljon követeléscével, amelyeket Szigligeti, Jókai régi jó barátja nyilván azon melegében — mint mulatságos pletykát — elmondott a vetélytárs leírjének. A Komlóssy óhajtotta szerepek mind Laborfalvi Róza parádés alakításai; Kolozsvárt is ezekben aratott sikert (1853. április 18-án Lecouivreur Adrienne-t, május 5-én Stuart Máriát, 23-án pedig a Cid Chimène-jét játszotta; 1851-ben Rachel, a világhírű francia színésznő mutatta be Pesten a Lecouivreur Adrienne-t, s — Jókai életrajza szerint (JKK C. k. 153.) Laborfalvi Róza Rachel jelenlétében játszta, egyik estén a nagy francia művésznő, másik estén ő. A Stuart Mária pedig Jókainének egyik legnagyobb szerepe volt, melyhez makacsul ragaszkodott. (Pukánszkyé 133—34., 238., 253.)

Komlóssy család — K. Ida édesapja *Komlóssy Ferenc* (1797—1860) színész, vidéken színiigazgató volt, majd 1844-től a Nemzeti Színház könyvtárosa, később gazdasági ügyeinek intézője; édesanyja *Komlóssy-~~né~~ Czagányi Erzsébet* (1805—1855) szintén színésznő, aki főként vidéken játszott.

Kaczvinszky János — (1818—1880) színész, 1852 novemberétől 1854 húsvétjáig a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatója. (Déliab 1853. ápr. 10. — JCB 4. k. 631.)

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1853. máj. 16.

K: PIM V. 2606.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 20.

Jókai 1853. május 5-én csütörtökön indult Erdélybe, Szolnokon és Nagyváradon át érkezett május 10-én délután Kolozsvárra. (L. a május 11-én kelt Uti levelet Délibáb 1853. máj. 29. 699.) Még aznap este meglátogatta a színházat, Anicet Bourgeois és Masson *Koldusnő* c. drámájában Jókainé a címszerepet játszotta. (Krisztof Gy. 24.) Jókai három napot töltött Kolozsvárt, ahol „irodalmunk egyik buzgó pártolója, gr. Kemény Sámuel fogadá termeiben. . . . Néhány napi ott mulatás után Kővári kíséretében tovább utazott”. (Délibáb 1853. máj. 22. 675.) Május 14-én indult útnak a Kenyérmezőn, Benczenczen lakó gróf Lázár Kálmánhoz Tordán, Nagyenyeden, Csombordon (itt báró Kemény István kastélyában szállt meg), majd Gyulafehérváron át Kenyérmezőre Benczenczig. Benczenczen gr. Lázár Kálmán várt reá. „Odáig utitársul Kővári László barátom volt szives hozzám csatlakozni — írta május 16-i Uti levelében (Délibáb június 5. 731. JCB. 4. k. 86.) —, ki Erdély földjének minden foltját ismeri, a egtávolabbi idők történeti hagyományával.” „Benczenczen Lázár Kálmán barátomnál valék szállva, s az ő és szellemdús szép nejének társaságában tölték egy napot. . . . Másnap . . . utra kelénk a székely föld felé.” — írta negyedik, keltezetlen *Uti levelében* (Délibáb 1853. június 12. 759. JCB 4. k. 90.).

Benczencz — község az egykori Hunyad megye szászvárosi járásában; határos Kenyérmezővel, ahol 1479-ben Báthory István erdélyi vajda Kinizsi Pál segítségével emlékezetes győzelmet aratott a törökökön.

Lázár Kálmán — (1827—1874) író, ornitológus, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Még a szabadságharc előtt közölt néhány beszélyt többek között az *Életképek*ben is. Jókai az *Életképek* 1848. febr. 27-i számában a következő szerkesztői üzenetet küldte neki: „Lázár Kálmán barátunkat szives üdvözetünk mellett felszólítjuk ígérete teljesítésére. Laura című novellelte elfogadtatik.” A novella *Tul a siron* címmel megjelent az *Életképek* 1848. március 26-i számában. (JCB I. 523., 866.). A szabadságharc után Törökországba menekült, majd hazatérve kétszer is rövidebb fogságot szenvedve —

1852-ben megnősült s a Hunyad megyei Benczenczen gazdálkodott és főleg madártannal foglalkozott. — Ekkor hallhatott Jókai Lázár Kálmántól Fatia Negra viselt dolgairól, ki jól ismerte „Hátszegi bárt”. (JKK 12. k. 454.)

a botomat — Jókai igen kedvelte a botokat (l. *Az én botgyűjteményem*. Az Est Hármaskönyve 1925. 88.)

A levélmásolathoz Hegedűsné Jókay Jolán a következő megjegyzést fűzte: „1853 Májusban együtt [nem együtt! l. 110—112. sz.] utaztak Kolozsvárra Róza nénival, Róza néni vendégszerepelt ment Kolozsvárra. Móricz bácsi pedig addig bejárta Erdély egy részét. Kolozsvárról ment Benczencz, Homorod, Szent Anna tava. Sokszor hallottam emlegetni ezt a gyönyörű regényes fekvésű helyeket, és hogy még sok mindenféle viszontagságok között tette meg a néhány napi utat, vasutnak még csak hire sem volt. Hanem az ugynevezett cghos kocsival mentek, mely gyékénnyel volt fedve és hol előlről verte őket az eső, hol hátulról, és egy ily kocsin vesztette el kedves bátyám mit kér a levélben, hogy keressék meg. —” (OSZK Fol. Hung. 2261. 20.)

113.

JÓKAI — KÖVÁRY LÁSZLÓNAK

1853 május?

K: OSZK Levelestár

Ceruzával írt keltezetlen levélke, amelyet Jókai valószínűleg ceruzán henger alakúra összesodort, majd ujjával hosszában benyomkodott. A legfelső simára nyomott részen címezte meg: „Köváry Lászlónak”.

Köváry Lászlóról l. az 1851. júl. 16-i, 95. sz. levelet. Jókai a Délibábban közölte Köváry két tanulmányát (*A nőnem szellemi nagysága*, 1853. febr. 27., márc. 6.; *A magyar történeti regék philosophiája*, 1853. júl. 3., júl. 10., júl. 17.). Egy „szerkesztői mondanivalót” is olvashatunk a Délibáb 1853. február 27-i számában: „K. L.-nak K.-ott. A D. D. [Dózsa Dániel] művét illetőleg a 25 ft nem volna sok, hanem a munka igen nagy, nem küldhetne rövidebbet? ’a nőnem szellemi nagyságát’ közölni fogjuk s kívánatát teljesítjük, a többiekről majd *személyesen*. . . .” (291.)

Kristóf György szerint (i. m. 41.) „miután Jókai a Lázár Kálmán és a Köváry társaságában jól megnézte Kenyérmezőt és környékét, . . . egy napi ott időzés után folytatta május 18-án útját visszafelé Fehér-

váron, Enyeden át Marosvásárhelynek s be a Nyárárdmentén a Székelyföldre. . . . Meglehet, hogy visszatérő útjában Kőváry elválva a társaságtól visszajött Kolozsvárra; de az sem lehetetlen, hogy együtt maradt legalább Kelemenelkéig, ahonnan Jókai a . . . negyedik úti levelét írja — kelet nélkül (máj. 19. v. 20.)”.

Ezt a levélkét mindenesetre Kőváry kolozsvári lakásán hagyhatta Jókai. A „tegnap írt levél”-ről nincs tudomásunk. Kőváryval május 30-án Deésre kirándult Medgyes Lajos református pap és költő meglátogatására, majd visszatért Kolozsvárra, ahol június 1-én búcsúztatták. Ezen a búcsúlakomán Kőváry is jelen volt.

Kálmán magdával hozza nejét, öccsét — Lázár Kálmán és felesége, Simény Amália; az öcséről Jókai a következőket írta: „Utitársul egy kis hat éves fiu, Ugron Lázár, Kálmán sógorának fia volt velünk.” (*Uti levelek* IV. Délibáb 1853. jún. 12. 759. JCB 4. k. 90.)

Makfalvát szándékozom meglátogatni — A megtörtént látogatásról ezt írta Jókai: „Makfalván felkerestük Dózsa Dani költő barátunk lakását, kit azonban nagy sajnálatomra nem találhaték honn, s így ezuttal nem láthatnám Erdély egyik legszebb tehetségü s költői lelkületű regényíróját.” (*Uti levelek* V. Délibáb 1853. jún. 12. 761. JCB 4. k. 94.). Dózsa Dániel a kolozsvári Hetilapban írt, Jókai látogatásának jelentőségéről szóló vezércikkében említést tesz a megghiúsult személyes találkozásról is. „Fájlalom igen nagyon, hogy Jókaival nem találkozhattam, ki egyébaránt elég barátságos volt igénytelen lakhelyemet útjába ejteni. Azt hiszem, személyesen tapasztaltam volna rajta azon kellemes hatást, melyet minden utas múlhatatlanul érez Erdélyben, ki ezt ekkorig nem látta.” (Idézi Kristóf Gy. 74.). A látogatásról: Dózsa Dániel fia, Dózsa Endre: *Jókai és három rózsája* (Keleti Ujság 1925. márc. 24.). — *Makkfalva* kisközség Maros-Torda megyében; ma: Ghindari (RSZK)

II4.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1853. júl. 8.

K: Tőry Tiborné (Hegedüs Sándor unokája, Jókay Károly déd-unokája) tulajdona (Budapest)

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: ItK 1960. 584. (Nagy Miklós közlése)

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 247.

Festetics Leó, a Nemzeti Színház művészeti igazgatója mellett „gazdászati igazgató” is működött, a színházat mégsem lehetett

anyagi eredménnyel vezetni. A sajtó több okból támadta a Nemzeti Színházat: „demokratikus szempontból, mert arisztokrata állt az élén, vélt hazafiságból, mert a Comitében (igazgató bizottmány) lojális mágnások ültek, kiket hazaárulóknak minősítettek, s Festetics, a volt zalai adminisztrátor volt az igazgató, s végül támadták az állítólagos operapártolásért a magyar drámával szemben.” (Pukánszky né I. 182.). Festetics a Délibábn közölt cikkekben védekezett, különösen a gazdasági természetű híresztelések ellen (l. pl. az 1853. április 17-i számban megjelent cikkét „a Nemzeti Színház ügyében”, melyben a rossz szándékú hamis híresztelésekre a nagyközönséget beavatja a dolgok valódi állásába, s közli a jövedelmi és költségvetési tervet.) A Festeticset ért támadások bár nagyrészből méltánytalanok voltak, végül mégis a lemondásához vezettek.

Jókai nyugtalansága érthető, hiszen a Délibáb „nemzeti színházi lap” léte Festetics igazgatói megbízásától, „a mostani szerkesztői firmától” elválaszthatatlan volt, hiába volt ő csak „nominális” (azaz névleges) szerkesztő.

más késszen álló concessio — semmiféle késszen álló engedélyről, illetőleg szerződésről nem tudunk (l. JCB 4. k. 543—44.); ezt valószínűleg csupán a család megnyugtására írta

II5.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. aug. 8.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 198.

A gépiratos másolaton a levél keltezése 1858, az utolsó szám ceruzával 3-ra van kijavítva. A javított dátum a valószínű, hiszen Jókai édesanyja 1856-ban meghalt.

II6.

JÓKAI — EGRESSY GÁBORNAK 1853. szept. 6.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott levél, címzés a hátoldalon.

Egressy Gábor — (1808—1866) színművész, a Nemzeti Színház tagja. A szabadságharc alatt kormánybiztos volt. 1849 ősszén Törökországba menekült. Távollétében halálra ítélték. 1850 szeptemberében

tért haza; kegyelmet kapott, de játszani egyelőre nem engedték. 1852-ben a drámabíráló bizottság tagja lett, majd Festetics Leó rendezőnek szerződtette a Nemzeti Színházba. 1854-ben léphetett újra színpadra.

Jókai levele Egressyhez mint rendezőhöz szól. A színházi próbáról való igazolatlan elmaradásért büntetés járt.

periodicus baj — szabályosan ismétlődő baj (menstruáció)

117.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1853. dec. 7.

K: PIM V. 2525/25.

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 199—200.

darabom — a *Manlius Sinistert* 1853. december 10-én adták elő először a Nemzeti Színházban Lendvayval a címszerepben.

disznónk — Jókaiék svábhegyi kis gazdaságukban disznót is hizlaltak (vö. *Följegyzések*. I. 16.); Jókay Jolán is említi (87.).

még egy lap — a Délibáb mellett bizonyára az előkészületben levő Vasárnapi Ujságra céloz

egy könyvdrus most szerződést csinált velem — Számwald Gyula (I. a 98. sz. levél jegyzetét) 1853. december 27-én szerződést kötött Jókaiával.

A szerződés szövege a következő (OSZK Fond/V/771-ben):

Szerződés!

Alolirottak mai napon 10 egymást következő évre következő egyessgre léptek.

I. En. Jokay Mór eladom Számwald Gyula urnak minden jövőben megjelenő uj regényeimet (mellyek még kiadva vagy közölve nem voltak) és pedig <315,000> 260 000 betű számittatik egy <ívnek> kötettnek, mellyert az első 6. számított kötetért fizett nékem Számwald Gyula ur 200 f. Ketszáz pengő forintott minden számított kötetért a 7 dikto <kötettől> tovább; minden ért 250 f az az Ketszáz Ötven pengő forintott, mellyért munkáim megjelenésektől 10 év lefolytáig sajátjai maradnak.

2. En Számvald Gyula kötelezem magamat Jokay Mor urnak minden ujonnan megjelenő regényeit a fenemlített feltétel mellet kiadni a kötelezetéseimet pontosan teljesíteni.

Pest decemberho 27. 1853.

Számvald Gyula
Jókai Mór

Az *Egy magyar nábob* a PN 1853-i évfolyamában jelent meg; utolsó részlete december 28-án. Az *Erdély aranykora* 1853-i angol fordításáról bibliográfusaink nem tudnak (JKK 5. k. 305.), nem is valószínű ez; csak a Délibáb híre tudósít róla, hogy „angolra leendő fordítva”. (1853. nov. 6. 606.). Az *Erdély aranykora* német fordításáról a Délibáb ezt írta: „Jókai Mór Erdély aranykorának németre fordítását e nemben legavatottabb műfordítóink egyike, dr. Falk Bécsben vállalta magára; a német kiadás egyszerre jelelend meg a második magyar képes kiadással. (1853. aug. 14.) A fenti két hírben közölt tervek egyike sem valósult meg (JKK 3. k. 304.). A *Nábob* német kiadása Emichnél 1856-ban jelent meg. (JKK 5. k. 305.)

a küldött almát — Hegedüsné megemlékezik róla, hogy a szigeti kertekben sok almája termett Jókaynénak, el is adott belőle a kofáknak. Az ún. „katonaszobában” tárolták az almát, „sokat szétküldözött gyermekeinek és ismerőseinek”. (i. m. 29.)

babot — Jókainak „a babfőzelék volt a kedves étele”. (Hegedüsné i. m. 90.). Különösen az apró, fehér, gömbölyű babot szerette, amelyet svábhegyi kertjében is termesztett; ennek az ún. Jókay-babnak a magja a komáromi kertből származik.

elülttettem már egy sereg fát — a svábhegyi kert fáinak néhány évvel későbbi összefirását l. *Följegyzések* I. 95—97., 138.

a pinczét is fölépítettem — A „Mibe került eddig a Svábhegyi kert?” c. felsorolásban: pince készítés 100 forint (*Följegyzések* I. 14.).

az apró szenteket — Károly gyermekeit

öreg atyánkfiait Ekelen — Klárka (Jókay Károlyné) szüleit

Tekintetes — a dőlt betűs betűket a bélyeg eltakarja

118.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK

1854. febr. 7.

K: OSZK Levelcstár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Festeticsről és a Délibábról l. 102., 104., 114. sz. levelet és *Följegyzések* I. 627.

Az anyagi válságba jutott Nemzeti Színházról és a Festetics elleni támadásokról l. a 120. sz. levelet.

debandírozott közönségünk — lekötött, ti. az előfizetések elfogadásával

Szépirodalmi lapok Kiadói — az 1853. január 2-án megindult s mindössze 6 hónapig élt, kéthetenként megjelenő folyóiratot, a Szépirodalmi Lapokat Gyulai Pál indította, Pákh Albert szerkesztette, Számwald Gyula és Emich Gusztáv volt a kiadója. Jókait is hívták, s az előfizetési felhívásban szerepeltették is a munkatársak között, de ő nem írt a lapba, (mindössze egy rövid észrevételt közölt Brassai Sámuel cikkére a jan. 29-i számban), s annak megszűnése után „júliusban már elveti a fúzió gondolatát”, mivel ugyanebben az időben a Délibáb főmunkatársa, valójában szerkesztője. (L. Törő Györgyi: *A Szépirodalmi Lapok*. It 1958. 433.)

riszkirozhatnak — reszkirozhatnak, kockáztathatnak

119.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK

1854. febr. 18.

K: OSZK Levelestár

Címzés nélkül.

Laborfalvi Róza szerepkörének (szereposztály: branche) megváltoztatásától tartott. A visszavonulási szándék bejelentésére bizonyára válaszolt Festetics, erre írt újból Jókai felesége nevében. Laborfalvi Róza ott maradt a Nemzeti Színházban (l. a 120. sz. levelet).

120.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1854. febr. 22.

K: PIM 2525/26.

Címzés nélkül

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 201—203.

A Festetics Leó igazgatása alatt bekövetkezett válság a Nemzeti Színházban mindkettőjüket érintette. Az egyik — Rózáé — megoldódott, a másik — a Délibáb megmentése — nem sikerült.

a hírlapokban közölt nyilatkozat — A Nemzeti Színháznak Festetics Leó igazgatása alatt bekövetkezett pénzügyi válságáról sokat írtak

az egykorú lapok. A PN február 4-i számában a bécsi Lloyd cikkéből idéz, amely szerint Pesten „azon hír szárnyal, miként a nemzeti színház drámája, több tag elbocsáttatása által szorosabb korlátok közé szorítottatnék. Óhajtandó volna, hogy e felette szigorú rendszabály ne valósuljon, miután az, oly intézetet csonkítana meg, melynek, több tekintetnél fogva, inkább kimélet és serkentésre, mint nem örvendeztető reductióra van szüksége.” „Igy ír egy bécsi lap — fűzi hozzá a PN. — Óhajtjuk, hogy az illetőkre hasson e *minden tekintetben* jó tanács.” A február 5-i számban elítélik azt az álláspontot, hogy az operai költségek miatt válik szükségessé drámai színészek elbocsáttatása. Február 9-én tudni véli a PN, hogy „a drámai személyzet kilenc tagja elbocsáttatott”, s arról is beszámol, hogy Jókainé elhagyni szándékozik a színházat. (Lásd a 118. sz. levelet!)

A PN február 11-i számában részletesen ismerteti a drámai személyzet körében végrehajtott elbocsátásokat és fizetéscsökkentéseket. Eszerint 18 színészt és segédszínészt bocsátottak el, Telepi és Szigligeti évi díját a felére csökkentették. Mivel időközben 1 tag meghalt, 2 elment és 2 (Jókainé és Komlóssy Ida) el óhajtja hagyni a színházat, mindössze 13 tag marad a drámai személyzetből. (Ugyanakkor a kolozsvári színháznak 50 tagja volt.) „A drámai személyzet ily megdézmlása után, a nemzeti színházhoz illő fentarthatását a drámának lehetetlennek tartván, a színházat elhagyandja *Jókainé*, alapító tag, 18 év óta elsőrendű, s bármely nemzet színészetének diszére váló színésznő. Dija 1920 frt.”

Február 17-én az Ost-Deutsche Post pesti levelét idézi, amely helyteleníti, hogy a nagy kiadásokat okozó opera „a színházat káros pénzviszonyokba dönté, most az alapot, a drámát kezdik rongálni, a színészeket elbocsátgatni vagy fizetéseiket felére vonni”. Végül a február 21-i számban közölt *hivatalos értesítés* — erre várt Jókai s ezután írta meg levelét édesanyjának — cáfolja a lapokban napvilágot látott híresztelések és adatok egy részét. Elismeri, hogy az eddigi évi 130000 forint „évenkénti fizetési álladék”-ot 100000 forintra csökkentették. A színésztagek közül mindazokat megtartották, akik „a dráma-repertoir folytatására s minden igényeknek megfelelő betöltésére szükségesek voltak”. Jókainéről külön kiemeli, hogy „szerződését már meg is újította”.

a Délibáb szerkesztését . . . leteszem — a folyóirat utolsó száma 1854. február 19-én jelent meg. Jókainak Festeticsről írt véleményét a későbbiek nem igazolták. „Festetics távozását a ridegen alkalmazott pénzügyi szempont s a hírlapi hajsza okozta, de a színház szempontjából sem indokolt, sem célszerű nem volt.” (Pukánszky 187.) Jókai

mint a Nemzeti Színház ügyében kiküldött országgyűlési bizottság előadója 1861. augusztus 12-én jelentést nyújtott be, amelyben már inkább az objektív körülményeket és a felsőbb utasítást hibáztatja az adósságokért, nem Festeticset. (Pukánszkyé 193. és *Iratok* 286.) Festetics hibáinak megértőbb rajzát lásd HhM. 4. k. 26—27.

három lapot ajánlottak egyszerre — a VU és a Hölgyfutár mellett a harmadik a Divatcsarnok lehetett, amely előfizetési felhívásában Jókait is „mint e lap rendes dolgozótársát” mutatta be. (VU 1854. ápr. 9.)

Heckenast — Heckenast Gusztáv (1811—1878) könyvkereskedő, könyvkiadó és nyomdatulajdonos, a Vasárnapi Ujság kiadója

Kozma — K. Vazul könyvkiadó és könyvkereskedő

Festetics bünei miatt belevesztettem a lapba . . . — Jókai följegyzéséből kiderül, hogy a lap anyagi gondjai valóban az ő vállára nehezedtek. (I. *Följegyzések* I. 627.)

a megvett ház és kert — az 1853-ban vásárolt svábhegyi ingatlan (I. *Följegyzések* I. 14.)

Édesanyjától kért kölcsönnel kapcsolatban l. a 121. sz. levelet.

Kolozsvár — arról a tervről, hogy Jókai elvállalná a kolozsvári Nemzeti Színház igazgatását Tabéry Géza cikke (*Pályázat a kolozsvári színház igazgatására. Jókai Erdélyben. Összeállították Tabéry Géza és Incze Ernő. Oradea-Mare, Nagyvárad, 1925. 111—118.*) nyomán számolunk be. A sok válsággal küzdő kolozsvári színészet 1854-ben érte el krízisét. Nem akadt vállalkozó, aki elszánta volna magát arra, hogy a színház igazgatását elfogadja. Ezért a színügyi bizottmány 1854 februárjában a PN-ban bérhirdetést tett közzé, ez azonban nem vezetett eredményre.

[„A kolozsvári országos nemzeti színház folyó évi husvét másod napjától bérbeadandó. A vállalkozni kívánók, kiknek azonban a birodalmi színházi rendszabály értelmében Erdélyre szóló igazgató engedéllyel kell ellátva lenniök, bérmentes levél által magokat marti elsőjeig színházi bizottmányi tag *Wendler* Frigyes polgármesternél jelentsék.” (PN 1854. február 2.).]

Bethlen Miklósnak, a nagynevű család elszegényedett s Bolnai néven színészkedő tagjának (1831—1899) gróf Mikó Imréhez, a kolozsvári színügyi bizottmány elnökéhez írt két levele derít fényt az ügyre. „A kolozsvári színház sorsa a pestiétől függ — írta 1854. február 17-i levelében. — Itt most magyar szokás szerint mindent egy kártyára tettek. Nyolc napok alatt itt lesz a válasz (tudniillik Pesten) vagy fényesebben áll a drámai színjátszás, vagy egészen elenyészik. Annálfogva, ha elenyészik az egész színész sereg és az írók mind Kolozs-

várta készülnek, ekkor *faute de richesse*. Ha megmarad, akkor is Jókai tervétől el nem áll és kéri Exellentíádat méltóztassék még 8 napokig türelemmel lenni, amikor ő bátor lesz Károlyi igazgatása alatt a többire nézve Exellentíáddal egyetértőleg működni." Az 1854. február 21-én, Pesten kelt levelében pedig a következőket írta: „Örömmel írhatom, miszerint Jókai és Egressy szívesen kéri a kolozsvári színház vezetését, csak könyvtárt és ruhatárt nem állíthatnak. Egressy a legolcsóbb és célszerűbb ruhatár szervezését elvállalja. Károlyi igazgatása mint név megállhat, azonban őt értesítik, hogy csak annyira terjed a hatásköre, amint azt a köztiszteletű s mindenek által szeretett Egressy kiszabja. Lendvayné, Tóth, Szilágyi lesznek állandó tagok. Jókainé két hónapig vendég, azonkívül mindig egy pesti nő vagy férfi a vendég. Tehát méltóztassék Károlyi számára Exellentíád az engedélyt megnyerni. — Közelbről a kidolgozott tervet Jókai és Egressi Exellentíádnak felterjesztik. — Egressi számára talán Exellentíád nyerhet *fellépési engedélyt* Schwarzenbergtől.”

Károlyi Lajos — (1819—1891) színész, végül is ő vette bérbe a kolozsvári Nemzeti Színházat.

Hogy a terv végül is terv maradt, annak egyik oka az lehetett, hogy Jókai és Egressy nem tudták a színház átvételéhez szükséges pénzüsszeget megszerezni. Mert — Bethlen Miklós szerint — „a nevezett egyének nagyhírű, becsületos férfiak ugyan, azonban a koncessziót a haszonbérre aligha fogják a maguk nevére megkapni és így szükséges, hogy egy erdélyi uraság haszonbérrelvén ki a színházat ezen egyének neve alatt működjenek”. Erdélyi uraság azonban nem akadt, Jókai-éknak sem sikerült a pénzt összehozniok; Károlyi pedig, akivel eredetileg az igazgatásban társultak volna, kaució nélkül, csupán a két férfit „nagy híreben és becsületességében” nem látván meg az ő anyagi javainak megfelelő értéket, egyedül vállalta a direkcziót.

Konkoly Elek — 1884-ben halt meg, felesége Földváry Klára, fia Miklós, a neves csillagász.

Fehér megyei rokonaink — a Fehér megyei birtokok (I. az osztály-szerződést a 89. sz. levél jegyzetében) Jókay József öreganyjáról, Kutas Éváról maradtak örökségbe; ennek édesanyja Péli Nagy Erzsébet volt

Lendvay beteges — utoljára 1854. január 31-én lépett fel. Utolsó idejét Gräfenbergben töltötte.

Új színművön dolgozom — valószínűleg a *Könyves Kálmánra* célzó *Író asztalok* — Jókai szerint az asztaltáncoltatás (*table-moving*) divatja 1853-ban Amerikából jött. „Több is volt mint divat: vallás volt; magam is a hívői, sőt a prófétái közé tartoztam.” (*Astral-szellemek*. HhM 2. 65.). A kopogó szellemekről és az író asztalokról Jókai

sok helyütt írt: Nagy Tükör 1856. nov. 9. (JCB 4. k. 287.), Ustökös 1859. jún. 18. (JCB 5. k. 282.). A *Politikai divatok* egyik fejezetének a címe: A table moving korszak (JKK 14. k. 397.) A Szekeres László itteni jegyzetében (611.) felsoroltakon kívül: *Szerelem bolondjai* JKK 17. k. 299., *A lélekidomár* JKK 51. k. 186. Lásd még a Délibáb cikkét *Az asztaltáncoltatásról* (1853. ápr. 17.), a Szépirodalmi Lapok két cikkét (1853. ápr. 28. és jún. 2.), Arany nevezetes levelét Egressy Gáborhoz (1854. márc. 19.) Petőfi halálának körülményeiről. Megemlékezik e hiedelemről Váli Mari (185.) és Hegedűsné Jókay Jolán is (75.). A babona eredetéről l. Sándor István jegyzetét (JKK 51. k. 722.); az asztaltáncoltatás módjairól Krúdy Gyula: *Almoskönyv*. 4. kiad. 309.

A Nábob negyedik kötetét — az *Egy magyar nábob* négy kötetben jelent meg, az első három 1853 novemberében, a negyedik pedig 1854 januárjában (JKK. 5. k. 314.).

121.

JÓKAY KÁROLY ÉS ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ —
JÓKAINAK 1854. febr. 28.

K: OSZK Fond V/273/1.

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Válasz Jókai február 22-i, 120. sz. levelére.

Jókai 24%-os uszorakamatra nem akart felvenni kölcsönt (l. 120. sz.), ezért kért édesanyjától. Anyja a törvényt és az uszorakamat közti „öszletet” (összeget) kész kipótolni. A „haszonvételért” fizetnie kell a törvényes kamatot, kamatmentes kölcsönt nem tudnak neki adni, sem szerezni.

Komndrom ugy el van szegényedve — A VU 1854. július 30-i száma a következőket írta: „Komáromból e város hanyatlásáról panasz-kodnak. A lakosok számban és értékben mindinkább fogynak és gyérülnek. Oka leginkább abban fekszik, hogy a gabonakereskedés, mely fő ágát tette a város kereskedésének, már több év óta végkép megszűnt. A gazdagabb lakosok, kik közül nem egy, százazrekkel rendelkezt, kihalának; többen máshova költöztek.” (187.).

A Nábob 4-dik füzetét — l. a 120. sz. levelet

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK

1854. febr. 28.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, nem postán küldött levél. Címzés a hátoldalon.

Pompéry János — (1819—1884) ügyvéd, író, publicista. Egy Macedóniából bevándorolt, Miskolcon letelepedett borkereskedő család ivadéka. Az 1840-es években tűnt fel gyorsan elfeledett elbeszéléseivel és tárcacikkeivel. A forradalom alatt belügyminiszteri titkár, országgyűlési képviselő. 1850-ben Bécsben magánügyvédként tevékenykedett; majd a PN belső munkatársa s Kemény Zsigmond után (1856) szerkesztője lett. Jókai írt róla a Kakas Márton arcképcsarnokában (1865) és a Kisfaludy Társaság Évlapjaiban (1871—73).

vasárnapi ujság — a VU, amelynek Jókai főmunkatársa (Pákh Albert távollétében szerkesztője) volt, 1854 márciusában indult meg. A lapengedélyt kérő kiadóról és az ajánlott szerkesztőről, Pákh Albertről Protmann, a fővárosi rendőrség vezetője részletes jelentésben számolt be (1853. dec. 3.).

A kormányzóság e fölterjesztés alapján 1854. február 7-én megadta az engedélyt a VU kiadására és elfogadta Pákhot szerkesztőnek (Falk Lev. 115.). A folyóirat megindításának 25. évfordulóján Jókai megemlékezett arról „Hogy született, hogy dajkáltuk?” (VU 1879. márc. 16. újból: *Írói arcképek*. Szerk. Bisztray Gyula. Bp. 1955. 267.)

dolgozó társaim mind magamra hagytak — A *mind* szót kétszer húzta alá Jókai. Hasonló helyzetben volt már mint az Ék szerkesztője.

más lap szerkesztésébeni részvét — Pompéry 1854. április 23-án engedélyt kapott egy *Szivárvány* című szépirodalmi hetilap megindítására, de nem élt az engedéllyel, mivel úgy hitte, hogy a nagy politikai érdeklődés idején egy új szépirodalmi lappal nem boldogulhat (Falk Lev 121.). Valószínűleg e tervezett lap munkatársának akarta megnyerni Jókait.

folyamatban levő önálló munkáim — *A janicsárok végnapjai* c. regényének 1—8. folytatása a Délibáb 1854. január 1. — február 19-i számaiban jelent meg; majd a lap megszűnése után a Hölgyfutárban, Nagy Ignác lapjában folytatódott (1854. márc. 8.—jún. 17.). A másik munka a *Kárpáthy Zoltán*, amelynek közlése a PN május 16-i számában kezdődött s a december 22-i számban fejeződött be.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1854. márc. 28.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 204—205.

a feleségemnek Szabadkára kellett menni — Jókainé Szabadkán vendégszerepelt; március közepén utazott el és április elején tért haza (VU 1854. márc. 19., ápr. 9.).

a leány — a kis Róza

kettő van a nyakamon — a VU és a megszünt Délibáb, amelynek anyagi ügyei ez idő tájt még sok gondot okoztak neki

hypotheca — zálog

félek Garay és Nagy Ignác sorsától — Jókai a Vasárnapi Ujság 1854. március 26-i számában *Magyar költők sorsa* címmel cikket írt, amelyben többek közt az 1853. november 5-én elhunyt Garay Jánosról, és az 1854. március 19-én meghalt Nagy Ignácról emlékezett meg. Garaynak „Csekély fizetése volt, szükölködött is sokat; de gyermekeire nagy gondja volt, s tudott munkálkodni értök. Munkálkodni! de hogyan munkálkodni! Reggeltől estig valami csekély hivatal foglalta el: nappal igen ritkán dolgozhatott költői művein, mert óráira fáradtságos munka volt szabva. Tehát éjjel dolgozott. Tizenkét esztendeig folyvást három órakor reggel kelt föl dolgozni . . . Később, midőn e megölő életmóddal felakart hagyni, már nem teheté . . .” Nagy Ignácot, a vidám könyvek és mulattató vigjátékok szerzőjét „soha még csak mosolyogni sem láttam. Mindig ugyanazon szomorú arcra lehetett őt látni íróasztala előtt, és sehol másutt, mint íróasztala előtt.” . . . Családjáért „fáradott ő egész életén keresztül. És munkásságának lett áldozatja ő is.” S a cikk végén: „lelkemen . . . az a gondolat borzong végig: menjek-e én is tovább azon az uton, melyen Garay elment . . . melyen bevégezte futását Nagy Ignác? Vagy megforduljak innen s felkeressem az ősi barátzákat, és szántsak és vessek és elrejtsem magamat úgy, de úgy, hogy soha híremet se hallja senki? . . .” (JCB 4. k. 114., 117—119.)

kedves anyám szives ajándlatát — l. a 121. sz. levelet

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1854. ápr. 22.

K: PIM V. 2526/5.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

A postai bélyegző szerint csak 25-én került a pesti postára és 26-án érkezett Komáromba.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 248.

Sch-nét — Schodelnét? (Nyáry Pál élettársát)*döbön* — faedény túró, vaj tartására

Vály Maritól egy Omér basát — Omér basáról festett képről van szó. — A horvát eredetű, magyarul is beszélő török hadvezérről még 1849-ben a törökországi magyar emigránsok között az a hír terjedt el, hogy orosz befolyás alatt állott, s a menekültek kiadatását szorgalmazta a divánban. (Rakodczay Pál i. m. I. 431—32.) 1854-ben az egész európai török hadsereg vezetője volt, a török—orosz háború fordította felé a figyelmet, sőt rokonszenvet. VU 1854. márciustól több cikket és képet közölt róla. (I. JCB 5. k. 686.) — Vályné Jókay Eszter édesanyjához írt keltezetlen levelében írta: „Omér arcképét küldjük — bizonyos vagyok hogy örömet szerzünk vele mind kedves anyánknak mind a Károlynak az által hogy Marink készítette — a Moritznak is küldünk.” (Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 466.)

KARDOS ISTVÁN — JÓKAINAK

1854. ápr. 25.

K: OSZK Fond VII. 153/1. (A pallium felirata: „Petőfi Sándorra vonatkozó két Jókai Mórhoz intézett levél.” A másik Gobóczy Károly levele, 1856. márc. 28.)

Címzés nincs.

M: Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi*. 3. k. 140—41., 4. k. 244., Második, javított kiadás 1. k. 800., 2. k. 290. (Két szemelvény közlésc.)

Kardos István — (1822—1894) 1845-ben Szalkszentmártonban, 1846-tól Szigetszentmiklóson volt ref. tanító. A lévai Kardos családból való, ősei ref. papok és tanítók. Dédunokája, Dinnyés Pálné Kardos Mária (Budapest) őrzi három füzetbe írt emlékiratait: „Az én

családom. Emlék-irat. Irta Kardos István szigetszentmiklósi orgonista kántortanító." Az emlékirat 191—92. oldalán ír arról, amit a levélben közölt Jókaiival. Még két helyen találtunk Jókaira vonatkozó adatokat: 1849-ben Vecsén találkozott a menekülő Ács Károllyal és Jókai Mórral (233.). Másutt arról emlékezik meg, hogy Jókai neki 1844-ben Kecskeméten tanuló társja volt, és éleclapjába, az Üstökösbe sok adomát írt. (398.)

Megjegyezzük, hogy Kardos Istvánnak a VU augusztus 13-i számában megjelent egy cikke *Néhány szó Csepel szigetéről*.

Bár közvetlen bizonyíték nincs rá, hogy ezt a levelet Jókainak írta Kardos, a közvetett bizonyítékok kétségtelenné teszik.

Illyet füzött ön is a Vasárnapi ujságban — a cikk Jókai Magyar költők sorsa c. cikke, mely a VU március 26-i számában jelent meg. A Petőfire célzó sorok, amelyekből Kardos idéz, a cikk harmadik bekezdéséből valók. Említésre méltó, hogy ugyanebben a számban jelent meg Petőfi *A Tisza* c. költeménye ezzel a megjegyzéssel: „Kedves szolgálatot vélnék tenni t. olvasóinknak, midőn korán elhunyt költőnk e kevés ismeretes szép művét közöljük.”

Petőfi életrajza — Gyulai Pál *Petőfi Sándor és lírai költészetünk* c. tanulmánya az Uj Magyar Múzeum 1854. évfolyamában jelent meg.

Duna Vecse — Petőfi 1844-ben a húsvéti ünnepekre látogatott haza szüleihez rövid időre, de a hónap derekán visszatért s június közepéig maradt

„Hát nekem már vigasztalást mi sem ad?” — helyesen: *Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad?* című és kezdetű dalt Petőfi 1843-ban írta. Az Athenaeum 1843. II. 4. füzetében jelent meg először Pönögei Kis Pál aláírással (Népdalok V.).

a Pesti Divatlap segéd szerkesztőjét — bár a PDlap csak 1844. július 1-étől jelent meg Vahot Imre szerkesztésében, a szerkesztő már áprilisban szerződtette Petőfit

subarenádsi — albérlői

„Hejh édes szüleimék gazdagodjam meg csak” — a *Szüldőimhez* c. vers első két sora (helyesen: *szüldőimék*), 1844-ből való

„*bucusz Sz: Miklóstól*” — a *Búcsú Kun-Szentmiklóstól* c. versét Petőfi valóban rögtönözte (Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi*. 2. kiad. I. 767.)

tárkli játszás — magyar kártyával kettesben játszott kártyajáték *Zöld Marcsi . . . Hóhér kötele . . . Tigris és Hiéna* — az Ék-ből tudjuk, hogy Petőfi 1845. július közepén falura ment, „hogy Egressy Gábor jutalomjátékára irandó színművén (Zöld Marcsi) nyugodtabb lélekkel dolgozhassék” (júl. 12.). A július 24-i számban már azt olvashatjuk, hogy a darab elkészült és a választmányának be van adva.

A Honderü július 29-én arról ad hírt, hogy a színművet a bíráló válsztmány egyhangúlag elvetette. — A *hóhér kötele* c. regényét 1846 elején alig egy hónap alatt írta meg. A *Tigris és hiéna* c. történeti drámája 1845 telén készült. A *Zöld Marcit* megsemmisítette, *A hóhér kötele* 1846 júniusában, a *Tigris és hiéna* 1847 január elején jelent meg nyomtatásban.

egy kötetre valót, a másodikat — *Verseik* c. második kötete, amely 1844–45-ben írt költeményeit tartalmazta, 1845. novemberben jelent meg.

Felhők — a ciklus versei 1845 nyaratól készültek; nyomtatásban 1846. áprilisban jelent meg

Tompától és Kerényitől kapott . . . leveleit — egyiket sem ismerjük. *verseinek birdlata* — Császár Ferenc bírálata Petőfi Sándor költeményes munkáiról az *Ék* melléklapjában, az Irodalmi Őrben jelent meg (1845. aug. 16., szept. 6.).

„*Iskolai szabályoknak lelkem soh'sem engedett.*” — idézet *A természet vadvirága* c. versből, amely a PDLap 1844. dec. 29-i számában jelent meg.

a Cyprus lombok feletti azon észrevétel — Császár Ferenc bírálatának a következő részletére fakadhatott ki Petőfi: „Petőfi Merengésében magában egy kis Petrarcat vesz észre, s minthogy az olasz koszorús elvesztett Lauráját dalaiban örököltette: azt hívé, neki is fog sikerülni Etelke s ezáltal önmaga hallhatlanitása? Valamint a hasonlítás vakmerő, ugy a következmény különbsége rémitő lőn.” (Endrődi Sándor: *Petőfi napjai*. Bp. 1911. 134.)

126.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1854. szept. 27.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 249.

Adósság törlesztéséről lehet szó, valószínűleg az 1855. szept. 14-i, 139. sz. levélben részletezett tartozások egyikéről. 1854-ben a svábhegyi telek vételárának második részletét nem tudta kifizetni; ekkor bátyja szíves gondoskodása tette lehetővé kötelezettsége beváltását. Az 1. (XVII.) sz. noteszban van egy bejegyzés: „Báty 400”, amely talán a Károlytól kapott kölcsönre vonatkozik (*Följegyzések*. I. 17.).

127.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK

1854. nov. 2.

K: OSZK Kézirattár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

„*egyik a kettő közül*” — A darab szerzőjét nem ismerjük.

Jókai tagja volt az 1852 decemberében újrászervezett drámbíráló bizottságnak (l. az 1852. dec. 28-i, 104. sz. levél jegyzetét)

128.

JÓKAI — FESTETICS LEÓNAK

1854. nov. 3.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Laborfalvi Róza szerepkörére vonatkozólag l. a 119. sz. levelet, Stuart Mária szerepére l. a 111. sz. levelet

A Nemzeti Színházban az ötvenes években négy „erősen hanyatlóban lévő” színésznő működött: Jókainé, Lendvayné, Komlóssy Ida és Szathmáryné. Jókainé „született tragika volt s így mindig önmagát adta; ez ekkor már egyhangúvá tette játékát. Szép magyar beszédet értelmes szavalata még mindig fénypontok voltak a Nemzeti Színház színpadán, de a fogékonyság, a fejlődés korán már túljutott. Azonban megtámadhatatlan: védően áll mellette Jókai s a legkisebb kritikát heves tollharc követi.” Mellettük nem jut érvényesüléshez Bulyovszkyné Szilágyi Lilla; „Stuart Máriát nem játszhatja, mert Jókainé nem hajlandó mellette Erzsébetet alakítani.” (Pukánszkyé 237—38.).

reservált kikötés — fenntartott kikötés

megkínálni; a dőlt betűk helyett eredetileg mást írt Jókai (megkisebbiteni?), de alig olvashatóan cikcakkosan áthúzta

129.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK

1854. nov. 6.

K: PIM V. 2525/27.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az utóirat a levél bal alsó sarkában helyezkedik el.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 207.

Manliust — Manlius Sinister c. darabját november 16-án adták elő.
Az előzményekről l. az 1852. dec. 28-i, 104. sz. levelet

Bethlennel a czímszerepben — Bethlen Miklós gróf (1831—1899), aki Bolnai néven színészkedett, Egressy Gábor tanítványa volt; Hamletet és Antoniuust (a Julius Caesarban) tanította be neki, 1854 őszén fel is lépett mindkét szerepben. A Manlius címszerepét ugyancsak eljátszotta ez év novemberében. — Bethlen Miklós *A történelem regénye* c. jellem- és korrajzaiban (1888) Jókainéről is megemlékezett, s őt „Rachel és Ristori mellé állítja”. (Rakodczay i. m. 472—76., VU 1854. nov. 12., nov. 19.).

A címzésben a Komáromban utolsó szótaga le van vágva.

130.

ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉ — JÓKAINAK 1854. november ?

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 4.

Aláírás nélkül.

Valószínű, hogy a Jókai 1854. november 6-i, 129. sz. levelében említett, meghíúsult találkozássra vonatkozik ez a levél.

agózon — Gózon Antal l. a 89. sz. levelet

afjaim — Károly ekkor Ekelen lakott

131.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1854. nov. 14.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 206.

Megismétli a november 6-i 129. sz. levelében írt meghívást.

A *Manlius Sinistert* november 16-án adták elő.

I32.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1854. dec. 24.

K: PIM V. 2526/6.

Hajtogatott, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 250—51.

Cséry — Cséry Dániel bankárról lehet szó, akivel Jókai később élénk üzleti kapcsolatban állt (*Följegyzések* II. 827.)

Várady — valószínűleg Várady Gábor (1820—1906). Később gyakran találkozunk vele a levelezésben; Jókai gyakran adott kölcsön kisebb-nagyobb összegeket, sőt váltóit is aláírta kezesként, s olykor maga fizette ki a könnyelmű adós helyett. (*Följegyzések* I. 633.)

Szili tőmeg — egy ismeretlen eladósodott egyén vagyonát lefoglalva tartó hitelezők

lisztről — a nov. 6-i, 129. sz. levélben szó van arról, hogy Jókai szívesen vár az örletéssel

nekem miért adod olcsóbban — Azt, hogy Móric anyagi helyzetét hogyan ítélték meg a családjában, jól megvilágítja Eszternek édesanyjához 1854. december 29-én kelt levele, amelyben többek között a következőket írta: „Multkori levelem is azért irtam, mert a Károly mondta hogy édes anyánk nyugtalankodik moritz jövője miatt, hogy nyugodjék meg és ne emésze magát — jelenje a moritznak ditső, és ha jövendőbe anyagi baj érné — bizonyal ha nem ígéretnek is neki testvérei kétkrajtzárból egyett — noha ez nem sok — oly nyomortol mint melyre édes anyánk ugy megborzadt megvédnék.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 468—69. másolat).

I33.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1855. márc. 28.

K: PIM V. 2526/7.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 486—87.

A levél hátlapján özv. Jókay Józsefné írása:

„Edes fiam cereiné Aszony hit és elmegyek vele pápára dete értem öj amikor akarsz [? áthúzott, tintafoltos szó] ajólán rolne agódjatok ol gondját viseli a barbéneni hael jősz értem hozd el tsokolok mindnyájakat

szerető anyád

első [? tntafolttal eltakart szó] májusra habejőnél mi kor aka tonajőn szeret ném”

Ezek a sorok nyilván Károlynak szólnak. Jókayné Pápára Vályékhoz készült. Április 22-én érkezett meg — mint Vály Ferencnek Jókay Károlyhoz írt leveléből értesülünk (1855. ápr. 22. Másolata OSZK Pol. Hung. 2261. 482.) A kis Jolán, Károly leánya nagyanyjánál volt Komáromban. A „barbéneni” Borbélyné, Jókayné dajkája, leánykori családje, akit öregségére odavett a házhoz betegeskedő urával együtt (Jókay Jolán 9., 45.; Váli M. 131.).

134.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1855. jún. 21.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 208—209.

Nem postán küldte, Hetényi Károlyra bízta (l. a 135. sz. levelet)

elkezdem a nagy regényemet — A régi jó táblablátrák 1855. július 2-től 1856. március 16-ig nyolcvanhét folytatásban jelent meg a Pesti Naplóban.

Pákh Graefenbergbe ment — Pákh Albert a Vasárnapi Ujság szerkesztője kezdettől fogva betegen, ágyban fekvé szerkesztette a lapot. Mivel egészsége nem akart helyreállni „felbizzattuk — írta Jókai —, hogy menjen vissza ismét Graefenbergbe: állítsa a testét is egyetlen lábra a szellemével. A szerkesztői fizetését ott is kapni fogja. Én elvégzek helyette minden szerkesztői munkát. Neki ott Graefenbergben csak a nevét kell aláírni az üres ívre, amire a rendőség példányát nyomtatjuk. Ott maradt másfél esztendeig, amíg teljesen kiépült.” (VU 1879. márc. 16. és *Írói arcképek* 269.)

Graefenberg — Gräfenberg (ma: Lázne Jeseník CSSZK) híres fürdőhely, hidegvíz-gyógyintézetét az egykori Osztrák-Sziléziában Priessnitz Vince (1799—1851) 1826-ban alapította meg. Sok magyar keresett itt gyógyulást (l. JCB. 4. k. 602.). Lásd még Pákhnak Gräfenbergből írt leveleit: 141., 148., 156., 159. sz.

az itt küldött csomagokat — l. a jún. 25-i, 135. sz. levelet

Tarka Élet — Jókai kétkötetes műve. A benne lévő írások különböző kötetekben vannak elosztva az NK-ban. Az I. kötet 1855-ben, a II. 1856-ban került forgalomba, a „szerző tulajdona”-ként, tehát saját kiadásában, előfizetők számára (VU 1856. nov. 9., *Főliegyzések* I. 63., 639., Szinyeyi 584.).

ha meglátja édes anyám a kertünket — Váli Mari szerint egy évvel előbb, 1854 nyarán látta először Jókayné a svábhegyi kertet (111.). A Vály családot 1855 nyarán bámulatba ejtette a tavaly óta történt sok újítás és szépítés. Augusztusban készen állt már az istálló és a kocsi-szín is (120.).

dühöng a cholera — A kolera még augusztusban is dühöngött Pesten, Vályékat az Arany Sasban — ahová ők étkezni jártak, mivel Móricék a hegyen laktak — az augusztus 17-én meghalt Obernyik Károly esete rémítette el a több hétre tervezett pesti tartózkodástól (Mari órákat akart venni egy festőművésztől), hirtelen összecsomagoltak és Komáromba hajóztak. Mivel ott is pusztított az „epemirigy”, Jókaynéval együtt Ekelre mentek. Vály Ferencnek „legelső dolga volt Móric bátyámat levélileg értesíteni hirtelen eltünésünk és az én rajzkurzusom meghiusulásának okáról”. (Ezt a levelet nem ismerjük.) (Váli M. 125—26. és II. 129.).

Magyar utca 2 szám — ez nem a Magyar utcai saját ház (a „Hotel Jókai”). Vályéknak Jókai 1856 nyarán — előttünk ismeretlen — emlékeztető levelet küldött, hogy „az ígért lakás várja ígért igénybevételét”. Jókaiék ekkor már nem a Szép utcában, hanem a Hatvani (most Kossuth Lajos) utcában laktak az éppen készülődőfélben levő Zrínyi kávéház nagy épületének szomszédságában.” (Váli M. 135.). Jókay Jolán, akit édesanyja halála után Jókai Pestre hozott, azt írja, hogy „akkori lakásuk a Magyar-utca és Hatvani-utca sarkán volt. Házszám: 19”. (74.).

135.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1855. jún. 25.

K: dr. Zsindely Sándorné Hegedüs Mária tulajdona, Budapest Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 252.
M: ItK 1960. 585. (Nagy Miklós közlése).

Hetényi Károly — Hetényi János ekeli református pap hozzátartozója; alább Carolusnak nevezi

Konkoly Elekné — Ógyallán lakó rokon (l. az 1854. febr. 22-i, 120. sz. levelet)

Tarka Élet — l. a jún. 21-i, 134. sz. levelet

Csengery — Cs. Antal (1822—1880) a Pesti Napló köréhez tartozott

nagy regényem — *A régi jó táblalírdk közlése* 1855. július 2-án kezdődött a PN-ban

A levél versóján özv. Jókay Józsefné írása:

„és sürget hogy küldjek neki 100 pengő forintot és az kontraktusom vissza adja tehát it van el küldöm és kérlek tégedet vid el aboltjába ad át és a kontrak ved magad hoz majd akároly el hóza halemegy de apénst tsak ugy ad át ha az írást át adja [Jókainak szól?]

Édes Kajdán úr épen most értesülök hogy az atyafiak tudják aszegén bertalané halálát és nagyon készülnek keresni hogy hol van a pénze tehát hogy rá ne jöhessenek jónak látam azt teni hogy a fijamnak küldöm és ot meg találja az úr én szavamat tartom még meg lehet szolgálhatok hakereskednek mert felét vissza várják már kérdezték hogy én tartozom e még de mondtam hogy régen meg adt” . . .

136.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1855. júl. 30.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 210.

kétszer írtam levelet — Az egyik, június 21-i levelet Hetényi Károlylyal küldte, ez bizonyára nem érkezett meg idejében. A másik, tudakozódó levelet nem ismerjük. A Károlynak június 25-én írt levélben hivatkozik az előbbire.

elviszem . . . Komáromba — a szeptember 5-i levélből (137. sz.) következtetve nem valószínű, hogy Jókaiék augusztusban voltak Komáromban.

137.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1855. szept. 5.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 211—12.

Postán ajánlva küldött levél.

Vdly Bátyám leveléből — Ezt a levelet nem ismerjük, csak Váli Mari emlékirataiból tudunk róla (l. a 134. sz. levél jegyzetét). Vály Ferenc szeptember 16-i levelében a Pápán dúló kolerajárványról számol be anyósának (OSZK Fol. Hung. 2261. 480. másolat).

tudvalévő ügyben — bizonyára a június 21-i levelében említett anyagi segítségre céloz

gárdonyi jószágrész — l. a 138. sz. levél jegyzetét

saját erőmből kifizettem — l. a szept. 14-i, 139. sz. levelet és *Főljegyzések* I. 14. E levélre Károly szeptember 12-én, gyengélkedő édes anyja megbízásából válaszolt.

138.

JÓKAY KÁROLY — JÓKAINAK

1855. szept. 12.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 6.

A másolatban a keltezés évszáma: 1853. Ez nyilvánvaló elírás. Ez a levél Jókai 1855. szeptember 5-i, édesanyjához írt levelére ad választ. A másolat szerint a csillagok közé tett 4. bekezdés „az eredetiben keresztülhúzva”.

Az eredetiben a legfontosabb közlést tartalmazó rész keresztülhúzása, több helyütt a másoló számára olvashatatlan [...] szavak, s végül az aláírás monogramszerűsége miatt lehetséges, hogy csak fogalmazványról készült a másolat.

A gárdonyi birtokot Jókai édesapja szerezte 1833-ban. Kiváltott egy kis zálogos birtokot, melyet édesanyjának testvére, Vörös Zsuzsánna vetett zálogba (Eötvös K. 279.). Az 1850. évi, testvérek közötti osztályszerződés értelmében (l. 349. l.) a 800 pft-ra értékelt birtok egészében Móric illetőségébe került. Ez nem annyit jelentett, hogy anyja életében szabadon rendelkezhetett vele. Ez a levél megígéri az erre vonatkozó teljes meghatalmazást.

A források és levelek között ellentmondás van a tekintetben, hogy a 15 holdas birtok egészben vagy 1/4, illetőleg 1/3 részben illeti-e Jókait. Jókay Zsigmond említése arra vall, hogy a birtok a négy Jókay testvér József, Zsuzsánna (Gózon Istvánné), Juliánna (Tóth Jonathánné) és Zsigmond közös öröksége. Az 1850. évi osztályszerződésből nem lehet megállapítani, hogy a Móricnak jutó 800 ft-ra értékelt birtokrész mekkora. A 100 sz. levélben (1852. aug. 26.) szó van arról, hogy Gózonnak van „valami gárdonyi részjóságá”, „tán öt hold”, Jókaiéknál zálogban. A Gózonnal kapcsolatos ügyeket Jókai saját bevallása szerint nemigen érti. Jókay Károly ez évi szept. 14-i (139. sz.) levelében Károly, Eszter és Móric közötti elosztásról (egyenként 1000 Ft) van szó.

ipam beteges, feleségem . . . — Csontos Imre és felesége.

K: PIM V. 224.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A levél több helyütt szakadt.

M: JKK 8. k. III—IV. mell. (két oldal faksimiléje); a levél dátuma téves (szept. 10.) JKK 9. k. 287. A kiegészítések [J-ben a másolatból.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 256—60.

Válasz Jókay Károly szeptember 12-i levelére. Jókai a számára rendkívül fontos ügyben bátyja levelének vétele után azonnal megírta ezt a szokatlanul terjedelmes levelet.

A levél előzményei 1854-re nyúlnak vissza. Jókai 1854. február 22-én írta meg édesanyjának, hogy 800 forinttal tartozik a svábhegyi kert vételárához, de nem tud fizetni a Délibábbal történt változások miatt, ezért kölcsönt kér tőle. Özv. Jókayné nem tudván pénzhez jutni az elszegényedett Komáromban, azt tanácsolta fiának, vegyen kölcsönt Pesten, ha másképp nem lehet, uszorakamatra, s ő majd a törvényes kamaton felüli összeget kipótolja. Végül azt ígérte, hogy ha ez a megoldás nem jó, valamit el fog adni. (1854. febr. 28.) Március végén Jókai már csak 200 forintot kér, s az eladástól óvja édesanyját (1854. márc. 28.). Több mint egy esztendő múlva (1855. jún. 21.) kéri édesanyját, „ha most beválthatná . . . az ígérte, hogy valamivel segíteni fog . . . nagy könnyebbséget szerezne vele”. A pénz az új építkezésekhez kellett, amelyek július végén fejeződtek be. A nyár folyamán Jókai nem kapott választ, de szeptember elején Vály Ferencnek egy előttiünk ismeretlen leveléből tudta meg, hogy anyja „tett már lépést abban a tudvalevő ügyben”. Elmondja, hogyan került pénzzavarba, s az összeg megnevezése nélkül kölcsönt kér (1855. szept. 5.). Károly bátyja szeptember 12-én válaszolt édesanyja nevében: Móric levele, melyből kiderült, hogy házáat, kertjét felesron is kész eladni, hogy adósságaitól megszabaduljon, megdöbbenést keltett. Ezek után írta meg Jókai ezt a levelet, amelyben nyíltan feltárta anyagi ügyeit.

capitulationdis geleitschein — kapitulációs menlevél (l. 85. sz.)

Délibáb — l. az 1854. febr. 22-i, 120. sz. levelet

Janicásárok végnapjai — a regény közlése a Délibábban kezdődött (1854. jan. 1.), majd a lap megszűnése után a Hölgyfutárban folytatódott (1854. márc. 8.) (JKK 7. k. 427.).

aqusitió — szerzemény

pontosan vezetett jegyzeteim — Jókai az 1853—54-ből való 1. sz. noteszében valóban pontosan följegyezte, hogy „Mibe került eddig a Svábhegyi kert?” A följegyzések 4258 forinttal végződnek (*Följegyzések* I. 14—23.). 1855-ből nem maradt fenn notesz.

Tomori — T. (Teodorovics) Anasztáz (1824—1894) dunaföldvári szerb kereskedő fia. Mérnök, matematikatanár, író. 1853-ban a nagykőrösi ref. gimnázium tanára. 1854-ben anyai nagybátyjától nagy vagyont örökölt, amelynek jelentős részét irodalmi és művészeti célokra fordította. Az ő költségén jelent meg az első teljes magyar Shakespeare-fordítás. Jókai *Egy nap Arany Jánosnál* c. írásában emlékezett meg róla (*Írói arcképek*. 281.).

praecise — pontosan

regényemért — *A régi jó táblabírókért*, amely a PN-ban jelent meg (1855. júl. 2.—1856. márc. 16.).

Tarka életért — valószínűleg a II. kötet előfizetőitől befolyó összegre gondol Jókai (l. az 1855. jún. 21-i, 134. sz. levelet)

drámámért — a dec. 18-án bemutatott *Könyves Kálmánért*

Gárdony — l. a 138. sz. levelet

200 pf auctió mellett örökbe felvállandó — 200 pengőforint felül-fizetéssel örök áron eladnák

graefenbergi tudósítás — VU szept. 30. (JCB 4. k. 585.)

•
140.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1855. okt. 1.

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 254.

A levél az 1854. novemberben történt esetre céloz l. a 129. és 130. leveleket.

A másolat ehhez a levélhez tartozónak jelzi özv. Jókaynének Károlyhoz írt következő sorait:

„Édes fiam ne muljék el péntekről
az el menéstek aklári elveteti amit
szántanak ne halogásatok apálferenc
is meg teszi hogy el vetet kérd meg
be várlak”

(Postscr. J. anyjának lev. J. Károlyhoz. Uo. 255.)

K: MTA Levelestár 1952/102-ben

Címzése nincs. A kéziraton ceruzáírással: „Jókainak”.

Pákh Albert 1855 júniusában Gräfenbergbe utazott.

a „*Lethe vizének*” — a „feledés vizének”, a feledékenységnek

littera scripta — sajátkezűleg írt levél

Sapienti sat. — A bölcsnek ennyi elég.

comparálni — megjelenni

Uriutczán — a mai Petőfi Sándor utcán

Kegyes istenimtől kérjek e többet? — idézet Berzsenyi Dániel *Osz-tályrészem* c. verséből

Marczim — Jókait Petőfi is így szólította

contóztam — hitelbe vásároltam

restantidban — hátralékban; Jókai szerint Pákh a szerkesztésért 50 forintot kapott betegszabadsága alatt is (VU 1879. márc. 16.)

Bérczy — B. Károly ekkoriban a Vasárnapi Ujság munkatársa volt.

Gyulai . . . Berlinben — Gyulai Pál ez idő tájt gróf Nádasdy Tamás nevelőjeként tartózkodott Berlinben.

Török Jancsi küldi bécsi sajtóját — Török János (1809—1874) a Bécsben megjelenő Magyar Sajtó című, 1855. június 15-én megindult lap szerkesztője volt.

Viszhang — Budapesti Viszhang szépirodalmi hetilap

BP Hirlap — Budapesti Hirlap, Szilágyi Ferenc hivatalos lapja

a Csőd s egyéb hirdetések — a csödbíróság az adós fizetésképtelenségét csödhirdetményben tette közzé a hivatalos lapban. Pákh iróniája kétfelé vág: a Budapesti Hirlapban az a legérdekesebb közlemény, s az olvasók számára még Gräfenbergben is ez a legizgalmasabb rovat.

P. Napló — Pesti Napló, ekkor Kemény Zsigmond szerkesztette, Csengery Antal belső munkatárs volt.

risgüirozndl — kockázthatnál ti. Pákh érdekében egy jó szót a PN szerkesztőjénél

Vasárnapiba — a Vasárnapi Ujságba

142.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

1855. dec. 8.

K: MTA K 513/2 Arany lev. 240.

Hajtogatott, lepecsételt (a pecsét ki van vágva), postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Arany Jánosnak Jókai Délibábjában több verse jelent meg, az 1854. márciusban indult VU-ban csupán *Mutatvány a Toldi estéjéből* (jún. 4.), majd *A bajusz* (nov. 19.) a következő lapalji megjegyzéssel: „Ezen gyönyörűséges szép *bajuszt*, egy, néhány nap előtt született ifjútól, a „Protestáns naptár”-tól [helyesen: Protestáns Képes Naptár-tól] kölcsönöztük, s azon reménnyel mutatjuk be t. olvasóinknak, hogy a ki végig elolvassa e jeles költeményt, bár nincs aláírva, menten kitalálja a jeles szerző nevét, kinek szép tömött kajla bajszát már rajzban is láthatta a „Vasárnapi Ujság” képei között.” (Arany arcképe a június 4-i számban jelent meg.) 1854—55-ben ezenkívül a Magyar Nép Könyvében, Müller Gyula Nagy Naptárában, a Hölgyfutárban és a Pesti Naplóban publikálta költeményeit. Ez az oka Jókai tréfás panaszevelének.

fulminatorium — dörgedelem

in plurali — többes számban, ti. több verset, ne egyet

nem fogok lemehetni Kőrösrre — Jókai az ötvenes évek derekán meglátogatta Arany otthonában, de ennek időpontja bizonytalan, mindenesetre a jelen levél előtti. (Voinovich: *A. J. életrajza*. 2. k. 288.) Így érthetőbb Jókai tréfás fenyegetése.

143.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

1855. dec. 10.

K: OSZK Fond V/16/1.

Hajtogatott levél. Címzés a 4. oldalon.

M: NK 35. k. 223—41.; Arany Hh. lev. IV. 119—20. (Az utóirat hiányzik.)

Jókai a következő megjegyzéssel közölte: „Ezt Arany János 1855-ben írta, amikor én Pákh Albertnek másfél évi távolléte alatt a „Vasárnapi Ujság”-ot szerkesztettem. (Ezt nem tudja senki.)” (*Mikor az embernek nincsen gondolatja.* Adalék az Arany-émlékekhez. NK 35. k. 236.)

Válasz Jókai december 8-i levelére. A levélben minden valószínűség szerint *A vén gulyás* és *A vén gulyás temetése* c. költeményeket küldte el. Mindkét vers 1855 májusában készült, tehát valóban elküldhette öt hónappal előbb. Az előbbi a VU 1855. december 23-i, az utóbbi az 1856. január 20-i számban jelent meg. (Arany ÖM I. 489—90.)

My dear Moore! — kedves Mórom! (Moore nem felel meg a magyar személynévnek, de tréfás célzás Th. Moore ír költő nevére.)

I was eben bekülding — tréfás, ún. makaróni nyelven: éppen most küldtem be (angol—német—magyar szókeverék). Ilyen játékos módon írtak egymásnak Petőfivel is.

Szép utca 1. — Jókai 1853 áprilisában költözött ide. 1855. júniusban már a Magyar utca 2-ben lakott.

obscuritás — ismeretlen alak

retourroztatták — visszaküldték

vattok — vagytok (népies ejtés)

generositás — nagylelkűség. A 2. (XXI.) sz. noteszban egy VU-val kapcsolatos följegyzés olvasható: „Aranynak 10 arany” (*Följegyzések* I. 63.).

I44.

JÓKAI — SZIGLIGETI EDVÁRDNAK 1855. dec. 12.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon

Szigligeti Ede — Eduárd, Edvárd, (családi nevén Szathmáry József) — (1814—1878) színész, drámaíró. Több mint száz eredeti színművet írt. Festetics Leó igazgatósága alatt lett a Nemzeti Színház titkára.

László jutalomjátéka — László József (1808—1878) a Nemzeti Színház tagja, a legnagyobb magyar színészek egyike. Ereje teljében, művészete teljes pompájában vonult vissza — makacs gégebaja miatt — a színpadtól 1858-ban. — Jutalomjátékául Kövér Lajos *Hűség hűtlenségből* c. vígjátékát tervezték. Az előadást december első hetére tűzték ki, majd 10-ére halasztották. (VU 1855. dec. 2., dec. 9.) Másodsor is elmaradt, s „László betegsége miatt későbbre halasztott” (VU 1855. dec. 16.). — Laborfalvi Róza jutalomjátékát a VU már november 25-i számában bejelentette: „Könyves király, historiai dráma

Jókaitól, melyly szerző nevének jutalomjátékaul jövő hó közepén fog szinre kerülni." Az előadást 17-ére tűzték ki, majd egy nappal később, december 16-án került rá sor. (VU 1855. dec. 9., 16.)

I45.

VARGA JÁNOS — JÓKAINAK 1855. dec. (?) 29.

K: OSZK Fond V/633
Címzése nincs.

A levél keltezésében a hónap rövidítése nehezen olvasható (Xber?), valószínűleg decembert jelez.

Varga Jánosról ez idő szerint semmit sem tudunk.

I46.

JÓKAI — KEMÉNY ZSIGMONDNAK 1856. jan. 8.

K: OSZK Levelestár. Gyulai hagyaték 1911/18.

Hajtogatott, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: Budapesti Hirlap 1913. jún. 29. 153. sz. 31—32. (Sikabonyi Antal: *Jókai és Gyulai levelesládjából*); JCB IV. 695—97. (Mindkét közlésben kisebb szövegeltérések vannak a kéziratától.)

Gyulai Pál 1855 decemberében Berlinből lelkes hangú cikket küldött a PN-nak Ristoriról (Adelaide Ristori 1822—1906.), a nagy olasz drámai színésznőről. Elragadtatásának örömei közé hazai művészetünk gondjai vegyültek. A színházat, a drámaírókat, a színészeket és a közönséget egyaránt felelőssé tette azért, mert szerinte a tragikai szellem, a pátosz kihalni készül színművészetünkéből és költészetünkéből. A PN december 11. és 12-i számában megjelent *Signora Ristori* c. cikkre Jókai a VU december 23-i számában reflektált. *Irodalom és művészet* című, „Egy kis vitatkozás” alcímű írásának bevezető jelszavában megállapítja: „Barátom Kemény Zsigmond, barátom Gyulay Pál, de még inkább barátom az igazság.” Nem hagyhatta szó nélkül Gyulai állításait, mivel az „az idegen művészetnek teljes igazságot szolgáltatva, ellentét kedvéért a hazai művészetet és irodalmat kigunyolja”. Nyíltan — „nevem alatt írva, mint magam is író és színész nő férje” — száll vitába Gyulaival. Kifejti, hogy a magyar színészetnek csak húsz éve van állandó lakhelye, magyar színiirodalom negyven éve, megállapodott magyar közönség tíz éve létezik.

Gyulai bírálatának hatására Jókai szerint „a színész elmegy kötél-táncosnak, vagy, ami még rosszabb, ott marad a színháznál, de már most igazán nem iparkodik, mert azt tartja: úgy is mindegy, ha a lelket kiadom, akkor is úgy megszidnak, mintha a sugóból beszélek. Az iparkodó, tanulni kész, lelkesült színész *egy fokkal sem* emelheti magát feljebb a kritika előtt, mint a korhely, naplopó és kontár, ha szerencsétlenségére magyarnak született. A költő igazán nem ír drámát, hanem csinál kalendáriumot, mert azért jól fizetik és nem szidják, s a közönség igazán a cirкусba megy és nem néz a színház felé.”

Jókai nem hiszi, hogy a cikkíró ezt a hatást akarta volna elérni „mostani körülményeink között”. Gyulai nézetének oka „sötét kedélye”, ez pedig „önteltségének” következménye, mert kicsinek találja azt a szerepet, amire egy magyar költő hivatva van. Vitacikke végén megállapítja Jókai, „hogy a magyar nemzet bizony kicsi nemzet; — hogy a magyar nemzet költői és művészei bizony kicsiny költők és művészek; — hogy a magyar nemzet költőinek és művészeinek dicsősége bizony kicsiny dicsőség; — de mi azért szeretünk ezen parányi nép apró költői lenni, s meg vagyunk elégedve azzal a kis szereppel, mellyre hivatva voltunk, ha azt be tudtuk tölteni.”

A VU-ban megjelent polémiát Csengery elküldte Gyulainak Berlinbe, s kísérőlevelében megírta, hogy az „érdektelt körökben” cikke a várt hatást tette. Csengery szerint Jókai jelszavában az *igazság* szó a *feleségem* szó helyett csak nyomtatási hibából áll. „Vigasztalódjál — írta Csengery Gyulainak — azért, hogy ketten hordozzátok a vádakat Kemény Zsigmonddal, a ki igen jóízűen nevetett a 'bolond Mór' cikkén, mint ő nevezte... Nem tudom: felesz-e Jókainak? Részemről óhajtanám, hogy igen. Kemény is jónak véli.”

Gyulai válaszolt a PN-ban (*Védelem és tiltakozás* 1856. jan. 8.). Személyeskedő válaszában tiltakozott az ellen, „hogy e hazában bárkinnek joga volna engem rossz hazafinak nevezni azért, mert az irodalmi és művészi dolgokban másképp gondolkozom mint ő”.

Jókai a Keményhez intézett levelet nyomban Gyulai cikkének olvasása után, a cikk megjelenésének napján írta.

Budapesti Híradó — valószínűleg Budapesti Hírlapot akart írni Jókai; a B. Híradó, illetőleg az abból lett Figyelmező 1850-ben megszűnt

Szilágyi Ferenc — a Budapesti Hírlap szerkesztője

Török János — tőle vette át Kemény Zsigmond 1855 júniusában a PN szerkesztését

kérlek küld el ezt a levelet Gyulainak is — Kemény eleget tett Jókai kérésének. A levélen Jókai aláírása alatt Kemény kezeírásával a kö-

vetkező szöveg olvasható: „Jokay fölszólítására küldi barátja Kemény.”
A levél Gyulai Pál hagyatékából került az OSZK-ba.

sajtó utján nem akarok vele vitatkozni — Jókai nem válaszolt Gyulai január 8-i cikkére, csupán a VU február 24-i számában megjelent, Ristoriról szóló cikkének lábjegyzetében utalt rá. Az ellen a félreértés ellen szólalt fel, amely szerint ő Gyulaival Ristori miatt vitatkozott volna. „Helyesltem — írta — Gyulay magasztalásait az olasz művésznőről, rosszaltam saját művészetünk és irodalmunk lealacsonyítását.” Végül kijelentette, hogy Gyulaival e tárgy fölött nem lehet vitatkozni, mivel azt állítja róla, hogy hazafiatlansággal vádolta őt.

A levél előzményeit, az ún. Ristori-vitát, a vita utóhullámaint és a Ristori vendégszerepléséről írt Jókai-cikkeket l. JCB IV. kötetben.

147.

NYÁRY PÁL — JÓKAINAK

1856. január 21.

K: OSZK Fond V/418.

Címzés nélkül.

Nyáry Pál — (30. sz.) a börtönből való kiszabadulása után tönkretett birtokán gazdálkodott (l. *Nyáry Pál emléke. Életemből* NK 97. k. 255.)

Nyáregyháza — község Pest megye monori járásában. 1849-ben Buda ostroma és Pest bombáztatása utolsó napjain Jókai Rózát Nyáregyházára küldte, majd néhány nap múlva maga is utána ment. (HhM 6. k. 314.)

148.

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK

1856. február 15.

K: MTA Levelestár 1952/102-ben

Címzés nincs. A levél sérült. A 4. oldalon valószínűleg Pákh Károly, iglói tanár, Pákh Albert öccsének kézírása: „E leveleket Jókai alkalmasint a ‚Vasárnapi Ujság‘ szerkesztői irodájában hagyta, s így kerülhettek vissza Pákh Alberthez. P. K.”

Chimborasso — Chimborazo, kialudt vulkán Ecuadorban (6310 m); régebben a föld legmagasabb hegyének tartották
pedalém — lábam

„*havasi rémkirdly*” — Goethe Erlikönigjére gondolhatott
hónapszám — napszámber egy hónapra
„*nemzeti kölcsön*” — lejjebb tréfásan *statuskölcsön*; mint az alábbiakból kiderül, a kiadótól felveendő pénzkölcsönről van szó
sondirozd . . . a potentátot — fürkészd ki a főnök (valószínűleg a kiadó Heckenast) véleményét
Viszhang — Budapesti Visszhang

149.

JÓKAI — ÖZV. JÓKAY JÓZSEFNÉNEK 1856. február 18.

K: PIM V. 221.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az 1. oldalon halvány ceruzaírás: „utolsó levele anyához”.

M: Az Est Hármaskönyve 133.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 213.

A levél másolatán Hegedüsné Jókay Jolán megjegyzése: „Ez utolsó levele anyjához. Nagy anyám beperelte testvérít, Pulay Gábort, a Banai jóságok esmeretlen osztálya végett.”

Pulay Gábornak testvéreivel való pörösködéséről a családi levelezésből és emlékezésekből a következőket tudjuk.

Pulay Dávidnak és Szücs Erzsébetnek három gyermeke volt: Erzsébet (Konkoly-Thege Antalné), Mária (Jókay Józsefné) és Gábor. Pulay Gábor „mivelt ember, jó gazda, de örökösen pörlekedő természetű férfiú. Sohase volt nyugta. Mindig az ügyvédekhez és a bíróságokhoz futkozott. Ha tiz-tizenöt folyó pörénél kevesebb pöre volt: már nem érezte jól magát. Így beszélik. Azt is mondják: hogy amikor meghalt, a pap így kezdte koporsója fölött a bucsuztatót: „Nyughatatlan szellem, most már nyugalomra tértél!”” (Eötvös K. 199—200.)

A banai birtok Pulay Dávid feleségének öröksége, Szücs-hozomány volt. Pulay Mária része ebből Eötvös K. szerint 70—80 holdnyi lehetett. Az 1850. évi osztályszerződésben a banai birtok értékét 2250 pengőforintban állapították meg; ennek a becárnak 2/3 része Károly, 1/3 része Eszter illetőségébe jutott. (Móric tehát közvetlenül nem volt érdekelt a banai örökségben.) A szerződés kimondta, hogy özv. Jókayné banai ősi birtokának haszonvételét holta napjáig fenntartotta.

A Pulay testvérek közötti osztály 1843-ban történt meg (l. 8. sz.). Eszerint mérnöki földmérés alapján minden testvérnek kiadták a jussát. Jókayné a részét mindjárt bérbe adta, de úgy látszik először nem Gábornak szánta, mert az 1844. március 14-i levél Pulay Gábor-

ral való megbékülésről tudósít, és arról, hogy „a jószágunkat néki adjuk árendába.”.

A következő adat 1847-ből való Jókayné ügye Pulay csőd és adóbeli ügyeivel együtt a helytartótanács elé került, márciusban pedig a kancelláriához küldetett (l. 36. sz.). Pulay bizonyára nem fizetett sem adót, sem bérleti díjat, csődbe került, s így került perre a sor. A per kimeneteléről Jókayné 1850-ből való leveléből következtethetünk. Azt írta Vályéknak Pápára, hogy Gábor öccse a forradalom óta ismét borzasztóan bánik vele, nagy nehezen megkapott jussa után nem akar árendát fizetni. „Azt mondja ha sürgetem: — Mi a ménkünek magának a pénz néném?! hiszen minden gyerekét szárnýra bocsátotta már!” (Pulay Gábornak két fia volt: Géza és Kornél. Ekkortájt 16—17 éves jogászok lehettek.) A „nagy nehezen megkapott juss” valószínűleg az 1847. évi per megnyerését jelenti. Ekkor Eszter azt tanácsolta édesanyjának, hogy mondja föl a bérletet öccsének és adja valaki másnak (Váli M. II. 45.). Így is történt. De nem egyhamar szánhatta el magát erre Jókayné. 1855 őszén Pápán tett látogatásakor mondta el, hogy — mivel Gábor semmi módon nem akart haszonbért fizetni — egy idegen haszonbérlnöknek adta ki földjét. Pulay ebbe nem nyugodott bele, s mikor az új bérlő bevetette földjét, a táblákat keresztbe elszántotta. Ekkor perre mentek. Jókayné nővére, Konkoly Antalné (Eötvös K. Erzsébetnek, Váli M. Zsófinak írja), mikor a törvény kiszabadította jussukat öccsük kezéből (1847-ben), eladta banai földjeit (Váli M. 126.). Így tehát csak Jókayné pörösködött öccsével. Hegedüsne „esmeretlen osztály”-ról ír; lehetséges, hogy a régi osztály iratai elvesztek az 1847. évi per aktáival együtt.

Vályné Jókay Eszter a per megindulása idején (1856. jan. 20.) írta édesanyjának: „de ugyan mit is akar az a Pulay én megvallom nem birom érteni hogy mi *alapja* lehet neki a veszekedésre; mert a rablásra való jó akarat nála nem szokott hiánzani, hanem hogy mi jogon akarja betsületes apjának és anyjának egyik gyermekét akár ősi akar szerzett hagyatékától megfosztani azt mondhatom nem értem.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 531. másolat.).

Erről a perről tudósítja Jókai édesanyját, hogy még nem történt előrehaladás benne. Jókayné nem érte meg a per végét: március 13-án meghalt, s a pert áprilisban nyerték meg.

Zs. Pali — Zsigmondy Pál, Zs. Sámuel pozsonyi tanár (l. a 2. sz. levelet) egyik fia. Jókai azt írta róla, hogy pesti ügyvéd, clébb honvéd, később országos képviselő (*Az én iskolatársaim*).

Husvétra . . . felmegyünk Komáromba — „A távol lakó szülőt gyermeke, a hűsvéti ünnepekre felkeresni sietett, hogy vele együtt töltsen

a családiasság, az öröm napjait, s . . . a ravatalon találá” — olvassuk a Hölgyfutár március 26-i számában (*Jókai édesanyja meghalt*). Jókai a VU március 23-i, húsvéti számában megjelent *Feltdmadunk! c.* cikkében írta, hogy a sors úgy szétszórta családját, hogy minden testvére külön városba jutott. „De volt egy közös helyünk, egy közös gondolatunk, a melyben mindig találkozánk: egy jó édesanyánk. A midőn hivatal, leköthő munkakör, nehéz körülmények megengedték, itten szoktunk összejönni az ősi fődél alatt, mellynek minden zuga gyermekboldogságunkra emlékeztetett vissza. Az ilyen találkozásokat hónapokkal elébb szoktuk tervezgetni; s úgy örültünk előre neki, úgy számítottunk előre a napokat, úgy készültünk reá.” Ez évben „találkoztunk is . . . anyánk koporsója mellett.” (JCB 4. k. 197.) Jókayné március 16-án, húsvét előtti vasárnapon temették.

150.

JÓKAI — NAGY IVÁNNAK

1856. február 28.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt levél. A 4. oldalon a címzés lc van tépve, csak a „Helyben” szó olvasható. Az 1. oldalon idegen kéz piros tintával írta: „Nagy Ivánhoz”.

Nagy Iván — (1824—1898) történétíró, genealógus, 1855—70 között az Egyetemi Könyvtár tisztviselője. Jókai közelebbi kapcsolatban állt vele, hiszen írt a Délibábsba, a VU-ba és A Honba. *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal c.* 13 kötetes művéből több kötet megvan Jókai könyvtárában (I. *Följegyzések* II. 869., JCB 4. k. 738.).

Augsb. allg. Zeitung — Augsburger Allgemeine Zeitung; Jókai humoros írásaiban többször cáfolta magyarellenes híreit (I. *Furcsa kibrándulások* JCB 5. k. 599. és *Az Augsburgi Allgemeine Zeitunghoz c.* versét: *Kakas Márton levelei* Pest, 1871. 2. k. 155.).

Pesti Röpivék — Szilágyi Sándor irodalmi hetilapja, a Magyar Emléklapok, illetőleg a Magyar Irók Füzetei folytatásaként jelent meg 1850. október 6.—december 1. között. A 9. számot betiltották, a 10. szám Pesti Ivek címen jelent meg. (I. Szinnyei Ferenc: *A Magyar Emléklapok*. It 1912. 113—16.) Jókai több elbeszélést írt bele.

151.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. márc. 27.

K: PIM V. 2526/8.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

hársfát — Jókainak legkedvesebb fája, sokhelyütt ír róla (l. pl. JKK 31. k. 781.). Svábhegyi kertjében is voltak már hársfák (l. az 1. noteszben, *Följegyzések* I. 21.).

kis Jolán — Jókay Károly kislánya. Jókai édesanyjának temetése után Jókaiék magukkal vitték Pestre Jolánkát. „Dacára — írta emlékirataiban Jolán —, hogy nagyon szerettem szülőimet és testvéreimet, mégis oly könnyen jöttem el a szülői háztól, mert Róza néni és Móric bácsit szülőimként szerettem.” (i. m. 73.) Ettől kezdve a Károlynak írt levelekben mindig szó van Jolánkáról.

Zaholay Pista — Jókai hajdani kecskeméti diáktársa; 1849 nyarán mint Fejér megye „tisztelertbeli vicefiskusa” ő vitte le „saját úri fogatán” Rózát Szegedre (l. 70. sz.). Talán most is közigazgatási tisztviselő.

összeíró bizottmány — az örökség megállapítására

Gőzon-rész-birtok — l. a 100., 152., 154., 159. sz. leveleket.

az egész fehérmegyei birtok — a következőkből állt: 1. Jókay József szerzeménye Gárdonyban, 2. Jókay József öreganyjától, Kutas Évától örökölt birtok Kápolnásnyéken és a Nyék és Baracska közt fekvő Pettendpusztán (Eötvös K. 279., l. az 1850. évi osztályszerződést is).

új átíratás — a telekkönyvi átírási költségét szeretnék megtakarítani
Relata refero — már elbeszélte dolgokat mondok el

152.

GOBÓCZY KÁROLY — JÓKAINAK

1856. márc. 28.

K: OSZK Fond VII. 153/2.

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Darvas — nagyközség Bihar vármegye berettyóújfalusi járásában

Tarka Élet — l. 134. sz. levél. Az I. kötetben jelent meg Jókainak *Egy magyar költő életéből* c. írása. A Gobóczy számára „kissé különösnek tettzet” rész a következő: „Hat év óta hat különböző esetét halottam halálának. Mindegyik elbeszélő merőben ellenkezett a másikkal, bizonyítá a magát. Hat közül öt tehát nem mondott igazat, én

még azt is merem állítani, hogy a hatodik sem mondott azt. Nem látta őt senki meghalni. De annyi bizonyos, hogy meghalt.” (49.) — „E betcses mű” második kötete 1856 novemberében jelent meg (VU 1856. nov. 9). Ebben is közölt Petőfiről szóló emlékezéseket.

nem régen — . . . a *Vasárnapi ujságban is* — a VU 1856. március 2-i számában jelent meg Jókai *Petőfi Sándor* c. pályaképe a költő arcképével. „A lánglelkű költő korán elhalt. Senki sem tudja, hol és mikor.”

Szelindek — nagyközség a volt Szeben vármegye nagyszebeni járásban (Slimnic)

Meg kell jegyeznünk, hogy a VU *Adatok Petőfi halálához* c. rovatában 1860. november 18-án megjelent Gobóczy Károly ezzel tartalmilag megegyező levele. Dienes András (*Petőfi a szabadságharcban*. Bp. 1958. 280.) ezzel a közleménnyel kapcsolatban elmondja, hogy a segesvári ütközetet követő napon, augusztus 1-én Bem seregében elterjedt a hír, hogy Petőfi részt vett a csatában és elesett. A sereg augusztus 2-án Szeben elfoglalására indult. „Gobóczy Károly is ott menetelt. Mikor Nagyselyken túlhaladtak, egy huszár az országút mellett levő földhalomra mutat és azt mondja Gobóczynak, hogy ez Petőfi Sándor sírja. A huszár úgy beszéli el, hogy a költő megmenekült a segesvári ütközetből, Nagyselyk közeléig jutott, ahol a szászok legyilkolták; ők, a huszárok, tisztességgel eltemették, karddal, kőrömmel ásván meg sírját. Gobóczy — egyébként ügyes kertgazdasági szakírónk — Bihar megyei volt, ezt a területet alig ismerte, különben nem fogadott volna el ilyen képtelenséget. Ugyanis ahhoz, hogy valaki Fehéregyházától Nagyselykig jusson, 75 kilométert kell menetnie nyugat felé, magán a csatatéren és Lüdersz főhadiszállásán, Segesváron át.”

153.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. ápr. 10.

K: PIM 2526/9.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az összehajtogatott levél hátlapján: „küldi Jókai Mór”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 263.

Pulay-per — l. a 149. sz. levelet

Jolán — Jókay Károly március 31-én Pesten járt, ezt egy másolatban fennmaradt nyugta bizonyítja („Nyugtatvány Négyszáz, számszerint 400 pengő forintból, mely összeget Károly bátyám kezéből, kedves

szülőink utáni örökségem fejében felvettem. Pesten 1856 ik Eszt. Martius 31 én Jókai Móricz" OSZK Fol. Hung. 2261. 262.) Bizonyára ekkor akarta hazavinni leányát. Jolán úgy emlékszik, hogy pár hét múlva jött el édesapja, hogy hazavigye. „De Róza néni és Móric bácsi kérték, engedje meg még a további maradást. Édesapám csak szabadkozott, hogy majd terhükre lesz ez a gyerek. Azt mondja Móric bácsi, dehogy, ez a kislány mulattatja az egész házat, annyit kérdez, alig lehet neki eleget felelni.” (i. m. 77.) .

meghatalmazásfélét — nyilván az örökségi ügyekben teendő intézkedésekhez volt rá szükség; Vályné is küldött meghatalmazást bátyjának április 8-án. „Addig is rendelkez mint jónak látod” — írta 1856. április 14-i levelében (OSZK Fol. Hung. 2261. 462. másolat).

Komáromban nem léte esetében — Károly ekkor hol Komáromban lakott az ősi házban, hol Ekelen. Rokonuk, Konkoly Balázs Komáromban lakott.

154.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. ápr. 18.

K: PIM V. 2526/10.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 265.

a bútorokat . . . Szent György napig — április 24-ig, a költözés akkoriban szokásos határnapjáig. Valószínűleg a komáromi házat, vagy egy részét kiadták bérbbe, a bútorokat pedig szétoztották a testvérek egymás között.

tehén — J. a Svábhegyen tartotta a tehenet; a noteszekben több följegyzést olvashatunk róla

legközelebbi leveletem — az április 10-i, 153. sz. levél

155.

GYULAI PÁL -- JÓKAINAK

1856. máj. 22.

K: OSZK Fond V/206/1.

Címzés nélkül.

M: Tábori K. 143. (fakszimile), Gyulai Lev. 276.

Tábori Kornél *Jókai, Gyulai és a pengőforint* c. cikkében (Nyugat 1921. II. 1442.) Jókai állítólagos nyilatkozatát idézi: „Gyulai nagyon haragudott rám, mégpedig félreértés alapján. Valami kis összeggel tar-

tozott nekem, s én megfedekeztem róla, de ő azt hitte, hogy én felhántorgattam valaki előtt. A dolog úgy esett, hogy Pulszkyknak irtam Berlinbe [e levél nem ismeretes], aki épp ekkortájt jött át kisértőre a londoni emigrációból, s egy magánügyben Gyulairól azt közlöttem [bizonyára Ristori-ügyben], hogy részemen az igazság, s Gyulai nem ítélhet, mert ő nem tette le a garast. Roppantul érzékeny ember létére azt hitte, hogy célzást tesz az adósságára. Pulszky értesítette róla." A tény ma már ellenőrizhetetlen, kétségtelen azonban, hogy 1856 elejétől fogva Jókai és Gyulai között egyre több polémiára került sor.

156.

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK

1856. aug. 11.

K: PIM V. 1214.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az olvashatatlan aláírás alá és a címzés alá is oda van írva ceruzával: „Pákh Albert levele”. A levél Ernst Lajos gyűjteményéből került a PIM-ba.

Szathmáry — valószínűleg P. Szathmáry Károly (1831—1891) regényíróról van szó

forcirozott — erőltetett

„Isten segíts, népeknek istene!” — idézett Vörösmarty *Hymnusából* (2. versszak, 1. sor)

Csigaházy — a VU munkatársa (*Följegyzések* II. 827.)

elnyelte Saturnus — Saturnus, ósitáliai isten a római mitológia szerint elnyelte gyermekeit

Lisznyai — Lisznyai Kálmán (1823—1863) a *Palóczi dalok* költője

Löbl. Redaktion der VU — a VU tekintetes szerkesztőségében Jókai Mór számára Pesten

157.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. szept. 30.

K: PIM V. 2526/11.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A címzésben a „Tekintetes” szó első öt betűje le van vágva.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 266—67.

más szállásra hurcolkodtam — Jókai a Kölber-házból költözött a Nyíri-házba. Jókay Jolán szerint (80—81.) a Magyar utca és Hatvani [ma: Kossuth Lajos] utca sarkán álló ház tulajdonosa, Kölber 100 forinttal fölemelte a házbért, „s az így 400 forintos lakbért Móric bácsi nem bírta volna fizetni. Fogadott tehát más lakást a Zöldkert- (Reáltanoda) utcában,„ ahol csak 300 forintot fizetett. A Nyíri-ház emeletes régi ház volt, az egész emeletet egyedül lakták. „Két utcai szoba volt, egyik Móric bácsiéék hálószobája, a mellett a dolgozószobája bácsinak és egy udvari a könyvtára számára. Az ebédlő és konyha a lépcsőház másik feléről nyílt, de a lépcsőt lezárta egy rácsos vasajtó, úgyhogy hozzánk senki be nem jöhetett.” — Jókaiék 1857. április 24-ig laktak itt. Ekkor a Magyar utcai saját házukba költöztek (l. az 1857. április 26-i, 178. sz. levelet).

Az alkuban lévő ház — Jókai az édesanyja halála után megnyílt örökségből először saját maga akart házat építtetni. Szücs Lajosné ajánlott neki egy jó és jutányos házhelyet. „A József utcai Jankovich-féle háznak van egy nagy kertje, ami a Múzeum déli oldalán levő kis utcára és az Ötpacsirta utcára [ma: Múzeum utca és Puskin utca] dűl. Ezt a birtokosa most el akarja adni. Oda egy pompás, jó házat lehetne építeni, melynek udvarán kívül még szép kertje is maradhat.” Móric az éppen náluk időző Eszterrel nézte meg először a telket. Bár a tájék igen elhagyatott, s a közeli Két pisztoly vendéglő sem látszott kellemes szomszédságnak, Jókainak tetszett az ajánlat és a tervezgetés. Az ő „jövőkbé néző lelke már akkor látta ott azokat a palotasorokat, melyek most [az I. világháborút megelőző évtizedben] az akkor puszta telkeket ékesítik. Igen nagy kedve kerekedett, hogy ezen hely szépítését ő kezdje meg.” Nagy kedvteléssel rajzolta egyik háztervet a másik után (Vö. a 2. noteszban lévő alaprajzokat *Főljegyzések* I. 98—99.). Olyan földszintes épületet akart emeltetni, amelyre később emeletet is húzhat. Laborfalvi Róza nem lelkesedett a tervért, a kis Rózának különösen nem tetszett, hiszen „hogyan említse ismerősei előtt, hogy az ő papája az Ötpacsirta utcában épít majd egy földszintes viskót” (Váli M. 137—39.). Váli Mari édesanyjával hazautazván Pápara nem tudhatott az ebben a levélben közölt fejleményekről, hogy Jókai nem a kertet akarja megvenni házteleknek, hanem a házat. Az alkuban lévő ház tehát a Jankovich-ház volt.

most szokt meg Számváld — l. az 1852. febr. 7-i, 98. sz. levelet

158.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. okt. 7.

K: PIM V. 2526/12.

Címzés nélkül. A levél sőrült.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 264.

Koncz Imréről, aki a gárdonyi birtokot megvette, közelebbi adatkunk nincsen.

A 2. sz. noteszban olvasható feljegyzés: („Gárdony 400”) valószínűleg erre az összegre vonatkozik (*Feljegyzések I. 92.*).

159.

PÁKH ALBERT — JÓKAINAK

1856. nov. 9.

K: OSZK Fond V/428.

Címzés nélkül

Az anyagi zavarokkal küszködő Pákhnak, úgy látszik, csak váltóra tudtak kölcsönt szerezni (vö. *Feljegyzések I. 160.*).

respirium — időhaladék*Anhaltspunkt* — támpont, fogódzó, kiindulási pont

Kendey Géza és Kövessy Kálmán — ez idő szerint ismeretlen személyek

váltóból cenzurát — váltójogból vizsgát

Jebuzeusok — jebuzeus gúnyosan a zsidó helyett volt használatos
türöm-olaj — türelem

Pákh ez év végén hazatért Gräfenbergből. A VU dec. 28-i számában nyilvánosan köszönetet mondott Jókainak, ki súlyos betegség okozta távolléte alatt tőle e lapok vezetését átvette. (458).

160.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1856. nov. 19.

K: PIM V. 2526/13.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 268—69.

gyallai kis birtokunk — A gyallai birtokeladás nem sikerült, Konkoly Balázs és Konkoly Elek szerették volna bérbe venni. „A Balázs a Gyallai szöllőt szeretné, magának is elég van ott, azzal se gondol, ezt bizonyosan fele ajándékba kívánná — de ha illendő árt ígér az övé lehet. — Az Elek meg a több Gyallai birtokot bérelné vagy meg venné az már talán csak nem kíván rajtunk nyerni ha ti jónak látjátok egyezkedjétek vele.” — írta Vályné valószínűleg Károlynak (Keltezetlen levél Jókay Károlynak[?] OSZK Fol. Hung. 2261. 518—19. másolat). Nem Konkolyéknak adták bérbe az ógyallai földeket, ez kiderül egy másik levélből: „ha a rám esendő Gyallai árendát elküldöd — ne resteld ird le nekem másolatba mind a *Sidok* mind a *Totok* haszonbéri szerződését”. (Vályné Jókay Károlynak 1857. dec. 28. OSZK Fol. Hung. 2261. 559. másolat).

alkuban vagyok egy házra — a 157. sz. levélben említett Jankovich-féle telekre, illetőleg házra való alkujja félbeszakadt. „Szerencsére — írta később (172. sz.) Eszternek, mert galibás viszonyok származtak volna abból”. Válynének az volt a véleménye, hogy Róza rontotta el az alkut. „Leánya érdekében kellett az a kétemeletes ház” [ti. a Magyar utcai]. (Váli M. III. 138—39.). Ezután kezdett alkudozni Jókai a Magyar utcai házra. A vételt jutányosnak tartja, s éppen azért sürgősen szeretne hozzájutni örökségéhez készpénzben. A Jókay-ingatlanok eladása nem ment könnyen. Vali Mari úgy tudja, hogy először a sok bajt okozó banai birtokot igyekeztek eladni, ennek a Móricra eső részéből kikerült volna a Jankovich-telek ára. Ebben a levélben a gyallai birtok eladásáról van szó. Jókai mindenáron el akarta adni részét, csakhogy ezt a házvételt nyélbe üthesse. Hogy miért volt ilyen fontos és sürgős ez számára, s miért tüntette föl rendkívül előnyösnek a vételt testvérei előtt, arra vonatkozólag Váli Mari emlékezéseire támaszkodva Mikszáth úgy vélekedik, hogy „Róza asszonynak volt ez a kedves terve, ki éppen ebben az időben vélte jól férjhez adni a teljes pompájában virágzó II-ik Rózát, kit mágnások és katonatisztek rajzottak körül. Elhatározta evégből nyílt házat vinni, de gondolta nagyobb foganatja van, ha saját házában viszi a nyílt házat.” (II. 10.). Válynének nem tetszett a terv s később maga a ház sem. Négy év múlva Jókai is belátja a ház és a háztulajdonosi állapot kényelmetlenségeit.

a nyéki jószág — Jókai itt veti föl először a nyéki birtok eladásának gondolatát. Ez a birtok volt Eötvös K. szerint (280.) a legértékesebb, ezt becsülték legtöbbszörre. Szándékukban volt eladni ezt a birtokot is, mert így jobban használhatta örökségét egyik is, másik is, ha nem csupán a haszonbéren osztoznak, hanem mindegyik arra fordíthatja

a saját osztályrészét, amire a legszükségesebbnek tartja; „de ezen birtokrészt eladásával nem akarták elsietni a dolgot” (Váli M. 138.).

Vállalataim mind jól mennek. — Vasárnapi Ujság, Nagy Tükkör, Tarka Élet

161.

VÁLYNÉ JÓKAY ESZTER — JÓKAINAK 1856. dec. 10.

K: OSZK Fond V. 627/1.
Címzés nélkül.

Jan. 28ra vagyunk Komáromba rendelve — Vályné Károlynak december 28-án kelt levelében ezt írta: „Január 28-ra vagyunk Komáromba idézve, én nem mehetek; kérek végezd el helyettem is — küldöm a megbízást.” (Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 459.).

krumplizuzo — a VU 1857. február 1-i számában jelent meg *-né* aláírással Vályné cikke (*Kakastéjjel varjuvajjal sült kenyér*), amelyben elmondja a krumplis kenyér sütésének módját. Jókai lerajzoltatta a krumplizútot, a cikk mellett közölte a krumplitörő képét. — Vályné több cikket, elbeszélést, visszaemlékezést írt (Szinnyci V. k. 533.).

boszorkánypogácsa — töpörtös pogácsa

Ristori dítsötés — a VU 1856. november 30-i számában jelent meg Jókai *Kakas Márton a színházban* (Ristori és az olasz színésztársaság) c. levele. Ristori, Adelaide (1822—1906) világhírű olasz színésznő 1856. november 21—29. között hat alkalommal lépett fel a Nemzeti Színházban.

öreg Varju János — Jókai egyik keresztapja (Szabó L. 23.)

a Hölgyfutár mellett jött kép — a Hf rendkívüli műmelléklete: Ristori könyomatú arcképe egyik leghíresebb szerepében Alfieri Mirrójában — az 1856. november 29-i számhoz volt mellékelve

mikor a Vasárnapi Ujság adta képét — a VU 1856. február 24-i számában jelent meg Jókai cikkében „Ristori Adelájd” képe

a fűrdőbe szálló Susanna — a Zsuzsánnáról és a vénckről szóló, holland festők (Rembrandt stb.) képeiről is jól ismert bibliai történet az ószövetség ún. apokrif irataiban, közelebbről Dávid könyvének függelékében olvasható

Nagy Rozát kis Rozát — Jókainét és leányát, az ún. II. Rozát

K: OSZK Levelcstár

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Pompéry János ekkor a PN felelős szerkesztője volt. Az elmés megrovás a PN 1856. dec. 17-i számában jelent meg a Pesti Napló c. rovatban: „— A ‚Nagy Tükör‘ második füzete, valamivel engedékenyebb pontossággal s szivesebb kétsedelemmel mint a kérlelhetlen halál — végre megjelent. E füzet is legtöbbit foglalozzik irodalmi, tudományos és műintézményeinkkel, mint jelenbeli közélményeink tárgyaival.” E megjegyzés megértéséhez ismerni kell a Nagy Tükör november 9-én megjelent első füzetének hátsó borítéklapján közzétett Előfizetési jelentés szövegét, amelyben Jókai, a szerkesztő és Heckenast, a kiadó azt írták, hogy „az első füzet napvilágot lát november 2-dik vasárnapján, a többi mindig a következő ötödik vasárnapon, kérlelhetetlen pontossággal”. Nyilván az utóbbi kitétel adott alkalmat e mondvascsinált megrovás megírására, amely mögött bizonyára valami kiadók közötti ellentét húzódott meg. A Nagy Tükör kiadója Heckenast, a PN-é Emich.

A Nagy Tükör második füzete pontosan jelent meg; nemcsak Jókai bizonyítja ezt levelében (a november 9-ét követő ötödik vasárnap valóban december 14-e), hanem kiderül magából a PN-ből is. A lap Magyar könyvészet rovata felsorolja az újdonságokat: a Nagy Tükör első füzetének megjelenéséről a november 11-i, a másodikról pedig a december 17-i számban. Így tehát csak annyi kétsedelem történhetett, hogy a megjelenés másnapján küldött példány egy nappal később érkezett meg a PN szerkesztőségébe, s 16-a helyett 17-én írhattak róla. — Jókai a Nagy Tükör 10 számának tervezett időpontját följegyezte a 4. sz. noteszába: „1. sz. November 9. 2. sz. December 14.” stb. Az 1. —4. szám pontosan jelent meg. (JCB 4. k. 556. és *Följegyzések I. 176.*)

chronique scandaleuse — botránykrónika

163.

JÓKAI — ARANY JÁNOSNAK

1856. dec. 25.

K: MTA K 513/2 Arany lev. 239.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Arany — mint az sógorához, Ercsey Sándorhoz 1857. március 12-én írt leveléből kiderül — Egressy Samu földbirtokos, nótaszerző (1805—1868) kérésére „szövegül az általa componált zenére” két népdalt írt (*Sírva jön a magyar nóta világra . . ., Elesett a Rigó lovam patkója . . .*). Egressy adta át a kéziratokat Jókainak. (Arany ÖM I. 500.) Arany december 29-i (164. sz.) levelében beleegyezett közlésükbe. A két népdal a VU 1857. január 4-i számában jelent meg.

Jókai levelének aljára Pákh Albert a következőket írta:

„Coram me [előttem] Albertus Pákh a ki egyébiránt ép lábaival agyba föbe ölel és csókol. Vajjon mikor láthatnánk színről színre Idem qui supra [ugyanaz, aki fent].”

Pákh Albert december végén érkezett haza Gräfenbergből. A VU december 28-i számában jelentette be olvasóinak, hogy a szerkesztő „hosszabb szünet után ismét munkába fog”.

164.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK

1856. dec. 29.

K: OSZK Fond V/16/2.

Címzés nincs.

M: Arany Hh. IV. 121., NK 35. k. 237.

Válasz Jókai december 25-i, 163. sz. levelére.

Jókai a következő megjegyzéssel közölte: „Ennek megértésére tudni kell, hogy abban az időben senki sem akart már verset írni; én aztán kínomban azt találtam ki, hogy magam kezdtem el bolondos verseket költeni Kakas Márton álnév alatt. Ha Arany azt hitte, hogy ezek az ő balladáit parodiázzák, akaratlanul cél lett vele elérve: mert megszólalt rá. De bizony nekem ilyesmi eszemben sem volt; nem is tudtam volna hozzá.” (NK 35. k. 237.)

pium desiderium — jámbor óhaj

bizonyos reményben — ti. verset akartak kapni Aranytól

kakas-ballada — valószínűleg a VU december 28-i számában megjelent versre céloz (*A mohácsi veszedelem*. Szomorú ballada, írta Kakas Márton). A VU mindig vasárnapi kelettel, de előbb jelent meg, hogy vasárnapra eljuthasson az előfizetőkhez. Arany tehát olvashatta 28-án a 28-i lapot.

Sárosy — S. Gyula (1816—1861) költő, az *Arany trombita* szerzője. 1855 végén szabadult a várfogságból és Pestre jött.

Pákh megérkezett — 1855 őszétől mostanáig gyógykezelték Gräfenbergben

immobile quid — mozdíthatatlan

165.

JÓKAI — SZÉKELY KÁROLYNAK 1856. dec. 29.

K: Román Tudományos Akadémia Kolozsvári Történelmi Levéltára (a volt Erdélyi Múzeumegylet Levéltára, Oklevelek Törzsgyűjteménye). Közölve a Nagy Miklós által hozott fotokópiából.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A 4. oldalon olvasható feljegyzés szerint Székely Klára ajándékából került 1909-ben a levéltárba.

Székely Károly dömsödi rektortanító nevét a Petőfi-irodalomból ismerjük. (Hatvany L.: *Így élt Petőfi* 2. kiad. I. 849—52.)

166.

DEÁK FERENC — JÓKAINAK 1856. dec. 30.

K: OSZK Fond V/114.

Nem postán küldött levél. Címzése az 1. oldal alján.

Mellékelve — minden megjegyzés nélkül — egy 5 gulden értékű papírpénz, mindkét oldalán: *hamis, falsch* és átlósan áthúzva piros ceruzával.

Vörösmarty 1855. november 19-én halt meg. Három árvája maradt: Béla, Ilona és Erzsébet, „kiknek nem hagyhatott más vagyont, mint munkáit és költői dicsőségét. Gyámtyjok, Deák Ferenc magánúton adakozásra szólította fel a tehetős hazafiakat. Néhány hónap alatt százhárom ezer pfért gyűlt be.” (Gyulai: *Vörösmarty életrajza*. 6. kiadás. 247.)

Az Est Hármaskönyve (1925, 148.) a levelet fakszimilében közli a következő megjegyzéssel: „A Jókai-hagyaték kuriózumai közt van Deák alábbi levele, amelyhez egy egykorú *hamis* ötforintost mellékel; visszaküldte anélkül, hogy Jókainak egy szót írt volna róla.”

167.

JÓKAI — TÓTH KÁLMÁNNAK

1856. dec. 31.

K: nem ismeretes

M: Mikszáth II. 12—14.

Illés Endre a két világháború között a Lantos antikvárium aukcióján vásárolta meg ezt a levelet. „Apróbetűs levél volt, az indulat sokhelyt görcsbe rántotta a finom, szépen rajzolt Jókai betűket. A mikroszkóp leplezi le ilyen váratlanul egy vízcsepp vagy vércsepp titokzatos, belső világát, ahogyan ebből a Jókai-levélből pillanatok alatt előnyüzsögtek a pletykák, mérgező törszúrások, színházi intrikák, féltékenységek, fröcskölő hírlapi polémiák — olyan vastag szaga volt, mint kiskocsmákban a sűrű, erős ételgőznek. Ami a levélben megkapott: éppen az *idegensége* volt. Egy *ismeretlen* Jókai szólt itt meg. Megnéztem a keltezt: 1856-ban írta. Tehát a *Kárpáthy Zoltán* után, körülbelül a *Régi jó táblabírdék* évében. De milyen szakadék választotta el a regényeket s a levelet — a hang, a hősök, a románc és a zsáner nemessége s még az intrikusok magasabbrendűsége is *amott*, s az egyezkedés, a kakaskodás, a fenyegetődzés, az óvatosság kicsinyessége *emitt*, a félbevágott, levélpapírnak használt fehér kéziratpapíron. Ismerős is volt a levél: Mikszáth említi Jókai-életrajzában. De más a könyv érdekes adata, s más egy kézzel írt magánlevél, meg-megremegő betűivel, belefagyva egy régen kihült indulat kocsonyájába. Jókai *kétszólamúsága* jelentkezett itt is. Persze hogy nem azt kívánom, az író legyen azonos hőseivel. De olyasféle csodálkozás mindig elfog: a szellem, amivel életre keltik a nyersanyagot, különbözhetik az író magánéleti lélegzetvételtől?” (*Írók, színlészek, dilettánsok*. Bp. 1968. 355—56.) Illés Endre úgy emlékszik, hogy a levél fogalmazványa volt birtokában boríték nélkül. Vásárlás után rögtön egybevetette a kéziratot a Mikszáth könyvében közölt szöveggel, emlékezete szerint a két szöveg azonos volt. A kézirat azóta elkallódott. (Szóbeli közlés.)

Mikszáth említést tesz Jókainak az 1850-es évek második felében „felesége sugalmazására és taktikája szerint” írt színikritikáiról,

amelyek sok kellemetlenségbe bonyolították. „Az asszony, királynői allűrjei” sok kritikust bosszantottak fel. Azonfelül azt sem szerette túrni Róza asszony, ha a birodalmába beütött egy-egy új pretendens. A népszerűséget kizárólag saját monopóliumának tartotta. A közönség kegyeiben emelkedő művésznők ellen gyakran kiszorított férjénél, annak arzenáljából egy-egy mérgezett nyilat. A férj, ki sohasem üldözte saját ellenségeit, sőt sietett azokat nagylelkűségével lefegyverezni, a felesége által szuggeráltatva, kiméletlen tudott lenni annak vetélytársai iránt. De persze onnan is visszalöttek. S gyakran a legélesebb polémiák folytak a lapokban, az akkor még kicsiny főváros nagy multságára. S bizony azokban nemegyszer Jókai maradt alul.” (II. 12.) Mikszáth fentiek illusztrálására közölte a levelet a következő megjegyzéssel: „Ritka energikus levele maradt fenn (a Vadnay Károly hagyatékában), melyet az 1856-iki év utolsó napján az általa különben nagyra becsült s vele népszerűségben szinte vetekedő Tóth Kálmánhoz intézett. Érdekesnek találok egészben közölni.”

Jókai a VU főmunkatársa volt, s ekkoriban Pákh Albert távollétében ő szerkesztette a lapot. Tóth Kálmán 1856. április 1-étől vette át a *Hölgyfutár* szerkesztését, segédszerkesztője Vadnay Károly volt.

A „rettenetesen ostoba ügy” története röviden a következő: Feleki Miklós Ferjem színész c. vígjátékában, amelyet a Nemzeti Színház 1856. augusztus 21-én adott elő, Szerdahelyi Kálmán (ő vette feleségül 1857-ben Róza hűgát, Benke Pepit) állítólag egy élő személyt karikírozott. Játéka nagy vihart váltott ki a sajtóban. Greguss Ágost a Pesti Naplóban keményen megróttta Szerdahelyit. Egy „beküldetett” levélben valaki a színház igazgatóját, Ráday Gedeont tette felelőssé a botrányos esetről. Tóth Kálmán, a *Hölgyfutár* szerkesztője elment Rádayhoz, s bár az nem hatalmazta fel rosszállásának publikálására, lapjában azt írta, hogy Szerdahelyi az igazgatóság tudta és engedélye nélkül követte el tettét, s alakítása „egyenesen kárhoztatva volt”. Szerdahelyi a Pesti Naplóban tiltakozott, Tóth Kálmán a saját lapjában replikázott, s azt állította, hogy Ráday nem jelentette ki határozottan, hogy adott-e meghatalmazást vagy sem. Jókai erre a Rádayt ért gyanúsításra írta *Nyilatkozatát* (PN 1856. szept. 6. JCB 4. k. 259.). Jókai megvédte Rádayt s elítélte Tóth Kálmán inconveniens magatartását, s felszólította, hogy a „bizonyosan higgadatlan felindulás percében irt” nyilatkozatot tegye jóvá. Ha azonban nyilatkozatát továbbra is helyesnek tartaná, kénytelen lenne „minden vele tartott irodalmi összeköttetést” félbeszakítani. A *Hölgyfutár* szerkesztője szeptember 9-én hosszú, személyeskedő támadást jelentetett meg *Jókai Mór nyilatkozatára* címmel. Erre *Válasz a Hölgyfutár szerkesztő-*

ségének címmel felelt meg Jókai (PN 1856. szept. 11. JCB 4. k. 265.). A vita személyeskedéssé fajult. A Hölgyfutár szerint Jókai „a fennálló szini hatalomnak hódol, mint színész nő férje”, beleavatkozása a vitába magánérdekből történt. Jókai cikkének végén azzal vádolja Tóth Kálmánt, hogy „felidézi azt a nemes modort az irodalomban, miszerint egymással vitázó férfiak nejeikben iparkodjanak egymást megsérteni”.

A másik vita Than Mór Mohácsi csata c. képe körül kerekedett. A nagyméretű festményt a művész párizsi tartózkodása alatt festette, 1856 tavaszán készült el. A festmény körrajzát a Hölgyfutár nyári műmellékletként ígérte előfizetőinek. A kömötszész késedelme miatt a melléklet a negyedik évnegyedre maradt, közben a VU is ígéri a kép fametszetét, ami ellen a Hölgyfutár természetesen tiltakozik. A Hölgyfutár ajándék műlapját Tomori Anasztáz költségén litografáltatták.

A kép körüli vitáról *Az én életem regényében* is szó van. (HhM 5. k. 188.)

A Ristori-kérdést l. az 1856. jan. 8-i, 146. sz. levél jegyzetében. *escarmouche* — csatározás, csetepaté

Soll . . . Haben — tartozik . . . követel, könyvelési szakkifejezés Gustav Freytag (1816—1895) német író 1855-ben megjelent regényének a címe: *Soll und Haben*. Jókai említést tett róla egyik cikkében (JCB 4. k. 425.).

nőd beteg — Tóth Kálmán ebben az esztendőben vette nőül Majthényi Flóra költőnőt

168.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. jan. 5—6.

K: PIM V. 2526/14.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Az összehajtott levél hátlapján: „Jókai Mór”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 270.

Zabolay — Zabolay Istvánt (l. 151. sz. levél) Váli Mari (143.) úgy emlegeti mint Róza egy „régőbbi jó ismerősét”, holott Jókainak volt kecskeméti diáktársa. A Nyéken lakó Zabolayra bízta Jókai a birtok eladását.

specificatio — feljegyzés

Erős Józsi — ettől kezdve jónéhány levélben szerepel; ő vette meg a nyéki birtokot. Zabolay jellemzése („becsületes és jól fizető”) nem vált be.

169.

JÓKAI — RÁDAY GEDEONNAK

1857. jan. 12.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Jókai 1852 decemberében, Festetics Leó igazgatása alatt lett tagja a Nemzeti Színház drámapíráló bizottságának. (L. az 1852. dec. 28-i, 104. sz. leveltet.)

170.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. jan. 14.

K: PIM V. 2526/15.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 271.

Erős Józsi a megállapodásban ígért 5000 forintot áprilisban kifizette, ezt az összeget Jókai a Magyar utcai ház vételárába fizette; a Szent Mihály napkor (szeptember 29.) esedékes 5000 forintból már csak 2600-at küldött határidőre, a többire egy hónapi haladékat kért, s akkor is csak 1400 forintot fizetett 2400 helyett. Így kezdődött az évekig tartó huzavona, majd pörösködés Erős Józseffel. — Az Erőstől kapott 9000 forintot úgy osztották el, hogy Móricnak 5300, Károlynak 3200, Eszternek 500 forint jutott (l. a 180. sz. levél jegyzetét).

Jókai levelezésében nincsen nyoma annak, hogy Erős József hamarosan eladta a Jókay testvérektől vett birtokot kisebb gazdáknak „éppen kétszer akkora áron, mint ahogy megvásárolta”. Egy baracskai rokon tudósította erről Vályné (Váli M. 143.). Mikszáth azt írja, hogy „húszezer forinttal drágábban adta el” (II. 10.). Vályné több levelében ír Erősről: „semmire való Erős menyit nyert rajtunk és

utobb is pörbe kever" (1858. dec. 8. Jókay Károlynak OSZK Fol. Hung. 2261. 461. másolat). Két évtized múlva is visszaemlékezik, hogy Nyékről többen figyelmeztették: „menyit nyer majd Erős ezen a jószágvételen menyivel előnyösebben el lehetne adni másnak.” (Hegedüs Sándornak 1876. dec. 25. OSZK Fol. Hung. 2261. 524. másolat.) Ez természetesen nagy bosszúságot okozott mindnyájuknak, „és nemigen dicsérőleg emlegették a Nyéken lakó Z y Pistát”, aki az Erős Józsisal való adásvételt közvetítette (Váli M. 143.); azt a Zabolay Pistát, aki 1849-ben oly vakmerőn és lovagiasan „a hadaktól elleptt területen keresztülvergődve” „a saját úri fogatán” vitte Laborfalvi Rózát Jókai után Szegedre.

Szücs Józsi — csak annyit tudunk róla, hogy a nyéki birtokot bérelte, s most hogy a birtokot eladták, el kellett igazítani vele a szerződést. A tőle járó haszonbér fizetése körül is baj lehetett: Vályné 1856. április 14-i levelében kérte Károlyt, tudósítsa „Szüts Jósiról is mert én ha tsak lehet nem akarom továbbra is neki engedni a minden fáradtság nélküli tiszta hasznot” (OSZK Fol. Hung. 2261. 462.).

Eszter tudósítást — Jókay Károly Ekelen 1857. február 4-én kelt, Vályéknak Pápara küldött levelében ezt írta: „Az ide mellékelt leveléből Móricznak, látjátok, hogy nyéki birtokunk el van adva.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 433. másolat.) Károly így tett eleget a Móric levelének utóiratában említett kérelemnek, hogy Esztert tudósítsa ez ügyben.

171.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. febr. 1.

K: PIM V. 2526/16.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 272—73.

Esztit is tudósítst — még aznap írt Eszternek is hosszú levelet, l. a 172. levelet

Bóday néni — a Jókay család Ekelen lakó jó ismerőse; Vályné Jókay Eszter sokszor említi Jókay Károlyhoz 1857—58-ban írt leveleiben. (OSZK Fol. Hung. 2261. 453., 454., 458., 461., 554. stb.)

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1857. febr. 1.

K: nem ismeretes. Váli Mari birtokában volt. A levelet töredékesen (a középről egy részt és a végét elhagyta) leírta emlékei II. kötetének 162—63. lapján (OSZK Quart. hung. 2077.).

M: Váli M. 141—42. (A szövegközlés pontatlan, a levél keltezése hiányzik.)

A Jankovich-háztelekre való alkuról és a Magyar utcai ház megvételéről l. 157., 160. és 178. sz. levelet.

A nyáron . . . a „Hotel Jókai” falai közt tisztelhetünk — 1857 nyarán négy hétig Jókaiék vendégei voltak Eszter és Mari. Marinak a szalonban „festő atelier”-t rendeztek be, s Canzi Ágost festőleckéket adott neki. Móricék a Svábhegyen laktak, de csaknem mindennap lejöttek. *Írtunk neked, amire te nem feleltél* — a levél ismeretlen

ugy jártál mint a palócz legény — l. Épületes levél JCB 4. k. 586.

Váli Mari részletesen elmondja, milyen hatást keltett édesanyjában ez a levél. „Lehetetlen elhallgatnom, hogy kedves anyámat kellemetlenül érintette a levélben foglalt — őt nagyon is közlelő érintő — elhatározás. Legelsősorban azért, mert látta nyáron, milyen kedvveléssel tervezgette szeretett öccse a Múzeum szomszédságában építendő házat, s milyen szép képeket tudott alkotni az egész környék felvirágzásáról . . . Bizonyosnak tartotta, hogy igen rövid idő múlva semmi oka sem lehet majd feleségének a hely elhagyatottsága miatt panaszkodni. Az akkori hangulatot ismerve, jól érezte kedves anyám, hogy a levélnek azon kifejezése, miszerint „galibás viszonyok származtak volna abból” családi kellemetlenkedéseket jelent voltaképpen . . . Ezt a feltevést az a körülmény is igazolta, hogy emeletes házat kellett megvenni, nehogy kis Róza „mágnás ismerősei” „orrukat firtogathassák” . . . Végre az is igen nehezére esett — bármily önzetlenül szerető testvér volt is — hogy fivérei „róla, nélküle” intézték el ezt az őt is oly közlelő érintő, fontos anyagi ügyet . . . Különösen kedves apám előtt restellte ezt az eljárást . . . De mindemellett nem akart akadályt gördíteni ellentmondásával, a „kétemeletes ház” mielőbbi megvétele elé, mert Pesten létünk alatt azt tapasztalta, hogy a „Jókai kisasszony” igen sokat tart előkelő ismerőseire, s nagyon számít arra, hogy az ő staffringia kilencágu [grófi] koronával fog hímzeve lenni . . . Különösnek látszik bár, kedves anyám is szinte hajlandó volt elhinni, hogy a kis Róza által oly sokat hangoztatott név presztízse

révén el is éri ez a leány, amire annyira vágyódik . . . Nem akadémikodott hát . . . Kedves apám tanácsát kérte ki csupán. Az pedig azt válaszolta, miszerint eddig is az volt egyik legboldogítóbb érzése, hogy felesége vagyonára sohasem számított. Miért akarhatná hát most a család jó egyetértését azzal zavarni, hogy a birtokeladás már úgyszólván bevezetett tényét megakadályozzák, vagy akár csak hátráltassák is. Kedves apám ilyen véleménynyilvánítása után, megemlítette bár a haladéktalanul megírt beleegyező levélben kedves anyám, hogy bizony nem valami jóleső érzést okozott közös birtokuk tudtán kívül történt eladása, de mert tiszta szívből kívánja, hogy a szép, új két-emeletes házban mindazon boldogságot megérjék, mit csak elérni óhajtanak, az eladásba beleegyeznek. A beleegyezésért köszönetet mondó levélen igen meglátszott, milyen nagy kő eshetett le szegény Móric bátyám lelkéről jó szülőim engedékenysége által.” (142—43.)

Vályné beleegyező és Jókai köszönetet mondó levelét nem ismerjük. Megvan azonban Válynénak Károlyhoz 1857. február 27-én intézett levele, amelyben erre vonatkozólag a következőket írta: „A Nyeki birtokunk eladását írta nekem is Moric nem oly körülményesen ugyan mint neked, de én mire leveledet vettem már akkor szinte elküldtem neki beleegyezésemet — meg vagyok győződve hogy boldogult édes anyánk is eladta volna ha Moricnak oly örömet és hasznot tehetett volna vele —” (OSZK Fol. Hung. 2261. 452. másolat).

173.

JÓKAI — NYIRI JÓZSEFNÉNEK

1857. febr. 3.

K: dr. Jeney László (Budapest), a címzett dédunokájának tulajdona. A tulajdonos másolatából közöljük. A levélre dr. Horváth Péter jogtanácsos hívta fel figyelmünket, s az ő útján kaptuk meg a tulajdonos által hitelesített másolatot.

Nyiri Józsefné, Csiky Terézia Nyiri József (Józsa) pesti ügyvéd és újságíró (1822—1874) felesége, Csiky Gergely rokona. 1908-ban halt meg. Atyjától „Csik-somlyói Csiky Theodor Nagy Szurdoki Köz Birtokos és Táblabíró”-tól örökölte a Zöldkert utcai házat (dr. Horváth Péter szíves közlése). — Jókai valószínűleg ismerte Nyiri Józst. Nyiri írt a *Remény* első félévi 4. füzetébe (*Waterloo előtt*); neve szerepel a 12. sz. noteszban (*Följegyzések* I. 529.): „Nyiri Józsa szép reggele”. (Nem valószínű — mint a *Följegyzések* névmutatójában olvasható —, hogy Józsa Gyuriról van szó, mert J. Gy. a

12. noteszben többször szerepel teljesen kiírt vagy kezdőbetűvel jelzett vezetéknevvel.) Nyíri munkatársa volt Pálffy Albert lapjának, a Március Tizenötödikének. Beöthy Zsolt szerint sokszor írt a lapba „franciásan” (Képes Beöthy II. 648.).

házat vevén — a Magyar utca 21. számú házat, amelybe április 24—25-én költözött be (l. az 1857. április 26-i, 178. sz. levelet)

Török János — l. a 141., 146. sz. levél jegyzetét

174.

SZONDI LÁSZLÓ — JÓKAINAK

1857. febr. 9.

K: OSZK Fond V/576.

A 3—4. oldal, amelyen a címzés lehetett, le van tépve.

Szondi László — (1788—1869) református lelkész. Nagykállón született, Debrecenben és Bécsben tanult. Gyömrőn, Losoncon, Komáromban (1836—1844), majd haláláig Nagykállóban lelkészkedett. Széles olvasottságú, szabad gondolkodású ember volt, az irodalomnak nagy pártolója. A 60-as években 10—12 lapot járatott évente. (Görömbei Péter: *A nagy-kállói ev. ref. egyház története*. Sárospatak, 1882. 173.)

Komáromi lelkészsége idején közeli kapcsolatba kerülhetett a Jókay és a Vály családdal. Jókay József temetésén (1837. október 31.) imát mondott (Hüségos férjnek, jó édes Atyának, igaz Keresztyénnek sirja mellett mondott Imádság. Szondy László, Rév-Komáromi Lelki Pásztor által. — *A Ne bántsá az árvát* c. Komáromban, 1838-ban megjelent könyvecskében. Lásd az 1843. dec. 12-i, 9. sz. levelet).

Nagykállóban élő rokonainak, illetőleg az ottani lelkészségnek Szondihoz írt Jókai-levélről nincs tudomásuk. (Farkas Miklós nagykállói lelkipásztor szíves közlése.)

175.

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK

1857. márc. 21.

K: MTA M. irod. levelezés 4-r 72.-ben 56a.

Hajtogatott, lepecsételt (a pecsét ki van vágva), nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: ItK 1925. 257. (Hellebrandt Árpád közlése).

Debreczeni Márton (1802—1851) *A kióvi csata* c. hőskölteményének az 1830-as évekből való kéziratát gróf Mikó Imre találta meg a

költő hagyatékában; lemásolta s 1853 májusában Kolozsvárt megmutatta Jókainak. „Jókai akként nyilatkozik e mű felől, hogy az mind költői szépségekkel annyira túlgazdag, mind nyelv tekintetében olly tökéletes, hogy irodalmunk bármely kifejlődési fokán a legelső remekek között foglalhat helyet.” (Déliab 1853. jún. 12. JCB 4. k. 104.). A Délibáb 1853. II. félévi 3., 11. és 12. számában közölt mutatóványokat a műből. A teljes eposzt Mikó Imre a saját költségén adta ki 1854-ben, hogy „az árából begyülemelő összeget az elhunyt író családjának szentelje”. (VU 1854. ápr. 30.)

176.

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK

1857. ápr. 14.

K: OSZK Levelestár

A levél felső része le van vágva, megszólítás, címzés nincsen. A „Jókai — Pompéry Jánoshoz” feliratú pallium hat levelet tartalmaz (Nn. 1915. 14. sz.), három levélen rajta van a címzés.

M: JKK 11. k. 285.

Pompéryről, Jókai és a PN közötti ellentétekről l. az 1856. dec. 17-i, 162. sz. levelet és JKK 11. k. 283—85.

A levél közvetlen előzménye nyilván egy szerkesztői sürgetés volt. *Az elátkozott család* 1856. december 9-étől jelent meg a PN-ban. A folyamatos közlés áprilisban elakadt. Az április 3-i 53. folytatást csak 17-én követte az 54. rész.

Sem kertet nem ások, sem dinnyét nem vetek — Jókai sokat dolgozott svábhegyi kertjében, dinnyét is termesztett (Jókay Jolán 118., l. az 1859. aug. 22-i, 198. sz. levelet is).

Kakassal — Kakas Mártonnal

Decameront — a Nővilág 1857-i évfolyamában *Új Decameron* cím alatt közölt elbeszéléseket, Decameronja 1858—60-ban jelent meg 10 kötetben.

nagy tükkörbe se nézek — tréfás utalás a Nagy Tükkörré, Jókai élc-lapjára (l. az 1856. dec. 17-i, 162. sz. levelet)

adomákat sem gyűjtök — Jókai *A magyar nép adomái* c. kötete 1856-ban jelent meg, a 150 adomával bővített második kiadás 1857-ben *Beöthy Laczi* — B. L. (1826—1857. május 20.).

a Pesti Napló kiadója — Emich Gusztáv

szerkesztője — Pompéry János

angaria — robot

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. ápr. 20.

K: PIM V. 2526/17.

Címzés nélkül.

Másolata; OSZK Fol. Hung. 2261. 274.

Sághy per — a családi levelezésben szó van Ságínéről, aki nem fizet pontosan (OSZK Fol. Hung. 2261. 460.)

Eröss Józsi — ő vette meg a Jókay testvérektől a nyéki birtokot. A januári megállapodás értelmében ápriliséig 5000 forintot fizet. Ezt az összeget Jókai a Magyar utcai ház vételárába fizette le. Az 5. noteszban mindkettőt feljegyezte: „Eröss József jószágért 5000” — „Hebennék [a Magyar utcai ház tulajdonosának] házáért 5000” (*Följegyzések I.* 181.).

Pütkösd felé . . . elmegyünk — Jókaiék pütkösdkor Pápára mentek *poliszia* — rendőrség

átveszem a Magyar Sajtó szerkesztését — Török János (I. 401. 1.) Bécsben megjelenő politikai napilapja 1856 végétől Pesten jelent meg, s ekkor Hajnik Károly szerkesztette, Heckenast volt a kiadója s Török a főmunkatársa. Töröknek egy irodalmi botrány miatt távoznia kellett; nyereszkeséssel vádolt naptárszerkesztőket, akik Nyilatkozatukban „botrányos hazug”-nak nevezték és párbajra hívták ki. Mivel Török nem most rágalmozott először és a párbajt sem vállalta, le kellett köszönnie. (I. JCB 4. k. 558.) Valószínű, hogy a levélben említett párbajos emberek dolgainak eligazítása erre az esetre vonatkozik. Török április 30-án jelentette be távozását a szerkesztőségből (JCB 4. k. 810.), addig az ügynek titokban kellett maradni.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1857. ápr. 26.

K: PIM 2527/1.

Hajtogatott, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 216. (A másolaton a dátum tévesen: 26/VI.)

a pütkösdői ünnepeket nálatok fogjuk tölteni — Váli Mari részletesen beszámol Jókaiék 1857. évi pütkösdői látogatásáról. A Jókai házaspár és a kis Róza pütkösd szombatján érkeztek Pápára. Győrig hajón

onnan bérkocsin utaztak. Egész Pápa nagyon érdeklődött a látogatás iránt; este szerenádot adtak a kedves vendégeknek. Másnap megnézték az új kollégiumot, az Esterházy-palotát, a híres zsinagógát s a katolikus „öreg templomot”. Délután Tapolcafőre kirándultak (i. m. 143—52.).

a Magyar Sajtó szerkesztése — I. a 177. sz. I. Jókai a MS április 30-i számában Török János nyilatkozatához *Viszonzdul* írt cikkében tudatta az olvasókkal, hogy Török helyébe lép. A szerkesztőváltás valójában csak június 6-án történt meg, ekkor jelent meg Hajnik Károly szerkesztő és Jókai Mór fődolgozótárs közös programja (JCB 4. k. 371., 810.).

költöztem bele az én házamba — a Magyar utca 21. sz. saját házba. Hegedüsne Jókay Jolán, aki a költözködéskor is ott volt Jókaiéknál, elmondja, hogy a kétemleletes új ház szép helyen van, közel a színházhoz. Az első emeletet lakták Jókaiék. „Az utcára két szoba volt, az ebédlő a kertre nézett, a lépcső bal részén volt egy kis előszoba és egy nagy szoba, ez is a Károlyi-kertre nézett, ezt választotta Móric bácsi a maga számára dolgozószobának, mert azt mondta, neki az utcai szoba zajos és sötét, de a kerti világos, csendes és jó a levegője.” A második emeleten az utcai szobákban laktak Szigligetiék, a kertre nyíló lakásban pedig, Móric dolgozószobája fölött, Kovácsné, a volt komika. A kertet Jókai teleültette rózsafákkal és virágokkal. Tavasszal, amíg a hegyre nem mentek, egész nap a kertben voltak, ott is ebédeltek, mert volt benne egy kis lugas. Jókai sokszor mondogatta: „Szegény édesanyám de örülne, ha láthatná ezt a kis házamat!” (i. m. 84.) — Váli Mari, aki 1857 nyarán látta először a házat, feljegyezte, hogy édesanyja megbotránkozott a Magyar utcai pirosra festett képű nőszemélyeken, s négyszemközt azt mondta neki: „Ezért a helyért bizony kár volt a nyéki birtok eladását elhirtelenkedni!” Móric dolgozószobája, a csinos kert azonban megnyerte tetszését. (i. m. 171.) — Jókai a *bele az én* szavakat kétszer húzta alá.

Erős Józsi — I. a 177. sz. levél jegyzetét

179.

JÓKAI — VÁLY FERENCNÉNEK

1857. júl. 28.

K: PIM V. 2527/2.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A hátoldalon: „Jókai Mór”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 217—18.

Váli Mari említi, hogy mikor Jókaiék 1857 pünkösdjén náluk voltak Pápán, „elbúcsúzásuk előtt még az lett elhatározva közös akarattal, hogy a nagy szünidő elején Móric bátyámékkal egyidejűleg Balatonfüredre fogunk utazni, s vagy tíz napot ott töltve, együtt megyünk majd Pestre, amikor én ott újra órákat veszek Canzitól” (i. m. 152.). Erről a tervről ír Vályné Jókay Károlynak 1857. augusztus 2-i levelében: „Ők azt gondolták hogy mi július utolján pesten leszünk — mi meg azt gondoltuk hogy agusztus vége felé is jókor lesz füredre menni — moricznak 28-án irt és csak 31-én kapott leveléből látom hogy már ők nem várhatnak Roza ma már elindult — moricz pedig ötödikig ajánlkozott ránk várni — én rögtön irtam neki hogy tsak menjen majd füreden találkozunk.” (OSZK Fol. Hung. 2261. 454. másolat.) Vályék mire Balatonfüredre értek, már ott találták Jókaiékat. Váli Mari elmondja, hogy Jókai ekkor járt először a Balaton partján; „az utazás is leginkább a kis Róza sürgetődzésére történt, ki úgy vélte, hogy a ‚kéteemeletes ház‘ mellé még az is szükséges az ő szerencséje megalapítására, hogy Balatonfüreden egyet mulathasson”. Az első balatoni kirándulás csak pár napig tartott. Váli Mari szerint az első nap Füreden fürödtek és a fürdőhelyet járták be, este színházba mentek. Másnap Tihanyba kirándultak, harmadnap a Kisfaludy gőzössel Keszthelyre hajóztak. Innen Róza, a kis Róza és Eszter hajóval tértek vissza, Jókai, Vály, Váli Mari és egy fiatalember Sümegre kocsiztak, ott töltötték az éjszakát, s másnap Tótin át — mindenütt várromokat rajzolva — érkeztek vissza Füredre. Másnap Veszprémbe kocsiztak. Papp Dini, ki Kerkápoly Károllyal együtt lakótársa volt Móricnak Kláránaknál pápai diákkorában, hívta meg őket. Veszprémben azzal búcsúztak Vályék Jókaitól, hogy a leg-rövidebb idő alatt beállítanak a Hotel Jókai-ba, s Mari folytatni fogja „Canzi vezetése mellett” tavaly abbahagyott festészeti tanulmányait (i. m. 156—170.). — A balatoni kirándulásról írt „regényes tájleírás” *A magyar Tempevölgy* a VU 1858. áprilisi számaiban jelent meg 14 fамetszettel illusztrálva (JCB 5. k. 54—70).

a második emeleten Pepinél — Pepi: Benke Jozsefa, Laborfalvi Róza féltestvére. Laborfalvi Róza atyjának második házasságából származott, s mikor édesanyja meghalt, atyja Miskolcra felhozta Pestre Rózához a nyolc éves kislányt, mert ő nem tudta tartani. Pepi csak két évvel volt fiatalabb II. Rózánál, Laborfalvi Róza viselte gondját, zeneiskolába íratta. „A kislányból gyönyörű hajadon lett, tüzes, feketeszemű és királynői alak”, így a színpadra készült, fel is lépett néhányszor, de nem sok tehetsége volt a színészethez. Később, hogy Szerdahelyi Kálmán neje lett, visszalépett a színházról.” (Hegedűsné

i. m. 243—44.) Később elvált Szerdahelyitől és dr. Huray István főorvoshoz ment feleségül. — A VU-ban megjelent házassági hír: „Szerdahelyi, a nemzeti színház ifjabb nemzedéke között a legkedveltebb tagok egyike, e hó 12-én kelt egybe szintén a nemzeti színház egyik tagjával, Benke Jozefa k. a.-val.” (júl. 26. 295.) — Az ifjú pár a Magyar utcai házban kapott lakást. „Az öreg Kovácsnétt kitették és abban az egy szobában laktak Szerdahelyiék. Kerti szobájuk volt és egy kis konyha. Pedig akkor már Szerdahelyi első szerelmes színésze volt a Nemzeti Színháznak, fizetett a lakásért 100 forintot.” (Hegedüszné i. m. 90—91.) (Vö. JCB 4. k. 468 skk. J. cikke az esküvőről.)

Szerdahelyi — Sz. Kálmán (1829—1872) színész, író és műfordító, a Nemzeti Színház művésze. Első felesége művésztársa, Prielle Kornélia volt.

Marit micsoda mesterhez add? — Váli Mari azt írja, hogy 1856 nyarán öt hétig tanította őt Canzi Ágost; 1857 nyarán (a balatonfüredi napok után) „Canzi olyan szíves volt, hogy rögtön szakított időt — nagy elfoglaltsága mellett is — a . . . festőleckékre” (i. m. 135., 172.). Lehetséges, hogy Canzi először „nagy elfoglaltságára” hivatkozva nem vállalta, s ezért kellett más megoldást keresni.

Barabás — B. Miklós (1810—1898) festőművész, Jókait többször lefestette. Budán lakott a Városmajorban.

Petrics Soma — Orlai Petrich Soma (1822—1880) festőművész, Petőfi unokatestvére és barátja

Tertium non datur. — Harmadik eset nincs.

Füreden . . . szállás — Váli Mari szerint Jókaiék az „Ó fürdőház”-ban (Lipták Gábor szerint az „Új-fürdőház”-ban), Vályék az Esterházy vendéglőben kaptak „Anna-bál utáni idő lévén: meglehetősen jó szállást” (i. m. 156.).

180.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. szept. 29.

K: PIM 2526/18.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A hátlaapon: „Jókai Mór”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 276.

A megállapodás értelmében Szent Mihály napkor (szeptember 29-én) Erős Józsefnek 5000 forintot kellett volna fizetnie. Dömötör napja az akkori kalendáriumok szerint október 26-ára esett. Ismeretes

egy szólás, amelyben a Dömötör napja bizonytalanságot jelent (O. Nagy Gábor: *Magyar szóldsok és közmondások* 1966. 150.). Valószínűleg Jókai is gondolhatott erre, s talán ezért húzta alá. Erős Dömötör napja után több mint egy héttel fizetett, s akkor is 1000 forinttal kevesebbet a kikötött összegnél.

A levél 3. oldalán valószínűleg Jókay Károly kézírásával:

Károly illetősége

A jövedelemből van kezében pengőben	1116 ft 23 kr
Nyéki birtok árából kapott	3200 ft —
Komáromi realitasokban	4000
ösztlet	<u>8316 ft 23 kr</u>

Eszter illetősége

Édes anyánk életében kapott	3200 ft —
856 aug 13án 17 d. aranyat	81 ft 2 kr
857 aug 13án „	100 ft —
Nyéki birtok árából	500 ft
1857 Gyallai arendából	80 ft
Ó Gyallai realitasokban	4000 ft
ösztlet	<u>7961 ft 2 kr</u>
	<u>355 ft 21</u>
	<u>8316 ft 23</u>

Móricz illetősége

Gárdonyi birtok árából kapott	800 ft —
Nyéki birtok árából	5000 ft
ismét abból	300 ft
Szűcs Józseffel tett egyeség szerént	
beszámíttatott neki az 1000 frból	700
1857 Pápán pünkösdkor kapott	50
ösztlet	<u>6850 ft</u>
	<u>1466 ft 23</u>
	<u>8316 ft 23</u>

A 4. oldalon:

Eszter potléka	355 f 21 kr
M. potléka	1466 f 23 kr
	<u>1821 f 44</u>

1987	56	1054	13
209	40	432	59
<hr/>		<hr/>	
2197	ft 36	621	ft 54
1054	13		
<hr/>			
1143	ft 23		

Ezek a feljegyzések 1857. november 8-a után csetkezhettek. Jókai e napon írt levelében (181. sz. levél) értesíti bátyját, hogy Erős József 1400 forintot fizetett, amiből 1100-at küld neki, 300-at megtart magának. Ezek az összegek szerepelnek a fenti elszámolásokban.

181.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857. nov. 8.

K: PIM 2526/19.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 277.

Erős József a második 5000 forint maradékát, 2400 forintot Dömötör napra (l. 180. sz. levél) ígérte. Most több mint egy hét késedelemmel csak 1400 forintot küldött.

komáromi házunk — a komáromi realitások 4000 forint értékben Károly illetőségébe voltak fölvéve a testvérek közötti elszámolásban. Lehetséges, hogy ebben az összegben a szigeti kert értéke is bent volt. Jókai belenyugszik, hogy bátyja 3000 forint értékben tartsa meg magának a komáromi házat, vállalja azt a kockázatot (risicót) is, hogy a ház értéke felmegy, s így a Károly öröksége nagyobb lesz az övénél. Mindezt azért teszi — a kölcsönös egyezség reményében —, hogy az Erőstől járó utolsó 1000 forint majd neki jusson. Nem tudjuk, elfogadta-e Károly ezt a javaslatot. Ha igen, Jókainak sokáig kellett várnia a megállapodás szerint 1858 végéig esedékes összegre.

mindenféle *jobbra* fordulható — a dőlt betűs szövegrész a kéziratban szakadás miatt olvashatatlan, a másolatból pótoltuk

182.

JÓKAI — SZÁSZ KÁROLYNAK 1857. nov. 16.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon.

Szász Károly — (1829—1905) költő, műfordító, 1857-ben ref. lelkész Kunszentmiklóson. Shakespeare-nek nyolc színművét fordította le, így a levélben említett *Antonius és Cleopatrá*t is. Első előadására — Jókainé jutalomjátékaképpen — 1858-ban került sor.

183.

ASZTALOS MÓR — JÓKAINAK 1857. dec. 30.

K: OSZK Fond V/19.

Címzés nélkül.

Asztalos Mór — Asztalos István komáromi ügyvéd fia, Asztalos Etelka fivére. Nyilván édesatyja gyászjelentését küldte e levél kíséretében.

184.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1858. jan. 26.

K: PIM V. 2526/20.

Címzés nélkül.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 278.

185.

JÓKAI — PESTY FRIGYESNEK 1858. ápr. 11.

K: OSZK Levelestár

Rózsaági Antal Pesty Frigyesnek írt, 1858. április 8-án kelt levele 3. oldalán.

Pesty Frigyes — (1823—1889) a Temesvárott 1857-ben alakult gazdasági egyesület titkára, a Temesvarer Zeitung munkatársa. Szerkesztette és kiadta a Delejtű c. enciklopédikus hetilapot, mely 1858. II. félévtől jelent meg.

Rózsadgi — (1880-tól Rózsa) Antal (1829—1886) író, hírlapíró. 1857-ben a Győri Közlöny szerkesztője, ugyanekkor a győri gimnázium tanára. 1859-ben Pestre költözött.

Rózsadgi Antal a Pesty Frigyes által szerkesztendő s indulófélben evő Temesvári Közlönyhöz ajánlkozik segédszerkesztőnek. Erre a evélre írta rá Jókai az ajánló sorokat.

186.

TELEPY KÁROLY — JÓKAINAK

1858. ápr. 28.

K: OSZK Fond V/587/1.

Címzés nélkül.

Telepy Károly — (1828—1906) festőművész. Telepy György színész és díszletfestő fia. Ő vitte Jókai egyik levelét Tardonáról Pestre Laborfalvi Rózának (l. az 1849. nov. 12-i, 84. sz. levelet). 1857-ben Rómába utazott „további kiképzés végett”, „hol is Berchtold Matild grófné költségén négy évig időzend” (VU 1857. nov. 15.). Jókai nyilván megkérte, hogy írjon a VU számára tudósításokat a művészeti életről. Ebből az időszakból ezt az egy levelét ismerjük. (L. JCB 4. k. 178., 470.)

Ligeti Antal — festőművész (1823—1890)

két fa meczvény — megjelent a VU 1858. június 6-i, 23. számában (Dombor-művek Sz.-Péter templom ajtaján Rómában). „Történeti emlékekben szegényebbek vagyunk bármely nemzetnél; azért a jelen ábrázolatot, bármi csekély az, érdemesnek találtuk megismertetni miután némileg hazánk múltjára is vonatkozik.” A két kép aláírása: „IV. Jenő pápa császárrá koronázza Zsigmond királyt. A koronázás utáni sétalovaglás.” Az ércajtó 1440 táján készült, „Antonio Filarete és Simone, Donatello testvére által”. A cikk szerzője: H. A. — bizonyára az alább említett Haan Antal.

Hán — Haan Antal (1827—1888) arc- és oltárképeket festett

Apátj Thán Mór — festőművész (1828—1899), 1858—59-ben tartózkodott Rómában.

Kompot — a Heves megyei Kompolt gróf Károlyi György jósága volt

Szoldatits — Szoldatics Ferenc (1820—1916) festőművész Rómában élt

Engel József — szobrászművész (1815—1901) Londonban, majd Rómában működött, 1869-ben telepedett le Pesten

Alexi Károly — szobrászművész (1823—1880) 1852-től Londonban, 1861-től Pesten működött

Kiss — K. *Auguszt* szobrászművész (1802—1865). Szent György legyőzi a sárkányt c. szobrát a berlini királyi palota első udvarában állították föl (1855).

Cornelius — Peter C. (1783—1867) Rómában élő német festőművész, mitológiai tárgyú monumentális falképeket festett.

Ligeti barátom — Ligeti Antal

Főtt — Ligeti pártfogójának, gróf Károlyi Istvánnak a birtoka volt

187.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1858. jún. 17.

K: PIM V. 2526/21.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A levél hátlapján: „Jókai Mór”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 279.

Jókay Károly „szomorító” levelét nem ismerjük. Valami elemi csapás érthette a bevetett földjét.

muhar — takarmánynövény (*Setaria italica*)

heti lap — az Üstökös c. „humoristico-belletristicus hetilap” a Nagy Tükör c. öthetenként megjelenő képes élcslap (1856—58) folytatásaként jelent meg 1858. augusztus 21-én

188.

ARANY JÁNOS — JÓKAINAK 1858. aug. 25.

K: OSZK Fond V/16/3.

Címzés nélkül.

M: NK 35. k. 223., Az Est Hármaskönyve 133. (fakszimile); ItK 1914.

Jókai a következő megjegyzéssel közölte Arany halála után: „A harmadik levél [az 1.: 1855. dec. 10., a 2.: 1856. dec. 29.] kísérője annak az A. J. ‚makámájá’-nak, melynek címe a ‚poloska’; ami az ‚Üstökös’-ben jelent meg az ő kivánatára név nélkül, de én még sem állhattam meg, hogy ezt a jegyet * alá ne tegyem, amivel a finansvilágban az ‚arany’-at szokták jelezni. Az eredeti kézirat nálam van azzal a gyöngysorírással, mivel Arany szokta a költeményeit írni, kitérülve belőle az a két sor plajbásszal általam, amiről mégis csak rájött

volna a ‚censor’, hogy nem a poloskáról van szó, hanem — valami másról, s majd lett volna nemulass nekem is, Aranynak is, meg az ‚Üstökös’-nek is.” (NK 35. k. 238.)

Szíves megemlékezésed — nem ismerjük

az idezárt bolondság — *A poloska* c. rímes próza megjelent az Üstökösben (1858. szept. 4.)

compositio — itt: műalkotás gúnyos értelemben

189.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1858. szept. 14.

K: PIM V. 2526/22.

Hajtogatott, postán ajánlva és „sürgető”-en küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A levél hátlapján: Jókai Mór. Az érkezési bélyegző: KOMÁROM 13/9. Hogy a postai bélyegző vagy Jókai keltezése téves-e, nem lehet eldönteni.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 281.

A tengerszemű hölgy c. regényében (XVII. fejezet) írta, hogy [1858] szeptemberben mellvérzést kapott. „Fiatal korban vérsztjósló jelenség.” Házi orvosa azt mondta, hogy „nem kell neked semmi orvosság, hanem eredj utazni, s asszonyhoz ne közelíts”. Ekkor ment Erdélybe. Török Gábor társaságában két hétig lóháton járta be a nyugati havasokat. „Ez az út, ez a levegő megint emberré tette; mellvérzése megszűnt és sohasem tért többé vissza.” (Mikszáth II. 18—19.). Útiélményeiről beszámolt a VU-ban (*More patrio*. Regényes kőborlások JCB 5. k. 133.).

190.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1858. okt. 9.

K: PIM V. 2526/23.

Címzése nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 284.

Erős Józsefnek az 1858. év végéig ki kellett volna fizetnie a nyéki birtok kialakított teljes vételárát (16 000 forintot). Eddig — legalábbis a meglevő levelek tanúsága szerint — 10 000 forintot fizetett ki. Jókai bizonyára ajánlott levélben szólította föl fizetésre, s Erős ennek a recepisséjét (vevényét) kapta akkor kézhez, amikor Jókai személyesen fölkereste Nyéken.

adó és bélyegérti executió — bírói foglalás adóhátralék és bélyegilleték lerovásának elmulasztása miatt

sollicitó — sürgesd

Szücs Józsi — l. a 170. sz. levelet.

a zsidó — valamelyik bérlőjük

Leveledet kaptam — nem ismerjük

191.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1858. nov. 8.

K: PIM V. 2526/24.

Címzés nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 280.

Erős József októberben, amikor Jókai személyesen kereste föl, azt ígérte, hogy november első napjaiban 2000 forintot fog fizetni.

Jólán egy jó nevelőintézetbe jár — Bayer Kornélia nevelőintézetébe járt, ahol franciául is tanult (Hegedüs né 92.).

Jókay Károly e levél tartalmát megírhatta Eszternek. Vályné egy keltezetlen, de minden valószínűség szerint ez idő tájt írt levelében ezt írta bátyjának: „Megvallom kelemetlenül lepott meg leveled melyből azt látom hogy Erőssel utobb is pörlekedni kell — és az el mult öt fertály évi kamatrol szo sints — pedig nekem az engem illető részre szükségem van — és számítottam is rá — a mi ötszáz forintot most fizetett abbol előbb az el mult kamatokat kellett volna levonni ha ti elengeditek is a ,rátok eső' részt én az enyimet nem engedhetem —” (OSZK Fol. Hung. 2261. 457. másolat.)

192.

DESSEWFFY EMIL, A MAGYAR TUDOMÁNYOS

AKADÉMIA ELNÖKE — JÓKAINAK 1858. dec. 20.

K: OSZK Fond V/120/1.

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

A levél, amely egy akadémiai írnok kézírása, évszámként 1850-et jelez; ez nyilvánvalóan elírás, hiszen Dessewffy 1855-ben lett az Akadémia elnöke.

Maga Jókai 1883-ból való visszaemlékezésében a következőket írta: „A magyar tudományos akadémiának az elismerését is hálás

köszönettel kell felemlítenem, mely nekem a levelező tagságot 1850-ben, úgy szólván, előlegezte; mert még ekkor mindössze hat kötet munkám volt csak a közönség előtt: a „Csataképeket a forradalomból” ebben az évben írtam. Az akkori rémuralom alatt a magyar tudományos akadémiának sem volt szabad közgyűlést tartania: én tehát olyanformán lettem tudóstársasági taggá, hogy az *akadémia igazgatói tandcs ajdnlátára* az akkori katonai főparancsnokság által neveztettem ki, (a hogy ezt a kiállított diplomám bizonyítja). Nem hiszem, hogy a kerek földön volna még valaki, a ki hasonló úton jutott a halhatatlanság sorába!” (*Jókai a maga irodalmi munkásságáról*. NK 100. k. 132.) Ismerve a Jókai visszaemlékezéseiben előforduló tevédséket és ellentmondásokat feltehetjük, hogy éppen a levél keltezésében levő elírás volt e téves visszaemlékezés forrása és bizonyítéka. (A „kiállított diplomám” bizonyára ez a levél.) Egyébként egykorú följegyzése is ellene mond emlékezésének. A 2. sz. (1856—58-ból való) noteszben olvasható: „mért tettek meg akadémiai levelező tagnak” (*Följegyzések* I. 89.). A Jókai-irodalomban Szabó László (159—60.) és nyomában Mikszáth (I. 188.) könyvében jelent meg az a téves adat, hogy Jókait 1851-ben választották meg akadémiai levelező tagnak. Mikszáth Gyulai Pálnak az ún. próbapéldányra írt megjegyzése („1859-ben választottuk meg”) ellenére nem javította ki az évszámot (I. 288.). Szinyvei József (V. 549.) 1858. december 15-ét írt, s az a Szinyvei nyomán készült életrajz, mely Jókainak idézett visszaemlékezésével egy kötetben jelent meg (NK 100. k. 114.), ugyanezt a helyes dátumot közölte.

A Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlése 1858. december 15-én nyílt meg az alapszabályoknak régen várt megerősítése után. Az akadémia 1847-től 1858-ig nem választott új tagokat. Desseffy Emil így kezdte elnöki beszédét: „Tizenegy év óta ma gyűltünk ismét össze először, hogy megtartsuk intézetünk ünnepélyes köz ülését”. A nagygyűlés első napján (1858. dec. 15.) történtek a választások, „melyek az új alapszabályok szerint a Generál Kormányzó Fenségenek levén kinevezése alá felterjesztendő, Ő Fensége ez öszves választásokat *azonnal* méltóztatott kegyesen szentesíteni.” (Az MTA évkönyvei IX. k. 1848—1859. Bp. 1876. 3., 17.). 1858-ban 11 tiszteleti, 16 rendes és 58 levelező tagot választottak. Pompéry János Falk Miksának írt levelében úgy jellemzi a választásokat, hogy „azon elvből kívántak volna az okosok eljárni, hogy (temérdek igény és ambitio megnyugtatására) ezúttal minden szakból csak a legjelesebbek választassanak meg levelező tagokul, Arany rendes taggá graduáltatván. Így a költők közül Tompa, a regényírók közül Jókai, a műfordítók

közül Szász K., a kritikusok közül Gyulai választassanak meg.” (FalkLev 416—18.)

az Ország Generál-Kormányzója ... kinevezni méltóztatott — Albrecht főherceg, a császár nagybátyja 1851-től 1860 áprilisáig volt az ország kormányzója. Az MTA alapszabályainak 1. §-a szerint „A magyar Tudományos Akadémia egy Ő Cs. K. Felsője különös oltalma alatt álló tudományos intézet”. Ennek következtében a nagygyűlésen titkos szavazással megválasztott tagok névsorát „az ajánlottak kinevezése végett” a főherceg elé kellett terjeszteni.

az akadémiai Alapszabályok szellemében — Az 1. § értelmében az akadémia célja „a tudomány és szépirodalom művelése és terjesztése, s egyszersmind a magyar nyelvnek egész gonddal csinosbitása és gazdagítása.” (Akadémiai Értesítő 1858. 548.).

17. § — „A levelező tagok, kiknek száma meghatározva nincsen, az akadémia mindennemű üléseiben székkel és tanácskozó szavazattal birnak; s mind önálló tudományos vizsgálatok és dolgozatok által szakjokat előbbre vinni, mind az alapszabályilag kitűzött célok létesítésére reájok bizott dolgokban segédrészt venni köteleztetnek.” (Uo. 551.)

32. § — „Minden újonnan választott tag, a külsők kivételével, osztályába tartozó dolgozat felolvasásával, vagy személyes meg nem jelenhetés esetén beküldésével, legfeljebb egy év alatt széklet foglal, különben megválasztása megsemmisülvén.” (Uo. 554.) Jókai az idézett paragrafusnak több mint egy hónap késéssel eleget tett (*A magyar néphumorról*. Olvasta széklet foglalva jan. 30. 1860. Jókai Mór. — M. Akad. Értesítő a Nyelv- és széptudományi osztály közlönye I. k. 1. sz. 1860. 9—25.; utóbb: NK 96. k. 313—30.)

Gr Dessewffy Emil — (1814—1866), 1855-től haláláig a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

193.

JÓKAI — A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁNAK
1859. ápr. 16.

K: MTA Főtitkári iratok 1859. 256. sz.

M: Akadémiai Értesítő 1912. 36—39. (Viszota Gyula közlése).

Teleki József gróf (1790—1855), a Magyar Tudományos Akadémia első elnöke által alapított drámapályázati jutalom (Teleki-díj, 100 arany) 1858. évi eldöntésekor a bíráló bizottság abszolút értékű

műver nem találván utasítást kért. Az akadémia erre elhatározta, hogy — bár ily körülmények között többször nem adatott ki, sőt éppen a meddség miatt 1844-ben el is töröltetett a jutalom, de mivel az alapító ezen körülményeket ismerve végrendeletében felélesztette a jutalmat: az akadémia az alapító szöveg „legjobb” kitételét enyhébb értelemben úgy magyarázta, hogy a pályadíj a viszonylag legjobbnak adandó ki. A bizottság erre a jutalom megosztását ajánlotta a versenyző nyolc pályamű ketteje között (*Egy királyné és Attila*). Ezt az előterjesztést az akadémia nem fogadta el, s új bizottságot küldött ki (Lukács Móric, Arany János, Jókai Mór) azzal az utasítással, hogy a két pályamű egyikének ítélje meg az egész díjat. (*Jókai Mór és a Teleki-pályázat*. Akadémiai Értesítő 1912. 35.)

Ekkor írta meg Jókai a következő jelentést:

Jelentés

A Teleki-pályadíjra versenyző szomorujátékok közül, a megelődő bizottmány által kiválasztott IV. és V. számú pályaművek elsőbbségi kérdése feletti határozás végett kiküldött bizottmányi eljárás felől.

A fennevezett bíráló bizottmány April 15-i ülésében a jegyzői toll vitélével megbízatván, van szerencsém a tekintetes academiának ez ülés határozatául teljes tisztelettel következő jelentést tenni:

Miután a bíráló bizottmány egyik jelen nem lévő tagja indokolt véleményével ellátott szavazatát írásban küldé be s a többi jelenlevő bizottmányi tagok szinte tüzetesen kifejtett nézeteiket előadák, a kérdés alá bocsátott két pályamű közül a vizsgáló bizottmány, — négy szavazattal egy ellenében, a IV. számú, „Egy királyné” czimű, — „Az a kérdés a drámánál” stb. jeligével ellátott pályaművet találta jutalomra érdemesebbnek.

Pesten, 1859 April 15-én

(Akadémiai Értesítő 1912. 36.)

A levelet ehhez a jelentéshez mellékelte Jókai.

corollarium — egy előbbi tételből minden bizonyítás nélkül következő tétel

sacharometer — cukortartalom meghatározására való mérőeszköz

normativum — zsinórmérték, rendszabály

nagylelkű alapítók — a Teleki-díj és a Karátszonyi-díj alapítóira gondolhatott Jókai

negyven . . . fél — az előbbi számadat valószínűleg Németországra vonatkozik, az utóbbi hazánkra; ti. a Nemzeti Színház 1884-ig, az Operaház megnyitásáig a drámai és az operai művészetnek egyaránt háza volt, bár ekkor már létrejöttek vidéki színházak is
(L. Jókai 1860. március 19-i, az MTA-hoz intézett levelétl)

194.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1859. máj. 29.

K: PIM V. 2526/25.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A hátapon: „Jókai”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 285. A másolaton a dátum tévesen 19/V. Így idézi JCB 4. k. 565. is.

Az Üstökösnek Jókai maga volt a kiadótulajdonosa és a szerkesztője. A rendőrségen kívül más nem szólt bele a munkájába, de ő egy személyben volt felelős lapjéért. Ez magyarázza, hogy — kiváltképpen feszült politikai helyzetben — nem akart eltávozni Pestről. Márpedig a szardíniai—francia, majd a francia—olasz háborúba bonyolódott Ausztriában (a háború április 29-én kezdődött), alig egy hónappal a vesztes solferinói csata (június 24.) előtt, joggal várhatott Jókai különleges intézkedéseket.

Érős Józsi — határidőre nem tudván fizetni váltót adott, az első váltót időben nem fizette ki, ezért Jókai beperelte. A váltóügyeket a váltótörvényszék gyorsan tárgyalta.

executio — végrehajtási eljárás, bírói foglalás (l. az 1859. nov. 30-i, 204. sz. levelet)

olcsóbb lovaiddat . . . siess eladni — nyilván azért javasolta, hogy az esetleges katonai rekvirálástól megmenthesse

195.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1859. máj. 29.

K: PIM V. 2527/3.

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. A 4. oldalnak, amelyen a címzés volt, csak a harmadrésze van meg, a többit levágták. A címzés szövegét a másolatból vettük.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 219. — JCB 4. k. 565. idéz belőle egy mondatot, de tévesen Károly levelének tartja.

kukacztójs — selyemhernyópete
Nagyon zivatáros . . . az idő — l. a 195. sz., Károlynak ugyanaznap írt levelet
Az eladott jószágot még nem vallottam át neki — a vételár teljes törlesztéséig még nem történt meg a telekkönyvi átírás
Tartozása még 3700 forint. — Eszerint 1858 novembere óta 6300 forintot fizetett.
várjuk azt, a mit a zsidók — ti. a Messiást; itt: a politikai helyzet javulását
Ferencz bátyám — Vály Ferenc
Mari . . . Géza — Váli Mari és Jókay Géza, Károly fia, aki Pápán tanult

196.

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK 1859. jún. 3.

K: MTA Magy. Ir. lev. 4-r 72-ben 56b
Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

M: ItK 1925. 257. (Hellebrant Árpád közlése).

A levél keltezésében a római számmal jelölt hónap II-nek (február) és VI-nak (június) is olvasható. Hellebrant februárnak olvasta, az MTA kéziratári katalógusában júniusi dátummal szerepel. Jókainak május 29-én írt leveleit (194—95. sz.) és e levélnek „a mai vigasztalan napokra” vonatkozó kitételét egybevetve a júniusi keltezés tartjuk valószínűbbnek.

Toldy Ferencnek, az Akadémia titkárának levelét nem ismerjük, s így az angol leány kilétéről nincs tudomásunk.

197.

LISZNYAI KÁLMÁN — JÓKAINAK 1859. aug. 17.

K: nem ismeretes

M: ItK 1925. 93. (Baros Gyula közlése). „Az eredeti helyesírás szerint másolt leveleket jelenlegi tulajdonosuk gróf Tisza Lajos kocsordi (Szatmár m.) nagybirtokos úr volt szíves közlés végett átengedni, aki a kéziratokat ezelőtt vagy harminc évvel Jókai Mórtól kapta ajándékba.”

„Eredetije 8-rét alakú levélpapír első lapján. A mély nyomású nemesi címer körülírása: Lisznai Damó Kálmán. Boríték nincs.”

Lisznyai Kálmán — (1823—1863) költő, a Tízek Társaságának tagja. Jókai megemlékezett róla *Az én kortársaimban*. Házasságkötéséről baráti hangon adott tudósítást a Délibábban (1853. jan. 2. JCB 4. k. 72.). Lisznyai részt vett Jókai Magyar utcai házának felavató estélyén 1857 telén (Jókay Jolán 87.).

198.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1859. aug. 22.

K: PIM V. 2527/4.

Hajtogatott, lepecsételt, postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A 4. oldalnak kb. kétharmad része le van vágva.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 220.

Vály Ferenc és Jókay Eszter leányának, Váli Marinak (1840—1915) a kezét 1858 nyarán kérte meg Peti József református pap. Az eljegyzést csak 1859 pünkösd után hozták nyilvánosságra, s az eredetileg 1860-ra — Mari húsz éves korára — tervezett esküvőt a vőlegény sürgetésére tüzték ki ez év őszére. Vályné és leánya 1859 szeptember elején — Róza már Váradon vendégszerepelt — fent jártak Pesten nemcsak a bútor és kclengye megvásárlása céljából, „hanem legfőképpen azért, hogy Móric bátyám tűzze ki az esküvőm napját, melyen mint násznagy jelen lehessen” (i. m. 202.). Jókai azt mondta, hogy szeptember 22-én, az ő neve napján tartsák a lakodalmat (uo. 204.). Jókay Jolán szerint Laborfalvi Róza megígérte, hogy „a menyasszonyi ruhát, koszorut és fátyolt ő fogja venni” (i. m. 114.).

Rózát . . . elvittem Graefenbergbe — a kis Rózáról, Laborfalvi Róza leányáról, az ún. II. Rózáról van szó. Hegedűsné szerint 1836-ban született, atyja id. Lendvay Márton volt. „Gyönyörű gyermek volt, feketefürtös fejcskéje és tüzes fekete szemei, piciny szája, igazi angyalarc. [Róza néni] nagyon szerette gyermekét és sokat nélkülözött, hogy azt tisztességgel felnevelje.” (240., 243.) Később nevelőintézetbe adta. Jókai azon az emlékezetes napon ismerte meg 1848-ban, amikor Petőfi tanácsára Eszter elvitte öccsét az intézetbe. A kis Róza jövője sok gondot okozott édesanyjának. A fényes tervekben nem lett semmi. 1859. február 20-án kislánya született: a III. Róza, akit Jókaiék örökbe fogadtak (1886-ban), Jókai Róza, a későbbi Feszty Árpádné. (Keresztlevelét l. OSZK Fond V/780.) A gyermek atyja id. Andrássy Gyula gróf volt (Váli M. 180., 198., 223. Fesztyne 12., Feszty Masa 41. Az apa nevét egyik forrás sem írja ki, monogramját „gr. A. Gy.” Váli M. Jókaihoz írt, 1899. szept. 1-i levelében olvashatjuk.). A kis-

lány falura került dajkaságba, aztán Pepi (Szerdahelyiné) vette magához, majd az öreg Kovácsné vállalta. Jókai előtt titkolták, s állítólag csak két és fél éves korában ismerte meg és fogadta be házába a kicsi Rózát (Váli Mari 232., Hegedűsné 120.). — Váli Mari szerint, a kis Róza 1857-ben már járt Gräfenbergben (i. m. 174.). Jókay Jolán úgy emlékszik, hogy 1859 tavaszán vitte el Jókai a kis Rózát Gräfenbergbe, „mert nagyon beteg volt és dacára minden orvosi kezelésnek, nem javult az állapota. De Kovács Sebestyén Endre, Balassa és Bókay tanárok konzultálása után kijelentették, hogy csak a gräfenbergi erős hidegvíz-kúra használható, mert belső szervekkel nem tudnak hatni a betegségére.” Ott volt fél évig, használt is neki a kúra, de csak részben, úgyhogy rövid idő múlva ismét el kellett mennie a kúrát folytatni (i. m. 112.), Feszty Masa szerint (i. m. 39.) tébcécés volt.

Jókai noteszeiben több feljegyzés van a kis Róza fürdőzésének költségeiről (*Feljegyzések I.*). — Július végén történetett a fürdőre való utazás. A VU augusztus 7-i száma közli, hogy „Jókai Mór mult héten rövid kirándulást tett a vizek világába Gräfenbergbe, honnan testben lélekben felfrisülve tér vissza körünkbe. Az Üstökös legujabb számában ennek következtében Kakas Márton hazánkfia egy melancholikusi vízi nótát téve közzé, melyet jó lesz elolvasni.” Az Üstökös augusztus 6-i számában jelent meg a *Graefenbergi viszhang* c. vers.

most írt, hogy gyógyul — az alábbiakban teljes egészében közöljük a kis Rózának egy 1859-ből való levelét, amelyet édesanyjának írt (OSZK Fond V/722):

Kedves Édes jó Mama

Gräfenberg zokán 859

A befőtött meg kaptam, oly jól esett hogy én nem tudom leírni hogy mama gondolt rám, az egészségemről illeti háláisten nagyon gyógyulok, a kiütések mind megvékonyultak, a lábom, kezem és kőrmöm meg gyógyult, a mama kívánatára az orvossal beszéltem, gyógyulásom bizonyos, csak hogy őszkor leszek tökéletesen kész a kúrával, mert most tavaszra újra kifogja hajtani a mi most mulik és hogy az meg gyógyuljon szükséges hogy a nyaratt itt tölcsem, és az ősz megint azért hogy nem ütött megintki, ha akkor ki nem üt nyugottan térhetek haza, mert akkor egész életemre meg vagyok mentve, képzelheti édes jó mama mily rosszul esett halanihogy még mily soká nem fogom édes mamáékat látni, meg őt, de vigasztal aza tudatt hogy az egészségemről történik, a fuszkeklik meg lesznek, az eszűst fedött nem hoztam, a vásznat végel árulják, és rófe harminckétt ujkrájdár de ha vegell veszi az ember olcsobblesz, a kurátt csak

ugy veszem mind nyáron mindegyik meg könyitt csak nekem nem,
 arolla hidegről szélről és hórol nincs mamának fogalma, az orvos
 magais mondja hogyrég nem volt ilytél, a pamutt áratt később irom
 meg, ha mama akarja hogy cernábolis kőssek ugy kérem kúdjón mert
 itt nem lehet kapni, amiről mama emlitést tesz arol márrég gondol-
 kozom, de megvárom a mama tanácsatt mert az legjobblesz, a mia
 magyar divatott ilette sirva olvastam, hogy én nem látthatom,
 istenem talán még vissza jönnek a jo időők, de szép mama bizonyosan
 a mentébe, meg Papanak mily jól álhatt a magyar nadrág, és mily
 nagyszerű lehet a színházba ha ugy végig néznek mámaék a szép disz
 öltözött, a befőtcell ugy gazdálkodom, hogy csak három szemett
 eszem meg napjába, a levelett háromszoris elollvastam napjába nem
 képzeli hogy érzem magam ha valamitt hazulrol hallok, vagy tudom
 most jön levelem, örülök hogy Mari Pesten van, tudom boldog és
 jól nézki és Klárinakis megvan az öröme hogy fija, az itteni élett
 nagyon egész nap nem látni az egész meg van halva, egy házba
 hárman vagyunk ha Tesnbergné nem volna itt ugynem volna a
 kihez egész hetekig egyszottszoljak egypár zsidon kívül nincs senki,
 hanem tavaszkor lesz megintt élett, kurátt veszek és dolgozok egész-
 nap, meg haza gondolok szüntelen, meg a mokusommal mulatok,
 még egyszer köszönöm a befőtett és a pénzt, igen tisztelem Kovács-
 nétt, tisztelem Szigligetinét a lányáitt Latkocinét, csokollom Mari
 Jolánt Terkátte a levilitt nem kaptam meg, kívánok mamaéknak jo
 ünnepekett meg a többicknekis, kivanom Kovácsnenak ha Ferblizik
 sokatt nyerjen, ha jól mulattnak gondoljanakrámm

mamának nagyon sokszor a kezitt

engedelmes szerető leánya

Roza

meg fogok gyógyulni — első jele Jókai betegségének, amely végül
 megakadályozta abban, hogy elmenjen Mari esküvőjére

199.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1859. aug. 26.

K: PIM. V. 2527/5.

Címzés nincs.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 221.

Hegedűsné Jókay Jolán szerint „szép fehér damaszk menyasszonyi
 ruhának valót” küldött Róza néni (115.). Váli Mari az „Alter üzleté-
 ben kikerült, pompás, nehéz fehér brokát kelméjű” menyasszonyi

ruhájáról nem említi, hogy Jókaiéktól kapta. A menyasszonyi koszorúról elmondja, hogy az ígért narancsvirág-koszorú csak esküvője utáni napon érkezett meg Pápara (206., 210.).

gondoskodjatok — gondolkodjatokból írta át

200.

JÓKAI — JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZÁNAK

1859. szept. 6.

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A 4. oldal szakadt.

Laborfalvi Róza 1859 szeptember első felében két hétig Nagyváradon vendégszerepelt (Hegedűsné 114—15.). „Ugy volt, hogy Móric bácsi is elkíséri, de szeptember elején Móric bácsi lázas lett és vért köpött. Ekkor a doktor, Kovács Endre megtiltotta az utazást és nem mehetett el Váradra. Róza néni elment és reám bízta, hogy vigyázzak Móric bácsi egészségére . . .”

Vályék pesti látogatásáról beszámol Váli Mari (202—05.). A zongoráról nem tesz említést. Az őszibarack-eltevésről Jolán is (115.), Mari is (204.) megemlékezik, mind a ketten segítettek a barackhámozásban.

201.

JÓKAI — VÁLY FERENCNÉ JÓKAY ESZTERNEK

1859. szept. 16.

K: PIM V. 2527/6.

Hajtogatott, lepecsételt postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A 4. oldal hátlapján: Jókai.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 282.

Váli Mari szerint szeptember 20-án „stafétával” érkezett egy levél Pápara: „Móric bátyám kezeirása volt a cím, belül pedig Róza néninek következő néhány sora állt: *Móricot tegnap erős vérhányás lepte meg, mely ma kisebb mértékben ismétlődött. Utaznunk hát lehetetlen! Áldásd!*

küldi Marikának! Én is! Az ígért narancsvirág-koszorút postára adattam. Csókol benneteket Jókainé Róza.” (III. 65.) „Másnap sajátkezűleg írt levél is érkezett a drága betegtől: áldását küldte, és azzal vigasztalt, hogy: *„az orvosok aranyérnek tulajdonítják bajomat, az pedig csak nagy gazdagságot jelent ugye? Hát: nehogy búsuljatok miattam, szegény Mariskám esküvőjének napján.*” (III. 66.) A Váli Mari idézte levelek eredetijeit nem ismerjük. Az utóbbi sajátkezűleg írt Jókai-levél hitelessége kétséges. A szeptember 16-án kelt levél a postabélyegzők tanúsága szerint 17-én került postára Pesten és 18-án érkezett Pápara.

202.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1859. szept. 16.

K: PIM V. 2526/26.

Hajtogatott, postán ajánlva küldött, lepecsételt levél. Címzés a 4. oldalon. A 4. oldal hátlapján: „Jókai”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 222.

A 201. sz. levéllel egyidejűleg írt és postára adott levél.

203.

BENKE ROZÁLIA — JÓKAINAK 1859. okt. 20.

K: PIM V. 2807.

Címzés nincsen.

Benke Rozália — (1836—1861) Laborfalvi Róza leánya, az ún. II., ill. „kis” Róza, Feszty Árpádné Jókai Róza édesanyja (l. az 1859. aug. 22-i, 198. sz. levelet)

Papa -- a kis Róza Jókait papának szólította s magát „Jókai kisszonynak” nevezte (Váli M. 104.). Jókai valóban atyailag gondoskodott róla, s bár nem adoptálta, a közvélemény leányának tartotta. Halálakor a VU így írt: „Jókai Mór és neje Laborfalvi Róza elveszték egyetlen leányukat Rózát” (1861. nov. 24.). Jókai a kis Róza leányát, aki 1859. február 20-án született, 1886-ban fogadta örökbe, s így őt (a későbbi Feszty Árpádnét) megilleti a Jókai családnév. (Jókai Róza keresztlevelének másolatát l. OSZK Fond V/780).

Mariék Pesten laknak — Váli Mari jegyese, Peti József kecskeméti tanár volt. Pápán tartott esküvőjük napján (1859. szept. 22.) választották meg a pesti teológiai intézet tanárává (Váli M. 207.). Pesten az Alduna sor 33. sz. alatt laktak (uo. III. 97.).

papának a regénye — a VU arról tudósított, hogy a *Szegény gazdagokat* a Neueste Nachrichten c. bécsi lap október elejétől kezdve német fordításban közölni fogja (1859. szept. 4.). Róza a bécsi lap beharangozását olvashatta. A tervezett közlésről nincs tudomásunk (JKK 12. k. 440.).

Szigligetiné — Szigligeti Ede felesége, Fánika régi jó barátnője volt Laborfalvi Rózának (Váli M. 33.) Szigligetiék 1845-ben Jókai szállásadói voltak (l. 1845. nov. 28-i, 19. sz. levelet), most meg Szigligetiék laktak a Magyar utcai Jókai-ház második emeletén (Jókay Jolán 85.).

kis Jolán . . . Mari — Jókay Jolán ez idő tájt Jókaiéknál lakott; Váli Mari, Peti József ifjú felesége is pesti lakos lett

Terka — a Jókai-ház mindenesnője, aki hosszú évtizedeken át teljesített szolgálatot a családnál (Feszty Masa közlése)

Latkociné — Lendvay Mártonné Hivatal Anikó, aki a 40-es években Laborfalvi Róza mellett a Nemzeti Színház másik primadonnája volt, Lendvaytól elválva Latkóczy Lajos festőművészhez ment feleségül. Laborfalvi Róza legjobb barátnői közé tartozott. Összekötötte őket a Lendvay iránt érzett közös nagy szerelem emléke. „Lendvaynének nem volt soha leánya — írja Fesztyne —; kisanyámnak második anyja lett. Bálványozta.” (*Akik elmentek . . . Bp. é. n. 9.*)

204.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1859. nov. 30.

K: PIM V. 2527/7.

Hajtogatott, postán ajánlva küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A hátlapon: „Jókai”.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 223. Keltezés: Nov. 30.

A kézirat keltezése csonka: 1859. No — a többi le van vágva. A másolat készítése idején bizonyára megvolt még a teljes keltezés. Ezt bizonyítják a postai bélyegzők is: PESTH 2/12 PAPA 4/12, vagyis Pesten december 2-án, Pápán december 4-én bélyegzték le.

Erős József májusban 3700 forinttal tartozott (l. a 195. sz. levelet.). Időközben úgy látszik lefizetett 1345 forintot. Az 1860 február végére ígért utolsó 1000 forint kifizetéséről nincs adatunk.

Várady Antal — Őt bízták meg a nyéki birtok átírási ügyének elintézésével.

felvallás — jogi műszó: valamely fekvő birtokot hiteles tanúk előtt valakinek örök áron elad

205.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK 1859. nov. 30.(?)

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 286.

A másolaton a keltezés napja nincsen föltüntetve.

A levél tartalmából bizonyos, hogy ugyanazon a napon írta, mint a Vályné Jókay Eszternek november 30-án kelt levelet.

kis öccsének — Jolán öccse, Jókay Károly Móric nevű fia 1857. október 5-én született (Hegedüsné 91.). Id. helyen is szó van a gyermekruhák készítéséről.

206.

JÓKAI — TOLDY FERENCNEK 1859. dec. 30.

K: MTA Magyar. Ir. Lev. 4-r 72-ben 57.

Címzés nélkül.

207.

JÓKAINÉ LABORFALVI RÓZA — JÓKAINAK 1851—52?

K: PIM V. 245.

Hajtogatott, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon.

Jókainé valószínűleg valamelyik vidéki vendégszereplésének színhelyéről küldte ezt a levelet

Barcsai — talán Jósika Miklós *Két Barcsay* c. drámájára vonatkozik. Róza Bornemisza Anna szerepét játszotta (Nemzeti Színház 1851. április 24. Remény 1851. I. 302.).

Szücs ház — özv. Szücs Lajosné (I. az 1852. aug. 6-i, 99. sz. levelet) kétemeletes házában, mely „a Nemzeti Muzeummal csaknem átellenben” állott, valószínűleg 1851 ősztől 1852 ősziig laktak Jókaiék (Váli M. 97. és a 99. sz. levél). Ez az adat egyben a levél keltezésének alapja.

208.

JÓKAI FELSÉGFOLYAMODÁSA 1852. jún. 6.

K: Abafi Lajos tulajdonában volt, jelenleg nem ismeretes.

M: Pesti Napló 1893. dec. 10. 346. sz. 5. o.

Jókaihoz igen sokan fordultak pártfogásért, közbenjárásért a legkülönbözőbb ügyekben. Segítőkézségét, amelynek ez az első jelentkezése, sok későbbi levele bizonyítja.

Abafi Lajos „Jókai felség-folyamodása 1852-ből” címmel előszót írt a levélhez, amely a 48—49-re utaló bevezető sorok után így folytatódik: „Szomorú évek követték a dicső napokat. A hazafiak java elvérzett, vagy bujdosott, vagy börtönben ült. *Kőrösi* Sándornak is alkalmom adatott arról elmélkedni, hogy a hazafias cselekedet szép és természetes kötelesség, de nem mindig hasznos. S ez az elmélkedés elhomályosította a rab lelkét s elűzhetetlen kórság fészkelte be magát testébe is. Ekkor szerettei: az anyja és felesége aggodalmas szívvel határozták el magukat egy lépésre, melyet a politikai fogolyért hiába tettek volna, de amelyet a gyógyíthatatlan rab érdekében sikerrel reméltek megtehetni: a földi kegyelem kútforrásához fordulni.

De ki legyen ott szószólójuk, ki ecsetelhetné szívök aggodalmát méltóan?

Ki más mint a költő?

Ő, aki fantáziája alkotásaival annyiszor facsarta össze szívöket és könnyeiket fakasztotta: ő a felség szívét is meg fogja lágyítani szavának varázshatalmával.

És a költő, *Jókai Mór*, engedett kérelmöknek és megírta a felség-folyamodást tiz krajcáros bélyeges papírra.

Szól pedig a kérvény, amely eddig nyomtatásban meg nem jelent, a következőképpen:

(A levél szövege után a következő megjegyzést olvashatjuk:)

Volt-e eredménye e szívreható kérvénynek, nem tudom, de alig hiszem. Az a körülmény, hogy kéziratgyűjteménycemben őrzött *visszakerült* eredeti, különböző hivatalos számokkal el van látva, arról

tanuskodik, hogy a kérvény bizonyos helyig eljutott, *de rendeltetési helyéig alig*. Ugyanis rá van vezetve e megjegyzés:

„G. M. 8631/905. praes. 13. Juli 1852.”

Akkor érkezhettek az irat Bécsbe, de onnan vissza is jött, még pedig csigapostán. A küllapon tudniillik van háromféle szám: »1450« (ceruzával), »8655« fekete tintával, s ez utóbbi vörös tintával kihuzva s alája ugyanazzal írva »8133/853«. Az irat tehát valószínűleg 1853-ban érkezett vissza, talán azzal a vigasztalással, hogy a kérvényre *már* nincs szükség, mert a beteg rab már nem szenved, vagy talán azzal a szíves felvilágosítással, hogy ha Bécsben akarnak valamit elérni, ne alkalmatlankodjanak magyar folyamodással, hanem irjanak németül. mert ez a hivatalos nyelv Ausztria-Magyarországon most és mindörökké Amen!”

Kőrösi Sándor — (1824—1895) Kecskeméten született, itt iskolatársa volt Jókainak. Ügyvéd lett, s a szabadságharcban hadbíróként működött. Halálra ítélték, majd kegyelem útján hat évi várfogságra. 1861-ben Komárom város főjegyzője lett, majd ügyvédeskedett, később Pápán, majd Debrecenben főiskolai tanár és országgyűlési képviselő volt. Jókaival kapcsolatos emlékei (*Jókai Mór és a régi diáklét Kecskeméten*) megjelentek a Pesti Hírlap 1893. december 5—7-i számaiban. Jókai is megemlékezik róla: 1849-ben Szegedről Aradra együtt menekültek. „Négyen voltunk együtt: Kőrösy Sándor hadbíró barátom (most jogtanár Pápán) és feleségeink” (HhM 5. k. 136. és 6. k. 314.).

A folyamodás hitelességét bizonyítja Darnay Kálmánnak Jókaihoz 1900. október 12-én írt levele is, amelyben több ezer darabból álló kéziratgyűjteményéről szólva közli, hogy „méltóságodtól is van egy 1852-ben írt felség folyamodványa Kőrösy Sándor szabadonbocsájtása érdekében” (OSZK Fond VII/173.).

A sümegi Darnay Múzeum anyagát Darnay Kálmán halála (1945) után részben elvitték Keszthelyre, egy nagy része elpusztult 1945-ben menekítés közben. Levéltári anyagot a zalaegerszegi múzeum is vitt el. A jelenlegi sümegi Kisfaludy Emlékmúzeumban Jókai kézírata nincs meg. (Bozó Sarolta múzeumi gondnok szíves közlése.)

JÓKAI LEVÉLFOGALMAZVÁNYA

MAJTHÉNYI FLÓRÁNAK

1852. dec.—1853. jan.(?)

K: OSZK Fond V/718/34/d

Jókai kézírása. A kézirat a Jókai-hagyatékban maradt fenn.

A fogalmazványban kétségkívül Majthényi Flóráról van szó. Keltezetlen, de minden bizonnyal 1852 december—1853 január között íródott. Jókai Aranyának azt írta 1852. december 3-án kelt 102. sz. levelében, hogy engedélyt kaptak a Délibábra; s kéri, küldjön verseket. A Délibáb 1853. február 6-i számában megjelent Flóra *Bércz és róna* c. verse a következő megjegyzéssel: „Szerencsésnek tartjuk magunkat a szép lelkű ifju költőnőt lapjainkban üdvözölhetni, mint kedves tüneményt költészetünk ujra csillagosodó egén. Szerk.” Flórának verse jelent meg a Délibáb 1853. február 27-i, április 10-i, július 31-i és szeptember 25-i számában, valamint az 1854 februári számban. Jókai 1. számú noteszéből kiderül, hogy Majthényi Flóra előfizetett a Délibábra (*Följegyzések* I. 15., 35.).

A levél stílusa és különösen egy — bár áthúzott — kitétele („mint jó öreg úrtól”) alapján valószínű, hogy Jókai Festetics Leó, a Délibáb szerkesztője nevében (aki ekkor 53 éves volt) írta ezt a fogalmazványt.

Majthényi Flóra — (1837—1915) az 50-es években tűnt fel Flóra néven írt verseivel. Első kötete (Flóra 50 költeménye) 1858-ban jelent meg. 1856-tól 1868-ig Tóth Kálmán költő felesége volt.

JÓKAI — PÁKH ALBERTNEK

1852—54?

K: OSZK Levelestár

Hajtogatott, lepecsételt, nem postán küldött levél. Címzés a 4. oldalon. A levél alján idcgen kéz írása: „Jókai Mór”.

A keltezetlen levél Törő Györgyi szerint (JCB 4. k. 548.) kb. 1854 januárjában keletkezhetett. Jókai a VU ügyében „tárgyalt a kiadóval Pákh helyett még az első szám megjelenése előtt előlegről.”

Csakhogy a levélben Emichtől kérnek előleget, a VU kiadója pedig Heckenast volt.

Az egyik feltevés szerint a szóban forgó lap a Vasárnapi Ujság amelynek kiadására 1854. február 7-én jött meg az engedély (l. az 1854. febr. 28-i, 122. sz. levelet). De arra is gondolhatunk, hogy a „meg nem kapnánk” nem Jókaira és Pákhra vonatkozik, hanem Jókaira és Festicésre, s így a lap a Délibáb lenne, amelyet Emich és Számvald adott ki az 1852 decemberében kapott engedély alapján (JCB 4. k. 541.). Így érthetőbbé válik, hogy Jókai miért Emichnél próbálja kiadni Pákh munkáit. A „nekünk” ebben az esetben csak baráti többes szám, nem pedig valami közös munkának a bizonyítéka.

Egyébként a levelet Jókai Pesten írta és az akkoriban (1855 őszéig) Pesten lakó, de többnyire ágyban fekvő beteg Pákhnak kézbesítővel küldte el.

Mindezek alapján a levelet 1852 december és 1854 február között helyezhetjük el.

211.

JÓKAI — POMPÉRY JÁNOSNAK (?) 1854—55?
K: OSZK Levelestár

Címzés és keltezés nélkül. A levél versóján ceruzairással: „Pompéry János”. A Pompérynak címzett Jókai-levelek palliumában őrzik, nyilván ezekkel együtt került az OSZK-ba.

Pompéry János — a Pesti Napló szerkesztője volt, s így járt neki köteles példány (Pflicht exemplár). Nem derül ki világosan, hogy könyvről vagy lapról van-e szó. Emich és Számvald társvállalkozók voltak (l. az 1852. febr. 7-i, 98. sz. levelet), ők adták ki a Délibábot és Jókainak több munkáját. Jókai a múlt évi könyvárusi számláról beszél; ha az 1853 januárjától 1854 februárjáig megjelenő Délibábra gondolunk, akkor 1854, ha pedig az 1853-ban kötött szerződésre (l. az 1853. dec. 7-i, 117. sz. levelet), akkor 1855 a levél keletkezésének az évszáma. A *Véres könyv*, amelynek szedése közben írta Jókai ezt a levelet, 1855-ben jelent meg. Az előfizetési ív („ebből a számságból”) a Nagy Tükörrre illene, de annak első száma 1856 novemberében jelent meg.

*Pilla Jánosné*ről annyit tudunk, hogy előfizetett a Délibábra (*Főljegyzések* I. 10., 38.), *Szekerényesinét* nem ismerjük.

212.

BENKE ROZÁLIA — JÓKAINAK

1853?—1858?

K: PIM V. 2806.

E levél keltezése a benne előforduló sok név ellenére igen nehéz. Nem tudjuk, hogy Laborfalvi Róza Kolozsvárt mikor játszott az *Egy pohár víz* c. Scribe-darabban. Egyedül a Pap Miklósról szóló ki-tétel ad némi fogódzót; kolozsvári újságíró volt, s „mióta papa elment nem mutatta magát”. Pap Miklós életrajzi adatai (1837—1880) arra engednek következtetni, hogy Jókai-ival való találkozás a második erdélyi út (1858 ősze) alkalmával történt; de az is lehet, hogy 1853-ról van szó, amikor a 16 éves Pap Miklós találkozhatott a 17 éves kis Rózával.

Hegedűsék — valószínűleg Hegedüs Lajosné Bodenburg Lina, a Nemzeti Színház tagja. „Róza néni nagyon szerette Hegedűsnét” (Jókay Jolán 91.).

Kovács Gyuláné — Pataki Rózsa, a színész felesége(?)

az öreg Teleki — talán Teleki Sándor nagybátyja, Teleki Imre

Mannsberger Jakab — (1832—1911) színiigazgató, társulatával Miskolcon is járt

Stógerek — Stögerék, Stöger Béla kolozsvári színész volt

213.

JÓKAI JÓKAY KÁROLYNAK

1857—59?

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 305.

Keltezetlen. Valószínűleg 1857—59 között keletkezett. A meghatározás nyilván a birtokeladási ügyben kellett.

214.

JÓKAI — JÓKAY KÁROLYNAK

1857—59?

K: nem ismeretes

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 307.

Keltezetlen. Erős József a nyéki birtok vételárát igen hosszú ideig törlesztette.

JÓKAI — VÁLYNÉ JÓKAY ESZTERNEK 1857—59?

K: PIM V. 2527/14.

Másolata: OSZK Fol. Hung. 2261. 232.

Hajtogatott, 3 helyen lepecsételt pénzeslevél. Címzés a 4. oldalon. A címzés mellett „Jókai Mór”. A levél teteje le van vágva, a keltezés hiányzik. Postabélyegző: 9/12 (dec. 9.)

Az idősb Jókai aláírás azt jelenti, hogy a levél Károly fiának, az ifjú Mórnak születése után (1857. okt. 5.) keletkezett. A kis Róza gräfenbergi tartózkodása 1859-ben volt.

Rafaél-féle kép — Váli Mari Raphael Mengs József álma c. képét másolta Bécsben a Belvedere-ben 1858-ban (188.).

B-nak — báró Baldácsy? (l. Váli M. 200.)

JÓKAI MÓR ROKONSÁGA

NAGYSZÜLEI: Jókay Sámuel és Vöres Katalin
Pulay Dávid és Szücs Erzsébet

SZÜLEI: Jókay József **Testvérei:** Gózon Istvánné Jókay Zsuzsanna
fia: Gózon Antal
Tóth Jonathánné Jókay Júlianna
Jókay Zsigmond
felesége: Mikolay Jusztin
Pulay Mária **Testvérei:** Pulay Gábor
fiai: Géza és Kornél
Konkoly-Thege Antalné Pulay
Erzsébet
fia: Konkoly Balázs

TESTVÉREI: Jókay Károly **Felesége:** Csontos Klára; apósa: Csontos
Imre; sógora: Csontos István
Gyermekei: Géza
felesége: Tersztyánszky Jolán
Hegedűs Sándorné Jókay Jolán
fiai: Loránd és Sándor (ifj.)
Vilma
Ihász Lajosné Jókay Etelka
Mór
felesége: Madarassy Róza

Vály Ferencné Jókay Eszter
leánya: Peti Józsefné Váli Mari

FELESÉGEI: Laborfalvi Róza (Benke Judit)
Szülei: Benke József és Rácz Zsuzsanna
Féltestvére: Benke Jozefa (Szerdahelyi Kálmánné, majd Huray Istvánné)
Gyermeke: (id. Lendvay Mártontól) Benke
Rozália (II. Róza)
Unokája: (id. Andrásy Gyulától) Feszty
Árpádné Jókai (III.) Róza
Nagy (Grosz) Bella

A [LEVELEZÉSBEN SZEREPLŐ JÓKAI-MŰVEK

(A dőlt számok a levelekre utalnak)

- A bölcsek köve 15, 272
 A bűntárs 290, 293—94
 A hulla férje 358
 Aline 293, 296
 A magyar nép adomái 429
 A mohácsi veszedelem 420
 A munkácsi rab 293
 A nepean sziget 40, 294
 A nyomorék naplója 305
 A régi jó táblabírák 395, 397, 400
 A remete hagyományai 290
 A serfőző 294
 A vérontás angyala 350
 A zsidó fiú 13, 271, 281
 Az aegyptusi rózsza 294
 Az átkozott ház 294
 Az élátkozott család 351, 429
 Dalma 117, 361—63
 Egy bujdosó naplója 351—352
 Egy magyar költő életéből 410
 Egy magyar nábob 124, 129—30,
 381, 386
 Egy római család 368
 Emléksorok 1848—1849-ből 99,
 353
 Erdély aranykora 124, 357—58,
 361, 381
 Forradalmi és csataképek 352
 Házasságok desperatióból 293
 Hétköznapiok 24, 38—9, 281, 283,
 285, 291
 Istenítélet 264
 Janicsárok végnapjai 156
 Kakas Márton 184, 187, 417
 Két gyám 23, 25, 277, 280—81,
 284—85
 Kincstárnok 296
 Könyves Kálmán 385, 400
 Manlius Sinister 123, 144—45,
 368, 380, 393
 Márcze Záré 40, 294
 Petőfi Sándor 411
 Sírkövek 99, 353
 Sonkolyi Gergely 293
 Szegény gazdagok 451
 Szenttamási György 350
 Szomorú idők 55, 292, 294, 308,
 353
 Tarka élet 149—50, 158, 174,
 395—96, 400, 410
 Törökvilág Magyarországon 361
 Új Dekameron 429
 Vadon virágai 283, 292, 294, 297
 Véres könyv 241, 256

NÉVMUTATÓ

(A dőlt szavak a levelekben előforduló nevekre utalnak)

- Abafi Lajos 453
 Abancourt Károly 86, 338
 Ács Károly 390
 Ágoston 203
 Alapy Gyula 280
 Albert főherceg 442
 Albert herceg 211
 Albrecht főherceg 442
 Alexi Károly 212, 438
 Alboni, Marietta 57, 309
 Andrássy Gyula, id. 446
 Apafy Mihály 103
 Arany János 49—50, 94, 101,
 111, 115, 163—64, 186—87,
 214, 254, 256, 295, 301—2,
 345, 355—57, 362—63, 368—
 69, 386, 400, 402—3, 419, 438,
 441, 443
 Asztalos Aba 270
 Asztalos Etelka 270, 436
 Asztalos István 20—21, 29, 33,
 35, 37, 44, 46, 60, 208—9, 270,
 436
 Asztalos Mór 208, 436

 Bach Sándor 347
 Bajza József 45, 264, 271, 278,
 297, 307
 Balásházy János 293
 Balassa János 447
 Baldácsy Antal 458

 Ballagi (Bloch) Mór 68, 115, 309,
 325, 370
 Bánfi Dénes 103
 Bankos Károly 390
 Barabás Miklós 205, 353,
 433
 Baráth József 41, 294, 329
 Baros Gyula 256, 445
 Baróti Lajos 253—54
 Baróti Szabó Dávid 354
 Bartay Endre 14, 271, 284
 Bartha János 23, 280
 Bartók Lajos 254
 Báthori 244
 Báthori István 376
 Batthyány Lajos 64, 298, 315
 Bayer Kornélia 440
 Béldi Pál 103
 Bem József 175, 356, 411
 Benke Albert 327
 Benke József 75, 78, 82, 327,
 332—36
 Benke Jozefa (Pepi) 205, 327, 332,
 334—35, 342, 422, 432—33,
 447
 Benke Rozália („kis Róza”,
 II. Róza) 185, 227, 230—32,
 241—42, 244, 414, 416—17,
 426, 430—32, 446—48, 450—
 51, 457—58
 Benkert Antal 281
 Benkert Károly Mária 281

- Benkovics Zsuzsanna 285, 352
 Beöthy Károly 14, 271
 Beöthy László 202, 353, 429
 Beöthy Zsigmond 117, 371
 Beöthy Zsolt 252, 428
 Berchtold Matild 437
 Bérczy Károly 162, 285, 307, 401
 Berecz Károly 55, 308, 359
 Berta úr 147
 Bertalanné 107, 109, 360, 362, 397
 Berzeviczy Albert 341, 361
 Berzsenyi Dániel 401
 Bethlen (Bolnai) Miklós 144, 384—85, 393
 Bihary 31, 33, 289
 Bisztray Gyula 315, 387
 Blomberg 67, 325
 Bocsor István 9, 266
 Bocsor Istvánné 9, 266
 Bóday néni 198, 425
 Bodenburg Lina 457
 Bókay János 447
 Bolnai (Bethlen) Miklós 144, 384—85, 393
 Borbélyné 395
 Boronkay Lajos 28, 286
 Bourgeois, Anicet 376
 Bory István 316
 Botlik 146—47
 Bottlik József 44, 296
 Bozó Sarolta 454
 Brassai Sámuel 382
 Bródy Sándor 252, 321
 Buljovszkyné Szilágyi Lilla 392
 Bús Albert 56, 309

 Canzi Ágós 371, 426, 432—33
 Cereiné 394
 Chamisso, Adalbert 368
 Cooper, James Fenimore 264
 Cornelius Peter 212, 438

 Csampa 209
 Csányi Benjámín 79, 90, 93, 332—33, 342, 344
 Csányi Benjáminné 90, 93, 343—44
 Csányi Zsuzsanna lásd Telepi Györgyné
 Csányi László 360
 Csapó Etelke 140
 Császár Ferenc 278, 347, 391
 Csengery Antal 150, 162, 339, 369, 396, 401, 405
 Csengery Antalné 337
 Csernátony Lajos 324, 337
 Csernus Manó 86, 337
 Cséry Dániel 107, 146—47, 174, 202, 361, 394
 Csigaházy 179, 413
 Csíky Gergely 427
 Csíky Terézia 427
 Csíky Theodor 427
 Csokonai Vitéz Mihály 137
 Csóltényi 57
 Csontos Imre 21—22, 100, 109, 124, 354—55, 357, 381, 398
 Csontos István 21—22, 100, 103, 105, 354, 357
 Csontos Klára lásd Jókay Károlyné
 Czákó Zsigmond 24, 282
 Czere Béni 203
 Czuczor Gergely 271, 369

 Dárday Sándor 252—53
 Darnay Kálmán 454
 Deák Ferenc 188—89, 256, 420—21
 Deák Imre 321—22
 Debreczeni Márton 201, 428
 Degré Alajos 24—25, 29, 52, 256, 282—83, 285, 287, 306, 330
 Dembinszky Henrik 338

- Dessewffy Emil 217, 277, 440—
 42
 Detrich Márta 281
 Dickens, Charles 264
 Dienes András 411
 Dinnyés Pálné 389
 Dóczy Lajos 253
 Domonkos János 202
 Domonkos Sándor 262
 Domonkos Sándorné 6, 262
 Domonkos Terézia 262
 Dózsa Dániel 102, 356—57,
 377—78
 Dózsa Endre 378
 Dömsödi Goliáth Péter 57, 309—
 10
 Drucker Irma 257

 Egressy Béniné 88, 92, 339—40,
 343
 Egressy Gábor 52, 123, 129, 256,
 278, 296, 305, 307—8, 321—22,
 324, 369, 379, 385—86, 390,
 393
 Egressy Samu 186, 419
 Éjszaki Károly 107, 359—60
 Elischer 19, 275
 Emich Gusztáv 102, 153, 157,
 181, 240—41, 253, 292, 356,
 359, 362, 381—82, 418, 429,
 456
 Endrődi Sándor 253, 284, 391
 Engel József 211, 437
 Eöri Szabó Gábor 265
 Eötvös József 33, 256, 291, 307
 Eötvös Károly 261, 268, 272, 276,
 351, 361, 398, 408, 410, 416
 Ercsey Sándor 419
 Erdélyi János 343, 345—46
 Ernst Lajos 413
 Erős József 193—94, 196—97,
 199, 203—4, 206—7, 215—16,
 223,—24, 232—33, 243, 374,
 424—25, 430—31, 433, 435,
 439—40, 444, 451, 457

 Falk Miksa 252, 353, 359, 361,
 381, 387, 441
 Fánecs Lajos 24, 26, 37, 277—78,
 283—84
 Fanni (szobalány) 327
 Farkas Miklós 428
 Fáy András 256, 271
 Fekete Soma 48, 300, 307
 Feleki Miklós 422
 V. Ferdinand 312, 323
 I. Ferenc József 77, 238, 334
 Festetics Leó 111—13, 117, 121,
 125—27, 130, 141—42, 156,
 169, 362, 368, 378—82, 384,
 392, 403, 424, 455
 Feszty Árpád 252
 Feszty Árpádné 252, 320, 446,
 450—51
 Feszty Masa 359, 446—47
 Filarete, Antonio 437
 Fleischman 31, 38, 109, 131, 289,
 347, 362
 Földesi Vilmosné 258
 Földváry Klára 385
 Frankenburg Adolf 11, 24, 34,
 36, 39, 46—7, 52, 54, 269, 282,
 288—89, 291, 293, 299, 300,
 303, 305, 308
 Frecskay János 253

 Gaál József 307
 Gaál József (osztálytárs) 18, 274
 Gajári Ödön 252
 Garay János 42, 132, 295, 388
 Gerendai Ambrus 330
 Gerendai Ambrusné 73
 Ghyczy Kálmán 15
 Giron Péter 338

- Gobóczy Károly 174, 389, 410
 Goethe, Johann Wolfgang 407
 Gózon Antal 96—7, 108, 145, 152, 154—55, 159, 173, 193, 351—52, 361, 393, 423
 Gózon István 277, 351
 Gózon Istvánné 351, 398
 Görgey Artúr 325, 327
 Görömbei Péter 428
 Gracza György 330, 338, 344, 359
 Greguss Ágost 24, 283
 Gyenes Mihály 17, 268—70, 273—74, 279
 Gyenes Miska 17
 Gyenes Pál 17, 274
 Gyenes Sára 17, 273—74
 Gyenes Teréz 17, 273
 Gyulai Pál 162, 166, 169, 178, 253, 256, 346, 355, 382, 390, 401, 404—6, 412, 441—42, 420
 Haan Antal 210, 437
 Hajnik Károly 430—31
 Hajós János 189
 Halasy 203
 Halász Lázár 193
 Halászy József 20, 276
 Hartleben Konrád Adolf 283
 Hatvany Lajos 315, 390, 420
 Havas Adolf 255
 Haynau 337, 341
 Heckenast Gusztáv 25, 37, 39—40, 99, 127, 185, 269, 283, 292, 294, 345, 351, 363, 384, 407, 418, 430, 456
 Hegedüs (tanár) 212
 Hegedüs Lajosné 242, 457
 Hegedüs Loránd 262
 Hegedüs Mária 288, 360, 396
 Hegedüs Sándor 274, 378, 425
 Hegedüs Sándorné lásd Jókay Jolán
 Hegedüs Sándor ifj. 258, 263
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 264
 Hegyesi 346
 Heinrich Gusztáv 253
 Heintzel 353
 Hellebrant Árpád 257, 445
 Helmezy Mihály 295
 Hentzi 327
 Herczeg Ferenc 252
 Hertka Tivadar 252
 Hetényi János 105, 358, 396
 Hetényi Károly 150—51, 395—97
 Hivatal Anikó 451
 Horn Emil 253
 Hornyik János 115, 370
 Horváth Mihály 275, 311, 314, 328—29
 Horváth Péter 427
 Hrabovszky János 64, 315
 Hugo, Victor 264
 Hummel Sándor 370
 Huray István 433
 Huray Istvánné (Benke Jozefa) 332, 334—35
 Huszár 15, 272
 Ihász Lajos 252—53
 Ihász Lajosné (Jókay Etelka) 253
 Ijjas Antal 359
 Illés Endre 421
 Incze Ernő 384
 Irányi Dániel 256
 István főherceg 53, 306
 Jancsó Elemér 359—60
 Jellasics 315, 325
 Jeney László 427
 IV. Jenő pápa 210, 437

John Józsefné 273

Jókay Eszter (Vályi Ferencné)

8—10, 12, 15, 20, 26—7, 30, 33, 36, 38, 42—4, 46—8, 51, 54, 58—61, 64—65, 70, 118, 122, 129, 144, 195, 197—98, 200, 204—6, 215, 224—26, 229, 232—33, 258, 262, 265, 270—71, 276, 297, 313, 316—17, 319—20, 337, 347—51, 354, 358, 360, 367—69, 372, 374, 394—96, 408, 412, 416—17, 424—27, 430—32, 434, 440, 444, 446, 448—49, 451—52, 458

Jókay Etelka lásd Ihsáz Lajosné

Jókay Géza (J. Károly fia) 27, 30,

33, 35, 44, 48, 51, 60, 124, 185, 224, 285, 445

Jókay Jolán (J. Károly leánya,

Hegedüs Sándorné) 173, 176—77, 183, 185, 198, 203, 209, 215, 217, 231, 233, 242, 251, 253, 258, 267, 269, 275, 277—78, 284, 299, 311—14, 316, 318, 320, 331, 333, 336—37, 340, 342—43, 348, 357—58, 362, 371—72, 377, 380—81, 395—96, 407—8, 410—12, 414, 432—33, 440, 446—49, 451—52, 457

Jókay József 5—6, 73, 84, 261—

62, 349, 351, 358, 385, 410, 428

Jókay Józsefné (Pulay Mária) 6—

16, 20—21, 25—27, 30—35, 37—48, 51, 53—55, 57—67, 70—73, 75, 83, 87, 91—92, 94—100, 103—14, 118—19, 122—24, 127—134, 141, 143—45, 147—55, 158—60, 172, 258, 262—63, 266, 268—70, 272—73, 275—77, 283—84, 286, 288,

290—97, 299—300, 304—7, 310, 313—20, 326—27, 331, 336—41, 343, 347—49, 351—52, 354, 357—58, 360—63, 367—69, 371—74, 380—82, 384, 386, 388—89, 392—97, 399—400, 407—8, 410, 414, 427, 431, 434

Jókay Júlianna (J. József húga, Tóth Jonathánné) 351, 398

Jókay Károly 8—11, 13, 15—6,

19—22, 26—7, 29—31, 33, 35—6, 38, 42—8, 51, 54—5, 58—61, 63—67, 70—2, 74, 85, 88, 90—1, 93—4, 96—7, 100, 103—6, 108—10, 113—14, 117—18, 121—22, 124, 129—30, 132—34, 141, 144—60, 173—74, 176—78, 180—84, 192—99, 202—3, 206—7, 209, 213—17, 223, 226, 229—30, 243—44, 258—59, 265, 267—69, 272, 274, 276, 278, 285, 288, 294, 296—97, 311, 313—14, 319—21, 327—28, 330—31, 336—41, 343—44, 346—50, 352—54, 357—58, 368, 372, 374, 378, 381, 386, 389, 391, 393—96, 398—400, 407, 410—13, 415—17, 423—25, 427, 430, 432—36, 438—40, 444, 450, 452, 457—58

Jókay Károlyné (Csontos Klára)

19—22, 26—7, 30, 33, 35, 44, 48, 51, 60, 97, 106, 109, 118, 124, 129, 159, 276, 354—55, 357, 381

Jókay Móric (J. Károly fia) 233, 452, 458

Jókai Mórné Laborfalvi Róza 64,

66, 70, 72—83, 86—98, 100, 106, 108—10, 113, 117—20,

- 122—30, ^{nr} 132—34, 142—44,
 147—48, 151—52, 155, 159—
 60, 164—65, 169, 176—77, 181,
 185, 190—92, 201, 204—8,
 215, 217, 224, 226—28, 231,
 237, 241, 315—21, 326, 329—
 344, 347—48, 350, 353, 360,
 365, 368, 373—77, 383, 385,
 388, 392—93, 403—4, 406, 410,
 412, 414, 416—17, 422—23,
 430—32, 437, 446, 448—52,
 457
 Jókai Mórné Nagy (Grosz) Bella
 253, 255—56
 Jókay Sámuel 261
 Jókay Vilma (J. Károly leánya)
 99, 353, 374
 Jókay Zsigmond (J. József fivére)
 154, 351, 398
 Jókay Zsuzsanna (J. József húga,
 Gózon Istvánné) 277, 351, 398
 Jósika Miklós 452
 Józsa Gyuri 427
 József főherceg 255

 Kaczvinsky János 120, 375
 Kain Ábel lásd Pákh Albert
 Kajdán 107, 109, 360, 362, 397
 Kalicza János 298
 Kalicza Johanna 298
 Kapossy Lucián 263, 267
 Kardos István 134, 389—90
 Kardos Mária 389
 Károlyi György 211, 437
 Károlyi István 210, 438
 Károlyi Lajos 129, 385
 Karika János 10, 268
 Károly (főpincér) 309
 Kazay Gábor 265
 Kazay Gáborné 8, 265
 Kazay Istvánné 20, 276
 Kecse 30, 288

 Kelemen Mór 309
 Kéméndyné Drucker Irma 257
 Kemény István 376
 Kemény Sámuel 376
 Kemény Zsigmond 41, 52, 113,
 162, 166, 295, 306—7, 359,
 369, 387, 401, 404—6
 Kendey Géza 182, 415
 Kerényi Frigyes 52, 140, 285,
 306—7, 391
 Kerkápoly Károly 266, 432
 Kertbeny Károly 24, 281—82
 Kétly Károly 253
 Kéry Gyula 311, 314, 317
 Kinizsi Pál 376
 Kiss August 212, 438
 Kiss Bálint id. 15, 272
 Kiss Bálint ifj. 15, 272
 Klapka György 77, 256, 334,
 339
 Klára Sándor 9, 266—67
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 57
 Komlóssy Ida 119, 375, 383, 392
 Komlóssy Ferenc 375
 Komlóssyné Czagányi Erzsébet
 375
 Koncz Imre 181, 415
 Konkoly (-Thege) Antalné 270,
 272, 407—8
 Konkoly Balázs 177, 412, 416
 Konkoly Elek 129, 385, 416
 Konkoly Elekné 150, 396
 Konkoly Lászlóné 27, 97, 129,
 285, 352, 385
 Konkoly-Thege Miklós 385
 Kossalkó János 346
 Kossuth Lajos 67, 78, 311, 313,
 321—25, 329
 Kovács Gyuláné 242, 457
 Kovács János 344, 346, 486
 Kovács Lajos 41, 72, 328—29,
 395

- Kovácsné 327, 336, 431, 433,
 447—48
 Kovács Pál 42, 278, 295
 Kovács Sebestyén Endre 46,
 298, 447, 449
 Kozma Vazul 127, 384
 König (Király) Róza 339—40
 Kőrösi Józsefné 238
 Kőrösi Sándor 237—38, 264, 370,
 435—54
 Kőrösi Zsófia (Sándorné) 238
 Kőváry László 102, 120, 353,
 355—57, 376—78
 Kövér Lajos 403
 Kövessy Kálmán 182, 415
 Kramarcsik 57
 Krecsányi Ignác 253
 Kristóf György 376—78
 Krúdy Gyula 386
 Kun S. 254
 Kutas Eszter 276
 Kutas Éva 358, 385, 410
 Kutas Imre 342
 Kuthy Lajos 46, 298—99
 Kuthy Lajosné 298

 Landerer Lajos 345
 László József 165, 369, 403
 Latkóczy Lajosné 232, 448, 451
 Lázár Kálmán 120, 376—77, 378
 Lázár Kálmánné 378
 Lauka Gusztáv 52, 306
 Ledniczky 19, 275
 Légrády Imre 253
 Legouvé 373
 Lenau 368
 Lendvay Márton id. 129, 320,
 369, 380, 385, 446
 Lendvay Mártonné 385, 392,
 451
 Lesi Viktor 300, 304
 Lévy József 253

 Liezenmayer Sándor 256
 Ligeti Antal 210, 213, 437—38
 Limpeck Dienes 234
 Lipták Gábor 433
 Lisznyai Kálmán 29, 179, 225,
 285, 327, 413, 445—46
 Lónyai 267
 Lónyai Menyhért 256
 Löw rabbi 346
 Luka Sándor 275
 Lukács Móricz 443
 Lukácsy Károly 67
 Lukácsy Sándor 253

 Maar Antal 28, 44, 287, 296
 Madarász László 328
 Mai Lajos 318—19
 Majthényi Flóra 239, 455
 Mannsberger Jakab 242, 457
 Mária Terézia 212
 Masson 376
 Mátyás király 212
 Matyusné Tóth Erzsébet 284
 Medgyes Lajos 378
 Mengs, Raphael 458
 Mentovich Ferenc 112, 363
 Mészöly 193
 Metternich 53
 Miklós Dezső 265
 Miklós Róbert 258, 260
 Mikó Imre 201, 384, 428—29
 Mikolay Jusztina 351
 Mikszáth Kálmán 252, 254, 261,
 267, 273, 279, 289, 297—98,
 315, 319—21, 325, 337, 350,
 416, 441, 486
 Milkovics 30, 288
 Milton, John 57
 Mitták Rudolf 289
 Molnár János 30
 Molnár József (ügyvéd) 25, 30,
 36—7, 276—77, 279, 283

- Molnár József 257, 260
 Molnár Mihály 268
 Molnár Mihályné 10, 264, 267—68
 Moore, Thomas 403
 Munkácsy Mihály 256
 Muraközy János 22, 28, 279
 Muraközy Jánosné 273
 Müller Gyula 361, 402
- Nacsády József 260
 Nádasdy Lipót 159
 Nádasdy Tamás 401
 Nagy (Grosz) Bella 253, 255—56
 Nagy Ignác 14, 24—25, 42, 99, 132, 271, 282—83, 295, 345, 369, 388
 Nagy Iván 172, 351, 409
 Nagy Lajos 17, 274
 Nagy Mihály 37, 46, 49, 60, 292
 Nagy Miklós (a VU szerk.) 253
 Nagy Miklós 257, 260, 263, 266—68, 273—74, 288, 352, 360, 378, 396
 Nagy Pál 359
 Nedecki 230
 Nemeskéri Kiss József 255
 Noack 210
- Nyáry Pál 33, 64, 68, 71, 99, 169, 291, 316—18, 328—29, 333, 353, 361, 367, 389, 406
 Nyiri József (Józsa) 427
 Nyiri Józsefné 199, 427
- Obernyik Károly 24, 29, 115, 188, 271, 282—83, 285, 287, 328, 370, 396
 Oltványi Ambrus 264, 270, 294
 Omér basa 134, 389
 O. Nagy Gábor 434
- Orlai Petrich Soma 205, 433
 Orosz László 260, 268, 273, 370—71, 374
 Oroszy Júliánna 265
 Osztrólczyky 19, 275
 Otlík 180
- Pákh Albert 22, 50, 52, 149, 161, 170, 178, 182, 188, 205, 240, 254, 279, 281, 285, 289, 300, 302, 305, 307, 355, 382, 387, 395, 401—2, 406, 413, 415, 419—20, 422, 455—56
 Pákh Mihály 280
 Pákh Károly 279, 406
 Pálffy Albert 24, 48, 52, 56, 282, 285, 306—7, 428
 Pálffy Károly 7, 8, 264, 268
 Pálincás László 352
 Pámán Zsigmond 120
 Pap Endre 51, 53, 304, 306
 Papp Ferenc 295
 Pap Miklós 242, 457
 Pataki Rózsa 457
 Patasich 20
 Paulay Edéné 253
 Pázmándy Dénes id. 272
 Pázmándy Dénes ifj. 15, 272
 Péli Nagy Erzsébet 385
 Peti József 227, 446, 451
 Peti Józsefné lásd Váli Mari
 Petőfi István 138
 Petőfi Sándor 11, 24—25, 27, 29, 50, 52, 54—58, 135—40, 174—75, 264, 269, 275, 284—87, 297—99, 301, 305, 308—10, 312—15, 319—20, 328, 368, 386, 390—91, 403, 411
 Petőfi Sándorné 51, 53—5, 58, 308, 310
 Petrarca 391
 Petrich Soma, Orlai 205, 433

- Petrichevich Horváth Lázár 52, 306
 Petrovics István 137
 Petrovics Sándor 264
 Perczel Mór 256
 Perényi Zsigmond 86, 337
 Pestalozzi 57
 Pesty Frigyes 210, 436
 Pfeiffer István 253
 Pila Anikó 306
 Pilta Jánosné 241, 456
 Polgár Mihály 92, 343—44
 Pompéry János 131, 185, 202, 241, 387, 418, 429, 441, 456
 Pongrácz József 267
 Pönögei Kiss Pál 115, 136, 370, 390
 Prielle Kornélia 23, 280, 433
 Priessnitz Vince 137, 179, 395
 Primayer 26
 Protzman 353, 387
 Pukánszky Kádár Jolán 285, 296, 343, 369, 375, 379, 383—84, 392
 Pulay Dávid 270, 317, 407
 Pulay Dávidné 270
 Pulay Erzsébet 270, 407
 Pulay Gábor 16, 42—3, 174, 176, 197, 203, 270, 272, 295, 407—8, 411
 Pulay Géza 408
 Pulay Kornél 408
 Pulay Mária lásd Jókay Józsefné
 Pulszky Ferenc 413

 Rácz Endre 333, 344
 Ráday Gedeon 64, 167, 190, 194, 278, 284, 316, 422, 424
 Rajka László 355
 Rákóczi János 79, 335
 Rakodczay Pál 322, 389, 393
 Rákosi Viktor 321

 Rejtő István 320
 Rembrandt 417
 Révay Mór 251, 253—54, 279
 Riskó Ignác 53, 306
 Ristori, Adelaide 184, 190, 404, 406, 413, 417, 423
 Rózsa Sándor 67, 322—25
 Rózsaági Antal 210, 436—37
 Rudán Pál 358—59
 Rudolf trónörökös 255—56
 Ruffy Ida 286, 305
 Rückert, Friedrich 368

 Sáfrán Györgyi 260
 Sággy 202, 207, 216—17, 430
 Sajó (J. M. álneve) 345—46, 348—49
 Sándor István 386
 Sárközy 15, 272
 Sárosy Gyula 187, 420
 Schedel Ferenc lásd Toldy Ferenc
 Sch(od)elné 133, 389
 Scribe 373, 457
 Seress László 253
 Shakespeare 436
 Sikabonyi Antal 404
 Siklóssy Gyuláné 253
 Simény Amália 378
 Solt Andor 293
 Somló Sándor 253
 Somogyi 288
 Stefánia trónörököső 255
 Stóger Béla 242, 457
 Sükey Károly 58, 307, 309—10

 Szabó György 189
 Szabó László 261—62, 268, 273, 289, 309, 320—21, 325, 348, 351, 441
 Szabó Richárd 309
 Szacs vay Imre 86, 337

- Számwald Gyula 107, 157, 181,
 241, 359—60, 380—82, 414,
 456, 486
 Szánthó József 268
 Szász Károly 112, 207, 253, 346,
 363, 436, 442
 Szatmári (csizmadia) 38
 Szathmáry Imre 344
 Szathmáry József 298
 Szathmáry Károly, P. 178—79,
 413
 Szathmáry Király (Pál) 78, 335
 Szathmáryné 392
 Szatmáry Pál 56, 309
 Széchenyi István 41—2, 281, 295,
 309
 Székely Károly 188, 420
 Szekeres László 307, 327, 386
 Szekrényessiné 241, 456
 Szeles József 370
 Szeles Lotti 115, 370
 Szemere Bertalan 328
 D. Szemző Piroška 257, 260
 Szendrey Júlia lásd Petőfi Sán-
 dorné
 Szent-Iványi Béla 345
 Szentmihályi Sándor 30, 37, 288
 Szentpétery Zsigmond 23—4,
 278, 280, 369
 Szenvey József 277
 Szerdahelyi Kálmán 205, 332,
 422, 432—33
 Szerdahelyi Kálmánné lásd Benke
 Jozefa
 Szigeti József 346, 369
 Szigligeti Ede 24, 45, 97, 119,
 165, 271, 279, 283, 292, 296,
 298, 321, 344, 369, 375, 383,
 403, 431
 Szigligeti Edéné 231, 298, 448,
 451
 Szilágyi (iskolatárs) 263
 Szilágyi Ferenc 112, 169, 345—
 46, 364—66, 401, 405
 Szilágyi Pál 385
 Szilágyi Sándor 93—4, 115, 173
 328, 345—46, 353, 370, 409
 Szilágyi Virgil 401
 Szili 146, 394
 Szinnyei Ferenc 345, 409
 Szinnyei József 299, 352, 441
 Szoldatics Ferenc 211, 437
 Szomory Dezső 256
 Szondi László 200, 428
 Szücs András 317
 Szücs Erzsébet 270, 317, 361, 407
 Szücs József 195—97, 216, 425,
 434, 440
 Szücs Lajos 361
 Szücs Lajosné 107, 174, 347, 361,
 368, 414, 453
 Szüry Dénes 252
 Tabéry Géza 384
 Tábori Kornél 273, 315, 321,
 329, 342, 412
 Tamás Anna 288, 299, 300—1,
 307
 Tarczy Lajos 8, 9, 264—68
 Tarczy Lajosné 224
 Teleki Imre 242, 457
 Teleki József 222, 442
 Teleki László 316
 Teleki Mihály 103
 Teleki Sándor 457
 Telepi György 79, 82, 90—1, 93,
 333, 336, 341—42, 383
 Telepi Györgyné 75—6, 79, 81,
 86, 88, 90, 93, 333—37, 340—43
 Telepi Károly 90, 210, 341, 437
 Terka (mindenes) 232, 448, 451
 Tesenbergné 230, 448
 Thallóczy Lajos 252
 Than Mór 211, 423, 437

- Tisza István 253
 Tisza Kálmán 256, 316
 Tisza Lajos 19, 275, 445
 Toldy (Schedel) Ferenc 28, 39, 201, 218, 225, 264, 271, 287, 293, 428, 445, 452
 Tolnai Gábor 253
 Tomori Anasztáz 156, 190, 400, 423
 Tompa Mihály 29, 50, 52, 57, 140, 256, 285, 287, 391, 441
 Tóth Béla 302
 Tóth Jonathánné 351, 398
 Tóth József 385
 Tóth Kálmán 190, 421—23, 455
 Tóth Kálmánné (l. Majthényi Flórátt is) 191, 423
 Tóth Lőrinc 25, 284, 291
 Törő Györgyi 382, 455
 Török Gábor 439
 Török János 162, 169, 200, 401, 405, 428, 430—31
 Török Pál 104, 358
 Tóry Tiborné 258, 274, 352, 378
 Törs Kálmánné 253
 Trucka Pál 56—7, 309
 Türr István 252, 256, 304
 Ugron Lázár 378
 Uhland, Ludwig 368
 Ürményi József 369
 Üveges Ede 55, 308
 Vachott Sándor 345—46
 Vahot Imre 28—29, 39, 49—50, 102, 172, 275, 286—87, 293, 301—2, 306, 352—53, 355—56, 369, 390
 Vadnay Károly 191, 333, 422
 Vadnay Tibor 253
 Vály Ferenc 8—10, 12—15, 20, 26—7, 30, 33, 36, 38, 42—44, 46—8, 51, 54, 58—60, 65, 70, 112, 118, 129, 144, 152, 200, 224, 232, 263—65, 268—69, 270—71, 312, 326—27, 339, 347, 349, 358, 367—69, 395—97, 399, 408, 427, 445—46
 Vály Ferencné lásd Jókay Eszter
 Váli Mari (Peti Józsefné) 7—9, 12, 15, 20, 26—7, 30, 32—3, 36, 47, 48, 51, 60, 114, 117, 124, 134, 200, 204, 224, 226—27, 230—31, 244—45, 249, 253, 264, 266—67, 270, 276—77, 279, 289—90, 292, 297—98, 312—13, 316, 319, 346—48, 350, 353—55, 357, 361, 367—68, 371—72, 374, 389, 395—97, 408, 414, 416—17, 424—27, 430, 432, 445—51, 453, 458, Varga Balázs 302
 Varga János 166, 404
 Varjú János 184, 417
 Várady Antal 28, 217, 232—33, 253, 286, 305, 331, 452
 Várady Gábor 146, 253, 394
 Vas Gereben 46, 162, 297—98, 40
 Vasvári Pál 140
 Vayerné Zibolen Ágnes 264, 270, 342
 Vértesy Jenő 256
 Vészy József 252
 Viktória királynő 211
 Vincze Géza 329
 Viszota Gyula 442
 Voinovich Géza 402
 Vöres Zsuzsanna 398
 Vörös Antal 321—23
 Vörös Benő 35—6, 291
 Vörösmarty Mihály 57, 188, 264, 271, 278, 307, 348, 375, 413, 420
 Vörösmarty Béla 420

- Vörösmarty Erzsébet 420
 Vörösmarty Ilona 420
 Vukovics Sebő 256
 Waldapfel Eszter 321, 329, 334—
 35, 337, 342
 Weilen, Alexander 253
 Wendler Frigyes 384
 Wodianer Artúr 253
 Wolfner József 252
 Woroniczky Miciszláv 86, 338
 Wrchovszky Sándor 21—2, 35,
 133, 275—77, 279, 283, 289
 Wrchovszky Marie 19—20,
 276
 Zabolay István 118, 173, 192—
 93, 330, 410, 374, 423—25
 Zahruha-Bergl 35
 Zichy Mihály 256
 Zichy Ödön 68, 325
 Zibolen Endre 260
 Zola, Emile 255
 Zolky 57
 Zsigmond király 210, 437
 Zsigmondy Gusztáv 262
 Zsigmondy Pál 172, 182, 408
 Zsigmondy Sámuel 7, 262, 408
 Zsindely Sándorné 258, 262, 288,
 360, 396

TARTALOMJEGYZÉK
A LEVELEK IDŐRENDJÉBEN

(Az első hasáb száma a szövegre, a második pedig a jegyzetre utal)

1. Jókai — Jókay Józsefnek (1833. márc. 16.)	5	261
2. Jókai szüleinek (1837. febr. 15.)	6	262
3. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1842. febr. 9.)	7	263
4. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1842. ápr. 3.)	8	266
5. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1842. ápr. 8.)	9	266
6. Jókay Károly és özv. Jókay Józsefné — Jókai- nak (1842. nov. 3.)	10	268
7. Petőfi és Jókai — Frankenburg Adolfnak (1843. ápr. 10.)	11	269
8. Vály Ferenc és özv. Jókay Józsefné — Jókai- nak (1843. nov. ?)	12	269
9. Özv. Jókay Józsefné és Vály Ferenc — Jókai- nak (1843. dec. 12.)	13	270
10. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1844. márc. 1.)	14	272
11. Jókay Károly — Jókainak (1844. márc. 14.)	15	272
12. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1844. júl. 26.)	16	273
13. Jókai — Gyenes Mihálynak (1844. szept. 19.)	17	273
14. Jókai — (Gaál?) Józsefnek (1844. dec. 7.)	18	274
15. Jókai — Jókay Károlynak (1845. (?) aug. 22.)	19	274
16. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1845. szept. 11.)	20	275
17. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1845. nov. 6.)	21	276
18. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1845. nov. 28.)	21	277
19. Jókai — Jókai Károlynak (1845. nov. 28.)	22	278
20. Jókai — Pákh Albertnak (1845. dec. 27.)	22	279
21. Jókai — Pákh Albertnak (1846. jan. 26.)	23	281
22. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. febr. 20.)	25	283
23. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. márc. 18.)	26	284
24. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. jún. 24.)	27	286
25. Jókai — Pákh Albertnak (1846. júl. 8.)	29	287
26. Jókai — Jókay Károlynak (1846. nov. 9.)	30	288

27. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. nov. 16.)	31	288
28. Jókai — Vály Marinak (1846. nov. 16.)	32	289
29. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. nov. 19.)	32	290
30. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. dec. 3.)	33	291
31. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. dec. 12.)	35	291
32. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. dec. 17.)	37	292
33. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. dec. 27.)	38	293
34. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1846. dec. 29.)	40	294
35. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. jan. 5.)	41	295
36. Jókai — Jókay Károlynak (1847. jan. 29.) ,	42	295
37. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. márc. 6.)	43	296
38. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. márc. 15.)	44	296
39. Jókai — Jókay Károlynak (1847. márc. 16.)	45	296
40. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. máj. 7. ?)	45	297
41. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. máj. 7.)	46	299
42. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. máj. 23.)	47	299
43. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. máj. 31.)	48	300
44. Jókai — Arany Jánosnak (1847. jún. 18.)	49	301
45. Jókai — Petőfi Sándornak (1847. júl. 6.)	50	302
46. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. júl. 21.)	51	304
47. Jókai — Petőfi Sándornak (1847. aug. 18.)	52	305
48. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. szept. 24.)	53	306
49. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. nov. 17.)	54	307
50. Jókai — Berecz Károlynak (1847. nov. 28.)	55	308
51. Petőfi Sándor (?) — Jókainak (1847. dec. 12.)	56	309
52. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1847. dec. 20.)	57	310
53. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. febr. 27.)	58	310
54. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. márc. 5.)	59	310
55. Jókai — Jókay Károlynak (1848. márc. 31.)	60	311
56. Jókai — Vály Ferencnek (1848. jún. 3.)	61	312
57. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. jún. 11.)	62	313
58. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. jún. 12.)	63	313
59. Jókai — Jókay Károlynak (1848. jún. 12.)	63	314
60. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. jún. 15.)	64	314

61. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1848. aug. 20.)	64	315
62. Vályné Jókay Eszter — Jókainak (1848. aug. 22.)	65	317
63. Jókay Károly — Jókainak (1848. aug. 22.)	66	319
64. Jókay Károly — Jókainak (1848 augusztus végén)	66	320
65. Jókay Károly — Jókainak (1848 szeptember?)	67	320
66. Jókai — Kossuth Lajosnak (1848. okt. 4.)	67	321
67. Jókai — Ballagi Mórnak (1848. dec. 1.)	68	325
68. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1849. máj. 5.)	70	326
69. Jókai — Jókay Károlynak (1849. máj. 26.)	71	327
70. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1849 július?)	72	329
71. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1849 augusztus végén)	73	330
72. Jókai — Jókay Károlynak (1849 augusztus végén)	74	331
73. Jókainé Laborfalvi Róza és Benke József (?) — Jókainak (1849 szeptember)	75	332
74. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (Telepy Györgynének) (1849 szeptember)	76	333
75. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (1849. szept. 5.)	77	334
76. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1849. szept. 8.)	78	335
77. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1849. szept. 16.)	80	335
78. Jókai — Benke Józsefnek (1849. okt. 6.)	82	336
79. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1849. okt. 18.)	83	336
80. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (Telepy Györgynének) (1849 október?)	86	337
81. özv. Jókay Józsefné — Jókainak (1849. október?)	87	338
82. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (Telepy Györgynének) (1849 november?)	88	340
83. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (1849 november?)	89	341
84. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1849. nov. 12.)	90	341
85. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (1849 november?)	91	342

86. Jókai — Jókay Károlynak (1850. febr.—márc.?)	93	344
87. Arany János — Jókainak (1850. máj. 7.) . .	94	345
88. Jókai — Jókay Károlynak (1850. júl. 26.) . .	94	346
89. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1850. szept. 6.)	95	347
90. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1850. okt. 7.)	97	351
91. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1851. jan. 7.)	97	352
92. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1851. ápr. 14.)	99	352
93. özv. Jókay Józsefné — Jókainak (1851 július elején)	100	354
94. Jókai — Arany Jánosnak (1851. júl. 15.) . .	101	355
95. Jókai — Kőváry Lászlónak (1851. júl. 16.) . .	102	355
96. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1851. aug. 27.)	103	357
97. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1851. nov. 29.)	105	358
98. Jókai — Számvald Gyulának (1852. febr. 7.)	107	359
99. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1852. aug. 6.)	107	360
100. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1852. aug. 26—31.)	108	361
101. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1852. szept. 5.)	110	362
102. Jókai — Arany Jánosnak (1852. dec. 3.) . .	111	362
103. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1852. dec. 6.)	112	363
104. Jókai — Festetics Leónak (1852. dec. 28.) . .	113	368
105. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. jan. 7.)	114	369
106. Jókai — Arany Jánosnak (1853. jan. 7.) . . .	115	369
107. Jókai — Szilágyi Sándornak (1853. jan. 8.) .	115	370
108. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. febr. 19.)	116	371
109. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. márc. 6.)	117	371
110. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. ápr. 27.)	118	373
111. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1853. ápr. 27.)	119	374
112. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1853. máj. 16.)	120	376
113. Jókai — Kőváry Lászlónak (1853 május ?) . .	120	377
114. Jókai — Jókay Károlynak (1853. júl. 8.) . .	121	378
115. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. aug. 8.)	122	379
116. Jókai — Egressy Gábornak (1853. szept. 6.) .	123	379
117. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1853. dec. 7.)	123	380
118. Jókai — Festetics Leónak (1854. febr. 7.) . .	125	381
119. Jókai — Festetics Leónak (1854. febr. 18.) .	126	382

120. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1854. febr. 22.)	127	382
121. Jókay Károly és özv. Jókay Józsefné — Jókainak (1854. febr. 28.)	130	386
122. Jókai — Pompéry Jánosnak (1854. febr. 28.)	131	387
123. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1854. márc. 28.)	131	388
124. Jókai — Jókay Károlynak (1854. ápr. 22.)	133	389
125. Kardos István — Jókainak (1854. ápr. 25.)	134	389
126. Jókai — Jókay Károlynak (1854. szept. 27.)	141	391
127. Jókai — Festetics Leónak (1854. nov. 2.)	141	392
128. Jókai — Festetics Leónak (1854. nov. 3.)	142	392
129. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1854. nov. 6.)	143	392
130. özv. Jókay Józsefné — Jókainak (1854 november ?)	145	393
131. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1854. nov. 14.)	145	393
132. Jókai — Jókay Károlynak (1854. dec. 24.)	146	394
133. Jókai — Jókay Károlynak (1855 márc. 28.)	148	394
134. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1855. jún. 21.)	148	395
135. Jókai — Jókay Károlynak (1855. jún. 25.)	150	396
136. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1855. júl. 30.)	151	397
137. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1855. szept. 5.)	152	397
138. Jókay Károly — Jókainak (1855. szept. 12.)	154	398
139. Jókai — Jókay Károlynak (1855. szept. 14.)	155	399
140. Jókai — Jókay Károlynak (1855. okt. 1.)	160	400
141. Pákh Albert — Jókainak (1855. nov. 2.)	161	401
142. Jókai — Arany Jánosnak (1855. dec. 8.)	163	402
143. Arany János — Jókainak (1855. dec. 10.)	164	402
144. Jókai — Szigligeti Edvárdnak (1855. dec. 12.)	165	403
145. Varga János — Jókainak (1855. dec. (?) 29.)	166	404
146. Jókai — Kemény Zsigmondnak (1856. jan. 8.)	166	404
147. Nyáry Pál — Jókainak (1856. jan. 21.)	169	406
148. Pákh Albert — Jókainak (1856. febr. 15.)	170	406
149. Jókai — özv. Jókay Józsefnének (1856. febr. 18.)	172	407
150. Jókai — Nagy Ivánnak (1856. febr. 28.)	172	409
151. Jókai — Jókay Károlynak (1856. márc. 27.)	173	410
152. Gobóczy Károly — Jókainak (1856. márc. 28.)	174	410
153. Jókai — Jókay Károlynak (1856. ápr. 10.)	176	411
154. Jókai — Jókay Károlynak (1856. ápr. 18.)	177	412

155. Gyulai Pál — Jókainak (1856. máj. 22.) . . .	178	412
156. Pákh Albert — Jókainak (1856. aug. 11.) . . .	178	413
157. Jókai — Jókay Károlynak (1856. szept. 30.) . . .	180	413
158. Jókai — Jókay Károlynak (1856. okt. 7.) . . .	181	415
159. Pákh Albert — Jókainak (1856. nov. 9.) . . .	182	415
160. Jókai — Jókay Károlynak (1856. nov. 19.) . . .	182	415
161. Vályné Jókay Eszter — Jókainak (1856. dec. 10.)	184	417
162. Jókai — Pompéry Jánosnak (1856. dec. 17.) . . .	185	418
163. Jókai — Arany Jánosnak (1856. dec. 25.) . . .	186	419
164. Arany János — Jókainak (1856. dec. 29.) . . .	187	419
165. Jókai — Székely Károlynak (1856. dec. 29.) . . .	188	420
166. Deák Ferenc — Jókainak (1856. dec. 30.) . . .	189	420
167. Jókai — Tóth Kálmánnak (1856. dec. 31.) . . .	190	421
168. Jókai — Jókay Károlynak (1857. jan. 5—6.) . . .	192	423
169. Jókai — Ráday Gedeonnak (1857. jan. 12.) . . .	194	424
170. Jókai — Jókay Károlynak (1857. jan. 14.) . . .	194	424
171. Jókai — Jókay Károlynak (1857. febr. 1.) . . .	196	425
172. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1857. febr. 1.)	198	426
173. Jókai — Nyiri Józsefnének (1857. febr. 3.) . . .	199	427
174. Szondi László — Jókainak (1857. febr. 9.) . . .	200	428
175. Jókai — Toldy Ferencnek (1857. márc. 21.) . . .	201	428
176. Jókai — Pompéry Jánosnak (1857. ápr. 14.) . . .	202	429
177. Jókai — Jókay Károlynak (1857. ápr. 20.) . . .	202	430
178. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1857. ápr. 26.)	204	430
179. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1857. júl. 28.)	204	431
180. Jókai — Jókay Károlynak (1857. szept. 29.) . . .	206	433
181. Jókai — Jókay Károlynak (1857. nov. 8.) . . .	207	435
182. Jókai — Szász Károlynak (1857. nov. 16.) . . .	207	436
183. Asztalos Mór — Jókainak (1857. dec. 30.) . . .	208	436
184. Jókai — Jókay Károlynak (1858. jan. 26.) . . .	209	436
185. Jókai — Pesty Frigyesnek (1858. ápr. 11.) . . .	210	436
186. Telepy Károly — Jókainak (1858. ápr. 28.) . . .	210	437
187. Jókai — Jókay Károlynak (1858. jún. 17.) . . .	213	438
188. Arany János — Jókainak (1858. aug. 25.) . . .	214	438
189. Jókai — Jókay Károlynak (1858. szept. 14.) . . .	215	439
190. Jókai — Jókay Károlynak (1858. okt. 9.) . . .	216	439
191. Jókai — Jókay Károlynak (1858. nov. 8.) . . .	216	440
192. Desewffy Emil, az MTA elnöke — Jókainak (1858. dec. 20.)	217	440

193. Jókai — a Magyar Tudományos Akadémiának (1859. ápr. 16.)	218	442
194. Jókai — Jókay Károlynak (1859. máj. 29.)	223	444
195. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1859. máj. 29.)	224	444
196. Jókai — Toldy Ferencnek (1859. jún. 3.)	225	445
197. Lisznyai Kálmán — Jókainak (1859. aug. 17.)	225	445
198. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1859. aug. 22.)	226	446
199. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1859. aug. 26.)	227	448
200. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának (1859. szept. 6.)	228	449
201. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1859. szept. 16.)	229	449
202. Jókai — Jókay Károlynak (1859. szept. 16.)	229	450
203. Benke Rozália — Jókainak (1859. okt. 20.)	230	450
204. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1859. nov. 30.)	232	451
205. Jókai — Jókay Károlynak (1859. nov. 30.?)	233	452
206. Jókai — Toldy Ferencnek (1859. dec. 30.)	234	452

Függelék

207. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak (1851— 52?)	237	452
208. Jókai felségfolyamodása (1852. jún. 6.)	237	453
209. Jókai levélfogalmazványa Majthényi Flórához (1852. dec.—1853. jan.?)	239	455
210. Jókai — Pákh Albertnek (1852—54?)	240	455
211. Jókai — Pompéry Jánosnak (?) (1854—55?)	241	456
212. Benke Rozália — Jókainak (1853 v. 1858. dec. 1.)	241	457
213. Jókai — Jókay Károlynak (1857—59?)	243	457
214. Jókai — Jókay Károlynak (1857—59?)	243	457
215. Jókai — Vályné Jókay Eszternek (1857—59?)	244	458

TARTALOMJEGYZÉK A LEVELEK BETŰRENDJÉBEN

I. JÓKAI LEVELEINEK CÍMZETTJEI

Arany Jánosnak	1847. jún. 18.	49	301
	1851. júl. 15.	101	355
	1852. dec. 3.	111	362
	1853. jan. 7.	115	369
	1855. dec. 8.	163	402
	1856. dec. 25.	186	419
Ballagi Mórnak	1848. dec. 1.	68	325
Benke Józsefnek	1849. okt. 6.	82	336
Benke Rozália	1853. v. 1858. dec. 1.	241	457
Berecz Károlynak	1847. nov. 28.	55	308
Egressy Gábornak	1853. szept. 6.	123	379
Frankenburg Adolfnak	1843. ápr. 10.	11	269
Festetics Leónak	1852. dec. 28.	113	368
	1854. febr. 7.	125	381
	1854. febr. 18.	126	382
	1854. nov. 2.	141	392
	1854. nov. 3.	142	392
Gaal(?) Józsefnek	1844. dec. 7.	18	274
Gyenes Mihálynak	1844. szept. 19.	17	273
Jókay Józsefnek	1833. márc. 16.	5	261
Jókay Józsefnek és Jókay Józsefnének	1837. febr. 15.	6	262
özv. Jókay Józsefnének	1842. febr. 9.	7	263
	1842. ápr. 3.	8	266
	1842. ápr. 8.	9	266
	1844. márc. 1.	14	272
	1844. júl. 26.	16	273
	1845. szept. 11.	20	275
	1845. nov. 6.	21	276
	1845. nov. 28.	21	277
	1846. febr. 20.	25	283
	1846. márc. 18.	26	284

özv. Jókay Józsefnének	1846. jún. 24.	27	286
	1846. nov. 16.	31	288
	1846. nov. 19.	32	290
	1846. dec. 3.	33	291
	1846. dec. 12.	35	291
	1846. dec. 17.	37	292
	1846. dec. 27.	38	293
	1846. dec. 29.	40	294
	1847. jan. 5.	41	295
	1847. márc. 6.	43	296
	1847. márc. 15.	44	296
	1847. máj. 7. (?)	45	297
	1847. máj. 7.	46	299
	1847. máj. 23.	47	299
	1847. máj. 31.	48	300
	1847. júl. 21.	51	304
	1847. szept. 24.	53	306
	1847. nov. 17.	54	307
	1847. dec. 20.	57	310
	1848. febr. 27.	58	310
	1848. márc. 5.	59	310
	1848. jún. 11.	62	313
	1848. jún. 12.	63	313
	1848. jún. 15.	64	314
	1848. aug. 20.	64	315
	1849. máj. 5.	70	326
	1849. aug. végén	73	330
	1849. okt. 18.	83	336
	1850. szept. 6.	95	347
	1850. okt. 7.	97	351
	1851. jan. 7.	97	352
	1851. ápr. 14.	99	352
	1851. aug. 27.	103	357
	1851. nov. 29.	105	358
	1852. aug. 6.	107	360
	1852. aug. 26—31.	108	361
	1852. szept. 5.	110	362
	1852. dec. 6.	112	363
	1853. jan. 7.	114	369
	1853. febr. 19.	116	371
	1853. márc. 6.	117	371
	1853. ápr. 27.	118	373

özv. Jókay Józsefnének	1853. aug. 8.	122	379
	1853. dec. 7.	123	380
	1854. febr. 22.	127	382
	1854. márc. 28.	131	388
	1854. nov. 6.	143	392
	1854. nov. 14.	145	393
	1855. jún. 21.	148	395
	1855. júl. 30.	151	397
	1855. szept. 5.	152	397
	1856. febr. 18.	172	407
Jókay Károlynak	1845 (?) aug. 22.	19	274
	1845. nov. 28.	22	278
	1846. nov. 9.	30	288
	1847. jan. 29.	42	295
	1847. márc. 16.	45	296
	1848. márc. 31.	60	311
	1848. jún. 12.	63	314
	1849. máj. 26.	71	327
	1849 augusztus végén	74	331
	1850 febr.—márc. (?)	93	344
	1850. júl. 26.	94	346
	1853. júl. 8.	121	378
	1854. ápr. 22.	133	389
	1854. szept. 27.	141	391
	1854. dec. 24.	146	394
	1855. márc. 28.	148	394
	1855. jún. 25.	150	396
	1855. szept. 14.	155	399
	1855. okt. 1.	160	400
	1856. márc. 27.	173	410
	1856. ápr. 10.	176	411
	1856. ápr. 18.	177	412
	1856. szept. 30.	180	413
	1856. okt. 7.	181	415
	1856. nov. 19.	182	415
	1857. jan. 5—6.	192	423
	1857. jan. 14.	194	424
	1857. febr. 1.	196	425
	1857. ápr. 20.	202	430
	1857. szept. 29.	206	433
	1857. nov. 8.	207	435
	1858. jan. 26.	209	436

Jókay Károlynak	1858. jún. 17.	213	438
	1858. szept. 14.	215	439
	1858. okt. 9.	216	439
	1858. nov. 8.	216	440
	1859. máj. 29.	223	444
	1859. szept. 16.	229	450
	1859. nov. 30. (?)	233	452
	1857—59 (?)	243	457
	1857—59 (?)	243	457
Jókainé Laborfalvi Róziának	1849. júl. (?)	72	329
	1849. szept. 8.	78	335
	1849. szept. 16.	80	335
	1849. nov. 12.	90	341
	1853. ápr. 27.	119	374
	1853. máj. 16.	120	376
	1859. szept. 6.	228	449
	1856. jan. 8.	166	404
Kemény Zsigmondnak	1848. okt. 4.	67	321
Kossuth Lajosnak	1851. júl. 16.	102	355
Köváry Lászlónak	1853. máj. (?)	120	377
Magyar Tudományos Akadémiának	1859. ápr. 16.	218	442
	1852. dec.—1853. jan. (?)	239	455
Majthényi Flóriának	1856. febr. 28.	172	409
Nagy Ivánnak	1857. febr. 3.	199	427
Nyíri Józsefnének	1845. dec. 27.	22	279
Pákh Albertnek	1846. jan. 26.	23	281
	1846. júl. 8.	29	287
	1858. ápr. 11.	210	436
Pesty Frigyesnek	1847. júl. 6.	50	302
Petőfi Sándornak	1847. aug. 18.	52	305
Pompéry Jánosnak	1854. febr. 28.	131	387
	1854—1855 (?)	241	456
	1856. dec. 17.	185	418
	1857. ápr. 14.	202	429
Ráday Gedeonnak	1857. jan. 12.	194	424
Számvald Gyulának	1852. febr. 7.	107	359
Szász Károlynak	1857. nov. 16.	207	436
Székely Károlynak	1856. dec. 29.	188	420
Szigligeti Edvárdnak	1855. dec. 12.	165	403
Szilágyi Sándornak	1853. jan. 8.	115	370

Toldy Ferencnek	1857. márc. 21.	201	428
	1859. jún. 3.	225	445
	1859. dec. 30.	234	452
Tóth Kálmánnak	1856. dec. 31.	190	421
Vály Ferencnek	1848. jún. 3.	61	312
Vályné Jókay Eszternek	1857. febr. 1.	198	426
	1857. ápr. 26.	204	430
	1857. júl. 28.	204	431
	1859. máj. 29.	224	444
	1859. aug. 22.	226	446
	1859. aug. 26.	227	448
	1859. szept. 16.	229	449
	1859. nov. 30.	232	451
	1857—59 (?)	244	458
Vály Marinak	1846. nov. 16.	32	289

II. A JÓKAINAK ÍROTT LEVELEK-KÜLDŐI

Arany János	1850. máj. 7.	94	345
	1855. dec. 10.	164	402
	1856. dec. 29.	187	419
	1858. aug. 25.	214	438
Asztalos Mór	1857. dec. 30.	208	436
Benke József	1849 szeptember	75	332
Benke Rozália	1859. okt. 20.	230	450
	1853 v. 1858. dec. 1.	241	457
Deák Ferenc	1856. dec. 30.	189	420
Dessewffy Emil	1858. dec. 20.	217	440
Gobóczy Károly	1856. márc. 28.	174	410
Gyulai Pál	1856. máj. 22.	178	412
özv. Jókay Józsefné	1843 nov. (?)	12	269
	1843. dec. 12.	13	270
	1848. aug. 22.	65	317
	1849 október (?)	87	338
	1851 júl. elején	100	354
	1854 nov. (?)	145	393
	1854. febr. 28.	130	386
Jókay Károly	1844. márc. 14.	15	272
	1848. aug. 22.	66	319
	1848. aug. végén	66	320
	1848 szept. (?)	67	320

Jókay Károly	1854. febr. 28.	130	386
	1855. szept. 12.	154	398
Jókainé Laborfalvi Róza	1849 szept. (?)	75	332
	1849 szept. (?)	76	333
	1849. szept. 5.	77	334
	1849 okt. (?)	86	337
	1849 nov. (?)	88	340
	1849 nov. (?)	89	341
	1849 nov. (?)	91	342
	1851—52 (?)	237	452
Kardos István	1854. ápr. 25.	134	389
Lisznyai Kálmán	1859. aug. 17.	225	445
Nyáry Pál	1856. jan. 21.	169	406
Pákh Albert	1855. nov. 2.	161	401
	1856. febr. 15.	170	406
	1856. aug. 11.	178	413
	1856. nov. 9.	182	415
Petőfi Sándor (?)	1847. dec. 12.	56	309
Szondi László	1857. febr. 9.	200	428
Telepy Károly	1858. ápr. 28.	210	437
Vály Ferenc	1843. nov. (?)	12	269
	1843. dec. 12.	13	270
Vályné Jókay Eszter	1848. aug. 22.	65	317
	1856. dec. 10.	184	417
Varga János	1855. dec. (?) 29.	166	404

A JEGYZETEK BEN TELJES SZÖVEGÜKBEN
KÖZÖLT LEVELEK ÉS IRATOK

Levelek:

Benke (II.) Róza — Jókainé Laborfalvi Rózának (1859)	447
Özv. Jókay Józsefné — Nyáry Pálnak (1848. aug. 22.)	317
Özv. Jókay Józsefné — Jókay Károlynak (1853 március)	372
Özv. Jókay Józsefné — Vályné Jókay Eszternek (1853)	372
Özv. Jókay Józsefné — Vályné Jókay Eszternek (?) (1853)	374
Özv. Jókay Józsefné — Jókay Károlynak (1855 április)	394
Özv. Jókay Józsefné — Jókainak (?) és Kajdánnak (1855 júl.)	397
Özv. Jókay Józsefné — Jókay Károlynak (1855 október)	400
Jókay Károly — Polgár Mihálynak (?) (1849. dec. 16.)	343
Jókainé Laborfalvi Róza — Jókay Károlynak (1849. okt. 23.)	339
Jókainé Laborfalvi Róza — Vály Ferencnek (1859 szept.)	449
Mai Lajos — özv. Jókay Józsefnének (1848. aug. 21.)	318
Mikszáth Kálmán — Révay Mórnak (1907. szept. 1.)	279
Polgár Mihály — özv. Jókay Józsefnének (1849. dec. 11.)	343
Tarczy Lajos — Jókay Károlynak (1841. dec. 26.)	267
Vályné Jókay Eszter — Vály Ferencnek (1848. aug. 25.)	319

Iratok:

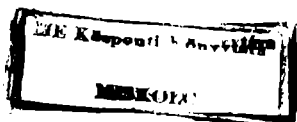
Jókai Kovács János névre szóló útlevele (1849. dec. 24.)	344
A Jókay testvérek osztálylevele (1850. szept. 12.)	349
A Jókay testvérek örökösödési illetőségének elszámolása (1857)	433
Jókai Mór és Számwald Gyula szerződése (1853. dec. 27.)	380
Jókai jelentése a Teleki-pályázatról (1859. ápr. 15.)	443

A KÉPMELLÉKLETEKRŐL

- I. Jókai — Jókainé Laborfalvi Rózának 1849. szept. 16. (77. sz.)
- II. Egy ún. hajtogatott levél címzése (77. sz.)
- III. Jókainé Laborfalvi Róza — Jókainak 1849 november (85. sz.)
- IV. Jókai — özv. Jókay Józsefnének 1851. nov. 29. (97. sz.)

TARTALOM

Levelek	5
Függelék	235
Jegyzetek	245
Rövidítések	247
Bevezetés	251
A levelek jegyzetei	261
Jókai Mór rokonsága	459
A levelezésben szereplő Jókai-művek	460
Névmutató	461
Tartalomjegyzék a levelek időrendjében	473
Tartalomjegyzék a levelek betűrendjében	480
I. Jókai leveleinek címzettjei	480
II. A Jókainak frott levelek küldői	484
A jegyzetekben teljes szövegükben közölt levelek és iratok	486
A képmelléletekről	487

A kiadásért felel
az Akadémiai Kiadó igazgatója

✱

A szerkesztésért felelős:
SZÍGYÁRTÓ GYÖRGYNÉ

Műszaki szerkesztő:
BUDAI ANIKÓ

A kötéstervező:
KECSKEMÉTI ANNA
munkája

✱

AK 1354 k 7174
Terjedelem: 24,6 (A/5) ív + 4 oldal melléklet

✱

71.71160 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György